

Murray Bookchin

Devrimci Halk Hareketleri Tarihi

Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine

Çeviren: Sezgin Ata

Üçüncü Devrim 1

*dipnot

Kitabın Özgün Adı
The Third Revolution (Volume One): Popular Movements in the Revolutionary Era

© Murray Bookchin, 1996
© Dipnot Yayınlan, 2011
Bu kitabın Türkçe yayın haklan Dipnot Yayınlan'na aittir.

Dipnot Yayınlan 143
ISBN: 978-605-4412-55-6 (tk.)
978-605-4412-56-3 (1.c)
Sertifika No: 14999
Editör: İbrahim Yıldız
Çeviri: Sezgin Ata
Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer
Düzelti: Ümit Özger

1. Baskı: 2012 / Ankara
2. Baskı: 2017 / Ankara
Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Ltd. Şti.
Baskı: Sözkesen Matbaacılık (Sertifika No: 13268)
İvedik O.S.B 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No:2/40
Yenimahalle/ANKARA Tel: (0312) 395 21 10

Dipnot Yayınları
Selanik Cad. No. 82/24 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32
e-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com
www.dipnotkitap.com

Murray Bookchin

Devrimci Halk Hareketleri Tarihi

Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine

İngilizceden çeviren
Sezgin Ata

*dipnot yayınları

Murray Bookchin

14 Ocak 1921'de New York City'de Rus göçmeni olan Yahudi bir aileye doğdu. 1930'da Genç Öncüler'e ve ardından Genç Komünist Birliği'ne girerek Komünist gençlik hareketine katıldı. 1939'da Komünistler "Troçkist-anarşist sapmaları" nedeniyle onu uzaklaştırdılar. Troçkistlerin Sosyalist İşçi Partisi'ne katıldı. 1940'tan 1944'e kadar Bayonne, New Jersey'de dökümhanede çalıştı, işçileri kitlesel endüstri işçileri sendikasına, Congress of Industrial Organisations (CIO), girmeleri için ve onları Troçkistlerin II. Dünya Savaşı'nın sonunda kesinlikle gerçekleşeceğini düşündükleri proletarya devrimi yolunda örgütlemek için çalıştı.

1944'ten sonra General Motors'da işe girdi, sonra United Auto Workers'a (UAW), en radikal Amerikan sendikasına katıldı. 1946'daki büyük General Motors grevine katıldı, bu grev işçiler için yalnızca küçük kazançlar sağladı. Fakat 1948'de GM yönetimi işyerinde huzur olması karşılığında büyük stratejik imtiyazlar verdi; UAW anlaşmayı Kabul etti. Bookchin, Marx'ın analizlerine ve beklentilerine karşın endüstriyel işçi sınıfının doğası gereği devrimci olmadığını gördü. Marksizm'i terk etti, fakat devrimi değil. 1950'lerde bir grup radikalle yakın bir ilişki halinde post-Marksist, otoriter-olmayan bir komünizmin ne şekilde kurulacağına ilişkin arayışlara girdi. Bu grup *Contemporary Issues* dergisini yayımladı, Bookchin (takma isimle) burada ilk makalelerini yazdı. 1952'de yazdığı uzun bir makale olan "Gıdadaki Kimyasal Maddeler Sorunu"nda, büyük-ölçekli, endüstriyel tarımın getirdiği gıda koruyucularını ve pestisitlerin insan sağlığı için muhtemel olumsuz etkilerini tartıştı. Bu sorunun çözümünün kent ve kırı birleştiren, ölçek olarak küçük, yurttaş meclisleri tarafından yönetilen küçük-ölçekli desantralize bir toplum olduğunu söyledi.

1962'de Bookchin *Our Synthetic Environment*'ı (Sentetik Çevremiz) yayımladı, bu kanser dahil hastalıkların kaynağı olarak pestisitlerin, yiyeceklerdeki katkı maddelerinin araştırılması üzerineydi. *Crisis in Our Cities*'de (1965), devasa şehirlerin ayrılmaz bir parçası olarak fosil yakıtların kullanımının küresel ısınmaya yol açabilecek bir sera etkisi yaratacağı konusunda uyarıda bulundu; bu krizi aşmak için toplumun fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçmek –ve desantralize olmak– zorunda olduğunu söyledi. Anarşizmi kucaklayarak, özgürlükçü ekolojik fikirlerini birçok yenilikçi ve etkili makaleyle yaygınlaştırdı. "Ekoloji ve Devrimci Düşünce"(1964), radikal politik ekolojinin ilk manifestosuydu. "Towards a Liberatory Technology"(1965) alternatif, yenilenebilir enerji kaynaklarının ve mikroteknolojilerin özgürlükçü toplumun altyapısı olarak kullanılması çağrısında bulundu. "Forms of Freedom"da devrimci hareketlerde, 1793'teki devrimci Paris'in seksiyon meclislerinde olduğu gibi meclis demokrasisini geliştirdi. Bütün bu makalelerini genç radikalleri ekolojik anarşizm doğrultusunda çok etkilemiş olan *Post-Scarcity Anarchism* (1971) adlı antolojide toplandı.

1970'lerin başında eko-anarşist fikirlerine "toplumsal ekoloji" adını verdi. 1974'te Plainfield, Vermont'ta Toplumsal Ekoloji Enstitüsü'nün kurucu ortağı ve yöneticisi oldu. Enstitü, toplumsal tepki, alternatif teknoloji ve organik tarım konusundaki üç aylık kursları nedeniyle uluslararası bir itibar kazandı. Ayrıca 1974'te Ramapo College of New Jersey'de ders vermeye başladı, burada kısa sürede profesör oldu. *The Limits of the City* (1974) kitabında radikal toplumsal düşüncede kenti keşfetti. *The Spanish Anarchists* (1977), başlangıcından 1930'ların ortalarına kadar İspanyol anarşist hareketinin bir tarihiydi. 1976-1978 arasında Dimitrios Roussopoulos ile Montreal'deki sol özgürlükçü belediye hareketinin şekillendirilmesinde işbirliği yaptı. 1977-78'de Seabrook (New Hampshire)'daki nükleer santrale karşı çıkmak için Clamshell Alliance'a katıldı. 1970'lerdeki makaleleri *Toward an Ecological Society* (1980) isimli antolojide toplandı.

Büyük çalışması *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy* (1982)'de kabilesel "organik toplumu", hiyerarşinin ve devletin yükselişini ve ardından doğayı egemenlik altına alma düşüncesinin ortaya çıkışını sergiledi. Bu anıtsal çalışma politik, antropolojik, psikolojik ve bilimsel temaları iç içe işler. *The Rise of Urbanization and the Decline of Citizenship* (1986)'da, sivillerin kendilerini yönetmesini, meclis demokrasisini ve konfederalizmi anlatır. Bu tarihe kadar politik projesini, belediyede, kasabada ve mahallelerde halkın demokratik meclisleri ile sivil politik alanın ye-

niden yaratılması arayışındaki özgürlükçü belediyecilik olarak adlandırdı. Daha geniş bölgelerde bu meclisler konfederasyon oluşturabilir ve güç kazandıklarında merkezi ulus-devlete meydan okuyabilirdi. Bu fikirlerin bazıları makalelerin bir araya getirildiği *The Modern Crisis* (1986)'de geliştirildi.

1983'te Ramapo'dan emekli olduktan sonra Burlington'a (Vermont) gitti. 1980'lerin ortalarında Avrupa'ya seyahat etti. Yeşillerin özgürlükçü belediyecilik ile desantralize bir ekolojik demokrasi yaratabileceklerini iddia etti. 1980'lerin sonunda Burlington Yeşilleri'ni kurdu ve kentin yönetim organlarının demokratikleştirilmesi için çağrıda bulunan bir yerel seçim kampanyasına katıldı. 1990'da Bookchin politik yaşamdan emekli oldu. Emekli yönetici statüsünde Toplumsal Ekoloji Enstitüsü'nde ders vermeye devam etti.

1987'de insandışı doğanın insanların üzerinde olduğunu söyleyen doğa mistisizminin savunan derin ekolojistlerle bir tartışma başlattı. Bu gerici ideolojiye karşı seküler, humanist ve toplumsal bir ekolojiyi savundu. 1994'te anarşizm içindeki mistik ilkelci eğilimlerin benzer bir eleştirisini *Social Anarchism or Lifestyle Anarchism?*'de yaptı. İki yıl sonra postmodernizmin, humanizm karşıtlığının genel bir eleştirisi olan *Re-enchanting Humanity* (1986)'yi yazdı. Destekleyici dünya görüşü ekolojik düşüncenin hizmetindeki bir diyalektik türüydü. Bu "diyalektik doğalcılığı" *The Philosophy of Social Ecology* (1990, yeniden basım. 1994)' de geliştirdi.

Bookchin, anarşistlerin özgürlükçü belediyecilik ile –anarşistler oy vermeye ve bütün seçim politikalarına karşıydılar– ilgilenmediklerinin farkına vardı. Bireyden ziyade toplumsal özgürlüğe yönelen komünalizm lehine Anarşizmden zaman içinde koptu. 1992 ila 2003 arasında dört büyük ciltten oluşan, devrimci halk hareketleri tarihini anlattığı *The Third Revolution* (1996-2005)'ı yazdı.

Fikirleri hakkında daha fazla şey öğrenmek isteyenlere, her zaman giriş niteliğindeki *Remaking Society*'i (1989) ve Janet Biehl tarafından hazırlanan *The Murray Bookchin Reader* (1997)'ı tavsiye etti.

30 Haziran 2006'da Burlington'daki evinde kalp krizinden öldü.

Türkçe Yayınlanan Kitapları

Geleceğin Devrimi: Halk Meclisleri ve Doğrudan Demokrasi, Dipnot Yayınları.
Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine, Dipnot Yayınları.
Paris Komününden İkinci Enternasyonale, Dipnot Yayınları.
1905'ten 1917'ye Rus Devrimleri, Dipnot Yayınları.
Spartakistlerden İspanya İç Savaşına, Dipnot Yayınları.
Toplumsal Ekolojinin Felsefesi, Sümer Yayıncılık.
Toplumu Yeniden Kurmak, Sümer Yayıncılık.
Özgürlüğün Ekolojisi, Sümer Yayıncılık.
Kentsiz Kentleşme, Sümer Yayıncılık.

İçindekiler

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ/ Janet Biehl 13

ÖNSÖZ 17

GİRİŞ: TABANDAN GELEN DEVRİM 22

I. KISIM
KÖYLÜ İSYANLARI

1. BÖLÜM

GEÇ ORTAÇAĞ İSYANLARI 47

Feodal Toplum 49
Eşitlikçi Bir Miras 51
İngiliz Köylü Ayaklanması 55
Taborit Ayaklanması 56
Fransız Jacquerie'si ve Étienne Marcel 58
Karma Bir Ekonomi 61
Flaman Ayaklanmaları 64

2. BÖLÜM

ALMAN KÖYLÜ SAVAŞLARI 67

Bundschuh 69
Reformasyon 72
Luther ve Swabia Birliği 73
Köylü Savaşının Kapsamı 76
Memmingen Maddeleri 79
Köylülerin Müttefikleri ve Düşmanları 83

Köylü Askerler 86
Askeri Olaylar 89

II. KISIM
İNGİLİZ DEVRİMİ

3. BÖLÜM
TİCARETİN YÜKSELİŞİ: HOLLANDA AYAKLANMASI VE TUDOR İNGİLTERE'Sİ 97
Hollanda Ayaklanması 98
Tudor İngiltere'si 104
İngiliz Protestanlığı 107
Toplumsal Koşullar 110

4. BÖLÜM
"SARAY"A KARŞI "TAŞRA" 115
Stuart Merkeziyetçiliği 116
Charles'ın Kişisel Yönetimi 124
Uzun Parlamento 126
Güçlerin Birleşmesi 128

5. BÖLÜM
DÜZLEYİCİLER VE YENİ MODEL ORDU 131
Birinci İç Savaş 132
Yeni Model Ordu 136
Düzleyiciler 138
Ordudaki Düzleyiciler 145

6. BÖLÜM
PUTNEY MÜZAKERELERİ 151
Cromwell ve "Demokratik Parti" 152
Putney Müzakereleri 156
Buluşma 163

7. BÖLÜM
KRALIN ÖLDÜRÜLMESİ VE YENİLGİ 165
Düzleyiciler ve İkinci İç Savaş 166
Eksik Parlamento 169
Düzleyicilerin Yenilgisi 173

8. BÖLÜM
BİNYILCI MEZHEPLER VE CROMWELL'Cİ YÖNETİMLER 177
Beşinci Monarşinin Adamları 178
Yaygaracılar 180
Kazıcılar 182
Barebone Parlamentosu ve Naiplik Dönemi 184
Son Olaylar 188
Devrim'in Sonuçları 190

III. KISIM
AMERİKAN DEVRİMİ

9. BÖLÜM
"DEVRİM GİBİ BİR ŞEY" 195
Başkaldırının Kökenleri 199
New England Kent Meclisleri 203
Yeni Koloni Yerleşimleri 207
İsyancı Bir Halk 210

10. BÖLÜM
KOLONİ DİRENİŞİ 213
Vergilendirmeye Direniş 218
Koloni Ayaklanması 227
Kıta Kongresi 230

11. BÖLÜM
DEVRİMCİ İDEOLOJİ 233
Paine'nin Common Sense'i 239
Bağımsızlık 244

12. BÖLÜM
GÜVENLİK KOMİTELERİ VE MİLİSLER 251
Milisler ve Kralcılar 260

13. BÖLÜM
İÇ DEVRİMLER 267
New York: Radikal Vatanseverler ve Muhafazakâr Whig'ler 268
Carolina'lar: Ücra Bölge Kralcılığı 272
Ücra Bölge Vatanseverleri 274

Pennysylvania Demokrasisi 276
İç Devrimlerin Yarattığı Sonuçlar 287

14. BÖLÜM
SHAYS AYAKLANMASI VE 1789 ANAYASASI 291
Konfederasyon Maddeleri 293
Newburgh 295
Shays Ayaklanması 298
1789 Anayasası 307

IV. KISIM
FRANSIZ DEVRİMİ

15. BÖLÜM
ANCIEN RÉGIME 317
Bir Burjuva Devrimi? 319
1789 Fransa'sının Evrimi 321
Toplumsal ve Politik Koşullar 323
Tüketim ve Statü Kültürü 329
Tarım Dışı Ekonomi 334

16. BÖLÜM
AYAKLANMANIN KÖKENLERİ 337
Soyluların Ayaklanması 337
Etats généraux 344
Bastille'in Alınışı 347
Paris'liler 352

17. BÖLÜM
1789-1790 *JOURNÉE*LERİ 359

Taşradaki Ayaklanmalar 360
"Feodaliteden Arınma" 363
Versay Üzerine Yürüyüş 365
Yeni Hükümet Yapısı 368
Federasyonlar 371
Ulusal Meclis 372

18. BÖLÜM
CUMHURİYET'E DOĞRU 375

Varennes'e Kaçış 380
Yasama Meclisi ve Avrupa Savaşı 384
10 Ağustos Journéesi 387

19. BÖLÜM

PARİS SEKSİYONLARI 391
Eylül Katliamları 394
Konvansiyon 396
Seksiyon Demokrasisi 399
Yoksulluk ve Devrim 402
Öfkeliler 405

20. BÖLÜM

2 HAZİRAN 1793 AYAKLANMASI 411
Belirsizlik Durumundaki Devrim 411
Évêché Meclisi 415
Ayaklanmaya Giden Yol 417
31 Mayıs-2 Haziran Journéesi 421
Sonraki Olaylar 432

21. BÖLÜM

TERÖR VE THERMİDOR 435
Öfkelilere Saldırı 436
Hébert'çi Ara Dönem 442
Seksiyonlara Karşı 443
Terör 445
Hébert'çilerin Düşüşü 449
Danton'cuların Düşüşü 451
Robespierre'nin Düşüşü 455
Thermidor 457

YARARLANILAN ESERLER HAKKINDA 459

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ

Murray Bookchin *Üçüncü Devrim*'i ders notları olarak 1988'de yazmaya başladı. Derslerini bir okulda, kolejde ya da üniversitede değil, oturduğu evin geniş bir odasında veriyordu. Devrimler tarihini konu alan bu derslere yaklaşık bir düzine öğrenci katılıyordu ve çoğu Burlington'a (Vermont) salt bu amaçla gelmişti. Murray, derslerini Perşembe akşamları veriyordu; Cuma akşamları ise hemen hemen aynı öğrenciler Murray'la birlikte aynı oturma odasında bir araya geliyordu, fakat bu sefer siyasi bir grup (Burlington Yeşilleri) olarak: Kentimizde demokrasiyi yaratacak bir hareketi inşa etmeye çalışıyorduk; aynı oda, aynı insanlar, farklı bir amaç... Murray, çocukluğundan beri, tarih öğrenimini siyasal etkinlikle ilintilendirmişti; Burlington'daki evinde de bu bağı bizim için yeniden kuruyordu.

Ders haftada bir olsa da, devrimler tarihi üzerinde her ayın ikinci Perşembe'sinde duruluyordu. Murray, diğer Perşembeler bize felsefe dersi verir, ayrıca yazmakta olduğu bir kitaptan *The Politics of Cosmology* (Siyaset Kozmolojisi), parçalar okurdu. Daha önce yazıp bitirmiş olduğu, dolayısıyla raftan alıp bize okuduğu bir kitap değildi o. Sıcağı sıcağına yazdığı bir kitaptı. *Üçüncü Devrim*'de olduğu gibi bu kitap üzerinde çalışırken de haftalarca araştırma yapıyor, sonrasında da elektrikli daktilosunun başına geçip kitabının yeni bir bölümünü yazıyordu. Onu pek çok defa, öğrencilerinin geliş saati yaklaşırken, hummaya tutulmuşçasına yazarken gördüğümü hatırlıyorum. Evet, tarih ve siyasi etkinlik birbiriyle sıkı sıkıya ilintiliydi, ama aynı şey felsefe ile siyasi etkinlik arasındaki ilişki için de geçerliydi.

Tüm bunlar kişinin bütün zamanını almaya yetmezmiş gibi, Murray derin ekoloji konusunda da yoğun bir tartışma yürütüyordu; Amerikan ekoloji hareket içerisinde hararetle tartışılan kuramsal bir konuydu bu. Aynı anda iki büyük kitap yazmak (biri tarih, diğeri felsefe üzerine), bu arada da yerel ölçekte siyasi faaliyette bulunmak ve güncel bir kuramsal tartışmaya aktif olarak

katılmak genç birisini bile bitkin düşürmeye yeterdi. Murray ise yetmişine yakındı. Olağanüstü bir enerjiyle çalışıyordu. Verdiği bu dersler, yıllar sonra benim editörlüğümde, *Üçüncü Devrim*'in 1. cildini oluşturdu. (2. ve 4. ciltler bambaşka koşullar altında yazıldı.) *The Politics of Cosmology* ise bugüne dek herhangi bir dilde yayımlanmadı.

Bookchin (bundan sonra onu böyle anacağım) *Üçüncü Devrim*'i, siyasetin içerisinde yer alan biz gençler için yazmaya girişti. Çok iyi bildiği radikal siyasi tarih, bir kuşaktan diğerine her zaman pek iyi aktarılmıyor; çünkü ya radikaller toplumu değiştirmekle çok meşgul oldukları için yazmaya vakit bulamıyor ya da, yazsalar bile, kitapları az sayıda basılıyor ve bunların baskısı da kısa sürede tükeniyor. Böylelikle yazma işi konvansiyonel akademisyenlere kalıyor.

Bookchin yıllarca gençlere ders verdi; ilkin çalışma grupları oluşturarak, sonrasındaysa Ramapo Koleji'nde (New Jersey) tam zamanlı profesör olarak çalışırken (bu üniversiteden 1982 yılında emekli oldu). Fakat o oturma odasında aldığımız tarih dersi yeni bir anlam kazandı, çünkü tarih 1980'lerdi: Ronald Reagan ile Margaret Thatcher'ın damgasını vurduğu bu dönemde gerici siyasi koşullar, radikalleri, devrimci umutlarından vazgeçmeye zorluyordu. Bookchin, gericilik dönemlerinin okuyup aydınlanmak için elverşli zamanlar olduğunu söylüyordu bize; böylelikle kişi, tarih bir kez daha yığınları sokaklara dökene dek, kendini hazırlıklı hale getirebilirdi.

Bookchin'in deyimiyle bu tür "belleksizleşme" dönemleri, yani bir geleneğe ilişkin olarak tarihsel bir bellek yitiminin yaşandığı dönemler, bir sorun olarak karşımızda durmaktadır; dolayısıyla devrimler tarihi üzerine bir kitap yazmak onun açısından özel bir önem taşımaktaydı. Bir akademisyen gibi ya da tarihi kendinde bir amaç olarak irdelemek için ya da salt genel kültürünü artırmak için yazmadı Bookchin; genç radikallerin bugün devam ettirdikleri geleneği yazıya döktü. Tarih okumak, radikallere, yalnız olmadıklarını bilmekten kaynaklanan psikolojik bir güven duygusu vermekle kalmaz, aynı zamanda onlara, eski kuşakların düştüğü hataları tekrarlamaktan kaçınmalarını sağlayabilecek gereçler ve stratejik dersler sunar. Kaldı ki siyasi radikallerin önüne toplumu değiştirme yönünde pek fazla fırsat çıkmaz, dolayısıyla böyle bir fırsat belirdiğinde bunu heba etmemeleri için donanımlı olmaları şarttır. Devrimlerde hata yapma lüksüne pek yer yoktur. Bookchin bize şöyle derdi: "Hiçbir şey bilincin yerini tutamaz."

Bookchin, daha geniş bir okur kitlesine yönelik olarak, miras aldığımız geçmişin hiç de o şekilde gelişmek zorunda olmadığını göstermek istiyordu.

Hocası ona, 1950'lerde, tarihin okumaya değer bir alan olmadığını anlatmıştı: geçmiş geçmişte kalmıştı ve biz bugün geleceğe bakmak zorundaydık. Ancak Bookchin tarihin, birilerinin daha iyi bir karar almış olması halinde, olayları daha iyi bir doğrultuda geliştirebilme potansiyelini içerisinde barındıran dönüm noktalarıyla/momentlerle dolu olduğuna ve bu momentlerin (bunlar bir daha tekrarlanmasın diye) incelenmeye değer olduğuna inanıyordu. Sözgelimi, Jacquerie rejimi esnasında, Guillaume Cale ayağı kaydırılıp idam edilmeseydi de isyanı devam ettirseydi sonuç ne olurdu? Düzleyiciler 1600'lerde İngiltere'yi demokrasiye götürmeyi başarmış olsalardı sonuç ne olurdu? Amerikan Devrimi'nden sonra kent meclisleri New England'ın dışında da varolmaya devam etmiş olsaydı, Amerikan siyasi sisteminin temel yapısı nasıl olurdu? Devrimci Merkez Komite ile Eveche Meclisi 31 Mayıs-2 Haziran günlerini başarıyla atlatmış olsaydı sonuç ne olurdu? Bu momentlerin taşıdığı potansiyeli kavramak, okura, stratejik düşünmeyi, benzer olanakları günümüzde de aramayı ve onların içerdiği özgürleştirici olasılıkları irdelemeyi öğretecektir.

Bu kitapta Bookchin bu kritik momentleri ön plana çıkarıyor ve demokratik halk hareketlerine odaklanıyor; çünkü Bookchin'in siyasi yönelimi ekolojik, adem-i merkeziyetçi, yüz yüze bir demokrasi aracılığıyla kendi kendini yöneten kentler oluşturmayı hedefliyordu. Eserine aşina olan okurlar onun Marksizm-Leninizmi dokuz yaşındayken benimsediğini, 1940'larda Komünist hareket'le yollarını ayırdığını ve o tarihten sonra bir daha asla geriye bakmadığını biliyorlardır. Bookchin anarşist bir çerçevede faaliyette bulunmaya devam etti ve bazen 19. yüzyıl anarşistlerinin komünal yaşamını kendisine örnek aldı. On yıllar boyunca da Anarşizm onun fikirlerini hoş karşıladı, Bookchin de kendi ideolojisi olarak Anarşizmi savundu. Fakat 1990'ların ortasında Anarşistler arasında bireyciliğin ve hatta yeni ilkelciliğin canlanmasıyla birlikte Bookchin, kendi beledi bakış açısının Anarşizmle örtüşmediğini gördü. Bireyciler, ne denli ekolojik-demokratik de olsa, bir komünün parçası olmak istemiyorlardı. Bookchin *Üçüncü Devrim*'in diğer ciltlerinde anarşistlerin devrimci halk hareketlerinde oynadıkları kritik rolü inceledi, büyük bir devrimci potansiyel taşıyan bu momentlerin yanlış donanım yüzünden iyi değerlendirilemediğini bulguladı. 2000 yılında anarşistlerle arasındaki bu sıkıntılı ilişkiye son verdi, anarşizmi bırakıp "Komünalizm"i benimsedi.

Bu değişim, onun eserine aşina olanlar arasında bir şaşkınlık yarattı; zihinlerde uyanan sorulara cevap veremeden, geçirdiği kalp krizi sonucu 85 yaşın-

da öldü. Bu arada onun ekolojik-demokratik komün vizyonunu soğurmuş olan bizler çalışmalarımıza devam ettik. Bunun belki de en olağanüstü kertesi Montreal'de yaşananlardır; bu kentte aktivist yurttaşların katılımcı demokrasi yönündeki talepleri hep güçlü olmuş, Bookchin buradaki anarko-komünalist örgütçülerle uzun yıllar birlikte çalışmıştır. Onların çalışmaları sayesinde bugün adem-i merkezi bir Montreal, yurttaşların katılımı için giderek daha fazla alan açmaktadır ve güçlü bir ekolojik bilince sahiptir (http://www.-ecologieurbaine.net). Komünalistlerin "online" tartışma grubuna katıldıkları komünalist bir dergi yayımlanmaktadır (http://www.communalism.net). Norveç (http:// demalt.blogspot.com), Finlandiya (http:// www.demalt.info/suomi) ve Yunanistan'da (http://www.eutopia.gr /en/default.htm) ciddi çalışma grupları ve hatta komünalist konfederasyonlar bulunmaktadır. Bookchin'in fikirleri Kürtler arasında da geniş yankı uyandırmış, bu fikirlerden demokratik konfederalizm tartışmalarında geniş ölçüde yararlanılmıştır. Murray'in kurucularından biri olduğu okul her yıl bir kolokyum düzenlemeye devam etmektedir (http://www.social-ecology.org).[1]

Bu eseri çeviren Sezgin Ata'ya ve Türkiyeli okurlara ulaştıran Dipnot Yayınları'na minnettarım. Gerçekten de hiçbir şey bilincin yerini tutamaz.

Janet Biehl
Burlington, Vermont, ABD
21 Şubat 2012

[1] Türkiye'de benzer bir çalışma grubu için bkz. (http://komunalizm.wordpress.com/) (ç.n.).

ÖNSÖZ

Bu kitap son yirmi yıldır duyduğum derin bir kaygı nedeniyle yazıldı: devrimci geleneğin zayıflaması. 1640'ların İngiliz Devrimi'nden 1936-39 yıllarının İspanyol Devrimi'ne kadar süren büyük devrimci hareketler çağı, bugün, iyi eğitimli insanlar bir yana, genç radikallerin dahi bilinçlerinden silinmektedir. Bu devrimler, hatırlansalar bile, günümüzle ilgisi olmayan başarısızlıklar olarak veya otoriter devletlerin ve onların Oliver Cromwell, Maximilien Robespierre ve Joseph Stalin gibi yöneticilerinin kuluçka makineleri olarak bir kenara atılıyor.

Gelgelelim, devrimlerin yaratmış olduğu söylenen bu tiranların isimleri tarihsel caniler olarak yaşamaya devam ederken, devrimlerin özgürlükçü potansiyellerini kurtarmaya çalışan insanların isimleri neredeyse kaybolmak üzere. Onların coşkulu idealleri de öyle. Fakat gerçekte unutulanlar, büyük özgürlük düşüncelerini herkese anlaşılır bir şekilde anlatan az tanınmış önderler ve Thomas Münzer, Richard Overton, Daniel Shays, Jean Varlet, Jean Varlin, Loise Michel ve Nestor Makhno örneklerinde olduğu gibi, genellikle kasaba ve kırlardaki büyük isyan girişimlerini düzenleyenlerdi. Bu kişilerin her biri, diğer birçokları gibi, özgürlükçü hedeflerini bütünüyle hayata geçirmek için geçtiğimiz yüzyılların büyük devrimlerini içtenlikle ileriye doğru itmeye çalıştılar. Yine de onlar ve onların çabaları genellikle unutuldu. Hem de öylesine ki, içinde yer aldıkları devrimlerin özel bilgilerine sahip olan insanlar dışında, genellikle tamamen unutuldular.

Geçtiğimiz dört yüzyıllık devrimci çağın, radikal özgürlükçü perspektifi sürekli genişletmiş olması da, aynı şekilde, günümüz kuşağınca bilinmemektedir. Bugün çok az sayıda insan, özellikle devrimci hareketlerin halk tabanında yapılan hatalarla birlikte radikal programların, başarıların ve kazanımların da farkındadır. Sıradan insanlar –köylüler, işçiler, zanaatkârlar ve radikal entelektüeller– yüksek özgürlük hedefleri göstermenin yanı sıra toplumu tamamen

kontrol altına almak, oldukça eşitlikçi toplumsal kurumları yerleştirmek ve insan haklarını savunmak için büyük çabalar sarfettiler. Bu tür bir devrimci çağın, tüm problemleri ve idealleri ile, belleklerden silinebileceğini düşünmek benim için çok ürpertici hale geldi.

Beni devrimci çağın bir envanterini çıkarmaya –modern çağdan önceki köylü isyanları ile başlayan ve 1936-39 İspanyol İç Savaşı içinde kısa süreliğine parlayan devrimci halk hareketlerinin insanlarını, olaylarını, toplumsal etkenlerini ve politik programlarını ortaya koymaya– sevkeden işte bu toplumsal ve tarihsel bellek yitimidir. Bu devrimlerin her biri, ideolojik olarak, kendilerinden önceki devrimlerin tarihsel hafızaları üzerine kurulmuşlardı. Amerikalılar, 1640'lar ve 1650'lerin İngiliz İç Savaşı'nın çok fazla bilincindeydi; Fransızlar, bugünkü tarih yazınında radikal içeriği genellikle üzücü biçimde önemsizleştirilen Amerikan Devrimi'nden derinden etkilendiler; daha sonraki devrimler de Fransız Devrimi'ndeki olayların çok fazla etkisi altında kaldılar.

Bu çalışmada benim başlıca yönelimim, büyük devrimleri ileriye doğru götüren halk veya "kitle" hareketleri ile "tabana dayalı" olarak bilinen grupların kurumsal yapıları ve örgütsel çerçeveleridir. Her bir devrimin radikal hareketini yükselten ve sürmesini sağlayan toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik arka planı göstermeye çalıştım.

Bu hareketlerin niyetlerini endüstriyel kapitalizmin ortaya çıkışının ve kendini sağlamlaştırmasının bir yansıması olarak görmekten kaçındım; bunun yerine farklı devrimci eğilimlerin arzularını, onların kelimeleriyle anlattım. Bu çalışmada betimlenen devrimleri gerçekleştiren büyük insan kitlelerinin, onların özgürlükçü sloganlarına geriye dönük olarak yapılan yorumlara karşın, zorunlu bir şekilde serbet ticarete, acımasız bir bencilliğe veya sınıf işbirliğine değil, dile getirdikleri özgürlük, eşitlik ve kardeşlik fikirlerine ve bir mutluluk arayışına samimiyetle inandıklarına inanıyorum.

Dahası, devrimlerin her biri –her ne kadar kapitalizmin ne olabileceğine ilişkin açık bir fikre sahip olmasalar ve hatta genellikle modern kapitalizmin yolunu açsalar da– kapitalizmin ahlâki, politik ve toplumsal alternatifleri olarak geliştiler. Halk devrimcileri bugün egemen olan, bireysel çıkarı gözeten, rekabetçi ve daha fazla mülk edinme peşinde koşan topluma alternatifler sundular. Yaptıkları hataların nedenleri, sıradan bir konuşmada kapitalizmin doğal bir şey gibi ele alındığı veya insanlığın iyi bir toplum için uzun ve acı mücadelesinin vardığı yerin "tarihin sonu" olarak görüldüğü bugün, bizim en büyük ilgi odağımızı oluşturmalıdır.

Bundan dolayı, *şimdi* mevcut olanın varolmak *zorunda* olduğu şeklindeki bir teleolojik inanca sahip değilim. Şimdi mevcut olan, tam tersine, kuşaklar boyu, daha doğrusu yüzyıllar boyu sürmüş olan devrimci potansiyellerin içinde gizli kalan *diğer* birçok olanaktan bir tanesiydi. Varolanın gölgesinde geçmişe yönelik herhangi bir önyargı tarihin ahlâki bir yorumundan vazgeçildiğini –hüküm süren "varolana" eleştirel olarak karşı duran özgürleştirici bir "ne olmalı"dan vazgeçişi– gösterir. Eğer büyük ölçüde geriye dönük olan, hatta her şeyi kadere bırakan bir bakış açısını kendimize rehber edinirsek, geçmiş devrimlerde ortaya çıkan yüksek idealleri de, sadece, insan isteklerinden ve arzularından bağımsız olarak insan davranışını belirleyen, kontrol edilemeyen ekonomik güçler üzerindeki ideolojik bir toz olarak düşünmek zorunda kalırız.

Gerçekten, eğer kültürel etkenler yalnızca ekonomik etkenlerin bir yansıması olsaydı, kapitalizm antik döneme kadar uzanan bir geçmiş içinde herhangi bir zamanda ortaya çıkabilirdi. Orta Avrupa'nın birçok bölgesinin yanı sıra eski Yunan'da ve Roma'da da oldukça fazla sayıda kapitalist vardı ve bunlar kendi zenginliklerinin peşinde koşarken bizim kendi burjuvazimizden daha az açgözlü ve daha az girişimci değildiler. Fakat onların toplumsal hayatta yönetici bir pozisyona gelmelerini –onların böyle bir çaba içinde olduklarını varsayarsak– engelleyen şey, kesinlikle, sermaye yerine toprak sahipliğini yeğleyen, maddi birikimi küçümseyen ve değişim değeri olan mülkiyetten ziyade soyluluk unvanları biçimindeki bir toplumsal statü üzerinde duran birçok kültürel etmenin bir araya gelişiydi.

Bu kitabın başlığı –*Üçüncü Devrim*– büyük ölçüde, bugünkü kapitalizmin şimdi sahip olduğu üstünlüğün önceden belirlenmiş bir yazgı olmadığını, ayrıca, devrimci halk hareketlerinin bugünkü topluma ve –genellikle İngiliz, Amerikan ve Fransız Devrimlerine verilen ismi kullacak olursak– "burjuva devrimlerine" daha akılcı ve daha demokratik toplumsal alternatifler önerdiklerini ve bunlar için savaştıklarını göstermek için seçildi. Bu nedenle, klasik devrimleri bugün bulunduğumuz yerden, dışarıdan değil, kendi içlerine, iç dinamiklerine bakarak inceledim.

Halk ayaklanmaları üzerinde durmam, tarihsel olayları tarayarak onları bir bütün olarak betimleme işine kaçınılmaz sınırlamalar getirdi. Devrimlerdeki olayları daha detaylı bilmek isteyen okuyucu bu kitaptaki dipnotlara ve bibliyografyadaki kaynaklara başvurabilir. Bereket, alıntı yaptığım hemen her ma-

kale çok sayıdaki, giderek daha fazla ayrıntıya giren ve şimdi birçok dilde mevcut olan çalışmaya referans vermektedir. Bu kitabın hitap ettiği genel okuyucunun ihtiyaçlarını mümkün olduğunca karşılamak için İngilizce kaynakları kullanmaya çalıştım ve çoğunluğu metinde yer alan alıntılara yönelik referans notları verdim.

Bu kitabın akademik bir çalışma olma amacı gütmediğini en başından açıkça söylememe izin verin. Tam tersine, bu kitap esoterik kaynaklar ve küçük detaylarla ilgilenmesi pek mümkün olmayan bir okuyucuya, hatırlanmaya değer bir mirasın çerçevesini çizmek için yazıldı. Belirtildiği gibi, kitap büyük devrimleri en radikal ve demokratik uçlara doğru götüren halk hareketlerinin bir betimlemesi ve olayların, bu olaylarında aktif biçimde yer almış bir radikal tarafından anlatılıyormuşçasına yorumudur.

Yirminci yüzyılda büyük devrimlerin yaşam boyu öğrencisi olmuş biri olarak bu yaklaşımı bir kendini bilmezlik olarak görmüyorum. Halk devrimcileri, şartlar ifade özgürlüğü için yeterince uygun olduklarında, ne yaptıklarına ve amaçlarının ne olduğuna ilişkin kendi yorumlarını broşürlerinde, konuşmalarında, manifestolarında ve eylemlerinde çok açık bir şekilde sunmakta genel olarak oldukça etkileyiciydiler. Benim yaptığım şey; onları, fikirlerini ve eylemlerini, sahip oldukları niteliklerin üzerinde özenle durarak ve geleneksel, genellikle orta sınıftan ve tarafgir tarihçiler tarafından çoğunun kapatıldığı zindanlarından onları kurtarmak oldu.

Kendi fikirlerimin tarafsız olduğu –sanki büyük devrimlerin tartışmasında "tarafsızlık" mümkünmüş gibi– iddiasında değilim. Samimi olarak tamamen kabul ediyorum ki, *sans-culottes*ların [baldırı çıplakların] 1793 ayaklanmalarında Jean Varlet ile ve 1871 Paris Komünü'nün savaş günlerinde Jean Varlin ile yan yana dururdum.

Bu cilt –iki cildin ilki,[1] on altıncı yüzyıl köylü isyanlarından Fransız Devrimi'ne kadarki dönemi anlatmaktadır– 1988-89'da devrim geleneği üzerine Vermont'ta öğrencilerime verdiğim bir kursun temel kaynağı olarak okundu. Hazırlamış olduğum kapsamlı metne doğaçlama detaylandırmalar ve tartışmalar eklendi. Meslektaşım ve yoldaşım Janet Biehl'e metni düzelttiği, genel okuyucu için daha fazla kitap biçimine getirdiği, geri plandaki malzemeyi doldurduğu ve bizim aramızdaki tartışmalara ve kendi araştırmalarına dayanarak 13. Bölüm'ün çoğunu yazdığı için teşekkür etmek istiyorum. Hem üslup

[1] Kitap yazar tarafından sonradan dört cilde çıkarıldı (ç.n.).

ve hem de kitabın içeriği tamamen benim sorumluluğumdadır. Ayrıca editörüm Cassell'den Steve Cook'a, beni yüreklendirdiği ve bu kitaba destek verdiği için teşekür etmek istiyorum.

Üçüncü Devrim'in İkinci Cildi okuyucuyu on dokuzuncu yüzyıl boyunca 1830, 1848 Fransız ayaklanmaları ve 1871 Paris Komünü'ne, oradan yirminci yüzyıla; Rusya, Almanya ve İspanya devrimlerine odaklanmaya götürecektir.[2] Avrupa ve Amerika'daki halk devrimlerinin nasıl ele alınması gerektiğine ilişkin olarak bir hayli hata yapmaya eğilimli olduğumuz bugünlerde, bu devrimlerin kusurlarının –örneğin, Fransa ve Rusya'da politik hiziplerin ve partilerin seçkinciliği ile devrimci hareketlerin kadınları, yerel halkı ve baskı altındaki her çeşit azınlığı tamamen kuşatamaması gibi– şiddetle farkında olmalıyız.

Kadınlara verilen sınırlı rol veya Afrika kökenli Amerikalıların, Amerikan Devrimi onların "doğal haklarını" kabul etmişken dahi uğradıkları baskılar gibi büyük demokratik devrimlerin tartışılmaz kusurlarına ilişkin geniş bir detaya girmemiş olmam, benim kadınların, homoseksüellerin ve etnik azınlıkların haklarına ve çıkarlarına ilgisiz olduğum anlamına gelmez. Fakat devrimci çağı tanıtmak için yapılan herhangi bir betimleme, olayların ve olguların seçiminde çok seçici olmak zorundadır. Ama bugün bu devrimlerdeki cinsiyet ve etnisite konularına ilişkin hatırı sayılır düzeyde detaya inen ve benim boşluklarımı layıkıyla dolduran çok sayıda kitabın var olması nedeniyle şanslıyız.

Murray Bookchin
Burlington, Vermont
14 Haziran 1993

[2] Kitabın dört cilde çıkması nedeniyle İkinci Cilt 1871 Paris Komünü'nden İkinci Enternasyonal'e dek geçen dönemi kapsamaktadır (ç.n.).

GİRİŞ
TABANDAN GELEN DEVRİM

Bu kitabın başlığı, *Üçüncü Devrim*, olağanüstü bir tarihsel rastlantı olarak görülebilecek bir olgudan alındı. Bir "üçüncü devrim" talebi iki büyük devrimde gerçekten ortaya çıktı: on sekizinci yüzyılın son on yılı içinde Fransız Devrimi'nde ve 120 yıl sonra, yirminci yüzyılın ilk on yılında Rus Devrimi'nde.

1793 Paris'inin devrimci *sans-culotte*ları, bir halk demokrasisinin –Paris Seksiyonları'nın– sözümona radikal Ulusal Konvansiyon'un yerini alması için seslerini yükselttiler. Halk demokrasisini bir dizi ayaklanma esnasında Konvansiyon'un genellikle onlar adına konuşma iddiasında bulunan Jakoben liderlerinin isteklerine karşı bizzat kendileri oluşturmuşlardı. Bir başka yer ve bir başka zamanda, 1921'de Rusya'da, Petrograd'ın devrimci işçileri ve Kronştad'ın ünlü "kızıl denizcileri" başkent yakınlarındaki deniz üssünde tıpatıp aynı sesi yükselttiler. Onlar da görünürde radikal olan otoriter bir rejimi –bu kez, Bolşeviklerinkini– alaşağı edip yerine demokratik olarak seçilmiş konseyleri veya "sovyetleri" koyma arayışındaydılar.

Bu iki dönemin olaylarını yakından incelerken bir şey birdenbire dikkatimi çekti ve beni hayrete düşürdü. Hem bu bir rastlantı da değildi: birbirlerinden böylesine büyük bir zaman dilimiyle ayrılan ve tarihsel belirleyiciliğe sahip olan bu iki devrimin sonlarına doğru, hem Paris'te hem de Petrograd'ta, kelimesi kelimesine tamamen aynı şey talep edilmişti.

Bu talebi ileriye süren iki halk, kültürel ve toplumsal koşullar açısından birbirinden tamamen farklıydı. Ne Petrograd işçileri ne de Kronştad denizcileri, benim bilebildiğim kadarıyla, devrim tarihi bilgisine sahipti –hele 1793'deki olayların detaylarına hiç– ve Paris'li *sans-culotte*lar hakkında çok şey biliyor olamazlardı. Buna rağmen, iktidarı ele geçirmesine yardımcı oldukları ve şim-

di ihanetine uğradıklarını hissettikleri, görünüşte devrimci bir rejime karşı aynı çağrıyı yönelttiler.

Bu iki büyük devrimde, bir talebin iki kez yükseltilmesine neden olan dinamikler neydi? Bu devrimci insanları, çeşitli ölçülerde radikal olma iddiasındaki liderlere, örgütlere ve rejimlere karşı açık, hatta kanlı bir mücadeleye sürükleyen neydi?

Her iki durumda, "birinci devrim" kraliyet rejiminin artık telafi edilemez yetersizlikleri nedeniyle çoktan ömrünü doldurmuş bir monarşiye karşı yönelmişti: Fransa'da Burbonlar'a, Rusya'da ise Romanovlar'a. Liberallerin, radikallerin ve hatta yönetici sınıfın saygıdeğer tatminsiz üyelerinin heterojen fakat kararlı olan koalisyonu, "birinci devrim"de monarşiyi yeni ve ılımlı, fakat kararsız bir temsili hükümet ile değiştirerek yönetimin dizginlerini eline almıştı. Buna uygun olarak, her iki durumda da, en isyancı insanların desteğini alan radikal bir yönetimin ılımlı olanı devirmek için sürdürdüğü bir "ikinci devrim" birinciyi takip etmişti. Fakat iktidarı bir kez ele geçirince, radikal yönetim, devrimci halkın kaybettiği gücü geri kazanmak için bir "üçüncü devrimi" de talep edeceği bir noktaya doğru itibarını kaybetmeye başladı.

Devrim üzerine yazan birçok yazar ilk iki devrimi çok iyi açıklayan bir devrim "aşamaları" kuramı geliştirdi. Bunların belki de en bilineni, Crane Brinton'ın *The Anatomy of Revolution* adlı eseridir. Brinton'ın yaklaşımına göre İngiliz, Fransız ve Rus Devrimleri'nin hepsi, aşağıdaki gibi, kabaca çizilmiş şematik bir modeli takip eden, birbirinden oldukça farklı bir dizi aşamadan geçti:

Başlangıç olarak, halk monarşiye karşı ılımlı bir rejimin kurulmasına yol açan, az çok birleşmiş bir ayaklanmaya katılır ki, buna ben (ve onlar), geriye dönük bir yaklaşımla, birinci devrim diyoruz. Devrim, bu ilk başarısından sonra, alt sınıfların geniş bir kesimini harekete geçiren bir iç savaşın izlediği veya eşlik ettiği, giderek radikalleşen bir yöne doğru ilerler. Aşırıların önceki ılımlı müttefikleri ile mücadeleye girişmeleri ikinci devrime yol açar. Ne var ki, zamanla, devrimci kamptaki anlaşmazlıklar eski rejimin geri gelerek oluşturduğu askeri bir rejim tarafından çözüme kavuşturulur. Brinton'un –ve eklemeliyim ki, Marx'ın– yaklaşımına göre, bu karşı-devrim asla bütünüyle başarılı olmaz. Geriye gelmiş eski rejimin kazanılan toplumsal fetihleri yerinden sökememesi ve böylece bunların kalıcı bir tarihsel ilerleme olarak kurumsallaş-

ması anlamında, devrim, bir bütün olarak ele alındığında, görünürdeki yenilgisine ve bunun askeri sonuçlarına karşın galip gelir.

Brinton'un yanı sıra, Şikago Kent Sosyolojisi Okulu'nun "beşeri ekoloji" düşüncelerinden etkilenen teorisyenler de buna benzeyen, çok idealleştirilmiş bir model geliştirdiler. Marksist tarihçiler de öyle. Leon Trotskiy yaşamının sonlarına doğru Stalin yönetimini Stalin öncesinin Sovyetler Birliği üzerinde, Fransa'daki karşı-devrimci Direktuvar yönetimi ile karşılaştırılabilecekılımlılar Robespierre ve Jakobenler'i devirmişlerdi– bir "Thermidor" kurmakla suçlamıştı.

Aslında, "aşamalar" teorisi hakikatten tamamen yoksun değildir. İster başarılı ister başarısız olsunlar, büyük devrimlerde şüphesiz aşamalar vardı. İngiliz, Fransız ve Rus Devrimleri arasındaki, en azından olayların dizilişindeki, olağanüstü benzerlikler ilginç sorular ortaya çıkarmaktadır. Bunların bir kısmı devrimlerin kendi doğalarına yönelik sorulardır.

Politik etkenler ekonomik etkenler karşısında ne ölçüde ağır bastı? Sonuçlar hangi ölçüde devrimci liderlerin amaçladıklarından farklıydı –ve eğer büyük ölçüde farklıysa, niçin? Bazı özgül olaylar onların seyrini bütünüyle değiştirmeseydi, devrimler hangi özgürlükçü yönelimleri takip *edebilirdi*? Halk hareketleri –özellikle de, bizzat sıradan insanlar– hangi yollarla ve hangi amaçlarla bu devrimleri etkilediler?

Gerçek şu ki, aşamalar teorisi yalnızca birinci ve ikinci devrimleri betimlemektedir. Dikkat çekici olan, üçüncü devrim çağrısı yapan isyancı halkın Brinton, Trotskiy ve başkaları tarafından oluşturulan tarihsel şemanın dışında bırakılmış görünmesidir. Yine de, onlar devrimci çağ boyunca daima var oldular ve büyük devrimlerin tarihsel anlatımlarının çoğu üzerinde gölgeleri beliriveren devrimci şahsiyetlerin ve partilerin her birinden daha fazla içinde yer aldıkları olayların gerçek radikallerini oluşturdular.

Ayaklanan insanlara gelince, devrimin erken dönemlerinde kurdukları ve sonradan onlar adına konuşma iddiasındaki partiler ve hizipler tarafından güçleri azaltılan veya gasp edilen oldukça demokratik kurumların kurtarılması ve genişletilmesi arayışında neredeyse tek başlarınaydılar. Fransız *sansculotte*ları semtlerindeki halk meclislerinin veya "seksiyonların" yetkilerini, giderek güçlenen, merkezileşen ve aslında Jakoben kontrolünde olan devlet aygıtı aleyhine, genişletmeye çalıştılar. Rus işçileri ve denizcileri tabana dayalı konseyleri veya "sovyetleri", giderek otoriter hale gelen Bolşeviklerin kontrolündeki devlet aygıtının yerine geçirmek amacıyla, demokratikleştirmek ve

yeniden canlandırmak istediler. Üçüncü bir devrim isterken aslında halkın radikal bir demokrasi kurma arzusunu, doğrudan bir ayaklanma noktasına varan bir talebini dile getirmişlerdi. Onların ayaklanmaları, en sonunda, ikinci devrimin kendinden menkul devrimci örgütleri halk hareketine cephe aldıkları zaman bastırıldı ve askeri güç kullanılarak ezildi.

Ayaklanan insanların bir halk demokrasisi oluşturmaktaki başarısızlıkları yine de bizim kendi zamanımızın olaylarını derinden etkiledi. Aslında, tüm karşı iddialara rağmen, Fransız ve Rus Devrimi'nin gölgesinde yaşayan bizler için, geçmiş çok nadiren bugünün böylesine tamamlayıcı bir parçası oldu. İster Rus Devrimi örneğindeki gibi doğrudan, ister Fransız Devrimi örneğindeki gibi dolaylı olsun, bu devrimler yirminci yüzyılın ve onu hemen izleyecek olan yüzyılın seyrini tamamen şekillendirdiler. Ve bizler devrimlerin bizlere verdiği dersi öğrenmeksizin gelecekle yüzleşmeyi göze alamayız.

Bir üçüncü devrim isteği yalnızca Fransız ve Rus Devrimleri'nde ortaya çıkmadı: her ne kadar farklı kelimeler ve farklı yöntemlerle de olsa, özünde Fransız ve Rus Devrimi ayaklanmacıları ile aynı talepleri dile getiren radikal halk eğilimleri geçmişteki devrimci hareketlerde tekrar tekrar ortaya çıktılar. Bunlar yön, amaç ve liderlikten yoksun basit halk galeyanları da değildi.

Büyük devrimlerde devrimci "güruhlar" veya kalabalıklar doğa olayları gibi patladıkları izlenimini verdiler. Buna rağmen, birçok tarihsel betimlemenin ve hatıranın bizi tersine inandırmaya çalışabileceği gibi, onlar nadiren şekilsiz veya "kaotik" idiler. Kalabalıkların kopuk kopuk [*episodic*] patlamaları veya "kargaşalar", semtlerde, kasabalarda ve köylerdeki küçük gruplarda billurlaşarak devrimci dönemlerde daha da büyüyen, uzun süreli olan ve dipten gelen halk hareketleri ile karıştırılmamalıdır. 14 Temmuz 1789'da, Paris'te devasa kalabalıklar dalga dalga Bastille'in etrafını kuşatmadan veya 23 ve 24 Şubat 1917'de, Petrograd bulvarlarında çarın askerleri ile karşı karşıya gelmeden önce, halk her iki şehrin yoksul mahallelerinde ve işçi sınıfı semtlerinde yaşamsal politik bağlarını çoktan kurmuştu.

Bu ağ yalnızca şehirlerde değil köy ortamında da varoldu. Tüm içsel statü farklılıklarına rağmen, köy yaşamı genellikle üyelerinin kırsalda çok sıkı bağlarla birbirlerine bağlı olmasını ve yoğun bir kolektif karşılıklı sorumluluk duygusunu besledi. Özellikle radikal tarihçiler Avrupa köylülüğünün dağınık ve atomlaşmış, bu nedenle ortak hareket etme yeteneğinden yoksun oluşunu

abartma eğilimindedir. Onlar da Marx'ın, kendi zamanının Fransız köylüsünü bencil diye görmesine dayanan, köylülerin genellikle pinti-ruhlu olduğu şeklindeki horgörüsüne çok yakın bir görüşü tekrarlamaktadırlar. Eğer tüm köylü toplumları on dokuzuncu yüzyıl Fransa'sındakine benzeseydi, Japon, Fransız ve Amerikan sömürgecilerine karşı verilen Vietnam Savaşı bir yana, canını dişine takarak ve 1912 Meksika Devrimi'ndeki gibi kendini feda edercesine çarpışan köylü hareketlerini açıklamak zor olurdu. Eğer onların kapitalizm öncesi tarımsal toplumların güçlü ve kolektivist köy birliklerinden kökenlendiklerini anlamasaydık, Avrupa'nın büyük *jacquerie*leri ve Rusya bizler için gizem olarak kalırdı.

Büyük ölçüde Ortaçağ köylü isyanlarına sahne olan on altıncı yüzyıl Reformasyonu'ndan endüstri işçilerinin ve köylülerin modern ayaklanmalarına kadar, baskı altındaki insanlar, onları yöneten baskıcı devletlerin yerini alması için, halka dayanan toplumsal birlik biçimlerini –ve potansiyel olarak, yeni bir toplumun halka dayanan altyapısını– yarattılar. Bu halk birlikleri genelde aynı amacı paylaştılar: halkın *fiili olarak* politik güç kazanması. Bu birlikler devrimlerin seyri boyunca çoğunlukla kent meclisleri veya temsil yetkileri ile görevlendirilmiş, geri çağrılabilir vekillerin temsilci konseyleri gibi kurumsal yerel meclisler biçimini aldılar.

Bu ağlar yalnızca polis gözetimine değil, sonradan yapılan tarihsel araştırmalara da genellikle kapalıdır. Birkaç istisnayla ve o da yalnızca son zamanlarda, tarihçiler, sıradan insanların ve özellikle onların arasında adı bilinmeyen militanların kendi örgütlerini oluşturma çabalarını görebilmek için devrimci parlamenter yapılar gibi biçimsel devrimci kurumların ve politik partiler gibi örgütlerin ötesine bakmaya çalıştılar.

İzleyen sayfalarda işte bu yeraltı halk hareketlerini, onların komite ağları ve meclisleri gibi değişik örgütsel biçimleri ve genellikle az bilinen veya görmezden gelinen liderlerini araştırdım. Benim bu girişimdeki başarım, bu gizli faaliyet alanının belgelerde ve nesnel anılarda nadiren yer alması nedeniyle kaçınılmaz olarak sınırlı olacaktır.

Yine de, toparlayabildiklerime dayanarak, halkın kendini-örgütleme sürecinin genellikle belirli bir seyir izlediğini keşfettim. Fakir semtlerde –ve kırsal alanda, yoksul köylerde– halk başlangıçta yerel tavernalarda, cafélerde, meydanlarda ve pazar yerlerinde toplanır. Endüstriyel bölgelerde, fabrikaların "yaşam alanlarında", sendikaların toplantı salonlarında veya *casas del pueblo*larda (kelimesi kelimesine: "halk evleri" veya semt merkezlerinde) toplanır.

Buralar halkın gazetelere, derslere, konferanslara ve benzerlerine eriştiği yerlerdir. Bu gevşek toplanmalar, en sonunda, eğitim, tartışma, hatta müzik ve yazın grupları ile belirgin bir semt politikası *kültürü* oluşturmaya başlar. Bunlar gibi az fark edilen ve yeterince araştırılmayan kültürler, ardından, hatip ve militan olan sıradan insanların oluşturduğu bir liderlikten etkilenerek bir yapılanma sürecine girer. Böylece örgütlü bir halk hareketi ortaya çıkmaya başlar. Bu, neredeyse tamamen herhangi bir politik partinin yardımı olmaksızın gerçekleşir. Bunun çok anlamlı bir açıklaması vardır; ister bir köy, kasaba veya bölge olsun, ister toplumun karmaşık yapılanma sürecininin gerçekleştiği kent olsun, geçmişteki tüm büyük devrimler ilk başlarda aslında *sivil* ve *beledi* devrimlerdir. Bu nedenle, polislere, üst otoritelere, hatta duygudaş gazetecilere ve tarihçilere toplumsal bir ayaklanma döneminde bir "güruh" olarak gözüken şey, çoğunlukla kendini çok iyi ifade eden, toplumca anlaşılır ve iyi yönlendirilen bir halk ayaklanmasıdır.

Bu komünal yapılanma süreçleri yalnızca devrimleri beslemekle kalmaz, ayrıca büyük halk kitlelerinin neden iyi silahlanmış ordulara karşı yapılan savaşlara tekrar tekrar katıldığını da açıklar. Bu politik halk kültürü ve onun ağları, ardından genellikle güçlü ve daha kararlı ayaklanmaların geldiği geçici bozgun dönemlerinde, devrimci insanları ve onların liderlerini ayakta tutarlar. Şubat 1917'de, Petrograd'ın Vyborg bölgesinden gelen işçi sınıfı daha büyük kalabalıklar halinde şehir merkezine girdiğinde, sonunda askeri garnizonun kendisi de ayaklanıp çar monarşisinin devrilmesine yardımcı olana dek, polisin coplarına ve silahlarına, süvari kılıçlarına, piyade birliklerinin ateşlerine defalarca karşı koyabildi. O halde, baskı altındaki katman ve sınıfların hareketleri yalnızca binalarda, küçük dükkanlarda ve fabrikalarda gerçekleşmeyen, aynı zamanda köylerin, kasabaların, şehirlerin ve semtlerin komünal yaşamından kökenlenen yurttaş hareketleriydi. Bu gerçek, büyük devrimlerin tarihçilerinden hak ettiği ilgiyi görmedi.

Hiçbir politik parti, özellikle de Rus Solu'nun üç ana partisi (Menşevikler, Bolşevikler ve Sosyal Devrimciler) başlangıçta bu insanları yönlendirmedi. Gerçekte, Petrograd'lı işçilerin ayaklanma başlatmasından kısa bir süre önce Çarın polisi devrimci partilerin şehir komitelerini tutukladı. Bu partiler oldukça dogmatik ideolojileri ve bir devrimin izlemesi gerektiğine inandıkları engelleyici "aşamalara" ilişkin düşünceleri nedeniyle, monarşiyi alaşağı eden ayak-

lanmanın ilerlemesini pekâlâ sekteye uğratabileceklerinden, belki de bu tutuklamayı bir şans olarak görmek gerekir.

Bu ayaklanma ne şekilsizdi ne de fevriydi. Petrograd halkının zaferi, halkın semtlerde ve fabrikalarda yaratmış oldukları gizli yapıların varlığı ile komşuları ve çalışma arkadaşları arasında hatip ve katalizörler olarak devrimin körüklenmesinde vazgeçilmez bir yol göstericilik sağlayan ve adı sanı pek bilinmeyen liderlerin –sınıf bilincine sahip isyancıların– varlığının kanıtıydı. Bu nedenle, insanlar geçici yenilgilerin ardından güçlerini bilinçli olarak yeniden birleştirdiler ve, büyük ölçüde yerel liderleri sayesinde, tamamen yıkılana dek resmi kurumlara saldırmaya devam ettiler. 1917'deki Rus işçileri gibi, Paris'li *sans-culotte*lar da bir süre için bastırıldılar, ama ardından devrimi daha radikal bir çizgiye götürmeyi başarana dek tekrar yükselişe geçtiler.

Halkın ve liderlerin yerleşik otoriteyle ilk defa karşı karşıya geldikleri devrimin bu ilk evresine devrimin popüler evresi denilebilir. Eski rejimin otoritesi yalnızca bu evreyi kontrol etme değil halk hareketini de bastırma arayışı içindedir. Başarısız olduğunda, liberal veya görünürde radikal olan partiler, halk hareketinin öncüsü olmaya çalışırlar. Bu partiler, Fransız Devrimi'nde Danton ve Robespierre'in, Rus Devrimi'nde Lenin ve Trotskiy'nin yaptıkları gibi, hareketi denetim altına almak için halkın ve liderlerinin attıkları sloganları kullanmakta tereddüt etmezler.

Devrimler son derece eğitici süreçlerdir, devrimci bir halkın birbiriyle çarpışan tüm fikir ve eğilimleri kafasında eleyip süzgeçten geçirdiği hakikât kazanlarıdır. Halk toplantıları, gösteriler, kulüpler ve topluluklar ile birlikte gerçek bir broşür, manifesto ve kararlar fırtınasının –kısaca, yazıya dökülmüş sözlerle ve belagatle sürdürülen bir savaştır; bunlara dayanarak devrimci hareket içerisindeki hizipleri ve onların hedeflerini sergilemeye başlayabiliriz– ortaya çıkması ve eski rejimin devrilmesi neredeyse eşzamanlı olarak gerçekleşir.

Devrimci bir sürece giren kişiler devrim sonrasında, hiçbir suretle, devrimin başlamasından önceki kişiler olarak kalmazlar. Devrimci dönemlerde bir parçacık başarı ile karşılaşan insanlar, birkaç haftalık veya aylık bir süre zarfında, devrimci olmayan zamanlarında geçen tüm yaşamlarından daha fazla şey öğrenebilirler. Geleneksel fikirler olağanüstü bir hızla yok olur; oluşması yüzyıllar süren değerler ve önyargılar neredeyse bir günde silinip giderler. Çarpıcı yenilikteki fikirler hızla benimsenir, sınanır ve gerektiğinde terk edilir. Nitelikleri yönünden genellikle alenen radikal olan daha yeni fikirler bile yö-

netici eliti –her ne kadar radikal olduklarını iddia etseler de– korkutan bir coşku ve şevk ile benimsenir ve halkın bilincinde hemen derin bir kök salarlar. Devrimci insanlar genellikle cesaretleri kırılmış tereddütlü liderlerini halkın kafasındaki radikal değişikliklere uymaya zorlarken, eskimiş geleneğin kutsadığı otoriteler prestijlerinden, meşruluklarından ve yönetici güçlerinden birdenbire mahrum kalırlar.

Devrimler toplumsal ve psikolojik olarak genellikle öylesine karmaşıktır ki, insan davranışlarının değişmez ve insan doğasının önceden belirlenmiş olduğu iddiasındaki sosyobiyologların da dâhil oldukları ideologlara sürekli meydan okurlar. Devrimci değişimler "insan doğası"ndaki olağanüstü esnekliği açığa çıkarırlar. Yine de çok az psikolog, devrimlerin çok sık ortaya çıkardığı kurumsal değişimlerle birlikte onların toplumsal ve psikolojik karmaşalarını anlama çabasına girişir. Israrla vurgulanması gereken nokta şudur: *bir halkın bir devrim esnasındaki ve sonrasındaki davranışlarını, daha önceden belirlenmiş standartların aynısıyla yargılamaya devam etmek tam bir miyopluktur.*

Bir devrimin halkta uzun erimli ideolojik ve moral değişiklikler yaratma kapasitesinin öncelikle baskı altındaki sıradan insanlara kendilerini yönetme –toplumsal ve bireysel yaşamlarını birçok açıdan doğrudan, hızlı ve çoşkulu bir biçimde kontrol etmeye girişme– olanağı sağlamasından kaynaklandığını belirtmek isterim. Ayaklanan halkın kendini ezen, vaktiyle kutsanmış elitlerden iktidarın dizginlerini çekip alması ve toplumu halkçı bir anlayışla radikal olarak yeniden kurmaya başlaması ölçüsünde, bireyler, daha önce ezilmiş olan yaratıcılıklarının, kendine değer verme ve yardımlaşma duygularını besleyen içlerindeki gizilgüçlerin giderek bilincine varmaya başlarlar. Toplumun, katı geleneklerin önceden onlara öğrettiği gibi, ne değişmez ne de kutsanmış olduğunu öğrenirler. Daha doğrusu onun biçimlendirilebilir ve bazı sınırlar çerçevesinde, insan iradesi ve arzusu uyarınca değişim geçirebileceğini öğrenirler.

Bir noktaya gelindiğinde, her devrimci halk, gerçekleştirdiği değişikliklerin ve getirdiği yeniliklerin kalıcı hale nasıl getirileceği sorunuyla yüzleşmek zorundadır. Bu, insanların toplumsal ilişkilerin yönetimine katılımlarının, devrimci rejimin kendisinin dahi onları dışlayamayacağı bir şekilde nasıl *kurumsallaştırılacağı* sorunudur. Fransız Devrimi sırasında *sans-culotte*lar ve liderleri kendi seksiyonlarını güçlendirdiler ve onları Fransa'nın her yerinde doğrudan demokrasinin kalıcı kurumlarına dönüştürmeye çalıştılar. Rus işçi sınıfı ve köylülüğü de kendi toplumsal örgütleri olan sovyet ve konseylerin egemenliği

sorunuyla yüzleşmek zorunda kaldılar. Her iki devrimde de halk hareketleri, politik partileri, önce halkın toplumsal arzularını desteklerken, sonrasında genellikle olayların radikal demokratik sonuçlara doğru akışını engelleyerek karşısında yer aldığını gördü.

Şunu sormak uygun olacaktır: Devrimci politik partilerin bu gelişmede oynadıkları rol nedir? Partiler normalde yalnızca halk desteğini seferber etmeye çalışan örgütsel yapılar değildirler. Yapılarını ve liderlik anlayışlarını göz önüne alırsak, ulus-devletin alternatifi de değildirler. Tam tersine; partiler, ister devrimci ister liberal isterse muhafazakâr olma iddiasını taşısınlar, bizatihi ulus-devletin *ürünüdür*. Bir partiyi diğerinden ayıran temel fark, onun kurmak istediği ulus-devletin *türüdür*.

Ulus-devletlerin Avrupa'da feodal egemenliklerin yerini almaya başlaması on beşinci ve on altıncı yüzyıllar kadar erken bir tarihte gerçekleşmiştir. İngiltere'de, Fransa'da ve daha sonra Rusya'da ortaya çıkan ulus-devletler, özellikle Fransa ve Rusya örneğinde, kendi spesifik hükümranlık alanlarını ve imparatorluklarını yönetmek için devasa bürokrasiler kurmayı başarmış, güçlü, merkezi hükümdarların ürünleridir. Feodal dünyanın göreli karmaşasının tersine daha başarılı olan ulus-devletler, Avrupa'nın başka yerlerindeki yönetici sınıfların benzerlerini oluşturmaya çalıştıkları güçlü ve kararlı bürokrasiler yarattılar.

Politik parti de, daha zorbaca operasyonlarına karşı olduğunda dahi ulus-devlete öykünmeye çalıştı. Başlangıçtaki tarihsel gecikmenin ardından ortaya çıkan politik partiler, örgütsel ve politik olarak ulus-devlete benzediler; zamanla, ondan neredeyse ayırt edilemez hale geldiler. Partiler, geçmişte de bugün de, ulus-devletlere benzemek için bilinçli olarak yapılandırıldılar: sırasını bekleyen-ulus-devletler olarak iktidarı ele geçirme arayışındadırlar, ister sadık bir muhalefet olarak barışçıl araçlarla, ister devrimci bir örgüt olarak silah zoruyla. Monarşiler ve cumhuriyetler gibi partiler de bürokratik veya yarı-bürokratik düzenleriyle otoritenin tipik olarak merkezden tabana doğru aktığı, değişik derecelerde merkezileşmiş varlıklar haline geldiler.

Partiler yalnız ulus-devletler gibi örgütlenmezler, ölçek olarak da genellikle ulusal boyutlardadırlar, iç yapıları emir ve itaat sistemleriyle birbirine sıkı sıkıya bağlanmıştır, merkezleri tabanın kontrolünden çok uzaktır. Altyapılarının esnekliği elbette cumhuriyetçi ulus-devletlerdeki gevşek kumanda sistemlerinden otoriter devletlerin katı sistemlerine kadar, oldukça değişkendir. Fakat her halükârda merkezileşmiş olarak kalırlar. Geçmişteki birçok devrimci parti

tam da karşı olduklarını iddia ettikleri devlet yapılarına benzerler. İktidarı almayı –veya Leninist literatürde "iktidarı zaptetmeyi"– amaçladıklarından, boyutlarından veya halk desteğinin derecesinden bağımsız olarak, hem anlayışlarıyla hem de işleyişleriyle, bilerek veya bilmeyerek, bizatihi kendileri küçük ulus-devletler haline geldiler.

O halde devrimci politik partilerin –liderleri ve üyeleri ne denli idealist olursa olsunlar– kitlelerin ve onların liderlerinin yarattığı halk örgütlerine, özellikle "iktidarın zaptedilmesinin" gündemde olduğu günlerde, şüpheyle bakmaları şaşırtıcı olmamalıdır. Bu, tarihsel bir soruyu ortaya çıkarır: "Zaptedilecek" mevcut yapıların yerini ne tür bir "iktidar" almalıdır? Genellikle halk devriminin ilk ilerleyişiyle bastırılan partiler, bu ilerleyişin hemen ardından, devletin ve bürokratik mekanizmanın ortadan kaldırılması amacıyla değil, kendilerine ve temsil ettikleri çıkar gruplarına güç kazandırmak amacıyla kitle hareketini kullanmak gibi tamamen farklı niyetlerle ortaya çıktılar.

Bu partiler en sonunda devrimci halkın ve liderlerinin kendi kent ve semtlerindeki meclislerde veya fabrika konseylerinde oluşturdukları ve bir üçüncü devrim çağrısı yapan halk kurumları ile kafa kafaya çarpıştılar. Liberal, radikal ve devrimci partiler arasında devletin kontrolü için yapılan çekişmelerin altını çizen tarihçelerin tümü, devrimci olma iddiasındaki partiler ile ayaklanan halk tarafından yaratılan, yeni, genellikle doğrudan demokratik kurumlar arasındaki çatışmaları çok kolaylıkla göz ardı ederler.

Tarihçilerin kafasını daha fazla karıştıran şey ise, bir devrimin gelişmesi sonucu halk giderek radikalleşirken, devrimci partilerin, özellikle partiler arası çatışmalarda, halkın desteğini kazanmaya ihtiyaç duymalarıydı. Bu zorunluluk onları halk hareketinin demokratik amaçlarını geçici olarak kabul etmeye zorladı. Fakat demokrasi yönündeki bu onay sadece bir jestti ve genellikle uzun sürmedi. Fransa'da oldukça merkeziyetçi olan Jakobenler ılımlı Jiroden'lerle girdikleri o zorlu mücadeleye kilitlenip kaldıklarında ve hasımlarını başlıca hükümet mevkilerinden düşürmek için halk desteğine ihtiyaç duyduklarında kitle desteği kazanmaktan başka hiçbir amacı olmadığı görülen devrimci ve demokratik bir retoriği benimsediler. Benzer şekilde, özünde otoriter olan Bolşevikler burjuva-yönelimli Menşevikler, Sosyal Devrimciler ve onların liberal rakipleri ile çatışmalarında neredeyse anarşistler gibi konuştular.

Fakat iktidara bir kez yerleşince, Jakobenler ve Bolşevikler, aynı şekilde, biri seksiyonların, diğeri ise sovyetlerin gücünü bertaraf etmek için ellerinden ge-

leni yaparak, Fransa ve Rusya'nın otoriter ulus-devletlere dönüşümünü hızlandırdılar. Partiler ve halk arasında silahlı çatışma çıktı ve devrim süreci, devrimin üretebildiği toplumsal ve ekonomik değişikliklere rağmen, halkın tamamen yenik düştüğü her yerde sona erdi.

Bu sahnelere modern çağın tüm klasik devrimlerinde tanık olacağız; halkın ve liderlerinin yarattığı kurumsal biçimleri, partilerin onları yok etmede oynadığı rolleri, halk ve partiler arasında gelişen fikirleri ve son olarak da, halk hareketinin bir üçüncü devrimde başarılı olmasını sağlayabilecek maddi ve politik koşulları inceleyeceğiz.

Bu perspektif göz önüne alındığında, modern çağın büyük devrimleri yalnızca açıkça tanımlanabilir ekonomik sınıfların çatışmasına indirgenemez. Genel olarak konuşursak, devrimler sömürenler ile sömürülenler arasındaki, zenginler ile fakirler arasındaki, hali vakti yerinde olanlar ile maddi mahrumiyet çekenler arasındaki çatışmaları daima kapsadılar. Fakat ister bilerek ister bilmeyerek olsun, bu devrimler *aynı zamanda* politik hayata ilişkin karşıt vizyonlar arasındaki çatışmalardı. İşçiler, köylüler ve radikal entelektüeller, genellikle ulusluğa (*nationhood*), yukarıdan aşağı kontrole, merkezileşmeye ve bürokrasiye dayanan devletçi yönetim biçimlerinin tam karşısına adem-i merkezi kurumları ve yüz-yüze demokrasiyi koyarak, kendi toplulukları içinde kurdukları grupları destekleme eğilimindeydiler. *Sans-culotte*lar ve Petrograd işçi sınıfı liderleri bir üçüncü devrim talebinde bulunduklarında, yalnızca ekonomik durumlarının iyileştirilmesi ile ilgili değil, bildirileri ve dile getirdikleri talepler göz önüne alındığında, demokratik bir kamusal alanın oluşturulmasının temel aracı olarak devrimci kurumların genişletilmesiyle de ilgiliydiler. Devrim onların gözünde doğrudan eylemin kurumsallaştırılması anlamına geliyordu: yani, politikanın *normal* bir biçimi olarak özyönetim girişimi. Devrim organizasyonu sürekli bir yaşam biçimi olarak halk meclisleri, işyeri komiteleri, sovyetler ve halk dernekleri yoluyla doğrudan eylemin en *gelişmiş* biçimini oluşturdu. Bu, en nihayetinde, fabrikaların geçici olarak işgal edilmesi veya askeri açıdan işe yaramayan barikatların teatral olarak yükseltilmesi gibi sürekli olmayan doğrudan eylem biçimlerinden çok daha önemlidir. Doğrudan eylem, devrimde, *politik* eylemin özel bir biçimi anlamına geldi: özyönetimin kurumsallaşması ve örgütlü bir katılımcı demokrasi biçiminin yaratılması.

Bir halk hareketinin başarısını genellikle engelleyen şey, terimin en olumlu anlamında, vangard* [öncü] bir örgüt oluşturmayı başaramamasıydı: Yani, devletçi örgütlerin tümüne açıkça meydan okuyan, sorumlu, geri çağrılabilir ve konfederal bir lider grubundan bahsediyoruz. Fransa ve Rusya'da böyle bir örgütün ortaya çıkıp Jakoben ve Bolşevik devletlere karşı ciddi bir saldırıya geçmeyi başaramaması geçtiğimiz iki yüzyılın tarihini tamamen biçimlendirdi ve dolaylı da olsa muhtemelen gelecek kuşaklar için de olayları biçimlendirmeye devam edecektir. Halk liderleri karşılarına çıkan, manevra kabiliyetleri oldukça fazla olan merkez partilerle –radikal ya da değil– genellikle etkin bir şekilde uğraşamayacak kadar kararsız, örgütsüz ve bilgisizdiler.

Devrimci halkın başarısını engelleyen bir diğer faktör ise hareketlerin içindeki insanların hayatlarını kuşatan maddi kısıtlardı. Açık yüreklilikle altı çizilmelidir ki, insanlık tarihinin büyük bir bölümünde sıradan insanlar toplumsal ilişkilerin yönetimine tamamen dâhil olabilecek yeterli gelire ve boş zamana sahip olmamışlardı. Sıradan insanlar zamanlarının büyük bir kısmını günlük geçim meşgalelerine ayırmak zorunda kaldıkları sürece, politik yaşam genellikle küçük bir azınlığın elinde olacaktır. Bu zorlayıcı gerçek, *polis* yaşamının ve geleceğinin düşük bir teknoloji seviyesi, kölelik, ataerkillik ve savaş tarafından tamamen belirlendiği Atina'da, Aristoteles'den bu yana, açıkça kabul edilmişti.

Bir devrimci hareket tarafından talep edilen demokrasinin kapsamını, içinde yer alınan dönemin maddi sınırlarına göre daraltmanın gerekli olup olmadığı sorunu ciddi radikal teorisyenleri, anlaşılır şekilde, kuşaklar boyu meşgul etti. Devrimci partiler on sekizinci ve özellikle on dokuzuncu yüzyılda demokratik sonuçlara ulaşmaktan ziyade, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamanın önemi üzerinde durma eğilimindeydi. Jakobenler bir sonraki gün çalışmaya gidecek insanlara yeterince uyumaları için izin verme görünümü altında Paris seksiyonlarının toplantılarını kısıtlamaya çalıştıkları zaman Robespierre dev-

---

* *Vangard* terimi büyük ölçüde Bolşeviklerin ve onların takipçilerinin ona yükledikleri anlam nedeniyle bu günlerde öylesine gözden düştü ki, yirminci yüzyılın ilk yarısında anarşistlerin ve özgürlükçülerin de dâhil olduğu *bütün* radikal hareketlerde ne kadar yaygın olarak kullanıldığı kolaylıkla unutulmaktadır. *Vangard* 1930'larda Birleşik Devletler'deki en önemli anarşist derginin adıydı ve bütün Avrupa'da, özellikle İspanya'da, İkinci Dünya Savaşı'na kadar anarko-sendikalist dergilerin adı olarak kullanıldı. *Vangard* kelimesi, sadece, radikallerin toplumsal ilgileri az olan işçiler, köylüler ve orta sınıftan kişiler arasında bulmayı umabileceklerinden daha gelişmiş bir sınıf bilincine sahip olan bir örgütü temsil etmekteydi.

rimci Konvansiyon'da bu politikayı şu sözlerle savundu: "Zamanlarını toplantılara giderek harcayabilecek olanlar gerçekte kimlerdir? Zanaatkârlar ve çalışan namuslu insanlar tüm zamanlarını meclislerde [*assemblées*] harcayamazlar."[3] Yanıtı kurnazca olsa da sorduğu soru hiç de anlamsız değildi. Bugün de anlamsız değildir.

Buna karşın, devrimci durumlarda halk hareketinin coşkusu ekonomik kaygıları geride bıraktı, en azından bir süre için. Tarihçiler açısından bugün Robespierre'in değerlendirmesinin doğruluğunu saptamak zordur. Çok önemli konuların ele alındığı seksiyon toplantıları, özellikle radikal ateşin ve etkinliğin arttığı dönemlerde, genellikle büyük kalabalıkları cezbetti. Başka zamanlarda ise, büyük ölçüde dönemin uzun çalışma saatleri nedeniyle genellikle küçük olma eğilimi gösterdi.

Devrimleri demokratik bir yöne doğru sürüklemiş olan *sans-culotte* liderleri, Fransa'nın geri kalanının onları desteklediğinden de emin değildi. Aslında, Paris'li devrimcilerin radikal istekleri kırsal bölgedeki köylü sınıfını ve Fransız toplumunun daha varlıklı kesimlerini her geçen gün yabancılaştırdı. Her ne kadar köylünün toprak açlığını ve askerlerin savaştan yıpranmışlığını dile getirmekte politik hasımları üzerinde hatırı sayılır bir üstünlük kazanmış olsalar da, devrimci Petrograd'taki Bolşevikler'in de Rusya'nın onların arkasında olduğundan kuşkulanmaları için nedenleri vardı. Ne var ki en nihayetinde ancak en az çalışmayla maddi açıdan rahat bir yaşam sürdürme umudu, insanların çoğu açısından özgür, demokratik ve rasyonel bir toplumun kalıcı temelini oluşturabilirdi.

Klasik devrimlerdeki hareketler radikal ekonomik konularla sınırlı olarak ilgilendiklerinden, bu devrimler gerçekte çoğunluk tarafından desteklenen devrimler değildi. Büyük devrimlerin birçoğunun başlatıcısı olan çarpıcı değişiklikler, başlangıçta onaylama ruhundan çok reddetme ruhundan kaynaklandı. Halk hareketi demokrasinin yerleştirilmesi konusunda çok istekli olsa da toplumun ekonomik olarak nasıl işleyebileceği konusunda tamamen net fikirlere sahip değildi. Toplumda birbirinden çok farklı olan unsurların Fransa'da keyfi bir monarşinin veya Rusya'da çar despotizminin yıkılması amacı etrafında bir araya gelebilmesi süpriz olarak görülmemelidir. Fakat toprağın yeniden dağıtımı, servet ve vurgunculuğa karşı çıkma ve yoksulların maddi ihtiyaçları

---

[3] Robespierre'in konuşması için bkz.: *Gazette Nationale* veya *Le Moniteur Universel*, no. 262 (19 Eylül 1793) içinde, *Réimpression de l'ancien 'Moniteur'*, cilt 17 (Paris: Henri Plon, 1858-63), p. 683.

gibi konular ortaya çıkar çıkmaz, devrimci süreç birçok yöne doğru savrulmaya başladı. Vurgulamaya dahi gerek yok ki, giderek artan radikal istekler, özellikle mülkiyetle ilgili olanlar, halkın dikkatini çekmeye başladığında toplumun birçok ayrıcalıklı tabakası devrimci sürecin karşısında yer aldı.

Bu dönüm noktasına gelindiğinde, devrimci ulus-devlet ve onun partileri halkın komünal yapılarıyla artan bir çatışmaya girdi. Mülksüzlerin mülk sahipleri ile fakirlerin zenginler ile ve halk demokrasisinin bürokratik kontrol mekanizması ile kapıştığı buna benzer dönüm noktaları uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Bu drama Luther'in zamanındaki Alman köylü isyanında, İngiliz ve Amerikan devrimlerinde, Büyük Fransız Devrimi'nde, 1871 Paris Komünü'nde, 1917-21 Rus Devrimi'nde ve 1936-39 İspanyol Devrim'inde sahneye konuldu. Tüm bu devrimler, sonraki aşamalarında (kısa ömürlü 1871 Paris Komünü dışında), Oliver Cromwell, Alexander Hamilton, Maximilien Robespierre ve V.İ. Lenin gibi hem halk hareketinin kendi içinde hem de artan devlet iktidarının görünürde sözümona devrimci savunucuları arasında yer alan kararsız ve istikrarsız azınlıklar tarafından güçlükle ilerletildi.

Bu gelişmenin tabii ki önemli istisnaları vardır. 1921'de Bolşevikler'in giderek artan otoriterliğine karşı ayaklanan Kronştadt denizcileri, Finlandiya Körfezi'ndeki deniz üslerinde devrimci bir "komün" kurduklarında, büyük olasılıkla Rusya'daki insanların çoğunluğu adına konuştular. Fakat ardından, üç yıl süren kanlı iç savaş, açlık ve artan hayal kırıklığı nedeniyle Rus halkı bitkin düştü ve politik açıdan paralize oldu.

Geçmişteki büyük devrimler hangi anlamda "demokratik burjuva" devrimler olarak görülebilir? Karl Marx'ın yaklaşımı radikal ve hatta liberal tarihçiler arasında bu açıdan o kadar geniş bir onay kazanmıştır ki, devrimleri yönlendiren başlıca etmenin büyük ölçüde ekonomik çıkarlar ve özellikle burjuva çıkarları olduğu şeklindeki görüşüne mesafeli durmak sapkınlık olarak görülebilmektedir. Tarihçiler İngiliz, Amerikan ve Fransız Devrimleri'ni, sanki bunları gerçekleştirenler kapitalist sınıfmışcasına, genellikle "burjuva demokratik" devrimler olarak tanımlama eğilimindedir. Önsözümde de belirttiğim üzere, büyük devrimlere katılan halkı bugünün perspektifinden geriye bakarak değil, daha ziyade kendi sözleriyle ele almayı planlıyorum.

Her bir devrimi tek tek ele aldığım zaman, klasik devrimlerin hangi noktalara kadar burjuva olarak görülebileceğini yakından inceleme fırsatım olacak. Marx'ın görüşü tarihsel devrimci süreci genellikle çok kaderci kılma eğilimin-

dedir. Öyle ki, bizleri dört yüzyıldan fazla süren büyük özgürlük hareketlerinin hiçbirisinin kapitalizmin nihai zaferine bir alternatif oluşturmadığını –bu, bana göre kabul edilemez bir tarihsel teleolojidir– kabul etmeye zorlar. 1520'lerde ayaklanan Alman köylülerini arkaik köy yaşamlarını korumaya çalışmaları nedeniyle "gericiler" olarak görmeye; Cromwell'in Yeni Model Ordu'sunu oluşturan Roundhead küçük çiftçilerinin, gerçekleştirilmek zorunda olan endüstriyel icatlar ve üretim biçimleri tarafından toplumsal bir tabaka oluşturmaya "yazgılı" olduklarını kabul etmeye; Amerikan kolonilerindeki radikal Minutemen çiftçilerinin İngiliz çiftçi kardeşleri gibi kaçınılmaz biçimde yok olmak zorunda olduklarını kabul etmeye; Fransa'da birinci cumhuriyeti kuran *sans-culotte*ların *déclasse* (sınıf dışı) bir ayaktakımı olduklarını veya, birden fazla tarihçinin onları adlandırdığı gibi, yalnızca "tüketiciler" olduklarını kabul etmeye zorlanırız. Bu neredeyse günümüze gelene dek bu şekilde devam eder.

Bu devrimlere ilişkin Marksist ve liberal görüşe göre, büyük devrimlerin sınıfsal öncülüğünü yapanlar –muhtemelen kendilerine rağmen– bankerler, tüccarlar, imalatçılar ve diğer girişimcilerdi; bunlar on sekizinci yüzyılda olağanüstü bir zenginlik biriktirmiş olan yağmacılardı. En başından burjuvazinin bu devrimlerin çoğundan *çıkar sağladığı* konusunda anlaşalım. Burjuvazi kesinlikle "özgür" ticaret, "özgür" işçiler ve "özgür" bencillik oyununu istedi, ki mutasyonla bunları kolaylıkla "*liberté, egalité, fraternité* " [özgürlük, eşitlik, kardeşlik] çağrısına dönüştürülebilsin. Bugün kapitalizmin küresel olarak egemen olduğu ne kadar doğruysa, tarihteki başka hiçbir sınıfın on sekizinci yüzyılda Avrupa ve Amerika'nın ticaret merkezlerini dolduran girişimciler kadar toplumsal değişimler karşısında ödlek, yüreksiz ve korku dolu olmadığı da o ölçüde doğrudur (Özellikle de, yoksulların, onların adlandırışıyla "koyu derililerin" içinde yer aldıkları değişimler karşısında). Bir sınıf olarak burjuvazi, isyancı olmak bir yana, politik olarak da *asla* devrimci değildi. Dahası, burjuvazi yakın zamanlara kadar, soyluların, entelektüellerin ve rahiplerin anlaşılır nedenlerle horgörülerinin nesnesi oldu. Uzunca bir süre toplumsal aşağılanmışlık ve siyasal yetersizlik duygusu içinde kıvrandı ve bunu da hak etti.

Eğer burjuvazi değilse, bu devrimleri hangi toplumsal katmanlar ortaya çıkardı? Kurumsal ve ekonomik geçiş dönemlerinde bulunan toplumlar, tipik bir biçimde, kararsızdırlar; yalnızca politik ve ekonomik olarak değil, aynı zamanda kültürel, psikolojik ve düşünsel olarak da. Avrupalılar on altıncı yüzyıldan başlayarak tüm bu açılardan kronik bir değişim ve ayaklanma durumu

yaşadılar; özellikle köylüler, bağımsız çiftçiler, zanaatkârlar, ırgatlar ve daha sonraları fabrika işçileri. 1640'ların İngiliz Devrimi'nden 1930 ortalarının İspanyol Devrimi'ne kadarki devrimci isyanlarda fazlaca göze çarpan şey, bu isyanların, tarımsal kültürden endüstriyel kültüre kapsamlı bir toplumsal geçiş döneminde ortaya çıkmış olmasıdır. Küçük köylerden gelen erkek ve kadınlar kendilerini birdenbire şehirlerde ve sonra da büyük endüstriyel topluluklarda yaşarken; doğal ritimlerin, geniş ailenin, komünal destek sistemlerinin ve kır yaşamının köklü geleneklerinin çok uzağında buldular.

Fakat ortaya çıkan kapitalist ekonomi onların değerlerine şiddetle saldırmaya başladığında bile insanlar kendilerini hâlâ geleneksel bir topluluğun parçası gibi hissediyorlardı. Köylüler şehirlere göç ettiklerinde beraberlerinde eski komünal ilişkilerini ve köy yaşamının samimiyete dayanan davranışlarını getirmişlerdi. Şehirlerde ikamet etmekte olan zanaatkârlar arasında ise Ortaçağ loncalarının geleneksel ağları henüz tamamen ortadan kaybolmamıştı. On yedinci yüzyıl boyunca ardı ardına patlayan kronik isyanlar ve küçük ölçekli ayaklanmalar, onların da zamanla içlerine dâhil olacakları büyük devrimlerden ziyade –her ne kadar şimdi kırsal alanlardan kasabalara, semtlere ve şehirlere yeni göçmenler tarafından taşınıyor ise de– geç Ortaçağ'ın sınırlı etkiye sahip köylü *jacquerie*lerini anımsatıyordu. Aslında, bir ayaklanma *ruhu*, radikal bir politik yaşam *kültürü*, zamanla devrimci değişime götürecek sürekli bir doğrudan eylem *deneyimi* büyük devrimlerden önce bile mevcuttu. Ayaklanma çanları ve alarm zilleri birçok huzursuz gecekondu sakini kuşağı üzerinde, onlar Fransız Devrimi gibi büyük toplumsal ayaklanmalar yaratmadan önce, tekrar tekrar çaldı.

Devrimci Çağ'da emekçi halkın çoğunluğu ya köylü kökenliydi ya da köy toplumu yaşamından yalnızca bir kuşak uzaktaydı. Giderek atomlaşan ve sentetikleşen bir dünyada sıkışmak, acımasızca sömürülmek ve temel geçim araçlarından mahrum kalmak gün be gün bu insanları keskin kültürel çelişkilerle karşı karşıya getirdi. Kültürel olarak altüst edilmişlik ve psikolojik olarak endüstriyel yaşam biçimleriyle taban tabana uzlaşmazlık hali, ayaklanmaların –ve nihayetinde devrimlerin– çok kolay etkisi altında kalmalarına yol açtı. Kapitalizm gerçekte *onların yaşamlarının içine tamamen sızmamıştı veya onların bağımsızlık duygularının altını oymamıştı.* İşte bir ayağı kırsalda öbür ayağı kentte olan bu tür bir "proletarya" sınıfı, on yedinci ve on sekizinci yüzyılın kasvetli dükkanlarında ve sıkışık mahallelerinde onlardan giderek esirgenen toplumsal bir

köken duygusunu, tutarlılığı ve anlamı yeniden kazanma arzusuyla, yüzünü devrime dönmüştü.

Kendilerini merkezinde kır ekonomisinin olduğu bir dünyadan şehir ekonomisinin ve daha sonra büyüyen endüstriyel bir ekonominin ağır bastığı bir dünyaya geçiş döneminde bulan işçiler sıradışı niteliklerle doluydular. Matbaacılar, demirciler, tekerlek yapımcıları ve bağımsız çiftçiler gibi köklü zanaatların takipçileri genellikle güçlü kişiliklere sahip, ifade gücü yüksek bireylerdi. Derin bir kendine yeterlilik ve kendine değer verme duygusuyla doluydular. Geleneksel ailede İncil'in her gün okunuyor olması zanaatkârlarda ve yeoman[4] çiftçilerde kayda değer bir okuryazarlık düzeyi oluşturmuştu. Amerikalı kölelik karşıtı John Brown gibi yeoman bir çiftçinin mektupları, kapitalizm öncesi toplumlarda zanaatçı-çiftçilerin veya genel olarak zanaatçıların ne kadar bilgili ve ne denli etkileyici olabileceklerini ortaya koymaktadır.

1871 Komünü'ne gelinceye kadar bir dizi devrimde barikatları yükselten Paris'liler –dikkatsizce "Paris proletaryası" olarak adlandırılanlar–, şehirleşmiş de olsalar, hâlâ bu kişisel niteliklerini koruyan zanaatkârlardı. Bir yüzyılın büyük bir bölümünde Fransa başkentini Avrupa devrimlerinin merkezi yapanlar işte kesinlikle bu türden bir işçi sınıfı ve onun ürünü olan liderlerdi. Paris'li zanaatçının bir ayağı geleneksel ve genellikle küçük bir kasaba geçmişinde, öbür ayağı çok şehirleşmiş bir gelecekteydi; 1917 arifesindeki Rus işçisinin de aynı şekilde bir ayağı köyde, öbür ayağı endüstriyel gelecekteydi. Petrograd işçilerinin büyük bir çoğunluğu kırsal alandan yeni gelmişlerdi, hatta geri dönebilecekleri ve gerektiğinde yeniden çiftçi olabilecekleri toprak parçalarını hâlâ ellerinde tutuyorlardı. Aslında, 1918 ve 1921 yılları arasındaki Rus İç Savaşı'nın açlık sınırı koşullarında köylerine kalabalık gruplar halinde geri döndüler. Endüstriyel rutinlere tamamen tutsak olmamaları ve kriz dönemlerinde güvenebilecekleri güçlü kırsal destek sistemlerine sahip olmaları onları modern burjuva toplumuna tamamen gömülecek olan daha sonraki proletarya kuşaklarında nadiren görülebilecek militanlara dönüştürdü. Kapitalist toplum ne Paris ne de Petrograd işçileri tarafından "doğal" veya önceden belirlenmiş bir toplumsal düzen olarak kabul edildi: hatta kapitalizm ve kapitalizm öncesi kültürler arasındaki keskin tezatlar, derinlere kök salmış sınıfsal ve toplumsal farklılıkları azdırdı ve ortaya çıkmakta olan endüstriyel topluma karşı patlama noktasına gelen nefreti devrimci bir seviyeye taşıdı.

---

[4] Küçük toprak sahibi çiftçi (ç.n.).

Devrim, her ne kadar bu terimi çok kullanmak zorunda kalsam da, "kitleler" diye adlandırılan, özelliği olmayan insanlar tarafından yaratılmaz. Ateşlerin yangınlara dönüşmesini sağlayan yakıt, kesinlikle, baskı altındaki katmanlardan gelen ve radikal bir entelijensiya oluşturan militan azınlıktı. Geçmişi gezgin Yunan filozoflarına kadar giden köklü bir tabaka olarak entelijensiya, değişik muhalif grup ve çevrelerin örgütleyicileri, toplumsal eleştirmenler, kuşku tohumcuları, yayıncılar ve zaman zaman da güçlü teorisyenlerden oluşuyordu. Onlar devrimleri paha biçilmez teorik kavrayışlarla, bir yön duygusuyla, eleştirel bir hareketle ve hatırı sayılır bir yaratıcılıkla donattılar. "Intelligensia" –belirtmek gerekir ki Rusça bir sözcüktür– sözcüğüyle, bugün üniversitelere kapak atmış "entelektüeller" olarak bildiğimiz kişileri değil, yazarların, sanatçıların, şairlerin ve her türden profesyonelin ve hatta tiyatro oyuncularının oluşturduğu bağımsız bir topluluğu kastediyorum (on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Paris gibi şehirlerde sıradışı bir samimiyet ve şeffaflıkta topluluklar kurmuşlardı). Onların son yıllarda yüksek maaşlarla modern üniversite sisteminin içine çekilmeleri, günümüzde devrimci hareketlerin gelişimine en büyük darbelerden birini vurmuştur.

Devrim ayrıca somut bir hedefe, davranışları bir anlamda halk eylemini tahrik eden toplumsal bir düşmana ihtiyaç duyar. Gerçekte çoğu devrim, yönetici sınıfın ortaya çıkmakta olan halk hareketini bastırmaya çalışması karşısında, savunma eylemleri olarak başlar. Paris'liler 14 Temmuz 1789'da Bastille'e saldırdılar, çünkü kralın başkenti ele geçirmek ve toplumsal huzursuzluğu bastırmak için askerlerini Paris yakınlarında topladığını düşünüyorlardı. Bolşevikler 1917 Ekim Devrimi'nde ilk önce Petrograd'taki liberal Kerenskiy rejimini yerlerinden ettiler. Çünkü onların geçici hükümete karşı zaten detaylı bir ayaklanma planı hazırladıkları Rus başkentinde yaşayan herkes için aşikâr iken, hükümet onların yayınlarını budalaca yasaklamıştı.

Halk devrimleri ile birçok yönetici elitin kitlelerin gözü önünde iktidardan düşürüldüğüne ve değiştirildiğine hiç şüphe yok, fakat bunlar çok özel bir şekilde gerçekleşmekteydi. Halk genellikle bir dizi yerel ayaklanmayı arkasında bırakıp devrime doğru yöneldiğinde, yönetici sınıflar rejimlerinin derin bir kriz içinde olduğunu saklayamaz hale gelmişti. Mevcut rejime güvenlerini kaybedenler yalnızca halk kitleleri değildi, onlara egemen olanlar da sinirsel zayıflıklar göstermekteydi. Başlangıç aşamasında devrimci güçler birbirlerine kenetlenirken, yönetici elitler giderek bölünmekteydi. Hem aşağıdakiler hem de yukarıdakilerin tümü için varolan düzenin parçalandığı açık hale geldi ve

yalnızca eski toplumun en katı öğeleri bu aşikâr değişim ihtiyacına karşı çıktılar. Aslında, birçok aristokrasi üyesi Fransa'da Fransız Devrimi'nin entelektüel ve moral atmosferini yaratan büyük Aydınlanmacıları korurken, yirminci yüzyılın başında Rusya'da soylular ve tüccarlar, bireysel olarak, devrimci örgütlere genellikle büyük miktarlarda para verdiler.

Elitlerin değişime *direnme* derecesi genellikle devrimin nereye kadar gidebileceğini, halk hareketinin ne kadar radikal olabileceğini ve ne kadar sürebileceğini belirlemekteydi. Statüko yanlısı bazı yönetici tabakalar küçük reformlara dahi yoğun, genellikle düşüncesiz bir direnç gösterdiklerinden, birçok büyük devrim, yalnızca ayaklanmaları veya Fransız Devrimi'nde adlandırıldığı gibi *journée*leri değil, aynı zamanda bunları takip eden iç savaşları da kapsaması anlamında, yıllarca devam etti. Jakoben yönetimin 1794'te düşürülmesiyle Fransız Devrimi'nin gerçekten sona erip ermediği şüphesiz bir soru işaretidir. 1871 yılına kadar sürekli tekrarlanan ayaklanmalar ile aynı toplumsal güçlerin birçoğu varolmaya ve birbiriyle sürekli olarak çatışmaya devam etti. Öyle ki, bu yüzden yaklaşık bir yüzyıl süren tek bir Fransız Devrimi'nden bahsedebiliriz. İngiliz Devrimi en az dört yıl sürdü ve eğer Cromwell Naipliği dönemini dâhil edersek yirmi yıl daha devam etti. Amerikan Devrimi, eğer devrim dönemi 1760'ların başlarındaki ayrılmayla başlatılıp 1789'da eyaletlerin Anayasa'yı kabul etmesiyle bitirilirse, yaklaşık otuz yıl sürdü. Rus Devrimi, yarıda kesilen 1905 Devrimi'nden değil de 1917'den başlatılsa bile, 1921'de Kronştadt komününün ezilmesiyle birlikte bastırılana kadar dört yıl sürdü. Tüm bu devrimler –eğer daha baştan ezilmedilerse– sallantılı belirsizlik dönemleri, kitlelerin kısmi zaferleri ve sonunda halk hareketlerinin şu veya bu ölçüde yenilgisi şeklinde, olayların kendi iç mantığı içerisinde yavaşça ilerlemesiyle geliştiler. Bu gelişmelerin her biri birçok açıdan farklılık gösterse de genel çerçeveleri genellikle şaşırtıcı bir benzerliğe sahiptir.

Benim önüme koyduğum en önemli görevlerden biri, bu devrimler süresince halk hareketlerinin tekil olarak yarattığı olağanüstü özgürlük biçimlerini araştırırken dahi, büyük devrimlerin bazılarının genel çerçevelerindeki bu benzerliği, tabii eğer mümkünse, ortaya çıkarmaktır. Daha önce de belirttiğim gibi, Fransız Devrimi 1794'te Jakobenler'in düşüşünden sonra diğer devrimlerin kendi toplumsal değişim düşüncelerini temellendirdikleri bir "model" haline geldi. Rus Devrimi'ndeki olayların sırası, daha kısa bir sürede gerçekleşse dahi, Fransız Devrimi'ndekine çok benzemektedir. Lenin gibi Marksistlerden

Peter Kropotkin gibi anarşistlere kadar Rus Devrimi'ndeki bütün devrimci grup liderlerinin Fransız Devrim tarihini çok iyi bilmeleri tek başına bu benzerlikleri açıklamaz. Her iki ülkede köylü nüfusunun çoğunluğu oluşturması gibi ekonomik ayrılıklar, çok radikalleşmiş şehir insanları ve kararlı, merkezi öncü partilerin ortaya çıkışı da bu benzerlikleri açıklamaz.

Her iki devrim de sadece benzer ekonomik koşullar tarafından değil, aynı zamanda zorlayıcı bir politik amaç, tam adını koyarsak, halkın özgürlük arzusu tarafından da yönlendirildiği için böyle söylemekteyim. Bu devrimler yalnızca ekonomik değil, olağanüstü bir *moral* boyuta da sahipti. Fransız ve Rus köylüleri, her iki devrimde de belirleyici bir rol oynayan toprağa susamışlık gibi çok gerçek ekonomik çıkarlar tarafından motive edildikleri kadar, yeni, adil ve özgür bir yaşam biçimine kavuşmak için tutkulu, neredeyse binyılcı, bir arzuyla yanıp tutuşuyordu. 1640'larda İngiltere ve 1930'larda İspanya'daki klasik devrimlerin mucizesi ve trajedisi, devrimci liderlerin ve onların ulus-devlet tipi örgütlerinin sistematik olarak tahrip ettikleri halk egemenliğine duyulan derin bir arzu tarafından körüklenmeleriydi.

Bu kitapta İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ortaya çıkan "Üçüncü Dünya" devrimlerini dışarıda bıraktım. Yer sınırlaması tek başına beni Avrupa (ve Kuzey Amerika) devrimleriyle zaten zorunlu olarak kısıtlıyor olsa da, "Üçüncü Dünya" devrimleri ayrıca Avrupa devrimlerinden önemli açılardan farklıydı. Hâlâ da farklıdır. Bunun nedenlerinden biri, Avrupa devrimlerinin hatta Amerikan Devrimi'nin zaten kurulmuş olan ulus-devletlerde, genellikle mutlakiyetçi monarşilerde ortaya çıkmasıdır. "Üçüncü Dünya" devrimleri ise, uzun sömürge yönetimi dönemlerinden sonra ulusal bir kimlik duygusu kazanmak için ulus-devlet oluşturma çabalarıdır. Dahası, Avrupa Devrimleri kırsaldan gelen vazgeçilmez dalgalanmalara karşın, esas olarak Londra, Boston, Paris, Petrograd ve Barselona gibi şehirlerde gerçekleşti. "Üçüncü Dünya" devrimleri ise, bunun tersine, esas olarak kırlarda verilen mücadelelerle hayata geçti (her ne kadar Çin 1920'lerde buna ilginç bir istisna oluştursa da).

Avrupa devrimleri baskı altındaki bütün insanlığın sözcüsü oldu ve dünyanın başka yerlerindeki devrimler onların amaçlarının kapsamına ulaşamadı. bu devrimler yalnızca cumhuriyetçilik ve demokrasi gibi esaslı politik konuları ortaya koymakla kalmadılar, üç yüzyıldan daha fazla bir süre Avrupa uygarlığının gelişmesi üzerinde çok güçlü bir uluslararası ve ideolojik etkiye sahip oldular. Genel dünya tarihi için önemli ideolojik, kültürel ve ekonomik dönüm noktaları oldukları şüphe götürmez. Duyuruları, bildirgeleri ve manifestoları

evrensel insan haklarını ve özgürlüğünü desteklerken, genellikle ulusal mülahazaları aşarak *tüm* insanlığa sesleniyordu.

"Üçüncü Dünya" devrimleri, bunun tersine, anlaşılır biçimde içe yönelikti ve dünyadaki ideolojik etkileri çok sınırlı kaldı. Demokrasiye doğru ileri bir hareket ve yerel haklar için ulus-devlet aleyhine halktan gelen talepler bu ayaklanmaların açık ve ayırıcı nitelikleri değildi. Bunlar büyük ölçüde, kendi kimliğini tanımlama ve ulusal bağımsızlık elde etme çabasındaki sömürge halklarının emperyalizme karşı ulusal mücadelesidir. Maoist doktrinler 1960'larda popüler olmasına rağmen, Çin Komünist Devrimi Leninizmin bir türüydü ve Mao'nun ölümünden sonra Çin'de dahi desteğini yitirmeye başladı. Ayaklanmaların Latin Amerika üzerindeki etkisine rağmen, ne Castro'nun Küba'daki ne de Sandinistler'in Nikaragua'daki devrimi dünyada büyük ideolojik değişiklikler yarattı. Peru'daki Aydınlık Yol gibi hareketler tarafından sönükleştirilmeleri ve giderek Avro-Amerikan güçlerinin hamiliğine girmeleri, onların toplumsal gelişmeler üzerindeki etkilerinin 1960'larda Batı'daki radikallerin yapmayı umduklarından genellikle daha sınırlı olduğunu gözler önüne serer.

Muhtemel bir "Avrupa-merkezcilik" suçlaması beni şahsen rahatsız etmez. Devrimci çağın gerçek merkezinin Rusya'nın içinde yer aldığı Avrupa kıtası ve Birleşik Devletler (ki oradaki devrim çok fazla Avrupa geleneğine bağlıdır) olduğu doğrudur. "Üçüncü Dünya" devrimleri, bazı evrensel değerlere sahip olmaları ve tüm insanlar için yeni bir radikal toplumsal sistem yerleştirme arayışında veya iddiasında olmaları ölçüsünde, kendilerine bu kitapta tartışılan büyük Avrupa devrimlerini örnek aldılar. Onların milliyetçi ve anti-emperyalist bakışları, yer aldıkları olaylar bağlamında anlaşılır olabilir; ama bu devrimler gizemselleştirilmemeli ve onların emperyalizmden bağımsızlığa ilişkin haklı görülebilecek iddiaları, Avrupa'da vuku bulan büyük devrimlere işaret eden seslenişlerle, insanlığa seslenen o evrensel çağrılarla karşılaştırılabilir görülmemelidir.

Üzerinde durulması gereken bir nokta var: Klasik devrimlerin her biri, bir diğerini, neredeyse ütopik olan bir enternasyonalist bakışın ve daha geniş bir özgürlük tanımının daha önceki milliyetçi veya "vatansever" iddiaların yerini aldığı, radikal olarak daha sofistike bir tarihsel seviyeye yükselerek, takip etti. Hatta genellikle açık bir özgürlükçü çehreye bürünen 1936-39 İspanyol Devrimi sınıflar kadar içsel hiyerarşilere de meydan okudu. "Üçüncü Dünya" devrimleri ise, bunun tersine, hem endüstrileşmeye yönelmiş ulus-devletlerin ku-

rulmasına indirgendi hem de ideolojileri, genellikle daha eski Avrupa devrimlerinin yansımaları olarak, uzun süre can çekişmeye devam etti. Hindistan'da, Çin'de, Güneydoğu Asya'da, Afrika'da ve Orta Amerika'da yeni ulus-devletlerin kurulmasına yardımcı olan devrimler, Fransız ve Rus Devrimlerini belirleyen enternasyonalist karakterin çok azına sahipti. Birçok radikal tarihçinin onu yalnızca bir "bağımsızlık savaşına" indirgeme çabasına rağmen, Amerikan Devrimi bile kendini, yüzünü baskı altındaki bir dünyaya dönmüş ütopik bir fener olarak gördü.

Bu kitapta modern tarihi tamamen biçimlendiren büyük devrimlere karşı zayıflamakta olan ilgiyi canlandırmayı ve tabandan gelen hareketlerin duruş noktalarından klasik Batı devrimlerinin dinamiklerini öğrenmek isteyen okuyucuyu cesaretlendirmeyi umuyorum. Devrimci insanların ve liderlerinin toplumu yönetmek için geliştirdikleri kurumsal biçimleri ve onların insanları ve ezilen bazı katmanları yönlendirme iddiasındaki devrimci partilerle olan etkileşimlerini anlatıyorum. Bu etkileşimin çıkardığı problemleri, alınacak dersleri, büyük devrimlerin kendi doğası ile izledikleri yörünge etrafında toplanan değişik teorileri keşfetmek arzusundayım. Bu kapsamda teori öyküleme ile, genelleştirmelerse somut olaylarla iç içe geçecek.

Büyük devrimler çağını, yalnızca onların sınır ve olanaklarını kabul görür bir tarzda yorumlayarak canlandırmak istemiyorum. Bunun yanı sıra, devrimlerin sadece kendi en yüksek seviyelerinde sahip oldukları değil, devrimci çağ boyunca –göreli sessizlik dönemlerinde dahi– varolan *ésprit révolutionnaire* [devrimci ruhu] da aktarmak istiyorum. Yalnızca kullanımları bugün çok revaçta olan "radikal" veya "ilerici" kelimelerinin değil, devrimci olmanın ne *anlama* geldiğini sorgulayacağım. Büyük Fransız Devrimi'nin 1989'daki ikiyüzüncü yıldönümünde, dünyanın ruhunu etkileyen büyük bir devrim olmaktan çok yalnızca vatansever bir çaba olarak kutlanmasını görmek, bu görevi bugün özellikle gerekli kılıyor. Yapabildiğim en iyi şekilde, aydınlanmış bütün insanların kalplerinde büyük devrimlerin yaratmış olduğu umutları ve iki yüzyılın büyük bir kısmı üzerinde etkili olan ideolojileri karartan şovenist bulutları dağıtmak istiyorum.

Bugünün yazınında, korkunç bir karşı-Aydınlanmacılık, toplumsal adanmışlık yerine benmerkezciliği, doğacılık yerine mistisizmi, rasyonalizm yerine sezgiciliği, uygarlık yerine atavizmi, militan ve eylemci bir anlayış yerine pasifalıcı bir anlayışı, eleştirel bir laiklik yerine teslimiyetçi bir dindarlığı kutsayan

Batı kültürü aracılığıyla genişlemektedir. Kapitalizm küresel ölçekte genişlerken, medya orkestrası eşliğindeki bir barbarlık modern insan ruhunu, özgürlüğün modern ideallerini doğuran devrimci çağın ruhunda ve bakışında yüzyıllardır ortadan kalkmış olan anlamsız bir Ortaçağ karikatürüne doğru geriletmektedir. Bunun devrimci çağın ve onu besleyen Aydınlanma'nın sonunu gösteren belirgin bir işaret olup olmadığını bilmiyorum. Benim bildiğim, kendi adıma, yaşama anlam veren devrimci bir ruhun yok olduğu tarihsel bir dönemin parçası olmak istemediğimdir. Bu kitap bu ruhu canlandırmayı ve eğer mümkünse, onu günümüz için geçerli kılmayı amaçlamaktadır.

1.KISIM

KÖYLÜ İSYANLARI

1. BÖLÜM

GEÇ ORTAÇAĞ İSYANLARI

En meşhur ifadesini Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'sunda bulan tarihin "sınıf savaşımının tarihi" olarak özetlenebileceği görüşü, tarihçiler ve toplum teorisyenleri arasında son yarım yüzyıldır giderek sorunlu hale geldi. Birbiriyle uzlaşmaz sınıf çıkarları bu kitapta tartışılan toplumsal çatışmalarda muazzam bir rol oynadıysa da, farklı hiyerarşik tabakalar bu çarpışmaların çoğunda ekonomik olduğu kadar kültürel, dinsel ve politik bir nitelik de taşıyan geleneksel hak ve görev iddialarında bulundular. Aslında, ekonomik anlamda birbirleriyle savaşanlar genellikle yalnızca sınıflar değildi, aynı zamanda kültürel açıdan ayrıcalıklı olan ve olmayan değişik statü gruplarıydı. Marksist olduğu kadar liberal tarihçilerin de bütün toplumsal çatışmaları sınıf çatışmalarına indirgeme eğilimi, maddi refah ve mülkiyet sahipliğinden ziyade statü etrafında şekillenmiş hiyerarşiler ile ilgili çatışmaların üzerine kalın bir örtü çekerek onların anlaşılmalarını zorlaştırır. Tarihsel olarak, aslında, hiyerarşilerin ortaya çıkışı sınıfların ortaya çıkışından çok daha öncedir ve ayrıcalıklı cinsiyetlerin, etnik grupların, milliyetlerin ve bürokrasilerin süregiden baskıları, ekonomik sınıflar ortadan kalksa dahi toplumda var olmaya pekâlâ devam edebilir.

Bu, büyük toplumsal çatışmaların tarihte açık bir sınıf yönelimi boyutuna sahip olduğu gerçeğini görmezden gelmek değildir. Büyük sınıf mücadelelerine ilişkin hikayeler eski Mısır hiyeroglif kayıtlarında, Mezopotamya çivi yazısı kayıtlarında, Asya ve hatta Avrupalılar kıtayı istila etmeden önce Kızılderili Amerikası'nın grafik yazı türündeki kayıtlarda kendini gösterir. Bazı eski Mısır kayıtlarında üst sınıftan katipler, etraflarındaki ayaklanmaları sadece ve sadece fakirlerin zenginleri yağmalama seferleri olarak resmettiler. Bu ayaklanmalarda sıradan insanlar tahılı yeniden paylaşmak için ambarların altını üstüne getirdiler ve zengin malikaneleri yağmaladılar. Şüphesiz, eski Yunan ve Roma anlatımlarında betimlendiği gibi, sivil çatışmalar açık bir sınıf çatışması

unsuruna sahipti; M.Ö. altıncı yüzyıldaki Solon "devrimindeki" gibi ve Gracchi kardeşlerin cumhuriyetçi Roma'da yalnızca Senato'daki oligarşik güçlerden kurtulmak için değil, aynı zamanda Latin yeoman çiftçinin omuzlarına ağır biçimde binen borç yükünü kaldırmak için de yaptıkları girişimlerde olduğu gibi.

Fakat sınıf çatışmasının rolü bu patlamalarda dikkatlice sınırlandırılmak ve iyice ayrıntılandırılmak zorundadır. Kadim çatışmaların çoğu aslında kaybedilen hakların yeniden kazanılmasını amaçlayan ve doğrusu artık varolmayan bir çağa, özellikle de kabile çağına veya Marksist literatürde "ilkel komünizm" olarak adlandırılan çağa ait olan kitlesel patlamalardı. Mezopotamya ve Mısır'da, halk isyanları gerçekte kabilesel eşitlikçiliğin geri gelmesini talep eder görünmektedir –yalnızca yönetici sınıfların ekonomik sömürüsüne kızgınlığın çok ötesine geçmiş olan bir taleptir bu. Ve cumhuriyetçi Roma'da Gracchi kardeşler büyük ölçüde toprağın eşit paylaşılmasını aristokratik olmayan tabakalar adına talep ettikleri için halkın desteğini kazansalar da, kent-devletlerini Hellenik türden bir demokrasiye de dönüştürmeye çalıştılar.

Muhtemelen eski Yunan'daki demokratik *poleis* (kentler) haricinde, ki bunlar antik yazarlar tarafından dahi (yalnızca modern tarihçiler tarafından değil) "güruhun egemenliği" diye küçümsenmişlerdi, bu patlamalar insanlığa demokratik bir idare şekli yaratmakta başarısız oldular. Öte yandan, antik dönemin Atina'lıları dahi, kurdukları demokrasiyi, "barbarlar" olarak adlandırılanların kalplerini fethedebilecek evrensel bir ideal olarak görmediler. Aristoteles gibi düşünürlerin görüşüne göre, bir *ethnos* veya "ırk" olarak yalnızca Yunanlılar bir *polis*te yaşamaya (bırakın bir demokraside yaşamayı) uygundurlar, Hellenik-olmayan halklar değil. Çok az Atinalı demokrat, bu açıdan onunla farklı düşünmüştür. Gracchi kardeşler, Senato üzerinde pleb meclisini egemen kılma girişimlerinde yalnızca cumhuriyetçi Roma'nın kaderi için kaygılıydılar, yoksa toplumun geneli için değil. Onların esasında yerel olan çatışmasının Roma'nın civarı ve onun İtalyan yarımadasındaki uydu topluluklarının ötesinde bir etkisi yoktu. Özgürlüğün daha evrensel talepleri –bu bir bütün olarak tüm insanlık için özgürlüktür– toplumsal geçişin ve halkın bilincindeki değişikliklerin yüzyıllarca süren seyri içinde daha sonra gelecekti.

Feodal Toplum

Geç Ortaçağ ve erken modern dönemler de –bu zaman zarflarında ortaya çıkan çatışmalarla birlikte– ekonomik açıdan olduğu kadar ekonomik olmayan açıdan da anlaşılmalıdır ve amaçları genellikle mekan ve zamanla sınırlıdır. Doğudan ve kuzeyden gelen büyük göçebe akınları toplulukların çoğunu silahlı kaleler ve etrafı kuşatılmış savunma bölgeleri haline getirerek kıta üzerindeki yaşamı şiddetle sarsmış ve sonrasında sınıf yapılarına olduğu kadar hiyerarşik yapılara da dayalı olan yaşam tarzları temelde değişmeden kalacak statik piramit biçimler halinde yüzyıllar boyunca donmuştur. Toplumsal yaşam kendine oldukça yeterli malikaneler etrafında organize edilmiş, bu malikanelerde ekonomik olduğu kadar birçok toplumsal ayrıcalığa da doğuştan sahip olan yerel lordlar, yalnızca maddi destek değil, kişisel bağlılık yemini ve askeri hizmet borçlu oldukları daha yüksek lordların vassalları olarak, toprağı ellerinde tutmuşlardır.

İlk başlarda maddi yükümlülükler, ne köle ne de tam anlamıyla özgür olan, fakat ödevler kadar hakların da söz konusu olduğu derinlikli bir sistemde köylerde toprağa bağlı aile grupları olan serfler ile birlikte doğdu. Mahsulün büyükçe bir kısmını yerel lordlara ayırmalarına ilave olarak, onlardan çalışma hizmetlerinin yanı sıra çok sayıda kişisel hizmet gerçekleştirmeleri, belli günlerde malikaneye hediyeler vermeleri ve gerektiğinde, silah kuşanmaları beklenirdi. Karşılığında lordlarından; istilacılara, hırsız çetelerine ve askeri çapulculara (her yerde çokça bulunan "gezgin şövalyelere" veya paralı askerlere) karşı korunma talep edebilirlerdi. Ayrıca güçsüz ve yaşlı oldukları zamanlarda mütevazı ölçüde bir bakım bekleyebilirlerdi.

Köklü gelenek Avrupa'da keskin bir hiyerarşik düzene ve karşılıklı haklar ve ödevlere dayalı, esas itibariyle korporatif ve yerel bir toplum yaratmıştı. Kendi çevresine sıkışmış serf, yerel lordun koruması altında bulunduğu ve onun bir parçacık ilgisine mazhar olduğu için kendini güvende hissediyor, lord ise serf üzerinde gıda ile malikane üzerinde olduğu kadar topluluğa da (değişik hizmetlerin verilmesi konusunda) kendi hak iddialarında bulunuyordu.

Her topluluk kendi içinde bir dünyaydı. Topluluk serflerin ve köylülerin, üzerinde hayvan otlattıkları, ateş ve barınak için odun topladıkları ve yemeklere çeşni katmak ve ilaç olarak kullanmak için şifalı bitkiler buldukları kendi ortak toprağına sahipti. Yük hayvanları, sabanlar ve birçok çiftlik gerecine kişi-

sel olarak sahip olunmuyor, bunlar ortaklaşa kullanılıyordu ve toprağın ekilip biçilmesi, yalnızca işbirliğini değil, kollektif öz-disiplini de besleyen, genellikle toplumsal olan bir etkinlikti. Kaba kumaş, basit metal el ürünleri, inşaat malzemeleri ve tarımsal gereçler gibi zaruri şeyler normalde tamamen malikanenin yurtluk arazisinde, onun köylerinde ve kasabalarında yapılıyordu. Bu içine kapalı dünya paraya çok az ihtiyaç duyuyordu. Takas, Avrupa'nın birçok bölgesinde kuraldı. Serf, köylü, zanaatkâr ve yerel tüccar dikkatlice örülmüş bir ağda, feodal toplumun tabanına çok fazla yerleşmiş bir dünyada birbirlerini sarmalamışlardı. Ve antik dönemde olduğu gibi, toplumsal çatışmalar Ortaçağ'ın içine iyice girene dek izole olmuş yerlerin ötesine nadiren sıçradılar.

Buna karşın, on dördüncü yüzyıldan itibaren, kent yaşamının gelişmesi, ormanların açılması ve büyük göç akımlarının sona ermesi ile ticaret Avrupa'da iyice canlandı. İtalyan şehirlerinden baharatlar, iyi kumaş, sanatsal inceliklerle işlenmiş silahlar, zırh ve benzeri şeylerle yüklü gelen, yalnızca silahlı koruyucular tarafından değil kalabalık halinde bir arada bulunmalarıyla da hırsızlardan korunan kervanlar kıtanın toprak yolları boyunca ilerliyorlardı. Taşıdıkları mallar nüfusun ezici çoğunluğunun –feodal toplumun tabanında yer alan sıradan halkın– tüketimine yönelik değildi. Lordlar, bu kervanlardan kendi paylarına düşeni alıyor, lüks mallar için genellikle tedavüldeki sınırlı madeni paralarla ödeme yapıyorlardı (bu paralar, lorda ait topraklardan geçen tacirlere bindirilen geçiş ücretinden elde edilen paralardı). Bazı soylular, çağın "hırsız baronları", kervanların kendilerine el altından yaptıkları baskınlar yoluyla daha fazla zenginlik elde ettiler. Bu baskınlar, şüphesiz, risksiz değildi: hırsızlar uzun-mesafeli ticarete yaptıkları müdahaleler nedeniyle misillemelere davetiye çıkardılar, misillemeler yalnızca bu ticaretten çıkar sağlayan ve onun gelişmesine yardımcı olmak isteyen civardaki lordlardan değil, fakat özellikle yeni yeni baş gösteren ulusal monarklardan da (bunların soylu sınıf üzerindeki yasal yetkesinin artması, onlara vergi biçiminde bir gelir sağladı) geliyordu.

Yine de, uzak-mesafeli ticaret feodal toplumun tabanındaki yaşamı önemli ölçüde değiştirmedi. Eğer yerel lordların, köylülerin ve hatta serflerin paraları varsa, genellikle kendi malikanelerinde üretemedikleri veya iyi üretemedikleri malları, loncalarda örgütlenen ve ihtiyaçlarının çoğunu yaptıkları ürünlerle karşılayan yerel kasabalardaki zanaatçılardan satın alıyorlardı. Loncalar, öte yandan, usta zanatkârlardan, onların çıraklarından ve gündelikçi ustalardan oluşan üyelerinin zanaatkârlığını, üretimini ve eğitimini dikkatlice denetliyordu. Zamanla, loncalar kendilerini varlıklı ve fakir oluşlarına göre ayırdılar, iş-

veren ustalar ile giderek lonca üyeliğinden çıkarılan ve sıradan işçilere dönüşen gündelikçi ustalar arasında keskin bir ayrım koydular. Fakat genel olarak, aşırı zenginlik erken Ortaçağ'da nispeten nadirdi: maddi ihtiyaçlar nispeten azdı ve ticaret oldukça basitti. Kent ve kır arasında, en azından bir süre boyunca, aşırı derecede romantikleştirilmemesi gereken, temelde uyumlu bir ilişki varoldu; bunun tek nedeni açgözlü toprak lordlarına karşı kentlerin kendi özerkliklerini genellikle silahların gücü ile savunmak zorunda bırakılmaları olsa dahi.

Eşitlikçi Bir Miras

Büyüyen kıta ticaretine ek bir diğer olgu da Ortaçağ'ın manzarasına işaret eden dar görüşlülüğü yavaşça erozyona uğrattı: Katolik Kilisesi. Hıristiyanlığın yükselişi Avrupa için emsalsiz bir ideolojik devrim olmuştu. Yüzyıllar boyunca papalık ve hiyerarşisi Avrupa'nın en önemli birleştirici ve evrenselleştirici aracı olarak işlev gördü. Roma İmparatorluğu'nun yok olmasından sonra Vatikan, Avrupa'nın, güneyden gelen kaderci İslami dünyanın ve doğudan gelen Asyalı barbar göçmenlerin kolaylıkla ezip geçebilecekleri yarı-kabilesel bir insan toplulukları yığınına doğru gerilemesini önleyen yaşamsal bir merkez haline geldi.

İdeolojik ve kurumsal bir tutarlılık kaynağı olan Kilise'nin yokluğunda, Avrupa kıtasının kendine özgü tarihi ve onun ileri görüşlü dinamizm potansiyeli Asya dünyasında hüküm süren toplumsal durgunluğun ötesinde sunabilecekleri pek az şeyi olan istilacılar tarafından pekâlâ boğulabilirdi. Militan Hıristiyanlık, bireyin kendi değeri üzerine vurgusu ve insanın özgür iradesine inancı ile tarihsel olarak Avrupa'nın dünyadan habersiz bir yer olmasını engellemede ve eski Batı geleneğinin klasik mirasının canlı tutulmasını sağlamada büyük bir rol oynadı.

Fakat Kilise aynı zamanda bir anlaşmazlık kaynağıydı, Hıristiyan doktrininin kendisi gibi. Orduların sivil toplumda çatışan toplumsal güçleri genellikle yansıtmaları gibi, geç Ortaçağlarda feodal toplum gücünü kaybetmeye başladığında, Kilise ortaya çıkan çatışmaları büyüterek yansıtmaya başladı. Tam da serf ve köylüler baronlar ile, baronlar prens ve krallar ile çatışma noktalarına geldiklerinde, sefalet içindeki mahalle papazları aşırı beslenmiş piskoposlar ile, keşişler varlıklı rahipler sınıfı ile, ulusal kiliselerse kıtaya yayılmış değişik piskoposluk bölgelerinden akıtılan zenginliklerle hazinesini dolduran papalık ile

çatışma noktasına geldiler. On üçüncü yüzyılda, Vatikan'a yalnızca İngiltere'nin ödediği miktar yılda bin gümüş pound idi, Britanya monarşisinin topladığı verginin beş katını aşan bir miktardı bu.

İronik biçimde, yüksek ruhban sınıfının büyük toprak sahibi aristokrasi ile tam olarak bütünleşmesine karşın, geç Ortaçağlara gelinceye dek Hıristiyanlığın eşitlikçi idealleri toplumsal bir kasırgayı öfkeli bir harekete dönüştürdü. Tüm insanların, en azından semavi dünyaya girdiklerinde, Tanrı'nın gözünde eşit oldukları düşüncesi, Hıristiyan vizyonunun çok radikal ve heretik bir dönüş yapmaya başladığı yeryüzündeki dünyada ayrıcalıklı tabakalar için büyük ideolojik problemler ortaya çıkardı. İngiliz Lollard'ları gibi gezgin vaizler, köylülerin İncil'deki kaidelerden hoşnutsuzluğunu haklı çıkaran ateşli bir toplumsal eşitlik mesajı verdiler. Bu eşitlikçi kaidelerin belki de en doğurgan kaynağı, İncili bir yana bırakırsak, Joachim di Fiore'nin yazılarıydı. Bu keşişin Teslis'e ilişkin tarihsel yorumu, Kutsal Ruhu fakirlerin maddi ve öldürücü yüklerinden nihayet özgürleşebildikleri bir ütopya olarak tasavvur ediyordu. Bazıları oldukça ılımlı iken bazıları kesinlikle devrimci olan Joachim'ci düşünceler orta ve geç Ortaçağlar boyunca Avrupa'nın her bölgesine yayılmıştı ve daha ateşli yorumları köylüler, serfler ve şehir plebleri arasında artan hoşnutsuzluğa ideolojik bir destek kazandırmıştı. On dördüncü yüzyıla gelinceye kadar, hareketler veya gizli toplantıların geniş bir alana yayılan ağları, servetin radikal olarak yeniden paylaşımını açıkça talep etmeye başladılar, bu talep genellikle Hıristiyanlığın eşitlikçiliği adına servete doğrudan el konulmasını veya İncil'de Resullerin İşleri'nde betimlendiği gibi komünal bir yaşamı içeriyordu. Bu gizli meclislerin çoğu, temel Hıristiyan kaidesini çiğnemeleri, zenginliğe ve lüks yaşama gösterdikleri heves ve bir bütün olarak baskıcı hiyerarşik yapıları nedeniyle yüksek ruhban sınıfına doğrudan meydan okudular.

Heretik Hıristiyan muhaliflerin yaygın bir radikal topluluğu olan Özgür Ruh Kardeşleri, yalnızca kendilerini özgür bir yaşama, genellikle grupları içindeki şehvete batmış bir yaşam tarzına kapıp koyvermediler, aynı zamanda kendilerini Kilise'nin, devletin ve hatta geleneksel Hıristiyan ahlak kaidelerinin menzili dışında gördüler. Böyle yapmakla, özgürlük kadar bir komünizm ideali de geliştirdiler. Bu, kendi özel bilgilerine veya *gnosis*'e –kendi kişisel istekleri veya arzuları doğrultusunda onlara hiçbir kısıtlama olmadan hareket etme hakkı ile donatılmış olduklarını hissettiren bir *gnosis*'e– dayalı ayrıcalıklı bir statü iddiasında bulunan eski dünyanın ve erken Ortaçağ'ın radikal hareketlerinin ötesine geçen çarpıcı bir gelişmeydi. Kardeşler, birçok diğer heretik

akımların takipçileri gibi, kendi topluluklarını "seçilmiş" olarak görseler de, onların dışlayıcılıkları, eşitlikçi bakışa inanışlarını benimsemeye eğilimli zanatkârların, köylülerin ve hatta serflerin onların fikirlerinden etkilenmesini engellememiştir.

On dördüncü yüzyıl, bu nedenle, Kilise'nin ayrıcalıklarına karşı genellikle doğrudan saldırılar halinde patlak veren, bastırılması zor halk ayaklanmalarına tanık oldu. Kara Ölüm diye bilinen veba salgını varolan işgücünü azaltarak, daha iyi maddi kazanç amacında olan kronik köylü isyanlarına neden oldu. Bunlar bütün bölgelere yayılan, en sonunda tarihin önceki herhangi bir döneminde neredeyse hiç görülmemiş bir boyuta ulaşan büyük iç savaşlarda, İngiltere, Bohemya, Almanya ve Fransa'da, yerel lordlara ve piskoposlara karşı birleşmeye başladı.

Aynı şekilde ele alındığında, bir esin kaynağı olarak Vatikan'ın gücü önemli ölçüde kaybolmaya başladı. Papalık içindeki bölünmeler Kilise'nin prestijini kendi cemaatinin gözünde büyük ölçüde düşüren iki, hatta üç rakip papa ortaya çıkarırken, piskoposların ve dinsel tarikatlerin yozlaşması yerleşik ruhban sınıfına Avrupa'daki tüm sınıfların, özellikle nüfusun baskı altındaki tabakalarının açık bir küçümsemeyle bakmalarına neden oldu.

On ikinci yüzyıl kadar erken bir tarihte, güney Fransa ve kuzey İtalya'nın zanaatkârları arasında etkisi yayılan bir mezhep olan Waldenses (gerçek dindar Lyon'lu tüccar Peter Waldo'dan sonra böyle adlandırıldılar) Kilise'nin İncil'den kopmasına militanca karşı durdu. Waldenses'in ajitasyonu, en sonunda, papalıkla doğrudan bir çatışmanın içine giren özgürlükçü bir halk hareketi haline geldi. Eşzamanlı olarak, aydın görüşleri ve pratikleri ile Kilise doktrininin temel kaidelerine meydan okuyan Albigenses'li hareket güney Fransa'da büyük bir yıkımla sona eren, uzun ve kanlı bir kutsal savaşla bastırıldı – Güney'in tarihinde, onun gelişimini yüzyıllar boyunca kesintiye uğratan bir kesitti bu. Bir fırtına öncesinde kararan bulutlar gibi, bu hareketler, daima yenilmelerine karşın, Avrupa'nın her tarafında ve Britanya Adaları'nda patlayan büyük kanlı çatışmaların habercisi oldu.

Katolik Kilisesi'nin Reformasyon'un bilimsel müjdecileri olan akademik eleştirmenlerini de gözardı edemeyiz, onlar kendilerine yalnızca kendi militan yardımcılarının değil, papalıkla yavaş yavaş çatışmaya girmekte olan dünyevî güçlerin de geniş desteğini kazandıran mesajlar verdiler. Pierre Abelard'ın rasyonalizmi ve onun düşünsel özgürlük çağrısı nispeten kontrollü olsa da,

arkasında Kilise'nin ileri görüşlü biçimde asimile etmeye çalıştığı, ithamlarla dolu bir eleştirinin rahatsızlık verici yoğunluğunu bırakmıştı; böylelikle hayatta kalmayı başardı, kapısında kendisini çok seven yardımcıları olduğu halde döşeğinde öldü. Benzer şekilde, John Wyclif transubstantasyon[5] gibi Katolik doktrininin temel inançlarına Oxford Üniversitesi'ndeki köşesinden meydan okudu ve dünyevî güçlere teslim olan Kilise'yi reddetti. O da yatağında ölmesine rağmen, öğretileri ve Kutsal Kitabın otoritesine yaptığı vurgu, İngiltere'de ortaya çıkan Lollard radikallerinin görüşlerini ve onların soylulardan ve onların otoritesinden bağımsız bir ulus-devlete yönelik düşlerini besledi.

Brescia'lı Arnold, o da ruhban sınıfının ayrıcalıklarına meydan okumuştu, daha az mutlu bir akıbeti paylaştı. On ikinci yüzyıl gibi erken bir tarihte bir havari Hıristiyanlığını ve dünyevi otoriteden bağımsız basit bir yaşamı savunan Arnold, Abelard'ın yanında çalışmıştı, görüşlerini papalık ile doğrudan bir fiziksel hesaplaşma noktasına doğru genişletti ve Roma'da papalık yönetimine karşı olan pleb ayaklanmalarına şahsen katıldı. Abelard ve Wyclif'in durumlarının aksine, Arnold'un eylemciliği 1155'te bir heretik olarak kazığa bağlanıp yakıldığında hayatına mal oldu. Wyclif'in mesajını Bohemya'ya getiren Jan Hus da kilisenin yerleşik kaidelerine meydan okumaktan çok Bohemya milliyetçiliğine olan sadakatı nedeniyle 1415'te yakıldı ve Wyclif'in Lollard müritleri, ki John Ball onlardan biridir, otoriteler tarafından genellikle acımasızca katledildi. Abelard, Wyclif ve hatta Hus akademisyendiler; öğretilerini yeniden yorumlayan radikaller onları şahsen şok edebilirdi. Fakat Hus'u kahraman bir martir olarak gören John Ball ve sonrasında Bohemya Taboritleri, yalnızca kilisenin yerleşmiş otoritesine değil, feodalizme de –şüphesiz, bazı durumlarda, tüm toplumsal hiyerarşi sistemine ve özel mülkiyete– meydan okuyan isyancılardı. Ve yaşadıkları dönemlerde Reformasyon'un bulandırmış olduğu üçüncü devrim adına kendi tarzlarıyla konuştular, bunu yalnızca resmi Katoliklik ile değil dönemin kendi çıkarı peşindeki dünyevi güçleri tarafından korunan bazı daha suskun öncelleri ile olan ilişkilerine son vererek yaptılar.

[5] Aşai Rabbani ayini sırasında papazın sunduğu ekmek ve şarabın İsa'nın bedenine ve kanına dönüştüğü inancı (ç.n.).

İngiliz Köylü Ayaklanması

Geç Ortaçağ'ı imleyen bu huzursuzluğun ürettiği belki ilk büyük patlama, Wat Tyler ve John Ball liderliğindeki 1381 İngiliz Köylü Ayaklanması'dır; bu ayaklanma yalnızca zamanın haksızlıklarına değil, tam anlamıyla ayrıcalığa ve feodal toplumun hiyerarşik merkezine de meydan okumuştur.

On dördüncü yüzyıl, İngiltere'de feodal ilişkilerin ve soylu imtiyazlarının sona erişini, kiralamada hizmet pazarlığı hakkı, ormanların kullanımı ve yaptıkları işlere daha yüksek gelir hakkı talep eden özgür bir küçük çiftçi tabakasının (yeoman sınıfının) ortaya çıkışına tanık oldu. İngiliz kırsalında dolaşan radikal Lollard vaizleri, özellikle Ball, açıkça bu tabakaya seslendi, ayrıcalığa verip veriştirdi ve eşitlikçi, hatta komünist görüşleri alenen dile getirdi. "Her şeyi birlikte ele almadan İngiltere'de işler iyi gidemez", diye bağırıyordu Ball; "ne vassalların ne de lordların olacağı zaman, lordlar bizlerden daha çok efendi olmadıkları zaman. Biz hepimiz aynı ana babanın, Adem ve Havva'nın, soyundan gelmedik mi?"[6] Daha anlaşılır şekilde, radikal rahipler şu tekerlemeyi yaygınlaştırdılar: "Adem toprağı kazdığında ve Havva yün eğirdiğinde, efendi kimdi?" Bu sözler İncil'in toplumsal eşitsizliğe karşı çıktığına ve yeni bir toplumsal düzenin yakın bir gelecekte kurulacağına inanmak isteyen kitleler arasında yankı yarattı. Bekleneceği gibi, vebanın neden olduğu ucuz işgücü ihtiyacı ile zorlanan İngiliz soyluluğu, kibirli feodal lordların her zamanki miyopluğu ile bu huzursuzluğu, serfliği –bu kurum İngiltere'de zaten büyük oranda terk edilmişti– yeniden restore etmeye çalışarak, açık bir başkaldırıya çevirdiler.

Sonunda, Mayıs 1381'de, Londra'nın kuzeyindeki köyler ayaklandı. Baltalar ve ok-yaylarla silahlanan ve çok geçmeden Kent'teki militan köylüleri saflarına katan Doğu Anglia'lı köylüler ve yeomanlar Wat Tyler'i (isminden anlaşılacağı üzere bir çatı ustasını) liderleri olarak seçtiler ve Canterbury'i ele geçirerek Ball'i katedral şehrindeki hapisliğinden kurtardılar. Essex ve Kent'li isyancılar, yol boyunca malikaneleri yağmalayarak ve hapishaneleri boşaltarak, büyük bir kalabalık halinde Londra'da birleştiler. Ne yazık ki, organize bir ordu oluşturmadılar; böylece kendinden emin, kibirli Londra onlara karşı bir savunmaya girişmedi. Gerçekte, ayaklanmacılara sempati duymakta zanaatkâr

---

[6] Akt, Barbara Tuchman, *A Distant Mirror: The Calamitous 14th Century* (New York: Alfred A. Knopf, 1978), s. 374.

halkı özgür bırakan şehrin önemli soyluları başka yerlerdeki çatışmalarla meşguldüler. 12 Haziran'da, yaklaşık yirmibin köylü şehir duvarları dışında toplandı ve feodal lordlara karşı naifçe kendi koruyucuları olarak gördükleri kralla –on dört yaşındaki II. Richard ile– görüşme talebinde bulundular. Anlaşılan o ki, onlara görünmekle ayaklanmacıların sessizce dağılmalarını sağlayan Richard, at sırtında köylülerin arasına geldi ve onların tüm taleplerini ciddiyetsizce (komiklik olsun diye) kabul etti. Gelecekteki köylü isyanlarında defalarca tekrarlanacağı gibi, ayaklanmacıların çoğu tatmin olup uzaklaşırken, bir kısmı da krala olan bağlılıklarını minnettarlıkla dile getirmek için orada kaldı.

Bu esnada, köylü liderlerinin belki de en kararlısı olan Wat Tyler, 14 Haziran'da Londra Kulesi'ni ele geçirdi ve takipçilerinden kenti ele geçirmelerini isteyerek Savoy'u, o nefret edilen Lancester Dükü'nün ikametgâhını yıktı. Tyler'in farkına varmış göründüğü gibi, kralın vaatleri değersizdi. Kralın soyluları bir kez daha müzakerelerin devamı önerisinde bulundular, fakat Tyler tüm paye ve statülerin kaldırılması, kral hariç herkes için toplumsal eşitliğin sağlanması talebinde diretti. Genç kralın bu talepleri tatlılıkla kabul etmesine rağmen, yardımcıları Tyler'i bir muharebede katlettiler. Tyler'in başını bir mızrağın ucunda, Ball'in cesediniyse darağacında sallanırken gören köylüler ve yeomanlar, soylular ve onların destekçileri tarafından öldürülmemek için hızla kaçarak evlerinin yolunu tuttular –bu, göreceğimiz gibi, sahtekârlık ve sonunda duygusuzca adam öldürme yoluyla soyluların inançlı köylü isyancıları mağlup edebildikleri sürece tekrar tekrar gerçekleşen bir senaryodur.

Taborit Ayaklanması

Dini mistiklerin öğretileri Kilise reformunun çok ötesine geçti ve hatta Kilise'nin ilk zamanlarında, kökleri, bastırılmış Hıristiyanlık-öncesi radikal hareketlere uzanan vizyonlar geliştirerek, bazen Hıristiyanlığın kendi sınırları dışına çıktı. Katoliklik, şer olanı alaşağı edip erdemli olanı ölümsüzlük ile mükafatlandıracak uzak bir Kıyamet Günü'nü genellikle merkezine alarak İsa'nın dünyaya geri dönüş hayalini uzak bir vizyona dönüştürmüştü. Kilise sınırlarında, mistik vizyonerler doğaüstü işaretler ve alâmet kâhinleri ile rekabet ettiler ve her ikisi de sevginin evrensel kardeşliğinde sonuçlanacak mucizevi değişiklikler için çağrıda bulundular. Bu hayalciler, aralarındaki büyük ayrılıklardan bağışık değildiler. Bazıları, binyılcı imgelerinin içine pasifist, genellikle mezhepçi ve yerelci öğeler sokarak, eylemci olmaktan ziyade bir kurtarıcı bek-

leyen vizyonlar geliştirdiler. Diğerleri, bunun tersine, binyılcılığı şer olanlardan kanlı bir arınma olarak gördüler –ve en keskin ifadesini Taborit hareketinde bulan tam da bu savaşa hazırlanmış olan damardı.

1420'de Bohemya'daki Taborit komünü aslında Jan Hus'un takipçilerinin Alman ve papalık egemenliğine karşı yaklaşık yirmi yıldır sürdürdükleri yarı-ulusal ve dini bir savaşın parçası olarak oluştu. Sert ve aşırı binyılcı Anabaptistler olan Taboritler –Tabor'un onların kenti olmasından dolayı böyle adlandırıldılar (kentin kendisi, inanışa göre, İsa'nın bir ışık seline dönüştüğü dağ olmasından sonra böyle adlandırılmıştı)– bakış açılarında açıkça komünisttiler. Toplulukları özel mülkiyeti tamamen kaldırdı. Köylülerden ziyade küçük zanaatkârların ve mülksüz şehir pleblerinin bir hareketiydi, mülkiyete karşı komünist tutumları ve otoriteye karşı aslında özgürlükçü olan bakışları, kendi duygularının ve arzularının istediğini özgürce yapmalarının hakları olduğunu iddia eden Özgür Ruh Kardeşleri gibi, kendilerinin "seçilmiş" olduğuna yönelik dini inançlarıyla iç içe geçmişti. İkinci Geliş'in tüm kanunların ve sınıf ve kasta ait tüm toplumsal farklılıkların ortadan kaldırılmasına yol açacağını ve bütün inananlara ölümsüzlük ve maddi bolluk bahşedeceğini ileri sürüyorlardı.

İmparator, soylular, ruhban sınıfı ve ılımlı muhaliflerin onlara karşı topladıkları askeri güçler karşısında halkın desteğini daha fazla sağlamak amacıyla köylü sınıfının yardımına başvurdular; İsa'nın yakında bir haydut kılığında kendi aralarında olacağını ve varolan kötü dünyanın yıkımını yöneteceğini ilan ettiler. Bu çağrılar çok az bir karşılık buldu. İyi ya da kötü, Taboritlerin "savaşçı komünistlerinin" fazla izole kalmaları nihai yenilgilerini kesinleştirdi. "Eğer tek bir ülkede sosyalizm biçimsizleşmeye ve sakatlanmaya mahkûmsa, tek bir kentte komünizm hiçbir zaman mümkün olmaz", diyen Kenneth Rexroth, hareketi anlatırken keskin bir gözlemde bulunuyor.

> Er veya geç garnizon toplumu zayıflayacaktı, fakat dışarıdaki dünya değil. O daima orada bekliyor, barış zamanlarında belki de en güçlü haliyle. Tabor, halk komünizminin tüketimi ile örgütlü ve planlı komünizmin üretimini asla dengeleyemedi, kent komünleri ile köylü komünler arasındaki mal değişimini de.[7]

Zaman içinde, İmparator Sigismund ile yapılan bir dizi savaşta Taboritler yenildiler. Hareketin bakışına sızan mistik ve dinsel çoşku ne bir İkinci Geliş

[7] Kenneth Rexroth, *Communalism: From Its Origins to the Twentieth Century* (New York: Seabury Press, 1974), s. 91.

ne de yeni bir dini-toplumsal düzen getirdi. Sonunda, Sigismund'un rasyonel hesaplamaları ve daha önemlisi, iyi-örgütlenmiş orduların elindeki soğuk çeliğin gücü, ortak mistik şevklerine karşın yetersiz silahlanmış, yetersiz kumanda edilen ve ılımlılar ile radikaller arasında kesin sınırlarla bölünmüş olan binyılcılara galip geldi.

Her zamanki gibi, yönetici sınıflar halk isyanlarının bastırılması sırasında acımasızdılar. Dönem göz önüne alındığında, çağın kralları, prensleri ve soyluları, yaşamalarına izin verdiklerinin kolunu bacağını keserek ve liderlerine acımasızca işkence ederek ayaklanmacıları tam anlamıyla katlettiler. Sonraki köylü savaşları da, beklendiği gibi, kanlı kıyımlarla sona erdi. Genellikle bu kıyımlar öncesindeki ateşkeslerde, acımasız ani saldırılar ve ayaklanmacıları kılıçtan geçirmeden önce soylular güçlerini bir araya topladılar.

Binyılcı hareketin pasifist kanadındakiler, kaydedilmelidir ki, yönetici sınıfların elinde daha iyi davranış görmediler. Şüphesiz, pasiflikleri onları yalnızca soyluların ve Katoliklerin şiddetli saldırılarına maruz bırakmadı, "komünlerini" genellikle kişisel tımarlıklara dönüştüren, otoriter bir anlayışla onları katılaştıran seçilmiş "yaşlılara", zevk ve sefa içindeki güçlü ve demogojik liderlerine karşı da onları psikolojik olarak kırılganlaştırdı. Gelenek, gerçekte, fiziksel baskının yaptığından daha fazla zayıflatıcı bir rol oynadı ve "yaşlılar" kendi cemaatlerine muhafazakâr ruhban sınıfı kadar titiz davrandıklarını ispatladılar.

Fransız *Jacqueries*i ve Étienne Marcel

Çağın en dikkate değer olayı Étienne Marcel'in 1350'lerdeki ayaklanmasıydı, bu monarşinin büyüyen gücüne karşı diğer Fransız kentlerini etrafına toplayan Paris merkezli bir isyandı. Marcel, tüccarların başkanı olarak, başkentin belediye başkanına eşdeğerdi ve tüm yasal hakları ile pekâlâ "Third Estate"[1] (soyluluk ve dini statülerden yoksun sıradan insanlar) haline gelecek olan şeyin halk lideri olarak görülebilir. Şüphesiz, temel amacı monarşi aleyhine *Etats généraux*'nun otoritesini güçlendirmekti. Daha ivedi olarak, Fransız *Etats généraux*'nun beş yüzyıl sonra büyük bir bölümünü gerçekleştirdiği gibi, kralın orta sınıflar üzerine koymuş olduğu vergi yükünü azaltmaya çalıştı ve olayların mantığı, çoğu modern Fransız devrimcisi gibi, Marcel'i en sonunda Fran-

[1] Üçüncü Zümre (ç.n.).

sa'da oligarşik güç yapısının tamamına meydan okumaya zorladı. Perez Zagorin'in gözlemlediği gibi, monarşiye karşı "bir kentler birliği oluşturmak istedi" ve "Ile-de-France ve etrafındaki bölgede aynı anda patlak vermiş olan büyük köylü ayaklanması *Jacquerie* ile bazı zayıf bağlar kurdu".[2] Birçok aşamadan sonra, Marcel'in Paris'teki ayaklanması, Guillaume Cale diye birisi tarafından ustaca idare edilmekte olan iyi örgütlenmiş bir köylü savaşı ile hemen hemen paralel biçimde hareket etti. Ayaklanma başarılı olsaydı, sonuçları bir çağ sonrasının Fransız Devrimi'nin sonuçlarını önceden gerçekleştirecekti.

1358'e kadar, Picard kökenli bir köylü olan Cale, dağılmış bir kırsal ayaklanmayı Fransız feodal toplumun temel yapısını tehdit eden tutarlı ve becerikli bir güce dönüştürmüştü. Soyluların veya kibirli kasaba sakinlerinin küçümsemeyle adlandırdıkları gibi hiç de taşralı bön bir hödük veya "Jacques" olmayan Cale, yetenekli bir politik stratejist olduğu kadar, çok zeki ve deneyimli bir askeri liderdi de. Yalnızca gevşek ve dağılmış bir köylü ayaklanmasını iyi örgütlenmiş bir köylü savaşına dönüştürmekle kalmadı, aynı zamanda, az rastlanır bir politik içgörüyle, onu kasabalardaki pleb ve orta sınıf öğeler ile birleştirmeye çalıştı. Hep birlikte, soyluluğa ve onların şehirli patrisyen* destekçilerine karşı etkin bir ortak cephe oluşturulabileceklerini umuyordu. Bu sıradışı strateji belli bir süre sürpriz bir başarıya ulaştı. Radikal kentliler, Cale'in kumandasındaki iyi örgütlenmiş, yaklaşan köylü taburlarına kapılarını açarak, Senlis ve Beauvais gibi kentleri ele geçirdiler; şüphesiz, Amiens gibi büyük bir kent dahi, soylularına *giyaplarında* ölüm cezası vererek, Cale'in kuvvetleri altında toplandı.

Marcel, Paris'li destekçileri (başkentin renkleri olan kırmızı ve mavi giyinmişlerdi) ile Cale'in köylü ordularını birleştirdiğinde, ayaklanma kritik bir dönüm noktasına geldi. Hatta daha kışkırtıcı biçimde, Paris'li başkan "Jacques", müttefiklerine kralcı muhaliflerinin yurtluklarını, özellikle de kralın meclis üyelerinin kent yakınındaki mülklerini açıkça teklif etti. Köylüler soylu sınıfta ve şehir patrisyenlerinde panik yaratacak şekilde, yurtlukları yağmalamada zaman kaybetmediler. Kentlerin ayaklanması şimdi oldukça ılımlı olan orta sınıf karakterini kaybetmiş ve Marcel'i yalnızca monarşiye ve onun soylu des-

---

[2] Peter Zagorin, *Rebels and Rulers: 1500-1600*; c. 1, *Society, States, and Early Modern Revolution: Agrarian and Urban Rebellions* (Cambridge: Cambridge University Press, 1982), s. 232.

* Egemen sınıflardan olan (ç.n.).

tekçilerine karşı değil, varlıklı Paris'li kent sakinlerine karşı da mücadeleye sokan, gittikçe radikal bir ayaklanma tavrı takınmıştı.

İsyanın başarısı büyük ölçüde Cale ve onun köylü ordularının Meaux şehrindeki monarşiyi mağlup etmesine bağlıydı. Köylünün kenti başarıyla ele geçirme şansı az bulunur bir elverişlilikte görünüyordu, fakat tam da bu stratejik anda, köylü kumandanları tarafından yapılan bireysel zayıf stratejilerin ve soyluların süvarilerin gücü ile bir araya gelmesi, istilacı köylüleri apar topar geri çekilmeye zorladı. Zaferlerinden cesaret alan soylular kuvvetlerini kararlı bir şekilde toplamaya giriştiler, kent surlarının dışında radikal Paris'lilerin yardımıyla direnebileceklerini umut ederek Paris'e doğru kaçan köylüleri püskürttüler.

Fakat düşmanlarıyla yaptığı pazarlıkta kişisel güvenliğine ilişkin vaatlerle aklı çelinen köylü lideri hapsedilip vahşice idam edildiğinde, Cale ve Marcel'in güçlerini birleştirme umutları suya düştü. Bunun ardından gelen şey, gerçekte İngiliz Köylü Savaşı'nda daha önce olandı. Liderleri olmayan köylüler kolaylıkla dağılıp, yakalanıncaya kadar kovalanıp kılıçtan geçirilirken, varlıklı, krallık yanlısı Paris sakinleri (burghers) Marcel'i öldürdüler ve destekçilerini katlettiler. Başkentin kapıları krala açılınca, kurnazca affedici olan kral gelecek yüzyıllardaki krallık despotizminin temelini atmakta serbest kaldı.

Cale ve Marcel'in yenilgisinin tarihsel olarak kaçınılmaz olduğu hiç de açık değildir. Şüphesiz, eğer Cale'in köylü ordusu Meaux'u ele geçirebilse ve yerel soyluluğu yenilgiye uğratabilseydi, Fransa'nın ve hatta belki Batı Avrupa'nın tarihi çok farklı bir kurumsal dönüşüm –merkezileşmiş ulus-devletler yerine şehir ve köylü konfederasyonlarına, hatta bencil bir köylülük yerine canlı bir köy yaşamına doğru bir dönüşüm– gerçekleştirebilirdi. Eğer daha elverişli bir noktadan saldırmış olsalardı veya başkentin surlarına belli mesafede olan bir savunma yapmayı denemektense doğrudan Paris'e sırtlarını dayamış olsalardı köylü orduları kenti kolayca alabilirdi. Marcel ve Cale güçlerini daha etkili ve kararlı kullanabilmiş olsalardı, bunları pekâlâ birleştirebilir ve muhtemelen diğer Fransız kentleriyle ittifak içinde olan bir pleb konfederasyonu oluşturabilirlerdi.

Fransız *Jacqueries*i ve Marcel'in şehir isyanı, tarih içinde yetenekli liderliğe ve politik kararlılığa dayalı olayların bir araya gelişlerinin, olayların uzun erimdeki seyrini pekâlâ değiştirebilecek dönüm noktaları olduğunu ziyadesiyle gösterirler. Bu iki adam karşılarındaki güçleri mağlup etmiş olsalardı, onların yenilgilerinin ardından gerçekleşenin çok daha ilerisinde olan, bir dönem

için çok mümkün görünen daha rasyonel bir toplumsal düzen pekâlâ ortaya çıkabilirdi. Verili bir anda neyin *olabileceği* ile değil yalnızca neyin ortaya *çıktığı* ile ilgilenen tarihçi, herhangi bir dönemde varolan verili potansiyeller göz önüne alındığında, etik yargının ve yorumlayıcı içgörülerin tümünden sarfı nazar etmektedir. Özgürleştirici potansiyellerin rasyonel bir düzeni olarak Tarih, ne bir yönü ne de bir anlamı, hatta ne de öğretici bir işlevi –veya bu düşünceyi konuşma diline daha yaklaştırırsak, "olaylardan öğrenme" olasılığı– olan, tesadüfi bir olaylar kroniğine indirgenir.

Karma Bir Ekonomi

Geç Ortaçağ süresince ticari sermaye tarafından Avrupa ve dünyada kurulan uluslararası ilişkilerin köyü ve hatta şehir yaşamını kapitalist temelde radikal biçimde değiştirmek zorunda olduğu da, kaçınılmazlığı şöyle dursun, kesin değildir. Uzun mesafeli ticarete bağlı ticaret kentlerinin ve "imalatçı" olarak adlandırılan kasabaların ortaya çıkışı ve Ortaçağ standartları ile, üretim metodlarını geliştirmesi pek tartışma götürmez, fakat *imalatçı* kelimesinin bu kompleks döneme yönelik kullanımı üzerinde epey düşünüp taşınmak zorundayız. Tahtadan yapılmış kompleks teçhizatlar kullanan madenciliği bir yana bırakırsak, çoğu iş elle yapılıyordu ve sözcüğün gerçek anlamında geleneksel "imalatın" ve elişinin yörüngesinde kalıyordu. Geç Ortaçağ döneminin büyük bir kısmı boyunca, iş nadiren bizim endüstriyel imalatçılık ile ilişkilendirdiğimiz sofistike makinelerin kullanımını içeriyordu.

Dikkat çekici "imalat" merkezleri olan kentler bile şaşırtıcı biçimde basit bir teknoloji kullanıyordu. Teknoloji metallerin dövülmesinden ve evlerin inşasından oluşmaktayken, eğirme, dokuma ve boyama hâlâ modern olmaktan ziyade eski özelliklere sahip araçlar ve elle çalıştırılan "makineler"le gerçekleştiriliyordu. Birkaç bin kişinin çalıştığı Venedik'in ünlü silah fabrikası büyük ölçüde zanaatkârların silah yapımında geleneksel aletleri ve yöntemleri kullandığı, genellikle bir dizi izole küçük bölmeden oluşmaktaydı. Bu işin çoğu, gerçekte, evde yapılmaktaydı. Floransa'nın geç Ortaçağ tekstil "endüstrisi", zanaatkârlardan beklenen iş organizasyonu ve tempo nedeniyle, teknolojinin çok fazla değişim geçirmediği, geleneksel teknikleri ve becerileri kullanan küçük dükkanlar etrafında oluşturulmuştu. Loncaların ve yerel kuralların onların girişimlerini engellemediği kasaba ve kentlerde, bu çalışanların çoğu kendi işle-

rini kurmaya devam ettiler ve ilk proleterlerden olan işçilerden birkaçını ücretle tutan "ustalar" haline geldiler.

Rasyonelleştirilmiş veya endüstriyel üretim, esas itibariyle on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllara kadar oldukça büyümüş olan uzun mesafeli ticareti desteklemek için organize edildi. İtalyan, Flaman, Provençal ve güney Alman tüccarları şimdi kasaba ve limanlardan Doğu'ya olduğu kadar, merkez Avrupa'ya da, yerli ürünleri daha egzotik olanlarla değiştirerek, "mamul" mallar taşıdılar. Kârları genellikle muazzamdı. Dahası, sattıkları egzotik mallar için madeni para talep ediyorlardı, bu nedenle müşterileri para sahibi soylular, varlıklı papazlar ve diğer zengin tüccarlar ile sınırlıydı. Gerçekte, Avrupa toplumunun çok küçük bir parçası bu kapitalist ilişkiye dahildi. Yalnızca para sahibi varlıklı insanlar, kervanların ve gemilerin Avrupa'nın merkezi bölgelerine taşıdıkları ipekleri, kürkleri, kaliteli yünlü kumaşları, sanatsal inceliklerle işlenmiş silahları ve pahalı baharatları satın alabilirdi. Bilhassa eksik olan, yeterli para ile loncalar, yerel gümrük vergileri, müşteriler ve vassallığın karşılıklı feodal biçimleri tarafından kısıtlanmayan, kapitalizmin kıta üzerindeki özgün gelişimini tek başına besleyebilecek olan açık pazardı.

On dördüncü yüzyıldan itibaren, faaliyet merkezleri bazı durumlarda kapitalist, diğer durumlarda büyük ölçüde feodal, diğer bazı durumlarda da köylü ve zanatkâr olan çok karma bir ekonomi ile karşılaşırız. Kârlarını toprak sahibi olmak ve unvan elde etmek yerine öncelikle endüstriye yatıran kapitalist grupların yaygın varlığı, olaylara dayalı gerçeklikten ziyade büyük ölçüde tarihsel geriye bakışın bir ürünüdür. Kapitalizmin en sonunda ortaya çıkışı –yalnızca bir ekonomi olarak değil ayrıca bir *toplum* olarak da– ve yaşamın her alanını sömürgeleştirmesi, yalnızca toplumsal gelişmenin herhangi bir "önlenemez yasasının" sonucu değildi; şüphesiz, on sekizinci yüzyıla girene dek, bu karma ekonomi istisna olmaktan ziyade bir kuraldı, hatta feodal yükümlülüklerin soya değil zenginliğe dayalı bir statüye boyun eğmesinden sonra bile. On dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar geç bir dönemde, fabrikalar, değirmenler, demiryolları ve ağır makinelerle artan şekilde istila edilen bir çağda, günümüz standartlarıyla mütevazı olarak değerlendirilebilecek 1840'ların başlarındaki Londra'nın büyüklüğü, kenti ilk kez ziyaret ettiğinde Fredrich Engels'te korku ve hayranlık duyguları yaratırken, Pierre-Joseph Proudhon gibi bir düşünür toplumsal teori ve politik görüşlerinin ana parçasını hâlâ öncelikle zanaatkâra özgü bir bakışla tasarlayabildi, şüphesiz küçük bir kent perspektifinden.

Devrim öncesi Avrupa'nın herhangi bir betimlemesi, eğer çağın halk hareketlerinin tatminkâr bir anlatımını verebilecekse, bu çok karma ekonominin ve toplumun ileride alabileceği biçimleri bu nedenle hesaba katmak zorundadır. Köylüler, hatta serfler, onların köyün ortak topraklarına erişmelerini sağlayan haklar ve ödevlerin köklü geleneklerini ortadan kaldırmaya çalışan girişimlere direnme eğilimindeydi; kiracılar da kiraladıkları parselleri gerçekte kalıtsal bağışlar olarak görüyorlardı, emlakçıların istedikleri zaman onlardan geri alabilecekleri arazi parçaları olarak değil. Aynı dönemde, onların toprak lordları – burjuvalar olduğu kadar soylular da– kendi ailelerinin sayısız kuşaklar boyunca malikaneleriyle birlikte miras olarak aldıkları üretici emekçilere olan yükümlülük duygularını bir yana bırakmaya başladılar. Böyle yaparak, serfleri yalnızca kiracılara indirgediler; onları, zamanla, uluslararası pazarın yün ve temel gıda maddelerine olan ihtiyacı sonucu, koyunlar ve ekip halinde çalışan insanlar ile değiştirebildiler.

Monarşi, ardından kendi otoritesini ulusal boyutlara taşırken, genellikle geleneksel muafiyetleri çiğneyen, çiftçi, zanaatkâr, tüccar ve yeni yeni palazlanan kapitalistlere eşit biçimde ağır yükler getiren vergileri mecbur kıldı. Monarşilerin desteklemek zorunda kaldıkları artan bürokrasiler, kamu maliyesi ihtiyacı ve bir kraliyet borcu doğurdu. Silahların ve savunma araçlarının gelişmesiyle, savaşlar daha maliyetli hale geldi, gelir elde etme ihtiyacı arttı ve çatışmalar toprağın ele geçirilmesinin yanı sıra, artan biçimde ticari bir hegemonyaya doğru yöneldi. Bu artan aşırı para talebi kendilerine yansıtılırken toplumun daha üst tabakalarına karşı ayaklananlar yalnızca köylüler değildi, soylular da artan biçimde kendi otoritelerini çiğneyen krallara başkaldırdılar.

Kentlerde, loncalar dışlanmıştı ve kronik şekilde husursuz bir pleb tabakası yaratarak zanaatkâr ustaların oğulları haricinde herkese kapılarını kapatmaya başladı. Bu ayrıcalıklı loncalara, ardından, yalnızca dışlanmış işçilerden değil, daha üst loncaların otoritesi karşısında güçleri sürekli erimekte olan daha zayıf, daha az ihtiyatlı loncalar tarafından da meydan okundu. Köylüler ile soylular, soylular ile tüccarlar, tüccarlar ile zanaatkârlar, zengin ustalar ile gündelikçi fakir ustalar, ticari kentler ve bir krallığın değişik yurtlukları ile monarşi arasında kronik çatışmalar arttı. Bu durum Avrupa'da kıtayı güvensiz ve gelecek hakkında çok derin bir belirsizlik içinde bırakan kargaşa dönemlerine neden oldu.

Flaman Ayaklanmaları

On dördüncü yüzyılın başlarına dek, Ghent, Brabant ve Hainault'taki yerel Flaman tekstil toplulukları, gerçekte çok sayıdaki mülksüz pleb ile kemikleşmiş ayrıcalıklı lonca zanaat ustalarının genellikle kendi içine kapalı bir eliti arasında vuku bulan savaş meydanları haline geldi. Loncalar, ardından, "küçük" ve "büyük" diye bölündüler, bölgenin tamamında toplumsal yaşamın süregiden bir özelliği olarak beraberce kargaşalar yarattılar. Birçok çatışmadan sonra, dokumacı Jacob van Artevelde liderliğindeki küçük loncalar kentin patrisyen lonca üyelerini yerinden ettiklerinde ve kentin varlıklı tabakasını büyük ölçüde dışarıda bırakarak dokumacılardan, çırpıcılardan ve küçük lonca üyelerinden oluşan bir yetkili organ oluşturduklarında, Ghent'te 1336'da, zafer pleb topluluğunun oldu.

Tekstil kentlerinin ticari çıkarları, monarşisinin temsilcisi Flanders Kontu aracılığıyla onları yöneten Fransız sermayesinden ziyade, onlara çok fazla ihtiyaç duydukları yünü temin eden İngiliz sermayesine yakından bağlıydı. Bu Hollanda'lı toplulukların Fransız yönetimine karşı paylaştıkları ortak düşmanlık sınıfsal bir temele dayanıyordu. Bu aynı zamanda onların Fransızlara karşı direnmelerinin genellikle pleb işçiler ile zengin ve fakir loncalar arasında dış bir düşmana karşı huzursuz bir ortak cephede kararsız ittifaklar oluşturmasına neden oldu.

Flaman kasabalar, kırsal alanda yerel soyluların koruması olmadan gerçekleşmese de sivil özerkliğe ve, aralarındaki ekonomik rekabete rağmen, artan bir kentler arası ortak noktalarda buluşma düşüncesine eğilimli görünüyorlardı. Bir çatışmada Fransa ile karşı karşıya kalan Ghent, bir kavgada öldürülen Jacob'un oğlu Philip Artevelde'yi kentin başkumandanı seçti. Ona Flanderler Kontu'nun bir istilasına karşı Ghent ve diğer Flaman kasabalarının ortak güçlerinin komutasını verdi. 1382'de bir araya gelen Flaman yurttaş milisi, kontun iyi eğitimli şövalye ve süvarileriyle karşılaştı. Kontun süvarilerinin saldırıları karşısında birbirleriyle kol kola giren milis askerleri kendi gövdelerinin ağırlığı altında ezildiler. Kaçan adamları tarafından çiğnenen Philip'in gövdesi savaş alanında bulundu. Onun ölümü yüzünden, "Flanderler bağımsız bir kasabalar birliği yoluyla yönetim rüyalarından vazgeçtiler", diyor Empraim Emerson, "ve modelleri doğal olarak hırçın Fransız monarşisi olan bölgesel lordların git-

tikçe merkezileşen yönetim gücüne boyun eğdiler"[4] –bir ulus-devletten ayrı olarak İsviçre tipi bir konfederal politik yapı olasılığı yine engellenmişti.

Vurgulamaya değer ki, Flaman burgherlerinin –veya "burjuvazisinin"– Fransız monarşisinin merkezileşmesine direnişi neredeyse tamamen bir şehir çatışmasıydı; burada çok az miktarda önemli köylü desteği kanıtı buluruz, o da doğruysa. Ayrıca vurgulamaya değer ki, birçok tarihçinin Ortaçağ kentlerini milliyetçiliğin ilk destekçileri olarak görme eğilimine karşın, bu burgherler ulus-devlet yönetimine sadık değildiler. Tam tersine, Flaman burgherler kendi topluluklarına derinden bağlıydılar ve genel bölgesel konularda, ihtiyaç duyulduğunda, çoğu kez kendi komşularıyla işbirliği içinde çalışabildiler. Gururlu ve bağımsız olan bu adamlar, topluluklarının karşılaştığı herhangi bir askeri tehlikeyle baş edebilmek için yanıbaşlarında silahları ile yaşayan, oldukça becerikli zanaatkârlar olan özel bir insan türüydüler, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda, genellikle yanıltıcı olan modern "proleterler" başlığı altında, militan devrimciler olarak önemli roller oynayacaktılar.

[4] Ephraim Emerton, *The Beginning of Modern Europe* (Boston: Ginn & Co., 1917), s. 217.

2. BÖLÜM

ALMAN KÖYLÜ SAVAŞLARI

Ezilen insanların modernlik öncesi isyanlarının büyük doruk noktalarından biri, genel olarak "Alman Köylü Savaşı" olarak adlandırılan, on altıncı yüzyılda orta Avrupa'da patlayan kapsamlı bir çatışmadır.

Savaş, kısmen, Kutsal Roma İmparatorluğu olarak bilinen çok sayıdaki prenslik arasında ortaya çıkan ekonomik problemlerden kaynaklandı. İmparatorluk bölünmeye başladığında, serflik Avrupa'nın her yerinde zayıflarken bile feodal egemenlik aşırı derecede güçlendi ve yönetici prenslerin çoğu, dinsel ve dinsel olmayanlar, egemenlikleri altındaki prensliklerde köylüler aleyhine kendilerini büyütmeye çalıştılar. Gerek ekonomik ihtiyaçların artması gerek daha büyük güç elde etmek için (bu ikisi birbirini karşılıklı olarak dışlamaz), lordlar ve prensler, köylülerin geleneksel ortak arazilerine el koyarak, hemen hemen tüm feodal zorla el koymaları artırarak ve görece zaten özgür olanlar arasında serfliği yeniden kurmaya çalışarak onlara giderek daha ağır yükler dayatmaya başladılar. Üst sınıfların alt sınıflara getirdiği küçük yükler, şikayetleri ve eylemleri 1525'te Güneybatı'daki ayaklanmayı ateşleyen Stühlingen köylülerinin altmış-iki Maddesi ile değerlendirilebilir. Soylu sınıf, Roma hukukunu Almanlara benimseterek köylülerin yüzyıllardır sahip olduğu özgürlükleri azaltabildi ve geleneksel hukuka ve Alman âdetlerine göre küçük görülebilecek ihlallere ağır cezalar vermeyi gerekli kılabildi. Satın alabilecek olanlara büyüyen Avrupa ticaretinin sağladığı mallar ile ayartılan dünyevî ve dinî lordlar, köylülükten daha önce istemiş olduklarından daha fazlasını talep ettiler –ve oldukça sık biçimde, hali vakti yerinde olan köylüler, bu talepler karşısında, kuşaklar boyu yaşamdaki kısmetlerini kaderci biçimde kabul etmeye koşullanmış olan ve daha çok ezilen insanlardan daha fazla tedirgin oldular.

Serflik, kendi payına, Ortaçağ'ın ortasından itibaren daha acımasız hale gelmişti. Ortaçağ serfi, yerine getirmek zorunda olduğu görevlerin yanında en azından talep edebileceği haklara sahipti ve kaderi genellikle lord ve astı arasında kuşaklardan beri gelen uzlaşmalarla yumuşatılmıştı. Yarı-kabile toplumunun geleneksel hukuku ve Kilise'nin dinsel kaideleri keyfi malikane yönetimine karşı dengeleyici güçler olarak hizmet etmişlerdi. Feodalizmin gerilemesi ve Kilise'nin yozlaşması ile serflik doğrudan köleliğe yaklaşmaya ve keyfi dünyevî güç, köylü yaşamının en korunaklı alanına tecavüz etmeye başladı. Şimdi yalnızca çalışma zamanının daha fazlasını, aslında çoğunu lorda vermeye ve artan vergileri, kiraları, öşürleri ödemeye zorlanmıyor, ayrıca keyfi olarak hapse atılabiliyor ve işkence edilebiliyordu, hatta bazı durumlarda lordun buyruğuyla öldürülebiliyordu. Kaderlerinin kötüleşmesiyle birlikte, serf olan veya serf olma olasılığı ile karşılaşan birçok köylü, üzerinde evcil hayvanlarını otlattıkları ortak otlaklarını ve hatırlanmayacak kadar eski bir zamandan beri yakacak ve kereste topladıkları ortak ormanlıklarını kaybetmenin ıstırabını yaşadılar.

Genel olarak, çok farklı iki yaşam tarzı birbiriyle karşı karşıya geldi ve neredeyse kaçınılmaz biçimde açık bir çatışmaya yöneldi. Bir yanda, gıda üreticilerini zorlayan bütün belirsizliklerle kopmaz biçimde bağlantılı olan geçimlik çiftçilik etrafında oluşturulmuş köylü ekonomisi vardı. Tom Scott ve Bob Scribner'in gözlemlediği gibi, bu köylü ekonomisi

> ihtiyaçlarını karşılamak için yalnızca tarımla uğraşan çiftçilikten daha geniş bir etkinlik alanına dayanmak durumundaydı. Ortak araziden av sahalarının yaratılması ve ormanlara erişim hakkının reddedilmesi köylülerin katıksız çiftlik gelirlerine ek olarak uygun şekilde yararlanabildikleri ve doğal bir kaynak olarak gördükleri şeyden onları mahrum etti. Hayvanları otlatmak için çayırlıklara ve boş arazilere erişim veya domuz veya büyükbaş hayvanları meşe palamutu ile semirtmek için ormanların kullanımı, çiftlik hayvanlarının idamesi için hayatî görülüyordu. Bunun için de, hayvan yemi için ot ve samanın vazgeçilmez olmasından dolayı, mümkün olduğunca çok miktarda toprak parçası ekime açılıyordu.

Diğer taraftan, belirgin biçimde açgözlü olan soylu sınıf İtalyan tüccarların Alpler'in üzerinden taşıdığı iyi malların tutkunuydu ve arazi mülklerini artırma ihtirasıyla yanıp tutuşuyordu. Alt sınıflara geçmişten kalan sorumluluklarını hiç umursamayan bu soylular, köylülülerin emeğinden ne koparabileceğinin peşindeydi. "Özellikle gelirlerini maksimize etme arzuları ve genişleyen

bir pazarın sağladığı her fırsat avantajını kullanarak birçok yoldan bu geçim ekonomisini" sömürme arayışındaydılar, diye gözlemliyor Scott ve Scribner:

> Ormanlar kereste veya odun kömürü haklarının satışı veya kiralanması için kullanılabilecek zengin bir doğal kaynak iken, fıçı tahtası veya ağaç kabuğu geleneksel bir hak olarak köylülere verileceğine onlara satılabiliyordu. Geleneksel olarak balık avlamak için kullanılan su kaynakları kiralanabilir veya lordun kendi kullanımına tahsis edilebilirken, ortak araziler çitle çevrilebiliyor ve tarım alanlarına dönüştürülebiliyordu. Bazı alanlarda iki ekonomik sistemin fiilen çatışmasını görebiliyoruz, yerel pazarlarla zorunlu bağları olan geçimlik bir köylü ekonomisi ile ekonomik konjonktürün getirdiği pazar olanaklarının sunduğu bütün pazarın farkında olan toprak lordlarının ekonomisi.[1]

Bu şartlarda, köylünün huzursuzluğunu devrimci boyutlarda genel bir ayaklanmaya dönüştürmek için gereken şey yalnızca bir kıvılcımdı.

Bundschuh

Köylüler arasında huzursuzluk eksik olmuyordu. Alman Köylü Savaşı'nın doğrudan habercisi, *Bundschuh* olarak bilinen, büyük ölçüde bir yeraltı köylü ayaklanmasıydı. *Bundschuh* ismi ve sembolü, soylunun iyi *Stiefel*inin tersine, köylünün bağcıklı potininden geliyordu. Almanca konuşulan Alsas'da alevlendi, *Bundschuh* muhtemelen hayat pahalılığının artışıyla kıvılcım aldı, fakat köylülerin temel talepleri, rahiplerin gelirlerinin azaltılması, bir cemaatteki papaz sayısının sınırlandırılması ve rahip mahkemelerinin ortadan kaldırılması gibi dinsel reformları içererek zamanla genişledi. Lord ve astı arasındaki etkileşimde bir yol gösterici olarak İncil kaidelerine göndermede bulunan "Yalnızca Tanrı'nın Adaleti" veya "Tanrı'nın Kelâmı" sloganları, köylülerin Roma sözleşme hukukundan ziyade geleneksel hukuka dayanan ve lordların veya ruhban sınıfının değil yalnızca imparatorun ve papanın otoritesini kabul eden, radikal ve yeni bir toplumsal düzen arzusunu dile getiriyordu. Ne yazık ki, anti-Semitizm her yerde hazır ve nazırdı; papazlar faaliyetlerini kısıtladığı için faizci olmak zorunda kalan Yahudiler müşkülpesent tefeciler olarak görülüyordu. Bazı *Bundschuh* programları sabitlenmiş bir yüzde beşlik faiz oranı talep ederken, diğer üyeler Yahudilerin kökünün kazınmasını talep ettiler. *Bundschuh* ondalıklar dâhil vergilerin kaldırılması çağrısında bulunduğunda

---

[1] *The German Peasants' War: A History in Documents*, edited, çev. Tom Scott ve Bob Scribner (Atlantic Highlands, N.J.: Humanities Press, 1991), s. 8-9.

ve, dikkat çekecek biçimde, yalnızca kendisi için vergi toplama hakkı iddia ettiğinde, hareket varolan prenslik otoritesine karşı kendini başlangıç aşamasındaki bir ikili güç olarak oluşturmaya başladı. Papazların cemaatler tarafından seçilmesi çağrısını yaptığında, hareketin programı bir buçuk yüzyıl sonra İngiltere ve Kuzey Amerika kıtası için rahiplerin seçilmesi talepleriyle Anglikan Kilise'sinin başı olduğu iddiasındaki İngiliz Püritenlerinin yerleşik görkemli otoritesinin temellerini sarsacak olan radikal programına benzemeye başladı.

Bundschuh hakkında kayda değer olan şey, 1493 ve 1517 arasında yarattığı yüksek örgütlenme derecesi ve genel olarak köylü hareketlerine yöneltilen suçlamanın aksine, üyelerinin gösterdiği kararlılıktı. Daha kesin konuşmak gerekirse, *Bundschuh* bir komployduu: yasadışıydı, çok gizli tutulması zorunluydu ve üyeleri yeminler, seremoniler ve herhangi bir ihaneti cezalandırma taahhüdü ile bağlanmıştı. Friedrich Engels bu harekete duyduğu hayranlığı şöyle ifade etmiştir:

> Kırsalda dağınık halde oldukları gerçeğine rağmen daha merkezi bir örgütün handikaplarının üstesinden gelmişlerdi ve sayısız dağılmadan, yenilgiden ve liderlerinin öldürülmesinden sonra bile, kitlesel bir ayaklanma fırsatı çıktığı anda, komplolarını tekrar tekrar yenilediler.[2]

1493'te, Paskalya haftası süresince bazı *Bundschuh* liderleri Schletstadt kentini ve yakınındaki manastırları ele geçirmek, kent zenginlerinin varlıklarına el koymak ve Alsas'ın geri kalanında benzer eylemlere girişmek için cesurca bir plan yaptı. Plan otoriteler tarafından bir şekilde öğrenildi ve liderlerin çoğu yakalanarak işkence gördü. Bir kısmı da elleri veya parmakları gaddarca kesilerek bölgeden sürüldü. Alsas hareketinin başarısızlığına rağmen *Bundschuh* yine de yok olmadı; köylü sınıfının gizli yaşamında devam etti ve gelecek otuz yıl boyunca güney Almanya'nın farklı kısımlarında sürekli olarak yeniden ortaya çıktı. 1500'lerin başlarına kadar, hareketin Speyer'deki üyeleri serfliğin ortadan kaldırılmasını, manastıra ve Kilise'ye ait arazilerin el konularak halka yeniden dağıtılmasını ve imparatorluk tacı altında gevşekçe birleşmiş bir Almanya'yı dâhil ederek bu programı önemli ölçüde genişletmişlerdi.

Alsas'daki gibi, Bruchsal kasabasını ele geçirmek için yapılan büyük bir ayaklanma planı da yarıda kaldı, bu kez üyelerden birinin günah çıkardığı bir papaza planı naifçe anlatması nedeniyle. İmparator Maximilian'ın sert buyru-

---

[2] Friedrich Engels, *The Peasant War in Germany*, çev. Moissaye J. Olgin. Marxist Library: Works of Marxism-Leninism, c. 33 (New York: International Publishers, 1926), s. 79.

ğu altında hareket eden alarm halindeki otoriteler karşılaştıkları direnişi bastırdılar. Fakat *Bundschuh* üyelerinin çoğu otoritelerce asla bulunamadı ve hareket farklı biçimlerde ve farklı isimlerde varolmaya devam etti. Swabia'da, Württemberg Dükalığı'nda, ismini zararsız bir Katolik köylü tarikatına atfen Fakir Conrad olarak değiştirdi. Yukarı Ren bölgesinde eski bir asker ve Alsas komplosu gazisi olan Joss Fritz, geriye Alsas'a doğru ve Baden Württemberg içlerine doğru yayılan karmaşık bir komploda köylüleri şövalyeler, muhalif papazlar ve şehir plebleri ile birleştirmeyi başardı. Freiburg kasabasını ele geçirmeye yönelik gizli bir tertibe ihanet edilmesine ve hareketin bir kez daha bastırılmasına rağmen üyelerin çoğu kaçtı. Bundan kısa bir süre sonra Württemberg Dükalığı'nda toplanan bir Fakir Conrad kongresi, 1514'te bölgedeki kıtlık koşulları nedeniyle geniş destek gören bir isyana önderlik etti. Köylüler ve kasaba plebleri beraberce üç Swabian kasabasını almayı başardılar; aslında, temsilcilerini Stuttgart'ta toplanan Württemberg parlamentosuna sokmayı dahi başardılar. Fakat hilekâr Dük Ulrich, orta sınıf temsilcilerine Tübingen'de köylülerin olmadığı alternatif bir mecliste toplanma emri verdi. Meclis görev duygusuyla, isyana karşı bir kanun çıkardı ve dük köylü milisleri dağıtmak için askerleri topladı. Acımasızlığına karşın, dükün "isyancılara" karşı davranışı özellikle gaddarca değildi; fakat köylülerin taleplerini tamamen göz ardı etti ve dükalıktaki tüm köylü meclislerine karşı kanunları güçlendirdi. Fakir Conrad hareketinin önemli liderleri bir kez daha kaçsalar da, *Bundschuh*u Kara Orman bölgesinde yeniden oluşturma çabaları yetkililerce etkin biçimde bastırıldı. Yarıda kesilen üç ayaklanma nedeniyle neredeyse büyülü bir yaşam sürmüş olan John Fritz, sonunda yaşamını noktalayacağı İsviçre'ye kaçtı.

Almanya'daki köylü savaşının doruk yıllarından epeyce önce, İsviçre, Macaristan ve Slovenya'da, 1513 ila 1515 yılları arasında kitlesel bir ayaklanma patladı. Macaristan'da, görece ılımlı bir kral, feodal lordların hiddetle öfkelendikleri tarımsal reformlar başlatmıştı ve lordlar taht üzerindeki otoritelerini yeniden kazandıktan hemen sonra reformlar ahlaksızca feshedildi. Bunun üzerine, askeri bir kumandan olarak sıradışı bir ün kazanan ve Türk istilacılarla savaşmak için büyük ölçüde köylülerden oluşan bir halk milisi örgütlemiş bir şövalye olan Gyorgy Dózsa, 1514'te iyi disiplinli bu güçleri soylu sınıfa karşı tam bir köylü savaşı başlatarak harekete geçirdi. Dózsa, monarşiyi ve soylu sınıfın ayrıcalıklarını ortadan kaldıran bir cumhuriyet ilan etti ve Macaristan, bir

kez daha, iki yüzyıl önce Paris'teki Étienne Marcel ile olduğu gibi, tarihin nefesini tutmuş göründüğü toplumsal bir karar aşamasında bulunuyordu.

Gerçekte, bu köylü isyanı şehirli orta sınıfın tereddütlü bir desteğini dahi kazanmıştı. Fakat köylüler malikaneleri ve kaleleri ateşe verdiklerinde, burjuvazi her zamanki korkusuyla endişeye kapıldı ve fazla militan bir köylü ayaklanmasından korkarak köylüleri yüzüstü bıraktı ve desteğini soylulara verdi. Macaristan'ın gelecekteki kralı John Zapólyai onlar adına muazzam bir ordu oluşturdu. Tüm köylü ayaklanmalarının kaotik, çetevari olaylar olduğuna yönelik süregiden inanca karşın, Dózsa'nın iyi disiplinli, mükemmel örgütlenmiş ve sadık ordusu kahramanca ve inatla savaştı, fakat Zapólyai'nin burgher ve kırsal soylulardan oluşan ordusu Temesvar'da bu orduyu acımasızca ezdi. Bu askeri zafer üzerine, Macar soyluları bir mecliste toplandı ve kendi ülkelerinin gelecek yüzyıllardaki tarihini aslında donduracak bir sürekli durum olarak serfliği ilan etti.

Reformasyon

Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Almanca konuşulan bölgelerinde, birçok ideolojik faktör –Reformasyon ve onun radikal çocukları– yönetici elitlerin otoritesine meydan okur görünen ve köylülerin ekonomik taleplerine güçlü bir kültürel biçim veren roller oynamaya başladı.

Reformasyon, gücünü büyük ölçüde Ortaçağ'ın son yıllarında ortaya çıkan politik ve toplumsal güçlerin karmaşık etkileşimden aldı. On altıncı yüzyıla kadar, oluşum halindeki Avrupa krallarının desteklediği geniş bir entelektüel ve halk hareketi tamamen yozlaşmış ve çökmüş olan Kilise'nin karşısında yer aldı. İngiltere'de VIII. Henry, ülkesinin Roma ile bağlarını tamamen koparmışken, Fransa ve İspanya, başlangıçta Vatikan'a ait bir hak olan piskoposlarını atama hakkını kazanmıştı. Bu koşullar altında Kilise, engin topraklarına toplumsal erişimin artmasını dondurmuş, Avrupa'nın yükselen ulusal ekonomilerinin yakıcı biçimde ihtiyaç duydukları hesaplanamaz büyüklükte bir hazine biriktirmiş, toplumun maddi refahına hiçbir üretici katkıda bulunmayan dinsel ve bürokratik parazitlerin gururlu hiyerarşisini destekleyen, faydasız, kendini ebedileştiren bir varlık olarak görülüyordu. Aynı zamanda, prensler gibi çoğu toprak sahibi olan başrahipler ve piskoposlar, prensler kadar hırslı biçimde, köylülerden giderek artan kazançlar koparmaya çalıştılar.

Bu nedenle, hayır kurumları sistemiyle kapitalistlerin sömürmesi için yedek işgücü olabilecek bir şeyi engelleyen Kilise'ye muhalefet yalnızca oluşum halindeki burjuvaziden gelmiyordu; ayrıca, toplumun neredeyse tüm tabakaları için reformasyon zorlayıcı bir ihtiyaç haline gelmişti; köylüler kadar malikane lordları, soylular kadar krallar, plebler kadar patrisyenler, aslında Kilise'nin yardımları ile yaşayan ümitsiz fakirler haricindeki herkes. Feodal lordlar bile Kilise'yi kendi kaynaklarından yararlanan devasa bir tüketici olarak gördüler ve manastır arazilerine ve dinsel zenginliğe el koyma düşlerine kapıldılar.

Reformasyon herkesin dilindeydi –fakat bu ne tür bir reformasyon olmalıydı? Büyük Köylü Savaşı onları açıkça tanımlanabilir konumlara yerleştirene kadar, çeşitli Reform talepleri bağdaşmaz sınıfsal temeller üzerinde belirsiz biçimde bölündüler. Reformcular esas olarak değişikliklerin Katolik evrenselciliğe karşı milliyetçiliğe, dinsel güçlere karşı dünyevî olanlara, fakirlere karşı zenginlere, köylülere karşı prenslere hizmet edip etmeyeceğine göre ayrıştılar.

Luther ve Swabia Birliği

1517'de her daim aktif Joss Fritz, Kara Orman bölgesinde isyancı yaşamının son olayı ile meşgulken, Martin Luther papalık hiyerarşisine meydan okuyan ve Hıristiyan düşüncesini Katolik Kilisesi etrafında oluşturulmuş bir inançtan uzaklaştırıp kişisel imana dayalı bir inanca taşıyan ünlü doksan beş tezini Wittenberg kilisesinin kapısına astı. Bir doktrin olarak Luther'cilik, bariz şekilde özneldi; insanın içindeki inanç ışığının dış dünyadaki olaylar ve ritüellerin üzerinde olduğunu vurguluyordu. Luther'in para karşılığında günahların affedilmesi, dünyevî Alman yöneticiler üzerindeki papalık otoritesi ve Roma'da yaygınlaşmış yozlaşma üzerine eleştirileri dikkat çekecek derecede yeni şeyler olmamasına karşın –bunlar, gerçekte, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun her kesiminde ve başka yerlerde birçok papaz tarafından zaten dile getirilmişti– onun saldırısı çok stratejik bir zamanda gelmişti; Alman toplumunun neredeyse tüm tabakalarının, maddi, tinsel ve politik birçok sebebin bir araya gelişi nedeniyle Roma'dan uzaklaştığı bir zamanda.

Prenslerden, şehirli sınıflardan ve köylülerden gelen destekle, Luther'in amaçları yalnızca varolan bir Kilise'nin reformundan ona karşı doğrudan bir ayaklanmaya, şüphesiz çağdaşı VIII. Henry'nin yaratmış olduğu İngiliz Kilisesi'ne birçok açıdan benzeyen ulusal bir kilisenin kurulmasına doğru evrildi.

1520'deki *Alman Ulusunun Hıristiyan Soylularının Dikkatine* adlı eserinde Luther, Roma ile ipleri tamamen koparmak için harekete geçti, emsalsiz bir Alman ruhban sınıfının kendi piskoposları ile yaratılmasını talep etti. Bu türden yazılar her seviyedeki Alman soylusunun Kilise topraklarına duyduğu iştahı kabartıyordu. Luther'in eğilimi, aynı zamanda, dinsel hiyerarşilere itaat etmek yerine inanca başvurmak gibi, bazı dikkat çekici demokratik niteliklere sahipti ve dili köylü ve pleblerin komünal özerklik arzularıyla derinden çakışan bir Hıristiyan havariliğini hatırlatmaktaydı. Luther ve destekçileri tarafından peş peşe yazılan broşürler, giderek artan sert feodal müsaderelerden, prense ait otoritenin artmasından ve manastır buyrultuları ile piskoposlar tarafından sömürülmekten bıkmış olan köylülerin ve serflerin daha iyi bir yaşam arzusunu besledi.

Köylü sınıfı yönetici prensler ve Kilise'nin açgözlülüğünden dolayı kendini tehdit altında hisseden tek toplumsal grup değildi; Kutsal Roma İmparatorluğu'ndaki küçük soylular da, Almanya'nın büyük prensliklerini yöneten hanedan prenslerin zararına olacak şekilde, güçlerini önemli ölçüde yitirdiler. Prenslerin otoritesi arttıkça soylu sınıfın otoritesi zayıfladı, bu da baronlarla şövalyeler arasında huzursuzluğa yol açtı. Buna karşılık, fırsatı değerlendirmek isteyen küçük soylular, imparatorluğu büyük ölçüde kendi kontrolleri altında tekrar birleştirecek ve böylece tarımsal ekonomi üzerinde güçlerini artıracak bir "soylular –küçük soylular– demokrasisi" yaratma arayışı içindeydiler. Bu istekler, yükleri artacak olan serfler kadar soyluların serf yapmayı planladığı özgür köylülerin ve genel olarak köylerine ait geleneksel ortak arazinin kaybından zarar görecek kırsal yoksulların statülerini bütünüyle etkiledi.

Soylular, belki de başka herhangi bir tabakadan çok daha fazla, arazi sahibi manastırların ve papaz prenslerin gücünü sona erdirecek, papazlara ait yönetim kurumlarını ve arazileri onların elinden alacak ve sonunda prenslere ait gücü ortadan kaldıracak bir Alman Kilisesi'nin kurulmasını istemişti. 1522'de, Ulrich von Hutten bu amaçları silah gücüyle gerçekleştirmek için Ren, Swabia ve Franconia'lı soylularının eski bir birliğini –Swab Birliği'ni– kullanmaya çalıştı. Hutten, yalnızca Kilise'ye değil bölgesel prenslere karşı da kullanılabilecek bir soylu ordusu topladı ve Birlik güçleri askeri kumandanları Franz von Sickingen ile papazlara ait yönetim kurumlarına, özellikle de Trier'in seçici başpiskoposuna karşı bir darbe gerçekleştirmeye girişti.

Girişim başarısız oldu. Soylu sınıf, prenslerin gücüne karşı tek başına askeri zafer kazanabilecek güçte değildi. Prensler çok güçlüydü, üstelik köylüler ve

kentliler kendi güçlerini artırma planı içinde hareket eden küçük soylularla işbirliği yapmak istemiyordu; açıkçası, köylüler, küçük veya büyük bütün soylu imtiyazlarının kaldırılması peşindeydiler. Köylülerin desteğini sağlamak için serfliğin kaldırılması çağrısında bulunmak yerine Hutten, zamanın bütün kötülüklerinin kaynağı olarak Roma'yı karalamakla yetindi. Swab Birliği kuvvetleri Trier'de bozguna uğradı, Sickingen burada öldürüldü. Kaçan Hutten kısa süre sonra öldü. Ardından soylu sınıfın gücü tamamen kırıldı ve soylular prenslere itaate zorlandılar, küçük soylular onların koruması ve liderliği altında var olmaya yüzyıllarca devam ettiler. 1520'lerin ortalarına kadar, imparatorluk parçalanırken prensler açıkça yükselişe geçmişlerdi. Şehir patrisyenleri bile büyük ölçüde onlara bağımlı hale geldi, kendini Alman üst sınıflarının bu yeniden saflaşmasına adayan Luther gibi. Böylece, Luther'ci Kilise, toplumsal ve politik olarak yönetici sınıflardan kazanmış olduğu her türlü bağımsızlığı kaybetti ve Luther'in kendi yazılarındaki demokratik eğilim uğursuzca kayboldu, yazılar daha oligarşik ve dünyevî yöneticilerin otoritesine bağımlı hale geldi.

Luther'in "burjuva bireyciliğinin" ifadeleri olarak "maneviyat" üzerine vurgusunu ve sağlam şahsiyetini görmek cezbedici olsa da, korporatif bir feodal toplum karşısında ortaya çıkmakta olan bireyci Alman burjuvazisi açısından Luther, ideolojik bir çekicilik taşımamıştır. Gerçekte, bunun tam tersi doğrudur. Luther'cilik, Reformasyon'a Kalvinist bir bakışın aksine, Avrupa'da burjuva çıkarları lehine olacak çok az şey yaptı; şüphesiz, Almanya için belirgin bir gerilemeye işaret etti. Reformasyon, Almanya'da ticarete değil toprak sahipliğine, kendi samimi dinsel inançlarından ziyade köylü savaşlarından ve köylülerin orta Avrupa kentlerindeki pleb ittifaklarından korktukları için Reformasyon'u destekleyen burgher sınıfına değil, prenslere ideolojik bir cila sağladı.

Aslında Luther, Almanca konuşulan bölgelerde burgherlerden ziyade arazi sahibi prenslere ve şehir patrisyenlerine ait unsurlar ile güçbirliği yapmakla imparatorluğun birçok krallığa, küçük prensliğe, dükalığa ve imparatorluk kentlerine parçalanmasını devam ettirdi, bu esasında burjuva gelişimi beslemek bir yana, onu engelleyen bir şeydi. Luther'ci "maneviyat", esasında burjuva ruhunun bencil kavgacı özelliği dışında her şeyle karşılaştırılabilecek bir sessizlik ve itaat öğretisi idi ve onun politik etkileri, imparatorluğu birleştir-

mek ve bir ulus-devlet oluşturmak için yapılacak herhangi bir girişimin karşısında Almanya'nın parçalanması lehineydi.

Dünyevî güçlere teslimiyeti destekleyen Luther'ci Protestanlık, Alman prenslerinin ve daha sonra kendi egemenliklerini güçlendirmek için onu benimsemeye istekli İskandinav kralların çıkarlarına tamamen boyun eğdi. Luther'ci Kilise, VIII. Henry tarafından kurulan Anglikan Kilisesi'nden (Roma Katolik doktrinini büyük ölçüde monarşinin emrine sokmuştu bu kilise) çok daha fazla doktriner ve toplu ibadete yönelik değişiklik yapmasına rağmen, Luther'ci papazlar zamanla Alman prenslerinin ve İskandinav krallarının yalnızca bürokratik destekçilerine dönüştüler. D. Riazanov'un gözlemlediği gibi, "Luther'cilik ekonomik açıdan geri olan ülkelerin dini oldu. Almanya'ya, Danimarka'ya ve İsveç'e yayıldı: prenslerin, piskoposların ve toprak lordlarının Luther'ci Kilise'nin koruyucusu oldukları yerlere."[3]

Luther'cilik'in içinde gerçekleşen bu dönüşüme rağmen, köylüler onu hâlâ Luther'in erken dönem havarilerine özgü tarzıyla özdeşleştiriyor, Luther'in inanca ve İncil'e çağrısı onların daha eşitlikçi bir toplum arzusunu meşrulaştırıyor görünüyordu. Aslında, Luther'in adı ve öğretileriyle hatalı olarak ilişkilendirdikleri yarı mistik binyılcılığı dile getiren radikal Reformasyon papazlarının peşinden gidiyorlardı. Feodal zorla alımlardan bıkmış olan köylüler, Reformasyon'u, özellikle Balthazar ve Thomas Münzer gibi mistik papazların dile getirdiği haliyle, Resullerin İşleri[4] ve doğrudan İsa'ya atfedilen vaazlarda geliştirilmiş olan eski eşitlikçi ideallere dönüş olarak gördüler. Bu durum, 1500'lerin başından itibaren ortaya çıkan değişik yerel ayaklanmaların ve genel huzursuzluğun, Köylü Savaşı olarak adlandırılacak olan, özellikle de tarihsel öneme sahip 1524 ve 1525 yıllarının dramatik çatışmaları etrafında toplanan, ekonomik ve toplumsal olduğu kadar ideolojik olarak da çok gergin bir nitelik taşıyan ortamını oluşturuyordu.

Köylü Savaşının Kapsamı

1524 ve 1525 yıllarının (bazı tarihçiler tarafından söylendiği gibi) o "yerinde" Köylü Savaşı'nın bir çatışma olarak çerçevesinin çizilmesi kolay değildi. Değ-

---

[3] D. Riazanov, Friedrich Engels'e "açıklayıcı notlar", *The Peasant War in Germany* (New York: International Publishers, 1926), s. 182, not 13. Riazanov Stalin'in 1930'lardaki temizliğinin bir kurbanı olduğu için, ismi Engels'in kitabının sonraki baskılarından silinmişti.

[4] Kitab-ı Mukaddes'in ana bölümlerinden biri (ç.n.).

şik yerlerde 1524'ten çok daha önce başladı ve –Alsas ve Palatine'ye erişerek– 1525'ten epeyce sonra devam etti ve 1500'lerden önceki yüzyıllara kadar geriye giden kronik isyanların ve huzursuzluğun doruk noktasını gösterdiği söylenebilir. Hiçbir bölge üst sınıflarla yalnızca kendi başına çarpışmadı; değişik askeri güçler imkân bulduklarında birbirlerine yardım etmeye çalıştılar ve bu güçlerden birisi yok edildiğinde bölgede bir yerlerde hâlâ varolan köylü güçlerine yeni askerler tedarik edildi. Geç Ortaçağlar'daki köylüler, şehirli plebler ve onların derebeyleri arasındaki kronik çatışmalar bir yana bırakılırsa, bu savaş Avrupa devrimci hareketler kronolojisinde ayrı bir öneme sahiptir.

Yine de, biz bunlar arasından birbirinden farklı ama ilişkili üç çatışmayı tesbit edebiliriz, bunların her biri bir yıldan fazla bir zaman süresince bölgesel olarak ve çatışma süresi olarak farklılık gösterdi –bu, savaşın uzun başlangıcını ve kapsamlı sonuçlarını yadsımak anlamına gelmez. Savaşlardan ilkinin merkezi güneybatı Almanya'da, özellikle Kara Orman ve Yukarı Swabia'da, İsviçre'nin kuzeyine doğrudan komşu ve kuzeydoğu Avusturya ile çakışan bölgedeydi. Bu çatışma 1524 ilkbaharının sonu ile yazının başında başladı ve 1525'in ortalarında sona erdi. Bu bölgede, Scott ve Scribner'in gözlemlediği gibi, "ayaklanmanın bilançosu pek net değildi", çünkü, birçok yeniliğine rağmen "ayaklanmanın politik dayanıklılığı veya kararlılığı yoktu ve yaratmış olduğu politik biçimlerin olası sonuçlarını gerçekleştirmekten çok kolayca kaçınıyordu".[5]

Savaşlardan ikincisi Württemberg ve Franconia'da, orta-güney Almanya'da patlak verdi ve 1525 Nisan ortalarında şiddetlendi. Bu bölgede, şehir toplulukları büyük bir rol oynadı ve ayaklanmalar amaçlarında daha radikal ve bu amaçlarını gerçekleştirmede daha kararlıydılar. Fakat bu savaş uzun sürmedi. Bir dizi kolay zaferin ardından yaz başına kadar devam etti, köylü askerleri Mayıs sonu ile Haziran başında iki haftalık bir kuşatma sonrasında Marienberg hisarını almayı başaramadığında gücünü hızla yitirmeye başladı.

Savaşlardan üçüncüsünün merkezi orta-doğu Almanya'da, en ünlü yerleşimi Thuringia olan (Thomas Münzer'in Mühlhausen'de ünlü Tanrı'nın Ebedi Birliği'ni yarattığı) yerdeydi, burası doğuda Hesse'ye kadar uzanıyor, Saksonya'nın içine, Bohemya kadar gidiyordu. Savaş bu bölgede Württemberg-Franconia çatışmasıyla yaklaşık aynı zamanlarda başladı ve aslında 1525 Mayıs'ının sonundan önce bastırıldı.

---

[5] Scott ve Scribner, *The German Peasants' War*, s. 28.

Köylülerin lordlara karşı kapsamlı ayaklanmalarından ilkini başlangıçta ateşleyen şeyin neredeyse önemsiz bir provokasyon olduğu görülür. 23 Haziran 1524'te, Hegau'daki Lupfen-Stühlingen Kontesi bir ziyafet için köylülerine salyangoz ve çilek toplamaları emrini verdi. Tek başına ele alındığında, emir sıradışı değildi; fakat emri köylülerin kuruyan otlarını toplamak için acele ettikleri bir zamanda çıkarmıştı. Hegau'nun bulunduğu Konstans Gölü bölgesi zaten çok radikalleşmişti ve kontesin kibirli isteği, bir araya gelen ve artırılan vergileri, angaryayı, ortak arazilere el konulmasını, geleneksel kuralların yitirilmesini ve soyluluğun keyfi yönetimini protesto eden altmış-iki şikâyetin bir listesini hazırlayan köylüleri çıldırttı. Bulabildikleri silahlarla kuşanan bin kadar Stühlingen kiracısı, onları çok disiplinli ve etkin bir güç olarak örgütleyen, sıradışı bir yeteneğe sahip profesyonel asker veya *Landsknecht* olan Hans Müller'i liderleri olarak seçti.

Ağustos'ta, bu güç güneybatıya, Zürih'e yaklaşık kırk mil uzaklıkta Ren üzerindeki bir kasaba olan Waldshut'a ilerledi. Ayaklanma için iyi seçilmiş bir şehir üssü olan Waldshut, dünyevî ve dinsel güçler karşısında yurttaşlarını kendi yanına çekmekte neredeyse başarı kazanmış olan radikal reformcular tarafından zaten kışkırtılmıştı. Ren kasabasının patrisyenleri Luther'ci idi fakat protestan papazları radikal bir Zwingli'ci idi ve plebleri Carlstadt'lı Andreas Bodenstein ve sonradan Thuringia'daki köylü ayaklanmasında çok önemli bir rol oynayacak olan din adamı Thomas Münzer'in ateşli vaazlarının etkisi altındaydı. Kasaba halkı köylü güçlerine sempati duyuyordu ve onlarla güçbirliği oluşturdular –gerçekte, Zürih yakınında onlara gönüllü askerlik dâhil aktif yardımcılık bile yaptılar. Bu dönemde, Waldshut'un kendisi özgür bir kent statüsü talep ettiği Avusturyalı yöneticilerine karşı ayaklanma halindeydi, fakat Avusturyalılar yerel bir isyana ciddi bir yanıt veremeyecek kadar İtalya'daki imparatorluk işleri ile meşguldüler. Sonuç olarak, Müller'in güçleri, Ekim 1524'te onu güneybatı Almanya'daki köylü ayaklanmalarının merkezlerinden biri yaparak Waldshut'u tamamen ele geçirmeyi başardı.

Swab Birliği'nin kalıntıları, prenslerin ve soylu sınıfın güneybatı Almanya'da bel bağlayabilecekleri yegâne askeri gücü oluşturuyordu, fakat 1700 asker, Müller'in Ekim 1524'te sayısı 3500'ü bulan köylü birliğiyle başa çıkabilecek güçte değildi. Bu yüzden, soylular, geçmişte çok defa yapmış oldukları ve gelecekte yapmaya devam edecekleri gibi, köylüleri oyalamak için bir ateşkes müzakeresi önerdiler, bu sırada kendi güçlerini arttırdılar ve silahlandırdılar. Köylülerin isteklerinin çoğunu bir süreliğine kabul etmekle, bir köylü zaferi

olasılığını, ki zaferin yakın olduğu çok açıktı, ön alarak engellediler. Bu ilk aşamalarında ayaklanma hâlâ oldukça barışçıldı. Kölelere ait eski alışkanlıklar köylülerin eteğine yapışmıştı; silahlı olmalarına rağmen, ürkütücü isyancılar olabileceklerken, daha ziyade dilekçe sahipleri gibi davrandılar.

Buna karşın, ayaklanma Hegau bölgesinin geri kalanını, Alman-İsviçre sınır bölgesinin büyük kısmını peşi sıra sürükledi, doğuda Allgäu bölgesine (şimdiki güneybatı Bavyera'ya) doğru ilerledi. İlk Alman köylü ayaklanmaları daima bölük pörçük ve dar kapsamlıydı, genellikle komşu bir bölgeden oldukça farklı olan kendi özel mıntıkaları için geleneksel hakları geri istemekle sınırlıydı. Köylü Savaşı'na yeni bir kenetlenme hali veren şey, her yerde bulunan açgözlü piskoposlara ve başrahiplere karşı köylülerin ilahi bir kanun ve tanrısal, eşitlikçi bir toplum düşü ile desteklendiklerine yönelik bir inancı paylaşmalarıydı. Savaş, Kara Orman bölgesinden büyük bir gelgit hareketi gibi kuzeybatıya doğru hızlandı, 1525 baharına gelindiğinde Yukarı Swabia'ya ulaştı.

Memmingen Maddeleri

Mart 1525'te güneybatıdaki köylü gruplarının temsilcileri ortak bir program oluşturmak için Yukarı Swabia'nın en önemli kasabası olan Memmingen'de bir genel mecliste toplandı. Ortaya çıkardıkları belge "Köylülerin On İki Maddesi"ne Hıristiyan dindarlığı damgasını vurmuştu ve dehşete düşmüş elitlerin destekledikleri fikirleri çürütme arayışındaydı. Köylüler şunları öğretiyorlardı:

> Kimse itaat etmemeli fakat herkes her yerde ayaklanma çıkarmalı ve dinsel ve dünyevî otoritelerin her ikisini de reforme etmek veya belki de tamamen ortadan kaldırmak için birlikte hızla hareket etmeliydi. Aşağıdaki maddeler bu tanrısız ve sürekli hata bulan suçlulara cevap verecektir ve öncelikle Tanrı'nın sözünden uzaklaşmayı ortadan kaldırmaya ve ikinci olarak tüm Köylü Sınıfı'nın itaatsizliği, hatta ayaklanması için Hıristiyan bir gerekçe oluşturmaya hizmet edecektir.[6]

---

[6] On İki Madde, Engels'in *Peasant War*, s. 157-63'ün de içinde olduğu, Köylü Savaşı üzerine yapılan birçok çalışmada yeniden basıldı. İçgörülü bir yorumlama, Peter Blicke, *The Revolution of 1525: The German Peasant's War from a new Perspective*, çev. Thomas A.Brady, Jr. ve H.C. Erik Midelfort (Baltimore ve Londra: John Hopkins University Press, 1985), s. 25-67 içinde bulunabilir.

On iki maddenin ilkinde, köylüler kendileri için "bir papaz seçme ve atama" hakkını ve "uygun olmayan şekilde davranırsa onu görevden alma hakkını" talep ediyorlardı. Seçilen bu papaz köylülere "herhangi bir ekleme, doktrin ve buyruk olmaksızın, saf ve basit İncil'i" öğretecekti. Bu inisiyatife yalnızca elitlerin sahip olduğunun iddia edildiği bir dünyada bir topluluğun kendi papazını seçme hakkına sahip olması, tek başına, mevcut düzenin altüst edilişiydi; gerçekten, köy topluluğunun gücünü artırmakla yalnızca profesyonel ruhban sınıfına meydan okumadı, sivil hiyerarşinin kendisine de dolaylı olarak gözdağı verdi.

İkinci madde, İncil'in köylüleri Kilise otoritelerine tahılın "tam onda birini" vermekle yükümlü kıldığını usulüne uygun biçimde onayladı, fakat köylüler bu verginin şimdi *seçilmiş* bir başkan –"topluluk her kimi atayacaksa"– tarafından toplanmasında ısrar ediyor, böylece köyün din adamlarını seçen soyluların asli bir yetkisine meydan okuyorlardı. Hasılat, seçilen papazın ve ailesinin "uygun ve yeterli geçimini" sağlamak için kullanılacaktı. Vergiden toplanan tüm fonların bu geçim için gerekli olan miktarından fazlası yoksullara dağıtılacak ve "yoksullara herhangi bir toprak vergisi konulmasına meydan vermemek" için kullanılacaktı. Köylüler, "dinsel olsun dünyevî olsun", "insan icadı" ilave bir "uygunsuz vergiyi" ödemeyi reddettiler –varolan dünyevî ve tinsel güçlere eşit ölçüde bir diğer meydan okumaydı bu.

Üçüncü Memmingen maddesi bütün yükümlülükleri tamamen bireysel açılardan tanımladı ve aşağıdakileri deklare ederek serfliğe son vermek için açık bir çağrıda bulundu:

> Serflik bizleri kendi mülkleri olarak elinde tutan adamların şimdiye kadar süren geleneğiydi, İsa'nın kendi değerli kanını akıtarak hiçbir istisna olmaksızın hepimizi, büyük insanlar kadar düşkün olanları da, kurtardığı ve günahtan arındırdığı düşünüldüğünde, bu gelenek pek değerli değildir. Buna uygun olarak İncil'le tutarlı olan şey, bizim özgür olmamız gerektiğidir ve isteğimiz de öyle olmaktır. İstediğimiz ne mutlak olarak özgür olmak ne de hiçbir otorite boyun eğmemek değildir. Tanrı bize bedenin arzularıyla itaatsiz bir yaşam sürdürmemizi değil, Tanrımızı ve komşularımızı sevmemiz gerektiğini öğretti. Tanrı, Aşai Rabbani ayininin yönetilmesinde bizlere buyruk verirken bütün bunlara memnuniyetle uyarız. O bize yetkililere itaat etmemeyi değil, mütevazı olmamız gerektiğini buyurdu, yalnızca yetkililere değil herkese karşı. Bu nedenle, bir Hıristiyan olabilmek için, doğru her şey için seçilmiş ve daimi olan yetkililerimize Tanrı'nın kanununa boyun eğmeye hazırız. Bu nedenle, gerçek Hıristiyanlar ola-

> rak bizi serflikten azat edeceğinizi muhakkak addediyoruz, aksi halde bize serf olduğumuz İncil'de gösterilmelidir.

İncil'i –Tanrı'nın Sözü'nü– dünyevî otoriteye karşı radikal biçimde kullanan bu olağanüstü madde aşırı derecede tahrik ediciydi. Yalnızca tüm toplumsal düzeni üstü kapalı biçimde tartışmaya açmıyor, "herkese karşı" –yalnızca toplumsal olarak yukarıda olanlara karşı değil– Hıristiyan tevazuunu kullanarak bireysel özgürlük için yeni bir hak iddiasında bulunuyordu.

Dördüncü maddeden yedinci maddeye kadar, köylüler, avlanma ve balık tutma, odun toplama, kendi arazilerine ve "kardeşlik içinde ve Hıristiyan usulüne göre" yönetilecek ortak arazilere "kısıtlama olmaksızın" sahip olma iddialarını devam ettiriyorlardı. Bu talepler çok önemliydi; yalnızca onların ekonomik olarak gerçekleştirilmesinin köy yaşam tarzının sürdürülmesi için gerekli olması nedeniyle değil, tüm tabakaların, özellikle köylülerin doğanın sunduğu nimetlere bütünüyle ulaşmasını demokratik bir hak olarak varsaydığı için. Köylüler giderek artan bir şekilde kendilerine dayatılan "aşırı hizmet yükümlülüğünden" kurtulmak istediler ve soyluluğun "artık ödeme gerçekleştirmeden köylüyü daha fazla hizmete veya diğer yükümlülüklere zorlamaya çalışmaması, köylüye huzur ve sükun içinde kendi mülküne sahip olma iznini vermesi gerektiğini" belirttiler. Sekizinci madde kiraların köylülerin ödeme gücüne göre belirlenmesini öngörüyordu – ekonomik davranışı her zaman kazançtan çok ihtiyacın belirlediği olağanüstü bir talep– ve dokuzuncu maddeyse adaletin bireyci Roma hukukundan ziyade geleneksel ortak hukuka göre gerçekleştirilmesini istedi. Onuncu madde, ortak arazilerin köy topluluklarına geri verilmesi isteğini yineliyordu:

> Bir zamanlar bir topluluğa ait olan çayırlıklara ve tarlalara şahıslar tarafından zorla el konulmasıyla hakarete uğradık. Bunları tekrar kendi elimize alacağız. Bu, yine de, arazinin yasal biçimde satın alınmasıyla gerçekleştirilebilir. Ne var ki arazi bu şekilde satın alındığında, koşullara uygun bazı kardeşçe anlaşmalar yapılmalıdır.

On birinci madde ölmüş köylülerin dul eşlerine ve öksüzlerine konan miras vergilerinin kaldırılmasını isterken –genellikle köylü ailelerinin ellerindeki her şeyi alan soylular tarafından istenen, iğrenç bir vergi–, son madde belgedeki hak iddialarının meşruluğunun karara bağlanmasında gözetilecek tek kriterin Kutsal Kitap olduğunu açıkça belirtiyordu.

Memmingen'in On İki Maddesi böylece kendini aslında Hıristiyanlık kaidesinin, "Tanrı'nın Sözü"nün veya kutsal buyruğunun, yani Tanrı'nın kendisinin koruması altına yerleştirmişti. "Tanrı'nın Sözü", İncil'in otoritesine dayanarak tüm dünyevî otoriteye meydan okuyan önemli bir köylü sloganı haline geldi. Köylüler, gerçekte, lordların ve prenslerin otoritesinden daha yukarıda kabul ettikleri bir güce –böylece "Tanrının sözü" ibaresinin devrimci içeriğine– başvuruyorlardı. Toplumsal yaşam dinsel veya dünyevî otoriteler tarafından değil, İncil tarafından yerleştirilen ilkelere göre yaşanacaktı. İnsanlar gücü seçimle elde edecekti, doğumla değil ve başkalarına hukuka göre davranılacaktı, keyfi yargılara göre değil. Tanrı ve insan, hatta toplum ve cemaat arasındaki kişisel ve kurumsal aracıların çoğu kaldırılacaktı ve insanlar lord veya aşağı sınıftan biri veya soylu ve serf olarak değil, komşular olarak görülecekti. Bu nedenle, Maddelerin yazarları toplumu paye veya ayrıcalık üzerine kurulmuş toplumsal bir düzen olarak değil, bir Hıristiyan kardeşliği olarak gördüler. Maddelerin sonunda, köylüler, bu maddelerin sayısının gerekirse artırılabileceği uyarısında bulundular: "Eğer doğruluğa ve Eski ve Yeni Ahit'e dayalı ve Tanrı'ya ve komşumuza karşı kusurlarla ilişkili daha çok şikâyet ortaya çıkarsa", onların da "burada sunulma hakkının saklı tutulması" kararlaştırıldı.

Köylü Savaşı boyunca değişik sayılarda ek madde ortaya çıktı, hatta hiyerarşik toplumun tam kalbine darbe indiren radikal vizyon sahibi olan bazıları Memmingen'de kabul edilenlerin ötesine geçiyordu. Yukarı Swabia'da, kiracılar Şubat 1525'te Sonthofen'de toplandıklarında, tüm feodal lordların ortadan kaldırılmasını talep ettiler –ayaklanmayla yaygınlaşacak devrimci bir talep. Alsas köylülerinin "On İki Maddesi" yalnızca papazlar için değil tüm halk memurları için seçim yapılması çağrısında bulunuyor ve prenslerin otoritesini tanımıyordu. Merano'daki bir köylü meclisi tüm yetkililerin, yönettikleri topluluklar tarafından seçilmesini istedi. Köylüler eşitlikten yaşamsal bir hak olarak söz ediyorlardı ve ilk soylunun hangi hakla sıradan halkı esaret altında tuttuğunu sorarak, İngiliz köylülerinin bir buçuk yüzyıl önceki bir düsturunu tekrarlıyorlardı.

Savaş sırasında ortaya çıkan diğer maddeler yalnızca toplumsal değil ekonomik eşitliği –üst sınıfların ekonomik koşullarını kötüleştirmekten ziyade köylününkini iyileştirmekle sağlanabilecek bir eşitliği– de içeriyordu. Kimsenin iki bin krondan daha fazla zenginliğe sahip olmaması gerektiğini ileri süren bir talep vardı: kuşkusuz rahatça yaşamak için oldukça yeterli bir gelir, fakat soyluların herhangi bir mülk sahibinin asli hakkı olarak kabul ettikleri şeyi

hiçe sayan açık bir kısıtlamaydı bu. Geliştirilen ütopik vizyonlar, kapitalistvari girişimlerin ortadan kaldırılmasını ve köylülerle soyluların ortak katılımıyla kamusal işlerin çekip çevrileceği cumhuriyetçi yönetim biçimleri kurulmasını öngörüyor ve lüks malların üretiminin baskılanarak insanın temel ihtiyaçlarının karşılanmasına ağırlık verilmesini talep ediyordu.

Köylü Savaşı, gerçekte, aristokrasi karşıtı olduğu kadar burjuva karşıtıydı da. Çatışmanın seyri boyunca, yalnızca geçiş ücretlerinin, harçların, dolaylı vergilerin ve serfliğin kaldırılması için değil, tüccarların yapabilecekleri sermayenin toplamını yaklaşık on bin kronla sınırlamak için bile öneriler geliştirildi.[7] Köylü kongrelerinde ve toplantılarında –yalnızca radikal papazlar değil köylü liderlerinin kendileri tarafından da– gerçekleştirilebilecek bunun gibi radikal, gerçekte vizyoner talepler, orta Avrupa'yı on altıncı yüzyılın başlarında kasıp kavuran ayaklanmaların sıradışı doğasını kanıtlamaktadır.

Köylülerin Müttefikleri ve Düşmanları

Her ne kadar isyanın arkasındaki temel gücü ve esin kaynağını açıkça köylülük sağlasa da, Köylü Savaşı'nı yalnızca kırsal bir hareket olarak tasvir etmek vahim bir hata olurdu. Köylü isyancılar, papazlardan, bürokratlardan, her çeşit memurdan, şövalyelerden, burgherlerden ve hatta soylulardan bile destek aldılar, her tabaka kendi özel çıkarını gerçekleştirmekle meşguldu. Öyle ya da böyle, bir şekilde ayaklanmanın içine sürüklenen neredeyse bütün kent ve kasabalarda Köylü Savaşı genel bir toplumsal huzursuzluk yarattı ve Strasbourg gibi kentlerde kargaşalara, Mainz, Köln ve Ratisbon'da elit konseylere karşı, Bamberg ve Speyer'de ise dini yöneticilere karşı halkın hücuma geçmesine neden oldu. Köylülerin başlangıçtaki barışçıl ve Hıristiyanca yaklaşımına rağmen, soylular, papazlar ve birçok varlıklı burgher, isyancıların kardeşlik yönündeki taleplerini soğukkanlılıkla karşılamadılar, köylüler toplandıklarında ve onların kalelerine, manastırlarına ve kasabalarına doğru yürüdüklerinde genellikle panikleldiler ve kaçtılar.

---

[7] "Senyöral hakların kaldırılması için yerel talep, evrensel özgürlük, kardeşlik, eşitlik fikirlerine yer verdi; 1525'deki Alman Köylülerinin 1789 Fransız fikirlerinin çoğunu öncelediğini söylemek hemen hiç abartma değildir". A.W. Ward, G.W. Prothero, ve Stanley Leathes, eds., *The Cambridge Modern History*, c. 2, *The Reformation* (New York ve Londra: Macmillan, 1904), s. 184.

Üstelik feodalizmin zayıflaması, patrisyenlerin ve yerel burjuvazinin insafına tabi olarak yaşayan oldukça çok sayıda, görece vasıfsız bir pleb tabakası yarattı. Bu şehir plebleri, köylülerden korkmak şöyle dursun, genellikle kendilerini onların doğal müttefikleri olarak gördüler ve ayaklanmacılara ciddi destek verdiler. Kurulu otoriteler dilencileri yiyecek ve içecekle kolaylıkla satın alsalar da, onlar da çetelerde ve "krallıklarda" örgütlendiler ve yollarda başıboş dolaşırken köylüler için bir haberleşme sisteminin kurulmasında çok yardımcı oldular. Şehir patrisyenleri ile yapılan savaşlarda genellikle tuzağa düşen orta boy burgherler, kendi paylarına, köylülere fırsatçı biçimde yaklaştılar, onları genellikle patrisyenleri yıldırmak için desteklediler; kendi hedeflerine ulaştıktan sonra –veya kendi kasabalarındaki pleb ayaklanmalarından korktuklarında– burgherlerin köylülere ihanet ederek kolaylıkla geri çektikleri bir destekti bu.

Buna karşın, köylülerin talepleri genel olarak kasaba ve kentlerdeki fakir sınıflar, vasıfsız işçiler ve fakir zanaatkârlar ile uyum içerisindeydi. Aslında, Köylü Savaşı tüm Almanya'yı silip süpürdüğünde, köylü sınıfı, kentlerdeki huzursuzlukları su yüzüne çıkardı ve hareketlerini neredeyse ulusal bir devrime dönüştürdü. Güneybatı ve orta Almanya'nın her yerinde, kasabalar ve kentler ayaklanma karşısında iki öbeğe ayrılına eğilimdeydi: fakirler veya "komün" adına konuşanlar ile yönetici meclisler ve varlıklılar adına konuşanlar. Herhangi bir kasabada köylünün davasına sempati duyulması hangi tarafın üstün olduğuna bağlıydı. Genellikle tüccar sınıfının en zayıf olduğu yerler küçük kasabalar, en güçlü olduğu yerler büyük kasabalardı ve ister yurttaş meclisleri olarak, ister bir araya gelerek örgütlenmiş olsunlar, köylünün davasına büyük sempati besleyen "komünler", oluşum halindeki burjuva merkezlerinin etrafındaki işte bu küçük kasabalarda bulunuyordu. Heilbronn, Würzburg ve Rothenburg'tan köylülere yardım gelirken, Frankfurt'taki "komün" elit konseyi ele geçirdi ve köylüleri desteklemek için bir ittifak andı oluşturdu. Frankfurt hareketi kendi geleneksel haklarını tasdikleyen, şehir konseyinin kabul ettiği ve Münster ve Osnabrück gibi uzak kuzey şehirlerinin kendi "toplumsal sözleşmeleri" için model olarak kullandıkları maddeler hazırladı.

Görünüşteki bölük pörçük niteliğine rağmen, Köylü Savaşı iyi örgütlenmiş politik kurumlardan yoksun değildi. "Köylülerin, kasabalıların ve madencilerin arazilerinden oluşan daha büyük bölgelerde parlamenter bir anayasa geliştirildi" tesbitinde bulunuyor Peter Blickle.

> Kurumsal çerçeveyi korurken... bölgesel arazilerin yerini kırsal bölge (*Landschaften*) aldı, bu 1525'te hem temsilciler meclisi hem de her bir bölgedeki bütün isyancılar anlamına geliyordu. Otonom köy, maden, pazar ve şehir komünleri eyalet meclisi için temsilcileri seçimle belirliyor, bunlar daha sonra bölge lordu ile yönetim işini yerine getirecek bir temsilci komite atıyordu.[8]

Daha geleneksel olarak, köylüler kararlarını "bir halka" yaparak veya bir meşe ağacı altında bir araya gelen "bir komün" oluşturarak alıyorlardı:

> Bir kilise avlusunda, bazen bir tarlada, hatta eski bir yerleşim bölgesinde adalet icra ediliyordu (*Malstatt*) ve genellikle bir komünal meclis çağrısı yapıldığını gösteren fırtına çanının çalınmasıyla toplanılırdı. Köy komünü teoride tüm üyelerinin kendi köylü sınıfından köylülerin desteğine ve yardımına karşılıklı olarak bağımlı olduğu anlamına gelen, hiyerarşik olmayan politik etkinlikle meşgul bir eşitler meclisiydi. Köy otonomisinin yeniden kazanılması ve komünal hakları ve ayrıcalıkları koruma, köylü isyanının yaşam kaynağını sağlayan politik köylü bilincinin bu temelini yansıtmaktadır.[9]

Köylü Savaşı gerçekten "avamın devrimiydi" diye belirtiyor Blickle. "Tanrısal kanun ve İncil kentlerden kırlara vaizler tarafından taşındı", diye vurguluyor, her ne kadar din, devrimci bölgeleri süpüren büyük yangını beslemiş ekonomik faktörden ayrı tutulamazsa da.

> Köylüler ile burgherler arasında benzer tarımsal problemler (tarım kasabaları), vergi yükleri (orduya adam toplama, palyum), ya da komünal otonominin toprak beylerinin tecavüzlerine uğraması (madencilerin çıkarlarıyla tam bir özdeşlik vardı) biçiminde kendini gösteren o sınırlı çıkar birliğini güçlendiren şey, daha adil ve daha Hıristiyan bir dünyanın kurulmasına duyulan ortak özlem oldu.[10]

Dinsel bağnazlık, sınıfsal antagonizmalara, uzun süreden beri nefret edilen ayrıcalıklı yöneticiler ve ideologlar ile savaş esnasında çok derin bir ideolojik boyut verdi. Yalnızca orta Almanya'da tahminen kırk manastır ve kale yıkıldı ve birçok şehir, ister suç ortaklığı ister korku nedeniyle olsun, kapılarını köylü ordularına açtı. "Tanrı'nın Sözü", kısmen isyankârların davasının dinsel bir ifadesi olarak, köylüler ile başkaldıran diğer heterojen öğeleri –profesyonel askerleri, zanaatkârları ve plebleri– bir araya toplayan çağrı haline geldi. Sempati

---

[8] Peter Blickle, "The 'Peasant War' as the Revolution of the Common Man-Theses", Bob Scribner ve Gerhard Benecke, eds., *The German Peasant War of 1525: New Viewpoints* (Londra: George Allen & Unwin, 1979), s. 21.

[9] Scott ve Scribner, *The German Peasants' War*, s. 14.

[10] Blickle, "The Peasant War", s. 14.

besleyen bazı varlıklı kentli öğeler, köylülerin ve pleblerin altında birleşebilecekleri bayraklar olarak onların yüksek papazlara ve soylulara duydukları büyük nefreti –en azından onlara ihanet etmeden önce– paylaşan değişik Protestan eğilimlerini kullanışlı buldular. Altında toplanılacak bir bayrak olarak radikal Protestanlık öylesine etkiliydi ki, prenslerin davasına hizmet eden bazı kurnaz liderler, eskiden bir soylu ayaklanmasına katılmış olan Götz von Sickingen şövalyesi gibi, bir zamanlar köylülerin müttefiki olmuş unsurları köylülerin tarafına çekmek için Protestanlığı bir araç olarak kullanmakta tereddüt etmediler.

Bazı prensler savaşı fırsatçı amaçlar için de kullandı. Württemberg Dükü (birkaç yıl öncesine dek Fakir Conrad hareketi bu dük için sonuna kadar savaşmıştı), "Köylü Utz" adını aldı ve köylüleri kendi düklüğünün kontrolünü yeniden sağlamak için askere almaya çalıştı. Zengin toprak soyluları tarafından yerlerinden edilen ve şimdi başıboş olan şövalyeler, gayrimenkul ve bir malikanede yaşama vaadi nedeniyle, çatışmalara katılmak için çok istekliydiler. Kendi birliklerini ve çapulcu topluluklarını kuran şövalyeler, talihlerinin peşine düşerek ve elde edebilecekleri herhangi bir zenginlik uğruna her iki tarafı da ayrım yapmaksızın serbestçe yağmalayarak başıboş dolaştılar. Şövalyeler, adları güvenilmeze çıkmasına rağmen, bireyler ve gruplar halinde köylülerle düzensiz ittifaklar kurdular, onlara savaş sanatını öğrettiler ve arkalarında Alman şairlerin yüzyıllar sonra romantikleştirdikleri toplumsal bir şövalyelik hatırası bıraktılar.

Köylü Askerler

İsyancı köylü hareketi ile karşılaşan, şimdi Truchness Georg von Waldburg liderliğinde toplanmış olan Swabia Birliği erteleme politikasını devam ettirdi. Birlik, köylüleri sindirecek yeterli askerden hâlâ yoksundu. Bu "On İki Madde", büyük bir erteleme taktiği içinde, Luther'in, onun yardımcısı Philip Melancthon'in, prenslerin bir temsilcisinin ve imparatorun içinde olduğu bir komisyona hakemlik yapmaları için iletildi. Komisyon üyeleri içinde hiçbir köylü olmamasına rağmen, temel çıkarlar açısından soylular ve köylüler arasında bir savaş olduğu açıktı ve kardeşçe sevgiye yapılan çağrılar onları muhtemelen barıştıramayacaktı.

Müzarekelerin başladığı Şubat ayı ile 1525 Nisan'ının sonu arasında, ayaklanma güneybatı Almanya'yı, özellikle Kara Orman ve Yukarı Swabia'yı ateş-

leyene kadar yayıldı. Yalnızca soyluluğun vefasızlığı ve kibri nedeniyle olsa bile, köylü sınıfı ve onların yöneticileri arasında şiddetli çarpışmaların olması kaçınılmazdı. Aslında, başlangıçta benimsedikleri barışçı yaklaşımı sonlandırmaya bir kez karar verdiklerinde, köylüler kendilerini aman vermez ordular (*bunden*) veya onlara verilen isimle "askeri güçler" olarak örgütlediler, bunlar tırpan ve kalın sopalarla yetersizce silahlanmış çiftçi "güruhlarından" daha kalabalıktılar; çoğu kez ateşli silahlar, toplarla donandılar ve hatta süvari birlikleri oluşturdular. Bu askeri güçler genellikle *Landsknechten* denilen profesyonel askerlerden yardım almalarına rağmen, çağın milislerinin durumunda genellikle gözlendiği gibi, çok demokratik nitelikteydiler. Subaylar kendi birlikleri tarafından seçiliyordu ve askeri planlar genellikle silahlı topluluk tarafından, muhtemelen "halkalar" oluşturmak suretiyle, bir bütün olarak gerçekleştiriliyordu.

Bu toplumsal devrimin bu denli geniş bir alan üzerindeki seyri, köylü askerlerin değişik merkezlerdeki seferberliği, büyük topraklar üzerinde çapraz kesişmeleri ve birleşmeleri, zaferleri ve en sonunda yenilgileri –tümü kısaca anlatmaya elvermeyecek kadar çok karmaşık bir hikâye oluşturmaktadır. Bu kapsamlı çatışmaya bugünkü Almanya'nın neredeyse üçte ikisi dönem dönem doğrudan dâhil oldu ve çatışmalar kuzeyin Baltık üzerindeki Gdansk kadar uzak kuzey bölgelerinde hissedildi ve belki de Slavik Doğu'nun içlerine kadar yankı yarattı. Çatışmalar başladığında, en azından bir düzine kadar köylü ordusu ün kazandı –bu kendi etrafında daha küçük ölçekte faaliyet gösteren diğer birçok ordunun önemini azaltmamalıdır. Devrimin etkisi –olanakları kadar yanlışlıkları bu– en iyi şekilde, isyan tam da tepe noktasındayken, belli başlı orduların etkinlikleri mercek altına alınarak anlaşılabilir.

Daha önce belirtildiği gibi, bunların ilki, Stühlingen olayından sonra, *Landsknecht* Hans Müller'in komutası altında Kasım 1524'te Waldshut'u ele geçirmiş olan Hegau Ordusu idi. Şubatta, Yukarı Swabia'daki bir köylü ayaklanması, kırmızı bir devrimci bayrak diken ve onu bölgedeki en büyük köylü güçlerinden biri yapan, on ile on iki bin arasında askere erişen Baltringen Ordusu'nu yarattı. Aynı ay içinde, Schusser'de, yaklaşık yedi bin kişilik Yukarı Allgäu Ordusu oluşturuldu ve Konstans Gölü kenarındaki Bermatingen'de Eitel Hans, Göl Ordusu'nu oluşturdu. Mart başında, yaklaşık yedi bin köylüden oluşan bir Aşağı Allgäu Ordusu Wurzach yakınında kamp kurdu. Allgäu ve Baltringer Orduları, ortak temelleri On İki Madde olan, ayaklanmayı bir baştan

öte başa güney Almanya'nın çoğu bölgesine sıçratan bir Hıristiyan Birliği oluşturdular. Tuna nehri havzasında Leipheim Ordusu oluşturuldu, böylelikle Mart başında otuz ile kırk bin arası silahlı ayaklanmacının –zalim Truchsess tarafından kumanda edilen çok daha az sayıdaki güç ile karşılaştırıldığında ezici bir güçtü bu– olduğu takriben altı köylü ordusu Swabia'da faaliyet gösteriyordu.

Köylü orduları tek başlarına nadiren yedi bin kişiyi geçmekteydi ve genellikle hareket halindeydiler, güney Almanya'yı çaprazlamasına geçerken genellikle birbirlerinden bağımsız olarak savaşıyorlardı. Hep birlikte, manastırları ve kaleleri yıkan etkileyici bir tarih yarattılar. Ordular, büyük çatışmalarda genellikle birbirlerine yardım ettiler ve zaman zaman köylü kongreleri ve toplantıları yaptılar, genellikle Neckar Nehri üzerindeki Heilbronn'da. Waldshut gibi Swabia ve sonradan Franconia da, Heilbronn köylü ordularının politik merkezi haline geldi.

Bölgeden bölgeye, kasabadan kasabaya savaş genişledi. Nisan ortalarında Coburg'un yukarı bölgelerine dek kuzey yönüne yayıldı, ayın sonunda Saksonya'ya erişti ve Mayıs başına kadar güneybatıda Tyrol, Attergau ve Avusturya bölgelerinin içine kadar genişledi. Salzburg'ta başpiskopos, papazlık bölgesindeki insanlardan korkarak kendini kaleye kilitledi ve Innsbruck'ta arşidük Ferdinand, köylüler ve kentin etrafındaki sempatizanlar kendisine saldırılacak diye kenti terk etmeyi reddetti. 24 Mayıs 1525'te kent kapılarını onlara açtığında Freiburg da köylülere teslim oldu.

Köylü savaşlarında birçok din adamı önemli rol oynadı, fakat onların üstünkörü bir özeti dahi, söz konusu çatışmalara, özellikle Thuringia'dakine, ilişkin tarihçelerin hemen hepsinin başat figürü olan Thomas Münzer'i görmezlikten gelemez. Luther'in put kırıcı bir hasmı olan Münzer (toplumsal düzeni yıkma ve yerine tanrısal bir toplum yerleştirme arayışındaydı), özellikle Friedrich Engels'in komünizmin Anabaptist bir savunucusu olarak –bu görüş gerçekte ondan işkenceyle alınmış olabilir– ona hayranlığını belirtmesi nedeniyle, Marksist ikonografide onurlu bir yer kazandı. Belki de Thuringia'da çok daha etkileyici olan Mühlhausen'in radikal papazı Heinrich Pfeiffer idi; Thomas Münzer ile birlikte, 1525 başında, Mühlhausen kent konsülünü kaldırıp yerine İsa'nın yakında gelişinin ve Tanrı'nın dünyadaki Krallığı'nın müjdecisi olacak "ebedi konsülü" koydu. Mayıs'ta, Hesse'li Kont (landgrave[11]) Philip,

[11] Orta Çağ Almanya'sında büyük bir bölge üzerinde yetki sahibi olan kont (ç.n).

Mühlhausen'e kısa bir saldırının ardından kentle müzakere önerisinde bulundu, köylüler onun barış önerisini düşünürken büyük toplarını etkili şekilde düzenlemek için tekrar zaman kazandı ve talihsiz köylüleri yığınlar halinde öldürdü. Münzer, savaşta ölmektense kılık değiştirerek kaçmaya çalıştı, fakat yakalandı; Pfeiffer duruşmalarında cesur davrandı, fakat binyılcı inançlarından vazgeçti ve Katolik mezhebine geçti, bu her iki adamın da boynunun vurulmasını önlemedi.

Aynı zamanlarda Martin Luther, köylüleri barışçıl olmaları konusunda uyardığı *Bir Barış Uyarısı: Swabia'lı Köylülerin On İki Maddesi'ne Bir Yanıt* ile Memmingen'in On İki Maddesi'ne cevap verdi. Birkaç hafta sonra, köylülerin prenslere karşı "fesatçılığı" onun için "açık" hale gelince –bu onu her şeyden daha fazla sinirlendiriyordu, çünkü onlar kendisiyle ilişkili idealler adına "fesatçılık" yapıyorlardı–, Luther köylülerin hareketini şiddetle kınayan ve kendisinin prenslerin safına katıldığı anlamına gelen o kötü şöhret sahibi tiradını, *Soyguncu ve Katil Köylü Sürülerine Karşı*'yı yayımladı.

Askeri Olaylar

Güneybatı Almanya'da köylü orduları Swabia Birliği'ne savaşın başında saldırmış olsalardı, prensler ve soyluları kesinlikle feci bir yenilgiye uğratacaklardı ve Köylü Savaşı'nın kötü şöhretli celladı Truchsess Georg'u ezici şekilde mağlup edeceklerdi. Fakat aşırı itimatlı ve merhametli Baltringen, Allgäu ve Göl Orduları, köylülere darbe indirmek için tüm bu süre zarfında yeni güçler toplamaya devam eden Truchsess ile bir ateşkes yaptı. Köylülerin sorunlarına kibirli kayıtsızlıklarıyla soylu sınıfı köylü maddelerinin bu denli ciddiyetle dile getirdiği Hıristiyan kardeşliğini, mizaç olarak yüzeysel açıdan bile, gerçekleştirmekten uzaktı.

Ateşkes anlaşmalarından bağımsız olarak ayaklanma, Franconia içine, Thuringia sınırına ulaştı ve burada köylüler yedinci bir büyük güç olarak İmparatorluk'un bir köylüler meclisi tarafından yönetilmesini isteyen Bildhausen Ordusu'nu oluşturdular. Buna ilaveten, değişik köylü kolları Schoenthal'de sekizinci büyük köylü ordusunu, topları ve üç bin silahıyla yaklaşık sekiz bin adama sahip iyi donanımlı bir güç olan Gay Ordusu'nu kurmak için toplandı. Franconian şövalyesi Florian Geyer'in iyi eğitimli, çok disiplinli ve ağırlıklı olarak köylü piyadelerin seçkin askerlerinden oluşturduğu ve diğer bağımsız birliklerin birçoğundan daha kararlı ve cesaretli davranan Kara Ordu'su bu güç-

ten geliyordu. Tamamen askeri bir bakış açısından Geyer, köylü liderlerinin en zekilerinden biri olmasına karşın, aynı zamanda onların davasının doğruluğuna gerçekten inandığı için de köylülere katılmış olan, iyi eğitim sahibi bir adamdı. Onurlu ve cesaretli, harekete sadık bu olağanüstü adam elinde silahıyla ölecektir.

Ayrıca bir diğer dokuzuncu Franconian ordusu, Gay Bright Ordusu, Şövalye Götz von Berlichingen komutası altında kurulurken, Limburg'taki onuncusu, denetimi zor ve çok güvenilmez bir güç olan Gaildorf veya Gay Avam Ordusu, en sonunda halkın çoğundan korktuktan sonra dağıldı. Matern Feuerbacher tarafından kumanda edilen Wunnenstein Ordusu on birinci büyük köylü ordusunu oluşturdu. Bir hancı olan Feuerbacher, politik görüşlerinin ılımlılığı ile dikkat çekti, fakat askeri ve örgütsel yetenekleri ile epey saygınlık kazandı. On ikinci ordu, Gay Hıristiyan Ordusu, Stuttgart'ta kuruldu. İlaveten, güney Almanya'nın her yerinde birçok yerel grup kuruldu ve bunlar genellikle –zamanı geldiğinde– daha büyük ordulara katıldılar veya onlardan ayrıldılar.

Radikal rahipler ve köylüler tarafından geliştirilen, genellikle aşırı olan taleplerine karşılık köylülerin askeri hedefleri çok dağınıktı. Askeri stratejistler olarak esas itibariyle radikal papazlar ve sadakatsiz şövalyelere sahip olmaları, onları yeterli ve sorumlu bir liderlikten yoksun bıraktı. Daha ılımlı talepleri bile elde edebilmek için Swabia Birliği'ni ve destekçilerini tamamen ezmek zorundaydılar. Aslında, yenilgi sırasında ve sonrasında, Birliğin onlara uyguladığına eşdeğer bir sertlikle davranmak zorundaydılar. Fakat yönetmek bir yana, herhangi bir güç koordinasyonu başarılamadığından, köylü ordularının her biri genellikle merkezilikten çok uzak kalarak ve Swabia Birliği'nde toplanan güçlere kesin bir avantaj sağlayan zayıf bir morale sahip olarak çok fazla kendi başlarına kaldılar.

1525 Nisan başında, radikal papaz Jacob Wehe liderliğindeki Leipheim Ordusu Leipheim kentine saldırdığında Truchsess harekete geçti. Orduyu ezdi ve Wehe'nin boynunu vurdurdu –bu Mayıs ve Haziran'da köylü ordularının maruz kalacakları yenilgilerin bir habercisiydi. Nisan 15'te Truchsess, onu kolaylıkla püskürtebilecek ve Swabia Birliği'ni kesinlikle ezebilecek korkutucu bir köylü ordusuyla, Kontans Gölü ordusuyla, Weingarten önünde karşı karşıya geldi; fakat açıkça üstün olan hasımlarıyla akıllıca bir barış müzakeresi yaptı, ardından ayaklanmacılar dağıldılar. Köylülerin yaptığı bu can alıcı hata onların nihaî yenilgisine yol açtı. Köylülerin yaptığı bir diğer büyük hata, Feuer-

bacher birleşmiş köylülerini ve toplarını Truchsess'i kararsız ve hareket yeteneğinden yoksun bırakacak şekilde yerleştirdiğinde, Mayıs'ta, Böblingen'de ortaya çıktı. Fakat bir kez daha, Truchness, güçlerini kurnazca kendine avantaj sağlayacak şekilde yeniden yerleştirirken, köylüler ateşkes ile kandırıldı. 12 Mayıs'ta, ateşkes hâlâ geçerliyken, Birlik, safiyane şekilde bir saldırı gelmeyeceğinden emin olan köylülere aniden saldırdı ve onları darmadağın etti, acımasızca astı ve süvarilerinden kaçanları kılıçtan geçirdi.

Weingarten anlaşması ve Böblingen yenilgisi yalnızca tüm Württemberg ayaklanmasını yok etmedi, ayaklanan bütün güçlerin moralini bozdu, onları savunmaya itti ve soylu sınıfa yeni bir güç aşıladı. Zaferlerinden sonra haklı olarak korkutucu bir ölüm makinesi olarak görülen Swabia Birliği'nin süvari sınıfı, yaralı ve tutsak köylülere hiçbir şekilde acımadı. Geyer'in Kara Ordu'sunun büyük kısmı, Frauenberg'e, aynı zamanda Würtzburg Piskoposu olan ve bölgede isyancı saldırıların öncelikli hedefi haline gelmiş Franconia Dükü'nün neredeyse yenilemeyecek kadar güçlü kalesine nafile bir saldırıda yok edilirken, Heilbronn'un zengin yurttaşları kenti Truchsess'e teslim ettiler. Yaz yaklaştığında, köylü ordularındaki canlılık yerini moral bozukluğuna bıraktı. Gay Bright Ordusu, Truchsess ile müzarekeler sırasında yavaş yavaş buharlaştı ve onun köylü davasının akıbetinin kötüye gittiğini gören hain kumandanı Götz von Berlichingen (daha sonra Goethe'nin, dramasına ismi verilerek ölümsüzleştirdiği kişi), başından beri köylülerin bir tutsağı olduğunu iddia ederek Swabia Birliği'ne katıldı. Krautheim'daki bir manevrada, Truchsess otuz iki topla donatılmış sekiz yüz köylünün etrafını sardı ve onları kanlı şekilde "dağıttı", daha doğrusu, kılıçtan geçirdi. Haziran 1525'te Sulzdorf köyünde, Birlik güçleri, Kara Ordu'sundan geriye kalan altı yüz adamını diğer köylü güçlerini birleştiren Florian Geyer'e karşı harekete geçti. Truchsess bu küçük köylü ordusunu kolaylıkla yendi. Birliğin süvarilerince beş gün sürekli kovalandıktan sonra Geyer ve birkaç adamı köşeye sıkıştırıldı ve çarpışmada korkunç şekilde can verdi.

Geriye kalan köylü orduları birbiri ardınca yenildi. Strasbourg ve Frankfurt'ta olduğu gibi, Rottenbourg da patrisyen bir karşı devrime yenik düştü. 23 Mayıs'ta, bölgede, Pfeddersheim'daki bir köylü katliamı ve 7 Mayıs'ta Weissenburg'un ele geçirilmesi, geriye, güney Almanya'da bulunan iki ordu bıraktı yalnızca: Hegau-Kara Orman ve Allgäu Orduları. Köylü Savaşı şimdi kendine dönmüştü. Daha önceden Weingarten Anlaşması ile soylu sınıfı ile anlaşmış

olan Göl Ordusu, şimdi Hegau Ordusu'ndaki kendi kardeşlerine karşı hizmete alınmıştı. Savaşın başında çok önemli bir rol oynayan Hans Müller şimdi Hegau Ordusu'nun dağıtılmasını teşvik ediyordu. Müller soylulara katılmıştı ve daha sonra ömrünü İsviçre'de geçirdi. Çarpışmalar, artık ihanet niteliğindeki ayrılmalar ve köylü taleplerine uygun anlaşmaları takip eden ateşkes ihanetleriyle belirleniyordu. 6 Aralık'ta, birçok çarpışma, anlaşma ve ihanetten sonra, son isyancı Kara Orman askerleri ve onların müttefikleri, son köylü mevkiini, Waldshut'u, soylulara teslim etti. Köylü askerlerinin Weingarten'da Truchsess'e saldırmama hatası, takip eden aylarda, hem Franconia'da hem de Thuringia'da, çok sayıda cana mal oldu. Kaybedilen her soylu yaşamına karşılık, on ila elli arasında köylü öldürüldü: egemen sınıfların köylü sınıfa rahat rahat uyguladığı, fakat uzun süre kölelik koşullarında yaşayan köylü sınıfının soylu sınıfına aynısını uygulamaya kendini hazır hissetmediği bir orandı bu. Her yenilgiden sonra köylüler acımasızca katledilmekle kalmadılar, köyleri de yerle bir edildi, çiftlik hayvanları boğazlandı, kadınları ve çocuklar evsiz bırakılarak dışarıya sürüldü, liderlerine acımasızca işkence yapıldı. Swabia ve Franconia'daki çatışmalar sırasında öldürülen isyancıların sayısı soylu sınıfın en sonunda kendi işgücünü kaybetmemek için devam etmekten vazgeçmek zorunda kaldığı ürkütücü boyutlara ulaştı.

Çatışmanın uzun süreli sonuçları feci idi. Güney ve orta Almanya'nın politik yaşamı yüzyıllar boyunca geriledi, yalnızca yönetici sınıfların acımasız kararlılığı nedeniyle değil, ayrıca hiç azımsanmayacak bir oranda köylülerin toyluklarının ve Hıristiyan tevazusunun bir sonucu olarak. Prensler aradıkları mutlak gücü elde ederken köylü taleplerinin hiçbiri karşılanmadı. Tabii ki, köylü savaşı sınırlı ve düzensiz isyanlar şeklinde Almanya'da bir yüzyıl boyunca devam etti. Fakat 1618-48'in Otuz Yıl Savaşları ülkeyi kargaşalara sürükledi ve yeni bir toplumsal düzene ilişkin bütün umutları kuşaklar boyunca sona erdirerek tahminen nüfusunun üçte birini tamamen yok etti.

Köylü Savaşının, en azından askeri olarak, niçin başarısız olduğunu değerlendirirken, Scott and Scriber kısa ve özlü olarak şunları gözlemliyor:

> Askeri deneyimde ve donanımda [soylular lehine] eşitsizlikler mevcuttu, bunlar [köylüler tarafından] genellikle akıllıca taktiklerle telafi ediliyordu. Politik hata, yanlış hesap, sinirlerin bozulması ve bölünmüş ve yetersiz liderlik askeri denklemi karmaşıklaştırdı, bu yüzden köylülerin yalnızca askeri yetersizlikleri nedeniyle yenildikleri iddia edilemez. Tarihsel rastlantılarda gelip geçici olmaktan daha fazla rol oynadı, bu süreçte değişik ayaklanma bölgelerindeki başarı koşul-

ları asla aynı anda veya başarı için çok hayati olan, herhangi bir sürekli domino etkisine yol açacak şekilde, olgunlaşmadı. Franconia ayaklanması hız kazanmaya henüz başlamışken, Yukarı Swabia ayaklanmasının gücü tükendi ve yalnızca orta Almanya ve Franconian Hareketleri'nin meydan okuması kesinlikle bastırıldıktan sonra, tekrar toparlandı.[12]

Her durumda, köylülerin yenilgisi ve onların demokratik köylü komünlerinin sürekli erozyonu, halkçı bir konfederal Alman ulusu olasılığının önünü kapattı. Alman eyaletlerinin, düklüklerinin ve kentlerinin tek bir ulus altında birleşmeleri on dokuzuncu yüzyıla kadar gerçekleşmedi – ve ardından, Alman toplumunun sonraki yüzyıla miras olarak bıraktığı otoriter geleneği yaratan şey, büyük ölçüde Prusyalı militaristler ve Hohenzollern hanedanı oldu.

[12] Scott ve Scribner, *The German Peasants' War*, s. 64.

II. KISIM
İNGİLİZ DEVRİMİ

3. BÖLÜM

TİCARETİN YÜKSELİŞİ: HOLLANDA AYAKLANMASI VE TUDOR İNGİLTERE'Sİ

Reformasyon savaşlarının ve Otuz Yıl Savaşı'nın Avrupa'nın Almanca konuşan bölgelerinde yarattığı muazzam hasara karşın, bu bölgelerdeki toplumsal ve ekonomik çöküş yalnızca askeri çatışmalara bağlanmamalıdır. Avrupa'nın tarihsel gelişimi on altıncı yüzyılın ortalarından itibaren kıtanın iç kısımlarından ve Akdeniz'den kademe kademe Atlantik kıyılarına ve kıtanın kuzeyindeki kentlere, özellikle Hollanda ve İngiltere'nin yeni yeni ortaya çıkan ulus-devletlerine kaydı. Büyük ölçüde Yeni Dünya'nın keşfi ve Atlantik boyunca Hindistan'a doğru giden yeni ticaret yolları nedeniyle hızla gelişen bir ticaret doğdu. Portekiz, kentleri V. Charles ve II. Philip yönetimi sırasında serpilen İspanya gibi, bir süreliğine büyük bir deniz gücü haline geldi.

Kapitalizmin Britanya Adaları'nda boy göstermesi için verimli bir toprak hazırlayacak olan güçler on yedinci yüzyılda çoktan iş başındaydı. Yine de bu kapitalist gelişme asla kaçınılmaz değildi. Tek başına zenginlikler ve kaynaklar açısından ele alındığında, İngiltere burjuva bir yönelimle hızla ilerleme konusunda İspanya'dan, hatta Fransa'dan daha elverişli değildi. Aslında, Avrupa kapitalizminin yaratılmasında ekonomik, politik ve kültürel hegemonya en başta İspanya'ya ait gibi görünmekteydi. İspanyolların Amerikan sömürgelerinden yağmaladıkları hazine İngilizlerinkini kat be kat aşmıştı, buna karşın kapitalizmin İberya yarımadasında gerçekten hâkimiyet kazanması yirminci yüzyıla kadar gerçekleşmedi. İspanyol hükümdarları olağanüstü zenginliklerini Avrupa kıtasındaki hırslı krallar ile yaptıkları savaşlarda müsrifçe harcadılar. Onların can çekişmekte olan Kutsal Roma İmparatorluğu'nu kontrol altına alma çabaları ve Fransa ile düelloları en sonunda bu ilk Avrupa ulus-devletini

fakirleştirdi. Gelişmekte olan İspanyol kentlerinin ve kasabalarının zayıf düşmesine razı olundu ve dış ticaret kadar iç ticaret de zayıfladı, bu da İspanya'yı yüzyıllar boyu dünyadan habersiz bir ülke haline getirdi. Kardinal Richelieu'nun –çağın muhtemelen en büyük ulus-devlet kurucusu din adamının– ülkeyi Avrupa kıtasında büyük bir güce dönüştürme çabası maddi kaynakların hanedanlık çatışmalarında çöpe atılmasını önlemeseydi, ülke on yedinci yüzyıl Fransa'sına benzer kötü bir akıbete neredeyse mahkum görünüyordu.

Hollanda Ayaklanması

İlk baştaki bu güçlerin yerini Kuzey Avrupa ülkeleri arasında Hollanda aldı; ticaret, Hollanda kentlerine muazzam bir maddi refah getirdi ve zengin bir kültürel gelişimi besledi. Ren nehrinin ağzına hâkim olmak, Hollandalılara Almanya'nın orta kısımlarında Ren nehri boyunca gerçekleştirilen ticaretin stratejik kontrolünü sağladı ve Hollanda, özellikle kronik savaş hali Almanları zayıf düşürdükten sonra, Alman Hanseatik Birliği kentlerinin çok önemli bir rol oynamış olduğu önceki Baltık ticaretinin yerini alarak, Avrupa ticaretinin büyük bir parçasını soğurmaya başladı. Gerçekten de Hollandalılar ve hemen ardından İngilizler, Portekiz ve İspanyol denizcilerinin ön ayak oldukları Keşifler Çağı'ndan en büyük faydayı sağlayacaktır.

Hollandalı tüccarların geç Ortaçağ'ın giderek büyüyen ticaretine dâhil olması, Hollanda'da ulusluk ve cumhuriyetçi birlik duygusunu güçlü biçimde besledi. Bu görece özgür insanların, yaşam tarzlarına ve dinsel inançlarına yapılan İspanyol müdahalesi karşısında kapıldıkları infial de aynı etkiyi göstermişti. Hollanda'nın yaşamında ticaretin etkisi o kadar büyüktü ki, Hollanda'nın günümüzdeki alçak bölgelerinin –bugünkü Belçika'nın Flemenkçe ve Fransızca konuşulan alanlarından farklı olarak– denizden yavaş yavaş ıslah edilerek kazanılmış, yaşamaya elverişli olmayan bataklık alanlar olduğu pek hatırlamamaktadır. Bir köylü sınıfı, kürekler ve rüzgar değirmenleri ile yüzyıllar boyu kendi sahil şeritlerinin insan ayağı değmemiş bölümlerini mütevazı balıkçı filolarıyla desteklenen bir tarıma ve köy yerleşimine açmayı başardı. Hizmetkâr bir köylü sınıfından ziyade bir yeoman sınıfı olan kuzey Hollandalılar, kökleşmiş girişim duyguları, kişisel bağımsızlıkları ve esasen heterodoks yaşam tarzları ile anılmaya değerdir. Bölgeleri şekillenirken Germanik ataları nın eşitlikçi hukukunun ve yerel özgürlüğün geleneksel sistemlerinin çoğunu korudular. Burgundy dükleri hem kuzey hem güney illerini –Hollanda ve Zee-

land kadar Flanders ve Brabant da– kendi genel malikaneleri altına toplandıklarında, bu organları bir araya getiren dükler onların kendi orijinal ve geleneksel haklarını korumalarına genelde izin verdiler.

İdeolojik olarak, Hollandalılar Luther'in ülke dışında farkında olmaksızın kışkırttığı Protestanlığı, özellikle Kalvinizmi, büyük ölçüde yeni bir biçime soktular ve bundan yararlandılar. Cenova'daki kaynaklarında Luther'in tek başına inanç ile kurtuluş inancını paylaşan Kalvinizm, Luther'cilik ile karşılaştırılabilir dinginci bir doktrin olarak görünmekteydi ve kişisel olarak teologa dönüşmüş bir Fransız soylusu olan John Kalvin, otoriteye itaat etmeyi Luther'den daha az savunmuyordu. Kalvin şöyle yazmıştı:

> Rab, yargıcın ya da görevli yöneticinin statüsünün kendisi tarafından tasdik edildiğine ve bu statüden hoşnut olduğuna şahadet etmekle kalmaz, fakat aynı zamanda büyük şeref payeleri bahşederek yücelttiği bu statüyü bize hararetle tavsiye eder. Zira Rab, kralların yönetmesinin, danışmanların adil şeyler emretmesinin ve yeryüzünün büyüklerinin yargıçlar olmasının kendi hikmetinin eseri olduğunu doğrular (Prov. 8:15-16). Bir başk yerde de (Ps. 82:6-7), onları tanrı diye adlandırır, çünkü kendisinin işini onlar yapmaktadır. Gene bir başka yerde (Deut. 1:17; II Chron. 19:5-7), onların insan için değil, Tanrı için hüküm verdiği söylenir. Ve Aziz Paul (Rom. 12:8), yüksek makamların Tanrı'nın bağışı olduğunu söyler.[1]

Fakat Kalvin, Luther'den çok daha fazla, Kilise'yi ısrarla devletin üzerinde olan bir otorite olarak gördü ve dinsel otoriteye genelde dünyevî otoriteden daha fazla önem verdi. Tanrı'nın iradesi dünyevi işler üzerindeki mutlak ve kesin güçtür, diye buyuruyordu. "Dolayısıyla prensler ve yargıçlar, makamlarındayken O'na hizmet etmeli, O'nu düşünmeli ve O'nun papazlarıyla vekillerinin şanına yakışmayan hiçbir şey yapmamalıdırlar."[2] Gerçekten,

> bir şeyi daima üstlere itaat etmekten hariç tutmak zorundayız: bu kralların bütün buyruklarına boyun eğmek zorunda olduğu O'na itaatten bizi uzaklaştırmaz. Rab, bu nedenle, kralların kralıdır ve O mukaddes ağzını bir kez açtığında, herkes tarafından ve her şeyden daha fazla dinlenilmek zorundadır. Yalnızca bundan sonra, bizim üzerimize tayin edilmiş olan adamlara tabiyizdir, O'nun içinde var olduğu kişilerden başkasına değil. Eğer insanlar O'na karşı birşey yapmamızı emrederlerse, ne bir şey yapmak ne de bu tür bir emri yerine getir-

---

[1] John Calvin, "Intruction in Faith"(1537), çev. Paul T. Fuhrmann, *Great Voices of the Reformation: An Anthology*, ed. Harry Emerson Fosdick (New York: Modern Library, 1952), s. 237.

[2] *Agy.*

mek zorundayız. Tam aksine, şu hükmü yerine getirelim: insana itaatten ziyade Tanrı'ya itaat gereklidir (Acts 4:19).[3]

Böylesi sözler, ister krala ister başkasına ait olsunlar, ruhban sınıfına yargıçların üzerinde önemli güçler bahşetmektedir. 1541'den sonra, Cenova cemaati Kalvin'i en sonunda kendisinin ruhani lideri olarak kabul ettiğinde, o gerçekte Cenova'nın kararsız politik rejiminin yerine tavizsiz bir teokrasi koydu, kenti tüm yaşam alanlarındaki davranışları hoşgörüsüz bir sertlikle yöneten kilisenin emrine verdi. Uygun davranışla ilgili Kalvinist düşüncelere yönelik küçük ihlallere polisiye suçlar gibi davranıldı ve büyük sapkınlıklar, genellikle işkencenin eksik olmadığı ölümlerle cezalandırıldı. Kalvin, radikal Protestanlığın büyük bölümünün tutarlı bir özgürlükçü bakışa sahip olduğu iddiasının yanlışlığını sonradan ortaya çıkaran Ünitaryen Michael Servetus'u 1553'te kazıkta yaktı. Buna karşın, Kalvinizm Avrupa'da Cenova'dan uzaklaştıkça, uygulamalarını ve dinsel düsturlarını sürekli ılımlılaştırdı, özellikle Hollanda ve İngiltere'de.

Bu türden bir ılımlılık, Avrupa'nın büyük kısmının Katolik olarak kalması nedeniyle, her şeyden daha fazla gerekliydi; bu Protestanların politik olduğu kadar doktriner olarak da uzlaşmak zorunda oldukları bir gerçekti. Luther'ciliğin tersine, Kalvinizm ticareti ve üretimi kabul, hatta teşvik etti. En sonunda (fakat hemen başlangıcında değil), kapitalizmin ortaya çıkışında ideolojik bir etken haline geldi. Gerçekte, asla basit anlamda bir "burjuva" dini değildi. Dindarları arasında tüccarlar, zanaatkârlar ve Avrupa'daki birçok yoksul insan kadar soylular da vardı. Kalvinizmin kabul edilişi ekonomik olmaktan ziyade verili bir bölgede hüküm süren politik koşullara bağlıydı. Katolik ruhban sınıfını kendi hizmetine aldığı Fransa'da krallık, ulus-devlete aristokratik bir tehdit olarak Kalvinist Hügenotlardan korktu, çünkü birçok soylu bu inanca bağlıydı. Fransız kralları başlangıçta Hügenotlara hoşgörülü davransa da, en sonunda onları Din Savaşları'nda (1562-98) ve 1572'deki Aziz Bartholomew katliamında acımasızca yok ettiler.

Kalvin'in öğretileri, Hollanda'da, Kuzey Avrupa'da cumhuriyetçi, oldukça açık ve çoğulcu bir toplum elde etme yolundaki bu ilk teşebbüs için ideolojik bir temel haline geldi. 1566'da, İspanya kralı II. Philip o kötü şöhretli Engizisyon Mahkemesi'ni Protestanlığı ve diğer sapkın doktrinleri kökünden sökmek için Alçak Bölgeler'de (Lowlands) harekete geçirmeye kalkıştığında, savaşçı

[3] *Agy.*, s.238

Katolik İspanyol yöneticilerine karşı hemen tüm sınıflardan ve bölgelerden Hollanda halkına sızan milliyetçi duygu ile Kalvinizm birbiriyle özdeşleşir hale geldi. Yaklaşık iki yüz kişilik bir soylu birliği Engizisyon Mahkemesi'ni ülke dışında tutmaya çalıştı, fakat istediğini yapmakta kararlı Philip kibirlice onların dilekçesini reddetti –maaşlı çalışanlar ve gündelikçi fakir zanaatkârların yalnızca İspanyol yönetimine değil, bir bütün olarak Katolikliğe karşı ayaklanmasını körükleyen keyfi bir davranıştı bu. Flanders ve Brabant 1562'de bağımsızlık savaşını başlattı ve çatışma, Orange prensi Sessiz William komutasında yaygınlaşmış ve süreklileşmiş göründü. Kuzeyli "deniz dilencileri" veya korsanları, ganimet avcıları ve yurtseverler, İspanyolların elindeki sahil kasabalarına baskınlar yaptılar, bunu İspanyolların Hollanda topluluklarına acımasız saldırıları izledi.

Ayaklanma zamanla bölgenin soylu sınıfı ve aşağı sınıfları arasında bir çatlağa neden oldu. Aşağı sınıflar arasında bir toplumsal huzursuzluğun patlak vermesinden korkan Soylular genellikle Philip ile anlaşmaya hazırdılar. Çatışma, ilk Flemenk "proleterlerin" yüzyıllar önceki zanaatkâr ayaklanmalarını hatırlatan bir sınıf savaşına kolaylıkla dönüşebilirdi. Bunun yerine, bu ayaklanma İspanyollara karşı bütün toplumsal tabakaların yeniden birleştikleri kapsamlı bir ulusal savaş haline geldi, büyük ölçüde İspanyol kibri ve aptallığı nedeniyle, özellikle Alba Dükü'nün –Truchsess Georg von Waldburg'un İspanyol muadili– zincirlerinin Alçak Bölgeler'e doğru boşaltıldığı zaman. Alba, sınıf farklılıklarına tamamen kayıtsızdı. Yalnızca aşağı sınıflardan insanların binlercesini katletmekle kalmadı, soyluların arazilerine serbestçe el koydu ve yumuşak bir politikayla desteklerini kolayca kazanabileceği zenginlere ağır vergiler saldı. Sessiz William'ın İspanyol garnizonlarını başarıyla uzaklaştırmasından sonra 1576'ya kadar Alçak Bölgeler'in on yedi eyaletinin tamamı İspanyolları topraklarından çıkartmak için kararlı şekilde savaşacak ortak bir birlik oluşturmuşlardı.

Alba'nın uzaklaştırılmasından sonra daha uzlaşıcı bir politika izleyen Parma Prensi 1578'de Hollanda genel valisi oldu, Katolik güney eyaletlerinin desteğini büyük ölçüde kazanarak birliği bölmeyi başardı. İspanyol vali Alessandro Farnese, İspanyol mülkiyetinde kalan ve aralarındaki Protestanların zamanla Katolikliğe yeniden döndükleri güney eyaletlerini sonunda yeniden fethetti. 1581'de Protestan olan yedi kuzey eyaleti –Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Friesland ve Groningen– kendi kalıcı birliğini oluşturdu: İs-

panya'dan bağımsızlığını kesin olarak ilan eden Hollanda Birleşik Eyaletleri veya Hollanda Cumhuriyeti. Çatışma, onu başlatanların veya ona başında katılanların yaşam sürelerinin epeyce ötesine geçerek devam etti; şüphesiz, Hollanda Cumhuriyeti'nin on iki yıllık bir ateşkes ile meşru hale gelmesi 1609'a kadar gerçekleşmedi. Çatışma, Otuz Yıl Savaşı (1618-48) sırasında tekrar canlandı, savaş bitimindeki 1648 Westphalia Anlaşması ile en sonunda Birleşik Eyaletler'in bağımsızlığı tanındı.

Hollanda ayaklanması Avrupa devrim tarihindeki gerçek yerini bulamamıştır. İspanyol yönetimine karşı bir ayaklanma olarak, on yedinci yüzyılda, yalnızca bölgesel bir egemenliği değil, *halkı* ifade eden bir sözcüğü, "ulus" imgesini, isyan için harekete geçirici bir güç olarak ortaya çıkaran ilk devrimlerden biriydi. Vatanseverlik de bugün bildiğimiz milliyetçi şovenizmden ziyade, kişinin özgür "ulusuna" bağlılığı anlamına geliyordu. Fakat isyan, yeni bir toplum türü yaratacak bir çaba olarak, daha fazla içermeye sahipti. Birleşik Eyaletler'de, "ulus", mutlaki krallık için bir bahane haline gelmedi; tam tersine, Avrupa'daki büyük monarşilerin daha sonradan şekilleneceği türden devletçi unsurların zayıflatılmasına hizmet etti. Hollanda vatanseverliği yöre ve eyalet bazında özgürlüklerin ortadan kaldırılmasına da hizmet etmedi. Daha ziyade, başpiskoposluk bölgeleri ve yerel özerkliği ulusal birlik ile birleştiren konfederal bir cumhuriyetin temelini oluşturdu. Aslında cumhuriyeti kuran yedi başpiskoposluk bölgesinden gelen yedi delegeden oluşan Hollanda Estates General'i, gerçekten, merkeziyetçi bir cumhuriyet sisteminden çok kantonal bir konfederasyon sistemiydi.

Çok prestijli fakat gösterişsiz Orange prenslerinin başında olduğu Birleşik Eyaletler topluluğu, feodal özelliklerinin tamamını terk etmemişti; lonca ustalarının gündelikçi zanaatkârlar üzerindeki otoritesi gibi, aristokratların tüccarlar üzerinde sahip oldukları toplumsal statü de kaybolmadı. Büyük zenginlik farklılıkları şüphesiz var olmaya devam etti, yine de ılımlı ve insancıl Kalvinistler zenginliğin ölçüsüz sergilenmesini ve sömürünün aşırılıklarını, gerçekte kutsal şeylere saygısızlık olarak gördüler. Toplumsal tabaka farklılıkları, gerçek ekonomik güç kadar çoğu kez kişisel ve ailesel bir prestij konusuydu, belki de bundan daha fazlasını ifade ediyordu.

Buna rağmen, uygar Hollanda kent cumhuriyeti düpedüz ticarete dayanan bir cumhuriyetti. Vermeer ve Rembrant tarafından resmedilen figürler gibi, sıradan yurttaşlar ticaretle, iyi giyimle, ev yaşamıyla, zanaatçılıkla ve bankacılığın nimetleriyle ilgiliydiler. 1609 ateşkesinden önce bile, bir Hollanda ticaret

imparatorluğu, Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyası'nın yedi yıl önce kurulması ile ortaya çıkmaya başladı; ve vaktiyle zengin olan Antwerp limanı İspanya yönetimi altında gücünü yitirirken, Amsterdam ve diğer Hollanda limanları –Westphalia Anlaşması ile Scheldt Nehri üzerinde kontrol sağlayan– kentlilere çok büyük bir refah sağlayarak Hollanda ticaretinin en büyük merkezleri haline geldiler.

Bu, Hollanda ayaklanmasının bir "burjuva devrimi" olduğunu söylemek değildir; aslında, tam tersi geçerlidir. Ayaklanmaya Orange Sarayı'nın soyluları önderlik etti ve Hollanda'nın refahı öncelikle toprak sahipliğine dayanıyordu. Aynı zamanda, Alçak Bölgeler'in "burjuva" şehir merkezleri, ne tereddütle baktıkları bu çatışmaya katıldılar ne de İspanya'ya sadık kaldılar. Hollanda kentlerinin en "burjuvası" olan Amsterdam, başlangıçta ayaklanmaya katılmayı reddederken, kuzey Avrupa'nın en önemli bankacılık kenti olan Antwerb, kuzey eyaletlerinde ortaya çıkmış olan huzursuzluklardan korkması nedeniyle, İspanya krallığına sadakatini uzun vadede devam ettirdi. Dinsel farklılıklar da katı sınıfsal ayrışmalar temelinde gerçekleşmemişti. En müreffeh bölgeler ve birçok açıdan İspanya Hollandası'nın en "burjuva" yerleri, üst sınıfların ve kentli patrisyenlerin tercih edilen dini olarak kalmayı sürdüren Katolikliğe bağlı kalırken, Kalvinizm büyük ölçüde alt sınıflara hitap etti.

Birleşik Eyaletler kıta üzerindeki tek cumhuriyet de değildi: İsviçreliler, Venedikliler ve Cenovalılar benzer bir politik yapıya sahiptiler. Fakat Hollandalılar, muhtemelen bazı kırsal İsviçre kantonları dışında, bunların hepsinin en hoşgörülü ve eşitlikçi olanıydı. Hollandalıların üçte biri hâlâ Katolik olduğundan, ülke içindeki uyum, Kalvin'in kendi yönetimi altında varolandan daha hoşgörülü bir Kalvinizme ihtiyaç duydu. Reforme edilen din, gerçekte Hollanda'nın devlet dini haline gelmesine rağmen, İngiliz Anglikanlar ve Presbiteryanlar örneklerindeki diğer Protestan kiliseleri gibi, Katolikler dahil muhaliflerine karşı asla hoşgörüsüz hale gelmedi. Cumhuriyet'te, göreve, sorumluluğa ve ahlaki doğruluğa karşı güçlü bir kentlilik duygusuyla birlikte incelikli bir hümanizm boy attı: bu Hollanda'nın günümüze kadar gelen ayırt edici bir özelliğidir. Cumhuriyet, Portekizli ve İspanyol Yahudilerin, Hügenotların ve mezhepçilerin de dâhil olduğu, baskı altındaki her türden insan için bir sığınak haline geldi; bu insanlar ülkenin içişlerine çok dâhil olmadıkları sürece önemli özgürlüklere sahip oldular.

Son olarak, Hollanda ayaklanması ve onu takip eden cumhuriyet, Kanal'ın İngiltere tarafındaki Püriten hareketi tamamen etkiledi, militanlığını güçlendirdi ve ona güçlü bir politik nitelik kazandırdı. Kraliçe Elizabeth'in Hollanda'nın bağımsızlığı için desteği, her ne kadar büyük ölçüde *reel politik* tarafından yönlendirilse de Britanya Protestanlığı'nı iyice pekiştirdi ve Tudor monarşisini Avrupa'daki Protestan çıkarlarıyla birleştirdi. Birleşik Eyaletler'deki ılımlı, kararlı ve hoşgörülü Kalvinizm, gerçekte, İngiliz Devrimi'nde yüzeye çıkan daha radikal Püriten eğilimler için bir çıkış noktası haline geldi. Sürgün olan birçok İngiliz Püriten'in cumhuriyetçi fikirleri –daha sonra geriye, ülkeye getirdikleri fikirleri– öğrendikleri yer Amsterdam ve Lahey idi.

Tudor İngiltere'si

Hollandalılar gibi İngiliz yönetici sınıfları da on altıncı yüzyılın Atlantik ticaretindeki gelişmelerden değişik ölçülerde yarar sağladılar. Fakat İngiliz aristokrasisi, toplumsal ve yapısal zayıflığına rağmen, Hollandalılardan bile daha çok dikkat çekiyordu. 1455 ve 1485 arasındaki Güller Savaşı adadaki geleneksel soylu sınıfının neredeyse kökünü kazımıştı. Rakiplerin her birinin birbirlerinin arazilerini ele geçirmek amacıyla arazi sahibini fidye almak için rehin tuttuğu diğer baron savaşlarının tersine, tahtı ele geçirmek için York ve Lancaster hanedanlarının birbiriyle vahşice savaştığı Güller Savaşı, çatışmayı neredeyse birbirlerini fiziksel yok etme noktasına vardırdı. Bu nedenle, fetihin amacı oluşum halindeki ulus-devletin kontrolü idi, özel bir arazi toprağı değil. 1442'de Yorkçuların tahtı IV. Edward için geçici olarak elde etmeyi başarmalarından sonra, zafer kazananlar arasında kanlı çatışmalar patlak verdi. Çatışmalar Edward'ın 1483'teki ölümünden sonra devam etti, savaş bu kez gelecekteki kral III. Richard ile soylular arasındaydı, özellikle bu kralın Edward'ın iki genç oğlunu katletmesinden sonra. III. Richard ise savaşın son safhasında öldürülecekti.

York ve Lancaster hanedanlıklarını, hanedanlıklar arası bir evlilikle birleştiren Tudor'un 1485'te iktidara gelmesine kadar, aristokrasi, geriye krallık otoritesine ciddi şekilde meydan okuyacak güçlü bir soyluluk bırakmadan büyük ölçüde yok edilmişti. Aslında, genç XIV. Louis'i Paris dışına süren ve monarşi üzerinde geniş çaplı bir hasara neden olan büyük toprak beyleri, on yedinci yüzyıl Fransa'sındakiler gibi, Güller Savaşı'ndan sonra İngiltere'de pek bilinmiyordu. Hırslı bir soyluluğun tehlikelerinden tamamen ders almış Louis'nin,

Kardinal Mazarin'in yardımıyla Avrupa'nın en merkezi devletlerinden birini şekillendirmeyi başarmasında olduğu gibi, VII. Henry ve bakanları da, monarşinin elindeki gücü aynı şekilde artırmaya ve yoğunlaştırmaya çalıştı. VII. Henry'nin kraliyet sarayındaki İspanyol büyükelçisinin 1498'de ironik biçimde gözlemlediği gibi, kral "İngiltere'yi Fransız tarzında yönetmek istiyor, fakat bunu yapamaz"

Bu yargı çok zekiceydi. Henry'nin tüm çabalarına karşın, İngiliz toplumu istikrarlı ve merkezileşmiş olmaktan çok uzaktı. İngiliz monarşisi, gerçekte, Avrupa kıtasında ortaya çıkmakta olan mutlaki rejimlerden çarpıcı biçimde farklıydı; aslında, eğer arada bir fark varsa bu fark, Tudorların yönetimi altındaki on beşinci ve on altıncı yüzyıl İngiltere'sinin Avrupa'daki monarşik ulus-devletlerin toplumsal olarak belki de en hareketli ve en az mutlakıyetçi nitelik taşıyanı olmasıydı.

Tudor hanedanlığının kurucusu olarak VII. Henry, destekleri için ülkenin özgür çiftçileri veya yeomanlara olduğu kadar, hanedanlıklar arası savaşlarda seyirci kalmış olan soyluların alt tabakalarına ve bağımsız beylere ve onların yönettiği bölge hükümetlerine bağlıydı. Gerçekten, ticari kâr iştahları savaş yağmalarına duydukları arzuların oldukça ötesine geçen varlıklı orta sınıflardan yeni bir soylu sınıfı yaratılmıştı. Kral da destekleri için tüccarlara, zanaatkârlara ve feodal sistemin çökmesi sonucu açıkta kalan, –toplumsal olarak tanımsız– sıradan insanlara bel bağlamak zorunda kaldı. Lawrence Stone'ın gözlemlediği gibi,

> Krallık, politik ve mali desteği için Parlamento'ya şiddetle bağımlı [hale geldi]. Avam Kamarası'nda temsil edilen sınıflar, Kral'a dinsel ve politik planlarında destek vermek için yeterince istekliydiler, fakat yalnızca kırsaldaki ve kentlerdeki yönetimin onlara bırakılması şartıyla. Krallık, bu nedenle, kendi memurlarının ödemesini yaparak yerel bölgelerdeki yüksek tabakaların yerine geçecek güçlü bir monarşi yaratmak için bir sonraki adımı atacak konumda değildi.[4]

Aslında, kıta Avrupası'ndaki monarşilerinden farklı olarak İngiliz monarşisi, krallığa bağlı, maaşlı profesyonel memur bürokrasilerinden oluşan yerel bir hükümeti inşa edemedi. Bunun yerine, diğer işlevlerin yanı sıra, yerel adaleti icra etmek, kanunları yürürlüğe koymak, parlamento vergilerini ve milisleri

---

[4] Lawrence Stone, *The Causes of the English Revolution: 1529-1642* (Londra: Routledge & Kegan Paul, 1972), s. 63-64.

toplamak için vilayetlerin ve ticaret kentlerinin önde gelen ailelerine güvenmek zorundaydı. Bu nedenle, Stone'nun gözlemlediği gibi,

> Sorumluluk paylaşımında üstü kapalı bir anlaşma vardı ve yerel idarenin esas yükü, sadakâtleri ve etkinlikleri, çıkarlarının, ayrıcalıklarının ve önyargılarının dikkatlice göz önüne alınmasına bağlı olan, maaşsız yüksek tabakanın ve şehrin önemli kimselerinin ellerine bırakılmak zorundaydı. Yerel öncelikler, merkezi yönetimin güçlenmesiyle birlikte, giderek zayıflamak şöyle dursun, adım adım çoğaldı.[5]

Monarşi kırsalda mutlak kontrolü sağlamada başarısız olurken, Avam Kamarası ulusu fiilen bir arada tutmaya başladı. Tudor devri boyunca, Parlamento özellikle etkin değildi, fakat Tudor monarkları –özellikle VII. Henry, VIII. Henry ve Elizabeth– onun yetkilerine sağgörüyle saygı gösterdiler ve Parlamento üyelerini hoş tutmaya çalıştılar. Parlamento, ardından, toplantıya çağrıldığında monarşiyi desteklemek için gerekli olan vergileri lütufkâr biçimde kabul etti. Bunun ötesinde, Tudorlar, İngiliz kentlerinin en büyüğü, zengini ve kesinlikle en değişken tabiatlısı olan Londra'nın yurttaşları ile ihtiyatlı biçimde ilgilenecek kadar kurnazdılar.

Öte yandan, coğrafya da hem İngiliz monarşisi hem de İngiliz bölgeciliği lehineydi. Ada olması nedeniyle İngiltere, Kıta'yı kasıp kavuran tahripkâr çatışmalardan uzak kalıyordu. Tudor döneminde, İngilizlerin Avrupa işlerine müdahalesi ağırlıklı olarak adanın potansiyel düşmanlarının Kıta meselelerine ilgisinin caydırılması üzerine odaklanıyordu. İspanyol Donanması'nın 1588'deki yenilgisi İngiltere'yi sonraki işgallerden korudu, böylece monarşi şimdi İngilizlerin uluslararası çıkarlarının bir bekçisi olduğu kadar dengeleyici bir gücü olarak da ülkede kabul edilmişti. İster ülkenin ada coğrafyası, ister üst sınıfların güçlü bir kraliyet gücüne karşı muhalefeti, ister her iki neden bir araya gelerek olsun, Tudor kralları ne sürekli bir ordu ne de masraflı ve çok etkin bir bürokrasi kurdular. Krallık topraklarının savunulması yerel milisler veya "eğitimli çeteler" tarafından üstlenilirken, krallığın pratik işleri, genel çıkarları Avam Kamarası'nda dile getirilen bölgesel üst sınıflar tarafından idare edildi.

Buna karşın, İngiltere'nin kral ve kraliçeleri hiçbir şekilde monarşiyi içişlerinin pasif bir hakemi olarak görmek istemiyordu ve Tudor çağının en fazla dile getirilen problemleri, tedbirli olmasına rağmen, krallığın beyler aleyhine kendi gücünü sinsice artırma çabasından kaynaklandı. Aslında, *tüm* Tudor

---

[5] *Agy.*

kralları, sınırlı başarı kazansalar da, mutlak yöneticiler olmaya çalıştı. VII. Henry, oğlu VIII. Henry'ye önemli bir parasal miras bıraktı, oğlu kişisel sebeplerle politik gücünü artırmak için bunun büyük kısmını kullandı ve onu hızla eritti. Lüks ve gösterişe olan düşkünlüğüyle ünlü Henry, soylular ve kendi kraliyet gücü arasındaki muhtemel çatışmaların farkındaydı ve savaşçı soylu sınıfından geriye kalanları monarşiye bağımlı saray mensubu tabakasının içine sokmaya çalıştı. VIII. Henry, İngiliz soylularını krallık gözetimi altına sokarak ve tehlikeli hırslardan adeta soyundurarak XIV. Louis'nin Fransız aristokrasisini Versay'da toplama politikasını, bir ölçüye kadar, önceden gerçekleştirmişti. Henry'nin kendi hırsları, kendi "mutlak gücünün kanunun üzerinde [olduğunu]" İrlandalılara bildirdiğinde apaçık ortaya çıktı; kız kardeşi Elizabeth hükümranlığının ilk yarısında, ondan daha az despotik emellere sahip değildi.

Kıtada olanın aksine, İngiliz Parlömanosu'nun ve adına konuştuğu soylular sınıfının gücü, VIII. Henry'nin mutlak güç arzusunu dikkatli biçimde kontrol altında tuttu, tüm Tudor krallarını onların güçleri üzerine Parlamento tarafından konan açık sınırlar ile kendi hırsları arasında uzlaşmaya zorladı. Krallık, büyük ölçüde uzlaştırıcı tedbirler ve "özgür doğmuş İngilizlerin" haklarına yönelik bir soyluca saygı ile hırslarını gizlemek zorundaydı. Parlamento, ardından, imtiyazlarını krala asla devretmedi ve her bir Tudor kralı, krallığın üst sınıflara ve Avam Kamarası'na sadık olduğunu gösteren bir anlaşma yapmak zorunda bırakıldı. "Taşra" ve "Saray ", on yedinci yüzyılın dili kullanılırsa, bu yüzden birbiriyle huzursuz, belki de simbiyotik bir ilişki içinde yaşadı. "Taşra", "Saray"a paralel bir güç oluşturdu ve potansiyel olarak isyancı bir Parlamento zorba bir monarşinin yoluna çok ciddi engeller koyabildi –bu nedenle, İngiliz yönetiminin sınırları üzerine İspanyol büyükelçisinin yaptığı tespitler zekiceydi.

İngiliz Protestanlığı

İster bilinçli planlanmış ister olayların gelişimiyle olsun, İngiltere'deki Protestan Reformasyonu büyük ölçüde yukarıdan aşağıya, din adamlarından ziyade monarşi tarafından başlatıldı. 1534'e gelinceye kadar, VIII. Henry Vatikan ile ilişkileri koparmıştı ve her açıdan Katolik olan İngiliz Kilisesi'ni ulusal bir birlik sembolüne ve monarşinin güdümündeki bir varlığa dönüştürmüştü. Tamamen kraliyet egemenliği altında bulunan piskoposlar ve yüksek rahipler Katolik papazların yerini aldı ve dini doktrin, merkezi yönetim için ideolojik

bir payandaya dönüştürüldü. Henry'nin tedbirlerinin onun sallantılı mali durumunu bir süreliğine desteklemesinin ve o döneme dek Katolik din adamlarının sahip çıktığı İngiliz yaşamının birçok yönü üzerinde otoritesini büyük ölçüde genişlemesinin ardından, manastırların kapatılması ve onların engin mal varlığına el konulması geldi.

Buna rağmen, Henry kendini Reformasyon fikirlerine tamamen adamış değildi; Katolik ritüellerini de terk etmedi. Yeni Anglikan Kilisesi'nin başı olarak kendini papanın yerine geçiren kral, evlenmeme yeminini sona erdirdi, manastırları kapattı ve Kilise'nin geniş maddi kaynaklarına el koydu. Fakat Teslis ve transubstantasyon gibi Katolik doktrinlere alenen meydan okuyan İngiliz Protestanları, papalık otoritesinin monarşinin üzerinde olduğunu savunan Katoliklerle aynı tarafsızlık içinde ölüme gönderiliyordu. Henry'nin Reformasyonu tamamlama konusundaki başarısızlığı monarşi ve Parlamento arasında potansiyel bir çatışma kaynağı oldu, çünkü Anglikan Kilisesi esas itibarıyla İngiliz kraliyetinin ihtiyaçlarına göre biçimlendirilmiş bir Katolik kilise olduğundan, Henry, sayıları hızla artan gerçek Protestanlar olan tebaasının sadakatini asla tam olarak kazanamadı. Ama, onlar da Katolikliğe dönmeyi kışkırtarak Henry'nin yönetimine açıkça meydan okuyamadılar. Bu yüzden, politik alanda olduğu gibi dinsel alanda da huzursuz bir güç dengesi, hem tam ve açık bir Reformasyonu hem de doğrudan bir ayaklanmayı engelledi.

Ilımlı Anglikan haliyle dahi İngiliz Protestanlığı, bireyselliğe ve dinsel kurumların üzerindeki "içsel ışığa" olan inancı besledi. Kalvinizmden etkilenen İngilizler kendilerini krallığın basit tebaası olarak değil, daha çok tanrısal bir seçkinler topluluğunun üyeleri –Tanrı'ya saygısız bir dünyada "görünür azizlerin seçilmişleri"– olarak gördüler. Anglikancılık da, Katolikliğin Fransa ve İspanya'daki vatandaşlara yaptığı gibi, bireyleri yalnızca ortak bir toplumsal konumun üyelerine indirgemedi. Aslında, monarşinin despotik eğilimleri karşısında yer alan İngiliz halkı, görüşlerini ifade etmekte keskin ve kişisel yargılarında giderek kendine güvenen öz bilinçli bireyler haline geldiler. Güdümlü loncalar kaba saba tüccar maceracılara ve uysal köylüler çabuk öfkelenen ve politik ve dini konulara karışmaya hazır ele avuca sığmaz bir "hareketliliğe" boyun eğdiler. Toplumun Ortaçağ kökenleri ortak olmasına rağmen, Avam Kamarası bağımsız bir üst sınıf, tüccar sınıfı ve zanaatkârlar tarafından güçlendirildi ve kendini feodal bir hiyerarşinin aşağı konumundaki bir yurtluk olarak değil, "halkın" –o dönemde bu sözcük muğlak bir anlama sahipti– gerçek sesi olarak gördü.

VIII. Henry'nin 1547'deki ölümünden sonra, bir Naiplik Kurulu Henry'nin genç oğlu IV. Edward adına İngiltere'nin dış ve içişlerine baktı. Henry'nin ölümüyle beraber, Kurul'un Henry'nin Anglikan reformasyonu yerine giderek daha militan bir Protestanlığı –Kilise'nin geriye kalan zenginliğini yağmalamaya devam eden ve Katoliklikten uzaklaşan bir Protestanlığı– koyması İngiliz toplumunu daha çok serbestleştirdi. Bu yeni dinsel düzenin hırsın mı yoksa ideolojinin mi ürünü olduğu önemli değildir; aslında, her iki etken de muhtemelen rol oynamıştır. Fakat Edward yetişkinliğe adım atamadan öldü ve üvey kız kardeşi Mary tahta çıktığında, dinsel politika, göze batan biçimde, aşırı bir Katolikliğe doğru kaydı. Yeni kraliçe İngiliz halkının çoğunun İngiltere'nin en tehlikeli düşmanı olarak gördüğü bir ülkenin kralı olan İspanyol Philip ile evlendi. Oldukça mantıklı olarak, gayretli İspanyol kralını, reformasyon karşıtı bir sorgulayıcı olmaya kararlı Katolik ortodoksluğun standart bir hizmetkârı olarak gördüler; Mary'nin yönetimi altında, Edward'ın naiplerinin kaldırdıkları Aşai Rabbani ayinleri yeniden başladı; Vatikan ile yeniden ilişki kuruldu ve görüşleri Henry'nin reformasyonundan daha radikal olan muhalif Protestanlar sayısız idamın da gerçekleştirildiği gözü dönmüş saldırılara maruz kaldılar. "Kanlı" Mary'nin Katolikliği yeniden kurma çabalarını, İngiliz halkına tamamen yabancılaşmış Fransa'yla girilen feci ve masraflı bir savaş izledi ve Mary 1558'de öldüğünde, İngiltere'nin geleceği ve morali en alt düzeye inmişti. Dini çatışmalarla parçalanmış ve çok büyük bir borç yükü altına girmiş olan ülke iç savaşın eşiğindeydi.

Anglikanlılar, yeni protestan kraliçe Elizabeth'in (VIII. Henry ile Anne Boleyn'in kızı) tahta çıkışını Tanrı'dan gelen bir kurtuluş olarak gördüler –ve Elizabeth onların beklentilerini büyük ölçüde karşıladı. Babasından daha az hükmedici olmamasına rağmen, ülkenin yavaş yavaş altını oyabilecek bütün muhalif topluluk ve gruplar ile uzlaşmak için çok büyük bir çaba sarfetti. Vatikan ile ilişkiler tamamen koparıldı, Katolik papazlar mutlak itaat gerektiren bir emirle ülkeden çıkarıldı, bu onun radikal Protestanları ve Püritenleri, özellikle onların binyılcı toplantılarını yeraltına sürmesini engellemedi. Toplumsal reformlara eğilimli Elizabeth ve onun yetenekli danışmanları İngiliz parasını istikrarlı hale getirdi, alt sınıfların çalışma koşullarını iyileştirdi ve krallıkta birbirine düşman toplumsal tabakalar arasında uzun süredir varolan husumeti yumuşattı. İspanyol Donanması'nın yenilmesi İngilizlerin deniz ve ticaret üstünlüğünü garantilerken, Elizabeth yönetimi ticarete, imalata ve tarımsal ge-

lişmelere her türlü teşviği verdi. Bir yüzyıldan fazla zamandır devam eden [toprağı] çitle çevirme uygulamasının kurbanları olan fakirlerin bakımını devlet üstlendi. Elizabeth, önceki Tudor krallarının benimsemek zorunda oldukları üst sınıf ile uzlaştı ve onun Parlamento, soylu sınıf, üst sınıf ve ticaret sınıfı ile zekice uzlaşma politikası bir iç barış dönemi oluşturdu. Vurgulamaya gerek bile yok ki, onun hükümranlığı olağanüstü bir edebi ve kültürel başarı zamanıydı; özellikle dramaları ve şiirleri ile ünlü bir çağdı: "Elizabeth Çağı"

Toplumsal Koşullar

Bununla birlikte, Elizabeth'in yarattığı ahenk bazı açılardan aldatıcıydı. Ticari yaşam yönünü şaşırmış bir hızla büyüyordu. İngiltere, Avrupa'daki tüm ülkelerden daha hızlı biçimde feodal toplumdan ticari topluma geçiş sürecindeydi. Büyüyen deniz ticaretine ilaveten, ülke, toplam miktarda dünyanın en büyük kömür üreticisi idi ve hızla artan bir nüfusu (1500 ve 1660 arasında ikiye katlanmıştır) beslemek için bataklık alanların kurutulması ve ormanların kesilmesi sonucunda tarımsal üretim muazzam ölçüde arttı.

Tarımda gerçekleşen gelişmeler, özellikle yiyecek üretiminden koyun yetiştirilmesine geçiş, İngiliz toplumunun geleceğini tamamen etkiledi. Köylü sınıfının geleneksel olarak yüzyıllardır paylaşmış olduğu ortak toprakların etrafı, büyüyen yün ticareti için koyunlara otlaklar yaratılması amacıyla, acımasızca çitlerle çevrildi. Çitlemelerle yaratılan büyük iş havuzu bir yana, kırsal yaşamın bütün manzarası ülkenin feodal geçmişine çok büyük zıtlık gösteren bir temelde değişmeye başladı. On dördüncü yüzyıldan itibaren, Kuzey Denizi karşısındaki Alçak Bölgeler'e İngilizler yapağı ihraç etmekteydiler, bu yünler orada temizlenip eğiliyor ve Kuzey Avrupa'daki en iyi giysiler olarak dokunuyordu. On altıncı yüzyılın ortalarına dek, Flaman Protestan dokumacılar din savaşlarından kaçıp adaya sığınmaya çalışırken giysi üretiminde yalnızca Hollandalıların rakip olduğu İngiltere, Avrupa dokuma ticaretinde yükselişe geçmişti. Tekstil üretimi ortak toprakların çevrilmesini teşvik ederek ve birçok çiftliği ortadan kaldırarak, küçük, izole edilmiş bölgeler etrafında kurulan bir ekonomiden ziyade, ulusal genişlikte bir ekonomi yarattı. Lawrance Stone'un gözlemlediği gibi, dokuma ticareti,

> yün veren koyunu olan toprak sahibi sınıfları, yünü eğiren fakir işçileri ve onların kanlarını ve çocuklarını, onu dokuyan zanaatkârları, onu satan kumaşçıları

> ve onu ihraç eden tüccarları, getirdiği refahla etkilediği sürece, toplumda kuvvetli bir birleştirici güçtü.[6]

İngiltere'nin izole bölgeleri, böylelikle, geniş yelpazeli bir ekonomik etkileşim ağına dâhil oldu; bu da ülkenin dinsel ve politik kurumları kadar onun bir ulus olarak inşasına hizmet etti.

İngiliz ticaretinin hızlı gelişimini abartmak kolaydır. On yedinci yüzyıl İngiltere'si ne bir endüstri toplumuydu ne de bizim bugün kapitalizmden anladığımız anlamda kapitalist bir toplumdu. Stones şu tespitte bulunuyor:

> On yedinci yüzyılda İngiltere, Avrupa'nın geri kalanıyla birlikte, geçmişte hep nasıl idiyse öyle kalmaya devam etti: gelişmemiş bir toplum. Öte yandan, ülkenin küçük ölçekli ticaret ve sanayi ağlarıyla donatıldığına daha bir pazar yönelimli olduğuna, geçmişte hiç olmadığı kadar zenginleştiğine ve bunu diğer bütün çağdaş toplumlardan daha fazla gerçekleştirdiğine (belki Birleşik Eyaletler hariç) şüphe yoktur.[7]

Stone'un bu yargısı yerindedir. Ne tamamen tarımsal ne de tamamen burjuva olan toplum hâlâ pre-kapitalistti; aslında, koyun çiftlikleri tarımsal kapitalizmi dünyanın başka hiçbir yerinde eşdeğeri olmayan yaygınlaşmış bir olgu haline getirmekteyse de, Endüstri Devrimi hâlâ çok uzaktaydı. 1688 kadar geç bir tarihte, beş milyon İngilizin yalnızca yarım milyonu ticaret ve zanaat üretimi ile meşguldü ve bunların yaklaşık yarısı ticari işlerde yer alıyordu.

Genel olarak, astlara karşı yarı feodal bir yükümlülük duygusu yaklaşık yüz elli yıl önce içeriye davet edilen yağmacı kapitalizm düşüncesinden daha yaygın olmaya hâlâ devam ediyordu. On altıncı yüzyıl boyunca, kapitalizm İngiliz işçilerine kuşkusuz önemli bir bedel ödetiyor ve yeni teknolojiler, çok devrimci olmasalar da, ciddi bir işsizlik yaratıyordu. Fakat monarşi, aşağı sınıflara karşı hâlâ kutsal bir yükümlülük duygusu hissediyordu. Tipik bir örnek olarak, I. Charles'ın hükümranlığı kadar geç bir döneme kadar, kral ağaç işçilerinin işlerini tehdit eden yeni bir hızar atölyesinin kullanımını yasakladı ve toprağı çitle çevirmeye kısıtlamalar koydu. Hatta yoksullar için sıkıntı yaratan ekonomik sıkıntıları hafifletmek için ücretlerin yanı sıra fiyatların da artmasına sınırlama getirdi. Bu etkinliklerin hangi dereceye kadar alt sınıflara yönelik gerçek bir kaygıdan kaynaklandığını veya ticari sınıflar aleyhine onlara yaranılmaya çalışıldığını değerlendirmek zordur. Sonradan, kapitalizm İngiltere'ye

---

[6] *Agy.*, s. 68-69.

[7] *Agy.*, s. 70.

tamamen yerleştiğinde, fakirlerin ve proletaryanın umursamazlık nedeniyle çektiği acılar tabii ki dehşet vericiydi. Fakat sıkışıklık, kirlilik ve hastalıklarla malul İngiliz Sanayi Devrimi, ortaya çıkmak için yaklaşık iki yüzyıl daha bekleyecektir.

Elizabeth 1603'te öldüğünde, ülkenin toplam nüfusu, Galler dâhil, yalnızca dört buçuk milyondu. Londra haricinde, çok az kentin nüfusu on bini geçiyordu ve çoğu iki bin veya daha azına sahipti; gerçekte, İngiltere'nin ikinci büyük kenti ve canlı bir ticaret merkezi olan Bristol'ün nüfusu da yalnızca 48.000'di. İngiltere'nin büyük kentleri küçük ticaret ve zanaat merkezleriydi, işçilerinin çok azı artık lonca üyesiydi. Aslında, lonca sistemi, Londra dışında, ülkenin çoğu kısmında tamamen bitmişti ve en azından zanaat üretimi, lonca kısıtlamaları ile büyük ölçüde engellenmiyordu.

Fakat bazı feodal gelenekler kırsal bölgelerde hâlâ yaşıyordu. Dört milyonun üzerinde insan tarımla veya tarımla ilgili işlerle uğraşıyordu ve çoğunluğu koşullu mülkiyet sahipleri olarak köylerde yaşıyordu, onların aileleri kendi paylarına düşen toprak parselleri üzerinde feodal haklarını yaşam boyu ellerinde tutuyorlardı. Yeni ekonomik gelişmeler, hâlâ, geleneksel kır yaşam tarzını ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Kulübelerde yaşayan giderek artan sayıda insan, genellikle onlara yün ve elle çalıştırılan makineler kiralayan "iş güderler" –onların işverenleri veya taşeronları böyle adlandırılıyordu– nedeniyle kumaş üretimine dâhil olmaya başladı. Bunların haricindekiler koyun yetiştirmeye yol açmak için toprakları ellerinden kolaylıkla alınabilecek kiracılar iken, kırsal nüfusun azınlığını kendi çiftliklerine gururla sahip olan bağımsız yeomanlar oluşturuyordu.

Kölelik İngiltere'de çoktan yok olmuştu; oysa Batı Avrupa'da son demlerini yaşıyor, Doğu Avrupa'da ise olabildiğince ihya ediliyordu. On yedinci yüzyıl sonu gibi geç bir döneme dek, İngiltere'nin artmakta olan toplam beş buçuk milyon nüfusunun çoğu hâlâ köylerde ve küçük köylerde yaşıyordu, bir milyonundan azı büyük ve küçük kasabalarda, yaklaşık yarım milyonu ise Londra'da yaşıyordu. Sayısız miktarda düşkün insan İngiliz kent ve köylerinde acınacak derecede az yiyecek tahsisatları sayesinde hayatta kalarak veya taşradan başkentin kontrol edilemez yığınlarının sayısını artırdıkları Londra'ya amaçsızca sürüklenerek geçimini sağlamaya çalışıyordu.

Soylular ve üst sınıf paternalist bir yaklaşım sergilediğinde normalde itaatkâr olan çiftçiler, derebeyleri onların küçük arazilerini ellerinden almakla tehdit ettiğinde neredeyse isyancılar haline gelebiliyorlardı. Giderek artan mez-

hep farklılıkları İngiltere'yi her geçen gün daha fazla parçaladı, bu da belirsizliğin hüküm sürdüğü zamanlarda çiftçilerin patlamaya hazır öfkelerini daha bir körükledi; aslında, eğer kiracı radikal bir Püriten ve toprak sahibi muhafazakâr bir Presbiteryen ise, maddi olarak en bağımlı halde olan kiracı en koruyucu toprak sahibi ile ilişkisini koparabiliyordu. Elizabeth'in 1603'teki ölümüne dek geriye götürülebilecek devrimci dönemin ilk ortaya çıkışıyla birlikte, bu çeşitli türden farklılıklar toplumsal karışıklığı keskinleştirdi ve 1640'ların başında açık devrime dönüştü.

Şaşırtıcı şekilde, İngiltere'nin yönetici eliti olan aristokrasi bile 1630'larda hâlâ sayıca azdı. Yalnızca 122 lord ve 26 piskopostan oluşuyordu, bunlara lordların yaklaşık 300 kadar olan en büyük oğulları ve yeni ortaya çıkan baronetler eklenebilir. Soyluluk, yıllar geçtikçe prestij ve zenginlik kaybına uğradı ve artık Ortaçağ'ın enerjik savaşçılarının yüksek statüsüne sahip değildi. Tudorların sonuncusu olan Elizabeth'in ardından gelen Stuart kralları mali açıdan sıkıntı çektikleri zaman, müsrif yönetime para sağlamak amacıyla unvanları (özellikle yeni yaratılan baronet statüsünü) satışa çıkardığında, soyluların toplumsal hiyerarşideki statüleri daha bir aşındı. Aşağı üst sınıfların tersine, unvan sahibi soylu sınıfın Londra'daki canlı saray yaşamının cazibesine kapıldı ve kendi kırsal müşterileri ile pek az veya hiç ilişkileri kalmadı.

İngiltere'nin gerçek yapısal tabanı, belki en çok 1800 şövalye ve 9000 beyden oluşmuş bölgesel üst sınıfa dayanmakta iken, daha alttaki bir üst sınıf 14000 beyefendiden, yani varlıklı tüccarlar, profesyoneller, akademisyenler ve saray memurlarının yanı sıra toprak sahiplerinden (bunların bir şekilde yeomanlardan daha yüksek bir statüleri vardı) oluşuyordu. Bir bütün olarak ele alındığında, krallığın vilayet bürolarını şerifler, sulh hâkimleri ve milis kumandanları ile doldurarak İngiltere'yi bir arada tutan bu adamlardı. Bunlar daha fakir üst sınıflar arasından –ancak "beyefendi" olarak nitelendirilen– taşra vilayet polis memurlarını, fakirlerin denetçilerini, kilise mütevellilerini ve semt kilisesi papazlarını seçti. Bu yüzden, "beyefendilerini" içine alan aristokratik elit sınıf ve ülkenin üst sınıfı, her yirmi beş kişiden biri olarak hesaplandı. Dahası, yılda yirmi beş şilin kazandığını –o günlerde hiç de küçük bir miktar değil– iddia edebilecek mülk sahipleri ile birlikte elit sınıf ve üst sınıf, nüfusun büyük bir bölümünü oy hakkından mahrum bırakarak, parlamento seçimlerinde asli seçmen niteliğine sahip olanları oluşturdu.

Gerçekte Avam Kamarası'nda sandalye sahibi olanlar tüccarlar, üst sınıf, akademisyenler ve taşra avukatlarıydı. Kamara, açıkça halkın çoğunluğunun değil, nüfusun maddi olarak varlıklı ve prestijli kısmının sözcülüğünü yapıyordu. Zamanın mülkiyet sınırlamaları göz önüne alındığında, belki de her on İngilizden biri oy kullanma hakkına sahipti ve bu seçmenlerin çok küçük bir kısmı muhtemelen Avam Kamarası için yarışabiliyordu. Kamara'nın beş yüz üyesinin yaklaşık dörtte üçü üst sınıftan ve yalnızca dörtte biri tüccar ve üst meslek sahibi tabakalardandı.

Daha sonraki devrimlerin tüm liderleri gibi, Avamlar sonunda kralla silahlı çatışmada karşı karşıya geldiklerinde, iddialarını meşrulaştırmak için Parlamento, "halk" adına konuştu. Fakat on altıncı ve on yedinci yüzyıl İngiltere'sinde "halk" kimdi? Karma ekonomi ve toplum, formüle edilmesi zor olan bu soruya açık bir cevap verdi ve yeni ekonomik gelişmeler refah konusunda yeni eşitsizlikler yaratırken, süregiden değişimler "Taşra" güçleri arasında büyük bölünmelere –ve sonuç olarak üçüncü devrime– neden oldu. Fakat bu hareketler yükselmeden önce, "halk" –Avam Kamarası'nın çoğunluğu anlamında–, yeni filizlenmekte olan oluşum üzerinde, yani ulus-devlet üzerinde yeni monarşinin mutlak otorite iddialarını kısıtlamak için ciddi bir kampanya yürütmekteydi.

4. BÖLÜM

"SARAY"A KARŞI "TAŞRA"

On yedinci yüzyıl, ortaya çıkmakta olan mutlakiyetçi kralların, iktidarı merkezileştirme çabalarının damgasını vurduğu, ulus-devlet inşasının *par excellence* çağıydı. Fransa'da, XIII. ve XIV. Louis'nin sırasıyla en önemli bakanları olan Kardinal Richelieu ve Kardinal Mazarin, soyluları ve onların bölgeleri üzerindeki özel egemenlik iddialarını dışlayan katı monarşik çizgiler dahilindeki bir gelişime önderlik eder göründüler. İngiltere'de, monarşik gücü merkezileştirme çabası Elizabeth'in ardından gelen Stuartlar ile yoğunlaştı. 1603'te öldüğünde, Elizabeth, doğrudan bir mirasçı bırakmadı. Tudorların soyu, Stuartların önceden içinde yer aldıkları İskoç krallığına uzandığı için Tudorların yerini bir Stuart hanedanlığı aldı ve İngiliz tahtı İskoçyalı VI. James'e geçti. Onun İngiltere'nin I. James'i olarak tahta çıkışı ile birlikte, İskoçya ve İngiltere ortak bir monarşi altında birleşti.

Fakat bu ortak monarşi gerçekte birleşik bir krallık yaratmadı. Aslında, İngiltere ve İskoçya birçok açıdan birbirinden tamamen farklıydı. Bunlardan biri dinlerinin farklı olmasıydı: İngiltere'nin reformasyonu yukarıdan aşağıya gerçekleşen ve tamamlanmamış bir girişimdi; İskoçya'nınki ise daha köklü olarak şehirli nüfustan kaynaklanıyordu –ve inançlarında daha aşırıydılar. Katolikliği reddetmiş ve 1550'lerin başında John Calvin'i Cenova'da bir akıl hocası olarak şahsen tanımış, yüksek düzeyde bir İskoç papazı olan John Knox, birçok İskoç'u sonraki on yıllarda Kalvinizmin militan bir politik versiyonuna sürekli olarak dahil etti. Knox'un Kalvinizmi, Anglikan piskoposluk sistemini örgütsel olarak yaşlılar ve presbiteryen* –ismi bu nedenle Presbiteryencilik'tir– komiteleri ile değiştirdi; Presbiteryen düşüncesinde, bu komiteler ve onların papazları, Roma Piskoposu papanın Katoliklik tarafından yaratılan dinsel monarşi

* Kilise yönetim kurulu üyesi (ç.n.).

üzerinde üstünlük kazanmasından önce varolan ilk Hıristiyan Kilisesi'ne benziyordu. Tahmin edilebileceği gibi, politikanın olağan olarak dinsel temelde yürütüldüğü bir çağda, Presbiteryenlerin hiyerarşi karşıtı dinsel duyarlılıkları seküler mutlakiyetçiliğin kendisine de bir meydan okumaydı. Knox, "tanrısal olmayan" kralların iktidardan devrilmelerinin adaletin dayattığı bir görev olduğunu dobra dobra söylemekten çekinmedi ve bu inançla silahlanmış biçimde doğrudan politik ilişkilerin içine girdi.

Bunun ötesinde, Presbiteryenlik en sonunda İskoç milliyetçiliği ile özdeşleşti. Sofu bir Katolik ve bir Frankofil olan Guiseli Mary, 1554'te İskoç tahtına çıktığında, İskoç bağımsızlığını açıkça tehdit eder görünen oldukça büyük bir Fransız askeri destek kuvveti ona eşlik etti, bu onun yönetimine karşı İskoçya'nın çoğu bölgesinde Fransız ve Katolik parti karşıtları ile Fransız ve Katolik parti yandaşları arasında açık bir çatışmaya neden olan, yaygın bir muhalefeti canlandırdı. Guise'lı Mary'nin İngiltere'deki Protestanlara karşı harekete geçmeye çalışmasından sonra, sıkıntı içindeki Katolik karşıtı parti Knox'u Cenova'dan geriye liderleri olması için çağırdı ve onun katı rehberliği altında İskoç Estates'i papanın otoritesinin kaldırılması ve İskoçya'da Katolik uygulamaların yasaklanması lehinde oy kullandı.

Mary'nin 1560'daki ölümü üzerine, İskoçların Kraliçe Mary'si olarak bilinen, Katolik sofulukta kendisiyle eşdeğer olan kızı Mary, Protestanların kendi yararlarına şevkle kullandıkları bir dizi skandaldan sonra, 1567'de görevini bırakarak İskoçya'dan kaçmak zorunda kaldı ve İngiliz kuzeni Elizabeth'den sığınma istedi. Prebisteryenlik İskoçya'nın devlet dini oldu ve İskoç Kirk'ünün (İskoçların adlandırdığı şekliyle Prebisteryen Kilise'si) ülke üzerinde etkisi, bir süreliğine, Estates ve monarşiden –her ikisi de genelde ülkenin ayrıcalıklı tabakalarının çıkarları adına konuştular– daha fazla oldu. Kirk, bu nedenle, İskoçya'nın en güçlü kurumu haline geldi.

Stuart Merkeziyetçiliği

Bu fırtınalı tarih İskoçların Kraliçesi Mary'nin oğlu James'ın politik bakışını çok etkiledi. İngiliz tahtına çıkması üzerine, onun yarı-İskoç yarı-Fransız soyundan gelmesi Katolikliğe dönüş yaptıracak bir güçten çok korkan yeni uyrukları arasında büyük huzursuzluk yarattı. Toplumsal olarak hareketli ve nispeten çoğulcu olan İngiliz toplumunda ılımlı Püritenler, resmi Anglikan Kilisesi'yle bir arada sessizce yaşıyordu. James'ın Protestanlık yönündeki açık-

lamalarına rağmen, Fransız geçmişi birçok İngilizin aklında Protestanlığa bağlılığı hakkında kuşkulara neden oluyordu. Ve aslında, James kendi krallık otoritesinin karşısındaki güçler olarak gördüğü Protestan İskoç Estates'i ile beraber İskoç Kirk'ünden gerçekten nefret etmekteydi. Halkın Protestan inancına bağlılığı hakkındaki kuşkuları, onun bazen hoşgörüşlü bazen kısıtlayıcı davrandığı Katoliklere davranışındaki kararsızlığını da azaltmadı, ta ki 1605'te Parlamento'yu onunla birlikte havaya uçurmak için yapılan, ama onu ülke içinde daha katı bir Katolik-karşıtı duruşa sürükleyen bir Katolik eyleme kadar. Fakat Katolik-karşıtı önlemlerine İngiliz uyruklarından gelen destek, onun İngiltere'nin amansız, aslında o çağda atalarından miras kalan düşmanı Katolik İspanya ile sayısız flörtünden çok daha ağır bastı.

Elizabeth'in hoşgörüsüne karşın, James'ın demokratik eğilimli Püritenlere zalimce davranması onun dinsel politikaları hakkında daha ciddi kuşkulara neden oldu. Din işlerinde Presbiteryenlerden daha eşitlikçi olan Püriten hareket, taşranın okuryazar ve parlamenter tabakaları arasında artan bir destek buldu. Tudor ve Stuart kralları tarafından benzer biçimde gerçekleştirilen zulüm, büyüyen radikal Püriten eğilimi yeraltına sürmüştü; bu eğilim, orada, üyelerinin bireyin inanç gücüne ateşli bir binyılcılıkla bağlı oldukları küçük, gizli cemaatler biçimini aldı. Kalvin'in seçilmiş kişilerinin adlandırıldığı gibi, "azizler" –Kalvin'in öğretilerine göre kurtarılmaları önceden alnına yazılanlar– Tanrı'ya, bireysel bilince ve özellikle İncil'e olan sadakatlerini herhangi bir seküler otoritenin üzerine koydular; aslında, Tanrı'nın insanlardan yaşamalarını istediği –İngiltere'de hüküm sürmekte olan toplum yapısından çok uzak olan– toplum türünün çerçevesinin İncil'de açıkça ortaya serilmesi kendi başına bir kanıt olarak görüldü. 1604'te Hampton Sarayı'ndaki tahtın önünde öğretilerini vazetmeleri için ılımlı Püritenlere bir fırsat sağlanmasından sonra, James onlara kesinlikle karşı olduğunu açıkladı. "Ne piskoposlar, ne de kral" Stuart mutlakıyetinin yol gösterici bir sloganı haline geldi ve onların gizli toplantılarına yönelik baskılar artırıldı.

James'ın otoriter yaradılışı onu aslında daha popüler olan Tudor halefleri-nden ayırmıyordu; fakat James'ın yönetimi, halkını ve geleneklerini İskoçya'da büyümüş bir kraldan daha iyi bilen Elizabeth yönetimine bariz biçimde zıttı. İngiltere, James'ın kültürel olarak tanımadığı bir bölgeydi ve buranın yerel gelenekleri onun mutlakiyete yönelik beceriksiz eğilimi ile tamamen tersti. İskoç olarak doğan kral, vilayetlerin ve bölgelerin idarecileri olarak üst sınıfla-

rın imtiyazlarını veya İngiltere'de bölgesel yönetimin ağır bastığını hiç anlamıyordu.

İngiltere, James'ın yalnızca kültürel olarak tanımadığı bir bölge değildi, İskoçya'nın kıt kaynakları ile karşılaştırıldığında, aşırı ölçüde zengindi. Reformasyon'un standart anlatımlarındaki "burjuva" olgusuna rağmen Kalvinist İskoçya, gerçekte ekonomik olarak gelişmemişti ve hızlı büyüyen ticari bir sınıftan kesinlikle yoksundu. Tam tersine, arkaik klanları, onların reisleri ve kurumları krala İngiltere'de olduğundan daha fazla güç verir görünen yarı feodal bir toplumsal düzenden mustarip olan İskoçya, on yedinci yüzyıl standartları ile dahi gelişmiş değildi. James, bu yeni, daha seküler ve bayındır ülkede, kendini İskoçya'da hissettiğinden çok daha öksüz hissediyordu.

Ve bu gösterişçilik toplumsal olarak çok tedirgin ediciydi. Kralların ilahi hakkına sofuca inanan James, kendi gösteriş tutkusunun giderek daha fazla kızgınlık uyandırdığı İngiltere'yi kendi kişisel mirası olarak görür gibiydi, Parlamento ve ülkenin büyüyen orta sınıfları karşısında kralların ilahi hakkı olduğuna dair bir doktrin ileri sürdü. İngiltere ona kısıtlama olmadan sağılabilecek bir toprak gibi geldi. James Parlamento'nun vergi toplama ve tüm akçalı yasaları onaylama hakkını da kavrayamadı. Fiyatların arttığı bir dönemde, Elizabeth'e tatminkâr gelmiş olan yıllık 400.000 pound'luk mütevazı bir kazanç, Fransız sarayının yüksek yaşam standartlarına ve çok zengin İspanyol monarşisine kraliyet otoritesinin modelleri olarak kıskançlıkla bakan bir krala yalnızca yetersiz değil, yakışıksız da geliyordu. "Saray" ve "Taşra" arasındaki uçurumu önemli ölçüde genişleten bir politika benimseyen James, müthiş politik sonuçlarıyla birlikte, kendisini ve varislerini mali, hatta askeri olarak parlamentonun kontrolünden bağımsız kılabilecek kaynakların arayışına başladı.

Tekellerin, unvanların ve benzerlerinin satışından yeterli gelir elde etmede başarısız olduktan sonra, James vergileri artırmak için en sonunda ilk Parlamento'sunu toplantıya çağırmak zorunda kaldı. Mutlakiyete bağlı bir kralla karşılaşan Avam Kamarası, kralın isteklerine açıkça engel oldu; en fazla, istediği paranın yalnızca bir bölümü için kabul oyu aldı ve Avam Kamarası, aşağılamadan bir farkı olmayacak biçimde, onun iç ve dış politikalarını özgürce ve eleştirel biçimde tartışmaya başladı, böylece James'ın devlet meseleleri konusunda yalnızca kralın imtiyazında olduğuna inandığı şeye izinsiz girilmiş oldu. James, "Tanrı'nın ne yapabileceğinden kuşkulanmak küfürdür", diye bir açıklamada bulundu, "...gücünün doruk noktasındaki bir kralın ne yapabileceğinden şüphelenmek fesatçılıktır... gücümün tartışılır hale getirilmesini ka-

bul etmeyeceğim". Parlamento bu kışkırtıcı açıklamaya, "konu ile kralın hakları ile veya devlet ile ilgili tüm konuları özgürce tartışmaya"[1] hakkı olduğunu söyleyerek, eşdeğer bir kendine güven içinde yanıt verdi.

Rencide olan James, 1611'de Parlamento'yu aceleyle feshetti; bir on yıl boyunca onu tekrar toplantıya da çağırmadı. Parlamento'nun olmadığı bu dönem (interregnum[2]) boyunca giderek despotlaşan kral, halkın seküler konularda bir mutlakıyetçi ve dinde Katolik-yanlısı olduğu hakkındaki kuşkularını artırdı. Varlıklı tebaasından zorla borç aldı ve ticari gelirlerden yeni gümrük vergileri topladı; 1611'de unvanları sattı, pazara çıkarıp satmaktan başka hiçbir amaca hizmet etmeyen baronet payesini yarattı. İngiliz mallarının ve deniz ticaretinin büyükçe bir bölümünü oluşturan önemli metaların üzerindeki tekeller satıldı, bu James'ın sonunda toplantı çağrısı yapmak zorunda kaldığı iki Parlamento'nun –biri 1621'de, diğeri 1624'te–Krallığın talep ettiği vergilerin bir bölümünden fazlasını onaylamayı boyun eğmezcesine tekrar reddetmesi ile sonuçlandı. 1621 Parlamentosu, gerçekte, kralın lord şansölyesi Sir Francis Bacon'ı mali yolsuzluklarla suçlayarak James'ın burnunu sürttü, böylece monarşinin krallıktaki tüm politikaları kontrol ve idare etmeye ilişkin "ilahi" hak iddiasına meydan okuyarak onu kavgaya davet etti.

Halkın huzursuzluğunu daha da artıran James, İspanyol büyükelçisinin kendi görüşlerini etkilemesine açıkça izin vererek ve oğlu Charles ile bir İspanyol prensesi arasında evlilik anlaşması müzakeresi yapmaya çalışarak, uyrukları arasında yaygın bir dehşete yol açtı. Tedirgin İngiliz halkı ne Donanma'yı unutmuştu, ne de İspanyol Engizisyonu'nun Kıta'da eziyet gören Protestanlar üzerine dini inançları nedeniyle saldığı müthiş korkulardan bihaberdi. James'ın Parlamento'nun desteklediği çizgiye daha yakın bir İspanyol-karşıtı politikaya doğru epeyce gecikmiş kayışına rağmen, Avam Kamarası, intikamcı bir tavırla, ona talep ettiği vergilerin ancak yarısından daha azını toplaması için izin verdi –aynı tavır İspanya'ya karşı bir savaş için toplanması gereken vergi sözkonusu olduğunda da devam etti. Kralın gözde komutanı Buckingham Dükü George Villiers liderliğinde Ekim 1625'te Cádiz'e karşı bir İngi-

---

[1] James I, Christopher Hill ve Endmund Dell, eds., *The Good Old Cause: Documents of the English Revolution of 1640-1660: Its Cause, Course, and Consequences*, 2. Basım (Londra: Frank Cass & Co., 1949; New York: Augustus M. Kelly Publishers, 1969) içinde, s. 119.

[2] Interregnum: Eski hükümetin olmadığı, yeni hükümetin de henüz göreve başlamadığı hükümetsiz dönem (ç.n.).

liz deniz seferinin başarısızlığa uğramasını, muhtemelen kuşatma altındaki La Rochelle Hügenotlarına yardım etmek için Fransızlarla yapılan masraflı bir çatışmanın izlemesi, bütün ülkenin öfkesini yatıştırmaktan ziyade artırdı. İngiltere'nin, Kıta tarzında, Katoliklere hoşgörü gösteren bir mutlakıyete doğru kayacağı, mali kaynaklarının müsriflikle tüketileceği ve İngiliz ticareti üzerinde İspanya'nın hegemonya kuracağına yönelik korkuların hepsi, "Taşra" ve "Saray" arasında giderek artan, patlamalara yol açabilecek bir uzlaşmazlığı besledi.

Belki de yalnızca Mart 1625'teki zamanlı ölümü James'i bir devrimin patlak vermesinden kurtardı. Fakat yalnızca babasının mutlak kraliyet imtiyazları fikrini paylaşmakla kalmayıp Parlamento ile babasından bile daha fazla kavgaya girişen oğlu Charles bu şansa sahip olmadı. Fransız bir Katolik prenses ile evlenmiş olduğundan, Charles'ın tahta çıkışı halk arasında büyük endişe yarattı ve Haziran 1625'te toplanan ilk Parlamentosu onun yönetim harcamaları ve İspanya ile savaş için para isteklerine derin kuşkuyla baktı. Charles'ın Protestan davasını içerde ve dışarıda destekleme vaadine rağmen, Parlamento'nun onayladığı fonlar söz konusu amaçlar açısından tamamen yetersizdi. Hatta bir kararda daha alçaltıcı olanı ve görülmemişi bile gördü; Parlamento kralın gümrük vergilerini toplayabilmesini bir yılla sınırlandırdı –önceki Parlamentoların her yeni krala tüm egemenlik dönemleri boyunca rutin olarak verdikleri bir haktı bu. Lordlar Kamarası, aslında, bu vergi toplama ödeneğinin geçmesine kolayca izin vererek Charles'ı mali olarak nefessiz bıraktı. Charles parlamento tarafından verilmiş herhangi bir izin olmaksızın gümrük vergilerini toplamaya başladığında Kral ve Parlamento arasında sert bir sürtüşme yaşandı. Ağustos'ta Parlamento Oxford'ta yeniden toplandığında, "Taşra" ve "Saray", her iki tarafın dış politikayı ve dini politikayı idare etmek için hak iddialarında bulundukları, kralın 12 Ağustos 1625'te Kamara'nın oturumlarını aniden tatil etmesine neden olan bir çarpışma seyrine girmişti.

Bu tatsız başlangıcın üzerinden bir yıldan az bir süre geçtiğinde ve dini politika üzerinde büyüyen tartışmaların yanı sıra dış politikadaki ciddi gafların ardından, Charles fon eksikliği nedeniyle 1626 Şubat başında Westminster'de buluşan ikinci parlamentosunu sonunda toplamak zorunda kaldı. Kral, Edward Coke ve Robert Phelips gibi Avam Kamarası'nın önde gelen sözcülerini pervasızca dışlamaya girişti –Avam Kamarası üyelerini yıldırmaktan ziyade öfkelendirmeye yaradı bu çabalar. Parlamento liderleri, Sir John Eliot ve Sir Dudley Digges, çok nefret edilen Buckingham Dükü'ne karşı güçlü bir mu-

halefeti harekete geçirerek ve 8 Mayıs'ta Lordlar Kamarası barosunda onu resmi olarak suçlayarak Saray'la açık bir çatışmaya girdi. Charles, buna Eliot ve Digges'ı hapse atarak yanıt verdi, fakat her ikisi de kısa süre sonra serbest bırakıldı; bunun üzerine kral ikinci Parlamento'yu, ülkenin üzerinde kara bir bulut bırakarak, 15 Haziran'da dağıttı.

Charles şimdi kendi felaketinin nedeni olacak kişisel yönetime ve keyfi uygulamaya doğru büyük adımlar atmıştı. Ülkeden sistematik biçimde zorla vergi topladı, askerleri özel meskenlerde barındırdı ve parlamentonun izni olmadığı apaçık ortada iken "tonnage ve poundage"[3] topladı. Krallığa ait topraklar, ormanlar ve diğer mülkler birkaç kişiyi zenginleştiren ve onların statüsünü artıran tekeller ve unvanlar krallık müzayedelerde satıldı; ve ülkenin ticari çıkarları, fiyatların ve Hollanda ile ticari rekabetin arttığı bir dönemde sürekli bir müdahale konusu oldu.

Charles'ın Mart 1628'de üçüncü parlamentosunu toplamak zorunda bırakıldığı zamana kadar "Saray" ve "Taşra"nın arası tamamen açıktı. Kral bir milyon ikiyüz elli bin pound gibi inanılmaz bir meblağın, olağanüstü bir yüzsüzlükle, İspanya ve Fransa ile savaşları sürdürmenin yanı sıra kendi sıradan gereksinimlerinin karşılanması için eklenmesini talep etti, Avam Kamarası (şimdiye dek hem zenginlikte hem de popülerlikte Lordlar Kamarası'nı çok gölgelemişti) bunu reddetti. Parlamenterlere göre, Charles'ın savaşları yalnızca acınacak hatalar değildi ve yalnızca gerçekte onlara ait olan mali hakları suistimal etmemişti, fakat aynı zamanda idaresi zor soyluları kontrol etmek, muhaliflerini gizlice ve keyfi biçimde hapsetmek için artan biçimde Star Chamber'ı (VII. Henry tarafından kurulan, kralın danışmanlarından ve yargıçlarından oluşan bir yapı) kullanmaktaydı. Bu son suistimal, her keyfi uygulamayı ülkenin temel özgürlüklerinin rezilce çiğnenmesi olarak gören "özgür İngilizlere" bilhassa tiksindirici geliyordu.

Charles'ın dini konulara yaklaşımı ona karşı olan antipatiyi artırmaktan başka bir işe yaramadı. 1633'de, Canterbury başpiskoposluğunu yürüten William Laud'un idaresi altındaki Anglikan Kilisesi, mutlakıyetin desteklenmesinde kayda değer bir ideolojik payanda haline geldi. Anglikan uygulamaları ve inançları, kraliyet otoritesini güçlendirmek için özellikle kullanışlı olan Ro-

[3] Tonnage ve poundage: Parlamento tarafından İngiliz tahtına Ortaçağlardan itibaren verilen bir ödenek. "Tonnage" ithal edilen şarap üzerinden, "poundage" ise ithal ve ihraç edilen bütün mallar üzerinden alınan sabit bir ödenekti (ç.n.).

ma Katolikliği'nin ritüellerine, düzenlemelerine ve inanışlarına öncekinden daha fazla yaklaştı. Arminius'çu[4] öğretileri benimseyen Laud, aslında orta ve alt sınıflarda popülerleşmiş olan Püritenlikten Yüksek Kilise'yi uzaklaştırmak için onu Katolik bir doğrultuya sokmaya çalıştı. İskoçya'dan İngiltere'ye yayılan daha ılımlı Presbiteryenlik dahi bu yeni Katolik-yanlısı eğilimle keskin bir karşıtlık içindeydi, bu da Başpiskopos Laud'u İngiltere'de en nefret edilen kişilerden biri yaptı.

Laud'un çabalarının kralların tanrısal hakkını destekleyerek ve Anglikan Kilisesi'nde kralın otoritesini genişleterek krallığın gücünü arttırdığı konusunda artık bir şüphe yoktu. Hatta yüksek kilise adamları kralın otoritesini sorgulamanın günah olduğu yönünde vaazlar verdiler. Anglikancılık, gerçekte, kral ve piskoposların birbirlerinin ilahi hak iddialarına anlamlı biçimde arka çıktıkları, tam anlamıyla bir Saray dini haline geliyordu. Zenginler, unvan sahibi soylular, saray mensupları tabakası ve onlara tabi olanlar, Laud'u ve onun Yüksek Kilise piskoposlarını desteklemesine karşın, köy beylerinin, zanaatkârların ve yeomanların büyük kitlesi giderek onların Avam Kamarası içindeki muhalifleri etrafında ve ülkenin her yerine dağılmış, kendini davalarına adamış ve aslında eleştirel olan Protestan vaizlerin etrafında toplanmaya başladılar.

Bir kralcı olmasına karşın Charles'ın geleneksel İngiliz haklarını ihlal ettiğini hisseden John Eliot ve zamanın büyük hukukçusu Sir Edward Coke'un liderlik ettiği Parlamento, 7 Haziran 1628'de krala olumlu yanıt vermesini talep ettikleri kapsamlı bir Haklar Bildirisi sundular. Bildiri açıkça şöyle diyordu:

> Bundan sonra Parlamento'dan geçen bir yasayla verilen genel bir izin olmadan hiç kimse herhangi bir yardımseverlik, hediye, borç, vergi ve benzeri şeyler yapmaya veya vermeye zorlanamaz; ve kimse sorgulanmak için çağrılamaz, veya bunun için yemin etmeye zorlanamaz veya dikkati çekilemez veya hapsedilmez, veya diğer şekillerle rahatsız edilmeye maruz bırakılamaz, veya bu konuyla ilgili itirazlar veya reddetme çağrıları susturulamaz; ve hiçbir özgür insan daha önce bahsedildiği şekilde hapsedilemez veya göz altına alınamaz; sayın Kral sözkonusu askerleri ve denizcileri geri çekmeyi lütfedecekler ve halkınız gelecekte böylesine eziyet çekmeyecek ve sıkıyönetim tarafından geliştirilen söz konusu komisyonlar yürürlükten kaldırılacak veya iptal edilecek; ve bundan sonra

---

[4] Jacoben Arminius'un öğretilerinin peşinden giden. Arminius, katı Kalvinist Franciscus Gomarus'un insanların kaderinin doğmadan önce tamamen tayin edildiği düşüncesine karşı çıktı (ç.n.).

benzer yapıya sahip hiçbir komisyon herhangi bir kişiye veya kişilere karşı benzer şeyler talep etmeyecek.[5]

Bildiri, kralı ülke içi ve dışı yerleşik imtiyazlarından mahrum etmiyordu; krallığın yönetimin başı olarak statüsüne veya Parlamento ile geleneksel ilişkisine de meydan okumuyordu. Fakat İngiltere'yi anayasal bir monarşi yapmak için geniş kapsamlı taleplerde bulunuyordu. Buna uygun olarak Bildiri, parlamento izni olmadan konulan vergilerin *tümünü* –kraliyet varlıklarının satılması bir yana bırakılırsa– yasadışı sayıyordu, bu yasadışılık iç muhaliflerine karşı kralın kullanabileceği merkezi bir bürokrasi geliştirmeyi ve sürekli bir ordu kurmayı kapsamaktaydı. Star Chamber'ın uygulamaları gibi keyfi güç kullanımını yasadışı kılıyordu ve krallığın tümünde, yağmurdan sonraki mantarlar gibi ortaya çıkan Püritenlere ve mezhepçilere eziyet etmek üzere Yüksek Kilise hiyerarşisi tarafından komisyonların ve mahkemelerin kullanılması hakkını reddediyordu. Belge, gerçekte, diğer ülkelerdeki birçok kralın elde etme girişiminde bulunduğu mutlakıyeti kesinlikle reddederek bir Yurttaş Hakları Bildirgesi olmuştu.

Charles, babasının 1610'daki görüşlerini hâlâ ateşli biçimde sürdürüyordu:

> Monarşi yeryüzündeki en üst şeydir; krallar yalnızca Tanrı'nın dünyadaki vekilleri ve Tanrı'nın tahtında oturanlar değildir, onlar Tanrı'nın kendisi tarafından bile tanrılar olarak adlandırılmaktadır... İktidarımın tartışılmasını hoş karşılamayacağım.[6]

Fakat en sonunda Bildiri'yi kabul etti, büyük ölçüde Parlamento'nun verdiği bir rüşvet sonucu: Avam Kamarası, belgeyi imzaladığı takdirde acil ihtiyacı olan 350.000 poundluk mali destek sözü verdi. Bununla birlikte, Bildiri'yi kabul etmesinin ardından Charles'ın, gümrük vergilerini tek taraflı toplayarak onu çiğnemeye devam etmesi fazla uzun sürmedi. Avam Kamarası, azledilen Buckingham'ın kraliyet danışmanlığı görevinden de uzaklaştırılmasını talep ettiğinde, Charles öfkeyle Parlamento'yu tatil etti. Bir sonraki Parlamento Ocak 1629'da toplandığında, Charles'ın ilahi otoritesine bir kısıtlanma olarak kibirlice reddettiği "tonnage ve poundage" hakkını tekrar bir yılla sınırlandırdı.

Gerçekte, Avam Kamarası'nın son oturumu kargaşayla sonlandı. Başkanın (kralın atadığı birinin) Avam Kamarası'nı kapatmasını engellemek için üyeler onu sandalyesinde oturmaya zorladılar; "Roma Katolikliğini" yürürlü-

---

[5] "The Petition of Right", 7 Haziran 1628, Hill ve Dell içinde, *Good Old Cause*, s. 148-149.

[6] James I, 1610, Hill ve Dell içinde, *Good Old Cause*, s. 118-119.

ğe koymaya veya Parlamento tarafından yetkilendirilmeden vergi toplamaya girişen herhangi birinin İngiltere'nin düşmanı olarak ölüm cezası ile cezalandırılmasını düzenleyen çok sayıda karar acele ile çıkarıldı. Avam Kamarası daha sonra dağıldı, fakat üyeleri kavgayı doğrudan halka taşımaya hazırlanmıştı. Düşmanlık duygusu, "Saray" ve "Taşra" arasındaki silahlı çatışmayı kaçınılmaz kılarak Avam Kamarası'nı kraliyete karşı mücadeleye sokacak kadar bilenmişti.

Charles'ın Kişisel Yönetimi

Bu korkutucu olasılık Charles'ın davranışını veya onun mutlakıyetçi politikalarını yumuşatmadı. Tam tersine, kral Parlamento'yu on bir yıl boyunca hiç toplantıya çağırmadı. Bu dönem boyunca, Haklar Bildirisi'ni ve Parlamento'nun son çıkardığı yasayı tamamen hiçe sayıp "tonnage ve poundage" toplamaya devam ederek doğrudan kişisel ve keyfi bir yönetime başvurdu; onaylanmadan vergileri yükseltti; feodal harçları artırdı; ayrım gözetmeksizin ticari tekelleri sattı; ve birçok emtia gibi unvanları da pazara çıkardı. Kral, Elizabeth'in bölge vergileri toplamak için yerel şerifler atayarak az ya da çok saygı gösterdiği bölge yönetimlerinin paralel sistemine açıkça meydan okudu, böylece bölgesel üst sınıfların otoritesini baltaladı. Başpiskopos Laud dinsel bir saygısızlık olduğunu söyleyerek yerel milislerin köy kiliselerinin avlusundaki geleneksel toplantılarını engellemeye çalışırken, Charles asker toplamaya ve daimi bir merkezi ordu –veya onun öfke uyandıracak adlandırmasıyla "mükemmel milisler"– bulundurmaya girişti. Askerlerin ihtiyaçlarının halk tarafından karşılanması yerel ölçekte büyük bir infiale ve yeni ordunun başındakilerin yerleşik İngiliz hak ve özgürlüklerini ortadan kaldırma niyetinde olduklarına dair bir hissiyat yarattı. Son olarak, kral Londra Kenti'ne borçlarının geri ödemesini geciktirerek onları öfkelendirdi, bu bankerler nezdinde monarşinin itibarının azalmaya başlaması ile sonuçlandı.

Büyük ölçüde kralın baskısı altında çalışan mahkemeler, kralın yakın dost çevresi dışında kalan herkeste özgürlüklerini kaybetmek tehdidiyle korku yaratarak, koğuşturmalarında ve kararlarında giderek daha keyfi davrandılar. Çok sansasyonel bir dizi olaydan sonra, kral muhalifleri öylesine bir vahşetle cezalandırıldı ki bu ülke çapında bir öfkeye yol açtı. John Eliot, son Parlamento sırasında krala muhalefeti nedeniyle Kule'ye hapsedildi ve serbest bırakılmasını kolaylıkla sağlayabilecek olan Charles'tan özür dilemeyi ısrarla reddetti.

Zindancıların kasıtlı kötü davranışının ardından hapishanede öldü. Daha alt mahkemeler ve komisyonlar gibi, Star Chamber da kralın aşırılıklarına karşı çıkan broşür yazarlarını hapse atmakta, işkence etmekte ve aşağılamakta etkindi. Charles'ın eleştirmenleri olarak bilinen ve yasadışı vergiler olarak gördükleri şeyi ödemeyi reddeden dini muhalifler, acımasız cezalara çarptırılmak için özellikle tespit edildiler. Çoğunluğu New England'a yerleşen yaklaşık yirmi bin Püriten'in zulümden kurtulmak için bu dönemde kaçtığına inanılmaktadır.

Belki de monarşik küstahlığın en tiksindirici kanıtı, 1630'lar ortasında karar verme aşamasına gelinen gemi parası idi. İngiliz kralları geleneksel olarak bu vergiyi onları korsanlardan ve düşman istilacılardan korumak amacıyla gemi yapımında kullanmak üzere yalnızca kıyı topluluklarına salmışlardı. Charles, gemi parası ödemesini karasal bölgelere de genişleterek yerleşik bir uygulamayı bozdu. Kral parlamentonun izni olmadan bu vergiyi toplayabilmiş olsaydı temel bir anayasal konuda başarı kazanmış olacaktı ve Parlamento'nun kendi keyfi gücü üzerine artan biçimde getirdiği kısıtlamaları kaldırabilecekti. Fakat bu mücadelesiz gerçekleşmedi. Vergi toplamanın yasallığı, Buckinghamshire'lı varlıklı bir Püriten olan John Hampden bu vergiyi ödemeyi açıkça reddettiğinde bir sınamadan geçti. Onun ünlü 1637-38 duruşmasında, Hampden'in avukatları vergi toplamanın Parlamento onayı olmadan zorla konulduğunu ve böylece Haklar Bildirisi'ni çiğnediğini ileri sürdüler. Kralın güçlü baskısı altında, yargıçlar Hamoden'in iddiasının geçerliliğini yediye beş reddettiler ve baş yargıç kralın davranışının tebaasının, özellikle Parlamento'nun isteklerine göre sınırlandırılması iddiasında olan herhangi bir parlamento yasasını hükümsüz kılacak kadar ileri gitti.

Bu yargı kararına ve krala karşı halk iyice öfkelendi. İngilizler için, karar yalnızca Charles'ın tutumunun değil, monarşinin, mahkemelerin, hatta devletin kendisinin meşruluğu sorusunu ortaya koyuyordu. Bir yazar, kararı "uyrukların özgürlüğü üzerinde tam bir baskı" olarak gördü, "...eğer arazileri keyfi vergilere tabi olacaksa, özgür insanları İngiltere'nin eski zincire vurulmuşlarından ve ırgatlarından ayıran neydi?"[7] Varlıklı sınıfların büyük kısmı krala karşı harekete geçmişti, buna krala kredi vermeyi tamamen reddederek radikal bir adım atan Londra Kenti dahildi.

---

[7] Christopher Hill, *The Century of Revolution, 1603-1714* (Londra: Thomas Nelson & Sons, 1621; New York: W.W. Norton, 1966) içinde, s. 55.

Eliot gibi parlamenterlerin çoğuna göre, kral yalnızca Parlamento'yu değil İngiliz göreneksel hukukunu ve geleneklerini tamamen hiçe sayan önlemleri yürürlüğe koymaktaydı. Genel olarak, parlamenterler kendilerini geleneğin ve "eski Sakson özgürlüklerinin" –İngilizlerin Normanlardan önceki özgürlük mirası (her ne kadar on yedinci yüzyıl ingiliz göreneksel hukukunun büyük kısmı bilfiil Normanlar tarafından yürürlüğe konmuşsa da)– bekçileri olarak görüyorlardı. Fakat "Norman" imgesinin meşru biçimde ithal edilmesi, eski "Sakson" özgürlüklerini çiğneyerek geleneksel "İngiliz haklarını" bozan istilacıların baskıcı kanunlara karşı, halkın duygularına uygun düşüyordu. Krala meydan okuma, gerçekte, yabancı bir monarşi, tebaasının geleneksel özgürlükleri hakkında herhangi bir bilgiden yoksun biri tarafından çiğnenen özgürlüklerin yeniden oluşturulması konusunda etkinleştirildi.

Püritenler, kendilerini, "Roma Katolik" dininin müdahalesiyle saflığı bozmadan İncil kaidelerinin, eski Hıristiyan uygulamalarının destekçileri olarak görüyordu. *Püriten* kelimesi, ekümenik olarak papaz hiyerarşilerinden özgür, ahlaki olarak İncil kaideleri ile tutarlı bir yaşam tarzına bağlı ve yalnızca inanç ve içsel ışık ile değil, Hıristiyanlık erdemleriyle de tutarlı olan politik bir dinsel düzen tarafından rehberlik edilen "otantik" bir Hıristiyanlık biçimi adına, Kilise'yi "saflaştırmak" isteyenlere gönderme yapmakta kullanılıyordu. İngiliz Protestanlığı, Luther'in öznellik vurgusunun oldukça ötesine geçmiş ve açık bir toplumsal eylem alanına doğru hareket etmişti. İç Savaş'ın patlak vermesinden önce, bu fikirler, şüphesiz, üst sınıflar, yeoman sınıfı, orta sınıf tüccarlar, zanaatkârlar ve hatta bazı soylular tarafından kabul edilecek kadar itibar görmekteydi. Başlangıçta, Püriten bir dini organizasyonda onur verici bir ilkesel yapıyı tercih eden kişi, bir Prebisteryen veya papazların yerel kontrolünün kilise cemaati tarafından yapılmasını güçlü biçimde savunan bir Congregationalist[8] olabilirdi. Fakat tüm bu ifadeler toplumsal reforma kuvvetle bağlıydı ve daha otoriter ve demokratik eğilimler kralla olduğu kadar, birbirleri ile de keskin bir çatışmaya girdiler.

Uzun Parlamento

On altı yıllık kişisel yönetimden sonra Charles, Parlamento'yu sonunda toplamak zorunda kaldı. Bu ivedi hareketinin nedeni ikincil bir sorun gibi gö-

[8] Congregationalist: Her cemaati bağımsız sayan kilise idare sistemi (ç.n.).

rünmektedir: İskoç Kirk'ünü Anglikan kontrolü altına alma girişimi. Charles'ın İskoçya'daki yönetimi yalnızca sözdeydi: yerel İskoç soylu sınıfı çok güçlüydü ve Kilise hâlâ ülkenin en güçlü kurumuydu. Kral'ın Anglikan Dua Kitabı'nın Kirk'te kullanılmasını budalaca zorlaması ve ardından onun militan Presbiteryenlerinin amacına ulaşamaması, kuzey bölgelerine kadar ülke çapında fırtınalı bir muhalefete neden oldu. 1638'de çok sayıda İskoç, kralın çabalarına direnmek için Ulusal Antlaşma'yı kabul etti, antlaşma özgür meclisler ve parlamentolar tarafından onaylanıncaya kadar Charles'ın bütün değişikliklerini reddetmeyi öngürüyordu.

Bunun üzerine, rejimini çok fazla karakterize eden bir gözüpeklikle Charles, kendisinden ziyade İskoçlara sempati duyan İngiliz askerleri ve işgale fon bulmak için topladığı, kendine düşman ve kısa ömürlü Parlamento kadar güvenebileceği bir iç destek ile İskoçya'yı işgale başladı. Bu Kısa Parlamento, bilindiği üzere, krala mali yardım vermeyi reddetti ve üç hafta sonra aniden dağıtıldı. İskoçlar, ardından, Charles'ın yarıda kalan işgaline kuzey İngiliz illeri Northumberland ve Dunham'ı işgal ederek ve çekilmeden önce büyük bir mali tazminat isteyerek karşılık verdiler. Nihayet, 1640'ta, Charles ünlü Uzun Parlamento'yu –iç savaşın on yılını yönetecek ve dokuz yıl sonra kralın kendisini idam edecek olan bir Parlamento'yu– toplantıya çağırmak zorunda kaldı.

Üyelerinin büyük çoğunluğu kralın kişisel yönetimine, ekonomik maceralarına ve dinsel mutlakiyete karşı nefret duymakta ateşli biçimde birleşmiş olan Avam Kamarası, otoritesini kralı gerçekte anayasal bir monarşiye indirgeyen bir dizi hızlı radikal önlemi yasalaştırarak gösterdi. Bundan böyle Parlamento, kendi onayı olmadan onu dağıtma hakkından yoksun olan kralın isteğinden bağımsız olarak her üç yılda bir toplanacaktı. Gemi parası, "tonnage ve poundage" –şüphesiz, parlamentonun onayı olmadan toplanan *tüm* vergiler– yasadışı ilan edilerek Krallık mali açıdan tamamen Avam Kamarası'na bağımlı kılındı. Star Chamber ve tüm dinsel mahkemeler feshedildi ve bu kurumlar tarafından hapse atılanlar salıverildi.

Parlamento'nun kral ve onun bakanları –özellikle Başpiskopos Laud ve kral danışmanı Strafford kontu– hakkındaki yoğun kuşkuları, Strafford'un krala yardım etmek amacıyla muhtemelen İskoçlara karşı İrlanda'da bir ordu oluşturmaya çalıştığında arttı. Birçok parlamenter bu önlemi kral ve Strafford'un Avam Kamarası'na karşı bir ordu oluşturma girişimi olarak gördü. Onların korkuları, kralın İskoçya'ya Avam Kamarası'nı dağıtmak için as-

keri destek sağlamak amacıyla gitmiş olduğu söylentileri ile pek yatışmadı. Uzun Parlamento'nun bu meydan okumaya cevabı, hem Laud'u hem de Strafford'u, Charles'ın onların yaşamını kurtarmak için harcadığı çabalarına karşın, devlete karşı suç işlemek ile suçlamak oldu. Strafford 1641'de, Laud 1645'te Parlamento'nun emriye asıldı –Charles'ın kendi otoritesine doğrudan açık meydan okumalar olarak gördüğü eylemlerdi bunlar.

1641'deki bir İrlanda ayaklanması en sonunda kral ile Parlamento arasında patlama noktasına gelen bir çatışmaya neden oldu. Krala bir ordu sağlamayı kesinlikle reddeden Parlamento, İngiltere'nin askeri güçlerinin, özellikle yerel "eğitilmiş çetelerin" veya milislerin doğrudan kumandasını eline aldı. John Pym, Avam Kamarası adına, parlamentonun kral ve onun amaçlarına güvensizliğini haklı çıkarmak için Charles'ın hükümdarlığı sırasındaki tüm yanlışlıklarının şeceresini çıkaran ve özellikle tüm bakanlarının parlamento tarafından onaylanmasını talep eden bir Büyük Şikayet hazırladı. Kral, tabii ki, dokümanı kesinlikle reddetti, bunun üzerine Parlamento açıkça devrimci niteliğe sahip on dokuz talep yayınladı. Bu talepler yalnızca İngiltere'de Katolikliğin kökünü kazıyacak ölçüde dinsel reformlar içermiyordu, Avam Kamarası'na tüm bakanları ve yargıçları atama ve hatta kralın çocuklarının eğitimini üstlenme hakkını veriyordu.

22 Ağustos 1642'de, kral Nottingham'da her zamanki gibi Parlamento'ya savaş açarken, Parlamento da aynısını Londra'da yaptı. Birbirine karşıt iki ordu, o zamanki adıyla kralcıların Cavalier'leri ve parlamenter ile Püritenler'in kısa kesilmiş saçları nedeniyle küçümsemeyle Roundhead'ler olarak adlandırılan orduları, o anda İngiltere'yi modern devrimlerin ilkine fırlatarak karşı karşıya geldiler.

Güçlerin Birleşmesi

Geriye bakılarak değerlendirildiğinde, İngiliz Devrimi'nin, onu gerçekte bir "burjuva devrimi" yapan temelde bir burjuva mentalitesinden, burjuva kurumlarından ve burjuva yaşam tarzından kaynaklandığı genelde iddia edilir. Daha kesin olarak, onun sonuçlarından sonunda çıkar sağlayanların burjuva olmaları nedeniyle, devrimin "burjuva" olmak zorunda olduğu savunulur. İngiltere, her şeyden önce, kapitalizmin kendisinin sonradan dünya tarihinde en önemli tarihsel yolunu açtığı ülkeydi; bu, kapitalizmin sonunda Batı uygarlığının geleceğini tahmin edilemeyecek bir boyutta etkileyecek, aslında *tanımla-*

yacak bir tarzda zafer kazandığı yerin İngiltere olduğunu söylemektir. Kapitalizmin –özellikle, sonraki yıllarda, endüstriyel kapitalizmin– feodalizm üzerindeki zaferi, daha önce kuzey İtalya, Flanders ve Orta Avrupa'da oynadığı rolle karşılaştırılamayacak kadar dünyayı değiştiren bir rol oynaması tartışma götürmez bir gerçektir; gerçekten de, İngiltere, on dokuzuncu yüzyılda yalnızca Karl Marks için değil kendi çağındaki birçok toplumsal düşünür için de ekonomik bir analiz modeli haline gelmiştir. O halde birçok yetenekli tarihçinin dünyayı dönüştüren bu tarihsel gelişmenin ortaya çıkışının izini İngiliz Devrimi'ne kadar sürmesi, böylece kapitalizmin beslenmesinde ona kendisinden sonraki devrimlerin herhangi birinden bile daha önemli bir yer vermesi şaşırtıcı değildir.

Yine de, bu yorum en azından tartışmaya açıktır. Öncelikle, Devrimi sadece veya hatta öncelikle sınıfsal temelde analiz etmek –on yedinci yüzyılın ortalarında bir yerlerde "devrimci burjuvaziyi" bulmayı bir yana bırakalım– kabul edilmiş birçok gerçekle tam bir zıtlık halindedir. İngiliz aristokrasisi hiçbir şekilde yekpâre olarak Charles'ı desteklemedi. Şüphesiz, çok üst dereceden soyluluk –yani, Stuart'ın bahşettiği ayrıcalıklardan doğrudan çıkarı olan saray aristokrasisi ve toprak soyluları– genellikle kralın etrafında yer aldılar. Ama aristokrasi, toprak sahibi üst sınıf ve ticari tabakaların içinde aynı toplumsal sınıfa ait aileler bile bölündü ve birbirleriyle karşı karşıya geldi. Aslında, parlamenter güçlerin büyük liderleri, tüccarlardan ziyade toprak sahibi üst sınıftandılar. John Hampden, John Pym, Sir John Eliot ve hatta Cromwell'in kendisi, Parlamento toplantılarından kalan zamanlarda taşra beyleri olarak arazilerinde yaşadılar ve ticaretle daha ziyade amatörce uğraştılar, içine girmediler. Eliot, gördüğümüz gibi, prensiplerinden vazgeçmek ve Charles'ın uzlaşı isteklerini kabul etmek yerine hapishanede öldü. Essex kontunun kralın bayrağı altında savaşması pekâlâ beklenebilirdi; her şeyden önce, Elizabeth'in dinsel politikalarına karşı Katolik bir ayaklanmaya önderlik eden babasından sonra I. James, Essex kontuna arazilerini geri verdi. Fakat gelecek bölümde göreceğimiz üzere Essex kontu, Pym'in politikasını Charles'ın mutlakiyetçiliğine karşı kararlı şekilde destekledi ve gerçekten Parlamento ordularının ilk kumandanı oldu. Benzer biçimde, Doğu Anglia'da, Cromwell'in süvari birliğinin de içinde olduğu parlamenter orduları kumanda eden Manchester II. Kontu, York'u ele geçirerek ve Prens Rupert tarafından kumanda edilen, görünüşte yenilmez

olan kralcı güçleri alt ederek Charles'ın güçlerine karşı Temmuz 1644'de stratejik bir başarı kazandı.

Toprak sahibi üst sınıf ve soylular krala karşı parlamenter çatışmada nasıl önemli bir rol oynadıysa, burjuvazi de –bu sözcüğü gevşek biçimde ticari, endüstriyel ve finansal faaliyette bulunan kişiler için kullanırsak– sürpriz biçimde küçük bir rol oynamıştır. Parlamenter Roundhead'ler, hiçbir şekilde burjuvazi içerisinde yer almıyordu. Tefeciler, tabii ki I. Charles'a giderek daha az destek verdiler ve mali desteklerini parlamento güçlerine akıttılar. Kralın keyfi biçimde zorla para alması, masraflı sarayı ve mali sorumsuzluğu onu çok kötü bir borçlu haline getirdi. Yine de, İngiltere'nin bazı ticaret kentleri kralın bayrağı altında toplandı; aslında, iç savaşın başlarında Londra'nın lord unvanlı valisi ve kıdemli belediye meclisi üyeleri, kendi oligarşik beledi ve ticari çıkarları nedeniyle Charles'ın tarafını tuttular.

Limanlar, imalatçı kasabalar, Güney ve Batı ve orta sınıfın çoğunluğu genellikle Parlamento davası altına toplandılarsa da, ülkenin diğer burjuva sektörleri aslında monarşiye geleneksel onura sahip bir kurum olarak saygı gösterdiler ve onun alaşağı edilmesine karşı çıktılar. Eğer Devrim öncelikle burjuva ise veya on yedinci yüzyıl İngiltere'sinde gerçekten hakiki bir "devrimci burjuva" var ise, bu devrim ya çok seyrek olarak ortaya çıkmıştı ya da aşırı derecede miyoptu. Aslında, bizim zamanımızda "burjuva" olarak çizilen klasik devrimlerin rotasındaki bazı tartışılmaz dönüm noktalarında kişi, burjuvazinin militan şekilde karşı devrimci olduğunu kolaylıkla iddia edebilir.

5. BÖLÜM

DÜZLEYİCİLER VE YENİ MODEL ORDU

İngiliz Devrimi, modernlik öncesi ve genellikle dinsel olan diline rağmen, kayda değer ölçüde modern ve seküler bir özelliğe sahipti. Geriye dönüp bakıldığında, içsel çatışmaları sürdüren dinsel ihtilafların çok pratik ve dünyevî toplumsal amaçlarının olduğu görülür. Onların teolojik retoriği, İngiliz Devriminin peşi sıra gelen büyük ve temelde seküler demokratik devrimler çağını açtığı gerçeğini gizleme eğilimi taşır olsa olsa.

Bir kere, İngiliz Devrimi önemli bir pleb boyutuna sahipti. Yalnızca Parlamento salonlarında ve savaş meydanlarında değil, aynı zamanda diğer şehirler ve köylerin yanı sıra Londra sokaklarında da savaşılıyordu. Avam Kamarası, iddialarını meşrulaştırmak için "halkın" veya en azından onun "temsilcilerinin" kral üzerinde egemenliğini ilan ederek Tanrı değil, "halk" adına konuştu. 1640'ların serbest tartışmalarında, temsilci Parlamento'nun bir bütün olarak nasıl gerçekten "halkın" olduğu soruları ortaya atıldı. Kralın bir savunucusu olan Sir Robert Filmer, parlamenter seçimin, İngiltere halkını kapsamaktan uzak, belki de yalnızca her on İngiliz erkeğinden birini –ve bunlar toplumsal katmanda en üstteki dilimdi– içerdiği noktasına işaret etme fırsatından mutluluk duydu. Filmer gibi, radikal demokratlar parlamenter seçimlerin kapsamının dar olmasını eleştirdiler ve oy verme hakkını erkek nüfusun çoğunluğunu kapsayacak şekilde genişletmeye çalıştılar. Böylesi bir broşür yazarı, İncil'de yer alan "Benim takdisime dokunma" sözünde bahsi geçenin takdis edilmiş sıradan halk olduğunu iddia etti. Başka bir broşür yazarı da, 1642 gibi erken bir tarihte, bu "tehlikeli ilkenin insanların kulaklarında sanki yalnızca kendileri

takdis edilmiş, onlardan başka kimse edilmemiş gibi bir fısıltıya dönüşeceği"[1] konusunda uyarıda bulundu.

Birçok İngiliz tarihçinin İngiliz Devrimi'ni adlandırdığı gibi, "Büyük Ayaklanma"nın bir diğer modern veçhesi, onun yerleşik her şeyi –kurumsal olduğu kadar toplumsal olanı da– sorgulayan, ideolojik olarak öz-bilinçli bir ayaklanma olmasıdır. Elimizdeki dökümanlardan anladığımız kadarıyla, okuma yazma faaliyetinin yoğun olduğu, polemikçi bir devrimdir: matbaalar broşür ve gazete basmak için fazla mesai yapmıştır. Popüler yazını bugün kabul etmek kolay olsa da, devrime doğru hareket edene dek İngiltere'de gazetelerin olmadığı bilinmelidir. Muhalifler, önceki dönemlerde mesajlarını radikal cemaatlere yaymak için esas olarak kürsülerindeki vaazlara bel bağlamışken, şimdi kendilerini ortalığı karıştıran parlamento konuşmalarının, bildirilerinin ve duyurularının basımına ve tüm ülkede geniş çaplı dağıtımına adamışlardı.

Yazılan söz, konuşulan söz ile uyumlu hale getirildi. Parlamenter gelişmeler, hitabetin yalnızca yasamalara ve saraya değil tüm ülkeye yönelik olduğu Elizabeth çağına benzer biçimde, halk meydanlarında sıkça anlatılır hale geldi. Bu anlamda, Devrim fazlasıyla bir halk olayıydı, en azından ona katılmayı seçenler açısından. Sonunda, 1640'ların İç Savaşı'nı "Büyük Ayaklanma"dan modern bir toplumsal devrime yükselten, kendilerini yalnızca geleneksel İngiltere'nin en kutsal kurumlarına karşı değil, yerleşik yönetimin yerini alacak sahte halk liderlerine karşı da yönelten, devrimci hareketin en radikal bölümlerinin neredeyse üçüncü bir devrimin en yüksek noktasına ulaştığı, toplumsal olarak meydan okuyucu grupların ortaya çıkışıydı.

Birinci İç Savaş

İngiliz İç Savaşı kabaca iki ayrı döneme ayrılabilir; ilki 1642'den başlayıp 1646'ya, ikincisi 1648'den başlayıp 1649'a kadar sürmüştür. İlki, başlangıçta parlamenter güçler arasındaki büyük toplumsal, politik ve dinsel ittifak tarafından belirlendi. Bu zaman süresince, Parlamento monarşiye karşı olmak bir yana, adamlarının saygınlığına dokunulmayan Charles'a da ilişmedi; "Taşra"nın yanında "Saray"a *karşı* değil, "Taşra" *ve* "Saray" için savaştığını iddia etti. Avam Kamarası, kendini kraliyet "müdahalelerine" karşı geleneksel kuralların savunucusu olarak gördü ve kralın iktidarını ortadan kaldırmaktan

[1] Christopher Hill, *The Century of Revolution: 1603-1714* (New York: W. W. Norton, 1966), s. 173.

çok, onu baskı altında tutmak için savaştı. Charles, en azından kamusal amaçlar açısından, iyi kalpli fakat saray adamlarından ve ruhban sınıfından oluşan vicdansız bir camarillanın* buyruğu altında geleneksel özgürlükleri çiğneyen akılsız bir yönetici olarak görülüyordu.

Bu ilk dönem boyunca en önemli askeri liderlik, varlığını hâlâ sürdüren Ortaçağ geleneği nedeniyle zorunlu olduğu üzere, doğuştan lord olan, ordudaki en yüksek kumandanlığı almalarına izin verilen ve parlamentonun Savaş Konseyi'nde yer alan zengin toprak sahiplerinin tekelindeydi. Buna uygun olarak, parlamento güçlerinin liderliği üçüncü Essex Earl'ü Robert Devereaux'a ve ikinci Manchester Earl'ü Edward Montagu'ya verildi. Bu aristokrat kumandanlar, Charles'ı tahtından indirme değil, kralın Parlamento ile ilişkilerini düzenleme arayışındaydılar yalnızca. Özellikle Essex, savaş alanında kralla karşılaşmaktan köşe bucak kaçıyordu. 23 Ekim 1642'de, Edgehill Savaşı –İç Savaş'ın ilk büyük çarpışması– sırasında kendini doğrudan Charles liderliğindeki kralcı askerlere karşı parlamenter bir gücü kumanda ederken bulan Earl'e hiçbir şey bu kadar sıkıntı vermemişti. Zamanla bu ılımlı parlamenterlerin de kraldan soğumalarını sağlayan ve sadakatlerini kaybettiren şey, yalnızca kralın ikiyüzlülüğü ve düzenbazlığı oldu.

"Saray" ve "Taşra" arasındaki ilk çatışmalar, iç savaşı aşırı ölçüde, belki de kaçınılmaz biçimde çıkmaza sokan, yıpratıcı arkaizmler tarafından belirlendi. Bu yüzden, aristokrat kumandanlar öncelikle geleneğin onlara bir savaş yönetmek için verdiği feodal kurumlara –milislere ve kır yönetimlerine– dayandılar. Fakat geleneksel araçların zafer kazanmak için çoğunlukla uygunsuz olduğu ortaya çıktı. Liyakatten ziyade soy-sülale kıstası kumandanların seçiminde özellikle anlamlı bir kıstas olmadı ve çatışma, yeni ve yenilikçi kumandanların ve daha sadık askerlerin toplumsal hiyerarşinin alt tabakalarından parlamenter orduyu oluşturmasına dek, sıkıntıya düşmüş göründü. 1644'den sonra, üst sınıf, yeoman sınıfı ve "efendisiz adamlar" olarak adlandırılanlar veya sıradan çalışanlar, fakir kiracı çiftçiler ve zanaatkârlar, Parlamento'yu daha istekli –ve toplumsal olarak rahatsız edici– güçlerle destekleyerek çatışmaya dahil olmuşlardı. Bu adamlar daha radikal demokratik görüşlere eğilimli olmasına karşın, yalnızca krala karşı olmaları nedeniyle değil, en iyi koşullarda savaştaki sıradışı cesaretleri ve yüksek maneviyatları nedeniyle de Parlamento, onların yardımına başvurmak zorunda kalmıştı.

---

* Camarilla: Yönetici danışmanlar grubu (ç.n.).

Dini konularda da, Parlamento güçleri arasındaki dayanışma başlangıçta yoğun, fakat yüzeyseldi. Ilımlılar, Başpiskopos Laud'un "Roma Katolikliğine ait" özellikleri Anglikan Kilisesi'ne sokmasına itiraz etmelerine rağmen, muhafazakâr parlamenterler Kilise ile çok az konuda ayrışıyordu. 1643'de Anglikan piskoposların dinsel işleri yönetme hakkını reddeden Parlamento'daki ılımlı çoğunluk, Anglikan Kilise'sinin geçerli kılmaya çalıştığı şeye, kralların o tanrısal yönetme hakkına doğrudan bir darbe vurdu. Fakat Anglikan din adamları Parlamento'ya karşı giderek kralın yanında yer alırlarken, ılımlı hatta muhafazakâr parlamenterler, kendi dinsel yakınlıklarını Anglikan Kilisesi'nden Knox ve Scots'un bir zamanlar radikal olan Presbiteryenliğine kaydırmayı gerekli buldular. Bu kayış stratejik bir kazançtı da: Parlamenterler İskoçların desteğini kazanarak halk desteğini İngiltere'nin ötesine genişlettiler. Essex bile, Avam Kamarası'nda çoğunluğa sahip önemli sayıdaki parlamenter ile birlikte Presbiteryenliğe kaydı.

Presbiteryenliğe kayış, Parlamento'ya giderek radikal bir nitelik kazanan Devrime kendini uydurma imkânı verse de, bir yanda dinsel ılımlılar ile muhafazakârların, diğer yanda dinsel radikallerin olduğu bir çatlak açtı. Bu radikaller, krala karşı olanlar arasında etkisini sürekli artıran daha katı Püritenler veya Bağımsızlar idi. Congregationalistler gibi Bağımsızlar da dinsel rehberlik konusunda piskoposlara güvenmediler, cemaatleri ile Tanrı arasında duran Presbiteryenlere de güvenmediler. Daha doğrusu, dinsel hiyerarşileri tamamen kaldırdılar ve kendi vaizlerini ve papazlarını seçerek benzer inanca sahip olanlarla kendi cemaatlerini kurdular. Onların çoğu dinsel rehberliği tamamen İncil'de ararken, bazıları, özellikle panteistler, İncil'in otoritesini –ve geleneksel bir tanrının varlığını– dahi reddettiler.

Bağımsızların radikalliği yalnızca dinsel konularla da sınırlı değildi. Dinsel özgürlük yanında politik özgürlük de talep ediyorlardı. Çoğu, gerçekte, egemenliğin kralda değil Avam Kamarası'nda olduğu konusunda ısrar ederek, cumhuriyetçi görüşleri açıkça kabul etti. Ve aslında, iç savaşın etkisi ve acil gereksinimleri ile birlikte, İngiliz politik kurumlarının tümü hızla değişiyordu. Geleneksel devlet kısmen yıkılırken, eskilerinin yerini alacak yeni politik kurumlar yaratıldı. Bazı kasaba ve köylerde devrimci komiteler oluşturuldu, Wight Adası'nın mutsuz bir beyi gibi olan komite üyeleri geleneksel üst sınıflardan çok alt toplumsal katmandan insanları içeriyordu: "Naip Yardımcılarını ve ayrıca Sulh Yargıçlarını reddeden, Komite olarak adlandırdığımız bir şeye ve onun cesaretli adamlarına sahibiz" Bu komitede, diyordu küçümseyici bir

tavırla, bir seyyar satıcı, bir eczacı, bir fırıncı, iki çiftçi ve fakir bir adam vardı: "Tüm adayı bunlar yönetti ve kendilerine iyi görünen ne varsa onu yaptılar."[2] Fakat bu uç durum tipik olmaktan uzaktı; gerçekte, bu yeni komitelerin çoğu orta sınıf tarafından idare ediliyordu ve en sonunda Parlamento'nun kontrolü altına alınmıştı.

İngiliz Devrimi, toplumsal yörüngesinden dolayı aynı zamanda moderndi: kralın ikiyüzlülüğü ve İngiltere ve İskoçya üzerinde mutlakıyeti zorla kabul ettirmek için sürekli çabalaması, çatışmayı gittikçe radikal bir yöne doğru itti. Parlamento'nun giderek artan çoğunluğu, Pym gibi ılımlı bir Püritenin isteyebileceği ve Essex ve Mancester lordlarının kabul edebileceği türden bir Anayasalı Monarşiyi kabul etmeyi mümkün görmedi. 1645 yaz seferi esnasında, parlamenter ordu York'u ele geçirir ve Charles'ın fiyakalı yeğeni Prens Rubert önderliğindeki kralcı süvari olayını bozguna uğratırken, pek çok radikal zaten yalnızca monarşinin kısıtlanması değil, onun kaldırılması çağrısında bulunuyordu. Kendi Presbiteryen generalleri savaşta kralı kesin biçimde yenmeye isteksiz olduklarını kanıtladıklarında, radikallerin düşkırıklığı arttı. Ekim 1644'te Newbury'de, parlamenter kumandanlar Manchester ile Sir William Waller saldırıyı mümkün mertebe erteleldiler. Saldırı nihayet başladığında, azimli parlamenter güçler Cavalier'leri[3] tamamen bozguna uğrattı. Ancak kralcıların büyük zarara uğramadan, bütün savaş gereçleri ile beraber savaş alanından geri çekilmelerine kendi generallerinin izin verdiklerini gördüler. Manchester ve Waller'in, kralı ve onun Cavalier'lerini kesin bir bozguna uğratma amacı taşımadıkları konusunda pek kuşku yoktu.

Doğrusu, soylu ailelerden gelen generaller kralcı karşıtlarından çok, giderek kendi radikal subaylarından ve askerlerinden korkar görünmekteydi ve parlamenter askerler aristokrat kumandanlarına benzer şekilde davranarak karşılık verdiler. Essex, bir lordun bütün kibri ile alt sınıfları açıkça hakir gördü. Kasım 1644'de Londra sokaklarındaki halk gösterilerini şu sözlerle kötüledi: "Kanımızı akıtarak haklı çıkarma iddiasında olduğumuz özgürlük bu mudur? Gelecek nesillerimiz, Kral'ın boyunduruğundan kurtarmakla onları sıradan insanların boyunduruğu altına soktuğumuzu söyleyecekler".[4] Sorun yal-

---

[2] Sir John Oglander, Christopher Hill, *The English Revolution 1640: An Essay* (Londra: Lawrence & Wishart, 1940), s. 46-47.

[3] Cavalier'ler: I. Charles'ın yanında savaşan askerler (ç.n.).

[4] Jasper Ridley, *The Roundheads* (Londra: Constable & Co., 1976), s. 43.

rızca parlamenter güçleri bölen toplumsal kuşak farklılıklarında değildi; parlamenter ılımlılar, muhafazakârlar ve radikaller arasında, orduyu esasında kendine ve subaylarına karşı bölen değişik politik amaçlar da ortaya çıkmaya başlıyordu.

Zamanla, Roundhead'lerin gerçek önderliği küçük beyler sınıfından, putkırıcı bir Püriten ve Bağımsız süvari subaylarının en yeteneklisi olan, açık sözlü Oliver Cromwell'e düştü. Cromwell, Bağımsızların önüne kısmen sıradışı askeri yetenekleriyle, kısmen de muhafazakâr generalleri Avam Kamarası önünde cesaretle suçlayarak yükseldi. Bu suçlamalara yanıt olarak, Essex, Manchester ve diğer Presbiteryen liderler onu isyana teşvik ile suçlamak için bir skandal girişiminde bulundular; fakat Cromwell'in bir kumandan olarak yetenekleri onu savaş için zaten vazgeçilmez kılmıştı, bu onu ordudan atılmaktan kurtardı. Kendi "Ironsides" süvari alayını (bu Cromwell için Prens Rupert'in taktığı addı) 1643'de, Cambridge'de kurmuştu. Haziran 1644'de, Marston Moor'da, diğer parlamenter güçler gönderildikten sonra, Cromwell askeri yetenekleri ve atlı adamlarının istek ve disiplini sayesinde kralcıları yenilgiye uğrattı ve gerçekte orduyu yüz kızartıcı bir yenilgiden kurtardı. Manchester ve Waller'in kralcı orduyu Newbury'de bastırma konusunda süregiden hataları, Cromwell ve süvarilerinin Mancester'a ve onun Parlamento'daki kararsız destekçilerine karşı açık muhalefetine neden oldu. Manchester'ın "Kralı doksan dokuz defa yensek bile o ve onun soyu hâlâ Kral olacak ve biz hâlâ ona itaat edeceğiz" şeklinde konuştuğu, sitemkâr biçimde anlatılmak üzere Cromwell'e rapor edildi, buna Cromwell "Lord'um, bu eğer böyle olacaktıysa neden en başta silahları kuşandık?" diye cevap verdi.[5]

Yeni Model Ordu

Parlamenter güçlerin giderek artan pleb askerleri ve onların lordlara karşı büyüyen güvensizlikleri, ağırdan alan taktikleri ve başarısızlıkları tedavi edilemez gözüken parlamenter generallere karşı küçümsemelerini besleyerek, toplumsal olarak karışık parlamenter askerlerden oluşmaya başlayan radikal bir cumhuriyetçi hareketi yükselişe geçirdi. Radikallere göre, askeri sistemin eski örgütlenmesinin bir tarafa atılmasının ve ordunun tamamen yeniden örgüt-

[5] Antonia Fraser, *Cromwell: The Lord Protector* (New York: Alfred A. Knopf, 1973, ilk olarak Büyük Britanya'da, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1973, *Cromwell: Our Chief of Men* künyesiyle basılmıştır).

lenmesinin zorunlu olduğu açıktı. Bağımsızlar, Parlamento'da bir Kendini-İnkar Buyruğu'nu teklif etti ve bu teklif Nisan 1645'te kabul edildiğinde, her iki Kamara üyesinin de bir askeri kumandayı elinde tutması yasaklandı. Lordlar, Lordlar Kamarası'ndan istifa edemeyeceklerinden, bütün parlamenterler ordu mevkilerini bırakmaya zorlandı. Gelenek, ordu güçlerinin lordlar tarafından kumanda edilmesini artık dikte edemeyecekti; aslında, askeri rütbe artık soya değil liyakata dayalı olmak zorundaydı, bu Essex ve Manchester'ın ordu kumandasından ayrılmasına neden oldu.

Parlamento'nun kralı kesin bir yenilgiye uğratacağına da inanılmadı. Parlamento'daki Presbiteryenler, yeni bir parlamenter ordu kurma konusunda kararsız kaldılar ve İskoçya'daki ılımlı din kardeşlerinin bu savaşı yürütebileceklerini umdular –pek de anlamlı olmayan bir beklentiydi bu. Böylece, en sonunda, Sir Thomas Fairfax'ı başkumandan, Cromwell'i de süvarilerden sorumlu general olarak atayarak Yeni Model Ordu'nun kurulmasına izin vermek zorunda kaldılar. Cromwell kendi artan gücünü, "Ironsides" alayını eskisi gibi organize etmeye ve eğitmeye devam etti, onu sadık ve tamamiyle şevkle mücadele eden bir gücün disiplinine uymaya zorladı. Vaaz vermek ve ilahiler söylemek rutin işlerdendi ve askerler arasında derin bir amaç ve bağlılık duygusuna ve yüksek bir politik bilince şekil veren özgürlük tartışması hüküm sürüyordu. Yeni Model Ordu yalnızca devrimi kazanan değil, savaş alanında da asla yenilmeyen askeri bir güç oldu.

Onun yeoman süvari alayı korkunç şekilde gelmekte olan bir yenilgiyi, 14 Haziran 1645'te, Naseby'de, Cavalier'lerin kesin bir bozgununa çevirdi, bu Charles'ın davasını açıkça boşa çıkaran bir savaştı. Gelecek yılın 5 Mayıs'ına kadar, kralcıların bir dizi yenilgisinden sonra, Yeni Model Ordu kralın güçlerini en sonunda tamamen mağlup edebilmişti. Birinci İç Savaş, Haziran 1646'da kralın Oxford'daki karargahı teslim olduğunda ve Charles, 1647'de kendisini parlamenter komisyon üyelerine teslim eden İskoçlar'ın önünde yenilgiyi kabul ettiğinde sona erdi.

Ülkenin gerçek gücü Avam Kamarası'nın eline geçmesine rağmen, onun Presbiteryen çoğunluğu ve Cromwell'in şevkli askerleri arasında keskin ayrılıklar ortaya çıktı. Kamara'daki muhafazakârlar, giderek artan sayıda, kralın yanında yer almaya başlarken, Bağımsızlar kralcılık karşıtı davanın bütün politik perspektifini radikal biçimde yeniden tanımladılar. Presbiteryenlerin politik amaçları kralla müzakere ederek ve onun gücünü yeniden oluşturarak devrimi sonlandırmaya odaklanırken, radikal Püritenler, en sonunda cumhuriyet-

çi hedefleri oluşturacak şeyleri ve halkın daha fazla katılacağı bir seçimi talep ederek Parlamento'daki Presbiteryen yönetime karşı genişletilmiş bir muhalefet oluşturmaya başlamıştı.

Gerçekte, Charles ile Presbiteryen uzlaşmasına tek büyük engel ordunun kendisiydi. Yeni Model'e, haklı olarak, tarihteki en demokratik ordulardan biri olarak bakılabilir. Lordların ve beylerin hiyerarşisini sırtında taşıyan bir ülkede, cumhuriyetçiliğin beklenmedik ölçüde radikal görüldüğü bir zamanda, bu ordunun ideolojisi belirgin biçimde cumhuriyetçi özelliklere sahipti. Kral teslim alındıktan sonra Parlamento, Anayasalı Monarşi önündeki bu engeli ortadan kaldırmak için açıktan açığa girişimlerde bulunmaya başladı: Orduyu dağıttı, sadece küçük bir kısmını bıraktı; bu arta kalan orduyla İrlanda'yı yeniden fethetmeyi umuyordu –dahası, bu fetih girişimi, Cromwell'den çok, yeni ve güvenilir subayların komutası altında gerçekleşecekti.

Presbiteryen hâkimiyetindeki Parlamento'ya duyulan öfke nedeniyle Ordu kumandası ve askerlerin çoğu dağılmayı açıkça reddetti. Politik bilinci gelişmiş Yeni Model askerlerinin çoğu, uğrunda savaştıkları zafere yalnızca savaşın sona ermesi olarak bakmıyorlardı. Çatışmanın toplumsal ve politik karışıklığı, toplumsal düzenin dönüşmesi yönünde büyük umutları serbest bırakmıştı, Charles'ın yeniden krallığa getirilmesinin pek yaratamayacağı adil ve özgür bir yeni toplumsal düzen için binyılcı özlemleri ve arzuları ortaya çıkarmıştı. Varolan Parlamentonun krala tercih edilebileceği de açık değildi: Avam Kamarası, insanları yargılamadan hapse atarken ve üyeleri zenginleşmek için mevkilerini halkın zararına açıkça kullanırken –radikaller arasında geniş bir umutsuzluk yaratan suistimaller– halkın dilekçelerini almayı reddetmeye başlamıştı. 1646'ya kadar, Düzleyiciler (Levellers) veya radikal demokratlar olarak adlandırılanların popülerliği Yeni Model askerleri içinde sürekli büyüyor, onu özellikle monarşinin tamamen kaldırılması, yeni ve daha geniş Parlamento seçimlerinin yapılması şeklinde giderek radikal talepler geliştirmeye zorluyordu.

Düzleyiciler

Parlamento'daki ılımlı ve muhafazakâr liderlere muhalif olan tüm farklı bağımsız grupların tarihsel olarak en ciddi, iyi örgütlenmiş ve kararlı olanı Düzleyiciler idi. Hem Londra'da hem de Orduda ülkenin yönetici tabakasına karşı en büyük devrimci tehdidi ortaya koyan onların hareketiydi.

Düzleyiciler, tam da Parlamentonun Cavalier'lere karşı zafer kazandığı bir anda, yeni politik fikirler için radikal çağrı yapıldığı bir zamanda ortaya çıktı. Hem politik hem de dini anlamda bağımsızdılar. Demokratik bir hareket olarak, başlangıçta Avam Kamarası'nın egemenliğini kabul ettiler, fakat suistimaller açık hale gelince –önde gelen liderlerinden biri olan John Lilburne keyfi olarak hapsedilmişti– vurgularını, genellikle ılımlı Avam Kamarası'na karşı, halk egemenliği üzerine yapmaya başladılar. Congregationalizm onlara demokratik prensipleri öğretirken, içlerinde Tanrı'nın aracısı olan en dindarlarını bir tür mesihçilik bir araya getirdi. *Düzleyici* terimi kendi seçimlerinden biri değildi; 1647 sonbaharında, Devrim üzerindeki politik etkisini gittikçe artıran Yeni Model Ordu içinde, özellikle onların itibarlarını düşürmeye yönelik bir bakışla, General-Yardımcısı Henry Ireton tarafından Parlamento davasının demokratik bir hizbi için utanç verici bir terim olarak kullanılmıştı. Bazı Düzleyicilerin kızmasına karşın, terim İngiliz tarihinde onurlu bir yer edinmiştir: 1607'de Leicestershire ve Warwickshire'de ortak topraklarını üst sınıftan tekrar geri almaya çalışan asi kiracılar ve şartlı arazi sahipleri, yalnızca toplumsal eşitlik değil toprağın çevrilmesi için yükseltilen çitlerin ve çalıların "düzlenmesi [level]) yönündeki" arzularını ifade etmek için bu sözcüğü kullandı. İngiliz devriminde, isim 1648 ilkbaharından sonra bilinir hale geldi ve zamanla birçok radikal Bağımsızlıkçı kendi hareketlerini adlandırmak için Düzleyici sözcüğünü kabul etti. Gerçekte, Gerrard Winstanley'in komünist Kazıcılar [Digger] hareketi, radikal Bağımsız hareketin bütününden kendisini ayırmak için, Gerçek Düzleyiciler [True Leveller] ismini kullanmaya başladı.

Dönemin acımasızlığı düşünüldüğünde, Düzleyiciler geniş bir toplumsal hak ve adalet duygusuna sahiptiler; aslında, sıradışı insancıl insanlardı. İngilizler İrlandalı asilerden intikam alma duygusuyla yanıp tutuştuklarında bile (o İrlandalılar ki, kendi ulusal özgürlükleri için mücadele verirken, İskoçya ve İngiltere'den gelen göçmenleri katletmişlerdi), Düzleyiciler, İrlandalıların İngiliz despotluğuna karşı verdikleri mücadeleye sempatiyle bakan biricik gruptu. İngiliz halkının, İrlanda'nın kendini İngiliz yönetiminden kurtarma girişimlerinden ziyade kendi iç düşmanlarına karşı odaklanması ihtiyacını vurguladılar. Düzleyiciler, diyor H. N. Brailsford, "Kadınları, politikada kocaları ve kardeşleriyle yan yana durarak kendi rollerini oynamaya teşvik etti, çünkü 'Tanrı

suretinde yapılan' her şeyin eşit olduğuna inanıyorlardı[6]" –on yedinci yüzyıl Avrupa'sında gerçekten emsali görülmemiş bir görüştü bu.

Düzleyicilerin gözünde, toplum, temelde zengin ile fakir, güçlü ile mülksüzler arasında bölünmüştü. John Lilburne, büyük ekonomik sıkıntıların yaşandığı 1648 yılının ocak ayında, "Ey parlamento üyeleri ve kentin zenginleri" diye yazıyordu,

> keyfi yerinde olan ve kâselerde şarap içen ve yataklarının üzerinde gerinenler, siz iliğimizi kurutanlar ve derilerimizi yüzenler, aranızda bu durumu umursayan birileri çıkacak mı, acı ve açlıktan kararmış yüzlerimizi görecek kimse yok mu? ...Büzgülü ipekleriniz ve kadifeleriniz ve ışıl ışıl parlayan altınlarınız ve gümüş kordonlarınız nedir, o halde? Bunlar bizim alınterimiz, bizim sırtımızdan kazanılan şeyler değil midir? Çektiğimiz sıkıntıların, uğradığımız zulümlerin sürgit devam etmesi sizin ihtirasınız ve hizipçiliğiniz yüzünden değil midir? Bütün bu ihtilaf, yoksulun daha yoksul olması için değilmidir?[7]

Yine de Düzleyiciler ne sosyalist ne de aşırı toplumsal radikallerdi. Tüm içtenlikleriyle mülkiyet hakkını tasvip ediyor ve savunuyorlardı ve aslında, *Halkın Anlaşması* (1 Mayıs 1649'da Londra Kulesi'nden) olarak adlandırılan programlarının son versiyonunda, "Malikanelerin yerle bir edilmesi, Mülkiyetin ortadan kaldırılması ve her şeyin ortaklaştırılması" yönünde hiçbir niyet beslemediklerini açıkça belirttiler. Mülk sahipliği, onların bakışında önemli bir toplumsal rol oynadı. Mülkiyet, toplumsal sorumluluk, bağımsızlık ve temel bir davranış nezaketi, hatta ölümcül maddi kısıtlar içinde olan bahtsız bireylere yardım edilmesini sağlıyordu. Kendi mülküne sahip, iş verdiği erkek ve kadınları uygun koşullar altında çalıştıran bir tacir, düzleyicilerin şimşeklerini çekmiyordu –her ne kadar William Walwyn gibi radikal Düzleyiciler onları faiz almakla suçlamakta tereddüt etmese de. Makul bir mülkiyetten daha çok onların canlarını sıkan şey, kraliyet tekellerine bahşedilen sömürücü imtiyazlar ve tüketicilere yük getiren artan fiyatlar ve tekellerin fakir sınıflar aleyhine temel maddeler üzerinde uyguladıkları ekonomik düzenlemelerdi.

Düzleyicilerin normalde mülkiyetten anladıkları şey, zenginlere, soylu sınıfına ve ekonomik tekellere karşı savunulmak zorunda olan, sıradan insanın makul yeterliliği idi. Bunun gibi küçük zanaatkârlar ve yeomanlar, büyük var-

---

[6] H. N. Brailsford, *The Levellers and the English Revolution*, ed. Cristopher Hill (Notthingham: Spokesman University Press, 1976), s. 316.

[7] Brailsford, *The Levellers*, s. 324.

lıkları elinde tutan ve binlerce insanı hizmetçi veya sadakaya bağımlı dilenci konumuna düşüren zengin ve sömürücü tabakanın tersine, toplumsal ve politik düzenin temel direkleri olarak görülüyordu. Buna uygun olarak, Düzleyici broşürcü Richard Overton şunları talep ediyordu:

> Bu topraklarda yaşayan her türlü mezhep, grup ve toplum ortak ve karşılıklı bir komşuluk ilişkisine, ortak yaşama ve insanca geçime özgürce ve sonuna kadar sahip olabilmelidir; bütün insanlara, bize nasıl davranılmasını istiyorsak öyle davranarak; herhangi bir insanın geçmişini sağlamaktan yoksun bırakılması doğanın ve aklın o radikal yasasına aykırıdır çünkü.[8]

İngiliz kentlerindeki, özellikle Londra'daki önemli etkisine karşın Düzleyicilerin kırsaldaki etkisi gözden kaçırılmamalıdır. Toprağın esaslı bir dağıtımı için çağrıda bulunmamalarına rağmen, Düzleyiciler, soyluların ve toprak beylerinin (Düzleyiciler bunları Normanlar ile özdeşleştiriyorlardı) İngiliz kırsalındaki mülk sahiplerine ve kiracılara zorla kabul ettirdikleri "bağlılık yeminleri, saygı, harçlar" gibi yarı feodal "kölelik simgelerine" açıkça meydan okudular. Bu nedenle,

> toprağı bu şekilde kiracı olarak elinde tutan herkesin toprağa tam olarak sahip olabileceği belirli bir kıymet oranının belirlenmesinde, ve herhangi bir şey istenmediğinde veya yapılamadığında, bütün hizmetlerin, işlerin, geleneklerin vb. o tarihten sonra değiştirileceği ve belirli bir bedel haline geleceği önceden belirlenmiş bir zaman süresinin olmasında, ulusun özgürlüğüne ve refahına bağlılığını bu kadar yitirmiş kişilerin böylesi bir tasarruf hakkından korkmaları nedeniyle halkı kendilerine karşı bir olan savaşın içine uygun bir zamanda sürükleme avantajına sahip olamayacağında, ısrar ettiler.[9]

Bu talepler "temel tasarruf haklarını" ortadan kaldırmak için bugün mütevazı ve makul talepler olarak görülebilmesine rağmen, eğer hayata geçirilseydi, "İngiltere'nin çehresini değiştirebilirdi", diye gözlemliyor Brailsford.

> Sabitlenmiş bir ödeme, zihinsel, toplumsal ve politik bağımsızlıkla ve umutlu bir girişim ruhuyla uyumludur. Köylü'nün ürettikleri ona ait olabilirdi. Onu ihtiyatlı bir kölelik durumuna bağlı kılan güvensizlik, fahiş kira [yani, bir mülkten alınabilecek muhtemelen en yüksek kira] ve sömürü korkusu yok olabilirdi. Düzleyiciler, kısaca, *İngiliz kırsal bölgesini toprağı güvenle ekerek ayakta kalmaya cesaret*

---

[8] Richard Overton, "An Appeal", 17 Temmuz 1647, Don M. Wolfe, ed., *Leveller Manifesto of the Puriten Revolution* (1944; New York: Humanities Press, 1967), s. 182.

[9] "A New Engagement or Manifesto", Madde 16, Brailsford, *The Levellers*, s. 440. (vurgulama eklenmiştir).

> *edebilecek özgür bırakılmış köylülerle dolduracaklardı.* Bu, söylemek bile gereksiz, komünist bir politika değildi: açık tarlaların geleneksel komünizminden bir şeyler birçok kuşak boyunca sürüp gelmiş olsa da, bireysel bir esinlenme idi. Fakat İngiltere'yi gelecek iki yüzyıl boyunca yönetecek büyük toprak sahibi ailelerin gücünü, köylülerin direnme kapasitelerini sınırsız ölçüde artırarak kırabilirdi. Kırsal Fransa'nın Devrim'den sonra geldiği durum gibi, kırsal İngiltere'yi küçük köylülerin elindeki bir ülke yapabilirdi.[10]

Brailsford bu eğilimi atavist olarak görür - fakat öyle miydi? "Özgürleşmiş bir köylülük" kapitalizmin yayılmasına ve saldırganlığına pekâlâ büyük sınırlar – İngiltere'nin ekonomik gelişmesini insancıl ve toplumsal olarak ilerici noktalara götürebilecek sınırlar– koyabilirdi. Düzleyiciler, aslında, yalnızca İngiltere'yi politik olarak demokratikleştirmeye çalışmıyorlardı; programları İngiliz halkının birbuçuk yüzyıl sonra karşılaşacağı vahşi kapitalizme gerçekçi ve halkçı bir alternatif sunuyordu.

Lilburne, değişik inanışlara (Püriten, Presbiteryen veya Anglikan) sahip olan Düzleyicileri destekleyenlerin genellikle "orta sınıftan insanlar" olduğuna dikkat çekti; yine de kendini bir "beyefendi" olarak gören Lilburne, hareketin orta sınıf doğasına bilgiçlikle aşırı vurgu yapmış olabilir. Anlaşıldığı kadarı ile, Düzleyiciler, ayakkabı tamircilerine, dokumacılara, matbaacılara, madenciler gibi halkın "deri önlüklü" tabakası olarak adlandırılanlara ve çiftçi tabakadan fakir kiracı çiftçilere ve güvensiz mülk sahiplerine cazip gelmiş görünmektedir (Yeni Model Ordu'nun piyade askerlerini de oluşturan, genellikle üst sınıflardan ve yeoman sınıfının askere alınan subaylardan ayrı olarak, işte bu tabakaydı). Hareket, varlıklı bazı tüccarlardan ve profesyonellerden de kimi destekler kazandı, bu sonuncular her ne kadar çoğunlukla Presbiteryenlere ve ılımlı Bağımsızlara kaysalar da. Fakat Düzleyiciler'in çok sayıda destekçisi, yasayla oy verme hakkı kazanmak için gerekli olan yıllık kırk pounddan azını kazananlardan oluşuyordu.

Bu nedenle, Düzleyicilerin politik programı olan, *An Agreement of the People*'ın farklı versiyonlarının merkezi bir ilkesi, oy verme hakkının zenginliğine veya gelirine bakılmaksızın bütün İngilizlere verilmesiydi. Düzleyiciler'in İngiliz Devrimi boyunca yazdığı *Agreement*'ın farklı versiyonları, monarşi ve Lordlar Kamarası'nın kaldırılması ve üyeleri yirmi bir yaş ve üzerinde olan, "uşak olmayan veya sadaka almayan veya son krala silah ile veya gönüllü olarak

---

[10] Brailsford, *The Levellers*, s. 440-441 (vurgulama eklenmiştir).

hizmet etmemiş" tüm erkeklerin içinde yer aldığı geniş bir seçim bölgesince her yıl yeniden seçilen tek bir Avam Kamarası'nın egemenliği konusunda temel politik talepleri paylaştılar. Oy kullanma hakkı üzerinde bu dışlamalar bugün çok katı görünebilir, fakat bu uşakların ve dilencilerin, efendilerinin veya sadaka verenlerin buyrukları doğrultusunda zenginler için büyük oy blokları yaratacakları kaygısıyla, pek de yersiz olmayan bir düşüncedir bu.[11] Egemen Avam Kamarası'ndan da İngiliz halkının bütün sorumluluğunu alması bekleniyordu: yıllık seçimler ve değişik hukuki garantiler Kamara'nın despotik veya kibirli olmamasını güvence altına alabilirdi. Bu prensipler doğrultusunda, Düzleyiciler'in özgür bir toplumun nihai arzusu olarak mutlak dinsel hoşgörü talebinden de ayrıca bahsedilmelidir –dinsel hoşgörüsüzlüğün oldukça fazla olduğu bir zamanda hiç de önemsiz bir husus değildir bu.

Bazı Düzleyiciler, genellikle daha resmi Düzleyici belge ve manifestolardan çok daha radikal broşürler yayınladılar. John Lilburne, Düzleyici hareket içindeki ortak arazilerin birleştirilmesini savunan Kazıcılar-benzeri eğilimlere hiç sempati duymamasına karşın, kendisinin Ocak 1648 tarihli *Earnest Petition*'ı demokrasinin o dönemde radikal olarak adem-i merkezileşmesine yol açacak bir fikir geliştirdi: "şeriflerin, sulh yargıçlarının, komite üyelerinin, büyük juri üyelerinin ve tüm adalet görevlilerinin, sorumlu oldukları bölge ne olursa olsun", Westminster'de yukarıdan atanmak yerine bir yıllık süre için tabandan seçilmesi –İngiltere'nin her bir yerel bölgesinin ve vilayetinin adem-i merkezileşmesi ve kendini yönetmesi ve kırsal bölgelerde toprak sahibi üst sınıfın soydan gelen otoritesinin sonu.[12]

Lilburne ile yakın ilişkisi olan William Walwyn, tüm hastalıkların kaynağı olarak geçim araçlarının paylaşılmasındaki eşitsizlikleri suçlayarak komünizmi üstü kapalı bir biçimde savunmaya çok yaklaştı. Bu dikkat çekici adam, gerçekte, bizim çok yumuşak bir komünist toplumsal düzen olarak adlandıracabileceğimiz hedefinde, hükümetin gerekli olmayabileceği düşüncesini geliştirdi. Bir konuşmasında, bütün her şey ortak olana dek İngiltere'deki toplumsal düzenin asla iyi olmayacağını söylemiştir. "Fakat bu gerçekleşebilir mi?", diye bir itiraz geldiğinde; "Bunun için çaba harcamak zorundayız", diye yanıtlamış, "Fakat bu hükümeti yıkabilir", diye ikinci bir itirazla karşılaştığında,

---

[11] Agreement of the [Free] People of England", 1 Mayıs 1649, Aylmer, *Levellers of the English Revolution*, s. 160-168.

[12] Lilburne, akt. Brailsford, *The Levellers*, s. 321.

"Hükümete ihtiyaç olmayacak", diye sertçe yanıt vermiştir, çünkü "hırsızlar veya polisiye olaylar olmayacak"tır.[13] Birkaç yıl sonra, Nisan 1649'da, bir mahkûm olarak Londra Kulesi'nde savunmasını yazarken, daha önce komünist bir toplum için hükümeti sona erdirme çağrısında bulunduğunu reddetti. Ama yine de şunları belirtmekten geri kalmadı:

> İlk Hıristiyanlar arasındaki cemaat, gönüllüğe dayanıyordu, işbirliğine değil; mallarını getirdiler ve havarilerin ayakları dibine koydular. Onlara getirmeleri buyrulmadı; bu gerçekte onların cömertliği ve güzel düşüncesiydi... bu Hıristiyanların ve havarilerin güvenlerinin çok olması gönüllü bir harekete yol açmıştı...ve bu herhangi bir yasal buyruk altında gerçekleştirilmedi.[14]

Politik konuşmalarını küfretmenin, sarhoşluğun ve zina yapanların sert biçimde cezalandırılması ile bitiren yüksek rütbeli Ordu subaylarının ve diğer katı Bağımsız Püritenlerin tersine, Düzleyicilere sofuca bir aşırı iffetlilik atfedilmemişti. Tam tersine:

> Askeri kuralların acımasız cezalandırmalarıyla acı çektiklerinde Düzleyici askerleri bir at arabası içinde Whalebone veya Windmill'deki bir şölene götürmek onların geleneğiydi. Kaba güce hayranlık duymuyorlardı... kendi nezaket ve muaşeret standartlarına sahiptiler. Fakat onların mizacında, başkalarının o hoş günahlarını lanetlemekten hiçbir zaman bıkıp usanmayan püriten aksiliğinden hiçbir itiraz yoktu.[15]

Ağır bir dini havanın ve kendi haklılığından emin biçimde İncil'den yapılan alıntıların genellikle ikiyüzlülüğü maskelemek için kullanıldığı bir çağda, Düzleyici'lerin hoşgörüsü sekülerlik derecesini kayda değer biçimde artırdı. Bu açıdan, Düzleyiciler, sofu bir ikiyüzlülük ustası olan, İncil'e sürekli referans vermesi ve kendinden hoşnut dinsel yontulmazlığı, kendini adadığı dini ideallere olduğu kadar kendi adamlarına karşı da bir ihanet politikası içeren Cromwell ile belirgin bir zıtlık içindeydi.

---

[13] G.P. Gooch, *English Democratic Ideas in the Seventeeth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 1927), s. 179. Walwyn İkinci İç Savaş'ın sonunda Cronwel'ciler tarafından o kadar sevilmiyordu ki, "Soylular" daha önce kaybetmiş oldukları Düzleyici desteğini tekrar kazanmaya çalıştıklarında, Düzleyiciler müzakere komitesinden onu çıkarmak zorunda kaldılar.

[14] Walwyn'e atfedilen ve John Lilburne, William Walwyn, Thomas Prince ve Richard Overton tarafından imzalanan "Bir Manifesto", 14 Nisan 1649 tarihli, Wolfe, *Leveller Manifestos*, s. 390-391.

[15] Brailsford, *The Levellers*, s. 314.

Ordudaki Düzleyiciler

Ordunun devrimci bir güç olarak İngiliz radikal politikasının ön cephesine hareket ettiği âna kadar, birçok subay ve çoğu asker aslında plebleştirilmişti ve Düzleyiciler'in etkisi altındaydılar. Ordu, kendini İngiliz halkının kurtarıcısı, iradesinin sözcüsü ve özgürlüklerinin savunucusu olarak görüyordu. İster kraldan ister Parlamento'dan gelsin, tüm suistimallere karşı halkı savunmaktan sorumluydu. Düzleyiciler ordunun, kendi açılarından, "köylülere özgürlüğü öğretebilecek"[16] bir kurum olarak gördü ve Yeni Model askerler giderek artan sayıda onların propagandasının etki alanına girdi. Devrim'in gidişini anlamak için bu devrimci orduya, Devrim'in radikal aşamalarını gerçekleştirmede çok önemli olan Yeni Model Ordu'nun kendisine bakmak zorundayız.

22.000 kişilik Ordu'da, süvari ve piyade alayları arasındaki can alıcı farklılığın altı çizmek zorundayız. Piyadenin veya "yayanın" önemli kısmı askere zorunlu alınanlardan oluşuyordu, fakat Yeni Model süvarinin çoğunluğu ordudaki radikallerin daha demokratik amaçlarını destekleyen gönüllülerden oluşturulmuştu. Bu küçük çiftçiler genellikle mülk sahibiydi ve zanaatkârlar politik olarak piyadelerden daha bilinçliydi. Bağımsız bir kafa yapısına ve geçim araçlarına sahip olan bu adamlar kendi atlarını ve silahlarını savaşa getiriyorlardı; (çoğunluğu okuma yazma bilmeyen piyadenin tersine) süvari askerlerinin çoğu okuyabiliyordu ve bazıları eğitim almıştı.

Askerlerin başlangıçta kumandanlarına –özellikle Sir Thomas Fairfax ve Oliver Cromwell– bağlılıkları neredeyse bütünüyle saygıdan kaynaklıyordu. Onların gözünde, bu subaylar, Cromwell'in üvey oğlu Henry Ireton ve Albay Thomas Rainborough gibi tanınmış kumandanlarla birlikte Ordu'ya mükemmel ve güvenilir bir askeri önderlik sağlıyordu. Toplumsal geçmiş açısından, C. H. Firth'ün belirttiği gibi, Yeni Model Ordu'nun genel kurmayının çoğu

> sıradan iyi aile insanlarıydı...Alt konumdaki subayların büyük kısmı küçük toprak sahibi üst sınıfa aittiler ve soyları ile silahları hanedan arması denetçilerinin kayıtlarında yer alan ailelerden geliyorlardı. Epeyce bir kısmı Londra ve başka yerlerdeki tüccar sınıflardan geliyordu, fakat savaşın çok sonlarına kadar alayları kumanda etme derecesine pek yükselmediler. Ve tüm bu dönem boyunca on-

[16] Rev. Hugh Peter, 1646, Hill, *The English Revolution*, s. 48.

> ların kumanda ettiği süvari subayları, askerler gibi, piyade subaylarından daha yüksek bir toplumsal sınıftan gelmekteydi.[17]

Herhangi bir tarihsel standarda göre sıradışı olan şey, Yeni Model'in ülkedeki en büyük ideolojik güç olmasıydı. Cromwell kendi süvarilerini dinsel coşkularına ve bağımsızlıklarına göre dikkatlice seçti – Katolikler ve Anglikanlar hariç bütün dinlerden. Dini eğitim burada askeri eğitimle birlikte yürütülüyordu. Daha önce belirtildiği gibi, süvariler atlarını ilahiler söyleyerek savaşa sürüyordu ve askerler yıkıcı mesajları nedeniyle ilk Parlamento ordusundan atılmış Püriten vaizler için toplantılar yapıyordu. Savaşı kutsal bir görev ve tanrısal bir çağrıya cevap olarak gören Püriten rahipler sürekli yeni model için çalıştılar. Radikal Anabaptistler, ılımlı Bağımsızlar ile süvari sınıfı saflarında yan yana savaştılar ve hiyerarşi karşıtı Püritenlerden beklenebileceği gibi, Presbiteryenler, hiçbir ayrımcılık yapılmadan hoşgörüldüler.

Süvari sınıfındaki heyecan yalnızca dinsel değil, son derece politikti. "1647 ve ardından gelen yılların politik hareketlerinde", diye gözlemliyor Firth, "süvari askerleri daima önde gittiler".[18] 1647'den sonra, Yeni Model süvariler, şüphesiz, Devrim'in politik öncüsünü oluşturdular ve aslında Düzleyiciler'in en radikallerinin propagandasına açık olan kesim genellikle onlardı.

Yeni Model Ordu, ilk iki yıl boyunca şüphesiz İngiliz Devrimi'nin öne çıkan politik olaylarında küçük bir rol oynadı; fakat Naseby'de, Şövalyelere karşı kazandığı zaferden ve İskoçların 1647'de kralı parlamento komisyonuna teslim etmesinden sonra, Londra'dan yaklaşık kırk mil uzaklıktaki Saffron Walden'de kendisine bir kamp kurdu, askerler burada Düzleyiciler'in propagandasını okudular ve kentten gelen Bağımsızlar'ın vaazlarını dinlediler. Naseby'den iki gün sonra, orduyu ziyaret eden bir ziyaretçinin şikayetleri şöyleydi:

> bu fitnenin büyük kısmı Kral ve Bakan'a karşı Overton ve Lilburne'in Bilinç Özgürlüğü'nün yanında olan broşürlerinin dağıtımından kaynaklandı; böylece askerler bulundukları yerde buna karşı çıkacak kimse olmadığında okumak için bu türden kitaplara yöneldiler.[19]

---

[17] C. H. Firth, Cromwell's Army: A history of the English Soldier during the Civil Wars, the Commonwealth and the Protectorate, being the Ford Lecturers delivered in the University of Oxford 1900-1901 Londra: Methuen & Co., 1962), s. 46-47.

[18] *Agy.*, s. 40.

[19] Gooch, *Democratic Ideas*, s. 120.

Presbiteryen Parlamento'nun, ordunun bozguna uğratmış olduğu kralla müzakereler sırasında bile giderek politikleşmekte olan orduyu inatla dağıtmaya çalışması, Yeni Model'i dağıtmayıp yalnızca kararlılığını güçlendirecek açık bir ihanet hareketiydi. Parlamento'nun yaklaşık on ayı aşkın süredir askerlere borçlu olduğu ödemeyi yapmaktaki başarısızlığı da daha az çileden çıkarıcı değildi; aslında, askerler yaklaşık bir yıl süreyle herhangi bir ödeme olmaksızın savaşta ayakta kalırken, Presbiteryen Parlamento, ordunun eylemlerini ve onun artan radikal fikirlerini küçümseyerek ihtiyaçları olan mali desteği verme yönünde oy kullanmayı reddetti.

Ordunun hiddeti en sonunda Avam Kamarası'na açıkça cephe alacak bir ayaklanmaya dönüştü. 1647 ilkbaharında, Parlamento'nun Ordu'nun dağılması tasarısını ele almak üzere askerler tarafından bir subay konseyi seçildi. Kendi haklarına sahip büyükçe bir yapı olan bu konseyde en alt rütbeli askerler bile vardı. Gerçekte, Saffron Walden'deki ordu karargâhını Nisan 1647'de ziyaret eden Parlamento komisyonu üyeleri, onları iki yüzden az olmayan subayın karşıladığına ve bir ay sonra bu sayının yaklaşık aynı kaldığına tanık oldular. Orduya boyun eğdirme anlamına gelen bu toplantılar, Yeni Model'in dağılmayı kararlı biçimde reddetmesiyle sona erdi.

Bunun ötesinde, Ordu'daki ılımlılar ve radikaller arasında farklılıklar ortaya çıkmaya başladı, bu birçok sıradan askerin bağlı oldukları subayların kendileri için yeterince çalışmadıkları sonucuna varmalarına yol açtı. "Soylular" olarak adlandırılan kumandanlar, Parlamento ile iyi ilişkileri korumaya fazla hevesli görünüyordu. Sıradan askerler ve süvari askerleri, giderek kararlı hale gelen taleplerini dile getirmek için, devrim tarihinde yeni bir örnek yaratarak, "Ajitatörler" olarak adlandırdıkları –"ajanlar" ile eşanlamlı ve onun günümüzdeki aşağılayıcı çağrışımlarının hiçbirine sahip olmayan bir isim– kendi temsilcilerini seçmek üzere kendi aralarında toplandılar. Nisan 1647 sonlarında bir konsey oluşturan sekiz süvari alayını temsilen Ajitatörler, generallerine ve Parlamento'ya kendi varlıklarını hem profesyonel (para ödemesi) hem de politik (Düzleyiciler) taleplerini açıklayan bir mektupla gösterdiler. Sonraki ay aynısını piyadeler yaptı ve kendi temsilci konseylerini seçti. C. H. Firth bize "askerlerin [süvariler] St. Edmundsbury'de toplandığını ve her bölükten iki kişiyi seçen piyadelerin, onları süvari askerleri ile görüş alışverişinde bulunmak üzere gönderdiğini ve bu toplantının masrafını karşılamak için her bir piyade

askerinin adam başı dört pens verdiğini"[20] anlatır. Ardından piyade askerleri kendi kişisel şikâyetlerini ifade eden ve ayrıca Düzleyici talepleri ortaya koyan bir protesto mektubu yazdılar. En sonunda, süvari ve piyade askerleri birlikte her iki askeri kısmın sıradan askerlerini temsil edecek daha küçük bir organ seçtiler. Bu aslında tehlikeli bir araçtı, yalnızca Parlamento açısından değil, ordu önderliği açısından da. Yeni Model askerler arasında, bölüklerdeki Düzleyiciler'in genişletmeyi çok istedikleri bir asker konseyi hareketi başlamıştı.

Askerlerin mektupları ve dilekçeleri, "Soyluların" konseylere son vermesini talep eden ve bu toplantılarda yer almış subaylara karşı kışkırtıcı şekilde kovuşturma başlatan Parlamento tarafından usulüne uygun biçimde bilinmezden gelindi. Bir karşı karşıya gelişi kışkırtmak istercesine, diğerlerinden daha hareketli olan alayların bir bölümünü dağıttı. Parlamento'nun engellemeleriyle karşılaşan askerler bunun üzerine taleplerini konuşmak üzere 4 Haziran 1647'de bütün orduyu Newmarket'te bir buluşmaya çağırdı. Bu olaylar tam da Presbiteryen Parlamento'nun kralla bir uzlaşma noktasında –aslında, kralı bile orduya karşı bir silah olarak kullanmak için– göründüğü bir anda ortaya çıktı. 2-4 Haziran tarihleri arasında, Ajitatörler'in talimatı üzerine, Düzleyici bir asker olan Comet Joyce liderliğindeki bir manga süvari askeri, kralı Parlamento'nun gözetimi altındaki Northamptonshire'daki evinden soğukkanlı biçimde kaçırdı ve onu buluşmanın gerçekleştiği Newmarket'e getirdi. Kral, artık ordunun –monarşiye olduğu kadar şimdi Parlamento'ya da karşı olan bir ordunun– elindeydi.

Buluşma, 5 Haziran'da, Parlamento'nun ordunun taleplerini karşıladığına konsey ikna olana kadar, Yeni Model Ordu'nun "isteyerek dağılmayacağını veya bölünmeyeceğini veya dağıtılmasına veya bölünmesine izin vermeyeceğini" bildiren *Solemn Engagement of the Army* adlı bir belgeyi kabul etti.[21] Daha önemlisi, *Solemn Engagement*, önceki Savaş Konseyi'nin tersine, yalnızca strateji oluşturan generallerden değil, askerler adına politik kararlar almak üzere tüm askeri rütbelerden temsilcilerin olduğu bir Genel Ordu Konseyi oluşturdu. Her alaydan sıradan askerlerin iki temsilcisi ile alt kademe veya muvazzaf subaylardan iki temsilci, üst düzey subaylar ve "Soylular" ile birlikte eski Savaş Konseyi'ne eklendi.

---

[20] Firth, *Cromwell's Army*, s. 349.

[21] *Agy.*, s. 349-350.

> Sıradan askerlerden, birçok süvari ve piyade bölüğü arasından çok sayıda adamı ... her alayın iki veya daha fazla bölüğü arasından [ise] sorumlu oldukları süvari ve piyade bölüklerindeki tüm adamları [konseyde] temsil etmek üzere seçmeleri bekleniyordu.[22]

Ajitatörler olarak da adlandırılan bu asker temsilcileri, temsil ettikleri rütbelerden bağımsız olarak "Soylular" ile eşit oy hakkına sahiptiler. Konseydeki bu genişleme ile, Genel Ordu Konseyi şimdi belki de bir modern devrimde ilk defa ortaya çıkan bir devrimci askerler konseyi haline gelmişti.

Bundan başka, konseyler, büyük ölçüde Er Edward Sexby olarak bilinen Düzleyici bir militanın çabaları sonucu geniş bir ağ kurana kadar, şimdi Yeni Model çerçevesinde oluşturuldu. Aslında, Sexby'in örgütleyici yetenekleri sayesinde, Yeni Model'in " devrimcilerin 1917'de Rus ordusunda kurdukları asker sovyetlerine" çok benzeyen konseyler kurdukları gözleminde bulunuyor Jasper Ridley, Püriten liderleri anlatırken. Daha üst askeri kademede, Yeni Model askerleri Alay Komiteleri'ni seçti "ve her bir Alay Komitesi Ajitatörler'in Ordu Konseyi'ne iki delege seçti", Sexby onların "baş sözcüsü" oldu. Bu asker konseyleri Londra yakınına yerleşmiş alaylarla da sınırlı değildi: yalnızca Güney'de değil Kuzey'de de oluşturulmuşlardı, Sexby, Yeni Model Ordu yapısının çoğu bölümünde onları birbirine bağlamakta başarılı olmuştu.[23]

Bildiğimiz kadarı ile, ordunun politik amacı Parlamento'nun ücretleri ödememesini geçersiz kılmak ve Parlamento'nun orduyu dağıtma çabalarına direnmekti. Fakat genişletilmiş Genel Konsey, ordu için politikalar formüle etme iddiaları olan çok politik bir yapı oldu –gerçekte ülke içinde, temelinde Saray, Parlamento ve "Soylular" ile gerilim halindeki ikili bir güç haline gelen bir ağ haline gelmişti.

---

[22] "Engagement of the Army", 5 Haziran 1647, Firth, *Cromwell's Army*, s. 349-350.

[23] Ridley, *Roundheads*, s. 94.

6. BÖLÜM

PUTNEY MÜZAKERELERİ

Ordu Genel Konseyi'nde "Soylular" olmasaydı Yeni Model Ordu İngiltere'de başarılı bir üçüncü devrimi pekâlâ gerçekleştirebilirdi. 1647 yazında, ordu ve Parlamento arasında iki ay süren verimsiz müzarekelerden sonra, Ajitatörler, açıkça ordunun başkente yürümesi ve onu ele geçirmesi çağrısında bulundular. Cromwell ve Ireton'un güçlü itirazlarına karşın, hiçbir silahlı gücün yenemeyeceği bu güçlü, iyi disiplinli ve toplumsal olarak bilinçli askeri yapı, İngiltere'yi radikal bir politik demokrasinin eşiğine getirerek başkente doğru yürümeye başladı. 14 Haziran'da, Parlamento'ya ve dolayısıyla halka sıradışı bir şekilde seslenen –bir kez daha, belki de modern devrimlerde türünün bir ilk örneği olarak– ordu, askerlerin politikalarını savunduğu ve Yeni Model'in zamanın geleneksel ordularından çok farklı olduğunu açıklayan *Declaration of Army*'i yayınladı. O döneme dek bir askeri güçten beklenmeyecek olan bu etkili, heyecan verici bildirgede, askerler görkemli biçimde şunları açıkladılar:

> Biz yalnızca bir devletin keyfi gücüne hizmet etmek için kiralanmış paralı bir ordu değildik, kendimizin ve halkın bütün haklarını ve özgürlüklerini savunmak üzere Parlamento'nun birçok bildirimi sonucu ortaya çıkarıldık ve istendik. Ve böylece bunları sona erdirme kararı ve bilinci ile silahlandık ve bu şekilde devam ettik ve sorun çözüldü... Ortak amaçları ileri sürenler adına, tüm keyfi güce, şiddete ve baskıya karşı, her ne olursa olsun bütün özel partilere ve gruplara karşı, bu krallığın adalet gücünü ve haklarını Parlamento'da öne sürmek ve gerçekleştirmek için.[1]

---

[1] "Army's Declaration", 14 Haziran 1647, Christopher Hill ve Edmund Dell, eds., *The Good Old Cause: Documents of the English Revolution of 1640-1660: Its Causes, Course and Consequ-*

Declaration yalnızca ordunun İç Savaş'ta kendi rolüne ilişkin görüşünü tanımlamıyor, ayrıca tirana karşı halkın "bütün haklarının ve özgürlüklerinin" bekçisi olma iddiasını da dillendiriyordu. Bu özgürlüklerin, "Hak ve Özgürlük prensiplerine" ve "doğruluk Prensipleri'ne ve üzerine İngiltere halkına yardım ettiğimiz kanunu inşa ettiğimiz Doğa ve Ulusların Kanunu'na dayandığı", duyuruldu.[2] Uzun Parlamento'nun sona erdirilmesini ve yerine halkın isteklerini daha fazla temsil eden bir oy kullanma hakkına dayalı seçilmiş bir organın konulmasını talep etti.

Bu arada, Presbiteryen çoğunluk tarafından kontrol edilen Parlamento, bütünüyle yenilgiye uğramış olan krala geri döndü: onunla farklı bir şekilde ilgilendi ve İç Savaş'tan önce sahip olduğu otoritesini yeniden kurmaya çalıştı. Fakat ordunun Londra'ya yürüyüşü Parlamento ve varlıklı orta sınıfı tam bir şaşkınlığa sürükledi. Kent, Presbiteryen kontrol altında milislerini yerleştirdi ve onu seferber etmeye çalıştı, fakat boşuna bir çaba oldu bu. Ağustos başına kadar, Parlamento'nun bütün direnci tümüyle çöktü ve Yeni Model, on bir Presbiteryen üyeyi Kamara'dan ayrılmaya zorlayarak Londra'yı ele geçirdi. Kralı Hampton Sarayı'na yerleştirerek (aslında bir tutsak olarak hâlâ askeri muhafızların kontrolü altında tutuluyordu), gerçekte ülke üzerindeki tüm kontrolü ele geçirdi. Yeni Model'e şiddetle muhalif Presbiteryen bir parlamenter olan Denzil Holles'in yakındığı gibi, " Ordu şimdi herşeyi aldı, Parlamento yalnızca Savaş Konseyi'nin kararlarına 'Amin' diyen etkisiz bir güçtür. Onlar kendilerini mutlak bir Üçüncü Zümre yaptılar."[3] Radikal Bağımsızlar'ın ve Düzleyiciler'in önderliğinde gerçekten bir üçüncü devrim başlamıştı.

Cromwell ve "Demokratik Parti"

Ordu şimdi ülkeyi kontrol ediyordu –fakat ordu kimin kontrolündeydi? Ve ordu liderlerinin zihninde İngiltere için nasıl bir gelecek vardı? Şimdiye kadar bu sorulara üzerinde uzlaşılmış bir cevap verilmemişti, ordunun kendi içinde dahi.

---

ences, 2. Basım (Londra: Frank Cass & Co., 1949; New York: Augustus M. Kelley Publishers, 1649), s. 348-349.

[2] The Clarke Papers, ed. C. H. Firth, c.1 (Londra: The Camden Society, 1891-1901), s. 260n.

[3] Holles, Antonia Fraser, *Cromwell: The Lord Protector* (New York: Alfred A. Knopf, 1973, ilk olarak Büyük Britanya'da, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1973, *Cromwell: Our Chief of Men* künyesiyle basılmıştır), s. 208.

Açık olarak görünen şey, Savaş Konseyi içindeki Cromwell ve "Soylular", Londra'ya yürümeden önce dahi sıradan askerler arasındaki Düzleyici ve Ajitatör hareketten, alenen kralcı ve Presbiteryen olanlardan çok daha fazla korkmuşlardı. Özellikle süvari sınıfı arasındaki önemli destekleri nedeniyle Düzleyiciler'e olsa olsa tahammül etmek zorundaydılar; ordu içindeki radikal politik gelişmelere önderlik etmekten uzak olan Cromwell ve Ireton, ihtiyatlı fakat tedirgin biçimde onların peşinden gitti. Düzleyicileri desteklemek için ortaya her çıktığında Cromwell'in temel amacının doğrudan bir ordu ayaklanmasını kontrol altına almak olduğu görüldü; Cromwell, Ordu Genel Konseyi'nin bir üyesi olarak askerlerin profesyonel şikayetlerin düzeltilmesi isteğini kurnazca kısıtlamaya ve Düzleyiciler'in çok başarılı biçimde eğittiği sıradan askerlerin toplumsal, ekonomik ve politik programlarını yarıda kesmeye çalıştı. Aslında, Ordu'nun parmakları arasından kaydığını hisseden Cromwell, Genel Konsey'e her rütbeden muhafazakâr askeri –hatta bazı durumlarda daha sofistike olan Ajitatörler'e karşı koymakta kullanabileceği askerleri– yerleştirmeye çalıştı.

Aynı zamanda, kralla ve ardından Presbiteryen Parlamento ile uğraşırken Düzleyiciler'e karşı duyulan üst sınıf korkularını bir pazarlık aracı olarak da kullandı. Ağustos 1647'de, ordunun Londra'ya yürümesinden hemen önce, "Soylular" kendilerinin resmi Savaş Konseyi'nde İngiltere'de yeni bir politik düzen teklifi olan *Heads of the Proposals of the Army*'i hazırladılar. "Soyluların" birçok bildirisini yazmış olan General Vekili Henry Ireton tarafından hazırlanan bu muğlak dökümanın parlamenter komisyon üyeleri ile ordu arasındaki müzakerelerde temel alınması amaçlanmıştı. Düzleyiciler'den gelen programların, özellikle onların *An Agreement of the People*'ının tersine, *The Heads of the Proposals* kral lehineydi: yalnızca Lordlar Kamarası'nı korumakla kalmadı, gerçekte Charles'ı, kişisel haklarını kullanma yeteneğini kısıtlamadan güvenli ve onurlu konumuna iade etti ve hatta ona Parlamento kanunlarını veto etme yetkisi verdi. Oy kullanma hakkını, içindeki Düzleyici eleştirelliği körelterek, ılımlı biçimde genişletti. Ireton, belgenin taslağını hazırlarken kralın bir ajanı ile gizlice buluşmuştu, Charles'ı yatıştırma ve desteğini kazanma umudu ile onun birçok maddesini değiştirdi. Aslında, ordu liderlerinin, kral ve Parlamento aralarındaki anlaşmazlıkları çözebilirlerse kendilerine kontluk elde etmek için kralın temsilcileri ile müzakereler yaptıklarından şüpheleniliyordu. Bu toplantılar o kadar sıklıkla yapılıyordu ki, Cromwell, kralın temsilcisinden kendisini daha az ziyaret etmesini istemek zorunda kaldı, "ondan o kadar

şüpheleniliyordu ki, Cromwell kendi karargâhında yere serilmekten korkuyordu."[4]

Kısaca, *Heads of the Proposals* ortaya çıktığında, sıradan askerlerin Cromwell ve Fairfax için geriye her ne destekleri kalmış ise bu hızla buharlaştı. Askerlerin çoğuna düşmanca davranan Parlamento hâlâ ödeme yapmamıştı ve askerlerin bir bölümü savaşta suç işlemeye zorlandıkları eylemler için mahkemeler tarafından koğuşturmaya uğradı. Ordu liderleri ile kral arasındaki gizli toplantıların raporları askerler arasında dolaşırken, Cromwell'in krala bütün haklarını geri vereceği söylentileri her yere yayıldı ve birçok asker, "Soylular" ve askerler arasında açık bir bölünme olasılığını artırarak, hizmet ettikleri generallere olan inançlarını gözle görülür şekilde kaybetmeye başladı.

1647 kışına kadar, hatta ordu başkenti ele geçirirken bile, sıradan askerler Cromwell ve "Soylulara" cephe almaya başladı. Parlamento, ordunun öfkesini daha da kabartmak için, subaylar ve kral arasındaki toplantılara izin vermeye devam ettiği halde, subaylar ile halk arasındaki bütün toplantıları yasakladı. Artık Ajitatörler ve alt rütbeli subayların çoğu, generallerini ordu Genel Konseyi üzerinde zorla otorite kurmakla suçluyorlardı. C. H. Firth'in belirttiği üzere, ordu içindeki "demokratik parti" yalnızca Cromwell'in kralla müzakere yapmasına değil, ordu müzakerelerinde "Subayların" ve üst rütbeli subayların genellikle yaptıkları baskıya da karşıydı.[5] Olayları özetleyen bir Düzleyici broşürünün sonradan belirttiği gibi, "Cromwell ve Ireton ve onların kendi çıkarları peşindeki subaylar grubu, askerlerin zihinlerine kolayca sahip olduklarını sandılar",

> işlerini gerçekleştirme ve idare etmeye yeterince düşkün olma konusuna gelince, Ajitatörleri istemediler, Anlaşmayı istemediler, onların halka ve orduya yönelik Bildirileri ve Sözleri küçümsediler, Ajitatörler'i kendi aralarında önemsiz bir şey haline getirdiler... onların arasında askerleri derece derece, adım adım törpülediler, Anlaşmayı tahrip ettiler, Ordu'nun inancını kırdılar.[6]

---

[4] Cromwell, akt. G.P. Gooch, *English Democratic Ideas in the Seventeenth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 1927), s. 127.

[5] C.H. Firth, *Cromwell's Army: A history of the English Soldier during the Civil Wars, the Commonwealth and the Protectorate, being the Ford Lecturers delivered in the University of Oxford 1900-1901*, Londra: Methuen & Co., 1962), s. 352.

[6] "The Hunting of the Foxes, from Newmarket to Triploe Heaths to Whitehall, by Five Small Beagles (Late of the Army), or the Grandee-Deceivers Unmasked (That You May Know

Ekim 1647'ye gelindiğinde, radikal Yeni Model askerlerinin hoşnutsuzluğu hemen hemen kontrol edilemez bir hal almıştı. Yorkshire'da, Jasper Ridley'in anlattığı gibi, Ajitatörler'in yerel Konseyi, "Başkumandanları Presbiteryen General Poyntz'i, Parlamento ve ordu arasında yeni bir iç savaşı kışkırtma arayışı içindeki bir hain suçlamasıyla tutukladılar. Poyntz'i bir mahkum olarak Fairfax'ın Uxbridge'deki karargâhına gönderdiler. Yeni Model'in sözde önderi olan Fairfax, "bu disiplinsiz eylem nedeniyle şoka uğramıştı" ve "Poyntz'i derhal serbest bıraktı".[7] Ardından, beş süvari alayı onları temsil eden Ajitatörler'in ya görevlerini yapmaya muktedir olmadıklarına ya da isteyerek ihanet ettiklerine karar verdi ve artık Yeni Temsilciler adıyla bilinen daha da radikal temsilcileri seçmeye giriştiler.

Ordu dışındaki demokratik liderlerden yardım alan süvari alaylarının on Temsilcisi, "bütün iktidar ilk önce ve aslında bu ülkenin bütün halkındadır" diye açıkça belirten bir bildiriyi, *The Case of the Army Truly Stated* başlıklı bir manifestoyu yayınladı. Ulusun "en önemli kanununu –bu temel bir kanundur– yerleştirmesi, Parlamento'nun 21 yaş veya üzerinde, ...kralcı amaçlar için çalışarak kendi özgürlüklerinden kendilerini mahrum bırakanlar veya bırakacak olanlar dışında özgür doğan herkes tarafından" her iki yılda bir seçilmesi talebinde bulundu. Ücret ve sadaka alanlara dahi oy hakkı veren bu talep, kendi döneminde, askerler arasında büyüyen radikalliği sembolize eden sıradışı bir adımdı.

Bu döneme ait belgeler, gerçekte, oy hakkı konusunda ve taleplerinde daha kısıtlayıcı olan önceki belgelere göre önemli bir gelişimi ortaya koymaktadır. Ekim sonlarında yayınlanan ilk *Agreement of the People* neredeyse Düzleyiciler'in İngiltere anayasasının taslağı gibiydi. Bu belgeyi önemli kılan şey, kendini Parlamanto'dan ziyade İngiliz *halkına* yöneltmesi ve Avam Kamarası'nı ülkenin en büyük gücü haline getirerek monarşinin ve Lordlar Kamarası'nın ortadan kaldırılması çağrısında bulunmasıydı. Parlamento'nun, otoritesini halktan aldığına ilişkin herhangi bir şüphe kalmasın diye *Agreement* şöyle diyordu: "Parlamentolar güçlerinin ve inançlarının büyüklüğünü onlara inananlardan

---

Them), 1 Mart 1649, Don M. Wolfe, ed., *Leveller Manifestoes of the Puritan Revolution* (1944; New York: Humanities Press, 1947), s. 362-363.

[7] Jasper Ridley, *The Roundheads* (Londra: Constable & Co., 1976), s. 94.

alır; ve bu nedenle halk kendi gücünü ve inancını açıklamak zorundadır, bu Antlaşma'nın amacı da budur."[8] Bundan başka, belge şunları vurguluyordu:

> Eğer bunların bizim [ordunun] doğal Haklarımız olduğunu ilan etmek için niçin halk ile anlaşmaya çalışmak istediğimiz, ama Parlamento'ya niçin dilekçe vermediğimiz sorusu ortaya konursa: sebebi açıktır: Değiştirilemez ve böylece sizi [halkı] korumak için yeterince güvenli olabilecek veya bizi, eğer çökerse, başka bir Parlamento'nun belirleyebileceği şeyden zarar görmemizi engelleyecek olan hiçbir Parlamento Yasası yoktur.

Agreement her ne kadar yetkiyi Avam Kamarası'na verse de, bazı hakları – din özgürlüğü, askerlik hizmetinden kurtulmak ve kanun önünde eşitlik gibi– tüm İngilizlerin, Parlamento'nun azaltamayacağı ve geri alamayacağı "doğal hakları" olarak görüyordu.[9] *Agreement* yalnızca erkeklerin oy hakkı, eşdeğerdeki seçim bölgeleri ve iki yıllık Parlamento talebinde bulunmadı, aynı zamanda çitle çevrilmiş ortak arazilerin fakirlere iade edilmesi ve ülkenin ve onun alt sınıflarının kaderinde ekonomik önemi en büyük talep olan, tekellerin ve arpalıkların kaldırılması talebinde bulundu. Ordudaki Düzleyiciler 28 Kasım 1647'de *Agrement*'ı hemen Ordu Genel Konseyi'ne sundu, bunun Konsey tarafından kabul edilmesi ve ülkenin tamamına sunulması tavsiyesinde bulundu.[10]

Bu nedenle, gerçekte ordu içinde birbiriyle uzlaştırılamaz olan iki hizip, her biri İngiltere'nin geleceği ve onu belirleme yolları hakkında kendi temel bildirileriyle birbirlerinin açıkça karşısında duruyorlardı –bu, sonuçları Devrim'in ve krallığın geleceğine karar verecek bir çatışmaydı.

Putney Müzakereleri

Bu çatışmanın aldığı biçim, Düzleyiciler'in etkisi altında ve daha demokratik bir İngiltere'ye olan politik ilgileri şimdi tepe noktasına ulaşmış olan ordu radikalleri ile büyük ölçüde muhafazakâr "Soylular" arasındaki ünlü Putney Müzakereleri oldu.

---

[8] "An Agreement of the People (28 Ekim 1647), A.L.Morton, ed., *Freedom in Arms: A Selection of Leveller Writings* (New York: International Publishers, 1975; Londra: Lawrence & Wishart, 1975), p.144.

[9] Bkz. Firth, , *Cromwell's Army*, s. 354.

[10] *Agy*, s. 354.

Müzakereler, 28 Ekim ve 11 Kasım 1647 arasında, Londra'ya fazla uzak olmayan Putney'deki ordu karargâhında, St. Mary Kilisesi'nde gerçekleşti. Resmi olarak, İngiltere'nin gelecekteki yönetiminin temeli olarak Yeni Model Ordu'nun Avam Kamarası'na Ireton tarafından hazırlanan *the Heads of the Proposals*'ın mı, yoksa Düzleyiciler tarafından hazırlanan *the Agreement of the People*'ın mı seçileceği hakkında Genel Ordu Konseyi tarafından gerçekleştirilen bir dizi toplantıyı içeriyordu. Şanslıyız ki, Fairfax sekreteryasının bir üyesi, William Clarke, Düzleyiciler ve onların "Soylu" muhalifleri arasındaki ateşli görüş alışverişine sahne alan tartışmaların zabtını neredeyse kelimesi kelimesine tuttu.

Müzakerelere Cromwell başkanlık etti ve sıradan askerler ve bazı sivillerin yanı sıra bütün rütbelerden oldukça çok sayıda subay katıldı. İronik biçimde, Yeni Model'in sözde kumandanı Fairfax yoktu. Onun yerine, Cromwell'in üvey oğlu ve yakın politik ortağı, General Yardımcısı Henry Ireton, "Soylular"ın asli sözcüsü olarak ortaya çıkarken, Cromwell'in kendisi başkan olarak tarafsızlık dışında her şeyi yaptı; Ireton adına sürekli müdahaleleri ve Düzleyiciler'i paylaması zaman zaman tehditkâr noktalara erişti. Vekil General, Konsey'in *Agreement*'ı kabul etmesi halinde kumandanlıktan bile istifa edeceği tehdidinde bulundu, bu tartışmacıları köşeye sıkıştırdı ve gözlemcilerin çoğunun cesaretini kırdı. Vekil General'in konuşması uzlaşmacı olmaktan çok gözdağı vermeye yönelikti.

Düzleyiciler –ki bu ordunun büyük bir bölümü demekti–, diğerlerinin yanı sıra varlıklarıyla tartışmaları kısmen bir halk forumuna çeviren Ajitatör Er Edward Sexby ve Londra'lı Düzleyiciler John Wildman ve Maximilian Petty tarafından sırayla temsil edildiler. Belki de en etkili tartışmacı, açık, anlamlı argümanları bize on yedinci yüzyıl ortasının İngiltere'sinde radikal düşüncenin en seçkin ifadelerinden birini sağlayan ve neredeyse vecize niteliğindeki tespitleri devrimden çok sonra radikal İngiliz makalelerinde yeniden ortaya çıkarak tarihe geçmiş olan Albay Thomas Rainborough idi. Belki de Cromwell yerine ordunun lideri olabilecek tek kişi olan Rainborough, gelecek yıllarda Düzleyicilerin amacı açısından vazgeçilmez derecede önemli olabilirdi, fakat Devrim'in trajedilerinden birinde, Kralcılarla 1648'de girilen bir çatışmada öldü.

Putney Müzakereleri, her şeyden çok, zamanın en önemli toplumsal konularından bazılarını uygun bağlamına ve yerine yerleştirdiği için önemlidir. Yalnızca on yedinci yüzyıl İngiltere'sindeki demokratik haklar ve toplumsal ilişkiler ile ilgili tüm konuları değil, eğer kısıtlamasız bir oy kullanma hakkı

kendi mantıksal sonucuna götürülecekse, mülkiyetin yeniden dağıtımını da dolaylı olarak kapsıyordu. "Soylular" da Düzleyiciler'in görüşlerinin tam da bu sonucu vereceğine dikkat çekmekte başarısız olmadılar.

Putney'de öne çıkan başlıca konu, parlamenter seçimlerde tüm İngilizlerin oy kullanmakta serbest olup olmadıklarıydı. Bu tartışmanın altında, böylesine kapsamlı bir oy hakkının, özellikle servet ve yönetimin temel yapısı üzerindeki etkisiyle ilgili konular yatıyordu. Düzleyiciler, radikal cumhuriyetçiler gibi, monarşinin ve soylular sınıfının açıkça sona ermesini istiyorlardı; "Soylular"ın ise krallığın politik ve toplumsal hiyerarşisini korumayı umduklarına hiç şüphe yoktu.

Ireton ve "Soylular", onların *Heads of the Proposals* ile önerdikleri daha eşit seçim bölgeleri gibi küçük değişikler bir yana bırakılırsa, katı biçimde toplumsal statükonun yanında durdular. Düzleyiciler'in "doğa kanunlarının" (veya doğal hakların) karşısında sivil kanunlara saldırılarını tüm toplumsal düzene açık bir politik meydan okuma olarak gördüler. Müzakerelerin başından itibaren, Ireton üstüne basa basa şunları belirtiyordu;

> Parlamentoyu ya da kralı yok etme peşinde değilim, olmam; böyle bir amaç güdenlere de katılmam. Parlamentoyu ve kralı korumak, onlardan krallık adına en iyi şekilde yararlanmak için mümkün olan her yolu denemeyen insanlarla aynı safta değilim.[11]

Bu, tabii ki, ekonomik olarak ayrıcalıklı toplumsal gruplar kadar aristokrat gruplarla da çok uyumlu olan anayasal bir meşrutiyetçinin sesiydi.

Bunun aksine, Putney'deki Düzleyiciler, *Agreement*'larında yer alan, halka karşı sorumlu olabilecek tek ulusal otoritenin Avam Kamarası olduğu iddiasını sürdürdüler ve monarşi ve Lordlar Kamarası'nın kaldırılması çağrısında bulundular. Adaletsiz sivil hukuka körü körüne itaate açıkça karşı çıktılar. "İtiraf ediyorum ki, bu [itaat] prensibi çok tehlikelidir", diyordu sivil Düzleyicilerden biri olan John Wildman: "bu prensip, hak ve özgürlük gibi prensiplerinde ve doğanın ve ulusların kanunlarında ısrar eden, böylece otorite sahibi insanlar bunları gerçekleştirmekte başarısız olduklarında insanların kendilerini koruyabileceklerini söyleyen ordunun [14 Haziran'daki] ilk bildirisine terstir."[12]

Burada söz konusu olan şey, oy kullanma hakkının temel doğası idi. Bu, Düzleyicilerin iddia ettiği gibi, doğa kanununa dayanan bir hak mıydı? Yoksa,

---

[11] *Clarke Papers*, c. 1, s. 233.

[12] *Agy*, c. 1, s. 260.

"Soyluların" iddia ettiği gibi, bazı insanların oy kullanma hakkından haklı olarak yoksun bırakıldığı mülkiyete dayalı bir ayrıcalık mıydı? Düzleyiciler için, bütün İngilizler bu hakka doğuştan sahiptiler. Bu nedenle, Rainborough, mülkiyet sahipliğinden bağımsız olarak mümkün olan en geniş oy kullanma hakkını savunuyordu:

> İngiltere'de doğan her erkek, ne Tanrı'nın kanunlarıyla ne de doğa kanunlarıyla, kanunları yapanlardan ayrılamaz, ayrılmamalıdır; bu adam bu kanunları yapanların idaresi altında yaşadı, bu adam, bildiğim kadarıyla, bunların idaresi altında yaşamını kaybetti.[13]

Sexby, ardından, "doğuştan aldığım hakkı kimseye vermemekte kararlıyım[14]", diyordu. Eğer oy kullanma hakkının Parlamento için silahlanan kişilere verilmesi reddedilecekse bunun önceden onlara söylenmesi gerekirdi, aksi takdirde ne için savaşacaklardı?

Ireton, cevabında herhangi bir toplumsal düzenin temelinin, doğal bir haktan ayrı toplumsal bir kurum olan mülkiyet olduğunu iddia etti: "Eğer yalnızca Doğa Kanunu'na sığınacaksanız, Doğa Kanunu ile artık bu toprağa veya başka bir şeye benden daha fazla sahip olmaya hakkınız yok", diyordu sertçe. "Kendi beslenmem için gereken herhangi bir şeyi elimde tutmaya benim de bu kadar hakkım var, tatmin olmak için arzu ettiğim herhangi bir şeyi elimde tutmam için, tıpkı sizin gibi."[15] Düzleyicilerin iddia ettikleri doğal politik hakların kaçınılmaz biçimde mülkiyetin ortadan kaldırılmasına yol açacağını söylüyordu. "Hiç kimsenin", diye vurguluyordu Ireton,

> krallık meselelerini sona erdirmekte veya belirlemekte ve hangi kanunları takip etmemizi belirleyecek olanları seçmekte bir çıkar elde etmeye hakkı yoktur, bu krallıkta sürekli sabit bir çıkara [yani, mülkiyete] sahip olmayan hiç kimse bu hakka sahip değildir; ve bir araya geldiklerinde bu krallıktaki gerçek ve sürekli çıkar her ne ise onu idrak edecek olanların bu krallığı temsil etmesine uygundur, sonunda krallığın temsilcilerini bunlar oluşturacaklardır.[16]

Kısaca, "İngilizlerin hakları" meselesini çözüme kavuşturmakta hesaba katılan doğal hak, mülkiyetti, erdem veya kişisel mükemmellik değil; ne oy kul-

---

[13] *Agy*, c. 1, s. 354.

[14] Christopher Hill ve Edmund Dell, eds., *The Good Old Cause: Documents of the English Revolution* içinde, s. 356.

[15] *Clarke Papers*, c. 1, s. 263.

[16] *Agy*, c. 1, s. 301-302.

lanma hakkı ne de mülkiyet İngilizlerin doğuştan elde ettikleri bir şeydi. Toplumu bir "toplumsal sözleşme" yerine bir "doğa kanununa" göre kurmak, mirasçıların mülkiyetin bahşettiği sivil çıkarın varlığını tehlikeye sokabilecek değişmez mülkiyet iddiasında bulunmalarına imkan verdi. Ireton'un belirttiği gibi:

> Eğer sivil anayasanın bu temel parçasını ele alacaksak, biz basitçe bir adamın sahip olduğu tüm mülkiyeti ve çıkarı, bu ister miras yoluyla topraktaki, ister mülkiyet yoluyla arazideki veya başka bir yerdeki mülkiyeti ve çıkarı olsun, ele alacağız.[17]

Gerçekten, daha sonra ilan ettiği gibi:

> Tüm bunları mülkiyeti gözettiğim için savunuyorum. Umudum zafer kazanmak için çatışma noktasına gelmeyeceğimizdir, bütün mülkiyeti çekip almak olan bu yola gitmeyeceği konusunda herkesin düşünüp taşınmasına izin verin. Çünkü buradaki dava krallık anayasasının en temel parçasıdır, bunu çıkarırsanız, bütün anayasayı çıkarmış olursunuz.[18]

Ireton, Düzleyiciler'in doğa kanunu iddiasına meydan okuyarak şunları söylemeye devam etti:

> Bu, [Düzleyiciler'in toplumsal yaşamı buldukları] doğal hak tarafından mı gerçekleştirilecektir? Sizin ilgi alanınız olarak uzun uzadıya konuşacaksanız, o zaman bütün mülkiyeti de inkâr etmek zorundasınız ve benim mantığım budur. Bu yüzden: aynı doğa kanunu ile, her neyi hak iddia ediyorsanız, onunla şunu söyleyebilirsiniz, "kişi kendisini yönetecek kişiyi seçmekte bir diğeri ile eşit hakka sahiptir" –aynı doğa kanunu ile, o kişi gördüğü herhangi bir mal için eşit hakka sahiptir: et, içecek, giysiler, kendini beslemek için onları almak ve kullanmak. Toprağa sahip olma, yerleşme ve onu işleme özgürlüğüne sahiptir; herhangi birinin kendisinin malı olarak gördüğü herhangi bir şey için [aynı] özgürlüğe sahiptir.[19]

"Doğal durum" veya "haklar" üzerine sunulan bu görüş, yalnızca özel mülkiyet veya parlamenterizmin değil, oligarşi ve monarşinin çok geleneksel argümanlarını hatırlatmaktadır.

Düzleyici ve "Soylu" görüşlerinin en dramatik karşı karşıya gelişleri ikinci gün ortaya çıktı. Rainborough, tüm İngilizlerin yaşamdaki mevkilerinden bağımsız olarak kendi politik kaderleri hakkında etkin bir şekilde karar verme

---

[17] *Agy*, c. 1, s. 303.

[18] *Agy*, c. 1, s. 306.

[19] *Agy*, c. 1, s. 307.

hakkını tasdik ederek, radikal demokrasinin büyük deklarasyonlarından biri olan ve kuşaklar boyu yankılanan bir bildiriyi seslendirdi:

> İngiltere'de en yoksul kişinin de en zengin kişi kadar yaşamaya hakkı vardır; ve dolayısıyla Efendim, bana göre bir yönetim altında yaşayan herkesin, ilkin, kendi rızasıyla o yönetimin altına girmesi gerektiği açıktır; gene bana göre İngiltere'de en yoksul kişi, sesini duyuramadığı bir yönetim altında yaşamaya hiçbir şekilde mahkum değildir;... bunlardan şüphe edenin ben İngilizliğinden şüphe ederim.[20]

Bu ateşli sözler üç yüzyıl veya çok daha sonrasına kadar politik gerçekliğe tercüme edilmeyecekti; "en fakir olan" "en kodaman" olana karşı en berrak sesini de modern sosyalizmin ortaya çıkışına kadar bulamayacaktı.

Düzleyiciler, "kişilerin arazilerini eşitleme" amacında olmadıklarını sürekli ilan etseler de, yine de hukuki ve politik ayrıcalığın her biçimini sona erdirme amacındaydılar. "Soylu" tartışmacılar, bu görüşün özel mülkiyetin meşruluğuna kapalı biçimde meydan okuduğuna ilişkin iddialarında eşdeğer ölçüde etkiliydiler. Aslında, daha aşırı Düzleyiciler'in görüşleri, zanaatkâr ve toprağa aç çiftçiler için makul bir maddi yeterlilik ile refahın görece eşit paylaşımını ve muhtemelen malların ve kaynakların dağıtımında komüniteryan bir toplum biçimini işaret ediyordu.

Cromwell; Rainborough, Sexby, Wildman ve Ajitatörler'i anarşiye meydan veren görüşlere sahip olmakla suçlayarak, Düzleyiciler'i İsviçre tarzı bir kantonculuk —biz buna konfederalizm diyebiliriz— politikası gütmekle itham etti. "Kimse niyetinizin anarşi olduğunu söyleyemez", diye sertçe uyarıyordu,

> fakat *bu yönetimin sonuçları anarşiye eğilimlidir*, anarşide sona ermek zorundadır; çünkü herhangi bir kısıtlama veya sınırın olduğu yerde, siz bu [sınırı] kaldırırsanız, nefes alıp vermekten gayrısını düşünmeyen insanların [seçimlerde sesini kısmış olmaz mısınız?].[21]

Anarşi sözcüğü açıkça pejoratif anlamda kullanılmıştı ve hiçbir şekilde Düzleyiciler'in gerçek görüşlerini yansıtmıyordu. Rainborough ve Petty, suçlamayı şiddetle reddetti. Fakat Rainborough, bazılarında olan diğerlerinde olmayan "böyle bir mülkiyet nasıl ortaya çıktı",[22] diye sorarak cevabına kesinlik

---

[20] *Agy*, c. 1, s. 300-1.

[21] *Agy*, c. 1, s. 309. (vurgulama eklenmiştir).

[22] *Agy*, c. 1, s. 311.

kazandırdı ve eşitlikçi bir uyarıda bulundu. Ardından sert bir dille şöyle devam etti:

> Diğer taraftaki kişi zenginlerin seçilmesi durumunda mülkiyetin olmayacağını söylerse eğer, ben de bir taraftaki bir kişinin diğer taraftaki beş kişiyi odun toplayıp su çekmeye mecbur bırakacağını ve dolayısıyla ulusun çok büyük bir bölümünün köleleşeceğini söylerim. Gerçekten de bana göre bizler hâlâ geçmişte olduğumuz yerdeyiz; ve ben, bunun krallığın mevcut yasası olduğundan başka herhangi bir sav işitmedim.[23]

Dönem göz önüne alındığında bu bildiri sıradışıydı. Siyasi demokrasi kadar iktisadi demokrasiye olan ihtiyacı da gösteriyordu. Rainborough, aslında, halk kralın keyfi gücüne karşı silahlandıktan sonra dahi değişmeden devam eden maddi koşullar üzerine Presbiteryen ve Bağımsızlar'ın aynı şekilde yerleştirmiş oldukları politik örtüyü yırttı. Onlar için hiçbir iyileşme yapılmamıştı ve Rainborough'un çıkardığı sonuçta olduğu gibi "şimdi kendileri için söyleyecek hiçbir şeyleri yoktu."[24]

Rainborough, Sexby, Wildman ve diğer Düzleyiciler'in değişik sözleri sonraki yüzyıllarda defalarca yaşatıldı. Bu adamlar ne yapmış olduklarını bilmeden Putney'de radikal bir gelenek yarattılar.

4 Kasım'da, her iki tarafı dinleyen Ordu Konseyi, en sonunda *Heads of the Proposals*'ın temel fikirlerini benimseyen bir kararı kabul eden bir oylama yaptı. Monarşi ve Lordlar Kamarası korunacaktı. Düzleyiciler'in kazandığı tek başarı, mülkiyet şartından bağımsız olarak savaşta hizmet eden veya ona maddi katkıda bulunan, "eğer hizmetçi veya dilenci değilseler", özgür doğmuş tüm erkekleri içine alacak şekilde genişletilen bir oy kullanma hakkıydı. Ajitatörler bu son kısıtlamadan açıkça hayal kırıklığına uğradılar, benimsenen tekliflerinde şunları söylediler: "Kralın yoz çevresi kısa zamanda öyle karmakarışık bir hale geldi ki, kral eğer tahta böyle gelecekse, halkı yok etme kapasitesine sahip olur."[25]

Cromwell ve Ireton, Ajitatörler'in ve onların Düzleyici destekçilerinin genişletilmiş oy kullanma hakkı taleplerine karşı çıkmaya sıkı biçimde devam ettiler. O ve diğer "Soylular", Ajitatörler'in kendi alaylarına geri gönderilmesi ile meşguldüler ve onlar gönderildikten sonra, oldukça muhafazakâr bir subay

---

[23] *Agy*, c. 1, s. 320.

[24] *Agy*.

[25] *Agy*, c. 1, s. 441.

komitesi tartışmaları sonlandırmakta onların yokluğunun avantajını kullandı. Bu hareket yalnızca Ajitatörler'in halk forumunu sona erdirmedi, aslında onları bir grup olarak küçük parçalara ayırdı.

Buluşma

Putney Müzakereleri başlamadan önce, Düzleyiciler'in *Agreement*'ı benimseyerek ordunun güneydoğudaki bütün alaylarının genel bir buluşmasının gerçekleştirmesi konusunda hemfikir olunmuştu, fakat "Soylu" komitesi bu genel buluşmayı üç ayrı toplantı halinde düzenleyerek orduyu böldü ve onun daha militan olan alaylarını izole etti. Tek bir buluşmada, birleşmiş ordu, Düzleyiciler'in programını pekâlâ benimseyebilirdi ve gerçekte Ajitatörler, alınan kararın askerlerin genel bir toplantısında geri çevrilebileceği umudu içerisindeydi.

"Soyluların" ordudaki otoritesi çok kısa sürede dramatik ve kesin bir teste tabi tutuldu. Üç buluşmanın ilki sırasında, yaklaşık sekiz alay Ware yakınındaki Corkbush Field'da buluştu. Daha militan olan iki alay, Tümgeneral Thomas Harrison'ın süvarileri ve Albay Robert Lilburne'nün (Düzleyiciler'in amacına çok sempati duyan ve "ordunun en isyancı alayını".[26] kumanda eden John Lilburne'nün kardeşi) piyadeleri müzakerelerin sonucuna çok öfkelendi. Bu iki alay Ware buluşmasına katılmayı savunanlar arasında olmamalarına rağmen, "İngiltere'nin Özgürlüğü ve Askerlerin Hakları" sloganı ile beraber göze batan şekilde şapkalarına *Agreement of the People*'ın birer nüshasını ve Düzleyici grubun rengi olan yeşil dalları takarak aniden ortaya çıktılar. Albay Rainborough da, hapishaneden henüz çıkmış olan John Lilburne'nin yaptığı gibi, kendi alayı yanında olmadan, beklenmedik şekilde çıkageldi. Cromwell, şimdi açıkça otoritesine karşı bir ayaklanmanın eşiğindeydi.

Fairfax'ın subayları, Harrison'ın adamlarını, şapkalarındaki *Agreement*'ı yırtarak ve en militan askerlerden dokuzunu tutuklayarak ve onlardan üçünü olay yerinde kurulan askeri mahkemeye çıkarıp ölüm cezasına çarptırarak yıldırmayı başardı. Ardından, bu üç adamdan yaşamları için zar atmaları istendi. Kaybeden Münzevi Richard Arnold, kendi alayının önünde vurularak öldürüldü –sonradan Düzleyici bir broşürün öfkeli ve ironik biçimde belirttiği gibi, "Ordunun Ciddi Girişimi ile ilgili olarak askerlerin çalışmalarını desteklediği

[26] H. N. Brailsford, *The Levellers and the English Revolution*, ed. Christopher Hill (Nottingham: Spokesman University Press, 1976), s. 296.

ve yardım ettiği için".[27] Düzleyiciler ve onların destekçileri bu katliamı asla unutmayacaklardı, çünkü Düzleyiciler ve "Soylular" arasında en sonunda kan akmıştı. Aslında, Düzleyici "Tilkileri Avlama" broşürünün iddia ettiği gibi, ordunun sıradan askerlerinin Düzleyici politik amaçları gerçekleştirmedeki en son hatası bu "en kurnaz tilkilerin" işiydi.[28]

Bir ordu ayaklanmasını engelleyen şey, pekâla, buluşmadan dört gün önce, Charles'ın Hampton Mahkemesi'nden kaçtığı ve ikinci bir iç savaş ihtimalini ortaya çıkararak Wight Adası'na sığındığı yönünde Ware'e ulaşan haberler olabilir. Putney Müzakereleri'nden önce Charles ile iyi görüşmeler yapmakta olan Cromwell, kralın kafasına Düzleyiciler'in ona "suikast yapma" arayışında oldukları fikrini sokmuş görünmektedir, bu durum pek sıkı korunmayan kralı kaçmaya sevketmiş olabilir. Her halükârda, Cromwell Charles'ın İskoçlar ve İngiltere'de İç Savaşı yeniden başlatacak kralcılar ile görüşmeler yaptığını biliyordu ve General, hizmetleri karşılığında bir lordluk kazanma umuduyla monarşiyi dahi yeniden kurmayı denemiş olabilir. Kralın, er ya da geç, Hampton Mahkemesi'nden kaçmayı deneyeceğinden habersiz olması, onu koruma altında tutanın Cromwell'in kuzeni Robert Hammond olması nedeniyle, pek olası degildi.

"Kaçışın" zamanlaması –tam da "Soyluların" Düzleyiciler ile düello yaptığı bir zamanda– General açısından daha iyi olamazdı: Orduyu krala ve destekçilerine karşı generallerle birleştirmeye hizmet etti ve herhangi bir ayaklanma planını atik davranarak bozdu. Bu durum, bölünmüş bir ordunun kralcı bir zafer anlamına geleceği konusunda "Soyluların" askerleri inandırmaları yolunda çaba harcamasına gerek bırakmadı. Yeni Model askerleri, güçlü askeri disiplin duyguları nedeniyle kendilerinden daima gurur duymuşlardı. Olaylar onları şimdi militanlıklarını ve muzaffer orduya bağlılıklarını Düzleyiciler'in talepleri üstüne koymaya zorladı. İkinci İç Savaş, ordu içinde Putney Müzakereleri'nin açmış olduğu keskin politik bölünmeleri tamamen gölgeleyerek ortalığı sardı.

---

[27] "Hunting of the Foxes", *Leveller Manifestoes*, s. 363.

[28] *Agy*, s. 359.

7. BÖLÜM

KRALIN ÖLDÜRÜLMESİ VE YENİLGİ

Charles hâlâ İngiltere Kilisesi'nin görünürde başı olsa da, İskoç desteği karşılığında Presbiteryen inancını oportünist bir tavırla kabul etti ve bir kez daha Yeni Model Ordu'ya karşı savaşta askeri bir gücü yönetebildi. Püritenler tarafından adlandırıldığı gibi, bu "kan adamının" süregiden ihaneti Yeni Model Ordu'nun bütün sabrını tüketti –ve 1648 başlarında, İngiltere'de İkinci İç Savaş patlak verdi.

İlkinin aksine bu savaş yalnızca birkaç ay sürdü. Kısalığına karşın, İkinci İç Savaş genellikle daha çok askeri ustalık ve hatta ilkine göre Cromwell'in güçlerinden daha büyük bir kararlılık gerektirdi. Yeni Model Ordu şimdi kendisinden oldukça büyük bir işgalci İskoç ordusunu bozguna uğratmak zorunda kalmıştı. Aslında, İngiltere'nin büyük kısmı bu kez kral yanlılarının baskın olmasını bekliyordu. Yine de, yaklaşık bir ay içinde, Yeni Model askerlerinin gayretleri ve Cromwell ile kumandanlarının sıradışı yetenekleri, kralın yenilenmiş şiddetli saldırılan karşısında nihai zaferi getirdi. Cromwell, Preston'da, Ağustos 1648'de, kendisinin iki katı büyüklüğündeki bir İskoç ve Cavalierler gücünü kesin biçimde bozguna uğrattı ve yazın geri kalanında, kralcı direnişçilere karşı yapılan temizlik operasyonlarından sonra Yeni Model, en sonunda monarşik amacın tazelenen umutlarını sona erdirdi.

Devrimci Ordu'nun kesin zaferi İngiliz halkının tam desteğine sahip değildi; devrimin ilk yıllarında Avam Kamarası'nda bir araya gelen toprak sahibi sınıfın ve tüccar sınıfının sempatisini de kazanamadı. 1648'e kadar, radikaller, ülkeyi keskin biçimde kutuplaştırarak çoğu varlıklı sınıfı ve onlara bağımlı olanları korkuttu. İngiliz halkı –soylular, üst sınıf (eşraf) ve plebler– bir bütün halinde kralcılık karşıtı değildi; sadece, özellikle Charles'ın fena davranışları

karşısında şoka uğramışlardı. Fakat ordunun radikalliği, ülkede büyük ve küçük ayrıcalıklı sınıfları tedirgin eden toplumsal istikrarsızlık korkusunu ortaya çıkardı. ordunun Ajitatörler'i ve onlarla birlikte çalışan sivil Düzleyiciler, *Agreement of the People*'ı hazırladıklarında ve demokratik bir Ordu talep ettiklerinde, orta sınıflar ve toprak sahibi üst sınıf, kiracılarını ve kendilerine bağımlı olanları da aynı çizgiye getirerek radikallere karşı muhalefette birleşti.

İngiltere'nin bazı bölgelerinde kırsal kiracı nüfus, genellikle kendi toprak sahipleri adına gerçekte devrimci Roundhead'lere karşı silah kuşandı. Güney Wales, Kent ve Essex kısmen, Cromwell'in askeri güçle bastırmak zorunda kaldığı geniş kralcı ayaklanma bölgeleri oldular. Bu hareketli bölgelerde, köylü sınıfın çoğunluğu kralı destekleyen kendi yerel lordlarının bağlılıklarını pasifçe benimsedi.

Düzleyiciler ve İkinci İç Savaş

Düzleyiciler'in orduda karşılaştıkları sıkıntılar –onların *Agreement*'ının sonuçsuz kalması, Ware'daki cinayet ve İkinci İç Savaş'ta askerler ve onların generalleri arasında krala karşı yeniden kurulan birlik– politik çabalarının odağını sivillere, özellikle Londra'ya, modern çağda demokratik olarak örgütlenen belki ilk politik partinin olduğu yere kaydırdı.[1] Değişik manifesto ve dilekçelere imza atan kişileri üye yaptılar ve üyelerin geliriyle doğrudan orantılı olan düzenli ödemeler yoluyla kendi finans kaynaklarını oluşturdular. Bu fonlar broşürler ve haber bültenleri çıkarmak için kullanıldı ve hatta belki de ülkenin değişik bölgelerinde Düzleyiciler'in görüşlerini yayan ve başkenttekilerle bağlantılı yeni gruplar oluşturan örgütçülere gönderildi. Böyle bir örgüt daha önce hiç olmamıştı ve dönem göz önüne alındığında, yokluğunda birçok farklı ve dağılmış yöne kolaylıkla sürüklenebilecek olan Devrim üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştu.

Bizim hakkında en fazla bilgiye sahip olduğumuz Londra Düzleyici örgütü, Düzleyiciler'in davasına sempati duyan yerel hanlarda düzenli olarak toplanan kentin değişik bölgelere dağılmış grupları etrafındaki sivil temel üzerine şeffafça kuruldu. Her semt grubu da, birçok semti kapsayan bir kilise bölgesi komitesine temsilciler gönderdi ve büyüdükçe Büyük Londra bölgesinin Yö-

---

[1] Düzleyici örgüt üzerine, bkz. A. L. Morton, ed., *Freedom in Arms: A Selection of Leveller Writing* (New York: International Publishers, 1975; Londra: Lawrence & Wishart, 1975), 17. Bölüm.

netici Komitesi'ni oluşturan "kurul üyelerini" ve "temsilcilerini" (bu sözcüğü Yeni Model Ordu'da radikallerin kullandığı bir isimden almışlardı) seçti. Bu kent yönetimi bir bütün olarak başkent hakkında taktik nitelikli kararlar alıyordu. Her hafta en az üç İcra Komitesi toplantısı, bir handan ve semtten diğerine, dönüşümlü olarak toplandı. Eldeki topluluğun boyutuna bağlı olarak, benzer bir örgüt biçimi Londra dışında ve banliyölerinde vardı. Bir yerden diğerine kuşkusuz değişmekte olan bu yapı, Düzleyiciler'in Londra dışındaki hareket için gevşekçe ileri sürdükleri rakam olan "binlercesini" kapsıyordu. Aslında, parlamenter askerler nereye yerleştirilmişler ise orada Düzleyici bir örgüt türünü yaratmaya yardımcı olmuş görünüyorlardı, bu bizim daha sonraki devrimlerin bazılarında karşılaşacağımız türden bir olgudur.

Düzleyici örgüt biçimleri, hareket içindeki demokrasiyi engellemek bir yana, kısmen büro ve toplantı yerlerinin dönüşümlü olması nedeniyle, ona aslında oldukça özgürlükçü bir biçim verdi. Düzleyici hareketin kendi yerel mekanı olan hanlarda, politik yaşam, daha çok kişisel arkadaşlıklar ve yerel ajitasyonla birbirine bağlı olan bir grubun içine yerleştiği komşuluğun bir parçasıydı. Düzleyici haftalık dergi, *The Monitor*, Londra'da hem siviller hem de askerler tarafından yaygın olarak okunuyordu; Düzleyiciler genellikle dillerini çözmeye yardımcı olan ve canlı argümanlar sağlayan "bir maşrapa bira veya bir kadeh beyaz şarap içerek sıkıntılarını tartıştılar ve üçünü de sevdiler", diyor Brailsford. Aslında, Yeni Model Ordu'yu sınırlamak bir yana, Düzleyiciler her anlamda sıradan insanlar arasında derinlerde yatan, yerel kökleri olan bir topluluk hareketiydi.

Düzleyiciler'in ordudaki faaliyetleri Ware'dan sonra sona ermedi. İkinci İç Savaş hâlâ devam ederken, Düzleyiciler, "Soyluların" dahi boyun eğmek zorunda kaldıkları ordudaki radikal duyguları derinden beslemeye girişmişlerdi. Kesin sonuçlar doğuran Preston Savaşı'nın ilk gününde (17 Ağustos 1648), en radikal Düzleyiciler'den biri olan Henry Marten tarafından yazılan bir broşür "İngiltere'nin düz insanları" adına, "zengin ve kudretli" olanlara öfkeyle saldırıyordu. Ülkeye musallat olan tüm belalar, "ülkenin tümü üzerindeki sade ve sıradan bütün halkı fakirleştirmek ve iyice köleleştirmek için zengin ve kudretli olanlar arasındaki bir ittifaktan" kaynaklanıyordu. Toplumun bu ayrıcalıklı ve zengin tabakasına işaret eden broşür şu suçlamalarda bulunuyordu:

> yönetimdeki yolsuzluklar, adil ve eşit olmayan yasalar, sahtecilik, dolandırıcılık, despotluk ve baskı sonucu bu mutsuz ve köleleştirilmiş ülkenin büyük bölümü o yırtıcı pençeleriniz altında kıvranıyor. Sizler tekellere, tefecilere ve çetelere sa-

> hip olarak bütün zenginliği, paraları ve evleri kendi mülkiyetinize soktunuz; birçok bölgede ortak arazilerimizi çitle çevirdiniz.[2]

Servet sahipleri –ve aynı şekilde servet– üzerine bu türden saldırılar, hâlâ bu gibi talepleri destekleyecek güce sahip olan ordunun derinliklerine işleyerek, bütün İkinci İç Savaş boyunca ortaya çıktı.

1648 yazı ve sonbaharında Düzleyici etki en yüksek noktasına ulaştı –ordu içinde, Londra'daki alt sınıflar arasında ve kırsal bölgelerin uzak yerlerinde. İronik biçimde, Bağımsız hareketin daha varlıklı ve daha muhafazakâr unsurları olarak bilinen Presbiteryen Kamaralar ve "ipekli Bağımsızlar" dahi, Cromwell'e karşı kullanma umuduyla Düzleyiciler'e kur yapmayı denediler. 1648 Ağustos sonlarında, Kamaralar "Dürüst John" Lilburne'ü Kule'deki bir diğer hapisliğinden kurtaracak kadar ileri gittiler ve hatta ona 1630'larda Star Chamber'ın elinden çektiklerine karşılık olarak 3000 pound para tahsis edilmesini kabul ettiler.

Fakat Cromwell'e karşı bir hizip oluşturmak bir yana, Lilburne, salıverilince, krala ve kraliyet yönetiminin yeniden kurulması tehlikesine karşı ortak bir cephe oluşturmak için General ile acil bir buluşma gerçekleştirdi. Düzleyici lider, parlamenter Bağımsızlar'ın, ordunun ve Düzleyicilerin hepsinin *Agreement of the People*'a son halini verecek bir toplantıya temsilciler göndermesini önerdi. Cromwell'e kişisel sadakati safça, hatta takıntılı seviyelere ulaşan Lilburne, mesajını ant içerek naifçe bitirdi: "kanımın son damlasına kadar sizinim" Ve gerçekte bu ant Düzleyiciler ve Cromwell'ci Bağımsızlar arasında, aralarındaki temel uzlaşmazlıklar hâlâ devam etmesine karşın, her iki tarafın da o dönemde ihtiyacı olan bir birliğin kuruluşunu gerçekleştirdi. Presbiteryen Parlamento bir kez daha kışkırtıcı biçimde orduyu dağıtma, en azından komutanını düşürme hareketine başlarken, diğer tarafta, çoğunluğu Düzleyiciler'in etkisi altında olan Cromwell'in askerleri onu Presbiteryenler'e ve özellikle krala karşı kararlı bir şekilde hareket etmeye zorluyordu.

Cromwell, Düzleyiciler'i hor görmekte istikrarlı olmasına rağmen, onlarla geçici bir uzlaşma yapmak zorunda kaldı. "Soyluların" ve Düzleyiciler'in temsilcileri bir dizi konferansta bir araya gelip İngiltere'nin geleceğini tartıştılar ve

---

[2] H. N. Brailsford, *The Levellers and the English Revolution*, ed. Christopher Hill (Nottingham: Spokesman University Press, 1976), s. 340 içinde. Marten, kayda değerdir ki, broşürde saldırmış olduğu sınıfa aitti. Babası büyük bir arazi sahibi olan zengin bir avukattı, oğlu gibi, Avam Kamarası'nda görev aldı.

çoğu kez de herhangi bir uzlaşmanın imkânsız olduğu anlaşılıncaya dek birbirlerine sözlü sataşmalarda bulundular. Kasım'da Fairfax, Ordu Genel Konseyi'ni aslında yalnızca subaylardan oluşan bir toplantıya çağırdı; Ajitatörler ve Temsilciler çağrılmadı. Ireton tarafından çerçevesi çizilen, Düzleyiciler'e dinsel tolerans ve kralın geleceği hakkında yatıştırıcı görüşler önermeye çalışan bir *Remonstrance* taslağı yayınladı. Fakat Düzleyiciler, (Ajitatörler veya Temsilciler) ve sıradan askerler kandırılamadı. "Kan adamının" (Charles) adalete teslim edilmesini ve soylular sınıfının tamamen ortadan kaldırılmasını açıkça savunan daha sert bir *Remonstrance* yayınlamasını tavizsizce talep ettiler. Cromwell'in bu aşamada, ister sevsin ister sevmesin, Düzleyiciler'e çok ihtiyacı vardı ve Ireton, kral hakkındaki ılımlı satırları, onun açıkça öldürülmesi çağrısında bulunacak şekilde yeniden yazdı. Dahası, bu belgeye gelecekteki herhangi bir kralın seçimle gelme ve buna uygun olarak seçilmiş bir parlamentonun halkın istekleri adına yetki kullanacağı bir *Agreement of the People*'ı –artık anayasa veya temel hukukla eşanlamlı olan bir terimdi bu– kabul etmek zorunda olacağı konusunda uyarıda bulunuyordu.

Düzleyiciler, gerçekte daha fazlasını talep ettiler. Ireton'ın *Remonstrance*'ının aksine, bu temel kanunu ne oligarşik parlamenterlerin ne de ordu subaylarının yazmasını istediler. Daha ziyade, İngiliz halkının büyük çoğunluğunun bir *Agreement* oluşturmak için bugün anayasal bir kongre olarak adlandırabileceğimiz şeyi seçmesini talep ettiler –bu halkın vekillerinin gücünü açıkça ortaya koymak, bir anayasa taslağı hazırlamak ve onaylamak demekti.

Eksik Parlamento

Her zaman olduğu gibi, Presbiteryen Parlamento kral konusunda ikircikli kaldı. Presbiteryenliğin İngiltere'nin devlet dini olmasını garanti altına almak için kralın tekrar iktidara geçmesini istedi ve monarşiyi cumhuriyet –veya muhtemelen onun korkutucu özelliği, demokrasi– karşısındaki tek koruyucu olarak gördü. Krala karşı yapılan ikinci savaşa sadakati, ilk çatışma sırasındaki davranışı gibi, şüpheliydi. Arada bir fark varsa eğer, o da Presbiteryen Parlamento'nun Yeni Model Ordu'ya karşı genellikle açık olan düşmanlığı idi. "Avam Kamarası'nda çoğunluğa sahip olan Presbiteryenler her iki tarafın çok kesin bir zafer kazanmasını asla istememişti", diyor Christopher Hill, Cromwell biyografisinde.

> Hâlâ kralın onları ordunun savunduğu "sapkınca demokrasiden" –alt sınıfların tartışma ve örgütlenme özgürlüğünden– koruyacağını ümit ediyorlardı. Mayıs 1648'de sapkınlık ve saygısızlığa karşı acımasız bir kanun geçirmişlerdi. Cromwell, Kasım ayının başında bozguna uğramış kralcıları İskoçya'ya kovalarken, onlar Kral ile yıpratıcı müzakerelere yeniden başladılar.[3]

Aslında, orta sınıf ve liberal politik merkezin bu türden davranışları, göreceğimiz üzere, İngiliz Devrimi'ne özgü olmayacaktı; sonraki yüzyıllarda da her büyük devrimde ortaya çıkacaktı.

Ordu, kendisi adına, Presbiteryen Parlamento ve krallık ile anlaşma yapabileceği her olasılığı sonuna kadar tüketmişti; Charles'ın güçlerine karşı zaferinden sonra, "Ordu, yenilgiye uğramış çoğunluk üzerinde onun isteğini Tanrı'nın isteğini– kabul ettirme hakkına sahip olduğunu hissetti"[4], diye gözlemliyor Brailsford. Devrim kendi gelişiminin tamamen yeni ve daha radikal bir safhasına girmiş görünüyordu. 6 Aralık 1648'de, kuzeydeki zaferinden sonra Londra'ya yorgun argın dönen Yeni Model Ordu başkenti tekrar işgal etti ve askerler tarafından desteklenen ve Cromwell'den başlayıp radikallere kadar uzanan geniş bir yelpazeye göre hareket eden Albay Thomas Pride, Kamara'nın etrafını kuşattı ve onu ele geçirdi. Fakat Pride bir "Soylu" idi. Varolan Parlamento'yu dağıtmadı ve yerine, Düzleyiciler'in talep ettikleri gibi, yeni bir Kamara seçecek olan bir halk kongresi koymadı; bunun yerine, Uzun Parlamento'nun geriye kalan 250 üyesinden kralcı ve Presbiteryen üyeleri çıkararak tek bir parlamento yarattı. Hâlâ koltuklarını koruyan az sayıda kişi –yalnızca altmış sekizi, özellikle Pride'nin "güvenilir" ve tanrısal üyeler olarak düşündüğü Bağımsızlar– ordu subaylarının taleplerine körü körüne itaat edecek olan kısa ömürlü Eksik Parlamento'yu oluşturdu. Pride'ın Temizliği diye adlandırılan bu girişimden bir gün sonra, Cromwell Londra'ya girdi, darbe hakkında önceden bir bilgiye sahip olmadığını (buna inanmak güçtü) iddia ,etti fakat görev duygusuyla darbeye destek verdiğini duyurdu.

Cromwell'ci Bağımsızlar tarafından yönlendirilen Eksik Parlamento, cumhuriyetçi bir devlet, "Commonwealth", kurmaya girişti ve Düzleyiciler tarafından uzun süreden beri ortaya atılan taleplerin çoğunu yarı gönüllüce benimsedi. Ocak 1649'a kadar, Kamara, özellikle kendi temsilcisi olarak yalnızca

---

[3] Christopher Hill, *God's Englishman: Oliver Cromwell and the English Revolution* (New York: Harper & Row, 1972), s. 100.

[4] Brailsford, *Levellers*, s. 337.

Avam Kamarası'nı atamakla, tüm devlet gücünün görünürde halktan kaynaklandığı anlamına gelen üç temel kararı kabul etti. Avam Kamarası'dan geçen kanunlar hemen yürürlüğe giriyordu, bunların kraldan ve Lordlar Kamarası'ndan onay alması gerekmiyordu. İngiltere şimdi, en azından teorik olarak, bir cumhuriyetti ve monarşi 30 Ocak'ta ve Lordlar Kamarası 7 Şubat'ta resmi olarak ortadan kaldırıldıktan sonra, gerçekten de cumhuriyet haline gelmiş göründü.

Fakat gerçekte yeni seçimler yapılmadı. Eksik Parlamento, kendi almış olduğu kararlar uyarınca, daha fazla temsiliyete dayanan kanun koyucu bir organ yerine, ulusun tek kanun koyucu organı oldu. Oy verme hakkı yalnızca sınırlı sayıda oy verme hakkına sahip olanlara dayandı ve devlet erki, Eksik Parlamento ve üyeleri General ve Adalet Üst Mahkemesi veya Devrim Mahkemesi olan çok güçlü bir Devlet Konseyi tarafından paylaşıldı. Dahası, Eksik Parlamento'nun gücünün kaynağı halk değil, ordu, daha doğrusu onun generalleriydi. Bu Parlamento her ne kadar beş yıl süresince ülkenin en üst kanun koyucu organını oluştursa da, devlet erkinin *fiili* kurumsal temelini "Soylular" oluşturdu. Aslında, Eksik Parlamento, keyfi bildirileriyle, gizli bir kralcı sempatizanı olan, "onun içine monarşik güçlerin bir şekilde" yerleşmesi fikrinden asla tamamen vazgeçmeyen Cromwell'i bile ürküten kolektif bir tiranlığa yaklaşmıştı. Zamanın göstereceği gibi, bu statüye pekâlâ kendisi talip olmuş olabilirdi.[5]

Lilburne'a süren inançları nedeniyle, Düzleyiciler, Pride'ın Temizliği'ni, fazla düşünülmeden tasdik edilen, tek partinin ülkeye keyfi biçimde zorla kabul ettirilmesi olarak gördüler; aslında, Eksik Parlamento, Düzleyicilerin bir halk kongresi vizyonunu gerçekte sulandırdı ve etkisizleştirdi. Eksik Parlamento, Düzleyicilerin talep ettiği gibi bir *Agreement of the People* oluşturmak amacıyla bir anayasa konvansiyonu çağırmak yerine, bir *Agreement* ("Soylular" bu terimi seçmiş ve onun anlamını ucuzlatmışlardı) hazırlamak üzere on altı kişilik bir komite meydana getirdi. Komite üyelerinin –hem Ireton gibi "Soylular" hem de Lilburne gibi Düzleyiciler bu komitenin içindeydi– kendi politik uzlaşma alanları ile ilgili bazı genel şeyleri görüşüp karara bağlamasından sonra, komite dini hoşgörü konusunda ayrıştı: Düzleyiciler, Katoliklerin, Yahudilerin ve ateistlerin içinde olduğu tam bir dinsel özgürlükte ısrar ederken, subaylar yalnızca seçilmiş "azizlerin" yönetmesi gerektiği ve bu nedenle

[5] Hill, *God's Englishman*, s.107-108.

Anglikan Kilisesi'nden ayrılanlara hoşgörülü olunmaması gerektiği konusunda ayak direyerek, buna ısrarla karşı çıktılar.

Bu tartışmanın Düzleyiciler'i komiteden çıkarmak amacıyla sahnelenmesi bütünüyle mümkündü. Her halükarda, şiddetli bir tartışmadan sonra, komite subaylarına kızan Lilburne çekildi ve sahip olduğu tüm retorik güçlerle, mutlak askeri yönetimin tehlikeleri hakkında uyarıda bulundu. 20 Ocak'ta, geriye kalan komite üyeleri, taslağı büyük ölçüde "Soylular" tarafından hazırlanan kendi *Agreement* versiyonlarını Eksik Parlamento'ya sundular –komite subaylarının itiraz edilebilir en küçük bir nokta bulmadıkları anayasal bir denge durumu üreterek onu basitçe unutuluşa terk ettiler. Düzleyiciler'in temel bir kanuna yönelik herhangi bir ajitasyonu bu nedenle Eksik Parlamento'nun ve "Soylular"ın mutlak ataleti ile yok edildi; bir yüzyıldan fazla bir süre boyunca da, özellikle İngiltere'nin Kuzey Amerika kolonilerinde gerçekleşene dek, yeniden başlatılmadı. En sonunda, 27 Ocak'ta, Eksik Parlamento, Düzleyiciler'in uzun süreden beri baskı yaptıkları başka bir amacı gerçekleştirerek, kralı ölüm cezasına çarptırdı. Fakat Düzleyiciler, yine kendi prensiplerine göre doğru olan biçimde, bu görevin meşru olmayan Eksik Parlamento tarafından değil, gerçek bir temsilci olan Avam Kamarası tarafından üstlenilmesi gerektiğini daima savunmuşlardı ve Lilburne, Charles'ın –ondan en radikal Bağımsızın duyduğundan daha az tiksinti duymuyordu– yargılanmasının meşru olmayan ve keyfi bir eylem olduğunu ilan etti.

Yargılandıktan üç gün sonra Charles'ın idam edilmesi modern çağda–belki de herhangi bir dönemde– bir ilki gösteriyordu, bir *halk* hareketinin, daha önce yalnızca üst sınıf üyelerin hakkı olan kralı öldürmeyi üstlenmesi. Bu davranışıyla, İngiliz Devrimi, geçmişteki devrimci hareketlerde tahmin edilemeyen bir radikallik derecesine ulaşmıştı. On dördüncü yüzyıl sonlarındaki İngiliz Köylü Ayaklanması dahi kralın yaşamına yönelik bir tehdit oluşturmamış ve onun egemenliğine meydan okumamıştı. Gerçekte, İngiliz Devrimi, kralın öldürülmesinden kısa süre sonra, kısmen artan bir eleştirel Düzleyici desteğine, fakat her şeyden çok Yeni Model'in artan radikalliğine dayanarak, keskin şekilde sola dümen kırdı.

Yine de, söylemesi bile fazla, gittikçe güvensizleşen radikaller için işler yolunda gitmiyordu. "Soyluların" yönetimine karşı Ordu'nun bazı destek kuvvetlerinde patlak veren tek tük ayaklanmalar, hatta gerçek isyanlar radikal rejim tarafından hızla bastırıldı. "Soyluların" otoritesine açıkça meydan okuyan askerler ve subaylar tutuklandı ve Eksik Parlamento ülke genelinde aykırı dü-

şünceleri bastırmaya çalıştı. Fakat ayrışma her yerde idi. Nisan 1649'a kadar, Düzleyiciler'in, özellikle John Lilburne'in *The Second Part of England's New Chains Discovered*'ında yeni rejime ve özellikle Cromwell'e sert saldırıları, Düzleyici liderin Ordu Genel Konseyi'nin Ajitatörleri içerecek şekilde yeniden oluşturulması ve yeni Parlamento'nun Düzleyici *Agreement of the People* temeli üzerinde seçilmesi çağrısında bulunduğu yazılı metinlerde ortaya çıktı. Richard Overton'un zehir zemberek *Hunting of the Foxes*'ı ordunun Düzleyici temele sahip bir anayasal yapıyı empoze edememesinin (bunu kolaylıkla yapabileceği halde) sorumlusu olarak subayları, onların engelleyici, fırsatçı ve ikiyüzlü tutumlarını görüyordu.[6]

Yeni rejim bu broşürleri artık ayrılıkçı değil doğrudan isyana teşvik edici görüyordu ve önde gelen dört Düzleyici –Lilburne, Walwyn, Overton ve Thomas Prince– devlete ihanet suçlamasıyla derhal tutuklandılar ve Kule'ye hapsedildiler. Lilburne, mahkemeye çıkmak için beklerken, Cromwel'in konsey başkanına, kapalı kapılar ardında şu sözleri söylediğini işitti:

> Bu adamlarla başa çıkmanın tek yolu onları paramparça etmektir, aksi takdirde onlar sizi paramparça eder, ülkede akıtılan kanın ve boşaltılan hazinenin tüm suçunu sizin omuzlarınıza yükler, yıllardır binbir zahmetle gerçekleştirdiğiniz bütün işleri engelleyip boşa çıkarırlar.[7]

Düzleyicilerin serbest bırakılması için binlerce Londra'lı onların yargılanmakta oldukları mahkeme önünde gösteri yaptı, Albay Rainborough'un tabutunun ardından yürüyen Düzleyiciler'in, üzerinden yalnızca bir yıldan biraz fazla bir zaman geçmiş devasa sokak gösterilerinde olanın aynısıydı bu. Bu kitle eylemlerinden gözü korkan "Soyluların", sonunda "Dürüst John"u ve diğer Düzleyiciler'i suçsuz bulmaktan başka çareleri yoktu, fakat başkentte ve diğer yerlerde durum her zamanki gibi nazikti.

Düzleyicilerin Yenilgisi

Charles'ın idamı İrlanda ve İskoçyanın kimi bölgelerindeki kral yanlılarını, mütevvefa kralın oğlunu (onun adı da Charles'tı) tahta geçirme yönünde ha-

---

[6] The Hunting of the Foxes", 1 Mart 1649, Don M. Wolfe, *Leveller Manifestoes of the Puritan Revolution* (ilk basım 1944; New York, Humanities, 1967) içinde.

[7] "Lilburne before the Council of State, Nisan 1649", *The Good Old Cause: Documents of the English Revolution of 1640-1660: Its Causes, Course and Consequences*, ed. Christopher Hill ve Edmund Dell, 2. Basım (New York: Augustus M. Kelley, 1969), s. 403.

rekete geçirdi; genç Charles, tuhaf bir biçimde hem Katolik İrlanda'da hem Prebisteryen İskoçya'da, Anglikan ve Püriten İngiltere'ye karşı (İngiltere'de kral yanlılarının tümüne neredeyse boyun eğdirilmişti) kendi kralcı ordusunu toplamak durumunda kaldı. Bu ayaklanmanın bastırılması sırasında Commonwealth, radikal asker alayları arasından bazılarını İrlanda'ya göndermekle onlardan kurtulma olanağı elde etti, böylece iç politika üzerinde olası etkilerini azalttı –Ordudaki sıradan askerlerin sadece huzursuzluğunu artırmaya yarayan açık bir manevraydı bu.

Mayıs 1649'da, bu huzursuzluk en sonunda bir karar alma noktasına geldi. Salisbury'de İrlanda'ya gönderilme planı yapılmış olan Albay Scroop'un süvari alayı, görünüşte ödenmeyen borçları tartışmak üzere yeni bir Ordu Konseyi çağrısında bulundu. Gerçekte, konsey kendi onayları olmadan İrlanda'ya gönderilmekte olan alayların direnişini koordine etmek için toplandı. Ware'de karşı karşıya gelmeye yol açan krizin aynısı şimdi yeniden sahnedeydi, bu kez muhtemelen daha büyük bir başarıyla. On iki günlük bir süreçte, Scroop'un alayı ve diğer beş kızgın alay kendi temsilcileri olarak Ajitatörleri seçti ve aynı anda, Oxfordshire'daki askerler ve sivil Düzleyiciler kendi oluşumlarını desteklemek için toplandı. Dağılmış olan bu muhalifler tamamen kendi başlarına hareket etmiş olsalardı, hiçbiri Cromwell'in ve "Soyluların" otoritesine ciddi bir tehdit ortaya koyamayacaktı. Fakat değişik isyancı alaylar kendi yerlerinden çıkıp tek bir askeri güç oluşturacak biçimde birlikte toplanabilselerdi, rejimin onları büyük bir devrimci meydan okuma olarak görmesi için her türlü nedeni olurdu. Ve bu tam da Düzleyiciler'in kafalarındaki plandı. 14 Mayıs akşamı, büyük ölçüde Düzleyiciler'in etkisi altında olan yaklaşık on iki süvari bölüğü Oxford yakınlarındaki Burford kasabasında ülkenin diğer bölgelerinden gelerek onlara katılacak olan sempatizan güçleri beklemek üzere toplandı. Fakat onlar zamanında gelmediler. Düzleyiciler'in askeri hareketinden haberdar edilen Cromwell, yaklaşık kırk mil uzaklıktaki Burford askeri kampına doğru öfkeyle at sürerek gece yarısı oraya ulaştı ve isyancılar tam bir sürprizle karşılaştılar. Cromwell, parçalı bir nitelik sergileyen ayaklanmayı neredeyse kansız bir zafer kazanarak kolayca ezdi. Ayaklanmada oynadıkları roller nedeniyle üç kişi vurulsa da, geriye kalanlar ya Ordu'dan atıldılar ya da affedildiler.

Askerlerin Burford'daki yenilgisi, gelecek yıllarda ayaklanmalara katılsalar veya yarıda kalanları yeniden başlatsalar da, aslında, radikallerin Devrim'deki etkisinin sonuna işaret ediyordu. Düzleyiciler tarafından Eylül 1649'da yayın-

lanan bir başka manifestoda, Brailsford'un "bütün sözler arasında en pervasız ve en devrimci saydığı" *The Remonstrance of Many Thousands of the Free People of England*'da, şu öfkeli haykırış yer alıyordu:

> "şimdi Westminster'de oturmakta olan bütün zorbalara ve gaspçılara" savaş ilan ettiler. Bu bildirge "yükümüz artık taşınamaz hale geldi" diyordu, "öyle ki, hayatta kalmak için doğanın bize verdiği imkanları kullanmak zorunda kalıyoruz." Bildirge bu gaspçıların bütün edimlerine ve emirlerine itaat etmeme, özellikle de her türlü vergiyi (toprak vergisi dahil) ödemeyi reddetmeye çağırıyor.

Bu manifesto açıkça, Ware, Burford veya başka bir yerde vurulan Düzleyiciler'in öcünü almakla; askerlerin borç senetlerini tahvil etmekle; Parlamento Üyeleri'nin devrimin sonucu olarak elde ettikleri zenginliğe ve arazilere el koymakla; 1648 tarihli *Agreement of People*'ı yürürlüğe koymakla; ve en çarpıcı olarak da, "her sıradan özgür insanın" geçim araçlarını garanti altına almakla tehdit ediyordu. Bu son garanti İngiltere'nin bütün varlıklı sınıflarına karşı açık bir tehditti. "Tüm bu amaçlara ulaşmak için" diye sona eriyordu manifesto, "kılıçlarımızı çektik ve daha önceden belirtilen şeyleri elde edene kadar onları tekrar kınına koymamaya karar verdik, tüm dürüst ve iyiliksever insanların yardımı ve desteğinden şüphemiz olmadan".[8] Bu meydan okuyucu manifestoyu yaklaşık 100.000 kişi imzaladı, bu daha önceki Düzleyici bildirileri imzalayanların neredeyse on katıydı ve zaten huzursuz olan varlıklı sınıfları paniğe sürükledi. Fakat kılıçlar çekilmedi. "Soylular", Düzleyiciler'in en çok güvendikleri alayları tamamen temizlerken diğer bölükler tamamen bitkin düştü ve moralleri büyük ölçüde bozuldu. Pek çok sivilin de büyük bir saygı duyduğu bir orduya karşı savaşacak ne gücü, ne de silahı vardı.

Bundan sonra, Düzleyici hareket bölündü veya Cromwell'e karşı genellikle acınacak komploların peşine düştü. Toplumsal bir boşluk yaratan Burford yenilgisini, radikalleri umutsuzluk içinde bırakan yenilgiler takip etti. Düzleyici bireylerin her biri ayrı ve sürpriz biçimde çelişik amaçların peşinden gittiler. Eski bir asker olan Sexby, ona ve yönetimine komplolar düzenleyen kralcılara katılacak kadar Cromwell'den nefret etmeye başladı. "Soylular" tarafından ordudan atılmayan birçok Düzleyici subay, profesyonel askerler olarak rütbelerinde yükselirken, diğerleri emekli olup özel yaşamlarına çekildiler. Lilburne gibi çok azı Quaker oldu, şiddete başvurmamayı ilke olarak benimsediler. Wa-

---

[8] "The Remonstrance of Many Thousands of the Free People of England", Brailsford, *Levellers*, s. 573-574.

re ve Burford'ta başarıya çok yaklaşmış görünen üçüncü devrim İngiltere'de kendi trajik sonuna vardı. Ülkenin içine girdiği yeni tarihsel seyir ortak arazilerin daha çok çevrilmesini, köylünün mülksüzleşmesini ve hatta yeoman sınıfının topraklarından olmasını ve sonuç olarak endüstriyel kapitalizmin yükselişini destekledi.

8. BÖLÜM

BİNYILCI MEZHEPLER VE CROMWELL'Cİ YÖNETİMLER

Düzleyiciler'in kaybolan etkisi ve yenilgisi İngiliz Devrimi'ni tamamen sona erdirmedi –fakat parodi ile acı olayların, saçmalık ile trajedinin birbirine karıştığı bir döneme yol açtı. "Soylular" iktidara tamamen yerleşince, bir buçuk yüzyıl sonraki Jakobenler'e çok benzer biçimde, kendilerini politik bir çıkmaz içerisinde buldular. Parlamenter güçlerin uzun süredir peşinde oldukları birçok hedefe ulaşılmıştı: kral idam edilmişti ve monarşi ile Lordlar Kamarası artık yoktu. Bu amaçları gerçekleştirilmiş ve bir Commonwealth yaratmış ama daha radikal hedeflere erişme konusunda isteksiz olan "Soylular", artık toplumsal olarak daha ilerici olamadılar. Savaşmak için yeni sebeplerin ve gerçekleştirmek için yeni ideallerin yokluğunda, Püritenciliğin devrimci ateşini sürüklemiş ve ona toplumsal bir motivasyon sağlamış olan doğruluk duygusu hızla kayboldu ve iktidar konumlarına iyice yerleşen subaylar, kendi kişisel çıkarları dışında başka amaçları olmaksızın, makamlarını ellerinde tutar göründüler. Bu tinsel boşluğu kapatmak için "Soylular" içlerine döndüler, mistisizme yöneldiler. Aslında, Pride'ın Temizliği'nin arifesinde, Düzleyiciler'in giderek seküler olmaya başladığı bir dönemde bile, Cromwell'in yardımcıları, Daniel'in kitabında kehanette bulunulan "Yeni Kudüs"ün, "Beşinci Monarşi"nin ve İsa'nın geri gelip kurduğu egemenliğin değişik imgelerini zihinlerinde canlandırmaya başlamıştı.

Gerçekte mistisizm, 1640'ların başından itibaren İngiliz radikal çevrelerinin bir özelliği olmuştu. Bağımsızlar'a karışan ve genellikle onların otorite karşıtı yapılarının oldukça ötesine geçerek yolunu kaybeden geniş bir binyılcı devrimciler kümesi, Devrim sırasında bazı durumlarda, doğrudan ateist olmasa

da açıkça panteist olan ayrılıkçıları oluşturdular. Büyük ölçüde vahşi bataklık alanlarda veya Kuzey ve Batı'nın "karanlık köşelerinde" kök salan bu mezhepler, Özgür Ruh Kardeşliği gibi Ortaçağ mezheplerinin mistik anarşizmini yineler görünmekteydi. Bugün onlar adına konuşan sofu Brahman rahiplerinin zorlukla tanıyabileceği Quakerler, dünya üzerindeki bir cennetin çok yakında olduğuna inanan ve kırlarda başıboş dolaşarak iyi haberler yayan Familistler[1] gibi devrimci Anabaptistler'e karışmıştı. 1640'da, "muhteşem bir değişim ve entelektüel heyecan dönemi vardı" tespitinde bulunuyor Christopher Hill, İngiliz Devrimi üzerine radikal, belki de en özgürlükçü olan kitabında; aslında, bir süre için öyle görünüyordu ki,

> Gerrard Winstanley'in [Kazıcılar'ın lideri] söylediği gibi, "eski dünya ateşteki parşömen gibi yok oluyordu". Gerçekten, her şey mümkün görünüyordu; yalnız eski hiyerarşik toplumun değerleri değil, ayrıca yeni değerler, Protestan ahlakının kendisi de sorgulanıyordu. Oliver Cromwell'in Naiplik Dönemi boyunca yalnızca kademeli olarak yeniden kurulan kontrol, üst sınıfların, ardından 1660'da Kral ve piskoposların yönetiminin restorasyonuna yol açtı.[2]

Buna rağmen, bu hareketlerin –eğer gerçekten böyle adlandırılabilirse– çoğu fark edilmeden devam ettiler veya ülkenin yalnızca en uzak köşelerinde etkili oldular.

Beşinci Monarşinin Adamları

Bu mezheplerin belki en göze çarpanı, İsa'nın İkinci Gelişi'ni ve dünya mallarının komünistvari bir dağıtımını her an bekleyerek yaşayan, çok ateşli bir binyılcı mezhep olan Beşinci Monarşinin Adamları idi. İsimleri Daniel'in kitabında tasavvur edilen Beşinci Monarşi'den alınmıştı, burada "krallık ve egemenlik ve bütün cennetin yönetimi altındaki krallığın ihtişamı en Yüksek derecedeki Azizler krallığına verilecekti"(vii: 27). Beşinci Monarşinin Adamları tara-

---

[1] Familistler: Hollanda kökenli dini mezhep "Family of Love" üyeleri, on altıncı yüzyılda yaşamış Hollandalı tüccar Hendrik Niclaes'ın takipçileri. Hangi ulustan veya dinden olursa olsun doğruluk severleri büyük bir barış cemiyetine, "Family of Love"a katılmaya çağırdı, İsa'nın bedeninde birleşme arayışı üzerindeki bütün kavgaları sona erdirdi (ç.n.)

[2] Christopher Hill, *The World Turned Upside Down: Radical Ideas during the English Revolution* (New York: Viking Press, 1972), s. 12. Dini tarikatçılar, anarşist mistikler ve komünist panteistler İngiliz Devrimi'nin bu anlatımına çeşni kattılar, fakat kaydedilmelidir ki, *The World Turned Upside Down* özgürlükçü hareketlerin ve fikirlerin Amerika ve Batı Avrupa'da çok itibar gördüğü bir zamanda yazılmıştır.

fından geliştirilen dinsel düzene göre, "azizler", gerçekte, kralların daha önceden üstlendikleri ilahi sorumluluğu yüklenecekler ve günahtan ve arzudan azade bir dünyada mutluluk içinde yaşayacaklardı.

Hareketin gücü, beşeri işlere mucizevi bir müdahaleyi dört gözle beklemesinden çok, dinsel reform taleplerinden ve yoksullara yönelik o yalın insancıllığından kaynaklanıyor, bu da hareketin fikirlerini farklı toplumsal sınıflardan pek çok insanın gözünde kabul edilebilir kılıyordu. Aslında, İsa'nın gelişi ile başlatılacak bir Beşinci Monarşi'ye olan inanç, tüm değerli belirtileri ile, mülkiyete zorunlu bir açıktan meydan okuma gerçekleştirmedi ve hareket ekonomik değişim için somut bir program sunmakta başarısız oldu. Bu nedenle, baskıların ortadan kaldırılması ve şikayetlerin giderilmesi için genel bir arayış içinde, fakat zararsız olan sofu bir eğilim olarak kaldı.

Hatta oldukça aşırı Beşinci Monarşinin Adamları bile o halleriyle Düzleyiciler'in *Agreement of the People*'ına destek vermediler, çünkü bu çağın ihtiyacı olan şeyin bir cumhuriyet değil, oldukça kapalı biçimde, bir "azizler" diktatörlüğü olduğuna inanıyorlardı. Beşinci Monarşinin Adamları'nın "azizler" nosyonu açıkça elitleri destekliyordu; Düzleyiciler'in eşitlik fikirlerine ve halk için oy verme taleplerine keskin bir zıtlık içinde; bu yüzden Beşinci Monarşicilik, Düzleyiciler'in çok gerçek –ve tehlikeli– seküler taleplerine aşırı derecede düşman azizvâri "Soylulara" hitap etmeden gerçekleşemezdi. "En Yüce Azizler dünyadan ayrı bir halktı" diyor bir Beşinci Monarşi risalesi,

> ...ve onlar kendi başlarına bir Common-Wealth ve Özgür Devlet'tir; ve orada bu o iyi ve anlamlı nedenlerle arzulanacak, onlara Tanrı tarafından verilen Kraliyet Otoritesi'ni kullanacaklar ve azizler olarak çağrılmanın yanı sıra rütbe ile donatılacaklar.[3]

Hatta Beşinci Monarşinin Adamlarının en sıradışı olanlarından biri ve Devrim sırasında binyılcılığa dönüş yapmış bir Yeni Model askeri olan Büyük General Thomas Harrison, oldukça değişken bir kariyere sahipti. Harrison, Putney Müzakeleri sırasında Rainborough'un yanındaydı ve kralı mahkemeye çıkarmakta kararlıydı; ardından, eski arkadaşlarına karşı Cromwell ile yakın bir ilişki kurdu ve tarihte Barebone Parlamentosu olarak bilinen sonraki "azizler" parlamentosunun mimarlarından biri oldu.

Seçkinci olmaları, sonunda ortaya çıkacağı gibi, birçok Beşinci Monarşi Adamını, naif komplolara sürükledi. Düzleyiciler'in yerleştirmek istedikleri

---

[3] P.G. Rogers, *The Fifth Monarchy Men* (London: Oxford University Press, 1979), s. 304.

kitle hareketi yerine daha çok Rusya'nın talihsiz teröristlerine veya Fransa'nın Blanquistleri'ne benzeyen isyanları ve bireysel meydan okuma eylemleri başarısızlıkla sonuçlandı. Düzleyiciler'in sekülerliklerinin aksine, elit bir grubun kendisine rağmen dünyayı günahtan kurtarmayı amaçlayan mistik mesajı "Soylular" yönetimine ciddi bir tehdit oluşturmadı ve onlara ihtiyaç kalmadığında kolaylıkla bastırıldılar.

Yaygaracılar

Düzleyici hareketin ortadan kaybolmasını takip eden mistisizme dönüş, en güçlü değilse en absürd ve gürültülü ifadesini Yaygaracılar [the Rantes] hareketinde buldu: bu hareket ne koordineli ne de belirgin bir biçimde birbirine bağlı olan, fakat tuhaf biçimde sayıca çok ama etkisiz olan bir şehirli yandaş kazandı, özellikle "Dağı aşağıya çekerek" zenginliği "eşitleyecek" bir mucizenin gelmesini bekleyebilecek Londra'lı fakirler arasında. Burford'ta Düzleyici askerlere boyun eğdirilmesinden sonra sayılarının hızla artması, onların Devrim'in başarısındaki bir gelişmeden ziyade büyük ölçüde bu yenilgiyi takip eden umutsuzluğun bir ürünü olduğunu düşündürtüyor. İsimleri, halk arasında anlaşılmaz biçimde konuşmaya, bağırmaya ve el kol hareketleri yapmaya –kısaca yaygara koparmaya– yönelik eğilimlerinden kaynaklandı. Bu davranışın Yaygaracılar'ı gerçekten karakterize edip etmediği tartışılır, çünkü Presbiteryenler, kralcılar, Bağımsızlar'ın hepsi, değişik mezheplerden kişileri, doğrudan yok edemediğinde alaya alarak, onların etkisini kırabilmek amacıyla, karikatürleştirmeye eğilimliydi.

Yaygaracı grupların paylaşmış göründükleri şey, ister seküler ister kutsal olsun, ahlak kuralına dayalı herhangi bir otorite biçimine itaati reddetmenin yanı sıra, İncil'in bütün yorumlarının da reddedilmesiydi. Aslında panteist olan bu radikaller bildiriyorlardı ki, Tanrı her yerde ve her şeyin içinde idi. Bir Yaygaracı broşür şunları söylemektedir:

> Tanrı'nın İnsan ya da Hayvan, Balık ya da Kuş olsun, bütün Mahlûklarda, en uzun Selvi Ağacından duvardaki Sarmaşığa değin bütün bitkilerde varolduğunu görüyorum; Tanrı hayattır ve dünyadaki her şeyde vardır, Tanrı gerçekten de mevcuttur; eğer O tüm bunları aşağı varlıklar olarak görseydi, kendi varlığını bu Mahlûkları yaratarak belli etmezdi.[4]

---

[4] Jacop Bauthumley, "The Light and Dark Side of God" akt., Norman Cohn, *Pursuit of the Millennium* (New York: Oxford University Press, 1970), s. 304.

Bu bakış Yaygaracıları çok radikal toplumsal sonuçlara götürdü: "Fakirleri kendilerine dert ettiler, zenginleri suçladılar ve ilkel bir İncil komünizmine yöneldiler", diye gözlemliyor A. L. Morton onların etkinliklerine dair kapsamlı anlatımında: "bu, Winstanley ve Kazıcılar'ınkinden daha tehlikeli ve şehirli bir hareketti." Aslında, dinsel kurumlara ve devlete açık saygısızlıklarının yanı sıra İncil'in ve itaatkâr davranışın reddedilmesi, bazı tarihçilerce onların "anarşistler" olarak görülmesine yol açmıştır.

Belki de öyleydiler. Fakat Yaygaracılar eğer anarşistseler, mistik anarşistlerdi ve onların mistisizmi gerçek dünyayı değiştirme kapasitelerini tamamen felç etmeye eğilimliydi. Morton'un belirttiği gibi, Yaygaracılar için "Tanrı'nın kendisi en büyük Düzleyici idi, kısa zamanda Tepeleri Vadilerle Eşitlemek, Dağları aşağıya çekmek için gelecek olandı".[5] Gelgelelim, ilahi müdahale harekete geçmek için başarı vaat eden bir program değildi. İşleri hal yoluna koymak için Düzleyiciler kılıca, Kazıcılar (göreceğimiz gibi) küreğe sarılmıştı; Yaygaracılar ise bir diğer binyıldan başka hiçbir şey öneremiyorlardı. Bakışlarının aslında etkisiz bir dinginciliğe doğru kaydığını göstermek için çok kanıt vardır. 1640'ların sonunda bir Yaygaracı broşürü, "Kral, Monarşi ve Parlamento'yu" belirgin bir dinginci yaklaşımla dillendirilen aşağıdaki cümlelerle suçlamaktaydı:

> Özgürlüklerinizi kaybetme korkusu yüzünden Kılıçları bırakmaktan korkuyorsunuz; fakat Lord bu yedi-cemaati ödüllendirecek; acılarınızı kutsanmış bir Özgürlük, muhteşem bir Kurtuluş yapmaya geliyor, tüm dış zaferleri kaybetmeyi yeterince telafi etmek üzere. Yeni doğumun çocukları olduğunuzda, Çıngıraklı Yılanın deliği üzerinde oynayabilecek ve Şahmeran ile mağarasında oturabileceksiniz, baskı ve tiranlık sizden önce yok edilecek.[6]

Bu bildirinin aşırı dinselliği, İngiltere'nin hâlâ bir karışıklık içinde olduğu ve Düzleyicilerin Cromwell'ci yönetimi devirebilecek bir ayaklanma umudunu taşıdıkları bir zamanda, neredeyse bir kutsallık taslama olarak görünmektedir.

Yaygaracılar arasından kaç küçük grubun ve bireyin din değiştirdiği çok belirsizdir. Yaygaracı "liderler", bu terim hangi anlama gelirse gelsin, aslında

---

[5] A.L. Morton, *The World of the Ranters: Religious Radicalism in the English Revolution* (Londra: Lawrance & Wishart, 1970), s. 71. Kayda değer ki, Yaygaracılar'ın içinde ateistler bile vardı, onlar için "kutsal İNCİL yalnızca abartılı bir hikaye idi ve kendisiyle çelişiyordu; yalnızca Önceki Çağların Akıllı insanları tarafından halkı boyunduruk altında tutmak için uydurulmuştu."

[6] J. Salmon, "A Rout, A Rout", akt. Morton, *World of the Ranters*, s. 85.

orduları olmayan kumandanlardı ve bu durum, yerleşik otoriteye ciddi bir tehdit oluşturdukları gerekçesiyle onları baskılamakta zorluk çekmeyecek olan kurnaz otoritelerden ziyade, Commonwealth ile çatışmalarında daha ciddi rakiplerini baskı altına almak amacıyla halkı paniğe sevketmek isteyen kralcılar açısından memnuniyet vericiydi.

Kazıcılar

Kazıcılar, İngiltere'de hâlâ mevcut ortak arazileri kullanma umudunda ve topraksızlar lehine mülkiyetin radikal paylaşımı arayışında olan açıkça komünist düşünceler geliştirdiler. Kendilerini "Gerçek Düzleyiciler" olarak adlandıran Kazıcılar İngiliz Devrimi boyunca neredeyse hiç fark edilmemişti; onların günümüzdeki şöhretleri kendi zamanlarındaki gerçek etkilerinden çok o döneme yönelik radikal arayışlarının ürünüdür. Resmi belgelerden biliyoruz ki, 1 Nisan 1649 Pazar günü küçük bir grup topraksız adam –belki de bir düzineden çok değildi– ve onların aileleri Londra'nın hemen dışındaki bir çayırlıkta, St. George Tepesi'nde, ellerinde kazmalar ile toplandılar ve ürün yetiştiemeye fazla elverişli olmayan toprağı kazmaya başladılar. Bu eylem maddi olarak dişe dokunur olmaktan ziyade sembolikti. Kampları yaklaşık kırk elli kişiye kadar büyüdü, büyümeyle beraber girişkenlikleri kısa süre sonra yerel papaz ve bölgedeki üst sınıfa sıkıntı vermeye başladı. Ellerinde beller olan bu radikallere, radikalliği nedeniyle hizmetten uzaklaştırılmış eski bir Yeni Model askeri olan William Everard ve İç Savaş nedeniyle iflas eden Londra'lı bir kumaş tüccarı olan Gerrard Winstanley liderlik ediyordu.

Gerrard Winstanley'in ortaya çıkışı Kazıcı hareketinde gerçek bir zirveyi gösterir. İlkokul ötesinde bir eğitime sahip olmamasına rağmen Winstanley mükemmel bir broşürcü idi ve bir yıldan biraz daha fazla bir zamanda, Londra ve İngiltere'nin yeni fikirlere açık diğer bölgelerini komünist amaçlarını ve panteist inançlarını detaylandırdığı çalışmalarıyla doldurmuştu. Yeryüzü, Winstanley'in görüşünde, herkes tarafından paylaşılması ve komünal biçimde çalışılması gereken "ortak bir mirastı" Toplumsal programı basit ve temelde kırsal nitelikteydi: "Yeryüzü, Tahıl, Büyükbaş Hayvan ve benzerleri ile, bütün meyveleri ile, herhangi bir istisna olmaksızın, dost veya düşman tüm insanoğlunun ortak bir Geçim Deposu yapılacaktır."[7]

---

[7] Gerrard Winstanley, "A Declaration from the Poor Oppressed People of England", *Selected Writings*, ed.Andrew Hopton (Londra: Apoira Press, 1989), s. 26-27.

Bu ekonomik program, Christopher Hill'in gözlemlediği gibi, İngiltere'ye belki alternatif bir gelişme doğrultusu sunabilirdi:

> Boş arazilerin kolektif biçimde kolonileştirilmesi [İngiltere'deki toğrağın yaklaşık üçte birine eşitti] büyük ölçekli tarımın, planlı ekonominin, gübre kullanımının vb. avantajlarına sahip olabilirdi. Artan İngiliz nüfusunu geleneksel yaşam tarzlarını bu denli harap etmeden besleyebilirdi. Kazıcılar, topraklarına havuç, kereviz ve fasulye ektiler –bunlar on yedinci yüzyıldaki İngiliz tarımını, büyükbaş hayvanları toprağı gübrelemek için bütün kış boyunca hayatta tutmayı mümkün kılarak dönüştürecek türden ürünlerdi. Wintanley, kendi paradoksuna (yoksulların, haset ve kibrin bir kardeşte diğeri üzerinde egemenlik kurmaya yol açmaması halinde herkese rahat rahat yetecek bir toprak parçasında, kendi kardeşleri tarafından yoksulluğa sürüklendikleri yolundaki yakınmaları) bir çözüm bulmuştu.[8]

İnanç açısından, Winstanley, Püriten veya Bağımsız olmaktan çok bir panteistti, çünkü cennet veya cehennemin varlığını "tuhaf bir fikir" diye reddediyor "doğanın gizlerini bilmek Tanrı'nın işlerini bilmektir"[9], diyordu. "Akıl", onun gözünde, "büyük yaratıcı" idi ve anarşi –en azından, kural yokluğu– "başlangıçta insanoğlunun herhangi bir kolunun diğerlerini yönetmesi gerektiği hakkında tek bir söz söylenmediği"[10] için, toplumsal yaşamın en erken ve en tehlikesiz biçimiydi. Malikane lordları (hem St. George Hill'deki hem de sonradan Cobham'daki) yerleşimlerini parçalamaya çalıştığında, Kazıcılar yalnızca onların göz diktikleri ortak arazileri işgal etmekle kalmadılar, tomruk kesmeye başladıklarında eşraf ve yeoman sınıfına neredeyse at hırsızlığıyla eşdeğer bir hakarette bulundular. Bu eylem, ortak arazilerin sıradan halkın hakkı olduğunu veya belki de daha rahatsız edici biçimde, toprağın topluluktaki herkes tarafından paylaşıldığı bir yaşam biçimini göstermek için halkın gözü önünde yapıldı.

Bundan başka, Kazıcılar kendi görevlilerini, diğer yerlerin yanı sıra, Buckinghamshire, Hertfordshire, Middlesex, Bedfordshire ve Kent'teki ortak bir arazide Kazıcı kolonilerinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanacak şekilde kırsal alana gönderdiler. Wellinborough (Northamptonshire)'daki kolonilerinde, onlara

---

[8] Hill, *World Turned Upside Down*, s. 104-105.

[9] Christopher Hill ve Edmund Dell, eds., *The Good Old Cause: Documents of the English Revolution of 1640-1660: Its Causes, Course and Consequences*, 2. Basım (Londra: Frank Cass & Co., 1949; New York: Augustus M. Kelley Publishers, 1649), s. 385.

[10] Hill ve Dell, *The Good Old Cause*, s. 385, 395. Ayrıca bkz. Winstanley, *Selected Writings*.

tohum ve bazı danışmanlar sağlayan yerel çiftçilerin sempatisi ile karşılandılar. 1650, İngiltere'de tarım açısından zor bir yıldı; gıda fiyatlarının önceki üç yıla göre keskin yükselişi, artan vergi yükleri ile birlikte çoğu kırsal bölge sakinini dilencilik seviyesine düşürmüştü. Tahıl depoları yağmalandı ve açlık kasabalara ve bölgenin kentlerine yayıldı.

Kazıcıları bastırmak için yapılan yerel girişimler kısa sürede ordudan yardım istemekle sonuçlandı. Kazıcı liderler, onlara nazik davranan ve görünüşe göre kendilerini zararsız bulan Fairfax ile biraraya geldi. Her daim ihtiyatlı olan Cromwell onların etkinlikleri hakkında bazı kuşkulara sahip görünmesine rağmen, ordu onları durdurmak için sonuçta hiçbir şey yapmadı ve onlar etraftaki ahalinin merhametine terk edildiler. İronik biçimde, Kazıcılar'ın deneylerini en sonunda yıkanlar, malikane sahibi lordlar değil, keskin gözlerini kendi amaçları için ortak arazilerden ayırmayan ve Kazıcı kolonilerini genellikle kendi dar çıkarları açısından bir aşağılama olarak horgören yeoman sınıfı idi. Ordunun askerleri ile yapmadığı şeyi, bölgenin yerlileri Kazıcı kamplarına baskın ve taciz gerçekleştirerek başardı –ve Kazıcıların St. George Hill'e ilk kazmayı vurmalarından bir yıl sonra kolonilerin çoğu dağıldı.

Bir prensip konusu olarak şiddetten kaçınan bir pasifist olan Gerrard Winstanley'in, önceki yüzyıllarda İngiltere, Fransa ve Almanya'daki büyük köylü isyanlarının liderleri ile paylaştığı çok az şey olmuş olabilir. Düzleyiciler'in isyanlarında hiçbir rol oynamadan, muhaliflerinin kalplerini, örnek davranışı ve ikna gücü ile kazanma arayışında oldu. Bir bakıma militanca bir politika güden Beşinci Monarşinin Adamları ile de ilişki içinde değildi. Aslında, her ne kadar Cromwell diktatörlüğüne muhalif olsa da, monarşiyi devirmiş olan halk hareketlerinden kendini uzak hissetmiş gibidir. "Doğru Yargıçlar" –onun gelecek için geliştirdiği vizyon– bir doğrudan demokrasi değildi, fakat en azından bir temsili demokrasiydi ve şaşırtıcı biçimde merkeziyetçi olan politikası, sevgiden ziyade cezalandırma ölçülerine dayalı bir toplumsal düzen çağrısında bulundu.

Barebone Parlamentosu ve Naiplik Dönemi

İrlanda ve İskoç ayaklanmaları, Cromwell'e, Robespierre ve Stalin'in sonraki dönemlerde yaptığı gibi, Devrim'e karşı daimi bir dış tehdit tehlikesini yürürlüğe koyması için yeterli mazereti sağlamışlardı. Bu nedenle, "Soylular", ordu bu ayaklanmaları bastırdıktan sonra Eksik Parlamento'yu Nisan 1653'de dağıt-

tı ve ülkeyi yönetmek için, daha da az bir temsiliyete sahip olan bir organ yarattı. Cromwell ve Konseyi şimdi, "azizlerin" egemenliğini başlatmak için, bağımsız cemaatler arasından daha farklılık arzeden dini radikallerden oluşan bir meclis veya Atanmış Parlamento'yu toplamaya karar vermişti.

Beşinci Monarşinin Adamı Thomas Harrison'ın yardımıyla, sofu Cemaatçi papazlar bir olası isim listesi hazırladılar, muhtemelen yeni kanunlar yayınlamak ve Püriten prensiplere dayanan bir ülke anayasası tasarlamak için yeni Parlamento üyelerini oluşturacak 140 "tanrısal adamın" seçimini Cromwell'in kendi kumandanlarına bıraktılar. Londra'daki kral yanlısı ve Cromwell karşıtı nükteciler, bir deri tüccarı ve Beşinci Monarşi Adamı olan, Parlamento'nun gelişiminde gerçekte oldukça önemsiz bir rol oynayan Tanrı'nın-Övdüğü Barbon'dan sonra meclisi "Barebone Parlamento'su" olarak adlandırarak onunla alay ettiler.

Parlamento'nun toplantıya çağrılması, Beşinci Monarşi'nin etkisinin zirvesine ulaştığını gösterdi. Yeni parlamenterlerin yaklaşık yarısının veya fazlasının, ya Beşinci Monarşinin Adamları'ndan ya da Beşinci Monarşi fikirlerinden etkilenmiş olanlardan oluştuğu görünmektedir. Barebone Parlamentosu oturumlarını Cromwell şu coşkulu sözlerle açtı: "İtiraf ediyorum ki, böyle bir günü görmeyi asla beklemiyordum –belki siz de beklemiyordunuz–, sizin çağrınız üzerine İsa'nın sanki bugün buradaymış gibi sahiplenilmesi gereken bir gündür bu." Konuşma şu haykırışla karşılandı: "Doğrusu siz, Tanrı tarafından, onunla birlikte onun için yönetmek için çağrıldınız."[11] Bu kutsal organ, söylemeye bile gerek yok, Cromwell arka planda devlet işlerini düzenlerken, beş ay boyunca varlığını korudu.

Barebone Parlamentosu, tarihsel kayıtlara kanun koyucu bir organdan çok kavgacı ve yarı histerik bir cemaat olarak geçse de, onun bazı tarihçilerce büyük ölçüde ihmal edilen pragmatik bir yanı da vardı. Dini politika etrafındaki keskin ayrılıklara rağmen, hukuki sistemden gelen bazı feodal arkaiklikleri, alacaklılar ve fakir mahkumlar için yardım sağlayarak, ceza sistemini (büyük suçlara verilen ölüm cezasının kullanımını sınırlandırmak da dahil) insanileştirerek ve arazi çitlemelerinin ve baskıcı toprak lordlarının kurbanlarına yardım ederek, reforme etmeye ve kaldırmaya çalıştı.

---

[11] Cristhopher Hill, *God's Englishman: Oliver Cromwell and the English Revolution* (New York: Harper & Row, 1972), s. 139.

Cromwell'in sözde dindarlığının eylemlerini ne kadar yönlendirdiğini kestirmek güçtür. Özellikle zor zamanlarda, gücün soğuk pratikleri görünürdeki eşitlikçiliğini inkâr etmesini gerektirdiğinde, Düzleyiciler'e olan büyük nefreti aralıksız olarak Tanrı'ya başvurmasına neden oldu. Overton'un broşürü "Herhangi bir şey hakkında Cromwell ile nadiren konuşacaksın", diyordu; "fakat o elini kalbinin üzerine koyacak, gözlerini yukarıya kaldıracak ve Tanrı'ya şahit olması çağrısında bulunacaktır: ağlayacak, inleyecek ve pişmanlık duyacaktır, hatta sana ilk sopayı indirirken bile."

"Ey, Cromwell", diye haykırıyordu broşürcü, "Nerelere göz diktin?"[12]

Daha sonra açığa çıktığı üzere, Cromwell azizlik mertebesine erişmekten çok iktidar derdindeydi. Barebone Parlamentosu, doğrudan askeri yönetime yol açmak için Cromwell'in fırtınalı 1640'lar boyunca yaranmaya çalıştığı varlıklı tabakaları fazlasıyla korkuttu ve Cromwell, Aralık 1653'de Parlamento'yu dağıttı. Radikaller Kamara'dan uzaklaştırıldılar ve arta kalan muhafazakârlar, Cromwell'e devleti tamamen kendi eline alması çağrısında bulunmak zorunda kaldılar. Yeni bir Yönetim Gereci, Cromwell'i askeri bir diktatörlüğün, Naiplik Dönemi'nin "Koruyucu Lord"u ilan etti --bu ülkedeki tam askeri yönetimin ve her ne kadar zayıflıyor olsa da Püriten bir ahlak kodunu güçlendirmenin nazikçe ifade edilmesiydi.

Bir Devlet Konseyi (daha açık olarak, ordunun önemli generalleri ve Koruyucu Lord) ülkenin gerçek yönetimini eline aldı ve Koruyucu Lord ve Konsey herhangi bir temsili yönetim aldatmacasını ortadan kaldırmak bahanesiyle, 1655 yazında ülkede sıkıyönetim ilan etmekten başka bir şey yapmadı. İngiltere, her biri büyük bir general ve ağırlıklı olarak profesyonel askerlerden oluşan özel bir birliğin yönettiği on iki askeri bölgeye ayrıldı. Barebone Parlamentosu'nun daha insani başarılarının büyük kısmı kolayca ortadan kaldırıldı ve sansür uygulamasına başlandı, ülkedeki siyasi düşünce özgürlüğünün tamamı neredeyse yok olma noktasına geldi.

Koruyucu Lord şimdi başlangıçtaki yoldaşlarına sırtını dönmeye başlamıştı. Katıksız bir binyılcı olan Thomas Harrison, Bağımsızlıkçı bilim adamı Sir Henry Vane gibi Cromwell'e sakin ve mutlu yıllarında yardım etmiş olan eski devrimciler hapse atıldı ve radikaller herhangi bir iktidar konumundan sürekli uzak tutuldular veya sürgüne gittiler. "Naiplik Dönemi kilise ve devlette mu-

---

"The Hunting of the Foxes", akt. Don M. Wolfe, *Leveller Manifestoes of the Puritan Revolution* (1944; New York: Humanities Press, 1967), s. 139.

hafazakârlığın zaferi anlamına geldi", diye gözlemliyor Hill, Cromwell biyografisinde.

> Monarşi döneminde bile gerici olan eski Howards ailesinin bir üyesi, Nathaniel Rich alayında albay yapıldı, radikal görüşleri göz ardı edildi. Bütün ordu 1640'ların ideolojik olarak kendini adamış olan gücünden 1650 sonlarının ürkütücü profesyonel ordusuna doğru sürekli değişim halindeydi. Kaybolan şey özgür tartışmanın coşkulu günleriydi; muhalif broşürler, yalnızca illegal olarak ortaya çıkabildi.[13]

Gericiliğin zirvesi belki en iyi şekilde Cromwell'in kendi yönetimine meşruluk zırhı vermek için topladığı sahte Parlamentoların ilkine hitabında görülebilir. Koruyucu Lord, varlıklı üyelerden, eşraftan (*gentry*) ve yargıçlardan oluşan bu topluluğa seslenerek Düzleyicilere –onun başlangıçta ordudaki sıradan askerlerine– sertçe saldırdı ve krallığın "doğal yöneticilerine" şunu temin etti:

> Soylu bir adam, bir centilmen ve bir yeoman: bu ulus için iyi ve büyük kazançlardan biridir. Ülkenin yargıçları, Düzleyici ilkelerin küçümsemesi ve horgörüsü altında neredeyse ayaklar altında değil miydi? Düzleyici ilke herşeyi bir eşitliğe indirmeye çalışmadı mı? Tasarlanan şey, kiracıyı toprak beyi gibi servet sahibi yapmaktan başka neydi ki?[14]

Herhangi bir meydan okuma varsa bu, etrafında Naiplik Dönemi'ne düşman cemaatlerin kurulduğu Londra civarındaki hücreler haline gelen Beşinci Monarşinin vaizlerinden geldi. Beşinci Monarşinin Adamları ve hoşnutsuz ordu subayları tarafından Cromwell'i öldürmek için Ocak 1657'de gerçekleştirilen bir entrika, ayaklanma içinde daha ciddi bir girişimin yükselmekte olduğunu gösteren bir başlangıç olarak gözükmektedir. Fakat bu çabalara hızla engel olundu. Hatta herhangi bir şiddet eylemi yapmadan, entrika lideri Thomas Venner ve destekçileri yakalandı ve Cromwell ve Devlet Konseyi önüne çıkarıldı. Onlara ve destekçilerine Cromwell tarafından sıradışı bir hoşgörüyle davranılması ve sonunda serbest bırakılmaları, belki de onların etkisizliklerinin kanıtıdır; her ne olursa olsun, taç giymemiş bir kral olarak kendine çekidüzen vermekte olan Cromwell, belli ki bu mezhebi zararsız gördü. Hareket, entrikaları, komploları kışkırtmaya, doğrudan Restorasyon'a yönelen ayaklanmalar için yarıda kalan planlar yapmaya devam etti. Aynı şey Yaygaracılar için de

---

[13] Hill, *God's Englishman*, s. 149.

[14] *Agy.*, s. 150.

geçerlidir. 1650'lerin başında, Yaygaracılar'ın etkinliklerini araştırmak için Parlamento üyelerinden kurulan bir komite oluşturuldu ve sözcüleri hapse atıldı, fakat onlara yöneltilen suçlamalar kışkırtıcılıktan çok dinsel sapkınlıklarıyla ilgiliydi ve tamamen ortadan kaybolana dek yavaş yavaş yer altına itildiler.

Gerrard Winstanley, 1652 kadar erken bir dönemde Devrim'in sonuçlarından ve halkın Kazıcı deneyimlerine ilgisizliğinden tümüyle hayal kırıklığına uğramıştı. Onun ünlü *Law of Freedom* (Özgürlük Yasası)'ı yaşanılan o büyük düş kırıklığını, şu unutulmaz dizelerle dile getirir:

> Hakikat ışıkta görünür, Yalan yönetir iktidarı
>
> Bunları görmek her saat keder yaşatır bize.
> Bilgi, neden yara açmaya geldin, iyileştirmeye değil?
> Ben senin için yola çıktım, fakat sen çorap ördün başıma
> Bilgi nerede artıyorsa orada acılar çoğalıyor
> Dünyanın böylesine büyük bir batağa saplandığını görmek...
> Ey ölüm, nerdesin? Bir haber göndermeyecek misin?
> Senden korkmuyorum, sen benim sevgili dostumsun.
> Gel, bu bedeni al, beni benden ayır,
>
> Tekrar Bir olmam ve huzur içinde uyumam için.[15]

Bunun ardından Winstanley unutulmaya başladı. Yaşamını bir Quaker olarak sessizce sona erdiren bir zamanların savaşçı John Lilburne'u gibi.

Son Olaylar

Naiplik Dönemi'ni kapitalist gruplar tarafından yönlendirilen bir rejim olarak görenler için, eldeki kanıtlar aslında hayal kırıcıdır. 1650'lerdeki bütün varlığı süresince rejim, katı burjuva çıkarların ideolojik prensiplere sürpriz biçimde boyun eğdiğinin genellikle işareti olan ticari politikaları takip etti. Naiplik Dönemi, *laissez faire* fikirlerini Stuartlar'dan daha çok cesaretlendirmedi; aslında, o herhangi bir *laissez faire* nosyonu üzerinde baskın olan kontrollü ticaretin merkantalist bir teorisiydi. Ekonomik ilişkilere devlet müdahalesi çok yaygındı. Lawrence Stone'ın gözlemlediği gibi,

> fiyatların hakkaniyetle belirlenmesi, tefeciliğin kötülüğü ve toplumun yoksullara yardım etme yükümlülüğü gibi eski görüşler yüzyıl boyunca varlığını sürdürdü. Hasadın kötü olduğu her dönemde, I. Charles hükümeti, Eksik Parlamento veya

---

[15] Gerrard Winsatnley, *The Law of Freedom in a Platform, or True Magistracy Restored*; ed. Robert Kenny (New York: Schocken Books, 1941), s. 147.

> Restorasyon monarşisi, ücret kontrolleri, stokçuluğu yasaklama, ihracat üzerine yasak koyma, daha çok insanın çalışması için işverenleri sıkıştırma ve fakirleri yerel vergilendirmeden kurtarmak için yerel otoritelere baskı kurma gibi alışılmış önlemlere başvurdu. Maksimum faiz oranları kanunla sınırlandırıldı ve üst limit gerçekten düşürüldü. Yaşlılar, hastalar, öksüzler, istemeden işsiz kalanlar için cüzi yardım, rejimden bağımsız olarak yüzyıl boyunca devam etti ve zaman geçtikçe nicelik olarak azalmaya değil artmaya eğilimli oldu.[16]

İtiraf etmek gerekir ki, Cromwell'in 1652'de İngilizlerin zaferiyle sonuçlanan, Lawrence Stone'un "İngiliz tarihinde bir dönüm noktası" dediği, Hollandalılar ile çarpışmaları, esasen ticari bir çatışmaydı Fakat, Naiplik Dönemi süresince, Cromwell'in dış politikası dikkat çekecek biçimde

> çok belirsizdi. Protestanlarla savaşmaktan nefret ediyordu ve Hollanda ile savaşı kısa sürede sona erdirdi. İngiltere'nin büyük donanması için desteği ve onu Avrupa kıyıları etrafında ileri karakollar elde etmek için ve Karayipler'deki İspanyol koloni imparatorluğuna şiddetli saldırılar başlatmak için kullanması, yalnızca önemsiz ticari çıkarların göz önüne alınmasının bir sonucuydu. Öncelikle düşündüğü şey, İngiltere'yi Avrupa'da korkulan bir güç yapmak, yabancı güçleri Stuartlar'ı desteklemekten vazgeçirmek ve Latin Amerika'nın yeraltı zenginliğini bu katolik ülkeden Protestan İngiltere'ye aktarmaktı.

Cromwell'in politikası "İngiltere ticari topluluğundan fazla onay almamıştı", diye ekler Stone, "onlar kârlı olan Akdeniz ve İspanya ile olan ticaretlerini yerine telafi edici bir kazanç koyulmadan kesilmiş buldular, çünkü girişim mali bir hataydı".[17]

Cromwell'in ölümünün hemen öncesinde yapılan bir portresi onu monarşik kürk içinde tasvir eder, bu onun belki de yeni bir kraliyet hanedanlığı yaratma amacında olduğunu gösterir. Belli ki, yalnızca radikal geçmişinin anısı, kendisini bir kral olarak ilan etmesine engel olmuştur. Hiç de sürpriz olmayacak biçimde, üçüncü oğlu Richard, 1658'deki ölümünden sonra Naipliği üstlendi, fakat ordu ve Parlamento arasında ortaya çıkan çatışmaları sona erdirmede başarısız oldu. Genç varis Mayıs 1659'da makamından istifa etmekten memnun kalmıştı sanki.

En sonunda, Şubat 1660'da, General George Monck liderliğindeki kralcı askerler Londra'ya girdi, geriye kalan Parlamento'yu dağıttı ve on yıl önceki te-

---

[16] Lawrence Stone, "The Results of the English Revolution", *Three British Revolutions: 1641, 1688, 1776*, ed. J.G.A. Pocock (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1980), s.45-46.

[17] *Agy.*, s. 45-46, 48.

mizlik hareketinin tasfiye ettiği Presbiteryen Uzun Parlamento'yu yeniden oluşturdu. Uzun Parlamento, Presbiteryenliği gerçek devlet dini olarak yeniden tesis ettikten sonra kendini resmen feshetti ve Uzun Parlamento'nun feshinden sonra gelen yeni Kamaralar ağırlıklı olarak kral yanlısıydı –askeri ara dönem ve Naiplik Dönemi'nden sonra İngiltere'nin "doğal yöneticilerinin" muhtemelen geniş bir desteğini yansıtan politik bir yönelimdi bu. Son kralın oğlu II. Charles kral ilan edildi ve hükümranlığı sırasında Püritenlik, Anglikanlık ve Presbiteryenlik arasında bir yol izlemeye çalışırken, onun Parlamentoları, Devrim sırasında kazanmış oldukları gücü sıkıca koruma amacındaydı.

Restore edilen monarşi altında, Beşinci Monarşinin Adamları Thomas Harrison ve John Carew, kralın katilleri olarak asıldılar. Tümü ortadan kaldırılıncaya kadar, Thomas Venner ve yaklaşık elli kadar diğer Beşinci Monarşinin Adamı, bir dizi gerilla saldırısı ve savaşta Londra'yı neredeyse ele geçiriyorlardı. Venner yakalandığında, duruşmasında ve Ocak 1661'deki idamında olağanüstü bir cesaretle davrandı ve hükümetin bu oldukça biçimsiz mezhep tarafından yapılacak ciddi isyanlardan korkusu açıkça yersiz olmasına karşın, suçlanan Beşinci Monarşi Adamlarının idam edilmesi sonraki yıllarda da devam etti.

II. Charles'ın genelde sıkı olmayan yönetimini, hâlâ ilahi hak iddiasında bulunan ve Katolikliğe açıkça bağlı olan kardeşi II. James'ın ülkede genel bir memnuniyetsizlik yaratan zorbaca hükümranlığı takip etti. Lordlar, kanun koyucular ve krallığın varlıklı sınıfları, bir zaman sonra Orange'lı William'ı İngiltere'yi "işgal etmesi" için davet ettiler; William ile karısı Mary (James'ın yeni doğan oğlundan sonra İngiliz tahtına geçme sırası Mary'deydi), elli savaş gemisi ile beş yüz asker teknesinden oluşan bir Protestan armadayla Devonshire kıyılarındaki Torbay koyuna geldi. Aslında kendi ordusunun neredeyse hiçbir desteğine sahip olmayan II. James'ın Aralık 1688'de Fransa'ya "kaçmasına" izin verildi. İngiliz tarihçilerinin 1640'ların "Büyük Ayaklanması"ndan ayırt etmek için 1688-89'un "Muhteşem Devrimi" olarak yüceltikleri şey, şimdi Parlamento ve ülke kanunlarına karşı sorumlu olan evcilleştirilmiş bir Protestan monarşisini yerleştirmişti.

Devrim'in Sonuçları

Elbette İngiliz Devrimi'nin doğrudan sonucu kapitalist bir dönüşüm olmadı pek. İngiliz toplumu ve onun temel politikası, daima, esasen tarımsal bir nite-

lik taşımaya devam etti ve ticaret, gelecek yüzyılda önemli hale gelse de, İngiltere'nin toprak sahibi bir hiyerarşi tarafından –temel çıkarları endüstriyel veya ticari olmayan adamlar tarafından– yönetildiği gerçeğini değiştirmedi. Parlamento'nun güçlenmesi, İç Savaş'ın bir sonucu olarak ticari sınıflara kendiliğinden bir politik güç bahşetmedi; o daha ziyade, "Saray" aleyhine"Taşra"ya – bu toprak sahibi sınıf anlamına gelir– meşru bir geri dönüştü. On sekizinci yüzyılda Parlamento üyelerinin çoğu, herkesin kabul ettiği gibi, ticaret ve pazar için gıda üretimiyle çok fazla meşgul olmasına rağmen, hiçbir şekilde kaçınılmaz olarak yün ticaretine dâhil değildi ve yaşama bakışları aslında şehirli ve burjuva olmaktan ziyade hâlâ tarımsal olan kırsal kökenli üst sınıfa aitti. Aslında kır kökenli olan tabakalar, daha önce sahip oldukları kurumsal gücü tekrar ele geçirdiler, fakat daha büyük politik ve kişisel özgürlüğe izin vererek. Onlar kapitalizm için en sonunda daha uygun bir atmosfer yaratmış olabilirler, fakat kapitalist bir düzenin başlatıcıları değillerdi. Aslında, İngiliz Devrimi'nin bir büyük başarısı, pekâlâ, büyük ölçüde oligarşik bir rejim olarak ortaya çıkan mutlakiyetçi bir rejimden İngiliz ulus-devlet yapısını oluşturmak olabilir.

İngiltere ve sonrasında Batı dünyası için çok önemli olan, Christopher Hill'in deyişiyle "devrim yüzyılını" mümkün kılan şey, büyük ölçüde politik bir gelişmeydi ve tamamen keyfi olan bir iktidarı büyük ölçüde ortadan kaldırdı.[18] Yüzyıllar boyunca, krallar, krallıklarındaki zenginliği hanedanları veya ideolojik amaçları için çok az bir kısıtlamayla karşılaşarak kuruttular, uyruklarının mallarını yağmaladılar ya da el koydular. On sekizinci yüzyıla kadar, İspanya, Habsburg yöneticilerinin keyfi el koymaları ile harap edilirken, Fransa on yedinci ve on sekizinci yüzyıldaki son Bourbon yöneticilerinin talepleri nedeniyle yıkımın eşiğine getirildi. Kraliyet gücünün azaltılması ile, bireysel kontrolün ötesine geçen yeni toplumsal güçler ve eğilimler, monarşilerin – zayıf veya güçlü– yeni tarihsel gelişmeleri bastırabildiği dönemlerde yapabildiklerinden daha fazla bir rol oynamaya başladılar.

İngiliz Devrimi, boğucu ve gerici bir monarşi aleyhine politik olarak daha yenilikçi bir Parlamento'nun gücünü büyük ölçüde artırdı. I. James miras hakkı ile İngiliz Tahtı'na çıkmayı başarmışken, I. George'a 1714'te tahtın verilmesi için bir Parlamento Kanunu gerekiyordu. Tudorlar Parlamento'yu takdirlerine bağlı olarak toplantıya çağırırken, 1714'e gelince, Parlamento neredeyse sürekli

---

[18] Christopher Hill, *The Century of Revolution: 1603-1714* (Londra: Thomas Nelson & Sons, 1961; New York: W. W. Norton & Co, 1966), s. 1-2.

oturum halindeydi ve yalnızca maliyeyi kontrol edip ekonomi politikasını oluşturmakla kalmıyor, aynı zamanda dış politikanın oluşturulmasında da sözünü dinletiyordu. Bundan başka, İngiltere'de, "devrim yüzyılı", anayasal bir rejimin oluşmasını sağlayan, düzenli ve kolektif olarak yönetilen, göreli olarak daha adem-i merkeziyetçi ve hoşgörülü bir politik devlet yarattı. Feodalizmdekinin tersine, bireysellik topluluk ilişkilerinden daha önemli hale geldi ve özel mülkiyetin kutsallığıyla yakın bağlantı içinde olan kişisel özgürlük, kişiler ve onların zenginliği ele alınırken, keyfi davranıştan daha fazla dikkate alınmaya başlandı. Artık İngiltere'nin görenekten çok yasayla idare edildiği ve bu kanunları "Sarayın" değil, mülklü sınıfların kollektif temsilcisi olan Parlamento'nun yaptığı yaygın bir şekilde kabul edilmekteydi. Tüm bu değişiklikler kapitalist bir ekonominin var olması için hayati bir ortam yarattı, fakat onu kaçınılmaz olarak adaya getirmedi.

İngiltere, sayısız mezhep, "birleşik kilise" ve bahsedilemeyecek kadar çok fazla hareket ile dalgalara kapılıp yalpalamıştı, fakat Düzleyiciler'in yenilgisi ve askeri rejimin yükselişi sonucu devrimin odağı başka bir yere kaymıştı.

III. KISIM

AMERİKAN DEVRİMİ

9. BÖLÜM

"DEVRİM GİBİ BİR ŞEY"

1640'ların sonlarında Düzleyici dava etrafında bir araya gelen erkek ve kadınlar, Cromwell yönetiminin [interregnum] yükselişi ile dağılıp gittiler. Fakat onların politik ideali olan "genel iradeyi yansıtacak biçimde halkın bir anlaşmaya varması", H. N. Brailsford'un gözlemlediği gibi, ortadan kaybolmadı. "Atlantik'i geçti ve olgunlaşmış meyvesini verdi. Avrupa'da yenilmiş olan İngiliz Devrimi, zaferini ve doruk noktasına Amerika'da ulaştı".[1]

Radikal ideallerin Amerikan kolonilerine göç etmesini ve genel olarak Amerikan Devrimi'nin radikalliğini şiddetle eleştirmek, tarihçiler arasında son zamanlara dek bir eğilimdi. Ona yalnızca bir bağımsızlık savaşı, varolan politik kurumları korumaya çalışan muhafazakâr bir hareket veya rekabet halindeki sömürge çıkarları ile "anayurt" arasında tamamen ekonomik bir çatışma olarak bakan tarihçiler onun devrimci niteliği hiçe saydı. Howard Zinn gibi halktan yana bir tarihçi bile, Amerikan Devrimi'ni "devrim gibi bir şey" diye görüp bir kenara atar ve onu uysallık ve üst sınıftan yana olmakla suçlarken,[2] diğer tarihçiler onu peruklu Anglo-Amerikanlar arasında gerçekleşen centilmence bir bale olarak sundular.

Yirminci yüzyılın sonundaki Amerikan Solu'nun değişen kaderleri açısından Devrim'e bakmak bir amaçtır; tamamen farklı bir amaç ise, onu iki yüzyıldan fazla geçmiş olan kendi zamanı bağlamında incelemektir. Bir on sekizinci yüzyıl olgusu olarak Amerikan Devrimi, İngiliz Devrimi'nde olduğu gibi, "İngilizlerin haklarına" dayalı olan kendinden önceki politik geleneği devam ettirdi, fakat bu geleneği muazzam önem kazanacağı bir güce, Avrupa ve hatta sömürge ülkeleri açısından Birleşik Devletler'dekinden daha az önemli olma-

---

[1] H. N. Brailsford, *The Levellers and the English Revolution*, ed. Christopher Hill (Notthingham: Spokesman University Press, 1976), s. 376.

[2] Howard Zinn, *A People's History of the United States* (New York: Harper & Row, 1980).

yan bir güce dönüştürdü. Bu Anglo-Amerikan geleneği, kendi döneminde, Lilburne, Rainborough ve Overton gibi kişiliklere sempati duyma anlamında, belirgin biçimde devrimcileşti.

R. R. Palmer, Amerikan kolonilerinin 1770 ve 1780'lerde yalnızca bir bağımsızlık savaşına değil bir devrime maruz kaldığı durumu tartışırken, iki niteliksel ve nesnel kriteri göz önüne alan bir sorunun yanıtını arar: "Amerikan Devrimi'nin sonunda ne kadar mülteci vardı ve Fransız Devrimi ile karşılaştırıldığında, kaybettikleri mal varlıkları ne kadardı?" İlk kritere göre, Palmer, "Amerikan Devrimi'nde her bin kişiden 24'ü émigré* iken Fransız Devrimi'nde her bin kişiden yalnızca 5'inin émigré" olduğunu gözlemler. İkinci kritere gelince, Fransız *émigré* mallarına Fransız devrim hükümetinin el koyuşu çok iyi bilinir, fakat imparatorluk yandaşı Amerikalılara Amerikan Devrimi'ndeki mal kayıpları için İngilizlerin verdiği tazminatlar düşünüldüğünde ve bunlar nüfusa oranlandığında, Amerikan devrim hükümetinin el koyduğu mallar Fransız Devrimi'ndekilerden daha az değildi.[3] Kısacası, Amerikan Devrimi, Fransız Devrimi'nden bile çok bir *émigré* nüfusuna ve onunla karşılaştırılabilir düzeyde bir mülk istimlâkına neden oldu.

Belki de bu istatiklerden daha önemli olanı, Amerikan ve Fransız Devrimlerinin eşdeğer prensiplerce yönlendirildiğine ilişkin Palmer'in oldukça anlamlı olan gözlemidir: "Aydınlanma çağına ait Atlantik'in her iki yanında varolan bazı fikirler –anayasacılık, bireysel özgürlük veya yasa önünde eşitlik fikirleri– Amerika'da, Avrupa'da olduğundan daha katıksızca benimsendi ve doğruluklarından daha az kuşku duyuldu".[4] Bu prensipler,

> Amerika'da çok daha derinlere kök salmıştı ve birbirine zıt veya rekabet halindeki monarşist, aristokratik, feodal veya dinsel prensipler Amerika'da eksik değilse de, Avrupa ile karşılaştırıldığında daha zayıftı. Aynı prensiplerle yola çıkılması, bu nedenle, çatışmayı Amerika'da Fransa'da olduğundan daha az körükledi. [Amerikan Devrimi], gerçekte, daha az devrimciydi. Amerikan Devrimi, aslında, zaten varolanı korumayı amaçlayan bir hareketti. Buna karşın, hiç de "muhafazakâr" bir hareket değildi ve muhafazakâr teorisyenlere sınırlı bir hu-

---

* Émigré (fr): Siyasal nedenlerle kendi ülkesinden göç eden kimse; özellikle Fransız Devrimi'nden sonra Fransa'dan veya Rus Devrimi'nden sonra Rusya'dan göç eden kimseler (ç.n.).

[3] R. R. Palmer, *The Age of the Democratic Revolutions: A Political History of Europe and America, 1760-1800: The Challenge* (Princeton, N. J: Princeton University Press, 1959), s. 188.

[4] Agy., s. 189.

zur verebildi, çünkü Amerikan Devrimi'nin bu denli ılımlı olmasına yol açan şey, onn sekizinci yüzyıl Amerika'sında muhafazakâr güçlerin kuvvetli değil, zayıf olmasıydı. Amerika, Avrupa'dan farklıydı, fakat tamamen ayrı bir yer de değildi.[5]

Amerikan Devrimi'nin daha az ateşli olan karakteri, kolonileşmenin başlamasından yaklaşık iki yüzyıl önce Amerikan kolonicilerinin kendi toplumlarını zaten devrimcileştirmekte olmalarına yorulabilir. Düşmanlılar patlak verdiğinde Amerikan koloniciler kendi özgürlüklerini kendi patrimonilerinin bir parçası olarak görmeye başlamışlardı. Birçok Amerikalı, Devrim arifesinde kemikleşmiş bir aristokrasi, oldukça merkezileşmiş bir monarşi ve güçlü bir ruhban sınıfı ile feodal geçmişlerinin yükünü taşıyan Fransa'daki devrimcilerden çok daha az kendi içinde savaşmak zorundaydı.

Amerikan kolonicilerin genellikle toplumun beşte birini köle olarak kabul ettikleri, Kızılderililere karşı soykırım uguladıkları ve koloni ailelerinin ataerkil oldukları gerçeği, Palmer'in ve benim tezlerimin yanlışlığını ortaya koyar gibi görünebilir. Fakat Amerikalıların bu açılardan Avrupalılardan farklı olmadıkları kolayca unutulmaktadır. Emperyalist Avrupa ülkelerinin hiçbiri, İngilizlerin İrlandalılara davranışlarında gözlemlendiği gibi, söz konusu insanların asil koruyucuları değildi; bu ülkelerin hiçbiri kadınların politik, resmi ve ekonomik eşitliğini sağlamaya çalışmıyordu. Köleliğe gelince, Napolyon –genellikle 1790'dan 1814'e kadarki Fransız devrimi ideallerinin tahta çıkmış savunucusu olarak görülür– Fransız Devrimi'nin ortadan kaldırdığı köleliği Fransız sömürgelerine geri getirdi. Avrupa kıtasının kendisi açısından, yüksek nüfus yoğunluğu göz önüne alınırsa, köle emeğinin hiçbir ekonomik anlamı yoktu – emeğin yüzyıllar boyu sürekli kıt olduğu Amerika'nın tersine. Amerikalılar, özellikle de tütün ve sonradan pamuğun en önemli para kazandırıcı ürünler olarak yetiştirilmesinde tarlalardaki işgücüne çok bağımlı olan plantasyon sahipleri, sürekli işgücü eksikliği çekiyordu ve sömürge dönemi boyunca, siyahlar kadar sözleşmeli beyaz hizmetkârları da –oraya varışlarından itibaren beş yıldan yedi yıla kadar çalışmaları karşılığında okyanusu geçip Amerika'ya gitme hakkı kazanmış insanları da– kölelik işlerinde kullanıyorlardı. Bu gerçekler köleliği hiçbir şekilde mazur göstermez, fakat koloni toplumunun özel bağlamında ortaya çıkış nedenlerini açıklar.

---

[5] *Agy.*, s. 189.

İngiliz halkının büyük kısmı, krallarını onların haklarına –Prusya'nın II. Frederick'inin, Fransa'nın XVI. Louis'nin veya Rusya'nın II. Katherina'sının bir saniye düşünmeden feshedebileceği haklara– saygı duymaya zorlamak zorunda kaldıklarını çok iyi hatırlıyordu. Bu açıdan, Palmer'in ileri sürdüğü gibi, demokratik çağın *bütün* devrimleri bir anlamda muhafazakârdı, çünkü devrimciler gelenek tarafından kutsanmış gördükleri kamusal hakları onları sınırlandıracak istilacı ve tahakkümcü müdahalelere karşı savundular. İngiliz Devrimi'nin hatırı sayılır bir radikal yazını, kamusal hakların, daha önce gördüğümüz üzere, Sakson hakları olduğunu ileri sürdü, muhtemelen bu haklar William'ın 1066'da adayı istilasının ardından gelen Norman istilacılarca tırpanlanmıştı. Böylesi iddialar her ne kadar aldatıcı olsalar ve ele aldıkları tarihi çarpıtsalar da, devrimler sıklıkla savunma eylemleri olarak başlatıldı. Amerikalıların İngiliz müdahalesine karşı tepkilerinde "savunmaya" çalıştıkları şey bir İngiliz özgürlük yelpazesiydi, bu özgürlüklerin çoğu, gerçekte, kelimenin genel kullanımı anlamında, hiçbir şekilde muhafazakâr değildi.

Son Stuart kralının, daha evcilleştirilmiş, Parlamento kontrolündeki krallarla değiştirildiği 1688-89'un "Muzaffer Devrimi"nden sonra, Amerikan kolonicileri "İngilizlerin haklarını", İngiliz kuzenlerinden çok daha fazla, tipik örneğini Virginia'daki House of Burgesses'in oluşturduğu oligarşik sömürge yasalarını koruyan meclislerden New England'daki doğrudan demokratik kent meclislerine –gerektiğinde, kraliyet sömürge valilerine karşı koyabilme ve yalnızca Krallık değil, İngiliz Parlamentosu tarafından da uygulanacak keyfi güç kullanımına engel olabilme yeterliliğine sahip meclislerdi bunlar– kadar değişen, oldukça otonom kurumlara dönüştürdüler. Devrim arifesinde birçok kolonici, aslında 1640'lardaki İngiliz Roundhead'lerini tekrarlayarak, Krallığın ve onun bakanlarının kendi kurumlarının egemenliklerini gasp ettiğini düşündüler.

Fakat Amerikalılar, Amerikan Devrimi ortaya çıkarken yalnızca "İngiliz haklarının" yerel kurumsal biçimlerini "muhafaza" etmediler; halk boykotlarını, isyanları, kraliyet otoritelerine karşı topraklarındaki meydan okuma eylemlerini çok güçlü hale getirdiler; "özgürlüklerinin" kraliyet ve parlamento tarafından gasp edilmesine karşı halkı harekete geçirecek tabandan gelen [grassroots] kurumlar oluşturdular; ve son olarak, silahlı ayaklanmanın bütün kolonilere yayılan gerçek olaylarını yarattılar –bunların tümü çok kurumsal bir radikal başkaldırı üretti. Bu ayaklanma, yeni politik idealler, değerler ve Avro-Amerikan tarihinde öngörülemez bir etkiye neden olmuş olan ve Fransız Dev-

rimi'nin kendisinde göreceğimiz gibi, genellikle isim değiştirmeden tekrar ortaya çıkan popüler isyan kurumları oluşturdu. Aydınlanma çağına ait fikirleri her ne kadar "Amerika'da Avrupa'da olduğundan daha katıksızca benimsemiş ve doğruluklarından daha az kuşku duyulmuş" ise de, Palmer'in gözlemlediği gibi,

> Amerika'yı Avrupa için çok önemli kılacak yeterince ortak bir uygarlık vardı. Çünkü Amerikan Devrimi'nden sonraki bir yüzyıl boyunca, böyle olduğu çok iyi bilinir, Avrupa'daki devrimci ve özgürlükçü hareketlerin yandaşları Birleşik Devletler'e genellikle olumlu, Avrupalı muhafazakârlarsa ona düşmanca ve tamamen küçümseyerek baktılar.[6]

Amerikan Devrimi, gerçekte, kolonileşmenin 1630'lara kadar geriye giden, Atlantik sahili boyunca uzanan önemli bir parçasını oluşturan devrimci eğilimlerin zirvesini göstermektedir –ve bizim dikkatimizi öncelikle yoğunlaştırmak zorunda olduğumuz işte bu eğilimlerdir.

Başkaldırının Kökenleri

Devrim'in seyrini şekillendiren belki en önemli tekil etken, engin genişlikteki yerleşim alanlarının mevcudiyeti ve güçlü ve çok bağımsız bir yeoman sınıfının varlığı idi. Bu açıdan, Amerikan kolonicilerin durumu Avrupalı devrimcilerden epeyce farklıydı. İngiltere'nin yeoman nüfusu toprak çitlemesine yenik düşmekteydi, bu en sonunda bir şehir proletaryası yaratan bir süreç iken, sonradan Fransa'da büyük bir köylü tabakası yaratan önceki kilise topraklarının yeniden dağıtımı Devrim sonrasına kadar başlamamıştı.

Amerikan kolonileri, aksine, önünde sürüp ekmeye elverişli engin genişlikte toprakların uzandığı Allegheny Dağı'nın eteklerindeki güzel tepeciklere yerleşmişti. Bu uçsuz bucaksız alan, Fransa'da olduğu gibi toprağın radikal bir yeniden dağıtımını gereksizleştirmişti. Yeoman nüfusunun büyümesi her ne kadar zengin Kızılderili kültürünün zararına gerçekleştirilse de, oldukça kendine özgü politik koşullar yarattı. New England'da, sürüp ekmeye elverişli toprakların çokluğu kendi kendine yeten yaşam tarzlarının, tüccarlar, spekülatörler veya sonradan endüstriyel girişimciler gibi dışarıdan gelen bir unsur ile kısıtlanması için herhangi bir neden görmeyen öz-bilinçli bir yeoman sınıfını olanaklı kıldı. Doğulu spekülatörler ve güneyli plantasyon sahipleri, bu uçsuz

---

[6] *Agy.*, s. 189.

bucaksız toprakların mülkiyetini ellerinde toplamış olsalar da, batı sınırı, Devrim'in sona ermesini takip eden bir yüzyıldan fazla bir süre zarfında, milyonlarca topraksız göçmeni içine emen büyük bir hazine sağladı.

Sınır, birçok hoşnutsuz öğeyi içine emerek, paradoksal biçimde toplumsal huzursuzluğu azaltıcı bir güç olarak da hizmet verdi. Daha kavgacı, militan ve toplumsal olarak idaresi zor olan bireyler, amaçlarının büyük toprak sahipleri ve zengin tüccarlar tarafından engellendiğini gördüklerinde, geride kalıp ayrıcalıklı elitlere karşı halk hareketlerinin liderliğini yapmaktansa batıya doğru sürüklendiler. Üstelik bu militan öğeler sınırda kendilerinin hain fakat istekli olan eşitlikçi topluluklarını yaratabildiler ve artlarından gelen oluk gibi göçmen akınında, demokratik yaşam tarzlarını Batı'da yeniden yaratabilmek için daha da ileriye gidebildiler –veya bazen oldukları yerde kaldılar ve kendi yetenekleri sayesinde elit bir tabakaya dönüştüler. Kıtanın uçsuz bucaksızlığı, toprağının zenginliği, keşfedilmemiş yabanıllığı, çok tabakalı bir toplumun yokluğu, İngiliz Düzleyicileri'nin demokratik ideallerini çok canlı biçimde korumuş olan eşitlikçi bir "toplumsal sözleşme" formülünü olanaklı kıldı.

Yeni Dünya'nın İngilizlerce kolonileştirilmesi on yedinci yüzyılın başındaki ilk on yıla, 1606 yılında kiralanan Virginia Company'nin Jamestown'a kalıcı bir topluluk yerleştirmesine kadar ciddi şekilde başlamadı. Bu yerleşim idealist bir görevden çok ticari bir girişimdi. Bu yeni koloniden 1630'a kadar yapılan tütün taşımacılığı, yalnızca simgesel düzeydeki bir 2.000 poundluk kurutulmuş yapraktan güney kolonilerini bir plantasyon yaşam tarzına bağlayan yaklaşık 1,5 milyon poundluk bir meblağa yükselmişti. Virginia ve Carolinalar'ın kıyı şeridinde, topraktan geçinen Anglikan olmaya eğilimli beyaz soylu sınıfı, aristokratik hak iddiaları bile geliştirmişti ve hiyerarşiye eğilimleri onların ikinci doğasıydı. Bu oligarşi, kendi sözleşmeli beyaz hizmetkârları ve sayıları artan Afrikalı köleler ile nefret içinde bir arada var oldu.

İç bölgelerden ziyade emek gerektiren Apalaş Dağları –Piedmont– tepelerine sürülen İskoç-İrlandalı yerleşimcilerin fakirleşmiş beyaz nüfusu, Presbiteryen olma olasılıkları Anglikan olmalarından çok olan ve sınır yaşamının zorluklarını –onun fakirliğini, güvensizliğini ve süregiden Kızılderili baskınlarını– paylaşan, yalıtılmış topluluklar oluşturdular. Bu yeoman çiftçilerin kıyı elitlerinin o denli hararetle geliştirdikleri toplumsal ayrımlara karşı tahammülleri çok azdı. Sıradan halk, diye yakınıyordu William Byrd, "valilerine karşı

nadiren dalkavukluk ya da yaltaklanmayla suçlanabilir, onlara karşı özgürlük ve laubaliliğin bütün aşırılıkları ile davrandılar".[7]

Bu ücra bölge yerleşimcileri, devrime katkı sağlayan başka bir özelliğin de tipik örneğini oluştururlar. Birçok koloni bölgesinde, 1620 ve 1630'ların bir zamanlar güvenilmez "kervan çetelerinin" yerini güvenilir, muvazzaf bir profesyonel ordunun aldığı, İngiltere'de çok uzun zaman önce aşağı sınıflar arasında zayıflamış olan bir düşünce ve karakter yapısını Amerikalı çiftçiler arasında yerleştirmeye yardım eden bir milis sistemi gelişmişti. İngiltere'nin, alt ve orta sınıflarına köle gibi davranma sanatını öğrettiği bir zamanda, çok emek isteyen yaşam koşullarına sahip Amerika'da, yaşayanlara kendine güvenme sanatı öğretiliyordu. Acımasız bir toprak üzerinde hayatta kalmak, yalnız güçlü topluluk bağları değil sağlam nişancılık da gerektiriyordu. Amerikan milis gücünün, muvazzaf İngiliz askerleriyle birlikte sınırlardaki ileri karakollarda Fransızlarla yaptıkları üç savaş ve beyazların kendi topraklarına el uzatmasına direnen Kızılderililere karşı yapılan sayısız savaş, kolonilerde iyi eğitimli bir askeri güç ile savaş sanatını, Devrim arifesine kadar, eğer daha iyi değilse bile, en az İngiliz muadilleri kadar iyi bilen bir subay kadrosu yarattı.

Bu, sömürge Amerika'sında hiçbir sınıf çatışması olmadığı anlamına gelmez, tam tersine: kolonilerdeki birbirine karşıt sınıf çıkarları, nüfusun değişik tabakaları arasında içsel çekişmeleri oldukça artırdı. Silahlı yerel isyanlar epey yaygındı, bu kısmen ortalama kolonicinin kolay sinirlenir mizacından, kısmen de silahlara aşinalığın onlara isteklerini güç kullanarak söyleme olanağı vermesinden kaynaklanıyordu. Bu dayanıklı insanlar, davranışlarında küstah oldukları kadar kendi haklarını savunmada doğrudan eyleme geçmeye alışkındılar. Bir on yedinci yüzyıl Virginia kraliyet valisi olan William Berkeley kendi üst sınıfının sorunlarını dile getirirken –"Yedi kişiden en az altısının Fakir, Borçlu, Hoşnutsuz ve Silahlı olduğu bir halkı yöneten Vali ne bedbaht bir adamdır"[8]– yalnızca ciddi ekonomik adaletsizliğe değil, silahlı bir halkın bu adaletsizleri kendi kavgacı tarzıyla çözmeye çalışacağı korkusuna da işaret ediyordu.

---

[7] Elisha P. Douglas, *Rebels and Democrats* (New York: Quadrangle/ New York Times Books, 1955), s. 73.

[8] William Berkeley'den Thomas Ludwell'e (Temmuz 1676), Henry Coventry Papers at estate of the Marquis of Bath (mikrofilm, Kongre Kütüphanesi), no. 77, fo. 145.

En şiddetli kolonici nefretler başlangıçta ülke içinde başgösterdi: Kaba saba Piedmont, görgülü ve aristokratik olan kıyı ovası ile sürekli bir husumet içinde yaşadı. Virginia'da, Nat Bacon'ın önderlik ettiği bir 1676 ayaklanması, büyük ölçüde yalnızca Kızılderili baskınlarına karşı korunma talebinde değil, yoksulların adaletsizce vergilendirilmesinin yumuşatılması ve kunduz ticareti üzerinde zenginler lehine olan kontrolün kaldırılması taleplerinde bulunan sınır bölgesi insanları tarafından gerçekleştirilmişti. Ayaklanma silahlanmış sözleşmeli hizmetkârların ve siyah kölelerin katılımıyla daha da tehlikeli noktalara ulaştı. Diğer sivil çatışmalar, eyalet meclislerini kontrolleri altında tutan çok ayrıcalıklı bir büyük çiftlik sahibi hizip ile toplumsal olarak üstlerinde yer alanlar tarafından aşırı derecede vergilendirildiklerini ve demokratik haklarının verilmediğini hisseden ücra bölge yerleşimcileri arasında patlak verdi.

Bacon'ın isyanının başarısızlığı, yarı-aristokratik Anglikan büyük tütün çiftliği sahiplerine duyulan köklü nefreti, Presbiteryen sınır bölgesi insanları arasında alevlendirdi ve kalıcılaştırdı. Devrim arifesinde, Düzenleyiciler [Regulators] –bütün ülkede silahlı ıssız bölge isyancıları için kullanılan bir terim– olarak bilinen sınır bölge yerleşimcisi birlikleri, Atlantik kıyı bölgelerinden gelen yarı-aristokratik kanun koyucular ile çatışma haline geldiler. Eğer büyük çiftlik sahipleri güney ekonomisinin üzerine kurulduğu işgücünü destekleyecek daha fazla siyah köle ithal etmemiş olsaydı, bu türden isyanlar bütün koloni dönemi boyunca muhtemelen sürekli hale gelecekti. Aslında, büyük çiftlik sahiplerinin siyah köle ithalini hızlandırmalarının bir nedeni, güney toplumundaki elit tabakalar arasında paniğe yol açmış olan Bacon'ınki gibi bir başka ayaklanmadan kaçınmaktı.

New England ve Orta Atlantik kolonilerinde, yabani bölgelerin kıyısında yer alan yerleşimciler, kent tüccarlarına ve varlıklı zanaatkârlara güçlü düşmanlıklar geliştirmişti. On sekizinci yüzyıla dek, kıyı kentlerinde fakirler ve acımasızca baskı altında tutulanlar nüfusun belli bir bölümünü oluşturuyordu. Evsiz çocuklar, aslında aile üyelerinin hepsi sokaklarda güvensiz yaşamlar sürüyordu; genç insanlar ticaret yapan, balina ve balık avlayan gemilerde hizmet vermeye zorlanıyordu; çoğu sözleşmeli hizmetkârın uşaklık dönemleri boyunca köleden çok az farkı vardı ve uğradıkları mezalimden sağ çıkamıyordu. Aynı zamanda, kuzey eyaletlerindeki tüccarlar, güney eyaletlerindeki büyük çiftlik sahipleri ve hemen her yerde olan avukatlar, koloni toplumunun tepesinde ve eyaletlerin değişik kanun koyucu kurullarında yer alıyordu. Bir yanda beslenme bozukluğu ve ihmal nedeniyle vücut yapıları çarpılmış sokak di-

lencileri, diğer yanda siyah sürücüler ve uşaklarla şatafatlı at arabaları içindeki tüccarlar ve toprak sahipleri arasındaki tezat, sömürgeleri ziyaret eden herhangi bir dürüst ziyaretçi için apaçık gözler önünde olan bir şeydi.

Çalışan sınıf içindeki uzlaşmaz zıtlıklar, çoğunluğu Boston, New York, Philadelphia ve Charleston rıhtımlarında acınacak bir gündelik ücret kazanan vasıfsız işçiler ile oldukça yüksek bir yaşam standardına sahip usta zanaatkârları bölmüştü. Bu usta zanaatkârlar, sonradan, çırakları ve özellikle de lonca statülerini geliştirme fırsatları giderek kendilerine verilmeyen gündelikçi usta işçileri gaddarca sömürdüler. Hep birlikte ele alındığında sözleşmeli hizmetkârlar ve köleler gibi, bu ekonomik tabakalar da, kolonilerin tümünde en zengin sınıf olan tüccarlara karşı derin bir nefreti paylaşma eğilimindeydi.

Üstelik, koloniler birbiriyle büyük anlaşmazlık içindeydi. New York ve New Hampshire, Hampshire Arazileri olarak bilinen ve sonradan ayrılarak son derece radikal Vermont eyaletini oluşturan topraklar üzerindeki hak iddiaları nedeniyle çatıştı; Virginia ve Pennsylvania, Ohio Vadisi'nin yerleşilmemiş toprakları üzerindeki hak iddiaları nedeniyle çarpıştı; ve güney kolonileri, Alleghenies ve batı yönündeki topraklar –tütün plantasyonu için hayati olan topraklar, çünkü elde edilen mahsül toprağın bereketi nedeniyle muazzamdı– için yarıştılar. Dini konular hakkında koloniler arasındaki farklılıklar zamanla azalsa da, farklı dini ve kültürel gelenekler de yerleşimcileri birbiriyle kapıştırdı. Son olarak, koloni meclisleri ile onların kraliyet yöneticileri arasındaki ve yönetimin beledi organları ile koloni-ölçeğindeki kurumlar arasındaki sürtüşmeler neredeyse sürekli hale geldi.

New England Kent Meclisleri

Güneyin köle plantasyonu ekonomisi ve Hudson Vadisi'ndeki Hollandalıların yarı feodal patroon[9] sistemi, New England'da –Devrim'in *par excellence* popüler merkezi olan bölge– hakim olan yaşam tarzı ile belirgin bir zıtlık içindeydi. Virginia Company'nin bir kolu olan Massachusetts Bay Company 1629'da New England'a esas büyük yerleşimi başlattı, aslında yürekten dindar Püriten kolonisini 1620'de Plymouth'ta kurulmasından sonra gelen yıkımından kurtardı. Şirket, bölgeye sürekli olarak yeoman çiftçileri, tüccarları, balıkçıları ve zanaatkârları taşıdı ve kısa sürede, kısmen Püriten Massachusetts ile dinsel

[9] Patroon: New York ve New Jersey'de, eski Hollanda yönetimi altında malikane ayrıcalıkları ile geniş topraklar üzerindeki mülkiyet türü (ç.n.).

farklılıklar nedeniyle, kısmen de toprak ihtiyacı nedeniyle, Rhode Island, Connecticut ve New Hampshire'de yeni koloniler kuruldu. Fakat New England kolonileri toplumsal olarak şaşırtıcı benzerlik gösteriyordu: bir yandan bağımsız çiftliklerin bir köy toplumu oluşturan organizasyonuna, diğer yandan iç ve dış ticarete yönelmiş bir kıyı şeridi tüccar sınıfına dayanmaktaydı.

Bilinçli olsun ya da olmasın, Püritenlerin Congregationalist dünyası, İngiliz Devrimi sırasında günyüzüne çıkmış olanlarla benzer demokratik değerler sergilemekteydi. Congregationalist rahipler için demokrasi açıkça tiksindiriciydi: Onlar, otoritesi Tanrı vergisi olan ve İncil tarafından onaylanan seçilmişlerin yönetimine inanıyordu. Aslında, demokrasi "bütün yönetim biçimlerinin en değersizi ve en kötü olanıdır", diye yazıyordu John Winthrop.[10] Congregationalistler demokratik fikirleri takip ettiklerini inkâr ederken bile, Püriten dininin ilkeleri dinsel hiyerarşi –bunun İncil'de söylenenlere ters düştüğüne inanıyorlardı– ile tam bir karşıtlık halindeydi ve bu nedenle, hiç istemeden yapılmış olsa dahi, onların dinsel düzeni demokratik kurumları alışılmamış biçimde öne çıkardı. Her bir Püriten cemaat, piskopos ve presbiteryenler tarafından yönetilen birleşik bir kilise yerine, İncil'e bağlı kalma, birbirlerine göz kulak olma ve kendi papazlarını seçme konusunda bireysel erkek ve kadınlar arasındaki bir anlaşma veya akit yoluyla uzlaşmış, böylece 1524-25 Alman Köylü Savaşı'nda ortaya çıkan eski bir talebi yerine getirmiş olan kendi kilisesini yarattı.

New England cemaatleri yalnızca kendileri tarafından kurulmamış ve dini konularda aslında neredeyse bütün gücü ellerinde tutmamıştı, aynı zamanda onları bağlayan bireysel akitleri de kendilerinden başkası yazmamıştı. Kentler, neredeyse kaçınılmaz biçimde, dinsel cemaatlerin uzantıları olarak oluşturuldu ve bunlar, zamanla, herhangi bir üst yönetime değil kendilerine karşı sorumlu hale geldi. Massachusetts meclisinden imtiyaz hakkı alınmış otuz altı mil kare toprak üzerine kurulmuş, birbirine akitle bağlı dinsel topluluklarının seküler eşdeğerleri olan kent meclislerinde kendi kendilerini yönettiler. Bu nedenle, cemaatin papazını seçtiği yerdeki kent, ardından, arabulucusunu ve yerel idare meclisi üyelerini seçti; her ikisi de kent merkezindeki toplantı yerinde bir araya geldi. The Massachusetts Body of Liberties, 1641'e kadar onların ya-

[10] John Winthrap, "Defense of The Negative Vote", 4 Haziran 1643, akt. Elizabeth Winslow, *Meetinghouse Hill 1630-1783* (1952, New York: W. W. Norton, 1972), s. 36.

sal varlıklarını onayladı ve kendi yerel meselelerinin yönetimindeki büyük otonomilerini kabul etti.

Yerleşimin ilk yıllarında, Massachusetts kent halkı, bu yerel güçlerin süregiden bir oligarşi oluşturan ve her yıl bir yıllık süre için yeniden seçilen yerel idare meclisi üyelerine devredilmesine izin verdi. Kent meclisleri, bununla birlikte, idare meclisi üyelerinin gündelik işler hakkında olduğu kadar yerel yasaların değiştirilmesi gibi temel konular hakkındaki kararları otomatik olarak onaylama işini 1720'ye gelene kadar bırakmıştı. Kent meclisleri artık daha sık toplanıyor –aslında, gerekli olduğu düşünülen zamanlarda– ve uygun bulmadığı meclis üyelerinin görevlerine kolaylıkla son veriyordu, arabulucularını seçiyor ve daha da çekişmeli olan tartışmalara giriyordu. 1705'e kadar, Cotton Mather, cemaat kiliselerinin otoritesini birleştirmeye ve merkezileştirmeye çalıştığı zaman, Ipswich'deki kilisenin başı olan John Wise onun yanlışlığını gösterebildi ve o dönem için dikkat çekici biçimde, *demokrasiyi, "doğanın* [Tanrı'nın değil – M.B.] ışığının çok değer vermesi ve bize genellikle adalete ve insanların doğal ayrıcalığına en uygun yolu gösteren yönetim biçimi olması"[11] nedeniyle, göklere çıkardı.

Belki de ideolojiden daha önemli olanı, New England'daki ve diğer kolonilerin ıssız bölgelerindeki demokratik yaşam biçiminin gerçekliğiydi. Kolonileşme talepleri sürekli değişen sınırlar üzerinde çok eşitlikçi bir bakışı besledi. New England 1630'larda sınır olduğunda, dikkat çektiğimiz üzere, büyük ölçüde bir kentin Cemaatçi kilisesinin kamusal işlere bakması sonucu kent meclisleri yaratıldı ve oy verme hakkı yeni yerleşimcilerle birlikte sürekli arttı. Zamanla, on beyaz erkekten belki birinin oy kullanmak için gerekli olan şartları taşıdığı ve toplumun yalnızca en seçkin üyelerinin eyalet meclisine girme hakkını kazandığı güney kolonileri ile karşılaştırırsak, New England'lı her beş kişiden dördü oy verme hakkına sahipti ve koloni kanunlarının yapımında, sıradan insanlar genellikle zengin tüccarlar ve avukatlarla yan yana oturdular. Buna karşın, kilise üyeliği, Massachusetts'de oy kullanmak için 1691'e kadar bir ön-şarttı, zamanla, oy kullanmak için gerekli olan şartlar giderek azaltıldı ve oy kullanma hakkı, kilise üyelerinden makul bir gelire sahip ev sahiplerine kadar genişletildi. Dinsel koşul kaldırıldıktan sonra, kent meclisi toplantısına

---

[11] John Wise, "Vindication of the Goverment of New England Churches"(1717), akt. Perry Miller, ed., *The American Puritans* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1956), s. 135, vurgulama eklenmiştir.

katılmak için geriye kalan tek koşul, 50 şilinlik [bir poundun yirmide biri] bir gelire sahip olmaktı. Fakat bir süre sonra, çok az mülk veya gelir sahibi sakin için bu talebi karşılamak zor olmadığından, sonuç olarak, bir kentin erkek yerleşimcilerinin çok büyük bir kısmına oy kullanma hakkının verilmesi durumu ortaya çıktı.[12]

Kent meclisi binası, en sonunda bir topluluğun gerçek halk merkezi haline geldi ve bir kurum olarak oldukça önemli güç kazandı. Kent meclisleri vergi toplayabilir, toprak dağıtımı yapabilir, mülkiyet anlaşmazlıklarını çözebilir, yeni yerleşimcileri kabul edebilir, milisleri örgütleyebilir ve kontrol edebilir, yollar inşa edebilir ve toplumsal huzursuzluk zamanlarında tüm konular üzerinde politik fikirleri tartışabilirdi. Bundan başka, kentler kendi işlerinin yönetiminde çok fazla otonomi sahibiydi. "Kenti koloninin başkentindeki daha büyük dünyaya bağlayan tek bağ", diye gözlemliyor Richard Lingeman, "onun kanun yapımı için gönderdiği temsilci ve vali tarafından atanan eyalet memurları –şerif ve gezici yargıçlar– idi."[13] Otorite, topluluğun yüz yüze demokrasisine dayanıyordu ve delegasyon veya temsiliyet kent meclisinin kendisi tarafından sıkı biçimde yetkilendiriliyordu. Massachusetts kentleri koloni meclisine veya Boston'daki Genel Mahkemeye kanun koyucuları gönderdiklerinde, bu kanun koyucuların yetkileri yalnızca kasaba temsilcileri olmakla sınırlandırılmıştı ve sadece kent meclisleri tarafından bildirilmiş olan konularda oy kullanabilirdiler. Massachusetts kasabaları, verilen yetkilere temsilcilerinin uygun davrandıklarından emin olunması hususunda, genellikle tek görevi her bir temsilcinin mecliste nasıl oy kullandığını gözlemek olan ikinci bir üye gönderecek kadar titizdi. En sonunda, meclis toplantı tutanaklarının basılması, böylece tüm yurttaşların temsilcilerinin davranışını irdeleyebilmesi konusunda ısrar ettiler.

---

[12] Söylemeye gerek yok ki, kadınlar ve çocuklar Massachusetts'de çok sınırlı haklara sahiptiler, kolonilerin genelinde olduğu gibi. Kuşkusuz, oy kullanma ve ekonomik bağımsızlık gibi haklar, kadınlar için, Batı dünyasında Fransız Devrimi'ne kadar ortaya çıkmadı ve ardından kısa sürede feshedildikten sonra, yüzyılımıza [20. yüzyıl] dek yeniden kurumsallaştırılmadı.

[13] Richard Lingeman, *Small Town America: A Narrative History, 1620-The Present* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1980), s. 50.

Yeni Koloni Yerleşimleri

Orta-Atlantik deniz kıyısına yerleşim ve yeni koloni yerleşimleri oldukça kısa bir şekilde özetlenebilir. Ticari nedenlerle başlangıçta Hollandalıların yerleştiği New York, bir patroon sistemine dayanıyordu; buna uygun olarak, Hudson ve Delaware Nehirleri boyundaki büyük toprak sahiplerine, kendi büyük malikane arazileri üzerinde yerel memurlar atama hakkı ve yerel mahkemeler kurma otoritesi gibi neredeyse feodal hakları kullanma izni verildi. New Netherlands, bu Hollanda sistemini dağıtmayacak olan İngilizler tarafından 1664'te ele geçirildi; bu nedenle, yarı-feodal bir toplum Hudson Vadisi'ne yayıldı ve Devrim'e kadar başarıyla bölgede kaldı; buna rağmen, kolonin ünlü liman kenti New York, tuhaf biçimde, –önceki New Amsterdam– ticari bir etkinlik merkezi olarak kısa süre sonra Boston ile yarışmaya başladı.

Maryland'a, neredeyse yalnızca ekonomik amaçlarla yerleşildi ve onun varlıklı kurucuları, Hudson Vadisi'ndeki Hollanda patroonları gibi, toprak sahibi malikane sınıfı ile sözleşmeli hizmetkârlar, kiracılar ve köleler etrafında oluşturulmuş yarı-feodal bir dominyon kurdular, bunu küçük fakat oldukça bağımsız olan çiftçiler çeşitlendiriyordu. Başlangıçta William Penn tarafından İngiliz Quakerlar'ına bir sığınak olarak kiralanmış olan Pennsylvania, Alman Lutherciler'i, Galler Baptistler'i, İskoç-İrlanda Presbiteryenler'i ve sonradan Katolikler ve Yahudiler gibi dinsel göçmenlerin sıradışı çeşitliliğinin bir merkezi haline geldi. Sonrasında Philadelphia, Amerikan kentlerinin kültürel anlamda en canlılarından biri oldu, her ne kadar onun politik yaşamını bir Quaker tüccarları oligarşisi yönetmiş olsa da. New Jersey ve Carolina'ya sırasıyla küçük çiftçiler ve toprak sahibi malikaneciler yerleşti ve ayrı bir kültürel kimlik –New Jersey'in durumunda çok değişken ve kararsız olan bir kimlik– ancak yavaş yavaş yerleşti.

Georgia, başlangıçta yoksul ve borçlu insanların bir sığınağı olarak köleliği gerçekten yasaklayan ve koloni kapılarını Yahudilere olduğu kadar her türden dinsel tarikatçıya (Katolik yerleşimciler, kuşkusuz, yasaklı idi) açan İngiliz filantrop James Oglethorpe tarafından kuruldu. Fakat kolonin sıradışı çeşitliliği, yüce gönüllü amaçları ve dinsel hoşgörüsü ekonomik güçlerin baskısına direnemedi. Georgia kıyıları, on yedinci yüzyılın sonları ile on sekizinci yüzyılın başlarına kadar, Afrikalı kölelerin çalıştığı plantasyonlar halinde parsellenmişti ve onun hayırhah amaçları, maddi kazanç için yoğun tütün ekimine kurban edildi. Carolina Piedmont'u gibi dağlık bölgeler, büyük ölçüde yoksul –ve öf-

keli– beyaz çiftçilerin (gelişmenin olmadığı) çalkantılı dünyası haline gelmişti, onların arasından zengin toprak sahipleri ile süregiden bir toplumsal çatışmaya giren kızgın Düzenleyiciler ortaya çıkmıştı.

Başlangıçta, on üç koloninin üç politik biçimi vardı: korporatif yönetim, krallık yönetimi ve mülklülerin yönetimi. New England kolonileri korporatifti, bunun anlamı büyük yerel otonomiye, kendi yönetmeliklerine ve büyük ölçüde kendini yöneten meclislere sahiptiler. Massachusetts valileri İngiliz Krallığı tarafından atanıyorsa da, 1692'den sonra, Rhode Island ve Connecticut kendi valilerini ve yönetici konseylerini seçtiler. Bunun tersine, Carolina, Georgia, New Jersey ve New York gibi krallık kolonileri, Krallık tarafından atanan valileri ve konseyleri kabul etmeye zorlandılar. En önemlileri, Maryland, Delaware ve Pennsylvannia olan mülklülerin yönetimi altındaki koloniler, Penn ailesi gibi kral tarafından onaylı feodal güçleri olan mülk sahibi lordlar tarafından kuruldu. Bu koloniler görünürde, imtiyaz tanınan şirketler tarafından yönetiliyordu; bu şirketlerin otoritesi hızla azaldı ve mülkiyet yönetimindeki koloniler zamanla yalnızca İngiltere Krallığının mülkü haline geldi. Bu nedenle, Rhode Island ve Connecticut haricinde bütün koloni valileri –koloniler üzerindeki güçleri görünürde sınırsızdı– ya kral tarafından atandılar ya da onaylandılar. krallık bütün sivil otoriteleri atayabilir veya reddedebilirdi, koloni meclislerinden geçen yasaları veto edebilir veya bu meclislerin oturumlarına istediğinde son verebilirdi.

Kolonilerin kendilerini ilgilendiren konulardaki kanun koyucu meclisleri normalde oldukça varlıklı kişilerden oluşuyordu: çoğu aynı zamanda hukukçu veya formel eğitim sahibi olan büyük çiftlik sahipleri, tüccarlar ve mülk sahipleri. Toplumsal istikrar dönemlerinde, krallık ve koloniler arasında pek bir gerginlik yaşanmıyordu: Palmer'in kaydettiği gibi, koloni meclislerinden geçen kanunların yalnızca yüzde beşi Londra tarafından gerçekten veto ediliyordu.[10] Fakat, en azından potansiyel olarak, bu kanun koyucu meclisler idari konularda rakip bir güç oluşturuyordu: eğer isterlerse, bir valinin yaşamını bütünüyle karartabilirlerdi, eğer gerekli ise, otoritesini yok edebilirlerdi. "Bu küçük parlamentoların, kanunların, tüzüklerin ve resmi emirlerin hiçbir yerinde tam olarak belirtilmemiş yetkileri vardı", diye gözlemliyor Charles ve Mary Beard, Birleşik Devletler tarihine ilişkin yetkin eserlerinde.

---

[10] Palmer, *Democratic Revolutions.*

> [Bu küçük parlamentolar] küçük ve belirsiz başlangıçlardan Avam Kamarası ile bağlantılı bazı merasim ve resmi törenlerde yer almaya dek süren uzun sürede saygınlık içinde büyüdüler. Zaman içinde, hakları olduğunu iddia ederek vergi koyma, asker toplama, borç alma, para basma, kraliyet memurlarının ücretlerini belirleme ve Londra'daki yönetimle ilişkilerinde onları temsil edecek kişileri atama hakkını fiilen uyguladılar; ve bu işlevlerin ötesine geçtiler, kendi medeni hukuk ve ceza hukuku alanlarının genişletilmesinin yasalaşması ile koruma altına alındılar – tüzüklerin şartlarına, Parlamento'nun yasalarına ve krallığın ayrıcalıklarına tabi kılındılar.[11]

Koloni meclisleri, hiç kuşkusuz, alt sınıfların çıkarlarına karşı yerel elitlerin çıkarlarını korudu. Yine de, diye Beards devam ediyor,

> böylesi zorlayıcı bir otorite ile donatılan bu meclisler, yasalarda ve iç tüzükte isteklerini gerçekleştirmek için çarpışan tüm yerel çıkarlara doğal olarak kendilerini yakın görüyordu. Bunlar, kolonicilerin İngiltere Hükümeti'ne karşı bütün şikayetlerinin formüle edildiği laboratuvarlardı. Avukatların politik hitabet yeteneklerini sergileyebildikleri, yasal araçları kurnazca kullanarak kraliyet memurları karşısında zafer kazandıkları eğitim okullarıydı. Kısaca, temsilci meclisleri, büyüyen ekonomik grupların Amerika'yı güçlendiren ve onu ana ülkenin yönetici sınıflarına karşı muhafeletin içine sokan bu tertiplerine ve ihtiraslarına odaklanmıştı. Kraliyet memurları ve İngiliz Sarayı ile kontak noktalarında hizmet etmek, kanunlar veto edildiğinde ve talimatlar kralın valileri veya mülk sahibi temsilcileri tarafından dağıtıldığında, çarpışmanın ilk etkisini onlar duyuyordu.[12]

Palmer, gerçekte, bu meclisleri "Batı Dünyası'nda bu türden kurumlaşmış tüm yapıların demokratik olarak en iyileştirilmiş olanı" olarak görür. New England'da, halkın büyük bölümüne oy kullanma hakkı verilmişken, New Jersey'de halkın yarısı veya biraz fazlası, Virginia'da ise yaklaşık yarısı veya daha azı oy kullanabiliyordu.[13] Gerçekten de:

> Bu seçilmiş meclisler Avrupa'da tehlikeli bir halk mandası olarak düşünülebilecek şeye sahiptiler. 1760'a kadar, bu meclisler ve valiler arasında on yıllarca süren güç rekabeti bir çözüme kavuşturulmuştu (kolonilerin çoğunda meclisler lehine olmak üzere). Hükümetin amacının uzlaşma yoluyla belirlenmesi, Amerikalılar için yalnızca gerçeğin bir ifadesiydi, Avrupa'da olduğu gibi hükümetin

---

[11] Charles Beard ve Mary Beard, *The Rise of American Civilization*, genişletilmiş ve gözden geçirilmiş yeni basım, c. 1, (orijinal basımı 1927; New York: Macmillan, 1949), s. 111.

[12] *Agy.*, s. 111-112.

[13] Palmer, *Democratic Revolutions*.

> dişlerine geçirilmesi gereken koyu bir doktrin değil. Tam tersine, Devrim arifesinde, meclislerin kendine güvenlerinin artması İngiltere'de çoğu kişiyi, Amerika'da ise bazı kişileri, demokrasiye doğru olan bu değişimi durdurma –veya onların söyleyebileceği gibi, anayasanın dengesinin yeniden kurulması– zamanının geldiğine inandırdı. Sözün kısası, Amerika'daki eski özgürlük duygusu, birinci İngiliz imparatorluğunun kötü kaderinin karşılaşacak olduğu engeldi.[14]

Yine de, Amerikan Devrimi'nin radikalliğini her açıdan incelemek yasama meclislerinin tarihçelerini anlatmakla başarılamaz. Palmer, Beard'ler ve Amerikan Devrimi'nin birçok büyük tarihçisi tarafından çok sık gözden kaçırılan şey, tabanda ortaya çıkan, devrime yön verecek yerel halk kurumlarıydı – yalnızca Amerika'daki İngiliz yönetimine ve Tory sempatizanlarına karşı değil, içerdeki zengin elitlere karşı olmak için de sonunda tabanda radikal-demokratik ikili güç oluşturacak kurumlardı bunlar.

İsyancı Bir Halk

Krallık tebaası, vurgulamak zorunludur ki, yenilgiye uğratılmış bir halk değildi. Etek ve gaydaları ile hâlâ çoğu savaşa giden İskoç-İrlandalı Presbiteryenler yanında, büyük bölümü kavgacı İngiliz Anglikanları ve Congregationalistleri idi. Aralarında, ataları İspanyol zulmü ile savaşmış olan Hollandalı burgherler, radikal gelenekleri Köylü Savaşı'na kadar geriye giden Luther'ci ve Anabaptist Almanlar ve Hint savaşlarında eğitim görmüş olan ve Fransız maceracılarla çarpışmış öfkeli ve bağımsız kır adamları takımı vardı. Toplamda, koloni Amerikalıları çok maceracı, büyük ölçüde pleb olan insanlardı, bununla birlikte onların elitlerinin çoğu, Londra ve Paris'in vakur aristokratik adetlerine talipti.

Çoğu koloni yerleşiminin oldukça eşitlikçi olan atmosferini, hem Virginia'daki Patrick Henry'nin hem de Massachusetts'deki Sam Adams'ın zengin adamlar olmayışları ve aristokrat tavırlardan etkilenmeyişleri doğrulamaktadır. Adams, zamanının çoğunu şamatacı zanaatkârlar ve kentteki kronik isyanlara kas gücü sağlayan rıhtım adamları arasında geçirirken, şehirli bir yerleşimcinin terbiyeli ifadeleri yerine genellikle ıssız yöre insanlarının aksanıyla konuşan Henry, kaba taşralı davranışları kasıtlı biçimde etkiliyordu. Giyim kuşamına dikkat etmiyor, varlıklı akranlarına hakaret gibi gelen ucuz giysiler giyiyordu; gerçekten de, Amerika'ya gelen üst sınıftan İngilizler'in çoğu, kolo-

---

[14] *Agy.*, s. 191.

nilerde "en berbatından bir eşitliğin" hüküm sürdüğünü ve maddi geçim araçlarındaki farklılıkların sosyal statüde her zaman farklılıklara yol açmadığını görüyorlardı.[15]

Aristokrat tavırları etkileyenler de zorunlu olarak hürmet edilen bir düşünceye sahip olanlar değildi. 1759'da Virginia'yı baştan sona gezen bir İngiliz rahip olan Andrew Burnaby, eyaletin genç karının "özgürlüklerde mağrur ve kıskanç, kısıtlamaya karşı sabırsız ve herhangi bir üst güç tarafından kontrol edilme düşüncesine nadiren katlanabilecek [olduğunu]" düşündü.[16] Bu türden nitelikler çoğu İngiliz aristokratının Amerikalı kuzenlerinde görmeyi tercih edecekleri köleliğe yardımcı olmuyordu. Koloni elitleri çok eğitimli adamlardan oluşuyordu: Virginia aristokratları, College of William and Mary'de, "antik dönem klasikleri ve politika teorisi hakkında eksiksiz bir eğitim" almışlardı, New England devrimci liderlerinin çoğunun Harvard Koleji'nde aldıkları eğitim gibi. Samual Eliot Morison'a göre, "bir plantasyonu yönetmek, [Vali'nin] konsülünde veya kent evinde hizmet etmek ve Cicero, Polybius ve Locke okumak, Virginia'lılara devlet adamlığı yolunda mükemmel bir eğitim sağladı."[17] Varlıklı koloniciler eğitimden faydalanmakta yalnız değildi. 1692 kadar erken bir tarihte, her Massachusetts kentinden, topluluktaki her çocuğa parasız bir temel eğitim sağlaması isteniyordu.

Koloni kentleri, sayfiyeleri ve meclisleri, gerçekte, klasikler kadar İncil ve hukuk kitaplarının düzenli okunmasıyla beslenen, dikkat çekecek ölçüde okuryazar bir halk yaratmıştı. Thomas Paine'in *Common Sense* kitabının ilk baskısının 100.000 yetişkin okuyuca, çok muazzam bir okuryazar kitlesine ulaştığı hatırlanmalıdır. Nüfusun çok büyük kısmı için, Deuteronomy tarafından vazedilen görevler, hatta Locke'un *Second Treatise on Goverment* eserinde geliştirilen prensipler, muhtemelen kraliyet emirleri kadar tanıdıktı. Bu halk meclisleri –ister kent meclisleri, ister eyaletlerin yasama meclisleri olsun– polemik yapmakta, yasalarla ilgili konuşma sanatında ve kendi-yönetimlerinin rasyonel açıklamaları konusunda onları eğitti. New England'daki kent meclisleri ve genel olarak koloni meclisleri, birçok Amerikalı koloniciye kendilerini,

---

[15] Samuel Eliot Morison, *The Oxford History of the American Revolution* (New York: Oxford University Press, 1965), s. 172.

[16] Morison, *Oxford History*.

[17] Morison, *Oxford History*, s. 174-175

özellikle yerel olarak nasıl yöneteceklerini, dönemin çoğu kıta Avrupalısını şaşırtabilecek düzeyde öğretti.

Son olarak, İngiltere ve Amerika arasındaki çatışma Aydınlanma'nın Avrupa'da doruk noktasında olduğu ve Yeni Dünya'yı kuşattığı bir zamanda ortaya çıktı. Ütopik Püriten bir "tepedeki kent", Amerikan ıssız bölgelerindeki bir "Yeni Kudüs" vizyonu, hiç şüphe yok ki, kolonilerde dinsel ve bölgesel farklılıklardan bağımsız olarak asla kaybolmadı, fakat Aydınlanma bu vizyonu sekülerleştirdi, özellikle bu ülkede büyümüş alçakgönüllü Benjamin Franklin gibi entelektüeller için. Franklin, belirtmek gerekir ki, Avrupa'da bir bilgin olarak ünlüydü: bilimsel kitapları, yazıları ve teknik icatları, entelektüel ve zanaatçı meziyetlerinin olağanüstü karışımı ona uluslararası prestij kazandırmıştı. Voltaire ile Paris'te karşılaştıklarında iki adamın birbirini kucaklamasını Paris'lilerin büyük bir tezahüratla karşılaması, bunun İngiltere'nin kibirli yöneticilerine aşağılayıcı biçimde karikatürleştirilmiş Amerikalı ahmaklar ile uğraşmadıklarının bir işaretini vermesi gerekirdi. En azından, İngiliz tahtına getirilmiş kalın kafalı krala sefilce kölelik yaparak yaşamak isteyen erkek ve kadınlar ile uğraşmıyorlardı. Dönemin bakış açısına göre olağanüstü eşitlikçi olan bir toplum (tüm kurumları ile olmasa da, dar kafalı hiyerarşik farklılıklara daha fazla dayanamadığından) ayaklanmıştı. İngiliz Amerikası, Parlamento, Krallık ve hatta kolonilerdeki kraliyet valilerinin haberi olmaksızın, ne kırsal naif ne de korkak bir tebaa olan, fakat etkin bir yurttaş olan çok sayıda yeni bir tür birey üretmişti. Yaklaşık iki yüzyıllık bir kolonizasyon sürecinden sonra İngiliz merkantilizmi ve kraliyet kibri, bir devrimin potasında büyük ölçüde sona erdi.

10. BÖLÜM

KOLONİ DİRENİŞİ

Britanya'nın Amerikan kolonilerine karşı fazla anaç davrandığını gösterecek az şey vardır. 1650'den itibaren, İngiliz ekonomi politikası ağırlıklı olarak merkantilistti, yalnızca ticari rakiplerinin değil kolonilerin de zararına hammaddelerin İngiltere'ye aktığı pozitif bir ticari bilanço hedefliyordu. Merkantilist dünyada, zengin ve sağlıklı bir ticari politika, külçe altın veya gümüş biriktirmeyi gerektiriyordu. Bu nedenle Krallığın altın veya gümüş toplamak için pazarın *kontrolünü* genişletme arayışı fazla uzun sürmedi, bu genellikle doğrudan asalaklık veya ticari korsanlıkla yürütülen bir politikaydı.

Aslında dönemin merkantilist fikirlerinin rehberlik ettiği İngiltere'nin Amerikan kolonilerine yönelik politikası, kendi endüstriyel gelişimini değil, koloni kaynaklarının yağmalanmasını amaçlıyordu. Bu politikanın en özlü anlatımlarından birini, bir on sekizinci yüzyıl Massachusetts valisi olan Sir Francis Bernard'da buluyoruz:

> Büyük Britanya'nın Amerikan ticareti ile ilgili iki büyük amacı şunlardı, [ilk olarak] Amerikan uyruklarını Büyük Britanya'nın sağlayabileceği bütün ürünleri ve Avrupa mallarını yalnızca ondan almaya mecbur kılmak zorundadır: [ve ikincisi] Amerikalıların yurtdışı ticaretini, buradan gelecek kârların sonunda Büyük Britanya'da toplanabilecek veya imparatorluğunun ilerlemesinde kullanılabilecek şekilde düzenlemektir. Bu iki amacın birbiri aleyhine çalıştığı yerlerde, Büyük Britanya için en avantajlı olanı seçilmelidir.[1]

---

[1] Charles Beard ve Mary Beard, *The Rise of American Civilization*, genişletilmiş ve gözden geçirilmiş yeni basım, c. 1, (özgün basım 1927; New York: Macmillan, 1949), s.115-116.

Aslında, yerleşimin ilk günlerinden itibaren güneyin tarımı gelişip serpilse de, İngiliz merkantilist politikaları köle emeğine dayalı bu zenginliği, tütün, pirinç ve çivit boyası bitkisine [indigo] yönlendirdi, sadece İngiliz pazarları ve hazinesi için. İngiliz tüccarları tarafından plantasyon sahiplerine sağlanan kredi öylesine yüksek faiz oranları ile geldi ki, birçok büyük çiftlik sahibini ve ailesini kuşaklar boyu Londra tüccarlarına esir etti. Büyük çiftlik sahipleri, bu yüksek faiz oranlarına ilave olarak, İngiliz limanlarındaki ihracat vergisini, ulaşım maliyetlerini, İngiliz satıcıların komisyon oranlarını, ardiyeyi, muayeneyi, sigorta ücretlerini ve benzerlerini ödemek zorundaydı. Büyük çiftlik sahipleri, tütün yetiştirildiği için yorgun düşen toprağın yerine geçecek yeni toprağa sürekli ihtiyaç duydu – Krallığın, 1763'de, Alleghenies'in batısına yerleşimi intikamcı bir duyguyla yasakladığı zaman engel olduğu bir ihtiyaç.

Merkantilist sisteme göre, bu hammaddelerin hasadını ve ihracatını yapan koloniler İngiliz Endüstrisi ile rekabet edebilecek hiçbir şey üretmeyecekti. Daha ziyade, Amerikalılar sadece İngiliz ürünlerini tüketeceklerdi. Buna karşın, koloni üretimi İngiliz girişimcilere en küçük bir sorun yaratmadan gelişti. New England tersanelerinde yılda tahminen yetmiş gemi inşa edildi, bunu elli beş gemiyle New York ve Pennsylvania ve kırk gemiyle güney kolonileri takip etti, yıllık toplam 150'den fazlaydı. Koloniler, liman kentlerinden ülke içlerine doğru, giderek artan miktarda, küçük kereste atelyeleri, ev yapımı olan ve sonradan ortak yapılan kumaşları, çanak çömleği, deri eşyaları ve çok ihtiyaç duyulan madeni eşyaları, çivileri, çaydanlıkları, çapaları, kürekleri ve silahları sağlayan demir ocakları tedarik etti. Bu zanaat ürünleri İngiliz ihracatlarıyla doğrudan rekabet ediyordu. 1750'lere kadar, Parlamento'ya İngiliz demir tüccarlarından, deri işçilerinden, oduncularından ve diğer değişik ticaret adamlarından öfkeli protestolar yağmaktaydı. Ardından, koloniler, mütecaviz borçlarla karşı karşıya bırakıldı, bunların bir kısmı Britanya'dan satın almak zorunda kaldıkları ürünler için imalatçılardan madeni para istenmesinden kaynaklanıyordu.

Merkantilist politika, kuşkusuz, Virginia Company veya Massachusetts Bay Company gibi korporatif girişimlere Stuart krallarının verdikleri toprak bağışlarının kısmen nedeni olmuştu, fakat Britanya'nın bütün koloniler üzerindeki tekelini garanti altına alacak etkin bir yasama gerçekte on yedinci yüzyılın ortalarına kadar –bu Cromwell'in Naiplik Dönemi'dir– gözükmüyordu. The East India ve Levant Trading şirketleri, 1651'de, İngiltere'ye gönderilecek koloni ürünlerinin sadece İngiliz mürettebatının olduğu İngiliz gemileriyle ta-

şınması, kıyı ticaretinde –koloniler arası ticaretin öncelikli aracı– sadece İngiliz gemilerin kullanılması ve tuzlanmış balık, kereste veya balina gibi hammaddelerin sadece Britanya'ya ihraç edilmesi konusunda hükümeti ikna etmeyi başardı. Bu yasaya –kötü şöhretli Denizcilik Yasaları'nın ilki–, 1660 ve 1696 arasında, şekerin, tütünün, yünün, pirincin, kürklerin, ev inşasında kullanılan kerestenin, demirin, bakırın – aslında, Yeni Dünya'dan ihraç edilebilecek ürünlerin neredeyse hepsinin– içinde olduğu giderek daha çok madde eklendi. İngilizlere ait olmayan limanlara mal taşınması yasaklanan Amerikan gemileri, kendi ürünlerini başka pazarlara göndermek üzere yeniden yüklenmesi için önce İngiliz limanlarına getirmeye zorlandı.

Diğer yasa, kolonilerin mamul malları yalnızca İngiltere'den almasını gerektiriyordu. Eşdeğer İngiliz malları ile rekabeti önlemek amacıyla, koloniler-deki imalatın, metalurjinin ve hatta evişi dokumacılığın sınırlandırılması ve sona erdirilmesi konusuna ısrarlı girişimlerde bulunuldu. Ayakkabı yapımını destekleyen bir Pennsyvania yasasına, yelkenbezi üretimini geliştiren bir New York yasasına ve keten kumaş üretimini teşvik eden bir Massachusetts yasasına Britanya tarafından izin verilmedi. Diğer düzenlemeler de Atlantik kıyısı boyunca gerçekleştirilen koloniler arası ticareti sınırlandırdı. Krallık, Virginia'nın yeni kasabalar kurma girişimlerini, İngiliz imalatçılara endüstriyel rakipler olabilecekleri için mümkün mertebe engelleyecek kadar ileri gitti.

Eğer Denizcilik Yasası katı biçimde uygulansaydı, az nüfuslu Amerikan kolonilerinin nasıl tepki vereceklerini kestirmek zordur –fakat bu yasalar yürürlüğe konmadı. Britanya'nın ticari rakipleriyle –Hollandalıların, İspanyolların ve Fransızların birbiriyle değişik koalisyonları halindeki rakipleriyle– bir yüzyıl süren bir dizi savaşı, koloniler üzerinde ticari kısıtlamalar uygulayan Britanya Krallığı'nı çok meşgul etti. Amerikan tüccarları, eğer başarılı ve zengin olacaklarsa, mümkün olan her yolla bu düzenlemelerin arkasından dolaşmak zorunda olduklarını farkettiler; aksi halde tamamen Britanya ticaretinin hizmetkârı haline geleceklerdi.

Sonunda ortaya çıktığı gibi, Amerikalılar Denizcilik Yasası'nı sürekli biçimde çiğnediler. Amerikan gemileri, yasayı pervasızca görmezden gelerek, Avrupa, Afrika, Karayipler ve diğer bölgeler ile serbestçe ticaret yaptı; 1760'lara kadar, gerçekte, kaçakçılık birçok kıyı kolonisi için bir yaşam tarzı haline gelmişti. İnsanlar, ekonomik olduğu kadar politik nedenlerle de, kaçakçılarını ve hatta kaçak malları her yerde çok istekli biçimde koruyordu. Aslında, kaçakçılar kolonilerde en saygı duyulan işadamları arasındaydı: 1736'dan son-

ra, isyancı John Hancock'un babası olan Thomas Hancock bir kaçakçı olarak servet yaptı –ve eylemleri dolayısıyla hatırı sayılır saygınlık kazandı. Kuzey kolonilerinin yasadışı ticaretteki cesaretleri özellikle meşhurdu. Bir tüccar Batı Karayipler'den şeker ve şeker pekmezi alabilirdi –ve Karayipler'de Fransız sömürgelerinden satın alınan şeker pekmezleri, merkantilizmin Yanki tüccarlara İngiliz sömürgelerinden almaya zorladığı şeker pekmezinden daha ucuza mal oluyordu.

Dolayısıyla, 1763'de Massachusetts'e ihraç edilen şeker pekmezinin yüzde 97'sinin kaçak olmasında şaşılacak bir şey yoktu. Bu şeker pekmezleri, New England'a ulaştığında, Afrika'ya götürülüp köle satın alımında kullanılacak olan rom yapılma işleminden geçirildi. Bu köleler Atlantik'ten Karayipler'e ve güneye, buradan kuzeye, New England'a gönderilecek olan şekeri üretmeye zorlandıkları yere getirildi. Bu üç ayaklı ticaret, Boston'lu tüccar ailelere büyük servet kazandırdı; aslında, Yanki tüccarlar ticari iştahları o kadar çoktu ki, İngilizlerin düşmanı Fransa'ya donanma malzemesi bile tedarik ettiler.

Fransa, Britanya'nın ezeli düşmanı İspanyolların yerini almıştı ve Fransızların Quebec kolonisi, İngilizlerin Kuzey Amerika egemenliğinde bir engeldi. 1756'da patlayan Fransız–Kızılderili Savaşı sırasında ve Britanya ile Fransa'nın Kuzey Amerika'ya hükmetme mücadelesinde, sınır kolonilerini taciz etmekte Kızılderilileri teşvik etmiş olan Fransızları yenmek için Amerikan milisleri İngiliz ordusuna katıldı. Milislerin bazıları diğerlerinden daha istekliydi. Britanya, 1759'da, Quebec kenti dışındaki Abraham Ovası'nda Fransızları en sonunda yıldırdı, Fransa'yı Kuzey Amerika'da sömürgeci bir güç olarak etkisizleştirdi ve 1763 Paris Barışı, Britanya'yı şimdi Atlantik kıyı şeridindeki koloni tebaası ile yalnız bıraktı. Amerikan kolonicilerin şimdi İngilizler dışında Avrupalı büyük düşmanı kalmamıştı. İngiltere, kısa sürede, özgürlüklerini yaşamalarına ve ticaretlerine en büyük engel haline gelecekti.

Gerçekten, yedi yıl süren savaş Amerikalılara önemli kazançlar sağlamış, Britanyalılara ise çok pahalıya patlamıştı. Savaşı, Amerikan yerleşimcileri Fransız ve Kızılderili saldırılarından korumak için yapılan fedakârca bir mücadele olarak gören Parlamento, Amerikalıların Britanya Krallığı için en azından biraz tazminat vermesi zamanının geldiğini düşündü. Önceki yüzyıldaki kabulünden bu yana rafa kaldırılan Denizcilik Yasası, gücü artırılarak yürürlüğe kondu. Öte yandan, Amerikalılar bunlara boyun eğmeye hiç de niyetli değildi. Kızılderililere karşı yapılan ve İngilizlerin hiç yardımda bulunmadığı sayısız savaş hatırlıyorlardı ve kendileriyle birlikte Fransızlara karşı savaşan

İngiliz yöneticilerin kaba Amerikan militanlarını küçük gören davranışlarından sıkılmışlardı.

İnatçı, iradesi güçlü ve sonradan ortaya çıkacağı gibi, ruhsal yönden hasta bir kral olan III. George'un tahta çıkışıyla, bu anlaşmazlık karmaşıklaştı. Kral, Britanya'nın Hanover krallarının[2] en patavatsızı haline gelecekti. 1688'in Şanlı Devrimi, politika ve maliyeyle ilgili bütün önemli konularda Parlamento'nun üstünlüğünü güvence altına almışsa da, kralın otoritesinin kapsamını tam olarak belirlememişti. İngiliz kralları hâlâ bakanları atayabiliyor ve görevden alabiliyordu; Parlamento'yu yozlaştırmak için adam kayırıyor ve sömürge politikasında etkin bir rol oynuyordu. Kralın otoritesini Parlamento'nun gücü ile dengeleme güçlükleri, yeni kralın öğretmeni, akıl hocası ve sır ortağı olan bir meclis üyesinin, monarşinin Parlamento'dan üstün olduğuna inanan –genç kraliyet öğrencisine tamamen cazip gelen bir görüş– Bute Lordu'nun varlığı ile daha da karmaşıklaştı. Britanya'nın savaş borçlarını kapatmak için kolonileri vergilendirme ihtiyacı, bu nedenle, monarşinin yurtiçi ve yurtdışında daha otoriter bir rejim yaratma gereksinimi ile pekiştirildi. Britanya'nın bir zamanlar gevşekçe yönetmiş olduğu –aslında, hoşgörülü biçimde görmezden geldiği– imparatorluğun yerine şimdi Krallığın bütün sömürge idaresini genişletmek ve monarşi yönetimi altında merkezileştirmek için aldığı kararlı önlemler geçti.

Britanya'nın imparatorluk politikasındaki bu yeni sertlik, daha önce belirtildiği gibi, tam da Fransızların Kuzey Amerika'dan çıkarıldıkları ve kolonilerin ana ülkeden yardım alma ihtiyaçlarının tamamen ortadan kalktığı bir dönemde ortaya çıktı. Koloniler gerçekte on üç *de facto* bağımsız ulus halinde gelişmişti, her biri muazzam bir ekonomik ve demografik büyüme potansiyeline sahipti. Daha ileri görüşlü olan Amerikan kolonicileri, kendilerini yönetmeyi neredeyse diğer tüm açılardan zaten *de facto* elde etmiş olmalarına rağmen, bunları yasal olarak da elde etmek zorunda olduklarını biliyorlardı; ve çok fazla dile getirmeden, bu mantık sonunda koloni gelişiminin Britanya'dan doğrudan bağımsızlığa gideceği konusunda ikna olmuşlardı. Yine de Britanyalı Tory'lerin, muhafazakâr Whig'lerin ve III. George ve onun komplocu Sarayının güttüğü politikalar, koloniler üzerinde İngiltere'nin yalnızca ekonomik değil politik egemenliğini de artırmaya çalışıyordu. Sarayın ve Tory parlamenterlerinin artan kibri kolonilerin kendilerine daha da büyüyen güveni ile –devam

[2] Hanover kralları: Britanya'yı 1714'ten 1901'e kadar yönetmiş olan kraliyet evine mensup krallar (ç.n.).

ederlerse yalnızca bir bağımsızlık savaşına sürükleyebilecek, radikal olarak birbirine ters eğilimler– doğrudan bir çarpışmaya gidiyordu.

Vergilendirmeye Direniş

Britanya, Denizcilik Yasası'nı katı şekilde uygulamaya giriştiğinde bu yürütme görevi yeni Tory başbakanı George Grenville'ye düştü, politikalarına karşı halkın direnişe geçmesini beklediğinden, göz korkutucu bir güç olarak koloni limanlarına on bin muvazzaf Britanya askeri yerleştirdi. Grenville, bu son derece kışkırtıcı olan harekete, 1755'de gümrük vergisi toplayıcılarına ve askerlere "destek talimatları" olarak bilinen arama izinleri vermeyi ekledi, böylece onların kaçak mallar için gemileri, rıhtımları, ambarları, perakende satış yerlerini ve hatta evleri serbestçe aramasını mümkün kıldı. En küçük kaçakçılık kuşkusu üzerine görevlilerin genellikle çok keyfi olan davranışları ve bazen kötü niyetli biçimde kolonicileri kabaca taciz etmeleri, zaten istim üzerinde olan Amerikalılar üzerinde derin bir etki yarattı. Hiçbir şey askerlerin herhangi bir meskene zorla girip arama yapma serbestliğinden daha incitici görünmüyordu. Ayaklanmalar patlak verdi; askerler taş yağmuruna tutuldu; İngiliz sempatizanı olarak bilinenlere hakaret edildi; ve Kraliyet politikası yandaşları, dinmeyen bir öfkenin hedefi oldu. Amerikalıların çoğu, talimatları halkın geleneksel "İngilizlerin hakları" iddiaları karşısında haddini aşan hakaretler olarak görüyordu.

Buna karşılık, Grenville bakanlığı ağızlara bir parmak bal sürecek türden önlemler aldı, bunlar halkın kızgınlığını yatıştırmadı, yalnızca bakanlığın güçsüzlüğünü ortaya çıkarmaya hizmet etti. Kahve, değişik türden şaraplar ve diğer kalemlerdeki gümrük vergilerini azaltırken, varolan vergilerin çok daha sert ve beceriksizce toplanmasını devam ettirdi. Bazı koloni meclisleri yerel ticaret için kağıt para basmayı denediğinde, bu büyük ölçüde içerde kullanılacak madeni para eksikliğinden kaynaklanıyordu –daha önce de belirtildiği gibi, Amerikalıların İngilizlere olan borçlarını madeni para ile ödeme ihtiyacından kaynaklanan bir problemdi bu– bakanlık böylesi girişimleri açıkça yasakladı, Britanya poundunun otoritesini ve böylece Krallığın kolonilerin ekonomik yaşamını düzenleme gücünü göstermek dışında bir amaca hizmet edemeyecek olan bir önlem.

Grenville bakanlığı 1763'de Allegheny Dağları'nın nehir havzalarını ayıran yüksek araziler boyunca bir sınır çizgisi çizip batı yönündeki tüm toprakların

koloni yerleşimine kapatıldığını ilan ettiğinde işler daha da sarpa sardı. Bu duyuru, görünüşte, bakanlığın fon eksikliği nedeniyle bastırılamadığından yakındığı Kızılderili isyanlarına yol açacak herhangi bir nedeni ortadan kaldırmayı –ve, daha kışkırtıcı olarak, bir kürklü deri kaynağı olan boş bölgeleri korumayı– amaçlıyordu. Bununla birlikte, bakanlığın Amerikalılar gümrük vergilerini Krallığa ödemeyi aksattıklarında başlarına gelebilecek ciddi akıbetleri vurgulamaya çalıştığından çok az kolonici şüphe duyuyordu. Duyurulan Hat, görmezden gelinmesi için çizilmişti; güney ekonomisini canlı tutmak açısından verimli toprağa ihtiyaç duyan büyük tütün çiftliği sahipleri açısından buna riayet etmenin ölümcül sonuçlar doğuracağı kesindi; topraksız veya az toprağa sahip olan yerleşimciler, bunu dağların ötesinde büyük zorluklarla kuracakları çifliklerin önüne çıkan büyük bir engel olarak gördüler. Bu politikaların asıl etkisi, yasadışı davranışı kolonilerdeki genel yaşam tarzına dönüştürmesi ve Krallık ile onun temsilcileri hakkında halkın bütün Amerika'da hissettiği saygısızlığı artırmasıydı.

Monarşi ve destekçileri, kuşkusuz, kolonicilerin Britanya için hissettikleri geleneksel sadakate ve koloniler arası ayrılıklara hâlâ bel bağlayabiliyorlardı. Fakat hiçbir şey, Grenville bakanlığının önlemleri, onların baş belası gümrük vergileri, kolonilerin yerel çıkarları destekleyecek yasa koyma özgürlüğüne meydan okuyan teşebbüsleri ve batıya yerleşimi yasaklaması kadar, kolonicilerin kızgınlığını artıramaz veya kendilerini yönetmek için bilinçli bir hamleyi besleyemezdi.

En sonunda, 22 Mart 1765'te, Grenville bakanlığı, kesinlikle daha çok kolonicinin politikalarına karşı ortak bir muhalef oluşturmasına yol açan ek bir bir mali ödeme yükü, o kötü şöhretli Pul Yasası'nı, koydu. Koloniciler şimdi günlük yaşamları için gerekli olan tüm bir dizi belgeye –yalnızca vasiyetlerin, tapu senetlerinin, sözleşmelerin, lisansların ve benzerlerinin üzerine değil, ayrıca kitapçıkların, takvimlerin, gazetelerin ve hatta zar ve iskambil kağıtlarının üzerine– pul yapıştırmak zorunda bırakılmıştı. Hükümetin atadığı kişilerce satılan bu pullar olmadan yasal belgeler artık geçerli değildi. Benzer pul vergileri her ne kadar Avrupa'da oldukça yaygın olsa da, Amerikalılar, İngiltere'deki bir yüzyıl önceki Püriten ataları gibi, vergi toplanmasına alışkın değildi ve bunu bir zorbalık olarak gördüler. Pul vergisi yalnızca pahalı bir musibet değildi, kolonicilerin kesinlikle hiçbir parlamenter temsiliyete sahip olmadıkları bir hükümete ödemek zorunda bırakıldıkları doğrudan –gümrük vergisinden ayrı olan– bir vergiydi.

Grenville bakanlığının bu vergiden beklediği toplam gelir gerçekte oldukça azdı –aşağı yukarı yılda 60.000 pound–, bu nedenle, konunun her iki muhatabı açısından tehlikede olan şey paradan daha fazlasıydı. Britanya için vergi, koloniler üzerinde tam bir hükümet ve parlamento kontrolü kullanma hakkını simgeliyordu. Amerikalılar, vergiyi kendi koloni meclislerinin bütçeyi kontrol etme hakkına karşı doğrudan bir meydan okuma olarak görüyordu. "Temsil edilmeden vergilendirmeye hayır" haykırışı, ilkesel yönden, John Pym ve diğer Parlamenter liderlerin I. Charles'ın Avam Kamarası'nın rızası olmadan gemi parası ve diğer vergilerin keyfi biçimde konulmasına karşı kuşaklar öncesi yükselttikleri muhalefete benziyordu. Amerikalılar, vergiyi gerçekte büyük bir ekonomik yükten çok, özgür bir halkın haklarına yönelik politik bir meydan okuma olarak gördü. Düşmanlıkları, pul vergisinin ekonomik bedelinden ziyade onun politik mantığına odaklanmıştı.

Pul Vergisi'ne karşı muhalefet, karşı taraftaki toplumsal saflarda yer alan bütün kolonicileri birleştirdi: Britanyalı alacaklılarına çok fazla borçlanmış güneyli büyük çiftlik sahipleri, ticari kısıtlamalardan tedirgin kuzeyli koloniciler, üretimleri üzerindeki sınırlandırmalardan sıkılan zanaatkârlar; herhangi bir yerleşim yeri kısıtına öfkelenmiş kır adamları. Birçok kolonici Pul Yasası'nın iptali için baskı yapacak yerel kulüpler kurdu (en meşhurları, New Jersey'deki Özgürlüğün Kızları ile Özgürlüğün Oğulları idi) ve Oğullara üye olanlar çoğunlukla orta ve üst sınıflardan gelseler bile, hareket yayıldığında üye sayısı önemli ölçüde arttı. Kulüpler, Özgürlüğün Oğulları'nın ortaya çıktığı Connecticut'tan Britanya otoritesine muhalif çok önemli bir konuşmacı olan, huysuz Sam Adams'ın olduğu Boston'a ve ötesine, kulüplerin İtfaiyeciler Birliği binasında toplandıkları Charleston kadar uzak güney yerleşimlerine sıçradı. Baltimore'da, Oğullar, belirgin biçimde Ancient and Honorable Mechanical Company'den gelen pleblerdi ve Philadelphia'da, Heart-and-Hand Fire Company'de çalışıyorlardı. Oğullar, tüccarların, profesyonellerin, büyük çiftlik sahiplerinin ve yeomanların yanı sıra giderek zanaatkârların ve işçilerin veya "makinistlerin" hareketi haline geldi.

Oğullar, Yasa'nın yürütülmesi için yapılan her girişimde, kasaba ve kent sokaklarında, çoğu görünürde kargaşayla sona eren, büyük ve tekrarlanan gösteriler organize ediyordu. Yine de, Jesse Lemish'in dikkat çektiği üzere, bu ayaklanmalar şunu gösteriyordu:

> Ayaktakımı düşünmeye ve akıl yürütmeye başlamıştı. Onların "ayaklanmaları" gerçekten aşırı ölçüde düzenli ve açık bir amacı dile getiriyordu. Liderleri kontrolü kaybettiğinde, ayaktakımı her defasında mantıksal politik düşmanına saldırmaya devam etti, yağmalamaya değil. Onlar yönlendiriliyordu, fakat manipüle edilmiyordu.[3]

Pul Yasası'na karşı Amerikan halkının –kalabalık eylemlerde, halk mitinglerinde ve ateşli açıklamalarda– tepkisinin büyüklüğü, bakanlığı ve destekçilerini pekâlâ şaşırtmış olabilir. Pul vergisi toplayıcılarına katran sürülüp tüy yapıştırıldı ve pulların satıldığı yerler yakılıp yıkıldı. Boston'da, Vali Thomas Hutchinson'un köşkü yağmalandı. İsyanları bastırmak için göreve çağrıldıklarında koloni milisleri yetkililerin emirlerine itaat etmeyi açıkça reddetti. Kalabalıklar yalnızca önlemleri yürürlüğe koyma girişimlerine değil, onun meşruluğunun kabul edilmesi karşısında bile ayaklandılar ve bunu öyle bir hiddetle yaptılar ki, sonunda Grenville bakanlığının Yasa'yı feshetmesine neden oldular.

Bakanlık, kolonileri denetim altına almak için sınırı bir kez daha aşmıştı; fakat Pul Yasası'nın feshedilmesi, koloni direnişini yatıştırmak bir yana, halkın duyarlılığını Britanya otoritesine karşı görülmemiş ölçüde keskinleştirmeyemeye hizmet etti. Parlamento, inanılmaz bir aptallıkla, Kamara'nın kolonilere istediği yasayı koymaya "her koşulda" mutlak hakkı olduğunu tasdikleyen Deklarasyon Yasası'nı kabul ederek, otoritesine karşı olan bu direnişi daha da alevlendirdi. Bu uğursuz madde ile, Parlamento, daha önce gevşekçe yönetilen imparatorluğu sıkı bir üniter devlete, kendini koloniler üzerinde acımasız bir merkezi yönetime dönüştürdü. Parlamento, askerleri sıradan koloni yurttaşlarının evlerinde barındırma, pul vergisine karşı yapılan isyanların neden olduğu hasarların tazmin edilmesini isteme ve vergilerin güçlü bir Hükümet Temsilcileri Kurulu'nda toplanmasıyla otoritesini merkezileştirme konusunda kendini şimdi özgür hissediyordu. New York Meclisi'nin barınak sağlama emrine karşı direnme çabası, özetlersek, merkezi yönetim tarafından ciddiye alınmadı.

Bunu 1767 tarihli, kötü şöhretli Townshend Yasası takip etti, kolonicilerin Britanya'dan satın almak zorunda oldukları kurşun, cam, kağıt ve çay gibi çok

---

[3] Jesse Lemish, "The American Revolution Seen from the Bottom Up", *Towards a New Past: Dissenting Essays in American History*, ed. Barton J. Bernstein (New York: Pantheon, 1968), s. 20.

çeşitli mallar üzerine bir dizi yeni gümrük vergisi koyuyordu. Yasa kitlesel bir öfke yarattı. Onun kabul edilişi yalnızca sıradan isyanlara veya muhalif koloni yasalarının çıkarılmasına değil, İngiliz mallarına karşı genel bir koloni boykotunu güçlendirmek amacıyla geniş kapsamlı bir komisyon ağı oluşturulmasına yol açtı. Şubat 1768'de, Sam Adams, Massachusetts Meclisi adına, diğer kolonilerin yasama meclislerine vergi toplamaya karşı koloniler arasında birleşmiş bir direniş hareketi çağrısında bulunan, Krallığın atadığı valiler tarafından yönetilen kolonilerin özgür olmadıklarını açıkça belirten bir Genelge taslağı yazdı. Vali Hutchinson, Genelgenin geri çekilmesini emrettiğinde Meclis bunu kesinlikle reddetti ve hemen görevden alındı. Bundan başka, Hutchinson'un Londra'ya kızgınlıkla yazdığı gibi, "[Massachusetts'deki] her kent bir hükümet türü oluşturmayan kolektif bir topluluktur, daha önce hemen hiçbir yerde olmadığı kadar herkesin aynı seviyede olduğu bir mutlak demokrasidir. Boston kenti bir mutlak demokrasidir"[4].

Aslında, Hutchinson'un gözlemleri hakikatten uzak değildi. Parlamento ve Saray, kolonilerde demokratik duyarlılığın savak kapaklarını, İngiliz Devrimi'nden bu yana yaklaşık yüz yıldan daha uzun bir zaman boyunca görülmemiş ölçüde açmıştı. Ana ülkenin zayıflığını daha fazla kanıtlar biçimde, kapsamlı bir koloni direnişi ve olağanüstü iyi örgütlenmiş bir boykotla karşılaşan bakanlık, çay dışındaki maddeler üzerindeki gümrük vergisini kaldırdı. Hükümet, emirlere itaatsizliğin devam ettiğini görünce Boston'a asker gönderme tehdidinde bulundu. Boston Kent Meclisi, 13 Eylül 1768'de, "bizzat kendilerinin veya kendi özgür seçimleri ile seçilen temsilcilerinin rızası olmadan" daimi bir orduyu onlar arasında tutmanın "kendilerinin doğal, kurumsal ve imtiyaz haklarını çiğnemek anlamına geleceğini; ve hukuku yerine getirmek için halktan, bizzat kendisinden veya temsilcilerinden, rıza alınmadan yapılan bu şekilde bir ordu görevlendirmenin bir şikayet nedeni olacağını"[5], sertçe deklare etti.

Meclis hâlâ askıda olduğu için, Sam Adam ile meslektaşları tarafından yönlendirilen daha radikal bir Boston Kent Meclisi, bir sonraki hafta yapılacak bir toplantıya delege göndermeleri için diğer Massachusetts kasabalarına çağrıda

---

[4] Robert E. Brown, *Middle-Class Democracy and the Revolution in Massachusetts, 1691-1780* (New York: Harper & Row, 1955), s. 58.

[5] Bernard Bailyn, *Ideological Origins of the American Revolution* (Cambridge, Mass.:Harvard University Press, 1967), s. 58.

bulundu, çoğu kasabanın hevesle yanıt verdiği bir çağrı. Neredeyse İngiliz ordusunun gözü önünde askıya alınan Meclis'in her zamanki toplanma yerinde bir araya geldiler, bu nedenle zorunlu olarak kısa bir toplantıya dönüştü, fakat daimi bir orduya karşı sert muhalefetlerini de deklare ettiler, ardından toplantıyı hızla başka bir güne bıraktılar. Toplantının kısalığının onun önemi konusunda yanlış bir izlenim oluşturmasına izin verilmemesi gerekir: toplantı, düzenli Meclis dağıtıldığı zaman bile kentlerin kurumsal olmayan bir mecliste bir araya gelebildiklerini, böylece kendileri ve halkın çıkarı için egemenlik gücünü kullanma hakkını talep ettiklerini göstermektedir.

Zaten Amerikan evlerine yerleşmiş olan askerleri güçlendirmek üzere iki Britanya alayı Boston'a gönderildi. Adams, Bostonlu'lara askerleri kışkırtmamaları tavsiyesinde bulundu; sıradan yurttaşlar ve muvazzaf askerler arasında doğrudan bir çatışma için doğru zaman değil, diye uyarıda bulundu. Bu isteğe küskün bir sessizlikle hürmet edildi. Fakat bu sonlanacak bir durum değildi. Mart 1770'de, bir buçuk yıllık bir gerilimden sonra, bazı çocukların kendilerine kartopu atmasının ardından Britanya askerleri bir kalabalığa ateş açtığında gizli çatışma ani bir patlamaya dönüştü. Beş yurttaş öldürüldü, altısı yaralandı. Boston Katliamı diye bilinen bu olayın ardından, Adams çok büyük bir kent meclisi çağrısında bulundu ve kent adına konuşarak askerlerin derhal çekilmelerini istedi. Britanya, yine yarı gönüllü biçimde iki alaydan birini limandaki bir adada görevlendirerek yanıt verdi buna. Adams "ya her iki alay birden ya da hiçbirisi" diye bastırınca, idare, kent halkının karşı konulmaz baskısına boyun eğdi.

Bundan sonra, her Boston Katliamı yıldönümünde, temel özgürlükler konusunda halkın eğitimi amacı ile kent meclisinde bir konferans verildi. Söylev aslında her yıl aynıydı. Konuşmacı temel ilkelerden akıl yürüterek toplumun temel hakların savunulması için kurulduğunu açıklar, idaresi zor bir "doğal durumdan" sivil toplumun gönüllü düzenine doğru dinleyicilerine rehberlik ederdi. Bu türden halk eğitimi Devrim'in çok önemli bir özelliği haline geldi, olağanüstü yüksek hedefleri ve dikkate değer olan bu çağın devrimci kuşağına yol gösteren temel toplumsal ilkelere duyulan saygıyı yansıtmaktaydı.

Boston Katliamı'nı yarıltıcı bir geçici sükûnet devresi izledi. Gelecek iki yıl boyunca direniş eylemleri aralıklı olarak parladı. Fakat 1772'de kral, meşhur aptallığını doğrular bir biçimde, bütün koloni yargıçlarının maaşlarının meclis yerine Krallık tarafından ödenmesi gerektiğine karar vererek kolonileri yeniden karıştırdı, İngiltere'de 1701 yılına kadar geriye giden bir geleneği çiğneye-

rek koloni yargısını kraldan bağımsız olmaktan mahrum bıraktı. Kasım ayında, Sam Adams, uyuşuk Boston Yazışma Komitesi'ni [Boston Committe of Correspondence] ve diğer Massachusetts kent meclislerini, bir kez daha, kolonicilerin kabul etmiş olduğu bir diğer kurumsal ilke konusunda, yargıçların ve mahkemelerin kraldan bağımsızlığına karşı çıkan bu son saldırı hakkında bilgilendirmek üzere canlandırdı. Boston Kent Toplantısı'na karşı sorumlu olan Boston Komitesi, diğer kentlere, bu hakların çiğnenmesi ile olduğu kadar kendileri politik haklarını nasıl görüyorlarsa o şekilde listeledikleri bildirgeler hazırlama ve birbirlerini eğitmek için bütün erişkin sakinlerden oluşan kendi Yazışma Komitelerini oluşturma ve genel bir ihtiyatlılık durumunu koruma çağrısında bulundu.

İki ay içinde, yaklaşık seksen Massachusetts kasabası bu türden komiteler oluşturdu; her biri, değişen ölçülerde, yazılı bildirilerindeki politik ilkeleri tartışmaya, açık seçik ifade etmeye ve formüle etmeye başladı. Bu etkinlik, koloninin sıradan halkı için çok büyük bir politik eğitim olduğunu kanıtladı. Bütün eyalet toplantılarında, kasaba halkının kralın memurlarını ve güçlerini kötüye kullanmasını, daimi orduyu ve Parlamento'nun merkezi ve mutlak otoritesini şiddetle eleştirdiği ateşli tartışmalar yaşandı. Kasabaların Boston'a gönderdiği bildirgeler, yaklaşık yirmi yıl sonra Fransa'da *Etats généraux*'yu toplantıya çağıran şikayetlerden (*cahiers*) bile daha fazla, egemenliğin kasabalarda örgütlenmiş halkta olduğunu, Parlamento'da veya Massachusetts Genel Meclisi'nde olmadığını ileri sürüyordu. 1773 başında, yanıtlar –çok miktarda ilke ve cesaretli tespit ifadeleri ile doluydu–, Faneuil Salonu'nda Boston Yazışma Komitesi'ne yüksek sesle okundu.

Kentte giderek daha çok sayıda sıradan insan Boston Kent Meclisi'ne katılmaya başladı. "Bu kent meclislerini", diyordu Vali Hutchinson, Mayıs 1772'de,

> üst sınıftan birkaç kişinin etkisi altında olan, fakat taşkın ve öfkeli mizaca ve çok düşük gelire sahip en alt sınıftan insanlar oluşturuyordu. Mülklüler ve en iyi karaktere sahip olanlar bu toplantıları terk ettiler, orada hakarete uğrayacaklarından emindiler çünkü. Tüzük gereği, üyelik için kırk pound ödemek gerekiyordu; bu miktarı karşılayacak mobilya ya da herhangi bir mülk de olabilirdi, insanlar uzun boylu bir soruşturmaya tabi tutulmaksızın ve görünüşlerine bakılmaksızın üyeliğe kabul ediliyordu.[6]

---

[6] 29 Mayıs, 1772; Brown, *Middle-Class Democracy*, s. 60.

Ertesi yıl Hutchinson, kasabaların Boston'a göndermiş oldukları halk egemenliği bildirilerine şunu deklare ederek yanıt verdi:

> Parlamento'nun üstün otoritesi ile kolonilerin tam bağımsızlığı arasına hiçbir çizgi çizilemez: Aynı eyalette iki bağımsız Yasama Meclisinin olması imkânsızdır; çünkü... Yasama gruplar, Birleşme'den önceki İngiliz ve İskoç krallıkları kadar ayrı iki hükümet oluşturacaktır.[7]

Yüzyıldan daha fazla süre önce İngiltere'nin durumda olduğu gibi, vali burada ikili gücün varlığını betimliyordu, haklı olarak onun en sonunda çözülmesi –öyle veya böyle– gereken imkânsız bir olay olduğunu gözlemliyordu.

Bundan sonra, Adams'ın Boston'da ve Massachusetts kasabalarında yaratmış olduğu Yazışma Komiteleri'nin daimi ağı kolonilerin her tarafında devrimci örgütlenmenin bir modeli haline geldi. 1773 Mart'ı ortalarında, Thomas Jefferson, Patrick Henry ve Richard Henry Lee tarafından yönlendirilen Virginia House of Burgesses'daki radikaller, Massachusetts ile bağlantıyı devam ettirmek, böylece koloniler arası dayanışmayı artırmak için bir Yazışma Komitesi oluşturdu. Bu komiteler, başlangıçta, kolonilerin her yanındaki etkinlikleri koordine etmek ve yurttaşları eğitmek amacıyla kurulmuştu, fakat zamanla koloniler ortak problemlerini tanımlamak ve özellikle ekonomik boykotları ve politik hedeflerdeki ortak stratejilerini belirlemek için birbirleriyle bilgi alışverişi yapmaya başladılar. Bu yerel komiteler, radikal liderlerin kendi topluluklarını direniş hareketine geçirdikleri ilk araçlara dönüştü ve soyut politik fikirleri günlük pratiğe tercüme etmelerinin yanı sıra, yerel ve koloniler arası dayanışmanın inşasında artan rolleri çok önemliydi, çünkü kurumsal olmayan yerel meclisler, daha sonra, devrimci örgüt ve eylemin daha tabana dayalı olan ağının embriyosu haline geldiler.

Bütün Townshend gümrük vergileri, çay üzerindeki vergi haricinde uzun süredir iptal edilmiş olsa da, Parlamento, 1773'de, İngiltere'nin en büyük çay şirketinin iflastan kurtarılmasının bir parçası olarak, British East India Company'nin kolonilere çok düşük fiyatlarla, Hollandalıların talep ettiklerinin oldukça altında olan fiyatlarla çay satma iznini onayladı. Boston Yazışma Komitesi, Amerikalıların ucuz çay satın alma fırsatını kutlamak yerine, onu koloni boykotunu kırmak için utanmaz bir girişim olarak görerek Parlamento'nun yeni Çay Yasası'na çok sert tepki verdi. Kasım'da, Komite, Eski Güney Toplan-

---

[7] "Speech of the Governor to the Houses, 6 Ocak 1773", Alden Bradford, ed., *Speeches of the Governors of Massachusetts 1765-1775* (Boston, 1818), s. 336-342.

tievi'nde bir "Halk Meclisi"nin toplanması çağrısında bulundu, bu çağrıya yaklaşık sekiz yüz ateşli Boston'lu yanıt verdi. Toplantı, çayın İngiltere'ye geri dönmesi gerektiğini oybirliği ile kararlaştırdı ve Komite'yi çayın Boston limanına boşaltılmasını temin etmekle görevlendirdi.

Bu "Halk Meclisi" bir kent meclisi değildi. Boston Kent Meclisi, kanunu çiğneyen üyeler üzerinde engelleyici bir otorite uygulaması beklenen yasal olarak kurulmuş bir topluluktu. Bunun tersine, "Halk Toplantısı", sadece kendi egemenlik kararları ile bağlanmış, açıkça yasal olmayan bir topluluktu, bu ona Britanya kanunlarına ve eylemlerine karşı çıkmak için kent meclisinden daha fazla özgürlük sağlıyordu. Bu noktadan sonra, Boston Yazışma Komitesi, Boston Kent Meclisi'ne karşı sorumlu olmayı bile bıraktı; o şimdi, bizim değişik isimler altında göreceğimiz gibi, bütün kolonilerde aynı anda ortaya çıkan bir tür yasadışı komiteydi. Ve aslında, Kent Meclisi'nin olduğu kadar bu topluluğun yurttaşları da, Kızılderili gibi kıyafet değiştirip Boston limanındaki gemilere çıkarak 75.000 pound değerindeki çayı, Boston Çay Partisi'nde, okyanusa boşaltan kişilerdi.

Londra, Katlanılmaz Yasalar (*Intolerable Acts*) olarak adlandırılan yasaları 1774'de kabul etmekle Boston Çay Partisi'ne hemen ve öfkeyle yanıt verdi, bu yasa sonucu ağır silahlarla donanmış Britanya gemileri Boston limanını kuşatmaya aldı ve Massachusetts tüzüğünü radikal biçimde değiştirerek Genel Mahkeme'nin üst konseyini halkın seçtikleri yerine şimdi kralın atadığı kişilerden oluşturdu. En dikkat çekici olanı, kent meclislerinin Massachusetts eyaletinin tümünde her kentte yılda yalnızca bir kez, kentte yetkililerini seçmek üzere sert ve kapsamlı biçimde sınırlandırılmasıydı. Yerel otonominin bu beklenmedik biçimde yok sayılması ile valinin açık onayı olmadan artık kent toplantısı çağrısı yapılamayacaktı. Çok sonraları, Amerikalılar, Massachusetts kent toplantılarının yasaklanmasını, silahlı baskıdan aşağı kalır yanı olmayan, Krallığın özgür bir halkı cezalandırabileceği muhtemelen en zarar verici hareket olarak hatırladı.

Ardından, kralın Amerika'daki güçlerinin komutanı General Gage, Massachusetts Valisi olarak atandı, eyaleti aslında askeri yönetim altına soktu. Parlamento derhal kışkırtıcı Quebec Yasası'nı geçirdi, yasa hem jürilerin hem de meclislerin olmadığı bir Quebec yönetimi oluşturdu. Bu yasa yürürlüğe girdiğinde çok büyük rahatsızlık yarattı; çünkü, çoğu Amerikalıya, kolonicilerin Britanya'nın Amerikan kolonilerinin tümüne zorla kabul ettireceğinden korktuğu yönetim biçiminin habercisi olarak göründü.

Koloni Ayaklanması

Katlanılmaz Yasalar, patlama noktasındaki ayaklanmanın doğrudan bir devrime gidişini hızlandırdı. Britanya Amerikası'nın bütün kasaba ve kentlerinde günlük isyanlar patlak verirken, Britanya'ya karşı savunma hareketi için erkekler açıkça ordular toplamaya ve talimlere başladı. Yazışma Komiteleri bütün kolonilerde etkinleştirildi ve devrimin kaynağı olan Massachusetts kent meclisleri, etkinlikleri üzerindeki yeni kısıtlamaları tamamen görmezden gelerek meydan okurcasına toplanmayı sürdürdü. Kentler, kısa sürede, sadece Yazışma Komitelerine değil, daha sonra hakkında oldukça çok şey söyleyeceğimiz Teftiş Komitelerine [Committees of Inspection] ve Güvenlik Komitelerine [Committees of Safety] de sahip olmuşlardı. Devrim arifesinde Harry Cushing şöyle gözlemliyor:

> Valinin otoritesi şimdi Boston'dan biraz daha ötesini kapsıyordu; kraliyet haznedarları kısa süre sonra yasal tanınma ödemelerini kentlerden alamamaya başladı; kentler kraliyet yasama meclislerinin sonunu getirmişlerdi; onların isteği üzerine kraliyet mahkemeleri kaldırılmıştı; ve bu genel çöküş halinde kent sistemi, hem de tek başına, varlığını ve etkinliğini pratikte daima korudu. Bu öğe ile Kral'ın yönetimi tahrip edilmişti; yeniden kuruluş onunla başarılı olacaktı.[8]

Samuel Eliot Morison'a göre, kentler

> gerçekte Massachusetts Körfezi'nde bağımsız egemenlik bölgeleri haline gelmişti. Onların Genel Mahkeme ile bağları eyaletlerin Konfederasyon Kongresi ile olan bağlarına çok yaklaşmıştı, ama önemli bir farkla: onlardan on üç tane değil, yaklaşık üç yüz tane vardı.[9]

Massachusetts'in her bir yerel yönetim bölgesindeki kentler, 1774 yazında, bir eyalet meclisinin yokluğunda, eyaletin politik etkinliğini koordine edecek ve yönetecek yasadışı bir yerel yönetim kongresi oluşturmak için bir araya geldi. Haziran'da, Berkshire Yerel Yönetim kentleri tarafından harekete geçirilen batı kentleri özellikle çoşkuluydu. Aslında bir belediyeler konfederasyonu gibi çalışan kongreler, seçilmiş arabulucusu, rapor komiteleri ve açık oylama sistemi ile kent meclisleri gibi yönetiliyordu, bu nedenle çok geniş bir demokrasi oluşturuyordu.

---

[8] Harry Cushing, "Political Activity of Massachusetts Towns during the Revolution", American Historical Association, *Annual Report* (1895), s. 108-109.

[9] Samuel Eliot Morison, "The Struggle over the Adoption of the Constitution of Massachusetts, 1780", Massachusetts Historical Society, Tutanaklar, c. 50 (1916-17), s. 360.

Sonbahara kadar, Massachusetts'deki bütün kent meclisleri kendi milislerine talim yaptırmaya ve onlardan epeyce önemli bir askeri güç kurmaya başladı, olmayan yerlerde milisler oluşturdu. "Mademki bu kentte oturanların büyük kısmı kısa süre sonra bütün Amerika'nın hakları ve özgürlüklerinin yanı sıra Eyalet Tüzüğü'nün ve Anayasası'nın savunulmasına yardımcı olarak ortaya çıkabilecekler", diyordu Marblehead Kent Meclisi aldığı kararda, "...onların savaş sanatında gerektiği gibi disipline sokulmaları ve eğitilmeleri zorunludur" Eski Özgürlüğün Oğulları ile subayları ve askerleri genellikle çakışan bu milisler, subaylarını, uğruna savaşmaya hazırlandıkları aynı demokratik ilkelere göre seçtiler ve çalıştılar. Hiç şüphe yok ki, onlar devrimci savaşın belkemiği haline geldiler. Minutemen olarak adlandırılan özel çiftçi milisleri, topluluklarına –ve İngiltere ile düşmanlıkların başlamasının çok sonrasında bütün kolonilerde yeniden ortaya çıkan benimsedikleri isme– karşı herhangi bir askeri eyleme anında cevap vermek için özel olarak örgütlenmişti.

Bu gerçek isyancı eylemler, söylemesi bile fazla, kendileri Massachusetts üzerindeki baskıyı artırarak bütün kolonilere bir örnek oluşturmaya karar verdiklerinde Britanyalılarca kışkırtıldılar. Britanya yetkilileri, bu böl ve yönet stratejisi ile, diğer kolonilerin Krallık ile iyi ilişkilerini korumak için New England eyaletine karşı döneceğini naifçe bekledi. Bu kaba fakat tipik bir yanlış hesaptı. Koloni meclisleri birbiri ardına, toplanma konusunda Britanya'nın yasaklarını tamamen görmezden gelerek ve Katlanılmaz Yasaları protesto ederek Krallığın önlemlerine karşı açıkça hakaret ederken, diğer kolonilerden edinilen büyük miktarda yiyecek ve levazım, etrafı çevrilmiş New England limanı ile dayanışmalarını göstermek için kuşatma altındaki Boston'a gönderildi.

1774 başına kadar kolonilerin biri dışında tamamı bir Yazışma Komitesi, kraliyet valilerine karşı muhalefetin "ilk ve en yaygın devrimci örgütünü", oluşturmuştu. "Yasama meclislerinin alt kollarının üyeleri", diyordu Margaret Burnham Macmillan, "kolonilerin düşünceleri için resmi bir sözcü yaratma arzusuyla harekete geçirilmiş gözükmektedir, valinin İngiliz hükümetinin görüşleri karşısında hissettiği gibi".[10] Yaz ve sonbaharda, birçok eyalet valisi, Britanya'nın koloni haklarına baskılama çabasına karşı, üyeleri kamuoyunu kışkırtacağı korkusuyla kendi eyaletlerindeki meclisleri kapatmayı denediler. Valiler meclisleri toplantıya çağırmayı reddettiğinde, birçok Yazışma Komitesi onları

[10] Margaret Burnham Macmillan, The War Governors in the American Revolution (Gloucester, Mass.: Peter Smith, 1965), s. 15.

toplantıya davet etmeyi kışkırtıcı biçimde kendi üzerine aldı. Bu nedenle, New Hampshire ve Kuzey Carolina valileri eyalet meclislerini dağıttığında, bu eyaletlerdeki Yazışma Komiteleri toplantıya gelmeleri için onlara çağrıda bulunarak gerçekte kolonilerin yöneticileri olarak valilerin yerini aldılar. Güney Carolina'da, vali vekili, 3 Ağustos 1774 saat 10'da eyalet meclisinin oturumlarını tatil etmeyi planlamıştı, fakat meclis saat 8'de toplandı –"havanın sıcak olması nedeniyle"– ve bütün üyeleri birbirleriyle hemfikir olduğundan işlerini çabucak tamamladılar. Valinin saat onda toplantıyı bitirmesi gerktiğinde artık çok geç olmuştu; onun resmi olarak bağlayıcı olan kararları zaten kabul edilmişti.[11]

Yasal ve yasadışı olan tabana dayalı güç büyümeye başladığında, Britanya yetkililerinin ve koloni valilerinin meclisleri dağıtması giderek daha az etkili olmaya başlamıştı. Yazışma Komiteleri yalnızca Eyalet meclislerinin yeniden toplanması konusunda ısrarcı değildiler, aynı zamanda onların yasamalıklarının yerine geçmeye başlamışlar ve eyalet yönetiminin yönetimsel ve hukuki etkinliklerinin çoğunu üzerlerine almışlardı.

Massachusetts'de, Gage, Genel Mahkeme'yi aylar boyunca toplantıya çağırmayı reddetti. En sonunda, Kasım ayında, ilk eyalet kongresi –yasadışı, devrimci bir yasama meclisi– Massachusetts'de örgütlendi, yerel yönetim toplantıları devrimin liderliğini ona verdi. Bu, bütün kolonilerde kurulan benzeri doğrudan devrimci eyalet kongrelerinin veya toplantılarının ilkiydi. Düzenli eyalet kongreleri, o güne dek tamamen kraliyet valilerinin etkinlik alanına ait olan yasama ve yönetsel görevleri üstlenmeye başlamıştı. Onlardan önceki yerel yönetim toplantıları gibi, devrimci yasamayı eyalet kongreleri özgürce gerçekleştirdi, yeni milisler örgütledi veya eski olanları kendi subaylarını seçen ve kralcı Toriler'e karşı eylem gerçekleştirmeye başlayan devrimci bir güç olarak yeniden oluşturdu. Massachusetts Eyalet Kongresi'nin kabul ettiği gibi, nihai güç kaynağı kentler ve kent meclislerindeydi.

Belediyelerin devrimci gelişim dinamiğini vurgulamak önemlidir: onların eski koloni meclislerini yeni ve daha demokratik biçimde yeniden oluşturmadaki rolleri ve yerel halk komitelerini koordine etme rolü ayaklanmalara muazzam bir itki kazandırdı. İlave olarak, koloniler ağ oluşturmada, konfedere etmede ve tüm toplumsal seviyelerde değişik kurumları güçlendirmede sıradışı bir kapasite sergilediler. Devrimciler, kolonilerin ilk zamanlarında yaratılmış olan yerel toplulukları genellikle çok az değiştirdiler; yerel güçleri eyalet

[11] Bkz. *Agy.*, s. 20

kurumlarının aleyhine ve eyalet kurumlarının güçlerini Krallık ve İngiltere Parlamentosu'nun aleyhine genişleterek onları akıllıca yeniden yapılandırdılar.

Kıta Kongresi

Artık, eyalet ve yerel çaptaki mücadele çabalarını koordine edecek bir Kıta Kongesi toplama zamanı gelmişti, her ne kadar çağrının ilk kaynağı tam olarak bilinmese de. Birçok anlatıma göre, Boston'ı desteklemek için Virginia House of Burgesses dağıtıldığında, Williamburg'daki Ralegn Tavernası'nda yeniden toplanan üyeler, bütün kolonilerden gelen temsilciler için bir genel veya kıta meclisi çağrısında bulundular. Carl Becker, başka bir kaynak olarak, New York Whig'lerini –çoğunlukla muhafazakâr olan tüccarlar– zikreder. Britanya ile ticarete büyük önem veren Whig'ler, Boston'un bütün Britanya mallarının boykot edilmesi için bir kongre toplanması çağrısına yanıt verme zorunluluğundan kurtulabileceklerine inanmış görünürler; aslında, onların hâkim olabileceği, Krallık tarafından ödenecek bir tazminat karşılığında bir Kıta Kongresi'nin eylemini mütevazı talepler içeren bir dilekçeye indirgeyerek bu çağrının gücünü kırmak amacındaydılar.

Her ne olursa olsun, 5 Eylül 1774'te Philadelphia'da toplanan Birinci Kıta Kongresi sadece muhafazakâr oligarşiden oluşmuyordu; eyalet meclislerinden gelen ve artık meclislerin olmadığı altı kolonide, yerel Yazışma Komiteleri'nden veya sıradan yurttaşlarca meydan okurcasına seçilmiş diğer yasadışı organlardan gelen delegelerden oluşmuştu. "Her nerede bunun gibi bir devrimci grup, kendi delegelerini seçtiğinde", diyor Macmillan, "onları daha radikal Whig'ler" veya yurtseverler "arasından seçti".[12] Bu seçim sürecinin bir sonucu olarak, ıssız bölge yeomanları birçok kolonide delegelerden ilk kez hak ettikleri miktarı aldılar.

Tek bir yere toplanma ümidi, Massachusetts'li ve Virginia'lı radikaller için büyük bir sevinç kaynağıydı: Virgina'lı Richard Henry Lee, kolonilerin siyasi kurtuluşunun Massachusetts'le birlikte olmasından büyük bir hoşnutluk duydu; bir kahraman gibi karşılanan Poul Revere ise, Britanya ile tüm ilişkilerin sonlandırılması çağrısında bulunan Suffolk Bölge Komisyonu'ndan geçen kararları beraberinde getirdi. Radikaller birlikte hemen bir grup oluşturarak Kıta

[12] Bkz. *Agy.*, s. 17.

Kongresi'nin buna benzer bağlayıcı bir kararı benimsemesi yönünde baskıda bulundular. Hiç kuşku yok ki, birçok ücra bölge çiftçisini Kongre'ye getirmiş olan eşit temsil sonucu, radikaller –muhafazakâr Whig'lerin büyük şaşkınlığı arasında– üstün geldiler.

Kongre, ilişkinin kesilmesini güçlendirmek için, Britanya mallarını boykot etmek, ana ülkeden yapılan bütün ithalatı neredeyse hemen sona erdirmek ve Britanya kolonilerin isteklerini yerine getirmezse, Amerikan mallarının Britanya'ya ihracatını tamamen yasaklamak amacıyla, farklı kolonileri bir Kıta Birliği içinde topladı. Radikaller her ne kadar *bağımsızlık* kelimesini –belki de, onu istediklerini inkâr ederek– dikkatli biçimde telaffuz etmekten kaçınsalar da, bu yıl ve ertesi yıl toplanan Kıta Kongresi aslında Britanya ile ilişkiyi *de facto* kesmek anlamına gelecek birçok kararı kabul etti. Her kolonide yeni bir hükümet yarattılar, bir kıta ordusu seferber ettiler, koloniler arası bir konfederasyon oluşturdular ve Amerikan limanlarını dünya ticaretine açtılar.

New England'lılar için, Kıta Kongresi daha başka, aslında daha derin bir anlama sahipti. Açıkça, kendilerini yönetme güdüsü onların iliklerine işlemişti ve bu gasp edildiğinde devrimci olduklarını öğrendiler. Koloni döneminin büyük bölümünde, kentler oldukça içlerine kapalıydı, çoğunlukla yalnızca kendi yerel işleriyle meşguldüler; şimdi daha büyük, aslında kıta ölçeğindeki olaylar onları epey etkiledi ve daha kapsamlı sorumluluklara itti. Krallık da, Kongre'nin kolonilerdeki Britanya otoritesi için ne anlama geldiğinin farkındaydı. Bir Kıta Kongresi toplandığı haberlerine Kral'ın cevabı şu oldu: "Şimdi ok yaydan çıktı. Koloniler ya boyun eğmek ya da galip gelmek zorundalar." Parlamento, bu beyan üzerine hemen harekete geçecek Massachusetts'in isyan halinde bir eyalet olduğunu açıkladı ve Amerika'ya daha fazla asker nakletmek için düzenlemelere girişti.

Bunun ardından gelen olaylar Amerikan ulusal geleneğinin bir parçasıdır. 18 Nisan 1775'de, şimdi Massachusetts Valisi olan General Gage, isyanı tek bir gözüpek saldırı ile bastırabileceği sonucuna vardı ve sekiz yüz askerini Boston'un on sekiz mil kuzeyindeki Concord'a, kolonicilerin kasabada toplamış oldukları askeri depoları ele geçirmek, ardından iki önemli Massachusetts lideri, Sam Adams ve John Hancock'u tutuklamak için Lexington'a ilerleme emriyle gönderdi. Öncü süvarilerce Britanya askerlerinin hareket halinde olduğu uyarısı yapılan Minutemenler onlara yol boyunca düzensiz saldırılara başladı. En sonunda, Lexington ve Concord'daki meydan savaşlarında kadrolarının üçte birinden fazlasını oluşturan acı kayıpların ardından, Britanyalılar Bos-

ton'a geri çekilmeye zorlandı. Amerikalıların kayıpları yalnızca doksan kişi civarındaydı. Çok disiplinli profesyonel askerler açısından bu, muhtemelen acemi, eğitimsiz çiftçiler karşısında alınan yüz kızartıcı bir yenilgiydi. Eylemleri ister bilinçli ister bilinçsiz olsun, Amerikan kolonileri, değerleri, örgütsel biçimleri, idealleri ve hatta sözleri dünyanın dört tarafındaki demokratik devrimlerde yankılanacak bir devrim başlatmışlardı.

11. BÖLÜM

DEVRİMCİ İDEOLOJİ

Amerikan kolonicileri Britanya yönetimine karşı ayaklandığında, kendilerini tanımlayabilecekleri ve başvurabilecekleri bilinçli bir devrim geleneği pek yoktu. 1640'lar İngiltere'sinin radikal veçheleri halkın büyük bölümü tarafından çok az biliniyordu. Buna karşın, Devrimci entelektüellerin ciddi biçimde farkında oldukları şey, kurtuluşun bütün dünyada süregiden gerilemesiydi. Hemen her yerde, halkın yalnızca zorbalığa tanık olduğuna inanıyorlardı. Daha öncesinde bir süre için sahip olabilmiş yalnızca bir avuç toplum vardı: özellikle eski Atina, Roma Cumhuriyeti, İsviçre Konfederasyonu, Venedik Cumhuriyeti, Danimarka, İsveç, Normanlar-öncesi İngiltere ve 1688-sonrası İngiltere. Bu toplumlarda, erdemli ve kararlı yurttaşlar Amerikalıların özgürlük* ile tanımladıkları adalete ve bireysel kurtuluşa adanmış sevgi dolu basit ve vatansever yaşamlar sürmüşlerdi.

Fakat, Amerikalı devrimcilerin belirttikleri gibi, bu toplumların çoğu özgürlüklerini sonradan kaybetmişlerdi. Hırslı ve fırsatçı adamlar güçlerini içeride ve dışarıda genişletme arayışında iken yönetim yapısı zorbalaştı ve sistemin payandası olan cumhuriyetçi erdemler yozlaşmaya başladı, sinizme ve rüşvetçiliğe teslim oldu. Bu yüzden, Atina Isparta'nın ve sonrasında İskender'in Makedonya imparatorluğunun eline düşmüştü; Roma Cumhuriyeti –onun tarihi

---

* *Kurtuluş* [*liberty*] ve *özgürlüğü* [*freedom*] birbirinin yerine kullanarak, iki yüzyıl önceki kullanıma uygun davranıyorum. Her bireyin doğumla gelen bir otonomiye sahip olduğunu savunan dönemin doğal haklar doktrinini takip eden on sekizinci yüzyıl devrimcileri, kişisel kurtuluş ile toplumsal özgürlüğü –gelecek yüzyıldaki sosyalistler tarafından yapılana kadar açık hale getirilmemiş bir ayrım, onlar için birey toplumsal bir bağlamın yokluğunda bir soyutlamaydı– birleştirmeye eğilimliydi.

Fransızlar kadar Amerikan politik teorisyenlerini de büyülemişti– baskıcı ve pervasızca yozlaşmış bir imparatorluğa dönüşmüştü; bir zamanlar özgür olan İsveç halkı şimdi monarşik zorbalığa bağlıydı; Danimarka'nın parlamenter özgürlükleri yozlaşmış bir soylu sınıfı ve daimi bir ordu nedeniyle önceki yüzyılda tahrip edilmişti; ve daha önce bir cumhuriyet olan Venedik şimdi bir despot kliği tarafından yönetiliyordu. Yalnızca üyeleri erdemlerini korumuş olan ve sürekli bir dikkat gösteren özgür toplumlar tiranlığa doğru giden bu eğilime karşı koyabilmişler ve özgürlüklerini koruyabilmişlerdi, en başta da İsviçre ve Hollanda.

Dünya çapındaki tiranlığa bir diğer büyük istisna, ilk Amerikan düşünürlerinin gözünde, Büyük Britanya idi. Yüzyıllar önce, kuşkusuz, özgürlüklerine düşkün Saksonlar, Fatih William yönetimindeki Normanlar tarafından yenilgiye uğratılmış ve zapturapt altına alınmıştı. Daha yakın zamanlarda, kuşkusuz, Stuart kralları İngiliz özgürlüklerini tahrip etmekte neredeyse başarıya erişmişti. Fakat parlamentonun egemenliğini kurmuş olan 1688'in Şanlı Devrimi'nin bir sonucu olarak, özgürlüğün İngiltere'de var olmaya hâlâ devam ettiğine inanılıyordu; bu tarih, İngiliz sisteminin hâlâ koruduğu özgürlükleri göklere çıkaran on yedinci yüzyıl sonu ve on sekizinci yüzyıl başı İngiliz Whig entelektülelleri aracılığı ile de kaybolmamıştı. Bağımsız mülk sahibi adamların sahip oldukları özgürlükler dünyanın başka hiçbir yerinde yoktu ve bunları korumanın anahtarı Britanya'nın monarşi ve Parlamento geleneğinde cisimleşen emsalsiz –yazılı olmayan ve organik– anayasası idi. Daha sonradan "güçler ayrılığı ilkesi [checks and balances]"[1] olarak adlandırılan şey sonucunda, her iki kurum, Yönetimin bir kanadının diğerinin sınırını aşmasını engeleyen, John Locke'un doğal haklarda ve toplumsal bir sözleşmede temellendirdiği bir denge halinde var oldular. Amerikan entelektüelleri, İngilizler gibi (ve onların büyük kısmı erkekti) bu eşsiz mirası paylaştıklarını düşündüler ve buna uygun olarak –en azından devrim öncesindeki on yılda– İngiliz sistemini kişisel özgürlüğün uzun süreli mükemmel bir örneği olarak gördüler.

Fakat 1720'lerde, İngiltere'deki bazı muhalif entelektüeller, Locke gibi önceki Whig entelektüellerince böylesine çok övülen bu sistemin bir düzmece ol-

[1] Güçler ayrılığı ilkesi [checks and balances]: Bir yönetimde erklerden her birinin diğerinin hareketini kısıtlayacak biçimde ve iktidarın paylaşımını teşvik etme yolunda yetkilendirilmesine dayalı yönetim ilkesi. İlk önce anayasal yönetimlerde uygulandı. Örneğin, bazı yönetimlerde yasama, yürütme ve yargı gücünün birbirinden bağımsız olması (ç.n.).

duğunun farkına vardı. İngiliz sisteminde Saray ve Parlamento dengesi çarpıklaşmıştı. Kral ve onun bakanları çok güçlü hale gelmekteydi ve Parlamento'yu ayrıcalıklarını gasp etmekle tehdit ediyorlardı. Krallık bakanları Parlamento üyelerini adam kayırma ve iltimas yoluyla yozlaştırmıştı; kral tarafından daimi ordu oluşturulmuş ve Parlamento yerine onun kendi kontrolü altında kalmıştı; monarşi tarafından sürekli yozlaştırılan iktidar, İngiliz sisteminin bireysel serbestlikleri korumasına izin vermiş olduğu kurumsal dengeyi bozmakla tehdit ediyordu.

1720'lerin İngiltere'sinde bu eleştirileri yapan coffeehouse* radikalleri ve muhalif politikacılar, Şanlı Devrim'e ihanet etmiş sahte Whig'lere karşı kendilerini Bağımsız ve Gerçek Whigler olarak adlandırdı. İngiliz Devrimi öncesinde varolan "Saray"ın "Taşra" tarafından eleştirilmesini yeniden canlandırdılar ve önde gelen polemikçileri ve broşürcüleri John Trenchard ve Thomas Gordon, Şanlı Devrim'in ideallerini ve Locke, Harrington ve diğerlerinin İngiliz politikasının ve toplumunun şimdiki yozlaşması karşısında yazdıklarını gündeme getirdiler. *The Independent Whig* ve *Cato's Letter*'da canlı ve renkli biçimde yazılan bu polemikler, Walpole bakanlığının dalavereci ve yozlaştırıcı aşırılıklarını, güçlü bir hükümetin ortaya çıkardığı tehlikeleri vurgulayarak şiddetle eleştirdi. Ayrıca, doğal hakları, toplumsal sözleşmeyi ve İngiltere anayasasını, Locke, Sidney, Neville ve özellikle cumhuriyetçi James Harrington tarafından yorumlanmış haliyle popülerleştirdi, fakat bu kez statükoyu alkışlamaya değil, ona muhalefet etmeye hizmet ederek.

1720'lerin polemikçileri, Şanlı Devrim'in hedeflerini desteklemekten fazlasını yaptılar; yazıları genellikle açıkça özgürlükçüydü. Böyle bir yönetimin, özü gereği, insan özgürlüğüne düşman olduğunu, yalnızca ihtiyaçlarına hizmet ettiği insanlar ona izin verdiği için varolmaya devam ettiğini savundular; eğer kendi gerçek sınırlarını ihlal etmiş ve baskıcı hale gelmişse bu rejim alaşağı edilebilirdi, hatta edilmeliydi. İster bilerek ister bilmeyerek olsun, programları, hükümetin eğer baskıcı olmaya doğru gitmeyecekse halkın egemenliğine karşı sorumlu olma zorunluluğunu vurgulamakla daha radikal olan Düzleyiciler'in manifestolarındaki ruhu canlandırdı. Hatta broşürcüler, yetişkinler için oy kullanma hakkı, temsilcilerin kendi seçim bölgelerine bağlılıkları, basın özgürlüğü ve tam bir dini hoşgörü gibi Düzleyiciler'in eski isteklerini bile yeniden gündeme taşıdılar.

---

*Coffeehouse: Eskiden İngiltere'de bir tür pastane (ç.n.).

Şaşırtıcı biçimde, bu fikirlerin odaklandığı İngiltere'de politik etkileri göreli olarak çok azdı, fakat Amerikan kolonilerindeki etkileri çok büyüktü. Koloniciler, Britanya İmparatorluğu'nun eğiliminin artık Amerika'daki özgürlüğü korumaya değil, bütün Britanya topraklarının Krallığın kontrolündeki bir Parlamento'nun otoritesi altında merkezileştirmeye yönelik olduğunu düşündüler. 1720'lerin İngiliz muhalif yazarları gibi, kraliyet hükümetinin "İngiliz haklarını" korumadığına, onları inkâr ettiğine inandılar. Buna uygun biçimde, Britanyalılar Amerikalılara vergiler ve gümrük vergileri koymaya çalıştıklarında bunları görünüşte bir temsil organı olan Parlamento'da meşrulaştırmışlardı, fakat Amerikalılar burada hiçbir temsile sahip değildi; bu türden hareketler, New England kent toplantıları veya Hudson'un güneyindeki benzer yasa koyucu koloni meclisleri gibi Amerikalıların kendi özgürlüklerini koruyan politik kurumlarını inkâr etmekle eşdeğerdi. Kraliyetin idari mevkilerinin, özellikle gümrük yetkilerinin genişletilerek daha fazla İngiliz-stili adam kayırmacılığına gidilmesi ve Trenchard ve Gordon'un şiddetle eleştirdiği yozlaşma yaratılması Amerikalıları rencide etti. Ve gerçekten, bazı koloni valileri, özellikle Massachusetts'in Hutchinson'u, daha büyük bir adam kayırma mekanizması geliştirme amacında göründü, bunlar Benjamin Franklin'in aşağıdaki sözlerle açıkladığı kişiler tarafından işgal ediliyordu:

> Bu kişiler genellikle yönetmeleri için gönderildikleri eyaletlere yabancıydılar, ülkeyi sevmelerini sağlayacak herhangi bir araziye, doğal bağa veya ilişkiye sahip değildiler... yalnızca olabildiğince hızlı para kazanmaya geliyorlardı; bazen acımasız karakterli ve umutları kırılmış adamlar bir bakan tarafından yalnızca ayak altında olmasınlar diye gönderilirdi.[2]

İngiliz Gerçek Whig'leri gibi Amerikalılar da, diğerleri aleyhine genişleyerek kraliyet gücünün kendini büyütme arayışı içinde olduğunu düşündü. "Krallık, halkın çıkarlarına karşı olan kendi imtiyazlarını genişletmek için her fırsatı avantaj olarak kullanacaktır", diye yazıyordu Pennsylvania'lı James Wilson, halk onun gücünü yıkıma uğratacaktı, çünkü "bu, krallığın bütün önlemleriyle aynı fikirde olma karşılığında ondan dilediğince aylık ve makam alan kişilerin çıkarıydı".[3] Parlamento'nun 1772'de koloni yargıçlarını atama girişimi, İngiltere'de 1701'den bu yana izin verilmeyen bir uygulamaydı; okyanusun bu tara-

---

[2] Franklin, Bernard Bailyn, *The Ideological Origins of the American Revolution* (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University, 1967), s. 102 içinde alıntılanmış.

[3] Wilson, *A.g.y.*, s. 103.

fında Amerikalılar bunu özellikle yayılmacı ve İngiliz anayasasını baskıcı biçimde alaşağı eden bir adım olarak gördü. İngiltere'de iktidar, Amerika'da özgürlüklerini koruyan kurumları alaşağı etmek için açıkça dolap çevirmekteydi; aslında, katolik papazların Amerika'ya zorla kabul ettirilmesinden ve kolonilerin birbirinden ayrı yasama meclislerinin kaldırılmasından korkuluyordu. Bu, birçok Amerikalının özellikle Quebec Yasası'na bakış açısıydı: "katolik kilisesinin öğretilerine" ve mutlakiyete doğru bir gerilemeydi bu.

Buna uygun olarak, *Cato's Letters* gibi özgürlükçü İngiliz makaleleri broşür biçiminde ve obur okuyucuların kamusal alanı olarak görünen koloni gazetelerinde tekrar tekrar basıldı. Bernard Bailyn'e göre, Amerikalılar için "Trenchard ve Gordon'un yazıları politik serbestliğin doğasının en üst otorite anlatımları olarak Locke ile aynı mevkiye ve yüzleştiği korkuların toplumsal kaynağının bir açıklaması olarak Locke'un üzerine konuyordu".[4] Bu yazılar neredeyse kolonicilerin kendi yaşamlarını ve kaderlerini algılama tarzlarına göre biçilmişti sanki. Amerikalılar, yalnızca teoride de olsa, kendilerinin bağımsız çiftlik binalarının olduğu bir toprağa, göreli olarak yasama temsilci meclislere, özgür idare biçimi ile ilgili Whig fikirlerine uygun hareket eden özgür, erdemli yeoman çiftçilerin oluşturduğu bir idare biçimine sahip olduklarını kabul ettiler. Aslında, önemli sayıda Aydınlanmacı düşünce, Amerika'nın "İngiliz haklarının" ilahlaştırıldığı İngiltere'den gerçekte daha saf ve daha özgür olduğu ve genel olarak erdem ve serbestlik tarafından daha fazla kuşatılmış olduğu fikrini destekledi. Hem Voltaire hem de Diderot, Amerika'yı İngiltere'de iyi olan her şeyin damıtılmış hali olarak gördüler ve birçok Amerikalı bu imgede onlara minnettar olmaktan çok memnundu. John Adams, 1765'te şunları ileri sürdüğünde aynı görüşü seslendiriyordu:

> İnsanoğlunun özgürlükleri ve insan doğasının zaferi [Amerikalıların] koruması altındadır. Amerika Tanrı'nın Lütfu tarafından seçilmiş bir tiyatrodur, burada insan gerçek görünüşünü sergiledi, burada bilim, erdem, özgürlük, mutluluk ve zafer barış içinde var oldu.[5]

Amerikan devrimci entelektüelleri, bu nedenle, böylesi özgürlükler için savaşlarını bir çatışma olarak ve kolonilerini, özgürlüğün dünyada yok olmasına karşı bir direniş olarak gördüler. Bu Thomas Paine'in Amerikan Devrimi'ne

---

[4] *Agy.*, s. 36.

[5] *Agy.*, s. 20.

yarı-binyılcı bir amaç veren heyecan verici broşürü *Common Sense*'i içinde ikincil bir konu değildi:

> Ey, insanları sevenler! Ey, sadece zorbalığa değil, zorbaların kendisine de karşı çıkmaya cüret edenler! Eski dünyanın her yeri baskı altında. Özgürlük, yeryüzünün her yerinde tutsak edilmiş. Asya ve Afrika onu çoktan kovdu – Avrupa onu bir yabancı gibi görüyor, İngiltere ise ona çekip gitmesi için uyarıda bulundu. Ey insanlar! Bu kaçağı bağrınıza basın ve zaman içerisinde tüm insanlık için bir sığınak hazırlayın.[6]

Bu kavrayışta, özgürlük ve tiranlık arasında duran her şey, erdemli İsviçre ve Hollanda'nın durumlarında sergilemiş göründükleri gibi ihtiyat halindeydi.

Aslında, özgürlüklerinin kurumsal kaynaklarına yönelik Amerikan analizi bir yanılgıya dayanıyordu. Koloniciler, özgürlüklerini korumak için varolan İngiliz anayasasına bağımlı olmalarını bir yana bırakalım, kraliyet idaresinin eski kuşak kolonicileri "hoşgörülü görmezden gelişine" bile bağımlı değildiler. 1760'dan önce, Krallık ve Parlamento koloniler üzerinde güçlerini nadiren kullanmışlardı, bu kolonilerin aslında kendilerini yönettikleri bir sisteme alışkın hale gelmeleriyle sonuçlanmıştı. Londra'nın sıkı idaresinin yokluğunda, kent meclisleri ve koloni meclisleri koloni yaşamının en önemli alanları üzerinde gerçek güç sahibiydiler. Bu nedenle, Parlamento'nun, koloni yasama organlarından geçen yasa tasarılarını ve koloni mahkemeleri tarafından alınan kararları onaylama veya reddetme, atamalar yapma, ticareti düzenleme ve benzeri yasal yetkileri, 1760'dan önce uygulanmış olsa dahi, günlük yaşamın daha az bütünleyici parçasını oluşturuyordu.

> Kolonilerde adaleti idare edenler aslında yerel, geleneksel hukuk mahkemeleri olmuştu; ... günlük yaşamın kurallarını inşa etmeye başlayanlar aslında yerel organlar –ilk başta kasabalar ve yerel bölgeler, en sonunda da eyalet Meclisleri– olmuştu; üretim ve refahın paylaşımı, kişisel davranış, Tanrı'ya ibadet – insanların doğal dünya ile, canlı ve cansız şeylerle ilgilenme yollarının çoğu– ile ilgili kurallar. Ve bu aynı organlar vergi ödemeye alışılan organlar olmuşlardı. Paralar tabii ki yerli otoritelerce toplanmaktaydı; fakat ücretler, harçlar ve kiralar –çoğunlukla denizaşırı ticaretin düzenlenmesi için önemsiz olan ücretler– vergiler olarak değil. Vergi toplama yetkisi, yerleşimin ilk yıllarından itibaren, değişik kolonilerin temsilci Meclisleri tarafından yürürlüğe konmuştu ve İngiltere ile rekabet olmadan –aslında cesaret vererek– uygulanmıştı. Britanya Amerikası'nın durumu, bu nedenle, Yedi Yıl Savaşı sona erene dek kuraldışıydı: bir imparator-

[6] Thomas Paine, *Common Sense and the Crisis* (New York: Doubleday & Co, 1960), s. 42.

luk içinde aşırı adem-i merkezileşme, muhtemelen tekil, mutlak, bölünmemiş bir egemenlik ile yönetildi.[7]

Bu koşullar altında, İngiliz Anayasası Amerikan özgürlüklerine nadiren uygun düşmekteydi ve Britanya'ya karşı ayaklanmalar başladığında, Amerikalılar inşa etmekte oldukları toplumsal ve politik düzenin bu denli yüceltilen Şanlı Devrim'e pek benzerlik göstermediğini farkettiler. Bilerek veya bilmeyerek, Düzleyicilerin ilk *Agreement of the People*'ında yer alan talepleri yeniden dillendirmekteydiler: Britanya yetkililerinin Atlantik ötesini görmezden gelerek yerleştirdiği kurumların kapsamını geliştirmek ve genişletmek suretiyle bile olsa, halkın egemenliğini...

Paine'nin *Common Sense*'i

Buna rağmen, birçok vatansever, koloniler ve Britanya arasında düşmanlıkların patlak verdiği bir zamanda sadece özürlü bir kral ve onun bakanları tarafından gücün suistimal edilmesini düzeltmeye çalıştıkları yönünde bir kanaate sahip olan –hatta III. George onları "asiler" olarak ilan ederken ve İngiliz kuzenlerine karşı kırmızı urbalar içinde savaşmaya zorlarken dahi– gerçek monarşistler olarak kaldı. Silahlı çatışma, 17 Haziran 1775'te Boston'un dış bölgelerindeki Bunker Hill (gerçekte Breed's Hill) Savaşı'nda, yalnızca ufak çaplı olan vuruşmaların ötesine geçti –İngiliz muvazzaf askerleri ile New England milislerinin ilk büyük ölçekli karşılamasıydı bu. İngilizlerinki bir Pirus zaferi idi: Siperlerdeki tahmini 3.200 Amerikalıdan 441'i ölmüştü; İngilizlerin ise binden fazla ölü ve 2.200 yaralısı vardı. Birleşik koloni güçlerini kuran George Washington'u 15.000 milisin kumandanı olarak seçmekle Kıta Kongresi çok isabetli bir karar aldı: Amerikalıların bugün bu cesur adama ilişkin olarak zihinlerinde canlandırdıkları o katı imaj haktanırlıktan uzaktır. Washington, Fransız ve Kızılderili Savaşı'nda kendisine ait bir gücü kumanda ederken askeri bir stratejist olarak olağanüstü özellikler sergilemişti. Çatışma anlarında çok büyük cesarete sahip bir adam ve askerlerine sadık bir liderdi. Savaşın ilk dönemlerinde Kıta Ordusu –bu, Amerikalıların muvazzaf olarak askere alındıkları orduydu– ve yerel milisler, göreli olarak ağır fakat iyi eğitimli, iyi teçhizatlı ve kalabalık İngiliz muvazzaf askerleriyle pervasızca karşılaşmaktansa, kurnazca galip gelmeye çalıştı. Koloni güçleri New York City bölgesine –

[7] Bailyn, *Ideological Origins*, s. 204.

burası savaşın sonuna kadar Britanyalıların elinde kaldı– doğru ilerlediğinde, Washington'un taktikleri, kendi küçük ordusunu tam bir kırımdan korumaya yönelik geri çekilişler ve sınırlı sürpriz taarruzlarla Britanyalı komutan General William Howe'un dengesini bozmak arasında değişti.

Kanlı cesetleri savaş alanında bırakan silahlı çatışmanın bu aylarından sonra, artan sayıda Amerikalı kolonici monarşiye sadakatinden vazgeçmeye başladı. Amerika'nın Britanya ile birliğinden yana olmayı devam ettirmiş çoğu kişi, Britanya kolonilerine karşı temel bir saygı ve şefkati koruyacağına dair devam eden bir boş umutla –en sonunda, Krallığın kendi koloni tebasına karşı savaşmak için 20.000 Hesse'li paralı asker kiraladığı haberleriyle parçalanan bir umutla– yaşadı. Yabancı paralı askerlerin kiralanması kralcı argümanlara sadık birçok monarşisti bile rencide edecek kadar asap bozucuydu ve birçok kraliyet taraftarı kolonici için, yönetici ve tebası arasındaki bağ sahicilikten uzaktı.

Ocak 1776'da, Tom Paine'in heyecan verici broşürü *Common Sense*'i, kolonicilerin henüz yeni başlamış olan, fakat giderek İngiliz anayasasının, kral ve Parlamentosu ile birlikte, Amerika'nın özgürlüğü algılama biçimine uygun olabileceği fikrinin kesin reddine doğru ilerleyen düşmanca duyguları açıkça formüle etti. İngiliz Whig'lerinin bir yüzyıldan fazla süredir düşündükleri karşısında Paine, kral ve Parlamento arasındaki dengenin koloni bağımsızlığına karşı açık bir tehdit oluşturduğunu savundu. Yalnızca Amerikalılar Parlamento'da hiçbir temsilciye sahip değildi, onlar binlerce mil uzakta toplanan bir organda böyle bir temsilin uygulanabilirliğini sağlayamazlardı. Paine, Britanya ile ilişkilerinde bir denge kurmanın hayal olduğunu ileri sürdü; Amerikalıların İngiltere ile bağlarını koparmak ve kendi kaderlerini bağımsız biçimde takip etmek zorunda olduklarını açık açık söyledi.

Common Sense'in yalnızca vatanseverlerin bağımsızlık isteğini teşvik ettiği yolundaki genel düşüncelerinin aksine, Paine'in broşürü aslında cumhuriyetçiliği teşvik eden bir tez geliştirilmişti: "Bir yönetim cumhuriyete ne kadar çok yaklaşırsa bir kral için yapacak o kadar az şey kalır", diyordu broşür.[8] Ve yalnızca kral değil, İngiliz sistemi de ölümcül şekilde sakatlanmıştı, Paine'in deyişiyle, "o çok övülen İngiliz anayasası" yalnızca iki zorbadan oluşuyordu, "Kral'ın şahsında monarşik zorbalık... [ve] lordların şahsında aristokratik zorbalık"; hakiki bir temsiliyet illüzyonu yaratmak için yalnızca oligarşik Avam

[8] Paine, *Common Sense*, s. 26.

Kamarası'na bel bağlayan bir sistem. "Bu anayasanın birbirlerini karşılıklı olarak kontrol eden bir birlik oluşturduğu" düşüncesi, diye yazıyordu Paine, "saçmalıktır".[9]

Tiranlık krallara özgüydü, diye ileri sürüyordu Paine; onlar güçlerini doğal olarak artırma eğilimliydiler. Açgözlü ve inatçı, huzursuz ve doymak bilmez monarşik güç, erdemi değişmez biçimde yozlaştırdı ve özgürlüğü tahrip etti. Yaklaşık yüz elli yıl önce Putney Müzakereleri'nde bireyin doğal haklarına başvuran Düzleyici Thomas Rainborough gibi, Paine de monarşiye karşı duruşunu formüle etmede doğal haklara başvurdu: "bir insan göklere çıkarılınca, geri kalanlar eşit doğal haklara göre haklı çıkarılamaz" Devam eder: "Bütün insanoğulları eşit olduğu için, *hiç kimse* kendi ailesini köken açısından diğerleri üzerine koyma ayrıcalığına sahip olamaz".[10] Paine, geriye monarşi ile ilgili yanıtlanmamış hiçbir argüman, İncil'e dayalı otoritenin doğru olmadığını kanıtlamadığı hiçbir iddia bırakmaz. Krallığın, özgürlüğün daha yaygın biçimde düşmanı görülen Katolik Kilisesi ile yaptığı işbirliğine dikkat çeker ve, "çünkü monarşi her olayda yönetimin katolik rahibidir", diye uyarır.[11]

Paine'in argümanı kralın politik sistemde gerekli olmadığını söyleyerek devam ediyordu; aslında, monarşi "politik bir fazlalık"tı. Güçler dengesi veya "güçler ayrılığı ilkesi" özgürlükleri korumak için gerekli değildi. Aslında, diye devam ediyordu, İngiliz anayasasının özgürlüğü koruyucu öğelerinin kaynağı yanlış tanımlanmıştı: Varoldukları haliyle İngiliz özgürlüklerinin hepsi, "tamamen halkın anayasasından çıkmaktadır, hükümetin anayasasından değil".[12] Amerikalılar için İngiliz sistemini Amerika'da tekrarlamak için hiçbir neden yoktur, çünkü "o bir cumhuriyettir, İngilizlerin çok mutlu oldukları anayasanın monarşik bir parçası değildir, yani kendi organlarından bir avam kamarası seçme özgürlüğü değildir". Amerikalılar İngilizlerin eski yozlaştırıcı geleneğini bir kenara bırakmalıdır ve İngiliz geleneğine değil, insan özgürlüğünün yegâne gerçek temelini oluşturan doğal haklara dayalı yeni bir politik düzen oluşturmalıdır. Radikal İngiliz Whig'lerinin daha önce yapmış olduğu gibi veya Fransız devrimcilerinin yalnızca birkaç yıl sonra yapacakları gibi, yeni sistemin ahlaki temeli olarak "cumhuriyetçi erdeme" başvurmuştur Paine. "Onu

---

[9] *Agy.*, s. 16.

[10] *Agy.*, s. 19,22.

[11] *Agy.*, s. 22.

[12] *Agy.*, s. 26.

görmek kolaydır", diye yazıyordu, "cumhuriyetçi erdem başarısız olduğunda kölelik ortaya çıkacağı için".[13]

Bağımsız Amerika, diyordu Paine, cumhuriyeti –ne kralın ne de aristokrasinin olduğu temsilci bir organı– kendisinin yönetim biçimi olarak benimsemelidir. Genellikle onları Britanya müdahalesinden korumuş olan yazılı koloni yönetmelikleri ile kolonilerin uzun deneyimlerinden yararlanan Paine, on üç yeni eyalete, üyeleri yıllık olarak seçilen, göreli bir eşit oy kullanma hakkına dayalı ve seçilmiş bir başkanın yönettiği birleşmiş meclisleri –tek bir parlamento çatısını– kurumsallaştıran anayasaları benimsemeleri çağrısında bulundu. Koloniler bir bütün olduğu için, Paine, "tüm insanların özgürlüğünü ve mallarını koruyacak" bir "Kıta Meclisi veya Birleşik Koloni Meclisi" çağrısı yaptı. Cumhuriyetçi bir anayasa için, içinde yine üyeleri ("en az 390 kişi") geniş bir oy kullanma hakkı ile yıllık olarak seçilecek tek bir büyük parlamentonun olduğu kendi planını önerdi. Yöneticinin, başkanın çoğunluk tarafından seçilmesi gerektiğini ve eyalet delegeleri arasında Kongre'nin rotasyonuna tabi olması gerektiğini ileri sürdü.

Bütün vatanseverler, kuşkusuz, ne Paine'in tek parlamento fikriyle ne de onun İngiliz anayasasının "güçler ayrılığı ilkesini" reddetmesiyle mutabıktı. Paine'in cumhuriyetçi yönetim algılayışına, John Adams, "herhangi bir kısıtlama veya denge öğesi olmaksızın çok fazla demokratik olduğu, bunun karmaşa ve her türden şeytani işi yaratacağı" gerekçesiyle karşı çıktı. Adams, halk meclislerini, çok değişebilen, acil kararlara çok açık, politik ve toplumsal bir düzene kararlılık sağlamak için demogojiye çok müsait olduğunu düşünüyordu. Adams, kendisinin *Common Sense*'den yalnızca birkaç ay sonra ortaya çıkan ve ona karşı gibi görünen *Thoughts on Goverment*'ında, her ne kadar kral ve aristokrasi olmasa da İngilizlerin anayasa dengesini yineleyen cumhuriyetçi bir devlet modeli sundu: Yasama meclisinde iki kamara bulunmalıydı, diyordu Adams, ayrıca bağımsız bir yargının yanı sıra yasama meclisten geçen yasa tasarılarını veto edebilen bir yönetici olmalıydı.

Amerikan anayasacıları sonunda Adams'ın *Thoughts on Goverment*'ındaki görüşlerini kabul etmiş olsalar da devrimcilerin ruhunu ateşleyen şey Paine'in broşürüydü. Yakıcı polemik ateşi ve akılcılığı ile *Common Sense* vatansever harekete heyecan kattı ve zamanında herhangi bir tekil çalışmadan daha fazla Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazımına yol açtı. Broşürün basımının ardından,

[13] *Agy.*, s. 26.

General Washington subayların yemekhanesinde geceleri kralın sağlığına içme uygulamasına bir son verdi. 31 Ocak 1776'da bir mektupta belirttiği gibi, "*Common Sense* broşüründe anlamlı bir doktrin ve karşı konulamaz bir akıl yürütme yer almaktaydı", diğer argümanlar arasında, "bir ayrılma kararının doğruluğu hakkında üyeleri zarara uğratmayacaktı".[14] Bir veya iki hafta içinde, Virginia'lı aristokrat ve askeri kumandan bir kralcıdan bir cumhuriyetçiye dönüşmüştü ve subaylarına bu broşürü askerlerine okumalarını emretti.

Özellikle Paine ve Adams tarafından ifade edilen uygun yönetim şekli üzerindeki tartışma, Amerikan eyaletleri kendilerini artık kralın tebaası olarak düşünmediklerinde en üst yoğunluğa ulaştı ve bağımsız devletler olarak anayasalarını yazmak görevleri haline geldi. "Hâlâ seyrek bir yerleşime sahip olan Britanya'nın Kuzey Amerika sahili hop oturup hop kalkmaktaydı", diye yazıyordu Bailyn,

> erkek grupları –entelektüeller ve çiftçiler, bilginler ve tüccarlar, okumuşlar ve cahiller – aydınlatılmış yönetimlerin kurulması için toplandılar. Her yerde yönetimin ideal doğasına yönelik tartışmalar vardı; her yerde politikanın ilkeleri gözden geçirildi, kurumlar tartıldı ve uygulamalar düşünüldü. Ve bu müzakereler Bağımsızlığı öncelemiş olan tartışmaların doğrudan devamıydılar.[15]

Gerçekten, sadece 1776'da, sekiz eyalet kendilerini Krallıktan bağımsızlaştıran anayasa taslaklarını hazırladı ve benimsedi.

12 Haziran 1776'da, ünlü Virginia Haklar Yasa Tasarısı, Amerikalıların ne için savaştıklarını netleştirerek ortaya çıktı. George Mason tarafından yazılan Virginia yasa tasarısı, İngiltere tarihinde daima sayısız savaşlar ile kazanılmış olan ve kalplerde yaşatılan yurttaş özgürlüklerini ifade ediyordu, fakat atası olduğu sonraki yasa tasarılarının tersine, Virginia yasa tasarısı ayrıca "yönetimin temeli ve kuruluşu" olarak sunulmuştu. "Tüm iktidar halka verilir ve sonuç olarak ondan türetilir," "yargıçlar onun vasileri ve hizmetkârlarıdır ve her zaman ona karşı yükümlüdür" Yasa'nın maddeleri, "hangi sıklıkla yapılacağı belirlenmiş düzenli seçimler" ile (bu tarihte yıllık seçimler anlamında) "halkın mutluluğunu en fazla sağlayacak biçimde belirlenecek bir tarzda" hükümeti "düzenleme" ve "alaşağı etme" iddiasında bulundu. "Toplumda sürekli ortak çıkarı olduğunu ve ona bağlı olduğunu yeterince kanıtlayan bütün erkeklerin"

---

[14] Bailyn, *Ideological Origins*, s. 289.

[15] Washington'un Joseph Reed'e mektubu, akt. Samuel Eliot Morison, *Oxford History of the American People* (Londra ve New York: Oxford University Press, 1965), s. 220.

(mülkiyet koşuluyla) oy kullanma hakkını destekledi ve suçlanan bütün insanların açık mahkemelerde iddia makamı ile karşı karşıya geldikleri, "[onların] kendi çevrelerinden oluşan tarafsız bir jüri tarafından gerçekleştirilen hızlı bir duruşma" konusundaki haklarını ilan ederek aşırı kefaleti, "acımasız ve olağandışı cezalandırmayı" yasakladı ve bunlara yardımcı olacak genel karamameler çıkardı. Son olarak, yasa tasarısı yayın özgürlüğünü "özgürlüğün en büyük koruyucularından biri olarak kabul etti ve "barış zamanlarında özgürlüğe tehlike oluşturacağı için kaçınılması gereken" düzenli bir orduya karşı milisleri savundu. Bu kapsamlı belge din serbestliği üzerindeki bütün kısıtlamaları kaldırdı ve bütün erkekleri "vicdanın emirlerine göre dinin uygulanması konusunda"[16] özgür kıldı. Bu hak ve özgürlüklerin bu dönemde dünyanın geri kalanı tarafından ihanet olarak düşünülebileceğini belirtmek pekâlâ mümkündür.

Bağımsızlık

Krala karşı uzlaştırıcı bir davranıştan açık bir düşmanlığa ve sadakatin reddine giden bu hızlı gelişme kayda değerdir, devrimlerin, genellikle kuşaklar, hatta yüzyıllar alacak olayları tek bir yıla veya daha az bir zamana sığdırdığı gerçeğini göstermektedir. 1776'nın ilk aylarında, bütün kolonilerdeki vatansever duygular öylesine ateşliydi ki, John Adams, Philadelphia Kıta Kongresi'nde şunları yazabildi: "Her posta servisi ile ve her gün Bağımsızlık üzerimize sel gibi akıyor"[17] Koloniler de bölünmüştü: örneğin, Rhode Island'da ücra bölge bağımsızlığa doğru çekiliyordu, fakat eyaletin zengin güney illeri olan Newport ve Narragansett krallık yanlısı kalırken, eyalet yönetiminin kontrolündeki kırsal kuzey koloninin bağımsızlığını açıkça ilan etti.

Bundan başka, Kıta Kongresi'ndeki birçok delege ana ülkeden ayrılmayı destekleme konusunda tereddütlüydü. 1776 baharında, Pennysylvania'da mülk sahiplerinin çıkarlarını savunanlar ve güney eyaletlerinden gelen delegelerin çoğu, Paine'nin talepleri ile şoka uğradı ve kent meclislerinde "ayaktakımı yönetimi" demokrasisine sahip olan ve açık istekleri diğer kolonilere yayılan New England'lılar ile Kongre'de özel bir ihtiyatlılık sergilediler. Pennsyl-

---

[16] Bailyn, *Ideological Origins*, s. 231.

[17] "Virginia Bill of Rights", 12 Haziran 1776, Samuel Eliot Morison, ed., *Sources and Documents Illustrating the American Revolution 1764-1788 and the Formation of the Federal Constitution*; 2. Basım (Londra ve New York: Oxford University Press, 1929), s. 149-151.

vania, Maryland ve New York'tan –zengin muhafazakâr grupların hâlâ güçlü olduğu eyaletler– gelen delegeler, eğer öneri gelirse bağımsızlığa karşı oy kullanmaları yönünde özellikle uyarıldılar. Bu kolonilerden gelen delegeler, kendi içlerindeki radikaller açık devrimci etkinliklere dönene kadar ve popüler halk kurumlarını oluşturuna kadar bağımsızlık yönünde oy kullanmayacaklardı.

Daha da ötesinde, Paine'in sözleri İkinci Kıta Kongresi'nin Bağımsızlık Bildirisi'ni hazırlamak için 1776 Haziranı ortasında atamış olduğu komiteyi epey etkiledi. Komite, Massachusetts'den Sam Adams'ı, Pennsylvania'dan Benjamin Franklin'i, Connecticut'tan Roger Sherman'ı, New York'tan Robert Livingston'u ve tabii ki, ismi Bildiri ile ilişkilendirilen, üyeler arasından taslağı hazırlaması istenen Thomas Jefferson'dan oluşuyordu. Döküman, çatışmalar başlamadan kolonilere sızdırılmış olan özgürlüğün temel kavramlarının kapsamlı bir ifadesiydi:

> Bütün insanların eşit yaratıldıkları, onların Yaratıcı tarafından, aralarında Yaşam, Özgürlük ve Mutluluk peşinde olmanın yer aldığı bazı devredilemez Haklar ile donatıldıkları, ispatı gerekmeyen doğrulardır. Bu hakları korumak için, adil güçleri yönetilenlerin rızasından kaynaklanan İnsanlar arasında Yönetimler oluşturulur. Herhangi bir Yönetim biçimi ne zaman bu amaçlara zarar verici hale gelirse, Halkın onu düzeltme veya feshetme ve yeni bir Yönetim kurma hakkı vardır.

Jefferson'un yazmış olduğu bu "ispatı gerekmeyen doğruların" çoğunun doğrudan kökü John Locke'un yazdıklarındadır: özellikle, bireyler olarak bütün erkeklerin (ve bugün arada söyleyivereceğimiz gibi, kadınların da) bir bütün olarak devredilemez doğal haklara sahip olduklan, bu hakların şeylerin en derin doğasından kaynaklandığı; ve yönetimin yönetilenlerin nzası ile var olduğu ve insanların kabul ettiklerinden başka hiçbir otoritenin olmadığı. Bu düşüncelerin çoğu Düzleyicilerin yazılarında açık öncüllere sahipti, her ne kadar İngiliz Devrimi döneminde bunlar nadiren "ispatı gerekmeyen şeyler olarak" görülse bile. Eğer bilinçli olarak yapılmadıysa, yazarlar, Bildiri'de Düzleyicilerin 1640'lara kadar geriye giden iddialarına paralel gösteren görüşleri, hatta ifadeleri tekrar tekrar açıkladılar. "Doğal bir şekilde doğmakla", diyordu Richard Overton, "bütün insanlar eşittir ve mülkiyet, serbestlik ve özgürlük gibi benzer şeyler için doğmuştur".[18] Benzer biçimde, "doğa ile", diyordu John Lilburne, onların "hepsi eşittir ve güç, saygınlık, otorite ve büyüklük olarak

[18] Morison, *Oxford History*, s. 221.

benzerdir"[19]. Ve yine: "doğal haklarımız ve özgürlüğümüz hakkında karar veririz", diye yazıyordu Overton.[20] "Yalnız ve tek yasama güç halkın kendisinde vardır", diye onaylıyordu Lilburne, "ve türetilmiş olarak yalnızca ortak rıza ile onlar tarafından seçilen komisyonlarda vardır".[21] "Bu dökümanda, tüm ulusun özgür olmak için toplum biçimini düzenlemesi ve değiştirmesi bile, halkın güvenliği ve özgürlüğü ile en iyi şekilde uyuşabilecek bir durum olarak gerçekleştirmesi gereken bir görevdi", diyordu William Walwyn.[22]

Tam tersine, şunu eklemek gerekir ki, John Locke'un kendisi tarafından on yedinci yüzyıl sonunda hamisinin yeni elde ettiği Carolina kolonisi için hazırlamış olduğu anayasa, feodal ayrıcalık ve hiyerarşiye doğru tuhaf bir gerilemeydi. Yine de Locke'un teorik fikirleri daha önceki toplumsal sözleşme ve doğal hukuk yasası fikirlerini çok ileriye götüren sonuçlar doğurmaktaydı. Eşit doğal haklar düşüncesinin gelişmesi çok uzun zaman almış olsa bile, Locke'un *Second Treatise*'ı, erkeklerin kendi ihtiyaçlarını ve amaçlarını karşılamak için kendi emeklerine başvurmasının, bir anlamda, doğayı onların emekleriyle yeniden biçimlendiğini vurgulayarak bunu rasyonel bir düşünceye dönüştürdü. Bunu söylemek onların emeklerinin bir bireysel haklar alanı olarak doğayı yeniden yarattığı anlamına gelir. Doğa, hakikatte, yalnızca insanların eşitliğinin ilk koşulu değildir; mülkiyet haklarınca içine nüfuz edilen, insan etkinliği tarafından formüle edilen ve iş ve zeka tarafından yeniden yaratılan bir alandır.

Locke'un zamanına kadar, radikal devlet adamları mülkiyeti çözülmezcesine doğal hukukla evlendirmişlerdi; insan emeği, diye ileri sürüyorlardı, keyfi yöneticiler bir yana, devletin alanının dahi ötesine geçen bireylerin "doğal haklarına" başvurmaktaydı. On sekizinci yüzyılda cumhuriyetçi devrimler tarafından açıklanan neredeyse bütün büyük bildirilerde, mülkiyetin doğal haklar-

---

[19] Richard Overton, *Defence against All Arbitrary Usurpations*; 9 Eylül 1646, Don M.Wolfe, ed., *Leveller Manifestoes of the Puritan Revolution* (1944; New York: Humanities Press, 1967), s. 11. Bu parçada bu ve diğer Düzleyici alıntılarında sözcükleri ve noktalamayı modernleştirdim. Bu parçalar arasındaki benzerlikler ve Bağımsızlık Bildirisi'nin açılış paragrafını, Charles Beard'ın Wolfe derlemesine yazdığı giriş yazısına borçluyum.

[20] John Lilburne, *The Freeman's Freedom Vindicated*, 19 Haziran, 1646, Wolfe, *Leveller Manifestoes*, s. 8.

[21] Richard Overton, *Alarum to the House of Lords*; 31 Temmuz, 1646, Wolfe, *Leveller Manifestoes*, s. 11.

[22] John Lilburne, *The Charters of London and London's Liberty in Chains*, 18 Aralık 1646, Wolfe, *Leveller Manifestoes*, s. 14.

la evlendirildiği veya en azından mülkiyet haklarının devredilemez haklar – kendi bedenlerinin serbestlik hakkını içeren– listesine konulduğu gerçeği, bu çıkarlar erkeğin mülkiyeti için önemli olsa, bile zorunlu olarak onların çıkarlarına veya sınıf çıkarlarına bağlanamazdı. Daha ziyade, Locke aslında Hobbes'un devletin birey karşısındaki önceliğini, mülkiyetin doğanın yeniden işlenmesinde emek yoluyla elde edildiği gerçeği nedeniyle doğal hakların asli kaynağı olarak bireysel mülkiyete kaydırmıştı, böylece halk üzerindeki otoriteyi kaldırmıştı.

Mülkiyet, sonuç olarak, yurttaşa temel serbestlikler bahşediyordu. Erkeğe, kendi aklı ve bilinci dışında başka hiç kimseye ve hiçbir şeye borçlu olmayan özgür bir temsilci olarak maddi bağımsızlık sağıyordu. Askeri korunma ve lordun toprağını kullanma karşılığında lorduna üretim ve hizmet sağlayan feodal sistemin bağımlı serfinin aksine, cumhuriyet yönetimindeki bağımsız yurttaş kendi toprağına sahip oldu, onunla kendi ailesine baktı ve kendi toprağını ve topluluğunu korumak için doğdu. Ve hizmetkârlar ve başka hiçbir mülkiyeti olmayanlar ve bu nedenle efendileri tarafından çalıştırılanların aksine, mülkiyet sahibi adam kendi rasyonel yargıları tarafından yönlendirilebilir, dışsal baskıdan ve maddi istek korkusundan kurtulabilirdi. O bağımlı biri değil, bir yurttaştı, en azından potansiyel olarak öyleydi. Bir "avare", "iş aramak için dolaşan biri" ve bir "ayaktakımı" üyesi de değildi; kendi refahı açısından toplumsal bir öneme sahip bir topluluğun iyice kökleşmiş bir üyesiydi. Uzun süreli arkadaşlara, komşulara, maddi çıkarlara ve sorumluluklara sahipti ve bu nedenle kendisinin olduğu kadar topluluğun en iyi çıkarları ile ilgilenmesi beklenirdi.

Antik döneme dek uzanan ve Aristoteles'in eserlerinde bulunabilen bu fikirler bugün bize burjuva görünebilir. Hiç şüphesiz, John Locke'un kendisi Putney Müzakereleri'ne katılmış olsaydı politik haklar için mülkiyetin bir önkoşul olduğu konusunda ısrar eden Cromwell'in üvey oğlu Henry Ireton'ın yanında olurdu. Fakat Locke'un fikirleri, en azından örtülü anlamları, doğal haklar temeline dayanan evrensel oy kullanma hakkını savunan ve yurttaşlığı, hizmetkâr-olmayan en fakir İngiliz adamına kadar genişletmek isteyen Thomas Rainborough tarafından kullanıldı. Ireton doğal haklar temeline dayanan bir toplumsal düzenin herkesin yalnızca oy kullanmasını sağlamayacağını, mülksüzlerce bir mülkiyet hakkı iddia etmek için kullanılabileceğini kayda değer bir etkililikle savunabilmişti. Locke, yine de, Putney Müzakereleri devam ederken ve Rainborough, Ireton'un argümanlarını çürütecek hiçbir kanıta

sahip değilken, *Second Treatise*'ı yazmak zorundaydı. Buna karşın, özel mülkiyeti doğadan zorla söken Locke'un teorileri, bütün erkeklerin kendi mülkiyetine sahip olma "hakkını" iddia etmeleri için hazırlandığı varsayımıyla Rainborough tarafından Ireton'a karşı kullanılabilirdi –iki yüzyıl sonra radikal Jacobenler arasında ünlü Ventôse kanunlarında, en azından örtülü olarak, ortaya çıkan bir konu.

Locke'un teorilerinin 1640'larda bilinmeyen (burjuva-olmayan) yönleri yüz elli yıl sonra herkesin dilindeydi. Sınırlı mal varlığına sahip yeoman çiftçiler için, mülkiyet dünyası ailelerini geçindirdikleri bir dünyaydı; Amerikan çiftçileri, aslında, kendi doğrudan ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan toprağı ekip biçmeye eğilimliydiler. Kişi, Atlantik kıyı şeridi ve suyolları boyunca kümelenmiş büyük zanaat ve ticaret kentlerine (buralarda büyüyen bir pazar ekonomisi, çiftçiyi, ticari tarıma çekiyordu) yakın yerlerde yaşadığı takdirde daha fazla toprağı ekip biçebilirdi. Yeoman çiftçiler sınır bölgelerine yaklaştıkça, bu durum, Shays yerleşimlerine değgin tartışmamızda göreceğimiz gibi, daha az baskın olurdu. Mülkiyeti doğal bir hak olarak gören görüş, kişinin kendi fiziksel emeği ile doğadan elde ettiği şeyler burada hiç tartışmasız bir şey olarak görüldü ve Locke'çu bir argüman, krala karşı oldukları gibi, borçlu oldukları Boston, New York, Philadelphia ve Charleston'lu tüccarlara da karşı olan çiftçiler tarafından etkin bir şekilde kullanılabildi. Amerikanın küçük mülk sahipleri kendi çiftliklerini ve varlıklarını ödenmemiş borçlar için ele geçirme girişimlerini kendi "doğal haklarına" karşı yapılmış bir saldırı olarak gören bakışı hiçbir zaman kaybetmediler ve 1770'lerden 1930'lara kadar, onların veya atalarının emekleri ile "doğadan" zar zor kazandıkları topraktan onları çıkarmaya çalışan tüccarlardan veya bankerlerden korunmak için silah kuşandılar. Mülkiyetin kutsallığı görüşü, bu nedenle, çok esnektir: kapitalist tabaka tarafından varlıklarını genişletmek için kullanılabileceği gibi, kapitalizm öncesi tabaka tarafından mülklerini korumak için etkin biçimde kullanılabilir.

Bağımsızlık Bildirisi'ni –bir bağımsızlık iddiası olduğu kadar Amerikan halkını monarşiye karşı silahlanmaya davet eden bir çağrı belgesi idi– imzalayanlar çoğunlukla hukukçulardı, her ne kadar onların ufak bir bölümü işlerini büyütmüş ve belki de daha azı kendi plantasyon işlerini büyütmüş olsalar da. Amerikalıların otantik bir burjuva olmaya en yakın şey olarak sahip oldukları varlıklı tüccar sınıfı, imzacıların yalnızca bir azınlığını oluşturdu; Devrimi "burjuva" olarak niteleme çabalarına karşın onların ne ölçüde kendi sınıflarının temsilcileri oldukları tartışmalıydı. İmzacılar, bir anlamda, henüz tanım-

lanmamış olan geniş orta sınıfı ve katı biçimde kapitalist olmayan kentliler (burgesses) anlamında "burjuvaziyi" bile yansıtıyorlardı. Hâlâ karma bir ekonomiye sahip olan bir dünyaya aittiler, bu dünyada "mülkiyet", bir adamın maddi varlıkları kadar yaşamını, toplumsal statüsünü, özgürlüklerini ve kişisel saygınlığını içeriyordu. Bu listeye, kapitalist olmaktan çok Hellenik olan ve bazı açılardan bireyci olmaktan çok kamusal olan, kişinin topluluğa karşı sorumlulukları eklenmelidir.

Doğal hukuktan kökenlenen Bağımsızlık Bildirisi, Fransız İnsan Hakları Bildirisi'nin on üç yıl sonra ilan edeceği gibi, mülkiyet yerine yaşamı, bağımsızlığı ve "mutluluk peşinde olmayı" içeren "devredilemez haklar" talebi ile on sekizinci yüzyılın en devrimci bildirilerinden ayrı bir yerde durmaktadır. Çağın neredeyse bütün bildiri literatürü, "yaşamı, serbestliği ve mülkiyeti" hakların ve özgürlüklerin bir tanımı olarak kullandı. Belgenin ilk halini hazırlayan Jefferson mülkiyet hakları konusunda kuşkusuz çok az farklı düşünceye sahipti; onu doğal hukuk doktrinin anlamlı bir kaynağı olarak destekledi ve Birleşik Devletler'in erken tarihinde bağımsız mülk sahibi çiftçilerin politik isteklerini ve çıkarlarını en açık biçimde paylaşan kişi oydu. Jefferson'ın kendisi *mutluluk* kelimesini hangi anlamda kullanmış olursa olsun, bu kelimenin kullanımını haklar ve özgürlük fikirlerine ütopik, kuşkusuz aşkın bir boyut ekledi. Devrimin, yalnızca maddi bir hareket veya bir "vergi ayaklanması" veya daha fazla ticari özgürlük isteyen tüccar ve büyük çiftlik sahiplerinin ticari bir macerası değil, etik ve hümanist bir hareket olduğu görüşünü ifade etti.

Fakat Bildiri'de büyük bir tutarsızlık da yok değildi: her ne kadar insanların doğal haklarını neredeyse çoşkulu biçimde dile getirdiyse de, kendi topraklarında yabancı muamelesine tabi tutulan Kızılderililer bir yana, Amerika'da yaşayan her beş kişiden birinin siyah olduğundan ve gençlerin yasal eşdeğeri olan kadınlardan bahsedilmiyordu. Özellikle Britanya yönetiminin "kölece" olduğu şeklindeki suçlama ışığında, Jefferson, kolonilerdeki köle varlığı ile yaratılan paradoksun çok iyi bilincindeydi. Bildiri'nin orijinal taslağında krala karşı listelenen şikayetler arasında "onu asla rahatsız etmemiş uzak bir halkın şahsında onları esir ederek ve başka bir yarıküreye onları köle olarak kullanmak için taşıyarak insan doğasının kendisine karşı acımasız bir savaş açtığı" ve "İNSANLARIN alınıp satılabilen açık bir pazarda" tutulduğu görüşü yer almaktaydı. Buna karşın, güney eyaletlerinden ve New England'lı köle tacirlerinden gelecek itirazları tatmin etmek için Bildiri'deki bu madde silindi.

Bildiri'yi sıradışı kılan şey onun bütün dünyaya yönelik bir duyuru olduğu gerçeğidir. Açılış satırlarını alıntılarsak, "insan soyunun düşüncelerine derin saygı", Amerikan devrimcilerini "onları ayrılmaya zorlayan nedenleri ilan etmeye" zorlamaktadır. Bildiri kendisini açık biçimde insanlığa ve kamu "düşüncesine" yöneltti; bu önemli belgeye imza atan Amerikalılar sonradan gelen tüm büyük devrimlerin yapacakları şeyin bir öncüsü olarak, insanlar arasındaki dayanışmaya başvurduğunu belirtmekle ve yalnızca İngiliz ve Amerikalıların değil, onun sözlerinin erişebildiği herkesin doğal haklarının devredilemezliğini vurgulamakla dünyaya kendi davalarını açıkça deklare ediyorlardı. Aydınlanma'nın kendisi gibi, özgür ya da politik baskı engelleriyle yaşayan halka bir bütün olarak seslenerek Amerikan Devrimi'nin dünyaya yöneldiğini ve bu gibi baskıların varlığı ile ilgili olduğunu ilan eden, açıkça evrensel bir bildiri idi.

Devrim özgür bir halkın kendi toplumlarının temelinde, dikkat çekecek ölçüde etkin olan kurumlar, en sonunda İngiliz monarşi bürokrasisinden çok daha etkili olan kurumlar yaratabileceklerini kanıtladı. Bildiri, bu gerçeği daha önce hiçbir kamusal dökümanın yapmadığı biçimde ortaya koydu. Düzleyicilerin Yeni Model Ordu'ya ve kurumsal bir taban olarak kolayca parçalanan bir politik ağı sahip oldukları yerde, Amerikalılar bir *topluma* ve bir *politik organa* sahiptiler. Britanya askerlerinin 1760'da onları artık Fransızlardan ve Kızılderililerden korumasına ihtiyaçları kalmadığında, III. George aslında kolonileri kaybetmişti. Bildiri, III. George'un kraliyet imtiyazlarının çoğunu koloni egemenliğinin ihlali olarak ilan ettiğinde bu gerçeği olduğu gibi kabul etmişti: kralın monarşik veto etme ve yasa tasarılarını askıda tutma hakkını, kraliyet otoritesinin on sekizinci yüzyıl standartlarındaki hukuk uygulamaları olarak değil, işgalci bir tiranın suistimalleri olarak tanımladı. Bağımsızlık Bildirisi'nin imzalanmasından sonra birçok sıradan vatanseverin demokratik bir yönelime girmesi şaşırtıcı değildir. Bundan sonra, kendi muhalifleri için yalnızca *Tory* ve *loyalist* lakabını kullanmadılar, giderek *kralcı* lakabını kullanmışlardır.

12. BÖLÜM

GÜVENLİK KOMİTELERİ VE MİLİSLER

Amerikan Devrimi devrimci kurumları olağanüstü ölçüde değiştirecekti; bunların çoğu dünyadaki bütün halk devrimlerinde yeniden ortaya çıkacaktı. Bu yeniliklerin belki de en olağanüstü olanlarından biri toplumun her seviyesinde ortaya çıkan devrimci komiteler ağıydı, bunlar Devrim'in gerçek motorunu oluşturdular –sonradan Fransız Devrimi'nde ve yirminci yüzyıla kadar gelen diğer benzer ayaklanmalarda taklit edildiler. Britanya ile bütün ilişkileri sona erdirmek amacıyla bir Kıta Birliği yaratmak üzere Eylül 1774'te Philadelphia'da Birinci Kıta Kongresi toplandığında, hedeflerine ulaşmak için özel bir mekanizma da kurmuştu. 20 Ekim'de Kongre'den geçen önergenin 11. maddesi "her yerel bölgede, kentte ve kasabada, yasa tasarısındaki temsilciler için oy kullanma niteliklerine sahip olanlar tarafından, işi bu birlikle temas halindeki bütün herkesin davranışlarını gözlemek olan bir komitenin seçilmesini" öneriyordu –amaç, İngiliz mallarının boykotunu güçlendirmekti.[1] Bu komiteler 1 Aralık 1774'ten sonra Britanya'dan gemiyle gelen her ithal malı inceledi ve el konulmuş malların imhası için danışmanlık yaptı.

Bu önerge doğrultusunda –ve ayrıca çoğunlukla kendi inisiyatifleriyle– sıradan yurttaşlar bütün kolonilerde bölge ve eyalet seviyesinde komiteler oluşturmaya başladı. Kıta Kongresi farklı kolonilerin Kıta Birliği'ni güçlendirmek için Yazışma Komitesi'ne talimat vermesini beklese de, bu komitelerin zaten o kadar yüklü sorumlulukları vardı ki, özel görevleri gerçekleştirmek üzere genellikle Güvenlik Komiteleri adı altında toplanan daha küçük yardımcı komi-

---

[1] "The Association", 20 Ekim 1774, *Sources and Documents: American Revolution, 1764-1768* içinde, ed. Samuel Eliot Morison (New York: Oxford University Press, 1965), s. 124.

teler oluşturuldu. Kıta Kongresi, Haziran 1775'e kadar her koloniye, özellikle ithalatı gözetleyen komitelerin başa çıkamayacağı fazla işleri üstlenmek için bir Güvenlik Komitesi kurmaları çağrısında bulundu, böylece onların varlıklarını özel bir devrimci organ olarak resmileştirdi.

Güvenlik Komiteleri tarihsel öncüllerinden tamamen yoksun değildi, fakat başka hiçbir yerde 1770'lerin sonlarında Amerika'da yaratılana benzer bir nitelikte ortaya çıkmamıştı. 1640'lar ve 1650'lerin İngiliz Devrimi sırasında, az sayıda seçilmiş parlamenter temsilcinin hızlı hareket gerektiren çok önemli durumlarla ilgilenmesi için Avam Kamarası bu isim altında organlar oluşturmuştu. Fakat İngiliz güvenlik komiteleri öncelikle parlamenter organlardı; nadiren yerel köklere sahipti.

Oysa, Amerikan kolonilerindeki Güvenlik Komiteleri'nin kökleri, isyancı zirve noktası genellikle 1688'in Şanlı Devrimi'ne, William ve Mary'nin II. James'ın yerini aldıkları, yalnız İngiltere'de değil kolonilerde de daha büyük özgürlük için geniş kapsamlı umutlar ortaya çıkaran o devrime kadar uzanan halk organları idi. Hem Boston hem de New York City'de, yurttaşlar kendi seçtikleri kişilerin James'ın Saray tarafından onaylanmış yöneticilerinin yerini alması için ayaklanmalara katılmıştı. New York'ta birçok yurttaş ağır vergi yüklerine, Vali Francis Nicholson'ın keyfi davranışlarına ve koloni üzerinde katı bir kontrol uygulayan Van Cortlands ve Philipses gibi köklü ailelerden oluşan küçük, ayrıcalıklı bir oligarşinin kibrine karşı uzun süreden beri infial içerisindeydi. 1689 baharında, İngiltere'de meydana gelen iktidar değişimi hakkında halka bilgi vermekte ağır davranan Nicholson geniş çaplı bir kuşkuya yol açtı, bu durum kentin muhtemel bir Fransız işgali korkusuyla birleşince büyük bir isyana neden oldu. Nicholson kendi eyaletinden kaçmak zorunda kaldı ve Haziran'da kentin yönetimi Alman bir göçmen tüccar olan isyancı milislerin kumandanı Jacob Laisler liderliğindeki seçilmiş on altı üyeden oluşan bir Güvenlik Komitesi'nin eline geçti. Tüccar-toprak sahibi eliti makamlarından kovan Leisler, bunları geniş bir toplumsal yelpazeye yayılan kişilerle değiştirmişti ve eyalet valisi unvanını alıp Komite'yi geleneksel bir yönetici meclis ile değiştirene kadar yaklaşık sekiz ay Komite'nin başında kaldı. Sonraki yılın Mart ayında Leisler yakalandı, yargılandı ve asıldı; yönetimini geçici olarak kesintiye uğratmış olduğu yerleşik oligarşi, eyalette iktidarı tekrar ele geçirdi.

Fakat Leisler'in Güvenlik Komitesi'nin kurduğu gelenek kolayca unutulmadı. Kıta Kongresi'nin Ekim 1774'teki tavsiyesinden bile önce, neredeyse bütün vatansever eyaletlerde, yerellerde, kent ve kasabalarda Güvenlik Komite-

leri mantar gibi kendiliğinden bitmişti, her biri Kıta Birliği'ni güçlendirmek için bölgedeki halk tarafından seçilmişti. Komiteler bazı bölgelerde Destek Komiteleri ve Gözlem ve Kontrol Komiteleri gibi farklı isimler altında ortaya çıktı, onu Kıta Kongresi tarafından verilen bir onur olarak gördüler. Virginia Valisi Dunmore'un yakındığı gibi:

> Her bir Yerel Yönetim'de, seçilmiş, görevi Kıta Birliği'ni icra konumuna taşımak olan bir Komite, kitapların, faturaların ve ticaretle ilgili tüm diğer gizli şeylerin ve Tüccarların mektuplaşmalarını kontrol etme işini üstlendi; ayrım gözetmeksizin her bir yerleşimcinin davranışını gözlemek ve kuşku uyandıran kişileri huzura çağırmak; onları sorgulamak için uygun olduğunu düşündükleri bütün konularda sorgulamaya almak; ve şimdi Kıta Hukuku olarak adlandırmanın pekâlâ mümkün olduğu şeyi çiğnedikleri için onları damgalamak; ki bu damgalama insafsız bir intikamı davet etmekten ve kuralsız bir ayaktakımının mutsuz kurbanlar üzerindeki icrasından başka bir şey değildir.[2]

Dunmore'nin anlattıkları, özellikle Britanya mallarının ithal yasağını yürürlüğe koymaya çalışan komiteleri göz önüne alsa da, boykot ile açık devrim arasındaki farklılıklar giderek bulanık hale geldi.

Kıta Kongresi, komitelerin nasıl kişisel bağlılık kazanacağı veya yalnızca Amerika'da üretilen malları tüketmek için nasıl taahhüt alınacağı konusunda çok az rehberlikte bulundu. "Kıta Kongresi, programı genel hatlarıyla bildirmişti", tespitinde bulunuyor A.C. Flick, "fakat her bir koloninin kendi yolunu, yordamını tasarlamasına izin vermişti".[3] Komitelerin ilk yöntemi görece yumuşaktı: Kıta Birliği'ni çiğneyen herkesin ismini yerel basında ilan ettiler. Kıta Kongresi, boykotu daha gizli biçimde çiğneyenleri araştırmak amacıyla dokümanın kopyası bazı yerlerde halkın imzasına açıldı, imzalamayı reddedenler isimlerini yine basında buldu.

Zaman içinde, herhangi bir yasama organının toplantıları –ister bir kent meclisi, ister bir yerel yönetim toplantısı veya bir eyalet kongresi olsun– arasındaki dönemde, yerel Güvenlik Komitesi, devrimci durumun artan ve değişiklik gösteren ihtiyaçlarını karşılamak için sık sık geçici bir yönetici otorite olmaya başlamıştı. Margaret Burnham Macmillan'in gözlemlediği gibi, kralcı yerel valiler, 1774 ve 1775'te, "kendi eyaletlerinde kurulmuş olan, eski otorite-

---

[2] Dunmore Dükü'nden Dartmouth Dükü'ne, 24 Aralık 1774, *American Archives: Containing a Documentary History of the English Colonies in America*, 4. dizi, c. 1.

[3] Alexander Clarence Flick, *Loyalism in New York during the American Revolution* (orijinal basım 1900 civarı; yeniden basım New York: Arno Press and New York Times, 1969), s. 65.

ye paralel ve onunla aynı anda varolan, tamamen yeni devrimci yönetimleri kabul etmek zorunda kalmışlardı".[4] Aralık 1774'te, Virginia Valisi Dunmore panik içinde uyardı: "Her bir Yerel Yönetim şimdi kendi komitelerinin ilan edilen amacını korumak için ve fırsat çıktığında yönetime karşı kullanmak için silahlanmış bir Kumpanya'dır".[5] Haziran ve Ekim 1775 arasında, kraliyet valilerinin çoğu kıyıya yakın Britanya savaş gemilerine veya Britanya askeri istihkâmlarına sığındı. Kuşkusuz istisnalar da vardı. New Jersey valisi, örneğin, evini devrimcilerin gözetim altında tutmasına, mektuplaşmasını kesmesine ve sonunda onu Haziran 1776'da tutuklamasına rağmen makamında kaldı. Connecticut valisi ise, savaş boyunca komitelerle birlikte ihtiyatlı biçimde çalışarak makamını korudu ve hatta Devrim'den sonra yeni Connecticut eyaletinin valisi oldu. Öte yandan, koloninin elit tabakaları ile arası çok iyi olan Maryland valisi, daha uyanık devrimcilerce Britanya ve Virginia'nın kralcı valisi ile mutabakat halinde olduğu ortaya çıkarılınca görevden uzaklaştırıldı.

Zaman içinde, genellikle yönetici gücün kendilerine açıkça verilmediği varsayımıyla, görevlerini yalnızca geçici olarak üstlenmiş olan Komiteler, değişik organlar oturum halinde olduklarında dahi, sürekli toplanmaya başladılar. Aslında, yerel valiler yönetiminin sona ermesinden vatansever yönetimler için yeni eyalet anayasalarının benimsenmesine kadar geçen sürede devrimci bir yönetim organı haline geldiler. Gerçek askeri operasyonlar başladığında, onların görevleri Kıta Kongresi yaptırımlarının ötesine doğru genişledi. Devrim'in otoritesini denetlemede, gerekli olduğunda askeri çabaların koordinasyonunda, askere alma emirlerini yayınlamada, her bir kasabanın tedarik etmesi beklenen milis sayısı için kotalar belirlemede ve varolan milisler için askerlerin seferber edilmesinde ve yeni Kıta Ordusu'nun kurulmasında aktif güçlerin *par excellence*'ı oldular. Onlar milisler için silah sağlayan, onları donatan ve askerlerin yokluğunda onlara bağımlı olanları gözeten komitelerdi. Birçok durumda, komiteler milislerin kolektif başkumandanları gibi işlev gördü ve genellikle kralcı olarak bilinen veya şüphe edilenleri yakından gözlemeye devam etti, hatta onları sorgulamak ve hapse atmak için yerlerinden topladı. Ücretleri belirledi, kralcıların mallarına el koydu ve kendi adamları tarafından seçilmedikleri zaman memurları atayarak gerekli olduğunda askeri operasyonlar düzen-

---

[4] Margaret Burnham Macmillan, *The War Governors in the American Revolution* (Gloucester, Mass.: Peter Smith, 1965), s. 23.

[5] *Agy.*, s. 24.

ledi. Kurumsallaşmış vatansever yardımlaşmanın olmadığı yerlerde, komiteler genellikle devrimci mahkemeler olarak işlev gördü.

Richard Alan Ryerson'un ileri sürdüğü gibi, devrimci entelektüeller tarafından benimsenen demokratik ideallere tabana dayalı kurumsal bir çerçeve veren bu organlardı. Eğer "Amerikan Devrimi dünya tarihinde çok etkileyici bir olaysa", diye yazıyor Ryerson, "devrim haklarını resmen ilan ettiği için değil, bir devrime yol açan ideolojik, yönetimsel ve popüler araçları geliştirdiği içindir" Gerçekten de, demokratik ideolojiyi "teorinin ve retoriğin alanından alıp gerçekliğin ve eylemin alanına getirdi".[6]

Rhode Island istisna olmak üzere, her koloni, devrim sırasında şu veya bu zamanda, yerel Güvenlik Komitesi ile birlikte çalışan, genellikle yeni eyalet kurumlarının bir eyalet komitesinin yerine geçmesi ile sona eren bir Eyalet Güvenlik Komitesi'ne (veya Eyalet Güvenlik Konseyi'ne) sahipti. Koloniler arasında en uzun süreli olan New Hampshire'daki Güvenlik Komitesi, 1784 Haziranı'na dek, Britanya askerlerinin önceki kolonilerinden gemilerine binmesinden üç yıl sonrasına kadar dağılmaz iken, Connecticut komitesi 1783'te sona erdi. Bazı komiteler çok sınırlı bir yetkiye sahipken, diğerleri neredeyse diktatöryel yetkilere sahipti.

Kuzey Carolina'da kurulan yapı neredeyse bütün kolonilerde varolan yapıyı bir dereceye kadar neredeyse ideal biçimde örnekler. Eylül 1775'te kurulmuş, eyaletin dikkatlice derecelendirilmiş komiteler yapısı, eyaletteki her seçim bölgesinden gelen iki üyeyle birlikte Eyalet Kongresi tarafından seçilen, on üç üyenin olduğu, güvenilir ve sağlam bir Eyalet Güvenlik Konseyi'nden oluşuyordu. Yerel yönetim komitelerinin oluşturduğu yapının bir sonraki aşamasını, her seçilmiş bölgenin büyük kasabalarında üç ayda bir toplanan Güvenlik Komiteleri takip etti. Komiteler, yalnız yerel milisleri yönlendirmedi, bütün önemli yerel komitelerin vatansever davaya karşı muhalefetten suçlu bulmuş oldukları Tory muhalifleri için istinaf mahkemeleri olarak da işlev gördü. Kent Güvenlik Komiteleri yerel yerleşimciler tarafından yıllık olarak seçildiler. Yediden on beşe kadar değişen sayılarıyla kendi çalışma kurallarını oluşturdular ve bütün kuşkulu Tory'leri tutuklamakta ve hapsetmekte serbesttiler. Onların örgütlediği ve kumanda ettiği yerel milisler, genellikle topluluklarında ve böl-

---

[6] Richard Alan Ryerson, *The Revolution Is Now Begun: The Radical Committees of Philadelphia, 1765-1776* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1978), s. 5 ve 226.

gelerinde gerçek güç olarak hizmet ettiler ve belli bir kasabayı veya bölgeyi devrimci davaya kazanmakta belirleyici bir rol oynadılar.

Kongreler ve Güvenlik Komiteleri, eyalet seviyesinde kendilerine tevdi edilen sorumlulukları yerine getirmede hiç de hevesli değildiler. Onların çoğu, devrimci istek ve inisiyatif için genellikle önemli olan yerel, bölgesel ve kasaba komitelerinden göze çarpan biçimde geri kaldılar. Sorumluluklarını yerine getirmede yerel komitelere büyük bir serbestlik tanınmasına rağmen, onlar birçok meseleyi kendi ellerine almak için can atıyorlardı. Bu nedenle New Hampshire'de Tory'lerin kökünü kazıma, onların topraklarına el koyma, milis güçleri seferber etme ve donatma, milis adamları aktif görevde iken onlara bağımlı olanları kollama işini tipik olarak üstlenenler bu komitelerdi. New Jersey'de Güvenlik ve Kontrol Komitesi'nin esas işlevinin neredeyse tamamen Tory'ler ile ilgilenmeyi kapsadığı görüldü. Eyalet Tory'ler ve vatanseverler arasındaki sert çatışmaların alanı haline gelmişti, özellikle Britanya ve Kıta orduları arasındaki sınırların güçbela tanımlandığı yerlerde geniş çaplı gerilla savaşları patlak verdi.

Bununla birlikte, bazı eyaletlerin eyalet seviyesinde, çatışmanın sonucu hakkındaki belirsizlik ve muhtemel bir Britanya zaferinden sonra misilleme yapılacağı korkusu, kuşkusuz, birçok ılımlı vatanseverin Britanya aleyhine alenen eylem yapma konusunda ihtiyatlı olmasına yol açtı. Onlar yalnızca Devrimi destekleme sorumluluklarını yerel Güvenlik Komiteleri'ne bırakmaktan hoşnutsuz değildiler; Maryland'da, örneğin, eyalet komitesi neredeyse tamamen Devrim'in daha "saygın", ihtiyatlı ve tereddütlü destekçilerinden oluşuyordu. Bu komite aslında o kadar muhafazakârdı ki, Tory görevlileriyle az bulunur bir boyun eğme ile açıkça anlaşma eğilimindeydi. Burada, militan General Charles Lee gibi Kıta Ordusu görevlileri, çoğunluğu çalışanlardan oluşan radikal Baltimore komitesini, eyalet komitesine meydan okumaya ve valinin Britanya için kısmen üstünü kapattığı desteği alt etmeye karşı harekete geçirmek zorunda kaldı.

Diğer taraftan, New York City bölgesindeki vatanseverler genellikle azınlıktılar ve Westchester, Queens, Kings Counties ve Staten Island'daki güçlü kralcı anlayışa karşı koymak için eyalet seviyesinde esas olarak komitelere bağımlı olmak zorunda kaldılar. Bu yerel yönetim bölgelerinde, vatanseverler yerel Güvenlik Komiteleri'nin kontrolünü gerçekten kaybettiler, onu zorunlu görevlerinin hiçbirini yerine getirmeyen, aslında kralcı olan kişilere bıraktılar. New York eyaleti devrimci hükümeti o kadar ılımlıydı ki, General Washing-

ton, John Hancock ve General Lee kenti Britanyalıların düşmemesi için Tory'lere karşı daha sert önlemler almaları konusunda onu uyarmak zorunda kaldı. Kent, sonunda, 1776 kışında düştüğünde, yerel komiteler dağıtıldı ve kent bütün eyaletlerden gelen Tory'ler için büyük bir toplanma merkezi haline geldi.

Bu nedenle, bütün eyaletlerde yerel komiteler eyalet komitelerinin katı kontrolünün ötesine geçmek için genellikle kendiliklerinden hareket etti. Genelde, "[bir eyaletin] merkezi hükümeti hiçbir şekilde [yerel yönetim komiteleri] üzerinde otorite kullanımına sahip değildi", diye gözlemliyor ılımlı politik görüşlere sahip tarihçi Agnes Hunt. "Bu yerel yönetim komiteleri kendi yerel üstünlükleri konusunda inatçıydılar ve merkezi bir yönetimde bağımsızlığın herhangi bir pratik uygulamasında önceliğe sahip olmak zorundaki herhangi bir merkezileşme girişimine karşı tamamen bir bariyer oluşturacak biçimde durdular".[7] Güvenlik Komiteleri, aslında, eyalet düzeyinde olduğu kadar, kasaba ve yerel düzeyde de varolan egemenliğin *her* seviyesinde, hatta Kıta Kongresi'nin kendisine olduğu kadar eyalet kongrelerine de paralellik oluşturan ikili bir güç olarak ortaya çıktı.

On yıl sonraki Fransız devrimcileri gibi, Amerikan Devrimi'ndeki vatanseverlerin sivil otoriteleri, olası bir askeri darbeden her zaman kuşkulandılar –ve daha sonra ortaya çıktığı gibi, onların kuşkuları genellikle haklı bir temele dayanıyordu. Bu nedenle, bazı Güvenlik Komiteleri onlara emirler vermek için Kıta Ordusu'ndan gelen herhangi bir girişime açıkça direndiler. "Güvenlik komitesi üyeleri genellikle konrol edilmemiş askeri otoriteye yaygın bir inançsızlık besleyen sivillerdi", diyor Macmillan.[8] Massachusetts'de Eyalet Komitesi yalnızca Eyalet Kongresi'ne karşı sorumluydu ve askeri otorite üzerinde sivil olanın üstünlüğünü ihtiyatlı biçimde destekledi. Kıta Ordusu'ndan General Ward bir Massachusetts komitesine, askeri depolarını ordunun subaylarının uygun göreceği biçimde yerleştirmeleri emrini verdiğinde, komite adamları bunu gerçekleştirdi, fakat sivil kurumların otoritesinin askeri olanların üzerinde olduğunu iddia etmek için ciddi biçimde gayret gösterdi, "*Askeri organlardan hiçbir emir çıkmaması ya da bunlara sivil yetkililerce uyulmaması hayati önem ta-*

---

[7] Agnes Hunt, *The Provincial Committees of Safety of the American Revolution* (orijinal basım 1904; yeniden basım New York: Haskell House Publishers, 1968), s. 153.

[8] Macmillan, *War Governors*, s. 35.

şiyan bir hususturi emir verme yetkisi sadece halkın o saygın temsil organına aittir, bütün askeri ve sivil iktidar da bu organdan kökenlenir",[9] uyarısını yaptı.

Esasında, devrimci bir demokrasiye ait bütün kurumlar devrimciler tarafından kontrol edilen bölgelerde çok fazla sayıdaydı. New England kent meclisi, Atlantik kıyısı boyunca birçok topluluğa ve hatta iç bölgelerdeki sınır yerleşimlerine kadar genişledi. New England'ın dışında, bir vatanseverin sonradan naklettiği gibi, direniş liderleri, New England kent meclislerine ve onların "kendilerini örnek almaları için diğer Eyaletleri özendiren Pul Yasası'na karşı önlemler almakta halkın tümünü" birleştirme yeteneğine gıpta ediyorlardı. Hatta oldukça büyük kentler bir veya diğer şekilde belirgin biçimde demokratik olan halk meclisleri geliştirdiler. Bu nedenle, Charleston'un yerel zanaatkârları, New England kent meclisini bilinçli olarak kendi kentlerine ithal ettiler; bu, Devrim arifesinde kent birleşmemiş olduğu için ve vatanseverlerin İngiliz yönetimine karşı direnişlerinde kullanabilecekleri beledi organlar yok olduğu için yapılabilecek en kolay hareketti. Zamanla, kent meclisi giderek güney kentinin belediye yönetimi haline geldi. Başlangıçta, 1768'de, "bu kasabanın teknisyenleri ve diğer yerleşimcileri", Güney Carolina'yı ithalat boykotu anlaşmasında diğer kolonilere katılması konusunda uyarmak için toplanmıştı; Eylül 1769'a kadar, tüccarlar ve büyük çiftlik sahipleri boykot komitesine katılmaya başladılar, böylece toplantı kısa zamanda ithalat boykotunun yanı sıra "genel refah için diğer konuları tartışmak üzere yerleşimcilerin genel bir toplantısı" haline geldi. Bu aynı "yerleşimcilerin ve Charlestown yakınındakilerin genel meclisinin" ardından, 1773 sonunda, Çay Yasası maddesine yanıtı hakkında "topluluğun görüş birliğine ulaşmasını sağlamak" için bir araya geldi, bunu Mart 1774'te Boston limanının kapatılması hakkında başka bir toplantı takip etti. Sonunda, bu "genel toplantı" çağrısı Güney Carolina'nın değişik kilise bölgelerindekileri bir Genel Konvansiyona delege göndermek için yapıldı, bunun üzerine yarısı kadarının teknisyenlerden meydana geldiği bir komite oluşturuldu. Güney Carolina Whig lideri Christopher Gadsden, kent meclisine, gürültücü ayaktakımı diye bakarak güvenmedi ve hatta 1778'de, halkın "her kuruntusunu özgürlük ağacı toplantılarında sürekli konuşmasının, içimizdeki bütün aşağılık Tory'ler güruhundan daha tehlikeli bir hastalık olduğu" yolunda spekülasyonda bulunarak onu karaladı. Charleston kent meclisi, belediye

[9] *Agy., s. 35.* Vurgulama özgün metindedir.

yönetimi olarak toplam on beş yıl boyunca, kent Ağustos 1783'te eyalet yasa tasarısı ile bağlanana kadar devam etti.[10]

Yeni oluşturulmuş devrimci milisler, kolonileri etkisi altına alan demokratik ateşe karşı da bir bağışıklığa sahip değildi. Baltimore'da, kayda değer bir örneği anarsak, demokratik pratikler yerel devrimci milislerin o denli içine yerleşmişti ki, onun askerleri kentin geriye kalmış kurumlarını demokratikleşmede gerçekten önderlik yaptıklarını düşündüler. "Baltimore'da seçici büroların olmadığı bir zamanda", diye gözlemliyor Charles G. Steffen, "bireyler aniden kendi subaylarını seçmeye başlıyorlardı" Maryland'ın 1775 eyalet konvansiyonu, yurttaş-askerler arasında varolan güçlü demokratik ruh ile yerel milislerin atanması hakkındaki önceki politikasını yürürlükten kaldırdı ve tabur seviyesi altındaki subayların arkadaşları tarafından seçilmesine izin verdi", diye kaydediyor Steffen. Milislerin ruh hali meclisin bu "izni" yalnızca gönülsüz olarak verdiğini varsaymaktaydı; herhangi bir durumda, milisleri demokratikleştirecek popüler itkiler bütün eyaleti etkileyecekti. "Maryland'de yeni milis kanunu askeri birlikler içinde devrim ateşi yakarken, askerler gelecekteki kumandanlarının özelliklerini açıkça tartıştılar" Bu milislerin çoğunluğunu oluşturan "teknisyenler" veya zanaatkârlar ve diğer şehir işçileri, kendilerini yönetmeleri için, "teknisyen arkadaşlarından... tüccar, avukat veya hekim olmayanlardan" liderler seçtiler; Mechanical Company, Özgürlüğün Oğulları, Mechanical Fire Company'deki deneyimlerden yalnızca on yıl sonra böylesi bağımsız eylemler teşvik edilebildi".[11] Devrim ve düşmanlıkların başlamasını takip ederek patlayan devrimci fırtına sonucu zincirlerinden boşanan popüler inisiyatifin bir sonucu olarak, birçok yerel milis kısa sürede Baltimore'daki kadar demokratik hale geldi. Benzer biçimde, tutsak Amerikan deniz adamları kendi mahkûm örgütlerini kurdular: "Kaptanlarından ayrı ve ilk kez kendilerini yöneterek, kendiliklerinden talimatlarla disiplinli gruplar halinde örgütlendiler: bu mikrokozmosda mahkûmlar bir anayasa oluşturmak için gerekli olan süreçten geçtiler."[12]

---

[10] Bu paragraftaki bütün alıntılar; Pauline Maier'in, "The Charleston Mob and the Evolution of Popular Politics in Revolutionary South Carolina, 1765-1784" başlıklı makalesinden yapılmıştır, *Perspectives in American History*, c. 4 (1970), s. 173-196 içinde.

[11] Charles G. Steffen, *The Mechanics of Baltimore: Workers and Politics in the Age of Revolution, 1763-1812* (Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1984), s. 62.

[12] Jesse Lemisch, "The American Revolution Seen from the Bottom Up", Towards a New Past: Dissenting Essays in American History, ed. Barton J. Bernstein (New York: Pantheon,

Milisler ve Kralcılar

Amerikan eyaletlerindeki her tabaka bu fırtınadan etkilendi: Britanya'ya mal satamayan veya satmayan tüccar ve zanaatkârlar; erkek işgücünden yoksun kalan veya çatışmanın her iki tarafından gelen isteklere maruz kalan çiftçi aileler; eşitlik ve devredilemez insan hakları konusundaki konuşmalara kulak misafiri olan siyah köleler; ayrıcalıklı zanaatkârların yanısıra zengin toprak sahipleri, tüccarlar, spekülatörler ve sermayedarlar –devrimcilerin "Düzleyici" dilinden ölürcesine korkarak yaşayan (kralın hizmetindeki) binlerce bürokrattan ve memurdan bahsetmiyoruz bile. Aslında, Richard Alan Ryerson'un ortaya koyduğu gibi, koloniler politik olarak bölünmüş, endüstriyel olarak güçsüz ve askeri olarak hazırlıksızdı. Onların Büyük Britanya'ya direnme kapasitelerinin tek güçlü öğesi arzuları idi. Kendilerini feda etmeleri onları güçlü *yaptı*, gözle görülür fedakarlık onları *birleştirdi*. Binlerce vatansever kendi çekingen çıkarlarını bir kenara fırlatınca herkesin cesareti arttı.[13] Aslında, savaşın kazanılabilmesi muhtemelen büyük ölçüde sıradan yurttaşın isteği nedeniyleydi.

Ve bu her kentin içinde, kasaba ve köylerin birçoğunda çatışmanın olduğu bir savaştı. John Adams'ın tahminine göre, Amerikalıların üçte biri vatansever ve diğer üçte biri kralcı iken, üçte biri de "tarafsızdı" Aslında, çok dikkatli olunması gereken bu zamanda tarafsız kalmak çok zor olmalıydı: koloni toplumunun iliklerine kadar nüfuz eden devrimci komite sistemi –New England'dan Carolinalar'a günlük yaşamın her yanına sızmış devrimin saf derinliği– tarafsızlık için çok az boşluk bırakmıştı. Neredeyse her yerde, vatanseverler kralcı sempatizanlara yoğun kuşkuyla baktılar, Britanya'yı destekleme konusunda açıkça eylemler yapmasalar dahi. Devrim muhaliflerinin sempatizanı bir tarihçi olan C.H. Van Tyne, vatanseverlerin kralcılara karşı artan kuşkularını önemli detaylarla anlatır. "Halkın desteklediği şeyden dışlanma politik anlamda için ilk adımdı", diye kaydeder. "Bu politik toplum dışına sürme başlangıçta gayri resmiydi. İlk şiddetli kışkırtma ve tartışmadan sonra eski bağlar kırılmıştı. Kendi kasaba adamları kralcıların yüzlerine bakmadı. Eski arkadaşlar karşılaştıklarında konuşmadı; komşular komşularını görmezden geldi;

1968), s. 27. Ayrıca bkz. Lemisch, "Jack Tar in the Streets: Mercant Seamen in the Politics of Revolutionary America", *William and Mary Quarterly*, 3. dizi, c. 25, no. 3 (Temmuz 1968), s. 401; ve "Listening to the 'Inarticulate': William Widger's Dream and the Loyalties of American Revolutionary Seamen in British Prisons", *Journal of Social History* (Güz 1969), s. 1-29.

[13] Ryerson, *Revolution*, s. 147.

Whig ve Tory daha da ayrıldı, çünkü dostane tartışma ile hiçbiri diğerinin görüşlerini değiştirmedi".[14] Kral sempatizanları listesi yayımlandı, işleri boykot edildi ve genellikle evleri yakılıp kül edildi. Kralcı matbaalar öfkeli vatansever kalabalıklar tarafından darmadağın edilirken, tüccarlar ve makinistler diğer kralcılara hizmet etmeyi reddettiler. Yalnızca 1775'te Massachusetts'de Hutchinsonlar dâhil ikiyüz muhafazakâr Amerika'yı hep beraber terketti.

Kişinin görüşünü –tarafsız veya değil– halkın gözetiminden saklaması da kolay değildi. Kralcılar başlangıçta Kıta Birliği'ne imza atmayı reddetmeleriyle tanınmışlardı, fakat vatansever komiteciler kısa sürede yalnızca imza atmakla kişinin Krallığa bağlılığını gizlemesinin çok kolay olduğunu farkettiler. Milis birliklerine gönüllü kaydolmayan ya da vatansever milislerde bir araya gelmeyen kişileri kralcı ya da tarafsız diye teşhis etmek daha kesin bir yöntemdi. Amerikan davasına karşı yazma ve konuşmanın, Tory'lere yataklık etmek veya onlarla ilişki içinde olmanın; "Amerika'nın özgürlüklerine karşı silahlanmanın –Britanya'yı desteklemek için kendini veya başkalarını silahlandırma anlamına gelmekteydi– Britanya adına savaşmak için askere yazılmanın; kralın sağlığına içmenin; hatta Kıta parasını reddetmenin içinde yer aldığı eylemler, kısa sürede ceza teşkil eden eylemler oldu.

Amerikan davasına ihanet kısa sürede ceza teşkil eden bir suç haline geldi. Kıta Kongresi'nin Ağustos 1775'te kabul ettiği önergeye göre, vatanseverlik karşıtı suçlardan yakalanan kuşkulular yerel bir Güvenlik Komitesi tarafından yargılanabilecek ve onların mülkleri Komite'nin atadığı "bazı basiretli kişilerin" korumasına geçici olarak verilebilecekti. Ocak 1776'ya kadar, General Washington gibi çok ılımlı vatanseverler bile, kralcıları "toplumun iğrendiği haşereler" olarak tanımladı, "diğer zamanlarda aşırı gözükebilecek fakat şimdi mutlaka gerekli olan sert önlemler" talep etti.[15] Mart ayında, Kongre, işbirliği yapmayanların, "Amerika'nın davasına sadık olmayan" kişilerdeki ve vatansever davaya sadakat için yemin etmeyi reddedenlerin elindeki bütün silahlara el konulmasını ve bir yerel yönetim komitesinin geçici gözetimine alınmasını önerdi. General Washington Haziran 1776'da New York'taki kralcıların eylemleri hakkında Kongre'ye şikayette bulunduğunda, eyalete "bu kolonide sadık

---

[14] Claude Halstead Van Tyne, *The Loyalists in the American Revolution* (New York: Macmillan, 1902), s. 213-214.

[15] *Agy.*, s. 211.

olmayanların ve tehlikeli olanların tespit edilip yakalanması ve cezalandırılması için"[16] daha iyi araçlar yaratması emri verildi.

Çatışma kapsam ve şiddet açısından yoğunlaştığında, kralcıların cezalandırılması, kınamadan paza cezasına veya daha ciddi cezalara kadar, giderek sertleşti. Baltimore'da bir kralcıdan, onu evinde tutuklu olarak "korumak" için görevlendirilmiş askerlerin her birine günlük dokuz şilin ödemesinin yanı sıra devrimci hükümete de beş yüz pound ödemesi istendi. Zaman içinde, Tory'ler katrana boyanıp tüye belendiler veya yargılanıp hapsedildiler. Yalnızca geçici olarak el konulmuş olan silahlar vatansever dava adına sürekli kullanılmak üzere saklandı. Gerçekten, devrimci komiteler kralcı muhaliflerine karşı davranışlarında giderek acımasız hale geldiler, kendilerini devrimci yargıçlara dönüştürdüler, kralcı ajanları ölüme mahkûm ettiler, hapishaneleri Krallık destekçileri ile doldurdular. Bazı kralcılar diğer eyaletlere sürgün edildi; North Carolina Gizlilik, Savaş ve İstihbarat Komitesi, Moore's Creek Savaşı'nda yakalanan kralcıların Maryland, Virginia ve Pennsylvania'ya gönderilmesini önerdi, çünkü "onların habis etkileri muhtemelen ölümcül olacaktı".[17] Bazı devrimciler, inançlı Tory'leri savaş tutsağı olarak Van Tyne'ın "toplama kampı"[18] olarak adlandırdığı yerlerde tuttu. En sonunda, gerçek ve kişisel mülkiyete geçici el koymalar vatansever davanın sürekli mülkiyeti haline geldi ve devrimci orduyu desteklemek için satıldı. Gerçekten, ardından gelen kişisel mülkiyete, çiftlik hayvanlarına, ürünlere ve toprağa kapsamlı el koyuş, Amerikan Devrimi'ne, muhafazakâr tarihçilerin görmezden gelme eğiliminde oldukları "eşitleyici" özelliğini verdi.

1770'lerin ortalarından sonra, gerçekte her iki tarafın da gizli muhalifler olarak bakma eğilimi içinde olduğu, otantik tarafsızlar gibi görünen kralcılara karşı duyulan nefret o denli fazlaydı ki, vatanseverler hiddetlerinden köpürdüler, hak edilen ceza çekilmeye başlandı. Birçok "tarafsız", çok sık biçimde bir yandan öbür yana kaydı, mücadele eden güçlerin akıbetlerine göre bağlılıklarını değiştirdiler. Amerika'da Britanya güçlerinin gerçek merkezi olan New York City ve Long Island'ın ötesindeki topraklar vatansever kontrolündeydi

---

[16] Kongre'nin Ağustos 1775 ve Mart 1776 kararları ve New York'a talimatları, akt. Flick, *Loyalism in New York*, s. 62-63, 65.

[17] Van Tyne, *Loyalists.*, s. 219.

[18] *Agy.*, s. 213.

ve Britanya güçleri devamlı biçimde bir ileri bir geri kaydı ve gittikçe keskinleşen çatışma ve yıkımların damgasını taşıdı.

Fakat Britanya askerleri, bütün şehir merkezlerini, kolonilerin büyük kasabalarını almış ve elinde tutmuş olsaydılar bile, Amerikalıların çoğunluğunun yaşadığı ve çalıştığı kırsal alanları almayı çok büyük olasılıkla gerçekleştiremeyeceklerdi. Kırmızı urbalılar için iç bölgelere fazla girmek, kolaylıkla çiftçilerden gerillalara dönüşen silahlı yeomanların elinde yok olma ve yenilme riskini almak demekti. Ocak 1777'de, Washington'un güçlü bir Britanya kuvvetini Princeton'da bozguna uğratması, Britanyalıların ileriki herhangi bir zaman diliminde kuzeyin kırsal alanlarını elinde tutma kapasitesine sahip olmadığını ve aslında koloni kentlerini ele geçirme ve işgal etme ile sınırlı olduğunu gösterdi. General Howe'un 26 Eylül 1777'de Philadelphia'yı ele geçirmesinden sonra, yaklaşık yirmi mil kuzeybatıdaki Valley Forge'ye sığınmış olan hırpalanmış Kıta Ordusu'nun bulunduğu kırsal alanda Washington'u takip etmemesi bir rastlantı değildi. Howe, her ne kadar geleneksel bir savaşta vatansever güçleri silip süpürebilse de, ordusunu ihtiyatlı biçimde kentin etrafında güvenlik içinde, geride tutmayı tercih etti. "Britanyalılar kazanamazdı", diyor Jesse Lemisch, "özellikle Amerikalıların bir halk savaşı yapmaları yüzünden" –ve Saratoga Savaşı'nın ispat ettiği gibi, kırmızı urbalıların kırsal bölgede kazanma umudu taşıyamadıkları bir savaş.[19]

Amerikalıların Büyük General John Burgoyne'ye karşı Saratoga'da kazandıkları zafer yalnızca savaşın dönüm noktası değildi, çatışmanın halkçı doğasını canlı biçimde kanıtlıyordu. Burgoyne'nin 1777 yazındaki talihsiz Saragota seferi New York'u New England'dan koparma teşebbüsü idi, Hudson Nehri boyunca kuzey kolonilerini bölebilecek bir girişim. Fakat "Centilmen Jonny", 4.000 Britanyalı asker, 3.000 Hesseli, 1.000 Kanadalı milis ve çok güvenilir olmayan Kızılderili müttefikten oluşan bir orduyu Champlain Gölü'nün güney tepesinden Ticonderoga Kalesi'ni Hudson üzerindeki Edward Kalesi'nden ayıran yoğun yabanıllığa götürebilecek bir adam pek değildi. Subay aileleri ve yoğun bir orman bölgesindeki bir çatışmadan ziyade açık arazideki geleneksel savaş için daha uygun olan levazımı ile aşırı yüklenmiş ordu kaplumbağa hızıyla ilerliyordu, sonunda günde bir milden fazlasını gidemedi. Bu beli bükülmüş güç, karşısında çok büyük manevra kabiliyetine ve bir ana üsse çok

[19] Lemisch, "American Revolution Seen from the Bottom Up", s. 27.

yakın olan ve bölgeyi tamamen tanıyan, hafif donanımlı yeoman milisleri ile zıtlık arzediyordu.

Yarı subay yarı havai bir saray adamı olan "Centilmen Jonny"nin, Amerikalıların zaten terk etmiş oldukları Edward Kalesi'ne varması yaklaşık bir ay sürdü. Burgoyne, adamları için yeterli yiyecekten yoksun olduğu için, kırsal kesimde, bölgedeki bütün vatansever güçleri harekete geçiren iki sefer gerçekleştirdi. Birinci sefer, St. Lawrence Nehri'nden başlayıp Oswega'ya ve ardından güçlü vatansever direnci ile karşılaşıp tekrar Kanada'ya geri çekildiği, Burgoyne'nin kumandasındaki asli gücü tamamen yitirdiği Mohawk topraklarına yapıldı. İkinci seferin hedefine, Hampshire Arazileri (daha sonradan Vermont oldu) vardı ve General John Stark kumandasındaki Green Mountain Boys tarafından silinip yok edildi. Burgoyne'nin ilerlemesi kırsal kesimi o denli karıştırdı ki, gayretli çiftçiler ve milisler –başarısızlıkla sonuçlanan iki seferin bir sonucu olarak yalnızca bin kişiye düşen Burgoyne'nin kuvvetlerinin neredeyse iki katıydılar– onu Saragota'da kuşattılar ve 17 Ekim'de teslim olmaya zorladılar. Bu iyi silahlanmış, büyük ölçüde Avrupalı askeri kuvveti bir duraklamaya ve ardından bir yenilgiye götüren adamların çoğu profesyonel askerler değil, seçilmiş subayların komutası altında milis birlikler halinde örgütlenmiş, profesyonel bir ordudan çok silahlı bir halk olarak çarpışan silahlı çiftçilerdi. Yenilgi, Britanyalıların kırsal Amerika'nın büyük ölçüde sıradan olan geleneksel bir askeri gücün yerleştirileceği güvenli bir savaş alanı olmadığına yönelik korkularını güçlendirdi, halbuki Atlantik kıyısı boyundaki kentleri ve kasabaları kolaylıkla ele geçirebilirlerdi.

Bu zaferle Devrim yoğunluğunu artırdı ve vatansever ve kralcı güçler birbirleriyle giderek acımasız ölçülerde savaştı. Çatışma mertçe ya da hilekâr yollardan, neredeyse bütün kolonilerde ve toplumsal yaşamın her seviyesinde gerçekleşti. Askeri girişimin daha geleneksel formlarını bir kenarda bırakan gerilla savaşı, Charles Royster'in adlandığı şekliyle, "partizan savaşı", katılan herkesin çektiği acı ve uyguladığı zulümle beraber her yere sıçradı.[20] Britanya askerleri kırsal alana girdiklerinde, "hareket yeteneği, geri çekilme ve beklenmeyen taarruz" taktikleri kullanan devrimci çiftçilerin saldırılarıyla karşılaştı-

[20] Bkz. Charles Royster, *A Revolutionary People at War: The Continental Army and American Character, 1775-1783* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1979, s. 11-12, 26-27. Ayrıca bkz. aynı yazarın *Light-Horse Harry Lee ve The Legacy of the American Revolution* (New York: Knopf, 1981) adlı eseri, Bölüm 1.

lar: "onlar yalnızca kazanamayacaklarında kaçtılar ve yalnızca iyi bir zafer şansına sahip olduklarında geri döndüler ve savaştılar".[21] Keskin nişancılar, küçük bağımsız birliklerdeki Britanya askerlerinin çoğunu öldürdü ve devriyeleri tamamen yok etti. Britanya askerlerine gerekli olan levazımın ulaşmasını engellemek için yollara engeller koyan vatansever gerillalar, kırmızı urbalıların vahşi kırsalda hareket etmek için ihtiyaç duydukları köprüleri yıktı, ani baskınlar gerçekleştirdi ve Britanya askerleri ile Hesse'li paralı askerlerin kırsal alanlarda operasyonlarını zorlaştırana, genellikle imkânsız hale getirene dek küçük çaplı moral bozucu girişimlerde bulundu.

Kralcılar da kendi davalarını desteklemek için silahlandı. Vatansever büyük tütün çiftliği sahiplerine karşı bastırdıkları kızgınlıkları dışavuran güneyli dağlılar, çatışmayı bir yağmalama ve kazanç elde etme çağrısı olarak gören her türden maceracı ile birlikte, bir "kralcı takım" oluşturmak üzere beklenmedik biçimde kralcı elitlere katıldı ve çatışma nehir dolusu kan akıtmaya başlayınca kendi haklarına dayanarak bir askeri ve gerilla gücü oluşturdular. Savaşın büyük bölümünde, kralcıların üssü olan New York'ta yaklaşık 42.000 Amerikan kralcının genellikle Britanya askerleri ile savaşan bir Tory milis gücü yarattığı tahmin edilmektedir. Kolonilerin başka yerlerinde, küçük veya büyük güçlerle birlikte, vatansever güçlere karşı amansız, sürekli ani saldırılar gerçekleştirdiler. Newburgh, New York ve Manhattan arasındaki bölge Tory'lerin, ailelerin tamamını kılıçtan geçirdikleri ve evlerini yakıp kül ettikleri kana susamış bir gerilla savaşı alanı haline geldi. New York'ta, yeoman çiftçiler genel olarak Devrim'de başka bir yerde olduğundan daha az rol oynadılar, çünkü eyalet tarımının çoğu, ateşli bağımsız kasaba ve köylere sahip olan New England'ın tersine, büyük toprak sahibi ailelerin hâkimiyetindeydi. Britanyalılar, New Amsterdam'ı ele geçirdikten sonra eski Hollanda patroon sistemini asla değiştirmedikleri için, birçok büyük toprak sahibi Tory haline geldi.

Bunun aksine, aşırı şiddetli bir çatışma eyaletin Mohawk Nehri vadisini harabeye çevirdi. Buraya yeni yerleşmiş, çoğunluğu her iki tarafı da desteklemeyen yeoman çiftçiler, bölgedeki yerleşimcilere karşı aşırı sert davranan Sir John Johnson'un Loyal Green'leri ve John Butler'in Tony Ranger'ları gibi Tory'leri tarafından taciz edildi.[22] 1776 başında, bölgedeki kral yanlısı bin adamın sila-

---

[21] *Agy.*, s. 26.

[22] John Ford'un 1939 tarihli *Drums along the Mohawk* filmi Tory gerillalarının vahşiliğini ve onların yaydığı korkuyu kayda değer bir doğrulukla aktarır.

hını ele geçiren Tyron County milis gücünün lideri General Schuyler, Johnson'u safdil bir davranışla şartlı olarak serbest bıraktı –Johnson sonradan gerilla eylemlerini devam ettirdi, Schuyler'in tekrar kendi güçlerinin peşinde olduğunu öğrenmesinin hemen ardından Kanada'ya kaçtı.

Kuzey'deki ani Tory baskınlarından daha kanlı olanı Güney'deki Benedict Arnold lierliğindeki baskınlardı. Arnold Britanya saflarına geçmişti ve kendi vatansever davasına ihanetiyle olduğu kadar acımasızlığıyla da bölgesindeki insanların nefretini kazanmıştı. General Charles Cornwallis tarafından güneyde yürütülen seferberlik sırasında, kralcılar yalnızca vatansever askerlerden değil vatansever sempatizanı olduklarından şüphelenilen sivillerden de öç aldılar. Bu ani baskınlar çoğunlukla vatansever sınır bölgesi yerleşimcilerinin ortadan kaldırılması noktasına kadar geldi. Devrim toplumsal sınırlar kadar etnik sınırları da kapsadı, kralcılar incinmiş Kızılderililere ve uzak yerleşimlere yaptıkları saldırılarda, ne kadınların ne de çocukların canını bağışlayan beyaz zorbalar ile kolayca müttefik oldular.

Amerikan Devrimi gerçekten sert bir iç savaş ve toplumsal savaştı. Toprak lordu, tüccar, yeoman, kiracı, zanaatkâr, halat yapıcısı veya yük taşıyıcısı – devrimin belgelerine imza atan veya gerilla ve casus olarak savaşanların hepsi– o veya bu taraf için yasal hedefti. Dalgalanan bayrakları ve çalan davulları ile iyi organize olmuş Britanyalı askerlerin liderleri için, her bir Burgoyne veya her bir Cornwallis için, aşırı derecede gaddar gerillalar olarak hizmet eden başka kralcılar vardı. Aynı şekilde ele alındığında, vatanseverler genellikle kendi aralarındaki kralcıları şiddet yoluyla sessizliğe ve yurtdışına kaçmaya zorladılar, onları zenginliklerinden mahrum bıraktılar ve zaman zaman onları casus suçlamasıyla astılar. Fakat, devrim eğer "yerel iktidar" için yapılan acımasız bir savaş ise, Carl Becker'in 1909'da öne sürdüğü gibi, aynı zamanda, "ülkeyi kimin yöneteceğine"[23] ilişkin bir savaştı da.

[23] Carl L. Becker, *The History of Political Parties in the Province of New York, 1760-1776*, Doktora tezi (Madison: University of Winconsin, 1909).

13. BÖLÜM

İÇ DEVRİMLER

Amerikan toplumunun bütün tabakalarından gelen insanlar, Britanyalılara karşı bağımsızlık savaşında birleşmeye istekli olduğu kadar, birçoğu kendi toplumlarını değiştirmek –politik ayrıcalığı ortadan kaldırmak ve Bağımsızlık Bildirisi'nde açıkça belirtilen özgürlük ve halk egemenliğine ilişkin yüksek ideallere erişen bir idare şekli yaratmak– için de savaşıyordu. Genellikle büyük kasaba ve kentlerdeki fakir "makinist" tabakanın arka çıktığı yeomanlar, büyük çitflik sahibi aristokratlara, Hudson vadisi patroonlarına, büyük ve küçük tüccarlara, arazi spekülatörlerine, armatörlere, her çeşit toprak lorduna, varlıklı zanaatkârlara ve savaştan ve paranın deflasyonundan kazanç sağlayan finans tabakasına karşı mücadeleye giriştiler. Her ne kadar cüretkâr cumhuriyetçi idealler, Whig'ler ve vatanseverler için genellikle "kendinden menkul" olan şeylerse de, kraliyet yönetiminin yerini ne *tür* bir cumhuriyetin alacağı konusunda hiçbir şekilde anlaşmış değildiler. Gerçekten, Alexander Hamilton, John Jay, Vali Morris, James Duane, John Dickenson ve Robert Morris gibi vatanseverler için "ayaktakımı" ve "demokrasi" o denli tiksindirici şeylerdi ki, bu onları kolayca kralcı yapabiliyordu.

Bazı eyaletlerde vatansever grubun kendi içinde –radikal vatanseverler ve muhafazakâr Whig'ler arasında– diğerlerinden daha ciddi çatışmalar ortaya çıktı. Radikaller çok hayati bir soru soruyorlardı: On üç yeni bağımsız cumhuriyet, kendi haklarına dayanarak, pekâlâ ayrıcalığın, yıkımın ve hatta tiranlığın kalesi olabilecek, politik olarak güçlü olan elitleri koruyacak mıydı? Veya bu cumhuriyetler erkek yurttaşların mümkün olan en geniş çoğunluk yönetimine mi dayalı olacaktı? Muhafazakârlar ise şunu soruyorlardı: Yeni bağımsız cumhuriyetler, "ayaktakımı"nın güç kazanmasını önleyecek –ve kontrol altında

olmayan bir çoğunluğun kendi hakkına dayanarak bir tiranlık oluşturmasını engelleyecek– yönetimsel "güçler ayrılığı ilkesini" içerecek miydi? Bağımsız cumhuriyetler, ayrıcalıkların altını oyabilecek olan "halka" karşı büyük toprak sahiplerini ve zengin tüccarları mı koruyacaktı?

New York: Radikal Vatanseverler ve Muhafazakâr Whig'ler

Bu farklılıklar, Nisan 1775'te Lexington ve Concord'ta düşmanlıkların patlak vermesinden çok önceye dayanır. New York, gördüğümüz üzere, kolonyal dönem boyunca ayrıcalıklılar ve güçsüzler arasında çatışmalara sahne olan bir geçmişe sahipti ve devrim öncesindeki on yılda, Pul Yasası üzerindeki çatışma sırasında, iç gerilimin sınırları daha keskin olarak yeniden çizildi. Hiç kuşku yok ki, pul vergisi toplumun bütün tabakalarında, kentlerdeki zanaatkârlar kadar tüccarlar arasında, kırsal kesimdeki yeoman çiftçiler kadar toprak sahipleri arasında da geniş bir muhalefet yarattı. Aslında, başlangıçta New York'ta Yasa'ya karşı Özgürlüğün Oğulları'nı kurmuş olanlar tüccarlardı ve tüccarlar ile toprak sahipleri büyük bir öfke uyandıran kanuna karşı muhalefetin kolonyal dayanışmasını sergilemek için halk gösterilerini bile teşvik etmişlerdi. Fakat gösteriler, pulların depolandığı Britanya istihkâmlarına zanaatkârların ve tamircilerin tuğlalar fırlattıkları ve general valinin kuklasının asıldığı ayaklanmalar haline gelince üst sınıfları derin bir korku aldı. "Bu türden şeyler, ayaktakımının sorun çıkarması halinde, varlıklı adamların bunların sonuçlarını kavramasını sağladı", diye gözlemliyor Carl Becker.

> Ufak bir ayaklanma, İngiliz yönetimini anlaşmaya yönlendirdiği sürece pekâlâ yeterliydi. Ancak mülksüzler, mülkiyeti tahrip etmenin tadına varmaya başladıklarında ve özgürlük haykırışı hiçbir siyasi ayrıcalığa sahip olmayanlardan gelmeye başladığında, buna dur demenin zamanı gelmiş demektir. Bu adamlar, Britanyalıların koyduğu kısıtlamalar tamamen kaldırıldığında bile haykırmaktan geri durmuyorlardı. Yönetici sınıflar, "serbestlik ve vergi vermeme" argümanının yurttaki yönetime olduğu kadar, kendilerine karşı da kullanılabileceğini görmeye başlamışlardı. Kolonyal valilere yönelik direnişi temellendirmek için uzun yıllar kullanmış oldukları özyönetim öğretisi, hem koloni içindeki sınıfsal ayrıcalığın temellerini hem de Kraliyet otoritesinin temellerini budayan iki kenarı da keskin bir kılıçtı. Ayrıcalıklı sınıflar, başlangıçta bulanık olan fakat giderek açık hale gelen, Devrim'de onların karşısına konan en çetin sorunun farkına varmaya başlıyorlardı: kendi ayrıcalıklarını, kraliyetin yukarıdan el uzatmasına

karşı aşağıdaki halkın el uzatmasıyla kaybetmeden koruma sorunu. Muhafazakâr hizbe yaşam ve özellik veren işte bu açmazdı.[1]

Pul Yasası'na karşı çıkan zengin New York'lular direnişin kendi kontrollerinden çıkıp radikalleştiğini hissettiklerinde, Britanyalıların emperyal politikasına karşı olan muhalefet, radikal ve muhafazakâr hiziplere bölündü. Bundan sonra, eyaletteki zengin ve köklü tüccarlar, avukatlar ve Anglikan ruhban sınıfı, kralın hareketlerine ihtiyatlı, ılımlı ve kesinlikle yasal araçlarla direnmeye başladılar, bunu bu şekilde gerçekleştirmek için kendi gruplarını oluşturdular. 1770'de, kolonicilerin Townshend Yasası'na karşı bir direnme aracı olarak üzerinde anlaştıkları ithalat yasağı politikasını tek taraflı olarak bıraktılar, böylece eyaletteki boykotu sona erdirdiler.

Patroon sisteminin geliştiği New York'un kırsal bölgelerindeki büyük toprak sahipleri, halk yönetimi hayaletinden en az kentteki tüccarlar kadar korkuyordu. Ve korkularında çok haklıydılar. Baronların büyük malikanelerinde çalışan kiracı çiftçiler, uzun zamandır patroon kuralı altında eziliyorlardı ve çok kızgındılar. Kiracılardan lorda ödenmesi istenen kiralar aşırıydı; gerçekten de bazı durumlarda kiracılar yarı-feodal harçlar ödemek zorunda bırakılıyorlardı. Mahkemeye tazminat davası açtıklarında, genellikle toprak sahibince atanmış bir hakim tarafından adalet dağıtılıyordu. Birçok kiracı çiftçi oy kullanmak için gerekli olan kırk şilingi karşılayabilse de, bu hakkı kendi çıkarları için kullanmakta isteksizdi, çünkü eyalette oy kullanımı herkesin gözü önünde gerçekleşiyordu –ve oy kullanmaya cesaret edenler bunu *viva voce* [şifahi] olarak yapmak zorundaydı. Bu nedenle, oy verenin güvencesiz biçimde bağımlı olduğu toprak sahibinin isteğine karşı kullanılan bir oy, o kişinin kiraladığı yeri kaybetmesine veya daha kötü bir gelişmeye yol açabilirdi.

1766'da, Pul Yasası'na karşı ayaklanmanın ertesi yılı, Westchester ve Dutchess Yerel Yönetim Bölgeleri'ndeki kiracı çiftçiler, en sonunda, toprak sahiplerinin kendilerine kiraladıkları yerleri sürekli mülkleri haline dönüştürünceye kadar kiralarını ödemeyi reddettiler. Mahkeme kararı ile topraklardan çıkarılan silahlı kiracılar, toprak sahiplerine, yerel memurları kovarak ve Poughkeepsie hapishanesini tahrip ederek yanıt verdiler. Ardından, New York'daki Özgürlüğün Oğulları'nın kendilerini destekleyeceği umuduyla, kente doğru yola çıktılar ve Pierre Van Cortlandt'ın evini yakıp kül etmekle tehdit ettiler.

---

[1] Carl L. Becker, *The History of Political Parties in the Provinces of New York, 1760-1776.* Doktora tezi. (Madison: University of Winconsin, 1909), s. 31-32.

Fakat tüccar ağırlıklı örgüt, kendi serbestlik talepleri ile baskı altındaki kırsal fakirlerin talepleri arasındaki benzerliği kabul etmek yerine, kırsal "düzleyiciler" tarafından başlatılan ayaklanmanın bastırılması için kraliyet askerlerine uyarıda bulunarak, toprak sahiplerine katıldılar. Kraliyet askerlerinin ayaklanmayı bastırmasından çok sonra, kentteki varlıklı Özgürlüğün Oğulları'na karşı kiracı çiftçiler derin bir nefret beslediler. Ardından, toprak sahipleri ya kentin oldukça muhafazakâr Whig'lerine –aralarında Van Cortlandt'lar, Livingston'lar, De Lancey'ler ve Philips'ler olan– katıldılar ya da doğrudan Toryler oldular ve Britanya davasını desteklediler.

Bu sırada, kent içinde Isaac Sears ve Alexander McDougall'in liderlik ettiği genç avukatlar ve tüccarlar kendi halk hareketlerini oluşturuyordu ve onların radikal kışkırtması şehir elitleri arasında şaşkınlık yarattı. Boston Çay Partisi'nin ve Boston Limanı'nın kapanmasının ardından, kibirli bir muhafazakâr olan Vali Morris, 20 Mayıs'ta bir mektup yazdı:

> Bu koyun gibi basit adamlar bundan böyle kolayca kandırılamaz. Kısacası onları yönetmek diye bir şey söz konusu değildir, ve artık, lafı dolandırmadan söylersek, hareketin elebaşları *gentry* için giderek tehlike arz ediyor; onların nasıl zapturapt altına alınacağı bir sorun olarak önümüzde duruyor. Bu adamlar diğer kolonilerle yazıştığı, halk meclisleri toplayıp dağıttığı, insanlığın geri kalanının bilinçlerini birleştirmek için kararlar aldığı, zavallı matbaacılar üzerinde baskı kurduğu ve bütün diğer yetkilerini sonuna kadar kullandığı sürece onları engellemek imkânsızdır.

Morris halk hareketine duyduğu kini kusmaya devam etti:

> Ayaktakımı düşünmeye ve akıl yürütmeye başladı. Zavallı sürüngenler! Bu onlar için bir ilkbahar sabahıdır; kış derilerini atmaya çabalıyorlar, güneşin tadını çıkarıyorlar ve gün dönmeden önce, havaya bağlı olarak, ısıracaklar. *Gentry* bundan korkmaya başladı. Bunu görüyorum, onu korku ile titrerken görüyorum, eğer Büyük Britanya ile münakaşalar devam ederse, biz mümkün tüm yönetimlerin en kötüsünün altında olacağız; biz kargaşacı ayaktakımı yönetimi altında olacağız.[2]

Ve Morris, yine de, Britanya'dan bağımsızlık elde edilmesi taraftarıydı. Anladığı kadarıyla, muhafazakâr Whig'ler direnişin gelişim doğrultusunu tahakküm ve kontrol altına alma ümidi taşısalardı, direnişe katılacaklardı. Whig'ler

---

[2] Vali Morris'ten Thomass Penn'e, 20 Mayıs 1774, Richard B. Morris, ed., *The American Revolution, 1763-1783: A Bicentennial Collection* (New York: Harper & Row, 1970), s. 142-143.

çoğunluğu seçimle gelen bir Yazışma Komitesi için kendi elli bir adayını seçime sokarak organizasyonu ele geçirmeye giriştiler; Kıta Kongresi delegelerinin seçimini denetlemek için komiteyi oluşturma zamanı geldiğinde, bir Tüccar Komitesi sonuçları etkilemeye çalıştı. Bu ancak elit komitelerin etkinlikleri üzerinde bir denetlemeci gibi hareket eden, büyük ölçüde zanaatkârlardan ve gündelikçi usta işçilerden oluşan Makinist Komitesi'nin bir uyarısıyla engellendi. Boston'un abluka altına alınmasının ardından diğer eyaletler ithalat boykotu organize etmeye çalışırken, New York elitleri, 1774 sonbaharında Kıta Kongresi ithalat yapmama politikasını kabul edene dek, katılma işini erteleyebildiler.

Ocak 1776'da, New York Makinist Komitesi, Paine'nin *Common Sense*'sinin yayınlanmasını coşkuyla karşıladı ve eyalet, delegelerin Kıta Kongresi'ne tamamen seçim yoluyla gitmesini ve onlara bağımsızlık yönünde oy kullanmaları için talimat verilmesini talep etti. Birkaç ay sonra, Mayıs ayında, Eyalet Kongresi yeni eyalet hükümeti için prosedür oluştururken, Makinistler, yeni Kongre hangi anayasayı hazırlarsa hazırlasın, New York halkının onayı olmaksızın kabul eden bir koşul nedeniyle telaşa düştüler. "Halkın tamamının" egemenliği çağrısında bulunan Makinistler, "üyesi oldukları bu Eyalet'in çerçevesini oluşturan bir Anayasa'nın kendi çıkarlarına uygunluğunu kabul veya reddetmekte, Tanrı tarafından verilen, bütün erkeklerde aynı olan karar verme hakkını tüm sakinlerin bir bütün halinde kullanmasında" ısrar ettiler. İddia ettiler ki, bu "her erkeğin doğumla gelen hakkıydı".[3] Makinistler, aslında, devlet anayasasının halkın onayından geçmesini talep ediyorlardı, fakat muhafazakârlar o âna kadar Eyalet Kongresi'nin kontrolünü ele geçirmişlerdi ve devrimci hükümette hâkim durumdaydılar. Makinistlerin talepleri kibirli biçimde reddedildi ("aristokratları şiddetli bir politik krizden koruyan şey, pekâlâ, yalnızca Long Island'ın Britanyalılar tarafından zamanlı işgali olabilir").[4] Devrim'in neredeyse bir sınıf savaşına dönüşecek kadar alevlendiği New York'ta gerçek bir sınıf çatışması ortaya çıktı.

---

[3] Staughton Lynd, "The Mechanics in New York Politics, 1774-1788", *Labor History*, c. 5, no.3 (Sonbahar, 1964), s. 231.

[4] Roger Champagne, *agy*, s. 232.

Carolina'lar: Ücra Bölge Kralcılığı

Kırsal New York'un kiracı çiftçilerinin tersine, Kuzey Carolina'lı yeoman çiftçiler kendi mülklerini kolayca elde etti, fakat ekonomik bağımsızlık politik özgürlük ile aynı anda gerçekleşmedi. Devrim arifesinde nüfusun üçte ikisi ücra bölgelerde yaşamasına rağmen, az sayıdaki kıyı şeridi elitinin tamamen kontrolünde olan Meclis'te çok az temsil ediliyordu. Güneyli seçmenler, temsilcilerine nasıl oy kullacakları konusunda talimat vermekte, New England'da olduğu gibi, herhangi bir geleneğe de sahip değildi. Kuzey Carolina'daki yerel yönetim de temsil gücüne sahip olmaktan epey uzaktı. Eyalette herhangi bir kent meclisinin olmaması yanında, kıyı bölgesi aristokrasisi, yerel seviyedeki bütün politik otoritenin yargıçlar, katipler, tapu kayıtçıları, şerifler ve polisler gibi yerel yönetim mahkemelerindeki memurların elinde olduğu bir sistem kurmuşlardı. Bunun sonucu, özellikle bütün yerel otoritelerin vali tarafından atandığı Kuzey Carolina'da, çözüm gerektiren ihtilaflara sahip insanlar, anlaşma sağlamak için uzak mesafelerdeki mahkemelere gitmek zorunda kalıyorlardı.

Bölge yetkilileri sundukları hizmetler karşılığında sıradan insanlardan sürekli fahiş ücretler istediler ve utanç verici bir haraç çetesi ile aynı anlama gelecek şeyi oluşturdular. Sulh yargıçları kendilerinin uydurdukları başdöndürücü bir hizmetler listesi için aşırı paralar talep ederken, şerifler bazen yasal olandan fazlasını isteyerek topladıkları vergi gelirlerinin bir kısmını zimmetlerine geçirdi. Bir çiftçiden ödeyebileceğinden daha fazla para istendiğinde, en sonunda, toprağı kamulaştırıldı ve mahkeme çetesinde yer alan kişilere peşkeş çekildi. Çiftçilerin akıbetini özetleyen varsayımsal bir durumda,

> Bir tüccara olan beş poundluk borcu için mahkeme kararı sonucu icraya verilen adam... Kişisel etkiler kullanılarak karar hafifletilmeye çalışılır, fakat zavallı adamın dertleri bitmez. Yargıç –"bir dakikasını alan bir iş için"- kırk bir şilin, beş sentlik bir harç keser. Talihsiz adam bu harcı ödeyebilecek durumda değildir, dolayısıyla ya yeni bir hacze maruz kalmak ya da yargıcın plantasyonunda yirmi yedi gün çalışmak zorundadır. Fakat borcunu ödemek için çalıştıktan sonra bile zavallı adamın hesabı gene kapatılmaz. "Dur bakalım komşu... Öyle eve gitmek yok. Daha işin yarısını bile bitirmedin. Şu avukatın ağzını da kapamak gerekiyor... Ona beş poundluk borcun olduğunu kabul etmişsin, şimdi ona otuz şilin ödemen gerekiyor, yoksa bu yankesici için on dokuz gün çalışmak zorunda kalacaksın; bu süreyi bitirdiğinde kendisini zahmete soktuğun için [icra hükmünü uyguladığı ve borçlunun mallarını sattığı için] belli bir süre şerife de çalışmak

zorundasın, ancak ondan sonra eve gidebilir ve senin şu tüccarı memnun etmek için varını yoğunu ortaya koyup kendini paralayabilirsin.[5]

1768-70'in Düzenleyici ayaklanması büyük ölçüde bu aleni haraç çetesine karşı bir misilleme olarak ortaya çıktı. 1768'de Kuzey Carolina'daki Orange Yerel Yönetim Bölgesi şerifi, vergileri toplamak için bölgeyi dolaşmaktansa çiftçilerin ona para ödemesi için genellikle oldukça uzak mesafeleri kat etmesini zorunlu kılan, bölgedeki yalnızca beş merkeze gideceğini bildirdi. Bu seyahati yapmayanlar cezalandırılacaktı. Bu bildiri, Meclis'in yeni bir valilik sarayı inşası için 15.000 pound tahsis ettiği haberleri ile birleştiğinde bardağı taşıran son damla oldu. Çiftçiler harekete geçtiler ve sistemi "düzenlemek" veya reforme etmek için "birlikler" –bir milis terimi– oluşturdular ve adliye çetesi yerel yönetim bölgesinin mali bilançosunu halka açıklayana kadar –yargıçların hep kibarca reddettikleri bir talep– daha fazla vergi ödemeyi açıkça reddettiler.

Her güçlüğe katlanan Düzenleyiciler 1770'de Orange Yerel Yönetim Bölgesi bölge meclisini işgal ettiler, yargıçları uzaklaştırdılar ve görülecek davalar listesindeki davalara kendileri bakmaya çalıştılar. Meclis bunun üzerine ayaklanmayla ilgili bir yasa çıkararak on ya da daha fazla insanın toplanmasını yasakladı. Eğer on veya daha fazla kişiden oluşan bir toplantıda bulunan kişiler, emir verildiğinde dağılmayı reddederlerse, kendilerine doğrudan ateş edilebilecekti. Düzenleyiciler bunu protesto ettiğinde vali bir askeri kuvvet organize etti; bu birlikteki subaylar *gentry*'den geliyordu, fakat başıbozuk alt rütbeli askerler onlara uymayı reddediyor, buna ancak kendilerine bir ganimet sunulduğunda razı oluyorlardı. Bu kuvvet, Düzenleyicileri Alamance kasabasında utanç verici bir yenilgiye uğrattı, yenilgi büyük ölçüde Düzenleyiciler arasında yetenekli liderlerin olmamasından kaynaklanmıştı.

Alamance'da savaşmış kıyı şeridi üst sınıfından bazı kişiler eyalette büyük Whig liderleri haline gelmeye devam ederken, birçok ücra bölge çiftçisi daha sonra Britanya yanlısı oldu. Vatansever davayı savunan diğerleri, yerel mahkemelerin, erişkin beyaz erkeklerin oyuyla seçilen on sekiz "seçici adama" devredilmesi gibi demokratik reform taleplerinde bulundu; başkaları da, bütün özgür erkekler için kısıtsız oy hakkını ve memurlar ve şeriflerin halk tarafından seçilmesini talep etti. Buna karşın, taleplerin hiçbiri bir sonuca bağlanmadı; sonraki yıllarda, eyalet anayasası bazı Düzenleyici taleplerini en sonun-

[5] George Sims, *Address to the People of Granville County*, Elisha P. Douglass, *Rebels and Democrats*, (New York: Quadrangle/New York Times Books, 1955), s. 78-79.

da kısmen karşıladıysa da, sorumlu yerel hükümeti kurmayı başaramadı. Eski mahkeme kliklerine hiç zarar gelmedi ve sulh yargıçları Kuzey Carolina'da hâlâ vali tarafından atanıyordu.

Virginia'da, deniz kıyısındaki büyük çiftlik sahipleri ve iç bölgelerdeki yeomanlar Devrim ile gelen toplumsal düzen için sürekli bir mücadeleye girişirken, Beards'ın gözlemlediği gibi, Güney Carolina'da;

> aşağı bölgelerin köle sahipleri ve kasabalardaki tüccarlar, atelyelerinden çıkmış tamirciler ve ücra bölgelerden gelen çiftçiler ile neredeyse günlük çekişmelere giriştiler... Tehlike öylesine büyüktü ki -bir grup "düzleyici", zenginler aristokrasisini alaşağı etmeye soyunmuştu- devletin ileri gelenleri kredi ayrıcalıklarını ve prestijlerini korumak için çok ustalıklı davranmak zorundaydı. Georgia eyaletinde muhafazakarlar ile radikaller arasındaki toplumsal mücadele öyle bir noktaya ulaştı ki, acımasız bir rekabet anında vatansever taraf iki yasama meclisi üyesi ile iki yürütme organı üyesine sahip olmakla övünebiliyordu.[6]

Ücra Bölge Vatanseverleri

Zengin elitlerin kurdukları Whig direnişinin Britanya'ya karşı çok yavaş hareket ettiğini, bağımsızlığı geciktirdiğini, hatta ortadan kaldırdığını gören Maryland ve Pennsylvania'daki radikal ücra bölge çiftçileri daha az uzlaşmaz değildi. Ücra bölge çiftçileri, Kuzey Carolina'da olduğu gibi, Britanya'nın yanında yer almaktansa Devrim tarafından sunulan fırsatı, yerleşik politik ayrıcalık sistemini kırmak ve silahlarını bırakmadan uzun soluklu haklarını kazanmak için kullandılar.

Maryland koloni meclisi, Britanya ile kopuşundan önce merkezleri başkent Annapolis ve genellikle Ann Arundal bölgesinde olan büyük toprak sahiplerinden ve köle sahibi büyük tütün çiftliği sahiplerinden oluşmaktaydı. Fakat kuzeybatı Maryland'a göç eden yerleşimciler gittikçe daha çok İskoçyalı Presbiteryen yeoman çiftçiler oldu, hem etnik köken hem de dinsel açıdan yerleşik piskoposluk bölgesinin kendi üst sınıfından farklıydılar. Bu çiftçilere şehirden destek, bir parça özyönetim hakkını kabul eden bir kent yasa tararısını dahi küçümseyerek reddeden Maryland Meclisi'nin huzursuz makinist nüfusu ile dolu Baltimore kentinden geldi. Baltimore 1729'dan 1786'ya kadar Meclisin seçtiği komisyon üyelerince yönetildi. Tek bir yerel memur bile seçilmedi.

---

[6] Charles Beard ve Mary Beard, *The Rise of American Civilization*, genişletilmiş ve gözden geçirilmiş basım c. 1 (1927; New York: Macmillan, 1949), s. 267-268.

Baltimore'lular, Devrim'in gelişiyle Meclis'e karşı eylemde bulunma olanağı yakaladı. The Mechanical Company üyeleri, Pul Yasası krizi sırasında, Baltimore'daki Özgürlüğün Oğulları'nın çekirdeğini oluşturdu. Daha önce gördüğümüz gibi, yerel demokratikleşmenin en güçlü itkisi milislerden geldi: özellikle sıradan üyelerin 1775'te kendi memurlarını seçtiği Baltimore Mechanical Volunteer Company'den. Öte yandan milisler, makinistleri politikleştiren önemli bir kurumdu. Baltimore yurttaşları, Kıta Birliği'ni güçlendirmek için sonradan Denetleme ve Gözlem Komiteleri'ni seçerken embriyo halinde bir belediye yönetimi yaratmışlardı ve kasaba halkına ilk defa kendini yönetmenin tadına varmışlardı.

Fakat eyalet devrimci hükümetini Annapolis'te kontrol eden Whig liderleri muhafazakârdı –aslında, bazıları Britanya ile uzlaşmayı bile istedi– ve, Carrollton'lu Charles Carroll gibi toplumsal statü ve zenginlik açısından kraliyet idaresinden çok az farklı olan zengin büyük çiftlik sahipleri ve avukatlar onların lideriydi. Bu muhafazakâr Whig'ler, Baltimore ve Annapolis Yazışma Komiteleri'ni ve eyaletin Güvenlik Konseyi'ni oluşturuyor, eyalet toplantısı çağrısında bulunuyor ve oturumlarına hakim oluyordu. Sonuç olarak, ateşli bir vatanseever olan General Lee, radikal Baltimore komitesini –çoğunluğu zanaatkârlardan oluşuyordu– Eyalet Komitesi'ne meydan okumaya yönlendirmek ve valinin zorlukla gizleyebildiği Britanya desteğine karşı çıkmak zorunda kaldı.

Maryland'in ücra bölge çiftçileri kral yanlısı da olmadılar. Koloni meclisinde doğal olmayan biçimde az temsil edilseler de ve kızgınlıkları onları pekâlâ Britanya'ya eğilimli kılabilecekse de, yerel komitelerinin çoğu bağımsızlık yanlısı kararlar aldı. Bu çiftçiler yalnızca güçlü vatanseverler değildi, genellikle halktan gizli tartışmaların yapıldığı Eyalet Kongresi'ndeki Whig'lerin hilelerine karşı çok az tahammül gösteriyorlardı. Bununla birlikte, bu oligarklara karşı Baltimore makinistlerini ve ücra bölge çiftçilerini bir araya getirmiş görünen en önemli faktör, Maryland Whig'lerinin Britanya ile bir uzlaşma yanlısı göründükleri gerçeğidir. Makinist ve çiftçilerin oluşturduğu Frederick Kent komitesi, Eyalet Kongresi'nin "eyaletin acil ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak ve özgürlükleri için tehlikeli"[7] olduğunu açıkça bildirdi. Baltimore radikallerinin ve ücra bölge vatanseverlerinin güçlü baskısı altındaki Kongre'nin, Maryland Kıta

[7] Bernard C. Steiner, *Western Maryland in the Revolution* (Baltimore, 1902), Johns Hopkins Studies in History and Political Science, c. 20, s. 19.

Kongresi delegelerine bağımsızlık yönünde talimat vermesi 28 Haziran 1776'ya kadar gerçekleşmedi.

Bir eyalet anayasası taslağı oluşturmak için 1 Ağustos'ta toplanmış olan yeni kongreye göre, ücra bölgelerin milis güçleri, mülkiyet koşulunu sağlasınlar ya da sağlamasınlar, "ülke savunması için silahlanmış" olduklarından, delege seçmek için oy kullanma hakkına sahipti. Bu ilke, kendi delegelerini seçmekte Frederick Kasabası seçmenlerine rehberlik etmiş olsa dahi, kongre onlara sandalye vermeyi reddetti. Sonunda, elitlerin politik ayrıcalıklarını koruyan, tipik muhafazakâr "güç ayrılığı ilkesine" dayalı bir anayasa benimsendi. Fakat 1777'de, yeni eyalet yönetiminin muhafazakârlığından memnuniyetsizliklerini ifade etmek için Baltimore radikalleri, Baltimore Whig Klübü'ne karşı yasadışı bir dengeleyici güç oluşturdu ve Tory'lerin ülkeden atılması için ona güçlü baskıda bulundu.

Pennysylvania Demokrasisi

Kuşkusuz, Amerikan eyaletlerindeki en radikal ve bir süre için en başarılı olan iç devrim, ücra bölge yeomanlarının yalnızca Britanya'dan bağımsızlık elde etmek için değil, Philadelphia'daki Quaker'lardan ve diğer oligarklardan politik iktidarı almak için de ateşli biçimde savaştıkları Pennysilvania'da ortaya çıktı. Amerika ve Britanya arasındaki çatışma diğer birçok kolonide iç çatışmaları gölgelerken, Pennysylvania'da iç çatışmalar önem açısından en sonunda bağımsızlık çatışmasının da yerini almıştı. Devrim, Pennysilvania'lıları kültürel ve toplumsal olarak üstlerindekilere boyun eğen dar görüşlü ve uysal insanlar olmaktan çıkarıp kozmopolit ve hakkını arayan yurttaşlara dönüştürdü. Pennysylvania, herhangi bir eyaletten daha fazla, gerçek bir sınıf savaşı ile bölündü.

William Penn tarafından kabul edilen 1701 anayasası Pennysilvania kolonisine kağıt üzerinde göreli bir demokratik yönetim sağladı: yıllık seçimler, yalnızca sınırlı güçleri olan bir üst yargı ve geniş bir yasama gücüne sahip bir meclis. Ayrıca, ücra bölgelerde, batı Pennysilvania'lılar Carolinalı sakinlerin olduğundan çok daha az şikayetçiydi. Pennysylvania'lı yeoman çiftçiler, kent meclisi olmasa da göreli bir yerel yönetime sahiplerdi: yurttaşlar kendi şeriflerini, yerel vergileri koyan yerel komisyon üyeleri yanında sulh yargıçlarını da seçtiler. Oy kullanma hakkı da sınırlı değildi; tersine, batıda oy kullanma hakkı çok genişti ve toprak o kadar çoktu ki neredeyse her çiftçi oy kullanmak için

etnik kökeninden bağımsız olarak gerekli niteliği sağlayacak mal varlığına sahipti.

Pennysylvania, pratikte yine de eyalet seviyesinde Kuzey Carolina kadar oligarşikti. 1774 kadar geç bir döneme dek Quaker tüccarlar ve avukatlar koloniyi aslında iki şekilde yönettiler. Birincisi, Philadelphia kentinde ikamet edenler için çok yüksek bir mülkiyet şartına bağlı olan oy kullanma hakkıydı. Bu kısıtlama, batıdaki oy kullanma hakkından farklı olarak kentin çoğu alt sınıf yerleşimcisini dışarıda bırakıyordu, öyle ki beyaz erkeklerin yalnızca üçte biri oy kullanabiliyordu. İkincisi, Philidelphia elit tabakasının batılı yerleşimcilerin koloni meclisinde eksik temsil edilmeleri için her şeyi yapmasıydı. Quaker'lar, koloni nüfusunun yalnızca onda birini oluştursalar da mecliste temsilcilerin üçte birinden fazlasını kontrol ediyordu. 1770'de Philadelphia, Bucks ve Chester'ın doğusundaki ilk yerel yönetim bölgeleri ve Philadelphia kenti Meclise toplam yirmi dört temsilci gönderirken, batıdaki beş yerel yönetim bölgesi yalnızca on temsilci gönderdi. Gittikçe daha çok batılı yerleşimci, sayılarıyla orantılı olarak temsil edilmek için Meclise sürekli dilekçe verdi, fakat Quaker'lar, kendilerini politik kontrolden yoksun bırakacak yeni paylaşım riskinden kaçınmak amacıyla dilekçeleri ısrarla reddetti. Koşulların baskısıyla yeni kurulmuş bir yerel yönetim bölgesine temsiliyet vermekten kaçınamadıkları zamanlarda, söz konusu oligarşi bölge sınırını doğunun yoğun nüfuslu yerel yönetim bölgelerinden çok daha geniş çizdi ve bölgeye yalnızca birkaç temsilci ayırdı. Temsiliyet bir yerel yönetim bölgesine bağlı olduğu sürece, potansiyel seçmenleri zaman içinde hızla artsa da, batılı delegelerin sayısı, alandan ve nüfustan bağımsız olarak, tedrici biçimde arttı. Batıdaki hoşnutsuzluğun bir diğer kaynağı, batıdakilerin ücra bölgelerde Kızılderililerle yaptıkları savaşlarda Quaker Meclisi'nin yardımı reddettiği gerçeğiydi. Quaker'ların pasifliği, Kuzey Carolina'da olduğu gibi, etnik ve dinsel olarak da kıyı şeridi elitlerinden farklı olan –çoğunlukla İskoç-İrlandalı Presbiteryenler ve İngilizden ziyade Alman olan muhalifler– sınır bölgesi adamlarını çok kızdırdı.

Devrimci dönemin ilk yılları Pennsylvania'da başlarda çok sakindi. Diğer eyaletleri rencide eden Britanya'nın emperyal politikaları, yerel ve muhtemelen pasifist olan Quaker elitini aşırı derecede hareketsiz kılmıştı. Gerçekten de, 1765'deki Pul Yasası ve 1774'teki Hoşgörüsüzlük Yasası yılları arasında, Pennsylvania yasama organı, Britanya Kuzey Amerikası'nda bakanlık ile keskin bir anlaşmazlık içinde olmayan tek büyük meclisti. Pennsylvania eliti bu ihlalleri kraliyet kolonilerinin kendi sorunları olarak görmüş olabilir; herşey-

den önce, Pennsylvania zengin bir koloni olarak varlığını sürdürdü; teknik olarak Krallığın değil, Penn ailesinin bir malıydı. Philadelphia'lılar, Pul Yasası krizi sırasında Yasa'ya direnmek için etkin bir komite oluşturdular da, New York ve New England'da ortaya çıkan infial dalgasıyla karşılaştırıldığında yurttaşların prostestoları ılımlıydı. En dikkat çekici olay olarak, tüccar Charles Thomson liderliğindeki Pennsylvania'lılar Mart 1769'daki Townshend Yasası boykotuna katıldı, onu güçlendirmek için bir Komite seçti.

1770'de, John Adams tarafından "Pennsylvania'nın Sam Adams'ı" olarak adlandırılan Thomson, emperyal politikaya direnmeye ahdetmiş olan komitede bir hizip oluşturdu. Bu hizip, Philadelphia'da artan bir etkiye sahip birleşmiş makinist sınıfına hem yardım etti hem de onlardan yardım aldı. Ne var ki Eylül 1770'de, Pennsylvania'nın tüccar Whig'leri, New York'taki ithalatçılar gibi, Townshend vergilerine karşı ithalat boykotunu tek taraflı olarak bıraktılar. Makinistlerin sözcüsü bu ihanet nedeniyle tüccar Whig'leri suçladı; boykot halkın refahını etkilediği için, diyorlardı, "bütün ticaret adamları [tüccarlar ve zanaatkârlar], çiftçiler ve diğer özgür insanlar" böylesi bir değişimi gerçekleştirecek herhangi bir karara katılmalıydılar"[8]. Bu ihanet hareketi, eyaletin politik olarak aktif toplulukları arasında bulunan tüccarlara karşı güveni sarstı, liderliklerinden vazgeçildi.

Açıkçası yeni, daha radikal bir liderler ve kurumlar kümesine ihtiyaç vardı. Özellikle Thomson, kentin mahallelerinde yeni bir direniş hareketi gerçekleştirdi ve vatansever hizip, Çay Yasası'nın kabulüne karşı direnmek için üyeleri zamanın çekirdek vatansever sözcüleri olan Charles Thomson, Thomas Mifflin ve Joseph Reed'ten oluşan ve yirmi-dört kişilik bir Komite'yi Kasım 1773'e kadar oluşturdu. Bu komite üyeleri herhangi bir yerleşik Pennsylvania komitesinden daha az zengin olmalarına karşın, direniş hareketini ekonomik olmaktan ziyade giderek ideolojik açıdan tanımladılar. 1774'te, kasaba halkı Doğu Hindistan Kumpanyası'na ait çayın City of Brotherly Love'da boşaltılmasına izin verilmesine militanca direndi; çok sayıda Philadelphia'lı, kısmen komitenin çabalarının bir sonucu olarak, Britanya otoritesine boyun eğmeyi kabul etmiş kişiler olmaktan çıkıp emperyal politikalara muhalif olan kişilere dönüşmüştü. Zamanla, tüccarların, avukatların ve Quaker oligarşisinin liberal üyelerinin içinde olduğu kentin önde gelen zengin ailelerin çoğu, Whig davası

[8] Richard Alan Ryerson, *The Revolution Is Now Begun: The Radical Committees of Philadelphia, 1765-1776* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1978), s. 32-33.

yanlısı oldular, fakat Britanya'nın emperyal politikasına ne kadar direnecekleri konusunda Whig'ler kendi aralarında hâlâ net çizgilerle bölünmüştü. Muhafazakâr Whig'ler ihtiyatlı ve yasal bir yaklaşım taraftarıydı, radikaller ise gözüpek ve yasadışı eylem taraftarıydı. Bu durum 1774 ve 1777 arasında muhafazakâr ve radikal hiziplerin, direniş hareketinin kontrolü için birbirleriyle açıkça çatışmaya başlamalarıyla sonuçlandı.

Bu sırada, Mayıs 1774 ve Temmuz 1776 arasında, kentin her tarafında pıtrak gibi ortaya çıkan bu yeni komiteler bu çatışmayı yansıtmakla kalmadılar, yurttaşlara özyönetim konusunda dramatik deneyimler kazandırdılar. Richard Alan Ryerson'un işaret ettiği gibi,

> bu hareket Pennsylvania politikasında sessizce bir devrim için çalıştı. Bu yirmi altı ay boyunca, 180'den fazla Philadelphia'lı sivil komitelerde hizmet etti; diğer yüz kişi kentin milis gücü olan Committee of Privates'da yer aldı. Diğer bin kişi, Pennsylvania kırsalındaki sivil yönetim kurulunda komite adamıydı. Bu kişilerin belki de yüzde 90'ı daha önce asla kamusal bir görevde bulunmamıştı. Komiteler, Pennsylvania politikasını yalnızca planladıkları, söyledikleri ve yaptıkları şeyle değil, şahsiyetleri ile de devrimcileştirdiler.[9]

Mayıs 1774'te, Boston limanının kapatılma haberi Philadelphia'ya ulaştı. Paul Revere, kentin desteklenmesi için Boston Yazışma Komitesi'nden gelen bir taleple Philadelphia'ya at sürdüğünde, yalnızca radikal Whig'ler tarafından değil, kenti desteklemede uzlaşmış olan komiteler tarafından da çoşkuyla karşılandı. Limanın kapatılma günü olan 1 Haziran'da, radikal komite adamları bütün topluluğu harekete geçirmeye çalıştı ve Thomson, Boston'u destekleyen bir halk gösterisi olarak, yurttaşların emperyal krize "kafa yorabilmeleri" için bütün sıradan işlerin askıya alındığı "işi durdurma" çağrısında bulundu. Thomson, aslında, genel grev çağrısında bulunmuştu. Quaker'lar kendilerinden beklendiği üzere katılmayı reddetti, fakat çoğu Phialdelphialı dükkanlarını kapattı ve kilise çanları gün boyunca çaldı.

Yaklaşmakta olan Kıta Kongresi'nin bekleyişi içindeki Ondokuzlar Komitesi (bu komite Philedelphia'da toplanacaktı) Kongre delegelerini seçebilmek için Vali Thomas Penn'den Pennsylvania Meclisi'ni oturuma çağırmasını istedi, fakat inatçı Penn reddetti; bunun üzerine komite, 18 Haziran'da, eyalet konseyine delege seçme çağrısında bulunacak Meclis'in yerine geçecek olan, daha büyük bir güçlendirilmiş Yazışma Komitesi seçecek bir halk meclisi çağ-

[9] Agy., s.4

rısında bulundu. Bu komite, Pennsylvania'daki bütün yerel bölgelere kendi komitelerini kurmaları uyarısında bulunan bir mektup yazdı. Üyelerin yerel bölgenin her semt ve kasabasındaki yurttaşlarca seçilmesi gerektiği önerisinde bulunuyorlardı. Bu bölge komitelerine, ardından, Kıta Kongresi'ne delege seçecek eyalet konseyine delege göndermeleri istendi.

Böylece, Haziran ve Temmuz arasında, Philadelphia'lı radikallerin yardımıyla, bütün eyalette, özellikle direniş çabasını koordine edecek kapsamlı bir komite sistemi oluşturuldu. Pennsylvania'lılar yerel komiteler kurdu ve kişinin yalnızca Meclis'in krize el atma yeteneğine çok büyük güvensizlik duydukları sonucunu çıkarabileceği bir şevkle, delegeleri Eyalet Konseyi'nde topladılar. Eyalet Konseyi'ne seçilmiş olan adamlar 15 Temmuz 1774'te toplandı, Britanya emperyal politikasının bütün suistimallerine karşı kararlar aldı, Kıta Birliği'ne katılmayı kabul etti ve Kongre'ye delege seçti.

Aynı anda, durumun kendi kontrolünden ve Meclis'in kontrolünden pekâlâ çıkabileceğini anlayan Vali Penn bütün bunların ardından Meclisi toplantıya çağırdı. Muhafazakâr Whigler'in ağırlıkta olduğu Meclis, radikallerin Eyalet Konseyi ile aynı zamanda toplandı; Pennsylvania aslında rakip meclislerin aynı anda toplandığı tek koloniydi. Resmi Meclis'in amacı direniş eylemlerini yasal çerçevede tutmaktı; meclis Eyalet Konseyi'nin yasadışı kararlarını ve etkinliklerini görmezden geldi ve Kıta Kongresi'ne kendi delegelerini seçti. Joseph Galloway liderliğindeki bu delegelerin hayata bakışı açıkça muhafazakârdı ve onlara bağımsızlık yönünde oy kullanma talimatı verilmemişti. Galloway, kışkırtıcı biçimde, rekabet halindeki yasadışı Eyalet Konseyi'nin herhangi bir güce sahip olmadığını ve yalnızca Mevcut düzeni anarşiye sürükleyebileceğini açıkladı. Bu ifade eyaletin politik yapısını tamamen dönüştürme çağrısını yükselten yeoman çiftçileri öfkelendirdi. Eyalet Konseyi, diyorlardı bu çiftçiler, anayasal olmasa da meşrudur ve toplantılar anarşik olmaktan tamamen uzak şekilde, prosedürlere titizlikle uyularak yapılmaktadır, çünkü delegeler halkın isteğinin uygun biçimde ifade edilmesinin önemine hararetle inanmaktadır. Radikaller muhalif fikirleri duymaya karşı değildi; tam tersine, kendilerini müzakereye adamışlardı ve genel görüşmelere herkesin katılması çabası içindeydiler.

Önemli bir gelişme olarak, Eylül 1774'te Philadelphia'da ilk Kıta Kongresi toplandığında, delegeler muhafazakârların buluşma yeri olan Eyalet Sarayı yerine popüler bir toplantı yeri olan Carpenters' Hall'de bir araya geldiler. Kongre, Kıta Birliği lehine oy kullandıktan ve onu güçlendirmek için komiteler oluş-

turmayı önerdikten sonra, Philadelphia, Britanya ile ilişkileri koparmayı güçlendirmekte pek az güçlük çekecek radikal bir Gözlem ve Denetleme Komitesi seçti, çünkü boykot Philadelphia'da zaten çok yaygındı. Gelecek birkaç yıl zarfında, yurttaşların seçimle Philadelphia Komitesi'ne getirdiği üyeler daha çoşkulu, daha genç, daha radikal ve daha makinist kökenli olanlardı. Zamanla, devrimci komiteler koloninin gerçek hükümeti haline geldiler.

Nisan 1775'te, Lexington ve Concord Savaşı'ndan sonra, milisler bütün Amerikan eyaletlerinde harekete geçtiğinde Pennsylvania'nın bütün yerel bölge yönetimleri, her yerel komitenin himayesi altında Birlikler olarak adlandırılan gönüllü milis gücü birimleri oluşturdu. Her ne kadar yasal bir kuruluş olmadan hareket etseler de, Birlik militanları yoğun talim yaptı ve hızla büyüdü; öyle ki, 10 Mayıs'a kadar, gruplarını davaya benzer çoşku ile toplayan ücra bölge yerleşimciler bir yana, yalnızca Philadelphia'da otuzdan fazla grup oluşturdular. Tamircilerin komite hareketine politik bir etkinlik yolu açtığı her yerde, milis gücü hareketi hâlâ fakir zanaatkârlardan, gündelikçi usta zanaatkârlardan, çıraklardan, günlük işçilerden, hatta hizmetkârlardan oluşuyordu. Bu kişiler, onları "genellikle allahın belası ayaktakımı –kirli, isyancı ve memnuniyetsiz"[10]– olarak küçümseyen Meclis Whig'lerinin beğeni ölçütlerine uygun değildi.

Başından beri, Pennsylvania'lı milislerin radikalliği çok militan bir biçim almaya başlamıştı; gerçekten, artık bir "ayaktakımı" olmayan milisler, askeri olarak örgütlendikleri kadar politik olarak da örgütlenmeye başlamışlardı. Kendi topluluklarını ve özgürlüklerini korumaya derinden bağlı olarak, Britanya'nın emperyal politikalarına karşı oldukları kadar, haklarına karşı direnen Pennsylvania'lı herkese muhaliftiler. Elisha Douglass'ın gözlemlediği üzere, Maryland radikalleri gibi, "bireysel grupların politik prosedürleri bir demokrasi ruhunu besledi" Birlikçiler –Pennsylvania'lı milisler böyle adlandırılıyordu– arasında politik tartışmalar yoğundu: eğitimsiz askerler subaylar arasındaki radikal entelektüellerden bir şeyler öğrendiler ve en aşağı rütbeliler kendi subaylarını, hatta onlara kumanda eden üst rütbeli subayları seçtiler. "Birlikler, İngiliz Devrimi'ndeki Yeni Model Ordu'ya çok benzer biçimde, bir tür demokratik süreç okulu olarak hizmet etti".[11] Eşitlikçiliğe bağlılıkları üni-

---

[10] Eric Foner, *Tom Paine and Revolutionary America* (Londra ve New York: Oxford University Press, 1976), s. 63.

[11] Douglass, *Rebels and Democrats*, s. 250.

formaların bile ötesine geçti; subaylar daha pahalı ve belirtik üniformalar giymeyi talep etseler de, sıradan milis askerleri, askerler arasındaki "bütün farklılıkları eşitleyebilecek" ucuz avcı gömlekleri giymeleri gerektiğini Mayıs 1775'teki bir afişte bildirdiler.[12]

Kendi vatansever erdemlerinden ve topluluklarına hizmet vermekten gurur duyan bu adamlar, milislerdeki hizmetin evrensel olması gerektiğini düşünüyorlardı. Onlara göre her sağlıklı erkek, bir tür sivil erdem olarak birliğe katılmalıydı. Birliğe katılmayı reddedenleri, giderek, diğerlerinin savaşmakta olduğu bir savaşta yalnızca çıkar arayışındaki fırsatçılar ve benciller diye küçümsediler. Bir adamın değeri onun doğumuna veya zenginliğine göre değil, Devrim'e bağlılığının derinliğine göre ölçülmeliydi. Bir adam herhangi bir nedenle hizmet veremiyorsa, hizmet verenlere en azından bazı ciddi mali ödemelerde bulunmalıydı.

Birlikçilerin özel bir şikayet kaynağı, Quaker'ların pasifliği ve bu ideolojinin onlara ihsan ettiği ayrıcalıklardı. Muhafazakâr Whig Meclisi'nin aşırı derecede özen gösterdiği bir ideolojiydi bu. Aslında Quaker'lar yalnızca milis güçlerine hizmetten değil, onları desteklemek için yapılan herhangi bir vergi ödemesinden de muaftılar. Birlikçiler bu istisnayı Quaker'ların vatansever davaya yardım etmekten kaçınmak için kendi dinsel inançlarını kullandıkları bir kurnazlık, Quaker oligarklarının eyaletteki en büyük ve en zengin arazilerden bazılarına sahip olmaları gerçeği tarafından azdırılan bir düşmanlık olarak gördüler. Bu yüzden, Birlikçiler, Quaker'ların en azından onların topluluklarını koruyan askerlere ödenmek üzere ve onlar kendi topraklarından uzakta iken ailelerini desteklemek için vergilendirilmeleri –tercihen sahip oldukları mülkiyetle oranlı olarak– gerektiğini düşündüler. Philadelphia Komitesi, Meclis'in Birlikçilere ödemede bulunma garantisi talep etti ve Meclis bunu yine reddetti –bu da ücra bölge çiftçilerinde yeniden bir infiale yol açtı.

Meclisin başarısızlıkları karşısında, olması gereken de buydu, giderek bir hoşnutsuzluk dalgası yükseldi. Pennsylvania'lı muhafazakârlar, belki başka herhangi bir eyaletten daha fazla, kendi yönetimlerine meydan okuyanlara taviz vermemede kararlıydılar. Buna bağlı olarak, Philadelphia Komitesi, Meclis'in Britanya'ya karşı ılımlı muhalefetini protesto etmek için 1775'in başında toplanan başka bir Eyalet Konseyi çağrısında bulundu. 1775 yazında, üyelikleri birbiriyle genellikle çakışan geniş bir kurumsal ağ –bir buçuk yüzyıl önce

[12] "To the Associators of the City of Philadelphia", 18 Mayıs 1775, *Tom Paine*, s. 67.

Britanya'daki Düzleyici provakatörleri çok fazla anımsatan yerel Gözlem Komiteleri ve yeni Milis Gücü Subay Komiteleri, hatta Milis Gücü Alt Rütbe Komiteleri– koloninin gerçek gücü olarak çalışmaya başladı.

Alt Rütbe Komiteleri Quakerlar'dan fedakarlıklar talep etmekte özellikle militandı. Quaker'lar hem hizmetten hem de özel vergi ödemekten muaf oldukları sürece, üyeleri Minutemen* olarak hizmet etmeyi bile reddetti, bu subayların, "silah kuşanabilecek çok sayıda eşdeğer adam evde kalmaktan acı duyarken"[13] alt rütbelilerin "savaş alanında kalmasını mantıksız" bulduklarını bildirerek onayladıkları bir karardı. Bundan başka, subaylar şu noktaya dikkat çektiler:

> Samimiyetle vicdanının sesini dinleyen insanların sayısı, bu olayda görüldüğü üzere, cüzdanlarını vicdanlarına tercih edenlerin yanında güdük kalmıştır, öyle ki eyaletteki mülkün çok önemli bir kısmı askeri meselelerde vicdanının rahat olduğunu savlayan insanların elindedir; birlikçiler, bu büyük mücadelede en küçük bir yardımı dokunmayan bu kişileri savunmak uğruna kendi hayatlarını tehlikeye atmalarının çok güç olduğunu düşünmektedirler.[14]

Muhafazakâr Meclis Eylül'de tekrar toplandığında, alt rütbeliler, Birlikçi olmayanlara askeri hizmet yerine vergi konulmasını istedi. Meclis en sonunda pes etti, fakat bu taviz verilirken bile Birlikçiler aşağılandı: yaklaşık elli şilinlik bedel çok azdı, üstelik yaşamlarını vatansever davada tehlikeye atan alt rütbelilere acınacak derecede düşük bir ücret biçilmişti böylece. Aşağılarcasına, bu bedelin eğitim döneminde askerlere özel bir fon vermek yerine cüzi bir yardıma indirilmesi şartı konuldu –alt rütbeliler yardımseverliği pek ödül olarak görmedikleri için ve askeri hizmet süresinin tamamı boyunca tam bir destek talep ettikleri için açık bir hakaretti bu.

Meclis, Philadelphia Birlikçilerine oy hakkı vermeyerek onlara özellikle hakaret etti. Birlikçiler, eyaleti savunan her silahlı adamın ne kadar mal varlığına sahip olduğundan (ister sadaka alsın, ister bir hizmetkâr veya kiracı olsun) ve yaşından bağımsız olarak oy kullanma hakkına sahip olması gerektiğini aleni bir doğruluk olarak düşündü. Erler Komitesi'nin 23 Şubat 1776'da bu anlama gelen bir kararına rağmen, Meclis bu isteği yalnızca reddetmekle kalmadı, Birlikler adına subayları seçme küstahlığında da bulundu. Erler Komitesi, "ya-

---

* Minutemen: Çok kısa sürede hizmete hazır olan gönüllü bir milis sınıfı üyesi (ç.n.).

[13] Foner, *Tom Paine*, s. 66.

[14] Douglass, *Rebels and Democrats*, s. 250.

şamlarını bir ülkenin savunmasına verenlerin, onlar tarafından savunulan ve korunulan bu ülkedeki bir yurttaşın bütün haklarına ve ayrıcalıklarına sahip olduğunun kabul edilmesi gerektiğini"[15] Meclis'e bildirdi. Birlikçiler, bunun üzerine, Meclis'in otoritesini hep birlikte açıkça reddetti, bu da iki otorite arasında açık bir çatışma evresine yol açtı.

1774 yılındaki Hoşgörüsüzlük ve 1776 yılındaki Bağımsızlık Yasaları arasındaki dönemde diğer kolonilerin çoğu Britanya ile zaten savaş halindeydi ve kendi koloni hükümetlerini ve kraliyet valilerini bağımsızlığa sadık kalmalarını neredeyse kaçınılmaz kılacak biçimde zaten sıkıştırmışlardı. Britanya yönetimi altındaki muhafazakâr Pennsylvania koloni hükümeti, yurttaşlar arasında devrimci tutkular kaynayıp taştığında bile hâlâ makamındaydı. Koloni Meclisi, yalnızca askerlere yeterli ödemede bulunmayı reddetmedi, ayrıca oy kullanma hakkını onları kapsayacak biçimde genişletmeyi de reddetti ve gördüğümüz üzere, Pennsylvania delegelerine Kıta Kongresi'nde bağımsızlık yönünde oy kullanmaları talimatı vermedi. Bağımsızlık artık eyalette hayati bir konu haline gelmişti, çünkü bu bir cumhuriyetin yerleşmesi kadar varolan koloni hükümetinin sona ermesi anlamına da geliyordu. Kısaca, Pennsylvania'da komite gücünü destekleyenlerce ileri sürülen bağımsızlık argümanları aslında Meclis'in ve yerleşmiş hükümetin meşruluğuna doğrudan saldırılarda bulunuyordu. Halkın özgürlüklerini korumanın tek yolu halkın kendi işlerini takip etmesidir, diyordu komite adamları. Artık ayaklanmada yalnızca Britanya yönetimine karşı olma değil, koloni içrisinde yeni bir politik ve toplumsal düzen kurma çağrısında bulunuluyordu.

Meclis herhangi bir şeyden daha çok, politik ve toplumsal devrimden korkuyordu ve korkuları Paine'in *Common Sense*'inin Ocak 1776'da ortaya çıkmasından sonra arttı. Pennsylvania Whig liderlerinden biri olan, geçmişte daha radikal unsurlarla çalışmış John Dickinson, şimdi "kolonileri dağılmaktan ve iç savaştan korumak için" kralın ve Parlamento'nun vazgeçilmez gücünü övdü. Monarşi olmaksızın, "demokratik güç tüm bariyerleri" devirebilir ve eyaleti kargaşa içine sokabilirdi".[16] Bunun yanında, Whig'ler devrimci bir hükümete ihtiyaç olmadığını ileri sürdüler; her şeye rağmen Meclisi kontrol ettiler. Meclis Mayıs'ta toplandığında, bir kez daha delegelere bağımsızlık yönünde oy kullanma talimatı vermeyi reddetti. Radikaller şimdi güç kullanarak, eyaletteki

[15] *Agy.*, s. 251.
[16] *Agy.*, s. 253.

egemenliği ele geçirerek ve bağımsız bir devrimci hükümet kurarak muhafazakârları iktidardan uzaklaştırma kararı aldılar.

Philadelphia'da toplanan Kıta Kongresi onlara yardım etmek için bu sırada çok istekliydi. Kongre, Pennsylvania Meclisi'nin inatçılığına gittikçe artan bir tahammülsüzlük göstermekteydi; açıkçası, Pennsylvania bağımsızlık yönünde oy kullanmış olsaydı bile, delegeleri farklı bir eyalet hükümetinin emri altına girmek zorunda kalacaktı. Bu durumu göz önünde tutan John Adams, 10 Mayıs 1776'da, "kendi acil ihtiyaçlarını karşılamaya" yeterli hükümetleri henüz benimsememiş olan eyaletlerin, böylesi hükümetleri "Halkın temsilcileinin düşüncesine göre, özelde kendi bileşenlerinin, geneldeyse Amerika'nın mutluluğu ve güvenliğine en iyi şekilde katkıda bulunacak"[17] hükümetler olarak benimsemelerinin cesaretlendirilmesi gerektiğini öneren bir karar alınmasını önerdi. Britanya otoritesi altında iktidarı elinde tutan hiçbir hükümet artık tatminkâr bir hükümet olarak düşünülmeyecekti; yeni hükümetler halktan gelen gücü kullanarak kurulmalıydı. Tüm pratik amaçlar açısından, Kongre'nin önerisi, hâlâ eski koloni hükümeti sistemi altında olan eyaletlere, bir devrimi kabul etmeleri söyleyen genel bir öneri anlamına geliyordu ve diğer tüm eyaletler kendi eski hükümetlerini dağıtmış olduklarından, öneri açıkça Pennsylvania'ya yönelikti.

Adams'ın teklifi 15 Mayıs'ta kabul edildi ve Philadelphia sakinlerinin 18 Mayıs'taki bir genel toplantısı Meclis'in kaldırılmasını meşrulaştırmak için bunu kullandı. Hakkında karar alınan Meclis, yeni bir eyalet hükümeti kurma hakkına sahip değildi, çünkü onun kurduğu herhangi bir hükümet "şimdiye kadar yaşadığımız herhangi bir şikayetten daha fazlasına bizim ve gelecek kuşaklarımızın boyun eğdirilmesinin"[18] aracı olacaktı. İki gün sonra, Philadelphia Komitesi –artık Tom Paine, James Cannon ve David Rittenhouse tarafından yönetiliyordu– sonraki aylarda 15 Mayıs'taki kararı gerçekleştirmek üzere bir Pennsylvania Anayasa Konseyi ve, toplantıya katılan dört ya da beşbin kişinin destek verdiği bir taleple, eyalet için yeni bir hükümet kurma çağrısında bulundu.

Meclis'in zamanı hızla tükeniyordu. Çünkü, 10 Haziran toplantısı üyelerin yeter sayısını toplayamadı ve 14 Haziran'da hazır olan üyeler delegelere hızla

---

[17] Merrill Jensen, *The Articles of Confederation* (Madison, Wis.: University of Winconsin Press, 1940), s. 98.

[18] Jensen, *The Articles*, s. 100.

bağımsızlık yönünde oy kullanmaları talimatını verdi. Eyalet Komiteler Konferansı 18 Haziran'da toplandı ve Meclis'in kapandığını bildirdi. Dahası, tüm yetişkin birlikçilerin ve Britanya'ya bağlılığı reddetmiş yasal oy kullanıcıların hepsinin Kıta Konseyi'ne delege göndermek için oy kullanabileceklerini bildirdi, delegelerin amacı "yalnızca halkın otoritesine dayalı" yeni bir hükümet kurmaktı. Komitelerce iktidarın ellerinden alınmasına saldırmaktan pişmanlık duymayan hiçbir Tory oy kullanamadı ve Konsey'de delegelere nasıl oy kullanacakları konusunda talimat vermeleri için halk uyarıldı.

Kıta Konseyi 15 Temmuz 1776'da toplandığında, daha muhafazakâr olan Whig'ler ortalıkta görünmedi, böylece sahneyi radikal muhaliflerine bıraktılar. Katılan delegeler, ağırlıklıklı olarak aktif Birlikçiler olan, esasında Paine, Rittenhouse, Cannon ve Thomas Young liderliğindeki çiftçiler ve zanaatkârlardı ve onların oluşturdukları anayasa o zamana dek herhangi bir Amerikan eyaletinde yazılmış en demokratik anayasaydı (sadece Pennsylvania'dan ayrıldıktan sonra Young'un Vermont için yazdığı anayasa bunu aşabildi) ve Paine'nin *Common Sense*'sinde önermiş olduğu modele çok benziyordu.

Anayasa'nın giriş kısmına göre, hükümet "herhangi bir özel sınıfın, hizbin veya mezhebin yanında veya karşısında olmaksızın"[19] iktidarı elinde tutacaktı. Hükümette, iki yerine, oy kullanma hakları herhangi bir mülkiyete sahip olmakla sınırlandırılmayacak yurttaşlarca her yıl seçilecek tek bir yasama organı olacaktı. Yirmi bir yaş üzerinde olan ve vergi ödeyen her özgür adam, hem oy kullanabilecek hem de seçilebilecekti. Meclisin toplantı salonunun kapıları bütün yurttaşlara her zaman açık olacaktı ve yeni meclisin kabul ettiği yasa tasarıları yayınlanana ve bir sonraki meclis tarafından onaylanana kadar – yaklaşmakta olan bir referandum ile halk isteklerini ifade edene dek– yürürlüğe girmeyecekti. Bu meclise ek olarak, yalnızca bütün eşitler arasında önde gelen bir kişi olan bir başkanın yönettiği, sadece koordinasyon ve idari görevlere sahip bir Üst İdare Konseyi olacaktı. Bütün memurlar "her zaman" halka karşı "sorumlu olan... hizmetkârlar" olacaktı. Anayasa, ayrıca, demokratik yerel hükümetin devam etmesini destekliyordu: sulh yargıçları, şerifler, şüpheli ölüm vakalarını soruşturan memurlar, komisyon üyeleri ve vergi tahakkuk memurları yerel olarak seçilmeye devam edecekti.

---

[19] The Constitution of Pennsylvania (28 Eylül 1776), Samuel Eliot Morison, ed., *Sources and Documents Illustrating the American Revolution, 1764-1788, and the Formation of the Federal Constitution*, 2. Basım (Londra: Oxford University Press, 1965), s.162-175.

Anayasa halk arasında müthiş bir rağbet gördü; Lemish'in belittiği gibi, "Halk İncil gibi anayasa kitapçıklarını bağrına bastı ve içteki muhaliflerine karşı sonradan tekrar silahlandı".[20] Radikal anayasa yürürlüğe girdiyse de, meşruluğu hakkındaki çatışma eyalet politikasının enerjisini tüketti. Halk tarafından desteklendiği ölçüde muhafazakar Whig liderleri ona sertçe muhalefet etti ve Pennsylvania'daki güçlü elitler, 1776 anayasasını, en sonunda 1790'daki muhafazakâr "güç ayrılığı ilkesine" bağlı anayasa ile değiştirmeyi başardılar.

Bu sırada, Pennsylvania sonunda Devrim davasına tamamen girdi, tüm kaynaklarını Britanyalıların yenilmesi yönünde kullandı. Asi radikaller, Mart 1777'de, tüm bu zaman süresince askeri işleri elinde tutan ılımlı Güvenlik Komitesi'ne son verdiler ve yerine devrimci bir Güvenlik Komitesi geçirdiler. Bu Konsey milis gücü görevini üstlendi ve askerlerine Birlikçi olmayanların evlerinde kalacak yer sağladı. Kuşku duyulan Tory'leri tutukladı ve onlara yalnızca hapis değil para cezası da verdi, muhalif olarak bilinenlerin silahlarına, levazımlarına ve arazilerine de el koydu. 1777 Ekim ortası ve Aralık başı arasında, Agnes Hunt'un bir "terör dönemi" olarak adlandırdığı Güvenlik Komitesi'nin devrimci "diktatörlüğü", yalnızca Pennsylvania Üst İdare Konseyi'nin emri ile sona erecek biçimde davrandı.[21]

İç Devrimlerin Yarattığı Sonuçlar

Fransa'da on beş yıl sonra sınırsız kan akıtılmasıyla herhangi bir açıdan karşılaştırılabilecek bir terör dönemi Amerikan Devrimi'nde gerçekleşmedi. Fakat Amerikan Devrimi'nin tabandan gelen doğası, süregiden öfkesi ve yürürlüğe koyduğu derinlerde yatan yapısal değişiklikleri, etkisinin en azından Fransa'daki kadar uzaklara erişmesini sağladı. Etkileri hem içsel hem dışsal olan Devrim'in bir sonucu olarak, bütün koloniler batının engin topraklarının içinde olduğu kral yanlısı arazi spekülatörlerinin mülklerini ellerinden aldı. Kralcılar Amerikan eyaletlerinden ya kaçtı ya da ayrılmak zorunda bırakıldı, komiteler onların arkalarında bıraktıklarına el koydu ve satışa çıkardı. Patroon sistemi New York'ta büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştı: De Lancey, van Cort-

---

[20] Jesse Lemish, "The American Revolution Seen from the Bottom Up", *Towards a New Past: Dissenting Essays in American History*, ed. Barton J.Bernstein (New York: Pantheon, 1968), s. 12.

[21] Agnes Hunt, *The Provincial Committees of Safety of the American Revolution* (New York: Haskell House Publishers, 1968), s. 96.

landts ve Colden örneklerinde görüldüğü üzere üç yüz mil karelik Philipse malikanesi gibi malikanelerde bunlara el konuldu ve satışa çıkarıldı.

Eyalet ve devlet komiteleri ve hükümetler, Fransız Devrimi sırasında Kilise topraklarının satışında büyük ölçüde gerçekleştiği üzere, el konulmuş toprakları basitçe zengin burjuvaziye de satmadı. Genelde, toprağın gerçek bir yeniden dağıtımına eşdeğer olacak şekilde bölünmüş olan araziler, sıradan çiftçilere ve tarım işçilerine küçük parçalar halinde satıldı. 500 İngiliz dönümünü* aşan arazi parçalarını satmak onur kırıcı bir hareket olarak görüldü. Tipik biçimde, New York'un güneyindeki devasa De Lancey malikanesi 275 bağımsız alıcı arasında parçalanırken Putnam Yerel Bölgesi'ndeki Roger Morris malikanesi yaklaşık 250 kişi tarafından mütevazı arsalar halinde alındı. C. H. Van Tyne'nin New York'taki loyalist hareket için tespit ettiği gibi, onların topraklarındaki devrimciler "böylelikle tüm toplumsal yapıyı", en azından kuzey kolonilerin ve orta-Atlantik kıyısının toplumsal yapısını, "düzlüyor, eşitliyor ve daha demokratik hale getiriyordu."[22]

Bunlar basitçe bölünmüş yarı feodal New York patroon malikaneleri de değildi. Aşağı-üst sınıf kadar Amerikan toprak sahibi aristokrasisine ait toprakların önemli bir kısmı da bu şekilde elden çıkarıldı. Bütün kolonilerde el konulan en büyük malikane Penn ailesine ait, bir milyon pound değerindeki 21,5 milyon İngiliz hektarı büyüklüğünde olanıydı. Pennsylvania Meclisi, 1779 Mülksüzleştirme Yasası ile varlıklı ailelerin bu engin mülklerini kontrolü altına aldı. Virginia, altı milyon İngiliz hektarı büyüklüğündeki Fairfax malikanesine el koydu. Massachusetts'de, kolonilere karşı savaşmış herkesin mülklerine el konulması hakkında bir kanun onaylandı; aristokrat William Peppere, Maine sahil şeridi boyunca uzanan (bu nedenle Massachusetts'in parçası olan) topraklarını kaybetti. New Hampshire'da kraliyet valisinin mülkünün içinde olduğu yirmi sekiz Tory malikanesine el konulurken, New Jersey'de beşyüz Tory malikanesinin yönetimi ele geçirildi ve diğer yuttaşlara küçük parçalar halinde satıldı. Kuzey Carolina'da el konulan toprak iki yüz İngiliz hektarı halinde satıldı. İngiliz Krallığı'nın yönettiği topraklar da eyaletin yasama organının eline geçti, bunların en önemlisi New Hampshire ormanlarıydı.

---

* İngiliz Dönümü = 0, 405 hektar (ç.n.).

[22] Claude Halstead Van Tyne, *The Loyalists in the American Revolution* (New York: Macmillan, 1902), s. 280.

İnsan hakları ve özgürlükler hakkındaki bu yoğun politik eğitim Amerika'da hiçbir şeyi olmayanlara yardım edemedi, ama durumlarına dikkat çekebildi. Philadelphia'daki Quaker oligarşisi, vatanseverlere yaptıkları muhalefet kadar kararlı biçimde köleliğe karşı da savaştı, bu büyük ölçüde pasifistliklerine bağlıydı; aslında, dünyada kölelik karşıtı ilk dernek 14 Nisan 1775 tarihinde Quakerlar'ın Philadelphia'daki bir toplantısında kuruldu. Sonrakiler kadar bu dernek de, Benjamin Franklin, Benjamin Rush, Abigail Adams, Tom Paine gibi önde gelen şahsiyetlerden ve çok sayıda küçük dini mezhepten doğrudan veya dolaylı destek gördü. Pennsylvania 1780'de köleliği yavaş yavaş kaldırmaya başlayan bir kanunu kabul etti; kanunun girişinde belirtildiği gibi, "Büyük Britanya'nın bizi düşürmeye çalıştığı iğrenç durumdan kurtuluşumuzu düşündüğümüzde, özgürlüğe inancımızın samimiyetini deklare etmeye ve farklı renkte olsa da, aynı kadiri mutlak Tanrı'nın işi olan başkalarına özgürlüğümüzün bir bölümünü sunarak minnettarlığımızın önemli bir kanıtını göstermeye çağrıldık"

Kölelerin Serbest Bırakılmasını Destekleme Cemiyeti, 1785'te New York'ta kuruldu ve benzeri bir cemiyet köle ticaretini 1775'te zaten kaldırmış olan Delaware'de 1788'de kuruldu. Connecticut ve Rhode Island, 1774'te köle ticaretini yasa dışı ilan ederken, Vermont, Pennsylvania ve diğer kolonilerden bile daha önce, 1777 anayasasının kısa ömürlü bir cumhuriyeti olarak kuruluşundan itibaren, gönüllü olmayan herhangi bir hizmetkârlığı yasakladı. 1780'de, Massachusetts Temyiz Mahkemesi, eyalet anayasasının kendi sınırları içinde köleliği kaldırmasını "bütün erkekler doğuştan özgür ve eşittir", diyerek yasalaştırdı. Virginia'da dahi, 1782'deki bir kölelikten kurtuluşu kolaylaştırma yasası sekiz yıl içinde 10.000'den fazla kölenin serbest bırakılmasına yol açtı.

Fakat güney eyaletlerinde tam tersi bir durum hâkimdi. Kuzey Carolina, kölelerin kurtuluşunu Devrim öncesinden daha zor hale getirdi. Güney Carolina, beyaz yerleşimcileri Kıta Ordusu'na askere almakta ikna etmek için onlara bağış olarak köle verdi, onları Güney'den gelen askerlere ödemede bulunduğu bir insan parası birimine çevirdi. Eğer Amerikalılar, Güney'de doksan yıl sonrasına kadar köleliği trajik biçimde kaldırmadılarsa bile, Eski Dünya'dan Yeni'sine taşınan diğer bütün feodal ayrıcalıkları yasal olarak ortadan kaldırdılar.

Kuşkusuz, devrimin yol açtığı eyalet anayasaları Tom Paine'in *Common Sense*'sinden çok John adams'ın nisbeten muhafazakar *Thoughts on Goverment*'ında ifade edilen düşünceleri kendine rehber edindi. Bu nedenle, yeni

eyaletlerin çoğu iki yasama organına sahipti ve oy kullanmak ve resmi makamlarda çalışmak için gerekli mülkiyet nitelikleri birçok insanı onyıllar sonrasına, bu nitelikler tamamen ortadan kalkana kadar oy kullanmaktan mahrum etti. Muhafazakâr Whig'ler iç devrimde bir noktaya kadar baskındılar: "1776'nın Whig liderleri", diyor Douglass, "devrimlerinin, 1688'de olduğu gibi, değiştirdiği şeylerden çok değiştirmeden bıraktığı şeylerin sayısı için muhteşem olduğu konusunda kendilerini çatışma sonrasında kutlayabildi".[23] Radikal eğilimler, İngiliz Devrimi'nde olduğu gibi, en sonunda yenilgiye uğradı.

Yine de, Devrim seferberliği binlerce kişiye politik yaşamda aktif ve doğrudan katılım sağladı. Yalnızca cumhuriyetçiler kralcılara muhalif kalmadı, isim olarak değilse bile pratikte, demokratlar da cumhuriyetçilere muhalif kaldı. Devrim, aslında, Amerikan Cumhuriyeti *içinde* demokrasiyi hem kurdu hem de korudu. Bu demokrasi, çok geniş çaplı önemli işleri denetleyen komiteler biçimini, New England'tan diğer eyaletlere kadar yönetici tabakaların yalnızca devrimden sonra üyelikten çıkarıldığı kent meclisleri biçimini aldı. Demokratik ve popüler milis gücüne büründü. Ve halk, Devrim'in gelişmesini dışarıdan hevesle gözledi, sonrasında onun isyancı kurumları kadar radikal sözdağarını da ödünç aldı. John Adams, komiteler hakkında, "ne muhteşem bir itici güç!" diye yazmıştır. "Fransa onu taklit etti ve bir devrim üretti... Ve bütün bir Avrupa aynı devrimci amaçlarla onu taklit etmeye yöneldi."[24]

---

[23] Douglass, *Rebels and Democrats*, s. 8.

[24] John Adams'tan Dr. J. Morse'a, 22 Aralık 1815, Charles F. Adams, ed., *Works of John Adams*, c. 10 (Boston: Little, Brown, 1856), s. 197.

14. BÖLÜM

SHAYS AYAKLANMASI VE 1789 ANAYASASI

Önde gelen Whig'ler ve radikal vatanseverler, bağımsızlık elde edildikten sonra bile eyaletlerin ne tür bir cumhuriyet kurmaları gerektiği üzerinde mücadelelerini sürdürdü. Ilımlı Whig'lerin çoğunluğu, savaş bittikten sonra güçlü, üniter ve merkezileşmiş bir cumhuriyet kurulması taraftarıydı. John Adams, James Wilson ve Vali Morris'in olduğu kampa şimdi daha az tanınan kişilikler olarak Alexander Hamilton, James Madison ve John Jay dahil edildi. Bunlardan kimileri, kuşku yok ki, daha merkeziyetçi görüşlere sahipti: Hamilton ve Morris anayasal bir monarşiye karşı gelmeyebilecekken, Adams ve Madison sadece "zengin ve yetenekli" olanların iktidarı elinde tutacakları oligarşik bir cumhuriyet –kısaca "ayaktakımı yönetimine" karşı kontrolü elinde tutan bir cumhuriyet– istedi. Öte yandan birçok vatansever, yarı konfederal bir cumhuriyet yanlısıydı: Richard Henry Lee, John Rutledge, Christopher Gadsden, Thomas Jefferson, Patrick Henry ve Samuel Adams, gerçek iktidarı eyalet hükümetlerine veya daha açık ifadeyle, eyalet yasama meclislerine devretme arayışındaydı.

Bununla birlikte, bu grupların hiçbiri yeni cumhuriyeti Devrim'in kurumsal yapısı üzerine, yani kent meclisleri, halk meclisleri, kongreler ve çok gelişmiş komite sistemi üzerine kurma taraftarı değildi. Coğrafi kapsamı genişledikçe güçleri azalan ve gerçek iktidarın temelini oluşturan yerel komitelere karşı tamamen sorumlu olan üst yöneticilerle birlikte "kalıcı bir devrim"in yerleştirilmesine daha az taraftardılar. Hatta zamanla genel kullanıma girmiş olsa da, demokrasi kelimesine çok az kişi itibar ediyordu. Komite sistemi, yerlerine eyalet yönetimleri geçince, mümkün olan en kısa sürede dağıldı, bazen düşmanlıklar sona ermeden de önce. Pennsylvania'da Quaker'ları yerinden etmiş

ücra bölge çiftçilerinin yönetimi olan radikal 1776 Anayasası, Philadelphia'lı elitlerin ayrıcalıklarını 1790'da yeniden kuran, iki meclis ve bir valiye dayalı olan yapıyla değiştirilince sona erdi. Aynı zamanda, eyalet hükümetleri kent meclislerinin ve halk meclislerinin yerini valiler ve kent konsülleri ile değiştirmekte kararlı ve büyük ölçüde başarılı olan çabalara giriştiler. Herhangi bir adam, diye yazıyordu Gansden, "ülkesi onu savaş esnasında hangi duruma sokmuş olursa olsun... bütün sitemleri ve kişisel duygularını devletin (yurttaşların bu devletin yasamalarının ve valilerinin elini serbest bırakması gerekiyordu) bekasına feda ederek yeniden neşeyle saflara" katılmalıdır.[1] 1783'de Charleston'un beklenildiği gibi birleştirilmesini, çoğunun politik yönetim biçimi kent meclisleri olan New Haven, New Jersey ve Virginia'daki kasabalar takip etti. Ne ki, "civic" eklemlenme dalgası New England'ın büyük bölümünde durduruldu, bu eyalette Sam Adams ve yandaşları Boston Kent Meclisi'ni kendi deyimleriyle tiranlığın tecavüzünden kurtardılar. Beledi özyönetim üzerine olan çatışma, aslında zengin ve göreli olarak fakir olanlar arasındaki bir düelloydu: neredeyse bütün vakalarda, nüfusun ticaretle uğraşan ve patrisyen olan tabakaları ateşli biçimde sivil demokrasi muhalifi iken, daha az şanslı olan zanaatkârlar, işçiler, radikal entelektüeller ve çiftçiler bunu kararlı biçimde destekledi.

Massachusetts'de, yeni eyalet anayasası –şimdi öncelikle muhafazakâr avukat John Adams ile taviz vermez işadamı James Bowdoin tarafından savunuldu– oy kullanmak için gerekli mülkiyet şartlarını, kent meclislerinin direnişine rağmen yüzde 50 ile kabul etti ve senato, temsilcilik ve valilik bürolarında olabilmek için oldukça fazla miktarda arazi sahibi olma koşulu getirdi. Bu anayasa, diğerleri gibi, açıkça tüccarların, avukatların ve varlıklıların çıkarlarını yansıtıyordu. Samuel Eliot Morison'un gözlemlediği gibi, "1780 [Massachusetts] Anayasası, avukatların ve tüccarların anayasasıydı, hükümetin en üst güvertesinin etkili olması ve demokratik korsanlara karşı mülkiyeti korumaya yönelikti".[2] Massachusetts, bu konuda, Devrim'den sonra yıllarca geri döndürülmeyecek bir gerileme içine girdi.

---

[1] Pauline Maier, "The Carleston Mob and the Evolution of Popular Politics in Revolutionary South Carolina, 1765-1784", *Perspectives in American History*, c. 4 (1970), s. 191.

[2] S.C. Morison, "The Struggle over the Adoption of the Constitution of Massachusetts, 1780", Massachusetts Historical Society, *Proceedings* 50 (1916-17).

Konfederasyon Maddeleri

Yine de, konfederalistler 1780'lerde ulusal seviyede merkeziyetçilere baskın görünüyordu. Krallığın keyfi yönetimine karşı yıllardır çatıştıkları için, tekil bir yönetim olarak tanımlamaya devam ettikleri herhangi bir merkezi otoriteye karşı Amerikalılar fazlasıyla güvensiz hale gelmişti. Devrimci çatışmanın ateşi içinde kaleme alınan ve 1781'de eyaletler arası işbirliği için anayasal belge olarak kabul edilen Konfederasyon Maddeleri, eyaletler arasında sadece gevşek bir ittifak yarattı; on üç yeni ve bağımsız cumhuriyet ortaya çıkardı.

Maddeler, bu anlamda, hiçbir şekilde yerel organlara ve bağımsız birimlere dayalı bir demokrasi olmasa bile, adem-i merkeziyetçi olan bir ulusal idare biçimi yarattı. İkinci madde oldukça açık biçimde; "Her eyaletin, egemenliğini, özgürlüğünü ve bağımsızlığını ve Kongre'de toplanmış Birleşik Devletler'e bu Konfederasyon tarafından açıkça devredilmeyen her yetkiyi, yetki alanını ve hakkı koruduğunu" bildirdi. Konfederasyon kongresi, yalnızca yasa çıkarma yetkisine değil, yürütme yetkisine de sahipti ve delegeler "her bir eyaletin yasama organının yürüteceği bir tarzda yıllık olarak atandı; her bir eyalete delegelerini veya onlardan herhangi birini, yılın herhangi bir zamanında, geri çağırma ve yılın geri kalan zamanında onların yerine başkalarını gönderme yetkisini bıraktı" (Madde 5). Her bir eyalet büyüklüğünden bağımsız olarak en az iki üyeye sahip olacaktı ve hiçkimse altı yıllık dönem boyunca üç yıldan daha fazla delege olamayacaktı" (Madde 5). Yalnızca Kongre oturumları arasında bir araya gelen yönetimin "icra organı" yalnız tek bir başkandan değil, her eyaletin büyüklüğünden ve nüfusundan bağımsız biçimde oy hakkına sahip olduğu bir Eyaletler Komitesi'nden oluşuyordu (Madde 9).

Konfederasyon'un merkezi hükümeti neredeyse her kaynak ve otorite için eyaletlerin yasama meclislerine bağımlıydı. Bu açıdan, Birleşik Devletler tipik bir ulus-devlet değildi. Profesyonel bir ordu bulundurması açıkça yasaklanan Kongre, gerektiğinde kendisinin askeri güçlerle, "ortak savunma ve genel refah için", desteklemesinde de tamamen eyaletlere bağımlıydı. "Dokuz eyalet onaylamadığı sürece", milislere ve deniz kuvvetlerine seferberlik çağrısında bulunamadı. Her eyalet oybirliği içinde anlaşmadığı sürece, Kongre ne vergi koyabiliyor ne de gümrük vergisi toplayabiliyordu, dolayısıyla eyaletlerin yasama meclislerine mali kaynak açısından alabildiğine bağımlıydı. Bir eyalet, Kongre'nin istediği geliri veya askeri gücü karşılayamadığında –aslında durum her eyalette böyleydi–, Kongre onu cezalandırmıyordu. Ödünç fonlar alı-

namıyordu. Para basabilse de, yedisinde fiilen gerçekleştirdiği gibi, eyaletler de para basabildiğinden, dolaşımdaki para ve genelde bankacılık sistemi üzerinde ulusal hükümet bir kontrole sahip değildi. Eyaletler arasında ticari anlaşma yapma veya bir eyaletin içişlerinden herhangi birine, bu yaklaşan bir iç savaşla karşılaşma olasılığı olsa dahi, müdahale etme yetkisine sahip değildi; "Kongre'de toplanmış Birleşik Devletler'in oy çokluğu ile karar verilmemiş başka herhangi bir konuda sorma hakkına da sahip değildi".[3] Britanya ile savaş kazanılmış olduğundan, eyaletler Kongre'nin taleplerini kabul etmeye daha az eğilimliydi ve kendilerini giderek egemen cumhuriyetler olarak gördüklerinden böylesi bir birliğe karşı kayıtsızdı. Kolonilerin önceki çatışmalar sırasında oluşturdukları devasa borçları ödemekten Kongre sorumluyken, eyaletler paylarına düşeni yalnızca çok yetersiz kaynaklarla karşılamaya hazırdı.

Konfederasyon Maddeleri merkezi otoriteye karşı eyalet erkini ısrarla korumuş olsa da, bu sistem iktidarın kentlere ve yerel bölgelere dayandığı noktaya kadar adem-i merkezileştirilmemişti. Maddeler, yasama yetkisini eyaletlerin yasama meclislerine devrettiklerinden, politik otorite Maddeler'in kendisinden ziyade eyalet anayasaları tarafından tanımlandı. Güney eyaletlerinin ve hatta Massashusetts'in anayasası açıkça oligarşikti ve yasama meclisleri, genellikle kendi valilerini (yasa gücüne sahip kanunları veto edemezlerdi) seçtiler ve aslında yasama meclislerinin emri altında olan mahkeme kararları üzerinde tam bir kontrol uyguladılar. Vali, hakimleri atayabilse de, aslında yasama meclisinin kontrolü altında kaldı.

Oligarşik eğilimler hâlâ cumhuriyetçi eğilimlerle genellikle birbirine karışmıştı. Yasama eyalet meclislerinin gücünü dengeleyen şey yurttaşların sahip olduğu kayda değer güçtü. Seçimler yıllık etkinliklerdi ve seçmenler, çoğunluğu genellikle geniş bir oy kullanma hakkına sahip olan bağımsız yeoman çiftçilerden oluşmaktaydı. Pennsylvania, Kuzey Carolina ve New Hampshire'da oy kullanabilmek için koloni dönemindeki en kutsal şey olan mülkiyet, yerini sadece vergi ödeme koşuluna bırakmıştı. Tipik biçimde, New England eyaletleri çok geniş bir seçmen tabanına dayanmaktaydı; 1777 kadar erken bir tarihte Vermont, erkeklerin oy kullanması için hiçbir mülkiyet ve vergi ödeme yükümlülüğü getirmedi. Vermont'u çok kısa bir süre sonra, yasama meclisleri

---

[3] Articles of Confederation, 1777 (1781), *Sources and Documents Illustrating the American Revolution, 1764-1788 and the Formation of the Federal Constitution*, ed. Samuel Eliot Morison, 2. basım. (Oxford University Press, 1965), s.178-186.

karar verdiklerinde çok kolaylıkla değiştirecek geniş bir seçmen kitlesinin oy kullanımını mümkün kılan Pennsylvania ve Rhode Island takip etti.

Merill Jensen, "Çiftçiler hiçbir şekilde Amerikan aristokrasisine karşı oy kullanmadı, çünkü onların çoğu birçok konuda eşdeğer ölçüde muhafazakârdı" gözleminde bulunsa da, "kağıt para ve borç toplama politikaları gibi kırsal çıkarlar işin içine girdiğinde, yerel yönetim yine azınlıktan –azınlık, büyük kentlerde tüccarlardan, finansörlerden ve ticaret adamlarından oluşuyordu– daha çok oy alabilirdi ve almıştı"

> Ve böylesi durumlarda, büyük baskı altındaki azınlığın yardımına başvurabileceği merkezi bir yönetim yoktu; valiler veto hakkına sahip değildi; mahkemeler zayıftı. Bu yüzden, Amerikan Devrimi, Büyük Britanya'nın zora dayalı otoritesini yıkmakla ve Konfederasyon Maddeleri altında farklı eyaletlerde gerçek yerel yönetimi kurmakla, Amerika'nın demokratikleşmesini mümkün kıldı.[4]

Newburgh

Muhafazakâr Whigler, Konfederasyon Maddeleri tarafından yaratılan bu yönetim şeklini tamamen kabul edilemez buldu ve tüccar sınıflar ile sözcülerinin o azalmayan "ayaktakımı yönetimi" korkusu savaştan sonra özel bir şiddetle yeniden su yüzüne çıktı. Gerçekte savaş 1781'de sona erdiğinde, Alexander Hamilton ve Vali Morris gibi elitist gericiler, yeni kazanılmış cumhuriyeti bir monarşi kurarak, ya da başarısız olduğu takdirde, eyaletleri askeri yönetim altına alarak dağıtmaya kararlıydılar.

Bu amaçla, ordu içindeki yaygın hoşnutsuzluğu istismar etmeye çalıştılar. Kıta Ordu'sunun Yorktown'da 1781'deki kesin zaferine rağmen, askerler dört, hatta altı yıl boyunca çok az para almıştı veya hiç para almamıştı. Washington, askerlerine ücret ödemek ve onlara savaşırken söz verilen emekliliklerini sağlamak için Kıta Kongresi'ne yalvardı. Fakat hiçbir parasal kaynak sağlanmadı. Ödeme yapılmayan, çok yoksul, gelecekleri belirsiz olan bu askerler, özgürlüklerini savunmaya kendilerini feda ettikleri halkın, onlara minnet duymadığını düşünüyordu.

Yorktown'dan sonra kırgın olan ordu, militan bir subay grubu ile birlikte Newburgh'de (New York) bulunan ordu karargâhının etrafında toplanmıştı. Washington, memleketi Mount Vernon'a dönmek yerine askerleriyle kaldı ve onları teskin etmeye çalıştı. Washington, Philadelphia'daki Kongre'ye askerle-

---

[4] Merrill Jensen, *The New Nation* (New York: Vintage Books, 1950), s. 128.

rin hayal kınklığını açıklamak üzere bir subay komitesi göndermiş ve askerlere verilen mali vaatlerin yerine getirilmesi için tekrar istekte bulunmuş olsa da, iflas etmiş olan Kongre hiçbir şey yapamadı. Aslında, komitenin oraya varışından hemen sonra, komiteye vergi toplama izni verecek bir yasa tasarısı, iki eyaletin karşı oyuyla iptal edildi.

Komitedeki subaylar, Philadelphia'da bulundukları sırada, ellerindeki borç senetlerini Konge'den tazmin etmekle ilgilenen finansörler olan Vali ve Robert Morris ile görüş alışverişinde bulundu. Subaylar ve finansörler, ortak noktalarını keşfettikten sonra, ordunun ödeme yapılana kadar dağıtılmaması gerektiği konusunda ve ödeme yapılmadığında, subayların isteklerini –ve, belirtmeye gerek bile yok, hükümete kredi verenlerin isteklerini– karşılayabilecek güçlü bir merkezi yönetim kurmak için ordunun kullanılması konusunda anlaştılar. Bu planın başarısı, ordu subayları açısından, General Washington'la işbirliği yapılmasına dayanmaktaydı. Washington'dan komplocular, bir Bonaparte prototipinde olduğu gibi, ordu liderliğini, Kongre ve eyaletlerin yasama meclislerinin dağıtılmasını ve belki de anayasal bir monarşiye dönüşmesini kabul etmesini umut ettiler.

Bu karşı devrimde Washington'un desteğini kazanma görevi Alexander Hamilton'a düştü. 1783 Şubat ortalarında, havuç-sopa politikası peşinde olan Hamilton, Newburgh'deki Washington'a, Kongre'nin askerlere ödeme yapamayacağını ve bunun gelecek Haziran'da açıkça ortaya çıkmasıyla birlikte ordunun "kendi adaletini sağlamak için"[5] silahlanacağı konusunda uyarıda bulunan, dikkatlice hazırlanmış bir mektup gönderdi. Washington ile veya onsuz yapılabilir, diye uyarıyordu Hamilton, fakat Washington olmaksızın "yakınıp duran ve acı çeken orduyu itidal sınırları içinde tutma zorluğu ortaya çıkacaktır", diye de ekliyordu. General için daha tercih edilebilecek olan seçenek, diyordu, ülke üzerindeki kontrolü almakta ve "Birleşik Devletler'e kredi vermiş olanlara adalet sağlayabilecek"[6] bir vergilendirme sistemini kurmakta askerlere önderlik yapmak olacaktı. Monarşi, tarih boyunca en çok bilinen ve dünyada bugün en yaygın olan yönetim biçimidir, diye belirtiyordu Hamilton: Washington, kral olma önerisini kabul ederek yalnızca dönemin normlarını izlemiş olacaktı.

---

[5] James Thomas Flexner, *Washington: The Indispensable Man* (Boston: Little, Brown & Co., 1975), s.172.

[6] Agy., s. 171.

Washington'un kendi güvenilir temsilcilerinden biri olan Joseph Jones, ordu içindeki tehlikenin aslında gerçek olduğunu ona teyid etti. Kumanda ettiği adamları arasında General'in itibarı "ordu içindeki tehlikeli kombinasyonlar" tarafından sistematik olarak sarsılmaktadır, diye uyarıda bulunuyordu, "sizin muhalefetinizin ağırlığı onların hırslı tasarılarına hiçbir şeyin engel olmadığını kanıtlayacağı için" ve plan Washington olmadan da gerçekleştirilebileceği için, darbe planıyla beraber olmayı reddetmeliydi. Washington, durumu kendisi araştırdığında Jones'un haklı olduğunu gördü; askerlerin ruh hali onun tahmin ettiğinden daha isyancıydı.[7]

Varolan itibarı ile Washington, Hamilton'un önerisini Mart ayında mümkün olan en sert kelimelerle reddetti ve "sivil kargaşalıklar üretecek ve kanla sonlanacak" bir girişime liderlik etmeyi kabul etmedi. "Beni bugüne kadar yöneten aynı kararlı davranış tarzını takip edeceğim", diye yazıyordu, "ordunun duyarlı ve nitelikli bölümünün benim birden çok olayda gerçekleştirdiğim hizmetlerden haberdar edilmemiş olamayacağı konusunda (onları bilgilendirmek bana asla acı çektirmese de) tamamen ikna olmuş durumdayım".[8]

Komplocular Washington'u devre dışı bırakmak zorunda kalacaklarını anladıklarında, Jones'un uyarıda bulunduğu "ordu içindeki tehlikeli kombinasyonların" sayısı ve kararlılığı hızla arttı. General'in kendisini şiddetle eleştiren ve yaklaşmakta olan askeri darbeyi tartışmak üzere subaylara toplantısı çağrısında bulunan imzasız broşür Newburgh'ün her tarafında dolaştı. Askerlerine ödeme yapılması konusunda elinden bir şey gelmemesinden dolayı üzüntüye kapılan Washington, yine de, "çok büyük bir uçurumun kenarında sendelemekte olan ayağı derhal yakalamak" zorunda olduğunu hissetti. Yaklaşmakta olan kitlesel toplantıyı başka tarafa yönlendirmek için, 15 Mart 1783 tarihli Newburgh'deki kendi toplantı çağrısını yaptı. "Bu, belki şimdiye dek Birleşik Devletler'de gerçekleşen en önemli tekil toplantıydı", diyor Washington'un biyografisini yazan James Thomas Flexner[9] –General tarafından alınan bir karar Devrim'i belki bir yenilgiden ve önceki kolonileri içerdeki monarşik yönetimden kurtaracaktı.

Washington, çağrı yaptığı toplantıya katılmayacağını subaylarına çıtlatsa da, aniden ortaya çıkışı toplantıdaki isyancı subayları şaşkınlık içinde bıraktı.

---

[7] Agy., s. 171.

[8] Agy., s. 172.

[9] Agy., s. 174.

Öfkeli adamlarına, onlardan bir tiranlık kurmaları istenen ülkenin "kadınlarımızın, çocuklarımızın, çitfliklerimizin ve diğer sahip olunan şeylerin ülkesi" olduğunu anlattı ve "yükselen imparatorluğu kan gölüne çevirmemeleri" için onlara yalvardı. Fakat adamlar buna tamamen kayıtsız kaldı. Washington, daha sonra bir kongre üyesinden gelen bir mektup çıkardı, fakat mektubu okumak için gözlüklerini takmak zorunda kaldı. Adamları onu daha önce gözlüklerle hiç görmemişti. "Ülkeme hizmet ederken sadece saçlarım beyazlamadı, neredeyse körleştim", diye alçak sesle açıklama gereği duydu. Onun o anlık çaresizliği, etrafında toplanmış olan adamların kalplerini tamamen kazanmasına yol açtı ve kumandanlarının zayıflığı konusunda kuşkulandıkları için pişmanlık duyarak gözyaşlarına boğuldular. Komplo basitçe çözüldü. "Tek bir kişinin ılımlılığı ve özelliği", diye yazıyordu Jefferson, "Devrim'i, diğer birçoğunda olduğu gibi, yerleştirmeye çalıştığı özgürlüğün yozlaşması sonucu sona ermekten belki de kurtarmıştı".[10]

Shays Ayaklanması

Yarıda kalan darbe, adem-i merkezi Konfederasyon Kongresi ile Konfederasyon Maddeleri'ni yerlerinde bıraktı ve cumhuriyetin zengin bankerleri, konfederal yönetimi değiştirme umudunun bilinmeyen bir tarihe ertelenmiş görünmesi nedeniyle ondan çok daha fazla nefret etti. Cumhuriyetin karşılaştığı bütün zorluklar bu adamlar tarafından Maddeler'den kaynaklanıyormuş gibi gösterildi ve sonradan milliyetçi veya "federalist" olarak adlandırılan Devrim tarihçileri, Konfederasyon dönemini en karanlık renklere boyadılar. Aslında, 1780'ler savaş zamanındaki altüst oluşlardan sonra kararsız bir iyileşme olarak tanımlanabilecek bir dönemdi. Amerika'nın liman kentleri ile Avrupa arasındaki ticaret, düşmanlıkların sona ermesinden kısa süre sonra canlanmaya başlamıştı ve Eylül 1783 Barış Antlaşması ile –Britanya eski kolonilerini "özgür, egemen ve bağımsız" ülkeler olarak kabul etmişti– Amerikan gemileri ticaret yapmakta emperyal sistemdekinden çok daha serbest olmuşlardı. Güney ekonomisi de hızla toparlandı: ürettiği tütün, çivit ve hammaddeleri Britanya'nın çok acil olan ihtiyaçlarıydı ve böylelikle eski iki düşman arasında canlı bir ticaret başladı.

[10] Agy., s. 175.

Özellikle Boston kenti içindeki ve civarındaki nüfus aslında büyüyen kâr ve genişleme fırsatlarından beslenen bir pazar ekonomisine yönelmişti. İngiliz kitlesel imalat yöntemleri konfederasyon döneminde Birleşik Devletler'e girmeye başlasa da, Boston, diğer Amerikan kasaba ve kentlerinden daha büyük bir endüstri kenti değildi; fakat kırsal Amerika'nın büyük kısmından farklı olarak, temel değişim aracı takastan ziyade paraydı ve ihtiyaçlar evde üretilen mallardan ziyade, giderek başka kişilerin kendi emekleriyle ürettikleri malların satın alınmasıyla karşılanıyordu. Kent nüfusu, ağırlıklı olarak tüccar, zanaatkâr, spekülatör ve profesyonel meslek sahibi bir kitleden oluşuyordu; Boston, gerçek ilgisi açıkça iş ve ekonomik büyüme olan ticari bir kentti.

Bunun aksine, ücra bölgelerin tarımsal kültürü sahil kentlerinin kültüründen radikal biçimde farklıydı. Orta ve Batı Massachusetts'e yerleşmiş olan çiftçiler, onları neredeyse tamamen kendine yeterli kılan mütevazı bir geçimlik tarım geliştirmişlerdi ve az bir paraya, o da lüzumlu ise, ihtiyaçları vardı. Kendisi ve ailesinin tümü için "[çiftliğinde] üretime dayalı iyi bir yaşam" sağlayabileceğini söyleyen yeomanların sayısı az değildi. "Ne giyecek, ne yiyecek, ne de içecek satın alınıyordu; zira bunların hepsini çiftliğim sağlamaktaydı".[11] Böyle bir yeoman, kuşku yok ki, genellikle Deerfield ve Northampton'daki mağazalardan gözlük, barut, demir, tıbbi malzeme ve benzeri şeylerle değiş tokuş yapmak için üretmiş olduğu tahıl fazlasını getirirdi, fakat bu ticari işlemler genellikle paradan çok takas usülü ile yapılırdı, yiyecek maddeleri ve ev dokuması giyecek, yakın yerlerdeki zanaatkârların yaptığı veya uzak kentlerde yapılan el yapımı araçlarla değiş tokuş edilirdi.

David P. Szatmary, Whately (Massachusetts)'deki bir yeoman ailesinin bütçesine bu açıdan neredeyse hiç değişmezmiş gözüyle bakıyordu:

> 1784'te, yirmi dokuz yaşındaki çiftçi Paul Smith, kendisinin eline bakan üç kişiye sahipti ve elli altı İngiliz dönümü toprağı, bir öküzü, iki ineği ve altı domuzu vardı. Kendini ve ailesini bir yıl süreyle beslemek için kabaca 60 bushel [İngiliz kilesi] una, 500 pound domuz etine, 200 pound sığır etine, giyecek elbise yapmak için ketene ve ailesinin karnının doyması için az miktarda bezelye, şalgam, patates, meyve ve havuca ihtiyacı vardı. İlaveten, gelecek yılın tohumu için tahıla, ineklerini beslemek için bir diğer 16 bushel mısıra, tahılı una dönüştüren de-

[11] "Diary of George Richard Minot, 9 Haziran 1787, David P.Szatmary, *Shays' Rebellion* (Amherst: University of Massachusetts Press, 1980), s. 1.

> girmenciye ödemede bulunmak için az biraz tahıla ve öküz ve inekleri için yaklaşık 5 ton samana ihtiyacı vardı.[12]

Dahası Smith, Pazar ekonomisinin dışında olan bir hayat sürüyordu:

> Bu acil ihtiyaçlar için yalnızca gerekli olduğu kadar arazi kullandı. Elli altı İngiliz dönümü arazisi, kendisi ile karısının emeği ve Whately'in Connecticut Nehri'ne yakınlığı göz önüne alındığında, pazar için fazla tahıl yetiştirme şansına sahip olsa da, genellikle yalnızca kısa süreli ihtiyaçları için gerekli olan toprağı ve emeği kullandı.[13]

Çoğunlukla kendisini ve ailesini makul koşullarda geçinmek için için çiftçilik yapan bu on sekizinci yüzyıl New England yeomanı, ticarete veya yeniliğe herhangi bir yönelimden yoksundu ve atalarından miras kalan çok geleneksel yöntemleri takip ediyordu. Yalnızca ailesinin basit ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar bir toprağı ekip biçen ve başkalarına hizmetten azade olan bu yeoman, güçlü bir bireysellik ve ahlâki doğruluk duygusunu ve dışarıdaki davetsiz ticari misafirlerden bağımsızlığı savunmaya kararlı bir isteği güçlü biçimde besleyen pazar öncesi bir kültürde yaşadı. Buna karşın, bu neredeyse değişmez hal bireyci değildi; daha ziyade topluluğun birbirine bağımlılığını güçlendiriyordu. "Kendi otonomilerinden övünç duysalar da", diye gözlemliyor Szatmary,

> yeoman, topluluk tarafından yönetilen bir kültürde yaşadı. Ekim ve hasat işlerinde aileler ve arkadaşlar, o zorlu işleri kolaylaştırıyordu. Yeoman'ın bağımsız statüsü, ayrıca, ne kendine yeterli olan ne de basitçe rekabetçi olan bir topluma yol açtı; bunun yerine işbirlikçi, topluluk-yönelimli bir ilişki ağına neden oldu.[14]

Gerçekten, New England yeomanının sahip olduğu bağımsızlık, içinden geldiği yardımlaşmacı toplumsal tabanın bir işleviydi. Evde üretilen malları ve nesneleri takas etmek, araçları ve aygıtları paylaşmak, hasat zamanlarında karşılıklı bir yardımlaşma sistemi içinde ortak işe girişmek, yeni gelenlere hububat ambarı yapımında, mısır soymada, tomruk yuvarlamada ve benzeri işlerde yardımcı olmak, dağınık çiftlik evlerini birleşik bir topluluk haline getiren vazgeçilmez bir harçtı.

Buna karşın, ister iyi ister kötü yönde olsun, bu kültür dış dünyanın etkisine direnemedi. 1780'ler başında, pazar ekonomisi iç bölgeden orta ve batı

---

[12] Szatmary, *Shays' Rebellion*, s. 2.

[13] Agy., s. 2.

[14] Agy., s. 6-7.

Massachusetts'e sızmaya başladı; yeoman kültürünü Szatınary'in bir "borç toplama zinciri" olarak adlandırdığı şeyle yavaş yavaş bağladı. "Zincir", büyük İngiliz armatörlerin Boston'lu tüccarlara önceden verdikleri borçların ödenmesini Amerika'dan istemesiyle yurtdışında başladı. Bu armatörler ödemede madeni para –bu altın veya gümüş paradır– dışında hiçbir şeyi kabul etmedi, çünkü kâğıt para neredeyse değersiz hale gelmişti. Fakat altın ve gümüş para, savaş sıkıntısı içindeki Yankee tüccarlar arasında görece azdı, bu durum borçların tamamını ödemekte onları aşırı ölçüde zorluyordu. İngiliz armatörler, mallarına karşılık madeni para isteyerek Amerikalı tüccarlar üzerinde çok fazla yük oluşturdu; tüccarlar, Deerfield ve Northampton'daki dükkanlara perakende mal satmak için aldıkları borçlarla Connecticut Nehri boyunca iş yapan tacirlerden madeni para isteyerek bu yükü onların sırtına yıktı.[15]

Bu "borç toplama zincirinin" en ucunda duran yeomanlar, şimdi yerel bakkalların yalan dolanları ile yalnızca geçmişte sahip olduklarından daha çok mal satın almadı, aynı zamanda bütün ödemelerinde ve bütün borçlarında takastan ziyade para kullandı. Çiftçiler paraya sahip olmağından, bakkallar satın aldıkları için onlara kısa vadeli borç vermeyi kabul etti. Zamanla, çoğu çiftçi önemli miktarda borçlu hale geldi ve borç olarak aldığını tamamen ödeyemedi, en azından "borç toplama zinciri" boyunca herkesin talep ettiği –ve önemli miktarda yoksunluk duyduğu– altın ve gümüş para cinsinden.

Bu "zincir", topraklarını borç toplayan tüccarlara ve spekülatörlere karşı kaptırma tehlikesiyle karşılaşan yeomanların geleneksel, temelde bağımsız olan yaşam tarzını 1780'lerin sonuna doğru ciddi biçimde tehlikeye sokmaya başladı. Kredi verenlerin altın ve gümüş para baskısı altındaki tüccarlar ve bakkallar, çiftçilere verdikleri borçları geri alma talepleriyle mahkemeleri doldurdu. Birçok çiftçinin arazisine, büyükbaş hayvanına, araç gerecine, evine ve hatta mobilyasına, genellikle kendi elleriyle işlediği değerli şeylerine el konuldu; bir yeomanın el konulmuş malları borçlarını ödemeye yetmiyorsa, o kişi hapsedilme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu. Massachusetts Genel Savunma Mahkemesi raporu, Ağustos 1784 ile Ağustos 1786 arasında, yalnızca Hampshire Bölgesi'nden yaklaşık üç bin borç davası içeriyordu: 1770-72 tarihleri arasında gerçekleşen davaların iki buçuk katıydı bu. Yerel bölgede, on altı yaş üzerindeki erkek yurttaşların en az yüzde 31'i bu koğuşturma dalgasından

[15] Agy., s. 19.

nasibini aldı ve Essex, Bristol ve Bekshire bölgeleri bu yüzdelerle karşılatırılabilir hale geldi. Massachusetts bu koğuşturma dalgası içinde tek başına değildi: Connecticut'daki vergi mükelleflerinin yüzde beşinden fazlası, 1786'da borçlarından dolayı mahkemelik olmuştu ve ayrıca New Hampshire ve Vermont'ta bu türden sayısız dava vardı.

Massachusetts Genel Mahkemesi, yeomanların hiddetini artırmak istermiş gibi, sahil kentlerinin tüccar sınıflarının isteği doğrultusunda devletin vergi toplama sistemi yanında yer aldı, vergi yükünün aslan payını satılabilir mallardan ziyade toprak üzerine koydu. Söylemesi bile fazla, vergiler, borç ödemeleri gibi, genelde altın ve gümüş para cinsinden istendi.

Çiftçilerin çoğu, özellikle Devrim'e katılmış oldukları için, sevdikleri yaşam tarzından onları yoksun bırakacak kentli gişimcilere karşı eyleme geçmeden onların isteklerine izin vermek istemiyordu. Yeomanlar arasında, Mart-Haziran 1774'ün Hoşgörüsüzlük Yasası'na karşı olan davranışlarını tekrarlamaya başladıkları –bu eylemleri Britanyalılara karşı on yıl önce destekleyen Whig'leri çok şaşırtan– kendiliğinden bir hareket patlak verdi. Şimdi bütün Massachusetts, Vermont ve New Hampshire'daki kent meclislerinde, on yıl önceki Devrim'e yol açan meclisleri korkutucu bir şekilde asımsatan yerel bölge kongreleri için çağrı ilanları yapıldı. Massachusetts'de, devletin kağıt para basması ve borç yardımını desteklemek için devletin borç ödemesinin yasal bir biçimi olarak mal vermeyi kabul etmesi talebinde bulunuldu. Eyaletteki bütün kentlerin neredeyse üçte biri Genel Mahkeme'ye böylesi isteklerde bulunan dilekçeler gönderirken, Vermont ve New Hampshire'da önemli eylemler yapıldı.

Şehirli tüccar elitler bu barışçıl dilekçelere ısrarla direndi; aslında, dilekçeleri kibirlice, sözleşmenin ve parasal zenginliğin kutsallığını takdir etmekten tamamen yoksun, kırsal bir arkaik dünyadan gelen başvurular olarak gördü. Kağıt para, yasal olmasına karşın püriten şehirli elitlerce metalik para ile farkı açısından ahlâkdışı görüldü; bütün tüccarların "borç zinciri" boyunca Boston'dan sınır bölgelerine dek onları kandırmasıyla maruz kaldıkları borçlar için çiftçileri muhtemelen arsızca savurganlıkla suçladılar. Finansal spekülatörler aynı zamanda yeni Amerikan parası olarak adlandırılan Continentals'in değerini düşürürek borç baskısı altındaki eski devrimcilerin ellerindeki, sonradan ipotekten kurtardıkları bütün malları skandalvari düzeyde düşük fiyatlarla satın aldılar, bu onları yalnızca bir sadaka parası karşılığında satmış olan askerlerin hiddetini daha da artırdı.

Büyük ölçüde kıyı elitlerinin etkisi altındaki eyalet yasamaları da yeomanların taleplerine kulaklarını kapadı. Aslında, çoğu yasama meclisinin toplandığı Boston, Hartford ve Exeter gibi eyalet başşehirleri ticaret merkezleri olarak ikiye katlandılar; bu nedenle, Massachusetts, Connecticut ve New Hampshire'daki tüccarlar ve hukukçular, eyalet politikasını doğrudan etkilemek için fiziksel olarak daima hazırdı ve iyi bir konumdaydı. Eyalet yasamaları, sürpriz oluşturmayacak biçimde, kâğıt para basmayı kararlı biçimde reddederek metal paradan yana olmaya eğilimli oldu; yalnızca Rhode Island metal olmayan para kullanımını onaylayarak yeomanların isteklerine kulak verdi.

Borç koğuşturmalarının devam etmesi ve eyalet temsilcilerinin çiftçilerin kötü durumuna kayıtsız kalması, barışçıl hareketi şiddetli isyana itti. 1786 yazının sonlarında, birçok Massachusetts'li yeoman, eyaletin iç bölgelerinin çoğunda mahkemeleri sistematik şekilde kapatan milisler oluşturdu. Kendilerini Düzenleyiciler olarak adlandıran bu silahlı çiftçiler, Carolina ücra bölge çiftçilerinin devrim öncesi tehditkâr tarımsal isyanını başlattı. Tarihe, Hampshire Bölgesi "Halk Komitesi"nin birçok eşdeğer üyesinden yalnızca biri olan devrim savaşı artığı Danel Shays'e atfen Shaysistler olarak geçtiler.

Vermont, Connecticut ve New Hampshire'da, Shaysist hareket, çoğunlukla yerel polis memurlarını destekleyen varlıklı insanlardan oluşan yerel milislere kolayca boyun eğen disiplinsiz kalabalık eylemleri biçimini aldı. Fakat Massachusetts'de, isyan ciddiyet kazandı, potansiyel olarak devrimci bir biçim aldı. Eyaletteki Shaysistlerin çoğu yalnızca Devrim artıkları değildi, bazıları subay olarak bile hizmet etmişti ve nasıl plan yapılacağını ve mücadelenin nasıl sürekli bir kampanya haline getirileceğini biliyordu. Danial Shays'in kendisi bir yüzbaşı olarak hizmet etmişti; Luke Day, Agrippa Wells ve Adam Wheeler gibi onun yoldaşı olan diğer liderler gibi. Massachusetts Shaysistleri, aslında, disiplinsiz, kötü eğitimli kalabalıklar değil, yetenekli askeri liderleriyle diplinli, belli bir amacı olan ve iyi eğitimli askerlerdi.

Bundan başka, milislerinin her biri, her yerel bölgede silahlı güçlerin askeri önderleri gözüyle bakılan ve bu güçlerin en yüksek askeri ünitesi olarak kalan yerel bölge komiteleri ("Halk Komiteleri") etrafında kurulmuş tipik özgürlükçü bir anlayışla örgütlendi. Bu yapı, bilerek veya bilmeyerek, bütün hareket üzerinde en üst komuta ihtiyacını karşıladı. Yerel milislerin komite liderleri subaydan çok bir yönetici olarak hizmet ediyordu ve her önemli kararda ve eylemde adamlarının uzlaşması vazgeçilmez bir rol oynuyordu. Richard M. Brown'un Amerikan kırsal isyanları tartışmasında gözlemlediği gibi, "ücra

bölge isyanının elebaşısı, örneğin John Adams'ın vatansever hareketindeki gibi, yukarıdan gelmek yerine halktan geldi.[16] Tavernaların önündeki çimenliklerde veya kırlardaki açık alanlarda birlikte talim yaptılar, üç köşeli şapkaları üzerinde bir işaret olarak yaprak dökmeyen ağacın filizini –belki de önceki yüzyılın İngiliz Düzleyicilerinin aynı sembolü kullanmış olduğu hakkında hiçbir bilgiye sahip olmayarak– benimsediler.

Shaysistler şimdi iyi organize olmuş müfrezeler halinde kendi milislerini oluşturdular. Hedeflerini akıllıca seçerek ve planlarını dikkatlice koordine ederek düzenli saflar halinde adalet saraylarına yürüdüler ve onları sistematik biçimde kapattılar. Popülerlikleri, onları bastıracak yerel otoriteleri kolaylıkla etkisiz kılacak kadar genişti ve manevraları çok iyi planlanmıştı. Worcester'da, yerel bölge milisi onlara karşı çıkmayı reddederken, Berkshire, Hampshire, Bristol ve Middlesex yerel bölgelerinde birçok milis isyancılara katıldı.

Tüccar tabakalar, bu gelişmeleri, kıyı bölgesinde ve iç bölgelerin pazar kasabalarında "anarşi" çığlığı yükselterek ve aslında Commonwealth yerine bir monarşi koymaya çalışarak yanıtladı. Yasama meclisleri, Samuel Adams'ın yardımları eksik olmadan, otoritelerin kuşkulu gördükleri herhangi bir toplantıyı yasaklayan bir isyan yasasını utanç duyulacak biçimde kabul etti ve İngiliz geleneksel hukukundaki kutsallığına rağmen mahkemeye girme hakkını dahi askıya aldılar. Bütün bu girişimler suya düştü. Eyaletin varlıklı tabakalarının kısmen kendi kişisel hizmetkarlarından oluşturdukları paralı askerlerden pek farkı olmayan askerleri toplamak için kendi içlerinden büyük cömert katkılar toplayana kadar, ayaklanmacılara karşı eyalet ciddi bir direnç göstermedi.

Üst sınıfların bu seferberliği, Shaysistlerin gözünü korkutmak bir yana, onları daha da radikalleştirdi. Shaysistler, bir borç ayaklanması olarak başlayan şeyden şimdi amaçlarını genişletmeye ve daha tehdit edici boyutlara çıkarmaya başladı. Değişik bağımsız Shays birlikleri, Ocak 1787'de, tahminen eyalet yönetiminin kontrolünü tamamen ele geçirmek amacıyla, onlara 7.000 askeri misket tüfeği, 1.300 fıçı barut ve çok daha önemlisi iyi bir gülle ve kovan tedariği ile büyük toplar sağlayabilecek olan Konfederasyon'un Springfield'deki silah deposunu ele geçirmek için birkaç bin askerini birleştirdi ve planlar yaptı. Eğer silah deposu ele geçirilmiş olsaydı, belki de Boston'u ele geçirecek boyut-

---

[16] Richard M. Brown, "Back County Rebellion and the Homestead Ethic", Richard M. Brown ve Don Fehrenbacher, *Tradition, Conflict and Modernization: Perspectives on the American Revolution* (New York: Academic Press, 1977), s. 86-87, 91.

ta müthiş bir isyancı güç haline gelebileceklerdi. Kendi eski misket tüfekleri ve hatta tahta değnekler ile silahlanmış Shaysistler, 21 ve 24 Ocak arasında, Springfield'a üç koldan yaklaşan üç ayrı grup oluşturdu. Dikkatlice hazırlanmış planlarına göre, Berkshire Yerel Bölgesi isyancılarının, kuzeydeki Worcester ve Middleex grupları ve batıdaki Hampshire grubu ile işbirliği içinde, 25 Ocak'ta silah deposuna kuzeyden saldırması bekleniyordu.

Saldırının planlandığı gün, Hampshire grubundan Luke Day, silah deposunu savunan General William Shepard'ın hükümet güçlerine kendi inisiyatifiyle ile yirmi dört saat içinde silahlarını bırakmaları ültimatomu verme kararı aldı. Day, ayrıca diğer iki gruba saldırı gününün silah deposundan cevap gelmesine izin vermek için bir gün ertelemiş olduğunu bildiren bir mesaj gönderdi. Fakat bu mesaja Shepard'ın adamları yolda el koydu ve saldırının orijinal planı ayın yirmi beşine göre hareket eden diğer Shaysist gruplara asla ulaşmadı. Hampshire grubunun desteğinden yoksun olan ani saldırı tamamen boşa çıktı; yeoman kolları, askerlerini doğrudan top ateşine tutan hükümet güçlerine vaktinden önce saldırdı. Toptan ve yeterli güçten yoksun şekilde saldıran Shaysistler, artlarında yirmi dört ölü ve yaralı bırakarak uzak kasabalara geri çekilmeye zorlandı. Bir Shaysist olan Eli Parsons, sonradan, Day'in yolda kesilen mesajının "[Shaysistlerin] hatasına neden olduğunu –önlemler birlikte düzgünce tasarlansaydı, mesajı taşımak zorundaydılar"[17] –bildirmiştir.

Ayaklanmanın geleneksel anlatımları Shaysistlerin bir top kokusu ile hareket geçtiği biçiminde çok yanlış bir izlenim yarattı. Eski misket silahları, değnekler ve Luke Day'in güçlerinin yokluğunda, geri çekilmekten başka seçimleri kalmamıştı; hareket Springfield fiyaskosundan sonra da buharlaşmadı. Aslında, küçük çaplı çatışmalar ve ufak savaşlar, Shaysistler en sonunda Boston'dan üçbin kadar iyi silahlı ve top destekli adamı kumanda eden General Benjamin Lincoln tarafından ezilene kadar, bütün Massachusetts'de devam etti. Şubat'ta Lincoln, Shaysistleri Petersham kampında şaşırttı ve kitlesel olarak çok güçlü olan ordusu ve ekipmanı ile onları dağıttı. Birçok Shaysist bu olayın ardından toparlandı ve yeniden savaşmaya başladı; diğerleri kaçtı, bu kişiler – Daniel Shays gibi– Vermont'ta veya New York'ta ve son olarak Ohio Vadisi'ne doğru, batıya kayarak göçmen oldu. Shaysistlerin büyük kısmı, buna karşın, ekonomi gelişirken Massachusetts'de kaldı ve Devrim'den sonraki yeni toplumsal düzeni yavaş yavaş kabul etti.

---

[17] Szatmary, *Shays' Rebellion*, s. 102.

Bir devrimcinin tanımı, kelimenin tam anlamıyla mülkiyet karşıtı görüşlere sahip olmayı gerektiriyorsa, Shaysistler bu anlamda devrimci değildiler. Kendileri mülkiyet sahibiydi ve onun meşruluğunu asla sorgulamadılar. Fakat New England yeomanlarına göre mülkiyet, gördüğümüz üzere, yeni palazlanmakta olan burjuvazi için taşıdığından çok farklı bir anlama sahipti. Onu kişisel bağımsızlık ve bireysel özgürlük için temel oluşturan bir yaşam aracı olarak gördüler, kâr elde etme, mal biriktirme veya güç kazanma aracı olarak değil. Onların mülkiyet kavramı, toprak, topluluk, topluluğun yaşam tarzı için duyulan güçlü ahlâki sorumluluk duygusuyla doluydu ve kazanç için üretimden ziyade basit bir kullanım hakkını öngörüyordu. New England kentlerinin ve pazar kasabalarının tüccarları, yeomanların mülkiyete kutsallık atfeden görüşlerini paylaşsalar da kâr elde etmeye girişmişlerdi ve sömürücü bir elite güvence yanında güç ve statü de ihsan eden, çok fazla paraya dayalı bir pazar ve genişleyen bir ekonomi yaratmışlardı. Yeoman, kendisi açısından, kendi küçük mülkiyetini ormandan binbir güçlükle istihraç etmişti. Bu yüzden, Alman Köylü Savaşı'nda olduğu gibi, radikal olarak benzemez değerler ve ekonomik zorunluluklarca yönlendirilen iki kültür çarpıştı: biri zenginlik ve güç arayışında iken, diğeri ılımlı, geleneksel ve komünal bir yaşam tarzını koruma arayışındaydı.

Springfield silah deposunu ele geçirmiş olsalardı Shaysistlerin ne yapacaklarını hiçbir zaman kesin olarak bilemeyeceğiz. Fakat Shays, *Massachusetts Sentinel*'e, Ocak 1787'de, silah deposunu ele geçirdikten sonra, "doğrudan Boston üzerine yürümeyi, kenti yağmalamayı ve daha sonra... [Genel] Mahkemeyi parmaklarında oynatan o, şeytan yuvasını darmadağın etmeyi, onu yakmayı ve Boston kentini küller içinde bırakmayı" planladıklarını anlattı. Shaysist çiftçiler, ardından, "ellerindeki güçle varolan anayapıyı alaşağı edecek" ve tüccar gruplar tarafından kontrol edilen hükümeti düşüreceklerdi.[18] Shays'in bu açıkça ortalığı karıştıran sözleri gerçekten sarf edip etmediğini saptamak güçtür. Shaysistlerin eski rejim yerine kurmayı amaçladıkları politik sistem, zaten kendi kent meclisleri ve yerel bölge kongreleri yoluyla değişen ölçülerde varolan bir yeoman demokrasisi olacak gibi görünüyordu. Kazanmış olsalardı, makul biçimde, ilk dönem İsviçre'sinden uzak olmayan konfederal bir demokrasi olabilirdi bu ve bütün New England'taki yeomanlar onlara öykünmeye çalışabilirdi. Her halükarda, Shays ayaklanması, savaş sırasında Pennsylva-

[18] *Agy.*, s. 100.

nia'daki devrimci olaylarla birlikte, Amerika'yı bir üçüncü devrim ayaklanmasına yaklaştırdı.

1789 Anayasası

Shays ayaklanmasını bastıran adamların isyancılara karşı davranışları şaşırtıcı şekilde yumuşaktı. Zafer kazananlar kan akıtmak için çaba harcamadılar; ölüm cezasına çarptırılan birkaç Shaysist ise en sonunda bağışlandı. Gelgelelim "zengin ve yetenekli adamlar", hiç kan akıtmadılarsa da yeoman ayaklanmasından çok kazanç sağladılar. Shaysistlerin ayaklanması, âdem-i merkezi Konfederasyon Maddeleri'nin işlemediğini, aslında kaotik olduğunu ve bunun yerine etkin, merkezileşmiş bir ulus devleti mümkün kılacak yeni bir Anayasa'nın geçmesi gerektiğini gösteren dramatik bir kanıt olarak sunuldu. Savaş Bakanı ve azgın bir merkeziyetçi olan General Henry Knox, Maddelerin kararsız destekçilerini korkutmak için, Shaysistleri, Britanyalı yönetici elitin önceki yüzyılda hissettiği korkuyu uyandırmak amacıyla, açıkça "düzleyici" ilan etti. Knox'a göre, "[konfederal] eyalet sistemi bizim ulus olmamızı engelleyecek uğursuz bir şeydi, aşağılık eyalet hükümetleri Amerika'yı çağlar boyu pisleten kirlilik kaynaklarıydı" Knox'a göre, gerekli olan şey güçler ayrılığı ilkesine dayalı güçlü bir merkezi hükümetti. Kodaman generalin kendisi böyle bir hükümetin emirlerini, "bu amacı koruyacak bir silahlı adam topluluğu ile" yerine getirmek için hazırlanmıştı; bu, sürekli ordu tarafından gerçekleştirilecekti. Sesini yükselten Knox, kurulması zorunlu olan böyle bir hükümetin "Tanrı ve halk adına" eyalet hükümetlerini "ezip geçmesini"[19] talep etti. Edmund Randolph, "[varolan durumda] başlıca tehlikenin bizim [eyalet] anayasalarımızın demokratik bölümlerinden kaynaklandığını" kabul etti. "İnkar edilmez bir gerçek olarak kabul ettiğim düstur şudur: halk tarafından icra edilen idari yetkiler diğer dalları bütünüyle yutar. Anayasaların hiçbiri demokrasiye karşı yeterli kontrol sağlamadı" "Demokrasinin çalkantılarından ve akılsızlıklarından" kaynaklanan "kötülüklere" karşı bir siper olarak senato gerekliydi.[20]

Knox ve Randolph'un böylesine ateşli biçimde suçladığı eyalet anayasaları, aslında, ezici borçlarla karşılaşan küçük çiftçilerin tek sığınağıydı. Birçok eyalet meclisi, yeoman protestoları ve neredeyse devrimin eşiğine yaklaşma baskısı

---

[19] Merrill Jensen, *The Making of the American Constitution* (New York: Van Nostrand Reinhold, 1964), s. 36-37.

[20] *Agy.*, s. 40.

altında, vergilerin ve borçların toplanmasını erteleyen veya askıya alan kanunları en sonunda kabul etti ve on üç eyaletin yarıdan fazlası yoksullaştırılmış çiftçilerin mali güçlüklerinin çözümünü mümkün kılmak için para bastı. Birkaç eyalet, kredi verenleri metal para yerine, değişimin otantik bir aracı olarak, kağıt para kabul etmeye mecbur kıldı. Eğer Konfederasyon Maddeleri'nin, James Madison'u –"Anayasa'nın Babası"– kızdırmış görünen tek bir belirgin özelliği varsa, o da bu önlemlerin eyalet meclisleri tarafından alınmış olmasıydı. Onlara, savurgan kırsal bölge insanlarınca mülkiyet haklarına yapılan ciddi ihlaller olarak baktı ve borç verenleri, hakları hükümetlerin koruma sorumluluğunda olan baskı altındaki bir azınlık olarak gördü. "Hükümet", diyordu Madison, "her türden mülkiyeti korumak için kurulmuştur", açıkça yeni ülkedeki varlıklı tabakaların çıkarlarına odaklanmış bir sorundu bu. "Yalnızca bu bile, her bireyin sahip olduğu şeyi tarafsızca koruyacak adil bir hükümetin sonu olurdu."[21]

Tüccarlar ve plantasyon sahipleri, aralarındaki farklılıklara rağmen, Konfederasyon Maddeleri'nin tamamen yeni bir hükümet yoluyla değiştirilmesinin zorunlu olduğu konusunda hemfikirdiler. Bunun üzerine, yeni ulusun zengin ve iyi eğitimli elitleri, Devrim sırasında radikal vatanseverlerden öğrendikleri bir stratejiyi benimsemeye başladılar: yeni, esas olarak ulusçu bir anayasa yaratmak için yasadışı toplantı çağrısında bulundular. "Halk", kendi özgürlüklerini koruma adına kongreler düzenleyebiliyorsa, zenginler de bu tür kongreleri kendi mülklerini koruma adına gerçekleştirmekte özgürdürler. Eylül 1786'da, Annapolis'teki bir meclis, muhtemelen Konfederasyon Maddeleri'ni revize etmek için böyle bir toplantı çağrısında bulundu. Altı ay sonra, güçlü bir baskı altındaki Konfederasyon Kongresi, "Konfederasyon Maddeleri'nin revize edilmesi amacını ifade etmeyi ve gerçekleştirmeyi" ve "federal hükümet anayasasını birliğin gereksinimlerine uygun olarak değiştirmek onlara gerekli görünürse daha çok böyle tedbir tasarlanmasını yalnızca"[22] konvansiyona verdiğini kabul etti.

Konvansiyon'un yetkisi çok sınırlıydı, fakat 25 Mayıs-17 Eylül 1787 arasında Philadelphia'da toplanan Anayasa Konvansiyonu, bunu pervasızca ve ya-

---

[21] Christopher Collier ve James Lincoln Collier, *Decision in Philadelphia: The Constitutional Convention of 1789* (New York: Ballantine, 1986), s. 65.

[22] Örneğin, akt. Charles A. Beard, *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States* (New York: Macmillan, 1913), s. 62-63.

sadışı biçimde çiğnedi. Aslında, politik bir devrim gerçekleştirdi –ve bu, Devrim sırasında bütün yurttaşlara açık olan halk meclislerinin aksine, sıradışı hatta komplocu bir gizlilik içinde yapıldı. Konvansiyon'un toplandığı Pennsylvania Eyalet Sarayının zemin kat pencereleri, bayıltıcı sıcakların olduğu yaz döneminde bile sıradan insanların içerdeki tartışmaları duymasını önlemek için kapalı tutulurken, askerler bina dışında devriye gezdi. Konvansiyon sekreteri, değişik önergeler ve her önergenin kaç oy aldığı haricinde pek az şeyi kayıt altına aldı. Sonraki tarihçilerin şansına, Madison, gelişmeler konusunda epey not aldı, fakat bunlar toplantıya katılan son delege –yani Madison– ölene kadar yayınlanmadı. Bu nedenle, günümüz Federal Anayasa'sının oluşturulduğu süreç, Anayasa'nın olağan Amerikan devlet erkine ve devlet geleneğine çöreklendiği on dokuzuncu yüzyıla kadar, kendileri adına konuşulduğu iddia edilen ve çok saygı duyulan "halk" tarafından büyük ölçüde bilinmeden kaldı. Bu iş yapma yöntemi ve Konvansiyon etrafındaki bütün manevralar göz önüne alındığında, bunun kendi çıkarı peşinde koşan bir elit tarafından halka ve Konfederasyon'un yönetici kurumlarına karşı yapılan bir komplo olduğunu düşünmek abes değildir. Washington'un toplantıda bulunması, Konvansiyon'a muhtemelen tek başına elde edemeyeceği bir meşruluk kazandırdı. Rhode Island delege göndermeyi reddederken, Patrick Henry "pis kokular alıyorum" diyerek Konvansiyon'a katılmayı reddetti.

James Madison'un siyaset felsefesi, demokratik ve temsili hükümet arasında kesin bir ayrım yapar. Madison, kendi çıkardığı ünlü Federalist dergisinin 10. sayısında, "saf demokrasi"yi, hükümeti şahsen toplayacak ve idare edecek az sayıda yurttaştan oluşan hemen her durumda, ortak tutku ve çıkarın çoğunluk tarafından hissettirileceği; iletişim ve uyumun hükümetin kendi biçiminden kaynaklandığı bir toplum"[23] olarak tanımlar –neredeyse tamamı Rousseau'nun yazdıklarından çıkarılabilecek fikirlerdir bunlar. Demokrasinin uygulanabilirliği ölçü ve boyutun bir fonksiyonudur, der Madison: bu, yalnızca birbirine yakın küçük topluluklarda mümkündür, büyük kentlerde değil, hele bir ulus-devlette hiç değil. Politik görüşlerini insan doğasının değişmez niteliklerinden kökenlendirirken sorar: "Hükümetin kendisi, insan doğasının en büyük yansıması olmaktan başka nedir? İnsanlar melek olsaydı hiçbir hükümet gerekmezdi. Eğer melekler insanları yönetecekse, ne dışarıdan ne de içeriden

---

[23] *Federalist* no. 10, James Madison, Alexander Hamilton ve John Ray, *The Federalsit Papers* (New York: American Library, 1961), s. 81.

hükümetin kontrolü gerekli olur". Durum böyle olmadığı için, "bir hükümetin çerçevesini oluşturmakta öncelikle hükümetin yönetilenleri kontrol etmesini sağlamak zorunludur; ve bir sonraki adımda hükümeti kendisini kontrol etmeye mecbur kılmak gerekir. Halka bağımlılık, kuşkusuz, hükümet üzerindeki öncelikli kontroldür; fakat tecrübeler insanoğluna ek önlemler almanın gerekli olduğunu öğretti".[24] Güçler ayrılığı, –yasama, yürütme, yargı– diğerlerine karşı kullanarak her birinin gücünü sınırlandırmak, tiranlık üzerinde bir kontrol sağlamak için gerekliydi.

Konvansiyon'daki delegelerin çoğu, otoritesi eyaletlerin üstünde olan merkezileşmiş bir ulusal hükümet ihtiyacı üzerinde hemfikirdi. Bu, bazıları için, eyaletlerin merkezi hükümete riayet etmek zorunda oldukları, fakat eyaletlerin ulusal kurumların hak iddiasında bulunmadıkları gerçek güçlerini koruyacakları anlamına geliyordu; Madison'un kendisinin de dâhil olduğu diğerleri için, eyaletler, devrimci Fransa'da sonradan kurulmuş bakanlıklara benzeyen idari birimler olma haricinde tamamen ortadan kalkacaktı. Bununla birlikte, delegelerin çoğu, kesin bir güç ayrılığına dayanmayan, fakat eyaletlerin yasama meclislerine önemli ölçüde otorite sağlayan ulusal bir hükümet yanlısıydı. Ulusal hükümet erkinin nasıl yapılandırılacağı, tahsis edileceği ve ona nasıl yetki vereceği derin bir müzakere konusuydu, fakat delegelerin çoğu, daha popüler ve aksi olan alt senatonun üzerinde, ona muhtemelen akıl veren, ılımlılaştırıcı ve muhafazakâr öğelerden oluşacak bir üst senatonun olduğu, ikili bir yasama meclisinden yanaydı.

Madison ve müttefikleri, istedikleri merkezi erk sistemini üretmekte başarısız oldular. Belge, önemli eyaletlerin haklarını koruyordu, bu da sonraki iki yüzyılda bu eyaletlerin yetkilerinin ne olması gerektiği konusunda büyük bir gürültü koparacaktı. Aslında, tüm 1787 yazı süresince Philadelphia'da oturan, eyaletlerin yetkilerini açıkça belirlemekte başarısız olan kişiler, ne Fransız politik yaşamını bugüne dek boğan türden merkezi bir ulus devlet, ne de İsviçre tipi bir kantoncu konfederasyon olan, fakat federal hükümetin bütün on dokuzuncu yüzyıl süresince ve yirminci yüzyılın başlarında beklenmedik biçimde zayıf kaldığı karma bir sistem üretti. Yalnızca New Deal çağı ve İkinci Dünya Savaşı, ulusal hükümeti güçlü biçimde bürokratikleştirdi ve onun halkın yaşamı üzerindeki kapsamını genişletti.

---

[24] *Federalist*, no. 51, The Federalist Papers, s. 322.

Federal Anayasa'nın kurduğu hükümet, kısa süreli de olsa, Maddeler'den çok daha merkeziydi, eyaletlerin daha önce kullandığı yetkileri kendi uhdesine aldı. Gerçekten, bazı delegeler, Madison'un merkeziyetçi yaklaşımını asla kabul etmedi. Massachusetts'den Elbridge Gerry, Başkan ve Kongre'ye ait olan her gücün bir "tiranlık"tan kaçamayacak kadar geniş kapsamlı olduğunu ileri sürerken, George Mason, güçlü bir yönetici ile halktan gizlice oluşturulmuş bir anayasanın bürokratik bir despotizme doğru genişleyebileceğini ve yurttaş hakları olmadığında Devrim'in içerdeki amaçlarının yavaş yavaş yok olacağını etkileyici biçimde dillendirdi.

Konvansiyonun ardından gelen imza kavgası, tamamen bu konular üzerinde patlak verdi. Konvansiyoncular, yeni Anayasa'yı, reddedileceği neredeyse kesin olan eyalet meclislerine sunmaktan bilinçli biçimde kaçınan bir imza prosedürüne karar verdi. Aslında, konvansiyoncular, Devrim kitabından başka bir sayfa alarak yasama meclislerini baypas edip doğrudan "halk" egemenliğine gitmeye karar verdi. Eğer yasama meclisleri imza koymaya kararlı biçimde karşı çıkarsa, "halk" yeni Anayasa'yı kabul etmeye hâlâ ikna edilebilirdi. Alınan karar uyarınca, halk her eyalette belgeyi değerlendirecek bir imza konvansiyonu seçecekti. Çoğu Amerikalının Britanya Krallığı'yla olan deneyimleri nedeniyle merkezi bir hükümete karşı çok kuşkulu olduklarının farkında olan Anayasa savunucuları, davalarını adlandırmak için kendi otantik hedeflerini daha doğru ifade eden ulusalcı etiket yerine federalist etiketini ön plana çıkardı. Bu nedenle illegal bir edim, kapalı ve geniş kapsamlı bir Konvansiyon, yanlış temsiliyete dair demagojik bir edimle bir araya getirildi. Konvansiyon, anayasanın imzalanması için için on üç eyaletten dokuzunun desteğinin yeterli olduğu şartını ihtiyatlı biçimde yürürlüğe koydu.

İmza koymaya yanaşmayanlar, nahoş ve donuk antifederalistler diye damgalandı. Madison'un ulusal bir hükümet için argümanları ve muhalefetteki Mason'un argümanları, manipülasyoncu "federalist" broşürler çıkarma çabası göz önüne alındığında, , Anayasa konusundaki "müzakere"nin geniş çerçevesini belirledi. Fikirler, görüşleri "İsviçre tipi anarşiye" (bir yüzyıldan daha önce bir Cromwel'cinin yapmaya çalışmış olabileceği gibi) dayalı olan aşırı antifederalistlerden, cumhuriyetten çok anayasal bir monarşi taraftarı görünen aşırı ulusalcılara dek değişiyordu. "Federalistler", halk desteğini kazanmak için, Tom Paine'in "en iyi yönetimin en az yönetenin olduğu" vecizesi gibi radikal sloganlardan ve önlemlerden kurnazca istifade ettiler. Anti-federalistler, Anayasa'da her bireyin temel özgürlüklerini garanti altına alan hiçbir ifade olma-

dığı sorununu dile getirdiklerinde, "federalistler" bu garantilerin Anayasa'da örtük olarak dillendirdiği konusunda onlara güvence verdi, fakat anti-federalistler bu oyuna gelmedi ve "federalistler", Amerikalıların sahip oldukları özgürlükleri açıkça belirten bir yurttaş hakları yasasına ihtiyaç olduğunu kabul etmek zorunda kaldı.

Nüfusun elit ve varlıklı kesimleri, açıkça kendilerinin lehine, kırdaki tarımcıların ve kentli yoksulların aleyhine olan bir gereci bütün güçleriyle desteklemek üzere harekete geçti. Güçlü bir merkezi hükümet, sağlam ve sıkı denetim altındaki bir resmi parayı yerleştirebilecek, ticareti destekleyen uluslararası anlaşmalar yapabilecek, kürk, orman ürünleri ve ekip biçilebilir toprağın bitmek tükenmez zenginlik potansiyeli ile kıtanın içlerine kadar erişen bir ulaşım sistemi kurabilecek ve yalnızca iç huzursuzluklarla değil, yabancı toprakları işgal etmek için de görev yapmak üzere asker seferber edebilecekti.

Fakat ekonomik etkenlere aşırı vurgu yapılmamalıdır. İmza koyma tartışması, bir bütün olarak, öncelikle politik kaygılar tarafından yönlendirilmiş görünmektedir. Herkesin kabul ettiği gibi, "federalistlerin" çoğu varlıklı adamlardı –tüccarlar, varlıklı zanaatkârlar, patroon sahiplerine benzeyen lordlar ve köle sahibi büyük çiftlik sahipleri– fakat "federalist" ve anti-federalist tartışma ülkenin elit tabakaları arasında ateşli bir şekilde sürdürüldü, alt tabakalar Konvansiyon'un ardından gelen imza kavgası, tamamen bu konular üzerinde patlak verdi. 1780'lerin sonlarındaki bir ekonomik gelişme, önceden Shaysistler ve Düzenleyiciler olarak birleşmiş, fakat şimdi ülkenin oldukça istikrarlı resmi parasından ve Avrupa'nın tahıl ihtiyacını kâra tahvil eden isyancı kırsalcıları sessizleştirmişti. Şüphe yok ki, tartışma sınıfsal bir temele sahipti. En ateşli anti-fedaralistlerden kimleri gerçekte servet ve mevki sahibi kişilerdi (George Mason, James Winhrop, Chiristopher Godsden, Patrick Hanry, Virginia'lı Lee ailesi ve bir süreliğine de John Hancock); oysa Sam Adams, Anayasaya karşı çıkmaktan vazgeçmek zorunda kaldı, çünkü onun Boston tersane işçileri arasındaki kurucuları bu Anayasayı destekliyordu.

Küçük eyaletlerde gerçekleştirilen konvansiyonlar belgeyi kısa sürede imzaladı. Belge, onlara Senato'daki daha büyük eyaletlerle temsil eşitliği (her eyalet için büyüklüğünden bağımsız olarak iki senatör) sağladı, bu onların umabilecekleri en büyük şeydi. Aslında, en ciddi engelleri çıkaranlar en büyük eyaletlerdi. Massachusetts, imza koyma konusunda çok keskin biçimde bölündü, yalnızca en kurnaz manevralar, en kararlı baskı taktikleri ve anti-federalistlere verilen büyük ödünler, "federalistlerin" eyalet toplantısında 355 temsilciden

ancak on dokuzunun oyunu almasını sağladı. Virginia ve New York'un kararları aylarca askıda kaldı. Virginia'nın Konvansiyon'a göndermiş olduğu delegeler arasında varolan güçlü ulusal duygulara rağmen Virginialılar büyük ölçüde anti-federalistti. Anayasa'nın imzalanıp resmileşmesinden önce çok ateşli müzakerelere ve manevralara ihtiyaç duyuldu ve ardından 169 kişiden yalnızca 10'u imza koymaya yanaşmadı. *Federalist Papers*'ın öncülük ettiği (John Jay'in birkaç makalesi ile büyük kısmı Hamilton ve Madison tarafından yazılan) Anayasa yanlısı büyük bir makale ve broşür barajı New York'un oylarını toplamak için salıverildi. Yine de "federalistler" yalnızca üç oy farkla kazandı. Philadelphia Konvansiyonu'na delege göndermeyi reddetmiş olan Rhode Island, konvansiyonu resmi olarak kabul etmeyi de reddetti. Anayasa, bu eyaletin rızası olmadan yürürlüğe girdi ve Rhode Island, ancak 1790'da belgeyi sonunda imzaladı ve Birlik'e katıldı.

Anayasa ve Haklar Yasası, Tocqueville'nin 1830'larda gözlemlediği gibi, aslında eyaletlere ve dolaylı olarak yerelliklere, gevşekçe merkezileşmiş bir birlik içindeki federalizmin "demokratik" özelliklerini korumaları için yeterince kımıldanacak geniş bir alan sağladı. Zamanla, birliğe yeni eyaletler girdi, oy verme hakkı daha da genişletildi ve federal hükümetin etki alanı içine düşmeyen geniş ölçekli bir insan hakları anlayışı kabul edildi. Eyaletler, Federal suçlar hariç, insanların özgür veya köle olmalarına, oy verme hakkının kısıtlanmasına veya genişletilmesine, kadınlara seçme hakkı tanınıp tanınmamasına, iki meclisli veya tek meclisli yasama organına sahip olup olmamaya, sakinlerine vergi koyup koymamaya –aslında, bugün gördüğümüz gibi, kürtaj iznine, idam cezasına veya kumar oynamaya, yasa nezdinde "asi" olarak kabul edilsin ya da edilmesin kanun kaçaklarını barındırmaya ya da suçun işlendiği eyalete göndermeye, diğer daha önemsiz fakat kişiyi ilgilendiren ve siyasi açıdan önemli olan haklara (yönetim düzeyindeki haklara farklı derecelerde erişim de dahil olmak üzere) -karar verebildiler. Sonraki onyıllarda ortaya çıkan burjuva, ticari ve sonraki emperyalist topluma karşın, Amerikan Devrimi önemli ölçüde çok katmanlı bir yönetim sistemi üretmişti: Merkezi Cumhuriyet içerisinde oldukça adem-i merkezi bir demokrasi yaratmaya yönelik araçlar söz konusuydu. Bu yapının varolmaya devam edip edemeyeceği ve onun demokratik özelliklerinin -merkeziyetçi ulus devlet aleyhine– genişletilip genişletilemeyeceği hususu, devrimin bugüne değin gelen en belirsiz ve üzerinde bir hüküm verilmemiş mirası olarak önümüzde durmaktadır.

IV. KISIM
FRANSIZ DEVRİMİ

15. BÖLÜM

ANCIEN RÉGIME*

Amerikan Devrimi, çok sık karşılaşıldığı üzere, kolonyal bağımsızlık konusunda baş gösteren yumuşak bir anlaşmazlık olarak, 1789-95 Fransız Devrimi ise çoğunlukla klasik devrimin *par excellence*'ı olarak görülmüştür. Bu yorum sonraki devrimci liderlerin davranışını aşırı ölçüde etkileyen on dokuzcu yüzyıl boyunca devrimci toplumsal düşüncede o denli kökleşmişti ki, Fransız Devrimi, bu yüzyılda ve sonraki yüzyılın ilk yarısında devrimci hareketler için bir tür şablon haline geldi. Her türden devrimci lider, olayların seyrinin Fransız Devrimi'nde olan biteni tekrarlamasını bekledi ve Devrim tarihini, kendi devrimlerinin takip edeceği "aşamaların" anlaşılacağı bir kaynak olarak kullandı. Prototipleri olarak gördükleri Jakobenler'i inceleyerek, hangi toplumsal tabakalara güvenip güvenmeyeceklerini ve işbirliği yapıp yapamayacaklarını öğrendiler. Stratejiler formüle ettiler, devrimci durumlarda varolan güç ilişkisini analiz ettiler ve genel olarak Fransız Devrimi'ni model alan hatlar boyunca devrimci krizlerin sonucuna teşhis koydular.

Fransız Devrimi'nin bu türden yorumları, Marx'ın 1840'larda gördüğü gibi, genellikle mitolojiye dayandırılmıştı ve hatta kafa karıştırıcıydı. Marx *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire*'i adlı eserinin başlangıcında 1848 devrimcilerinin 1789-95'te yaşanan olaylarla paralellik kurma eğilimleriyle alay etmiştir: "Hegel, bir yerde, dünya tarihinde büyük öneme sahip tüm olguların ve önemli kişiliklerin iki kez tekrarlandığını söyler. Eklemeyi unutmuş: ilkinde trajedi, ikincisinde fars olarak. Danton yerine Caussidière, Robespierre yerine

*1789 Devrimi öncesi Fransa'sının politik ve toplumsal sistemi (ç. n.).

Louis Blanc, 1793'ten 1795'e kadarki Montagne yerine 1848'den 1851'e kadarki Montagne, Amca yerine Yeğen. Ve aynı karikatür On Sekiz Brumaire'in ikinci baskısında devam eden olaylarda ortaya çıkar".[1] (18 Brumaire, Fransız Devrim takviminde Napoleon Bonaparte'ın iktidarı ele geçirdiği gündür).

Buna rağmen, Fransız Devrimi imgesi, 1917-21 Rus Devrimi üzerinde çok güçlü bir etkiye sahip oldu. Bolşevikler, Menşevikler, Sol Sosyal Demokratlar ve hatta birçok anarşist, çoğunlukla Fransızlara dayanarak kendi devrimlerine ilkin bir ön algı oluşturup stratejilerini belirlediler. Marksist devrimcilere göre, her devrim –Fransa ve Rusya'daki gibi–, Trotskiy'nin *Rus Devrim Tarihi*'nin önsözünde yazdığı gibi, gelişimin "içsel kanunlarına" göre aşamalar halinde açımlandı. "Bir devrime kitleler toplumsal yeniden yapılanmanın önceden hazırlanmış bir planıyla gitmezler" diyordu Trotskiy,

> fakat eski rejime katlanamayacakları öfke duygusuyla giderler. Sadece bir sınıfın öncü tabakaları politik bir programa sahiptir ve hatta bunun da olayların sınamasından geçmesine ve kitlelerin onayına ihtiyacı vardır. Devrimin temel politik süreci, bu nedenle, toplumsal krizden kaynaklanan problemlerin bir sınıf tarafından tedrici kavranışını –doğru yaklaşım yöntemleriyle kitlelerin etkin yönelimini– içerir. Daha aşırı olanın daima daha az aşırı olanın yerini aldığı bir program değişimiyle doğrulanan bir devrimci sürecin farklı aşamaları, hareketin salınımının nesnel engellerle rastlaşmadığı tüm süre boyunca, kitlelerin soluna yönelik olarak büyüyen baskıyı gösterir.[2]

Trotskiy, sağduyulu biçimde, "bu olgu, en azından eski devrimin genel çerçevesidir" diye kaydetmiştir.

Aslında, yalnızca Trotskiy değil, Lenin ve 1930'ların devrimcileri de devrimin bu aşamalar teorisini neredeyse kaderci biçimde tarihsel bir yasa olarak gördü. Onlar Çarın ortadan kaldırılmasını Fransa'da Ulusal Meclis'in yaratılmasına koşut olarak görürken, Trotskiy, 1924'teki kısa süreli Stalin-Zinonyev-Kamanev "troyka"sını Direktuvar* ve Fransız Devrimi'nin Thermidor'u olarak gördü. Çok üzücü biçimde, Stalin'i sonunda olacağı gibi zalim bir totaliter kişi olarak değil, yalnızca bir Bonapartist olarak, ılımlı Nikolay Buharin'i de kapitalist restorasyonun bir sözcüsü olarak gördü. Konumunu tamamen yanlış gör-

---

[1] Karl Marx, *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, Karl Marx ve Friedrich Engels, Selected Works, c. 1 (Moscova: Progress Publishers, 1969), s. 398.

[2] Leon Trostky, *The History of the Russian Revolution*, çev. Max Eastman (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1932), s. xviii-xix.

*Direktuvar: Fransa'da 1795-99 arasındaki devrimci hükümet (ç.n.).

mesinde, kendisinin ve yüz elli yıl boyunca diğer devrimcilerin tüm büyük devrimleri Fransız Devrimi'ne dayanarak görme eğilimi büyük rol oynamaktadır.

Bir Burjuva Devrimi?

Çoğu Marksist yorumcunun Fransız Devrimi'nin ideolojik içeriğine herhangi bir önem atfetmeyi reddetme çabası ve onu neredeyse yalnızca iktisadi grupların çatışması –oluşum halinde, aslında çoşkulu, çok bilinçli olan bir burjuvazi ile gerileyen, aslında ölmekte olan feodal sistem arasındaki bir çatışma– olarak görmesi özellikle dikkat çekicidir. Devrim, yükselen orta sınıfların bilinçli, hatta cesaretli ve içgörülü biçimde, ticaretlerini ve imalatlarını engelleyen feodal devrimin kısıtlamalarını kaldırdıkları, tarihsel gelişmenin sözümona yüksek bir noktasına eriştiği örnek bir "burjuva devrimi" olarak görüldü. Bu nedenle, Fransız sosyalist lider Jean Jaurès'e göre: "Burjuvazi, yalnızca bir akıl gücü ve ekonomik güç değildir; o üretim ve değişim sistemini zaten kısmen devrimcileştirmiş olan gözüpek ve fethedici bir güçtür ve politik sistemi devrimcileştirmek üzeredir".[3] Albert Soboul, Fransız Devrimi'ni "bütün burjuva devrimlerinin belirleyici modeli" olduğunu söyleyecek kadar ileri gider. "*Herkes* burjuvazinin devrime önderlik ettiğini biliyor."[4]

Aslında, Devrimi bu şekilde yorumlayanlar yalnızca Marksistler değildi: yirminci yüzyıldaki ortodoks yorumcular, Fransa'daki devrimci gelişmeleri, çıplak burjuva çıkarları açısından ve Fransa'da kapitalizmin yükselişi olarak gördü; geriye dönülüp bakıldığında, Fransız burjuvazisinin sonraki yıllarda Devrim'den asıl çıkar sağlayanlar, Devrimin sonucundan en çok kazanan sınıf olduğu kuşku götürmez. Fakat Fransız Devrimi'nin kendisinin "burjuva" olduğu hiçbir şekilde doğru değildir, eğer bir "burjuva" ile modern bir "endüstriyel kapitalisti" anlıyorsak. Bu iki kelime, vurgulanmalıdır ki, eşanlamlı değildir. Endüstriyel kapitalizmin ortaya çıkışından önce "burjuvazi", uzak yerlere mal götüren ve satan birçok zanaatçının, tüccarın ve çok çeşitli profesyonelin içinde olduğu şehir yerleşimcilerinden veya kent yurttaşlarından oluşuyordu. Kimi kent yurttaşları mütevazı maddi statüye sahipken, diğerleri hatırı sa-

---

[3] Jean Jaurès, *Historie socialiste*, c. 1 (Paris: 1901), s. 47; Norman Hampson, *A Social History of the French Revolution* (Toronto: University of Toronto Press, 1963), s. 20.

[4] Albert Soboul, *A Short History of the Franch Revolution*, 1789-1799, çev. Geoffrey Symcox (Berkeley: University of California Press, 1965), s. 1, 16 (vurgulama eklenmiştir).

yılır varlık sahibiydi. Genel olarak, antik çağdan miras kalan önemli kültürel yönelimler, ticaretten kazanç sağlayan veya bayağı işlerde çalışan erkeklere aşağı statüler atfederdi, öyle ki geçmişin başarılı ticari tabakaları, varlıklarını toprak mülkiyetine yatırmaya ve rantiyeciler ve aylak yüksek sınıf olarak yaşamaya eğilimliydi. İdealleri, neredeyse değişmezcesine unvan sahibi soylular, kırdaki malikane sahipleri ve toprak sahipleri ile aynı kaldı, onların aileleriyle evlenmeye çalıştılar; gerçekten, Fransız finansörler ve ticaret adamları, on dokuzuncu yüzyıla kadar toprak sahipliğine ve unvanlara göz diktiler; bu muhtemelen çok sonraları büyük Devrime "yol açtıkları" veya onu "gerçekleştirdikleri" anlamına gelir.

Dahası, Fransız Devrimi sırasında ayrıcalıkların küçülmesinden endüstriyel kapitalizm sonunda çıkar sağlamış olmasına karşın, Fransız toplumundaki diğer tabakalar da aynı şekilde çıkar sağladılar, özellikle belirgin biçimde kapitalist olmayan köylü sınıfı. On sekizinci yüzyıl sonlarının oluşum halindeki endüstriyel girişimcilerinden aşağı kalmaz biçimde, kırsal alandaki küçük gıda üreticileri, feodal veya yarı feodal malikane sahiplerinin ve ayrıcalıklıların büyük ölçüde ortadan kaldırılmasından çıkar sağlayanlar arasındaydı. Fason veya ev imalatı sisteminden fabrika sistemine geçiş Fransa'yı on dokuzuncu yüzyıla kadar götürdü, pamuklu mallar üretiminin mekanikleştirilmesinin İngiltere'de hızla büyümesinden çok sonra. Tarım, İngiltere'de, on yedinci ve on sekizinci yüzyıl boyunca ekonominin herhangi bir başka sektöründen daha çok üretimin kapitalist ve rasyonelleşmiş biçimlerine doğru devasa adımlar atarken, Fransız kır toplumu, on dokuzuncu yüzyılın tamamında ve yirminci yüzyılın başlarında büyük ölçüde köylü ve içe yönelik kaldı. Eldeki ekonomik endekslere göre, Fransa, lüks malların elle imalatı ve üretimi hariç, ekonominin neredeyse her alanında İngiltere'nin gerisindeydi.

Belirleyici (yani, toplumsal gelişmeleri açıklamada en belirleyici etkenler olarak) iktisadi etkenleri karmaşık bir kültürel sisteme atfetmek ve bunların kültür "üstyapısının" temelini oluşturduğunu düşünmek, beşeri toplumsal etkinliği ve yaratıcılığı mekanik eylemlerle tepkilerin basit etkileşimine indirgemek olur. Aslında, belirli zaman ve mekânda yaşayan insanların kendi toplumlarına ilişkin olarak kafalarında ne tür bir imgeye sahip oldukları sorusu ciddiye alınması gereken bir sorudur; özellikle, insanların kendi arzularının ve amaçlarının, onları sözümona tek başına harekete geçiren ekonomik güçleri tamamen etkilediği devrimci değişim dönemlerinde. Marx'ın ünlü sözü tersini

söylese de, bir adamı, "kendisi hakkında ne düşünüyorsa"[5] onunla yargılamakta anlayışlı olmalıyız, çünkü onun görüşü davranışını tamamen etkilemektedir; aynı şekilde ele alındığında, "bir dönüşüm dönemini dönemin kendi bilinciyle yargılamakta anlayışlı olmalıyız– çünkü düşünce ve bilinç, ister bir adama ister bir döneme ait olsun, insanların ne yapacağını ve toplumların nasıl gelişeceğini tamamen şekillendirmektedir. Fransız Aydınlanması'nın yarattığı eleştirel düşünce Devrim'in kendisini doğrudan beslerken, Devrim sırasında üretilen eşitlikçi düşünceler Fransa'da modern kapitalizmin ortaya çıkışını aslında çok engelledi. Robespierrci'lerin idamından sonra émigréler Fransa'ya geri döndüğünde, eski rejimin çöküşünden sonra bırakmış oldukları ulustan esasen tamamen farklı olan bir ulus buldular: yalnızca rütbe, ayrıcalık, otorite, din ve kişisel değerlere farklı bakan bir ulus değil, tamamen çok farklı –ve eleştirel– düşünen bir ulus.

1789 Fransa'sının Evrimi

Fransa, Devrim arifesinde, kaotik, genellikle baş döndürücü bir idari ve dinsel yasal yetkiler, yüzyıllarca öncesinden miras kalmış gelenekler, ayrıcalıkta devasa eşitsizlikler ve kültürel arkaizmlerden oluşan bir kolajdı. Roma Katolik Kilisesi, Ortaçağlar boyunca, Fransa'yı, çoğu Roma İmparatorluğu zamanına kadar geriye giden, on sekiz başpiskoposluk eyaletine ve 135 piskoposluk bölgesine ayırmıştı. Bundan sonra Fransa'yı oluşturan, çoğunluğu köken açısından tam Galyalı olmayan ve neredeyse hepsi benzersiz geleneklerin, ayrıcalık sistemlerinin ve kültürel farklılıkların mirasçıları olan birbirinden tamamen farklı feodal baronluklar ve düşesliklerdi. Feodal toplum ö denli küçük hükümranlık alanlarına parçalanmıştı ki, kral uzun bir süre ülke üzerinde neredeyse hiçbir kontrole sahip olamadı. Yavaş yavaş, yüzyıllara yayılan bir süre içerisinde, Fransız kralları ülkeyi hiç bitmeyen savaşlar, hanedan evliliği ittifakları ve diplomasi yoluyla bir araya topladı. Krallar ülkeye yeni bölgeler eklerken ele geçirilen topraklarla birlikte gelen kurumlar üzerinde genellikle çok az değişiklik yaptı; daha ziyade onları büyüyen krallığa uygun hale getirdi veya uyarladı, böylece taşradaki merkezler otonom feodal belediyelerle birlikte kültürel olarak farklı kaldı ve hukuk ve geleneklerin büyük kısmı yüzyıllar boyunca hiç değişmedi.

---

[5] Karl Marx, Preface to *A Contribution to the Critique of Political Economy*, c. 1, Marx ve Engels, *Selected Works*, s. 504.

On yedinci yüzyılda, Fransa'yı güçlü bir krallık altında birleştirmeye ve merkezileştirmeye büyük bir istekle girişmiş olan iki kardinal, Richelieu ve Mazarin, sırasıyla XIII. ve XIV. Louis egemenlikleri altında mutlak monarşiyi bir hal yoluna koydu. Richelieu, eski eyaletler üzerinde généralitiés olarak bilinen yeni bir idari birimler kümesi oluşturdu, asli işlevi taşra aristokrasisini denetlemek olan, *intendant* olarak adlandırılan kraliyet memurları atadı. Sonunda, 1648 ve 1653 arasında, monarşi ve aristokrasi arasındaki çatışma, kardinaller tarafından zorla kabul ettirilen kısıtlamalara öfkelenen soyluların, soylular için acınacak bir hata ve utançla sona eren bir silahlı isyanda, Fronde'de, büyüyen kraliyet otoritesine doğrudan meydan okuduğunda doruk noktasına çıktı. Ardından, genç XIV. Louis, onları kayıtsız aylak bir hayatın hazları ile ayartarak, ayrıntılı aristokratik unvanlarla deli gömleği giydirerek ve onların çocuklarını bitkin ve itaatkâr saray adamları haline getirmek için eğiterek, büyük ölçüde bir zamanların kuralsız soylularını bir araya getirmek ve nezaret altında tutmak için Paris'in yaklaşık on beş mil uzağındaki Versay'a bir saray kurdu. Saraya "takdim edilen" soylulara, onları Versay'da kalmaya ikna etmek için, sonunda onları zararsız ve bağımlı parazitlere dönüştürecek olan imkanlar, aylıklar ve arpalıklar verdi.

Her şeyden önce de, XIV. Louis, gelecekteki Frondeleri engellemek için, soyluları elinden geldiğince karar ve yönetim mekanizmalarından uzaklaştırdı; bu sorumlulukları giderek artan sayıda avamdan kişilere verdi, bu durum geleneksel kılıç soyluları (*noblesse de l'épée*) ile yeni ve büyük ölçüde bürokratik olan cüppe soyluluğu (*noblesse de la robe*) arasında bir uçuruma yol açtı. Çoğu unvanlarını parayla satın almış olan cübbe soyluları kralın ihsanına ve iyi niyetine çok bağımlı durumda iken, unvanların satışı Krallık için oldukça büyük bir gelir kaynağı haline geldi. Birlikte ele alındığında, kral, gelirlerini artırmayı, güvenilir bir bürokrasi oluşturmayı ve kılıç soylularını cüppe soylularına karşı kullanarak elit sınıfları bölmeyi başardı. Eski soyluların yeni eşdeğerlerine karşı hissettikleri kırgınlığa rağmen, kral, kraliyet bürokrasisinin yanı sıra intendantlar, temyiz mahkemeleri üyeleri veya parlömanlar gibi anahtar mevkileri sıradan vatandaşların satın almasına izin vermeye devam etti. Sonunda, ülke idaresinin çoğunluğunu onlar oluşturdu. Cüppe soyluları, mevkilerini yaşam boyu ellerinde tutan ve mirasla aktaran kılıç soylularından politik olarak daha güçlü bir tabaka haline geldi.

XIV. Louis'yi takip eden krallar daha yumuşak yaradılışlıydı. Uyuşuk XV. Louis ile XVI. Louis, XIV. Louis'nin soyluları zapturapt altına alma kapasite-

sinden yoksundular, böylece eski yetkilerini hiç kafalarından silemeyen geleneksel soylular monarşinin yetkilerine tacizde bulunmaya başladılar. XIV. Louis soylulara güvenmemiş, onları zekice kendisine bağımlı kılmaya çalışmıştı, takipçileri ise saray adamları ile çok yakın ilişki içinde yaşadılar. Eğer alaycı XV. Louis kendine güvenen selefinin uyuşuk bir karikatürü ise, XVI. Louis her ikisinin tuhaf bir gölgesiydi: donuk, hantal ve tamamen kararsız, taht ona farkında olmadan verilmiş gibi davranan. Bu özellikleri onun alelade bir maskara olduğu sonucuna kısa sürede varan adamları üzerinde de etkili oldu; bu, uçarı Avusturya prensesi (karısı Maria Antoinette) tarafından da paylaşılan bir kanaatti.

Kendi güçsüzlüklerinden hoşnutsuz olan 1780'lerin soyluları şimdi kaybettikleri gücün en azından bir kısmını geri kazanma arayışındaydı ve yönetimdeki mevkileri yeniden doldurmaya başladılar. 1781'de, ordudaki bütün muvazzaf subay ailelerinin dört kuşak boyunca soylu olduklarını ispat etmelerini gerektiren bir kararın yürürlüğe konulmasını başardılar. 1789'a gelindiğinde, Fransa'da soylu ailellerden gelen bütün piskoposlar ordu ve Kilise'deki seçkin pozisyonların yanı sıra XVI. Louis'nin bakanlıklarından birini bütünüyle doldurmuşlardı. Eski aristokrasinin giderek siyasete dönmesiyle birlikte ihtiraslı soylular, XIV. Louis'nin başarıyla baskıladığı bağımsızlıklarını sonunda önemli ölçüde yeniden elde ettiler.

Aynı zamanda, cübbe soyluları anahtar kurumlara parlömanlar olarak iyice yerleşmiş olsalar da yönetim politikasını etkilemeleri giderek engellendi. Norman Hampson'un gözlemlediği gibi,

> Aristokrasinin dışlayıcılığı, şimdi yeni soylu unvanı verilmiş olanları, statülerinin onlara önceden ihsan ettiği ve sonunda ülkenin toplumsal hiyerarşisi ve ekonomik yapısı arasındaki ayrılığı güçlendiren eski soylular ile üst orta sınıf ve *anoblis* [soylu unvanı verilmiş] olanlar arasında keskin bir çıkar ayrımı yaratan en önemli pratik avantajların bazılarından yoksun bıraktı.[6]

Toplumsal ve Politik Koşullar

Buna karşın, Fransız monarşisi 1780'lerde hâlâ çok merkeziyetçiydi. Kraliyet otoritesi, XVI. Louis'nin yönettiği yaklaşık 277.000 mil kare üzerinde yaşayan yirmi beş milyondan fazla insan için ekonomik, dinsel ve dış politikanın belir-

[6] Norman Hampson, *A Social History of the French Revolution* (Toronto: University of Toronto Press, 1966), s. 11.

lenmesinde rakipsizdi. Fakat önceki iki kardinalin Fransa'yı Krallığın elindeki devlet mekanizmasıyla merkezileştirme çabalarına karşın, Fransa hâlâ ağzına kadar idari kaosla dolu farklı egemenliklerin oluşturduğu bir yamalı bohçaydı. Valiler, yasama meclisleri ve İngiliz hukuku etrafında kurulmuş Amerikan kolonilerinin aksine, Fransa'yı oluşturan feodal baronluklar ve dükalıklar, hâlâ özel âdetlere, geleneklere ve ayrıcalıklara sahip çıktılar. Intendantlar, yerel eyalet meclislerinin Paris'ten gelen reformlara başarı ile karşı koyacak güce sahip olduğu Britany gibi yerlerde, yerel ayrıcalığı kırmakta asla başarılı olamadılar. Bir Fransız papasının yüzyıllar önceki büyük bölünme döneminde merkezi olan Avignon hâlâ Roma'daki papaya aitken, Alsas, sözde Alman prensleri ve Mulhouse kent-devletinin yönetimi altında olan bölgelerden oluşuyordu.

Taşradaki hukuk sistemleri çok büyük değişiklik gösteriyordu. Bazı bölgeler Roma hukukunu benimserken, diğerleri geleneksel hukuka bağlıydı. Geleneksel hukukun baskın olduğu kuzey Fransa'da iller, beylikler ve kentler, evlilik, miras ve mülk sahipliği konusunda önemli farklılıklara yol açan altmış beş genel âdete ve üçyüz yerel âdete göre yönetiliyordu. On üç parlöman veya yüksek temyiz mahkemesi, değişik *bailliage*lere, *sénéchaussée*lere ve diğer bölgelere sahip olan farklı boyutlardaki eski kurumlardı; tek başına Paris parlömanının –hepsinin en güçlüsü– yasal yetkisi krallığın tam üçte birini kapsarken, güneydeki Pau'nun yetkisi güdük kalıyordu.

Bir eyaletten veya bölgeden diğerine kişi Almanca, İtalyanca, Breton, Provence hatta İngilizce konuşulduğunu duyabilirdi, bir Paris'li için neredeyse anlaşılmaz olabilecek aşırı çeşitlilikteki Fransızca diyalektinden hiç bahsetmiyoruz bile. Ağırlık ve ölçü sistemleri bir yerden diğerine büyük farklılık gösteriyordu. Vergilendirme çok çeşitliydi, genelde en ağır vergi yükü kuzey eyaletlerine düşüyordu. Krallığın tümü göz önüne alındığında, bazı yerlerde asli ve en baskıcı doğrudan vergi olan *taille* kişisel gelir üzerinden alınırken, diğer yerlerde toprak sahipliği üzerinden alınıyordu. Soylular ve ruhban sınıfı, köylülerden zorla alınan bu ağır vergiden büyük ölçüde muafken, kötü şöhretli tuz vergisi *gabelle*, altı farklı ağırlık ölçüsüne göre bir yerden diğerine değişiyordu. İç geleneğin bariyerleri tahmin edilemez ölçüde ve şaşırtıcı bir sıklıkta bütün krallığı çaprazlamasına kesiyordu. Gümrük ithalat vergileri kent girişlerinde, nehir geçitlerinde ve eyalet sınırlarında toplanabiliyordu, öyle ki Franche-Comté'den yüklenip Saône ve Rhône nehirlerinden aşağıya, Akdeniz'e gelen yükler yol boyunca otuz altı faklı kamusal ve kişisel vergiye maruz kalabilirdi.

Devrim arifesinde Fransa, feodal yapı hızla çökmekte olsa da, ağırlık olarak tarımsal bir ülkeydi. Malikane sisteminin hâlâ baskın olduğu, yaklaşık 140.000 serfin hâlâ var olduğu Merkez ve Doğu Avrupa'nın aksine, serflik neredeyse ortadan kalkmıştı. Toplam nüfusun belki de yaklaşık yüzde 70'ini oluşturan köylülerin büyük çoğunluğu bir kulübe ve bahçesiyle mütevazı bir toprak parçasına sahipti, fakat bir dönümlük toprak ailelerin yıl boyunca geçimini sağlamaya pek yetmiyordu. "Bütün köylü ailesi", diye gözlemliyor P. M. Jones, "öne çıkan bir tutkuyu paylaşıyordu: miras, evlilik, satın alma veya kiralama yoluyla, onların adam gibi yaşamasına izin verecek bir toprağa sahip olmak".[7]

Köylüler, geleneksel olarak güçlü kolektif duyguları sürdüren köylerde yaşadı, öyle ki (her ne kadar küçük bireysel arazileri varsa da) toprağa bireysel olarak sahip olmak genellikle şu veya bu şekilde kısıtlanmıştı. Topluluklar tarlaların çitlerle bölünmesini yasakladı ve ürünün genellikle farklı şekillerde dolaşımını talep etti. Hasatlar genellikle topluluğun mülkü olarak düşünüldü ve köylüler geriye kalan ekinleri toplama hakkını paylaştı. Açık alanlar hayvanların otlatılması için ayrılırken, ormanlık alanlar komünal odun toplanması için ayrıldı. Bu genel haklar köylülerin gündelik hayatta ayakta kalmaları için mutlak biçimde zorunluydu. Kolektif bir bütünlük olarak genel köy kavramsallığının öneminin altını çizen en önemli kraliyet vergisi olan *taille*, tüm mukimlerin tek bir parçasını ödemekle yükümlü oldukları topluluktan bir bütün olarak alınıyordu.

Teknik açıdan, Fransız tarımının büyük kısmı kendi arazilerini basit araçlar kullanarak işleyen köylü aileleriyle küçük ölçeğe sahipmiş gibi görünür, fakat burada da önemli istisnalar buluruz. Örneğin, kuzey ve kuzeydoğuda, *grande culture* (Fizyokrat François Quesnay'ın terimini kullanırsak), genellikle büyük ölçekli mülklerde yoğun tahıl tarımı etrafında oluşturulmuştu ve hatta Fransa'nın diğer bölgelerinde gerçekleştirilen küçük ölçekli üretim biçimlerine hiç benzemeyen tarımın yapıldığı bölgelerde, tarlaların genellikle "ortalıkta görünmeyen toprak lordları adına kiracılar" tarafından işlendiğini, Jones bize devrimci dönemdeki köylülük üzerine yetkin çalışmasında anlatır. "Mülk sahibinin sömürüsü kısıtlanmıştı ve ürün paylaşımı gerçekte yoktu".[8] Aslında giderek büyük alanlarda hayvan otlatan ve tarım yapan İngiltere'deki gelişme eğilimlerine belirgin biçimde zıt olan kuzeydeki Fransız üzüm yetiştiricileri,

---

[7] P. M. Jones, *The Peasantry in the French Revolution* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), s.8.

[8] *Agy.*, s. 15.

genellikle üç yıllık periyotlarla ürün elde etmek gibi çok geleneksel yöntemleri kullanıyordu. *Petite culture*'ın toprakları, tabii ki, genellikle buğdaydan ziyade temel tahıl ürünü olarak çavdar veya mısır yetiştiren küçük köylü mal sahipleri veya ortakçılar tarafından işleniyordu.

Köylülük, her ne kadar güçlü topluluk duygularına sahip olsa da bir sınıf olarak yekpare bir görünüm arzetmiyordu; gerçekten de, Fransız toplumunun geri kalanı gibi, çok farklı tabakalara bölünmüştü. Köylünün toplumsal hiyerarşisinin tepesinde, görece az olmalarına karşın genellikle büyük ölçekli tarımın başka herhangi bir yerden daha yaygın olduğu Paris'in kuzey ve doğusundaki zengin topraklardaki *gros fermier*ler veya büyük çitfçiler vardı. Daha da önemlisi, tahıl yetiştirilen bereketli topraklara sahiptiler ve çok fazla kâr getiren ve neredeyse kapitalist olan bir tarım yapıyorlardı. Bazıları, kırsal işgücünü pazarlanabilir tahıl üretimi için işe alan özel mülk sahipleri iken, diğerleri soyluların ve ruhban sınıfının geniş topraklarında çok uzun süredir yerleşmiş olan kiracılardı. Onların altında kendi yük hayvanları, sabanları, küçük mülkiyetleri ve evleri olan ve tüm yıl boyunca, hatta ihtiyaç fazlası tahıl biriktirmenin zor olduğu zamanlarda dahi, kendi ailelerini rahat rahat geçindirmeye yetecek genişlikte ve iyi dengelenmiş toprakları işleyen *laboureur*lar geliyordu.

Fakat toprak sahibi köylülerin en büyük grubu Picardy'nin güneyindeki *haricotier*lerden ve başka yerlerde birçok başka isimle bilinenlerden oluşuyordu. Bu köylüler, bazı evcil hayvanlara, temel araç gereçlere ve biraz araziye sahipti, ama sabana ve yük hayvanına sahip değildi. Elde ettikleri geçim mütevazı olandan istikrarsız olana değişiyordu ve kendi küçük arazilerini ekip biçmenin yanında mülk sahibinden toprak kiralamak veya yılın bir kısmında daha zengin, genellikle senyöral toprak lordları için gündelik işçiler olarak çalışmak zorundaydılar. Emekleri ve mahsülün yarısı karşılığında, senyör onları çiftlik aletleri ve hayvanlarla desteklerdi. En sonunda, köylü hiyerarşisinin tabanında, çok az veya hiç toprağa sahip olmayanlar, aşikâr biçimde fakir olan gündelik işçiler veya *journalier*ler ve toprak işçileri veya *travailleurs de terre*ler yer alıyordu. Kırsal nüfusun yaklaşık yüzde 21'i kadarı genellikle işsizdi ve kısa süreli işler bulmak için ordan oraya dolaşmaktaydı.

Bu köylü tabakaları Fransa'da bölgeden bölgeye sayısal olarak değişmekteydi. Varlıklı *gros fermier*ler en iyi halde yalnızca çok küçük bir azınlıktı. Hatta görece müreffeh Picardy ovasında, birkaç yüz evin olduğu küçük bir köy yalnızca iki *gros fermiere*, beş veya altı *laboureure*, yirmi *haricotiere* ve yirmiden elliye kadar gündelik işçiye sahip olabilirdi. Diğer bölgelerde köylülerin çoğunlu-

ğu *laboureur*ler veya *haricotier*lerdi ve başka yerlerde gündelikçi işçiler veya yarı zamanlı zanaatkârlar olarak çalışan topraksız köylüler topluluğun önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Fransız köylüsünün büyük kısmı, biraz toprağa sahip olmalarına karşın çok yoksullaştırılmıştı ve gündelik varoluşları sefil ve aşırı derecede fakirdi.

Toprağa bağlı olan bir serfle karşılaştırıldığında köylünün senyöre olan bağı çok daha gevşekti. Toprakla birlikte satılamaz veya yasal olarak ona bağlanamazdı. Fakat buna karşın feodal harçları ödemek zorundaydı ve geçmişten kalan yükümlülüklere sahipti. Bunlar senyöre ya ayni olarak (tahıl gibi) ya da nakdi olarak (*cens*) ve çoğun aşırı miktarlarda verilmekteydi. Senyörler köylüler üzerinde başka haklara da sahipti. Lordlar, onların işledikleri topraklar üzerinde avlanma hakkına sahipti, böylece köylülerin ekili tarlalarını mahvediyorlardı; yerel mısır değirmenleri, şarap sıkma makineleri ve fırınlar üzerinde tekel hakkına (*banalités*) sahipti, hatta köylüleri daha ucuza bulup kullanılabileceklerken bunları kullanmaya zorluyorlardı. Aptalca olduğu kadar alçaltıcı bir ayrıcalık olan senyöral yükümlülüklerini yerine getirmeleri için, köylülerden angarya veya yol işi yapmaları bekleniyordu. Aslında, senyör köylülerden malikane evinde kalanlar için çok çeşitli kişisel –bazen yüzlerce kişiye ulaşan– hizmetler isteme hakkına sahipti. Bu ayrıcalıkları güçlendirmek için senyörler, onlara daha fazla gelir sağlayacak köylülere vergi yükü koyma sürecinde, yalnızca devlet mahkemelerinden değil kendi senyöral mahkemelerinden de istifade edebildi. En sonunda, *taille* yalnızca köylülük üzerine konulduğu için, köylülüğün ödemek zorunda olduğu bu ve diğer vergiler çok baskıcı ve çok nefret edilen bir yüke neden oldu. C. B. A. Behrens'in ancien régime üzerine çalışmasında gözlemlediği gibi: "Kraliyet vergileri köylülerin boynuna asılı bir değirmen taşı gibiydi".[9] Nitekim, kırlarda büyük bir nefret birikti ve toplumsal hiyerarşi toprağa aç köylüler ile baskıcı/asalak soylu sınıfı arasında ikiye bölündü. Sürekli iç savaşa yaklaşan potansiyel çatışma, eski *jacquerie*leri köylülerin anılarında tazeledi ve süregiden ayaklanmalarla kalıcı hale geldi.

Soylular üzerindeki vergiler her bir soylunun sahip olduğu statüyle değişiyordu, fakat soyluluk bir bütün olarak ağır *taille*'i ödemekten muaftı. Aslında, devrim öncesi Fransa'sında, soyluların arasında devasa zenginlik ve fakirlik farkları vardı. Kırsal kesimde, toprak sahibi soyluluğun gelirinin büyük kısmı feodal haklardan geliyordu, fakat gerçekte bunlar önemli değildi: tüm Fransız

[9] C. B. A. Behrens, *The Ancien Régime* (Londra: Thames & Hudson, 1967; New York: Harcout Brace Jovanovich, 1967), s. 32.

soyluluğu açısından, yıllık tahmini toplamı yüz milyon livreden biraz fazlaydı. Bu nedenle, ücretlerin arttığı dönemlerde, taşra soyluları köylülerden, onları ayaklandırabilir korkusu içinde gittikçe artan bir huzursuzlukla, daha çok feodal harç almaya çalıştı ve köylüler arasında büyük bir nefret yarattı.

Soylu ne kadar yoksulsa köylüyü sömürme ihtiyacı o denli acildi; ve on sekizinci yüzyıl Fransa'sında görece çok sayıda fakir soylu vardı. Albert Mathiez'in gözlemlediği gibi, feodal büyük oğul ayrıcalığının bir sonucu olarak soylu bir ailenin büyük oğlu, daha genç oğullara yaşamak için giderek daha az toprak parçası bırakıyor, kendilerine miras kalan toprakların çoğunu alıyordu. Varlıklı ve fakir soylular arasındaki uzlaşmaz zıtlık, kişinin içinde olduğu toplumsal ölçek küçüldükçe artıyordu.

> Darlık içindeki koşullara itilenler [genç oğullar] kendi adalet haklarını, para ve ayni kiralarını ve üzerinde yaşadıkları toprakları sattılar; fakat itibar yitirmek (déroger) istemediklerinden çalışma hülyasına kapılmadılar. Bir yoksullaştırılmış soylu sınıfı aniden gelişti, kendi mütevazı malikanelerinde kasvetli, kupkuru hayatlar sürdürdükleri bazı illerde çok sayıdaydılar. Saray görevlerini tekellerine almış olan yüksek soylulardan tiksinen ve kasabalarda ticaret ve endüstri ile zenginlikleri artan orta sınıfları küçümseyen ve kıskananlar, kralın temsilcilerinin el uzatmalarına karşı vergiden bağışık olmaya ilişkin son haklarını inatçı biçimde savundu; ve kibirleri yoksullukları ve güçsüzlükleri oranında arttı.[10]

Saray soyluları, özellikle saray adamı olarak Versay'da oturanlar, ülkenin kaynaklarını sürekli kendi istek ve statüleri peşinde koşarak tüketti. Ülkenin ulusal bütçesinin dörtte biri kadar büyük bir kısmı, gelir, emeklilik ve arpalık olarak bolca ödenek verilen büyük soyluların kullanımına ayrılmıştı. Piskopos veya diğer ruhban sınıfı görevlileri haline gelen soylular, Kilise'nin büyük hazinesine elini istediği gibi daldırıp çıkarabiliyordu. Yalnızca baronların değil, düklerin, markilerin ve hatta kan bağı prenslerinin içinde yer aldığı bu umursamaz müsrif soyluluk, borçları milyonlara varan rakamlara çıkardı; bazen bu borçlar yüksek soylularını kendi rejiminin destekçisi olarak gören kralın büyük bağışlarıyla temizlendi.

Ekonomik zenginliği açık ara elinde tutan kesim Katolik kilisesiydi, Kilise Fransa'daki toprakların yaklaşık onda birine sahipti ve kırdaki nüfusun elde ettiği gelirin onda birini yerel rahiplere aktarmak üzere vergi olarak toplayabiliyordu. Kilise'nin sahip olduğu gelirlerin yılda 250 milyon livre'ye denk düş-

---

[10] Albert Mathiez, *The French Revolution*, çev. Catherine Alison Philips (New York: Russell & Russell, 1962), s. 4.

tüğü tahmin edilmektedir. Kilise, o muazzam serveti sayesinde, 130.000 din adamını finansal olarak destekliyordu. Tepedeki ruhban hiyerarşisi neredeyse hiçbir dinsel görevi yerine getirmiyordu ve tabandaki küçücük gelire sahip kır *curé*lar ise çok düşük bir gelire sahipti. Gerçekten, yüksek Kilise memurlarını soyluluktan yalnızca ince bir toplumsal çizgi ayırıyordu, çünkü geniş toprakları olan büyük dindarlar, üyelerini soylu ailelerden seçiyordu; gerçekten, soyluların oğulları on iki veya on üç yaşında piskopos oluyor ve aşırı gelir elde ediyorlardı. 1789 yılında, Fransa'daki 143 piskoposun tümü soylu ailelerden gelmekteydi ve kendi piskoposluk bölgesinde yaşamaktan ve cemaatlerine katılmaktan uzak, günlerini sarayda aylaklıkla geçiriyordu. Yine de bu sayıca kabarık ve zengin din adamları vergi engeliyle karşılaşmadı. En fazla, Kilise devlete gönüllü olarak yıllık yaklaşık on altı milyon livre bağışta bulunarak küçük bir mali destek veriyordu, bir "hediye" olması nedeniyle bu istendiğinde geri çekilebilirdi, bu nedenle Krallığın politikaları üzerinde güçlü bir mali etki oluşturuyordu.

Kilise'nin politik gücü, köylülere rehberlik eden, okuma yazması olan halkı okullarında eğiten ve din öğretmenlerini kırsal politikayı etkileyecek bir araç olarak kullanan, böylece otoriteyi reddetme veya destekleme konusunda bir mesaj veren ülkedeki *curé* ağı sayesinde daha da büyüdü. Kilise, kuşkusuz, fakirlere toplumsal bir yardım kaynağıydı ve doğumların, ölümlerin ve evliliklerin tescili üzerinde bir tekele sahip olmanın yanı sıra hastaneleri de kontrol ediyordu. Fransa'nın daha geri olan kırsal kitlelerinin akıllarında ve kalplerinde otoritesi çok büyüktü. İyice yerleşik Ortaçağ geleneğinde kök bulan kendi adalet sistemine sahipti ve piskoposları sivillerin idaresinde engin güç sahibiydi. Yine de en nihayetinde gücü monarşiye dayanıyordu –Krallığın ülkedeki Cizvitleri ezerken 1764'de kabaca hatırlattığı bir bağımlılık.

Tüketim ve Statü Kültürü

Saray soyluları Krallıktan aldıkları geliri savurgan bir biçimde harcadı. Versay ve Paris'teki soylu harcamaları pahalı giysilere, atlı arabalara, mobilyalara, sanat eserlerine, mücevherlere, şölenlere, balolara ve gerçekten bütün endüstriyi ayakta tutan ve kumaşçı ve mücevhercilerden peruk yapımcılarına ve kozmetikçilere kadar sayısız kişisel para kazanma yolu sağlayan hizmetçilere gidiyordu. Aristokratik hiyerarşide statünün önemini doğru tahmin etmek zordur: kişinin yaşamdaki konumu en küçük ayrıntılarına kadar, eğer varsa, ailesinin kraliyet hanedanlığıyla bağının derecesine göre hesaplanıyordu. Şaşırtıcı ol-

mayacak biçimde, her soylu toplumsal hiyerarşinin aşağısında olanları, bir tarihçinin "küçümseme çağlayanı"[11] olarak adlandırmasıyla sonuçlanacak biçimde, horgörüyordu. Tarihteki en asalak toplumsal hiyerarşilerden biri olan Fransız soyluluğu, genellikle üretimden çok tüketime odaklanmıştı. Aslında, bu durum, Fransız toplumunda orta sınıfların içine dahil oldukları bütün varlıklı kısımlara doğru genişleyen, aylaklık ve gösterişli harcamaya dayanan bir ulusal kültürü besledi ve gerçekten, modern endüstri ve kitle üretimi için sermaye yaratmak için gerekli olan aşırı tutumlulukla taban tabana zıt iştahların artmasına yol açtı.

Devrim öncesi Fransa'sında kuşkusuz kapitalistler vardı: bankerler, büyük ölçekli ticaretle meşgul tüccarlar, ülkeyi zenginler için iyi yaşamanın merkezi haline getiren ipek ve diğer egzotik malların satıcıları, kumaş imalatçıları, toprak satmakta ve ticarette çok büyük fırsatlar yakalayan spekülatörler ve soyluluğun geçici heveslerinden faydalanan perakendeciler. Şehrin toplumsal hiyerarşisinde, onların altında küçük tüccarlar ve küçük ölçekli imalatçılar yer alıyordu. Fakat bu kapitalistler, hepsi böyle adlandırılabilirse tabii, çok arkaik özellikler gösteriyordu. Parayı daha fazla para için kendi girişimlerine yatıran İngiltere'nin tutumlu Püriten kapitalistlerinin tersine Fransız finansörler, imalatçılar ve tüccarlar, soyluluğa bitmeyen kıskançlıkları ile yaşadılar; gördüğümüz üzere, herşeyden önce kendileri için soyluluk mevkilerine erişme arayışındaydılar. Bu, bütün girişim alanlarında, zenginliğin kendileri açısından toplumsal mevkiyi en fazla belirleyen şey olduğu tutumlu kapitalistlerden Fransa'nın yoksun olduğunu iddia etmek değildir; fakat onların burjuva özelliği üzerindeki etkileri gelecekte –aslında, rahatlıkla on dokuzuncu yüzyıla girene dek– uzanmaktadır. On sekizinci yüzyılda, zengin kapitalistler, kendileri gibi birçok kapitalistin eski çağlarda ve Ortaçağlarda yapmış olduğu gibi, aristokrasinin değerlerini çoğunlukla kendilerine kattılar. Soyluluktan daha az olmamak kaydıyla, ticareti bayağı gördüler ve kazançları yalnızca daha yüksek bir amaca, daha yüksek bir toplumsal hiyerarşiye ulaşmanın bir aracıydı. Sonuç olarak, sermayenin büyük kısmı endüstriyel gelişme pahasına toprağa ve unvanların satın alınmasına aktı. Tek bir istatistik Fransa ve İngiltere'yi birbirinden ayıran ekonomik değerlerdeki farklılığı ortaya serer: 1789'da, Fransız nüfusu daha çok olmasına rağmen, Britanya'nın maden kömürü üretimi Fransa'nın yirmi katıydı.

---

[11] J. Droz, Giriş, *Historie du règne de Louis XVI* (Brussels, 1839), akt. Hampson, *Social History*, s. 6.

Zenginliğin üzerinde statünün, üretimin üzerinde toprağın ve işin üzerinde aylaklığın bu arkaik değeri, Avrupa ekonomisinde Fransa'nın sıradışı görünüşünde özellikle ironikti. Fransa dış ticarette Büyük Britanya'nın ardından ikinciydi ve üretimde Avrupa ülkelerinin lideriydi. Fakat İngiltere hem toplumsal hem teknik olarak yeniliğe, aslında Protestan kültürü ve daha iyi dengelenmiş, Fransız toplumu üzerindeki toplumsal arkaizmlerden görece özgür olan ılımlı modern devlet mekanizması nedeniyle, daha açıktı. On yedinci ve on sekizinci yüzyıl Britanya'sında Fransız soyluluğunu hâlâ çok karakterize eden aylak rantiye yaşam tarzı, yerini aktif ve yenilikçi toprak sahibi soyluluğa bırakmıştı. Birkaç yüzyıl önceki Güller Savaşı sırasındaki kendi sıradan vatandaş kökenlerinin çok fazla bilincinde olması, tek başına, İngiliz soyluluğunu orta sınıflarla daha kolay ve rahat kaynaşmasını sağladı. Bundan başka, İngiliz soyluluğu krallığın tüccar sınıflarıyla birlikte kendi tarım devrimini yarattı, yalnızca koyun yetiştirilmesi ve "terkedilmiş köylerin" arkasında bıraktığı toprakların çitlenmesiyle değil, ayrıca bataklık bölgelerin kurutulması, tahıl üretiminin rasyonelleştirilmesi ve yeni yollar ve kanalların yapılması ile de. Kitle imalatının artmasına yol açan mekanik araçlardan aşağı kalmayan bu önlemler, Endüstri Devrimi'nin ve modern kapitalizmin ortaya çıkışını kolaylaştırdı.

Bunun aksine, genellikle atalarının Galya'nın Frenk istilacıları (Voltaire'in daha çok soytarılar olarak gördüğü adamlar) ile akraba olduğunu iddia ederek kendi statüleriyle gösteriş yapma ve onlara mal sağlayan tüccarlar ile kan yoluyla aristokrat olanların sahip oldukları ayrıcalıklara ve toplumsal kabul edilişe kıskançlıkla bakarak yaşayan sonradan görme cübbe soylularına tepeden bakarak küçümseme konusunda Fransız kılıç soylularının zihni aşırı doluydu. On sekizinci yüzyıl İngiliz monarşisinin gücü parlamenter egemenliğin sonucu olarak ortadan kalkarken, monarşi Fransa'da hâlâ ülkenin en büyük gücüydü, her ne kadar XV. Louis ve XVI. Louis bu gücü kötü biçimde ve kararsızlıkla kullansa bile. İngiliz sermayesi giderek endüstriye, özellikle –ülkenin endüstrileşmesine öncülük eden– pamuk imalatına akarken, Fransız sermayesi en somut kaynak ve toplumsal statünün kanıtı olarak toprağa ve unvanlara aktı.

Fransız soylu sınıfı, istemiş olsalardı bile, kapitalist olmakta zorluk çekerlerdi. Denizaşırı ticaret ve cam yapımı gibi birkaç endüstri haricinde diğer tüm endüstrilere giriş kanunen yasaklandı. Bundan başka, İngiltere'de tarımsal pratikler aşırı rasyonelleştirilmiş iken, Fransa'da bu süreç çok yavaş ve parça parça oluştu. Fransız tarımının zenginliği, teknik ve bilimsel ilerlemelerden ziyade emeğin yoğun sömürüsünden kaynaklanmaya devam etti. Kendi topra-

ğını burjuvaya kaptıran bir Fransız köylüsü, herhangi bir çarpıcı teknolojik yenilik onu gıda üretmekten alıkoyduğu için değil, öncelikle kiralar fırladığı için yerinden edildiğini biliyordu. Yoksullaştırılsa da, diğer açılarından yaşam tarzı değişmeden kaldı; köy hâlâ Fransız kırsal geleneği içine sayısız kuşak boyunca işlemiş olan eski geleneklerin çoğunu, geleneksel üretim yöntemlerinde ve toplumsal statüdeki çok küçük değişikliklerle birlikte, ayrıcalıkları olduğu kadar kısıtlamaları da koruyordu.

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısında, Fizyokratların ekonomik düşüncelerinden etkilenmiş olan bazı Fransız memurlar ve taşra soyluları, eski tarım pratiklerinin reformlaştırılmasıyla Britanya'lı eşdeğerlerine benzemeye çalıştılar. Tahıl üretimini artırdılar ve arazilerini genişleterek büyük ölçekli tarım yapmayı denediler. Bütün Fransa'da, tahıl yetiştirmenin yeni ve bilimsel yöntemlerini öğreten ve teşvik eden tarım cemiyetleri oluşturuldu ve kraliyet buyrukları, ortak toprakların çitlenmesine izin verildiğini bildirdi. Aslında, bazı senyörler, feodal yasaya göre ortak toprakların kendi mülkleri olduğunu küstahça iddia etti –monarşiden açık destek alan iddialardı bunlar. Mathiez'in gözlemlediği gibi,

> onların mahkemeleri az para alan kendi yargıçlarının elinde nefret edilen zorbalık araçları haline geldi. Yargıçları özellikle ortak toprakların mülkiyetini kazanacak bir araç olarak kullandılar Ortak haklardan yoksun bırakılan yoksul adamın keçisi artık açlığa mahkum ve böylece yoksul adamın şikayetleri gittikçe şiddetlendi.[12]

Bu pratikler yalnızca toprak sahibi soylulukla da sınırlandırılamaz. Köylü hane halkının tümünü kiralayan, genellikle büyük toprak sahibi olan kapitalist çiftçiler, köyün ortak topraklarını sürekli kemiren soyluluk ile yakın işbirliği içinde çalıştı. Bu topraklar çitle çevrildiğinde, yeni tarımcılar, ortak çayırlarda köylülerin geleneksel hayvan otlatma haklarını kaldırabildiklerinde ve kendi kullanımları için ortak toprakları parçalara bölebildiklerinde kiracılarının kiralarını artırdı ve onları yoksul kır işçilerine dönüştürdü. Gerçekten, "devrim sırasında ortak hakların savunulması, yoksul köylülüğün politik programında anahtar bir konu, belki de en önemli konu haline geldi",[13] diyor P.M. Jones.

Fakat soylular hiçbir şekilde toprağa sahip olmaktan kazanç elde eden tek grup olmadı. Alfred Cobban'ın öncü çalışmasında dikkatli biçimde gösterdiği

---

[12] Mathiez, *French Revolution*, s. 6.

[13] Jones, *Peasantry in the French Revolution*, s. 9.

gibi, kır ve kentli kapitalistler de bu süreçte önemli bir rol oynadı. Borç içindeki soylular kendi büyük arazilerindeki toprakları kaybederken, bunlar yalnızca senyöral toprakları değil, yabancılaşmış meta gibi ticarileştirilmiş senyöral hakların çoğunu da satın alan yeni bir tür tarım burjuvazisi tarafından satın alındı. "On sekizinci yüzyıla kadar, Wallon Flanders'de senyöral haklar toprak gibi önemli bir pazardı", diyor Cobbon. "Tabii ki satın alanların bazıları sonradan soylu haline geliyordu; fakat 1789'a kadar çoğu senyöral hak sahibi, Tiers état [Third Estate]* içinde yer alıyordu". Köylülük bu hakları reddetmeye çalıştığında, davaları çoğu zaman toprak sahipleri tarafında olan yerel parlömondda ele alındı.

Bazı soylular, en sonunda, ortak topraklarda büyükbaş hayvan veya koyun yetiştirmek veya köylerde oturanlarca hak iddiasında bulunulan ortak toprakların ticari besicilere kiralanması gibi senyöral hakların yeni, kendi çıkarlarına hizmet eden yorumlarını bulmak üzere, feodal haklar konusunda uzman kişileri işe aldı. Bazı lordlar kendi senyöral haklarını onları hâlâ acımazca kâr elde edilebilen hammaddeler olarak biriktiren kişilere veya gruplara vermeye devam etti. Köylünün daha önce olmadığı kadar çok para ödemesini talep ederek, kendi feodal atalarının asla uygulamadığı bir ölçekte onları bir para ilişkisine girmeye sürüklediler; aslında, Cobban'ın gözlemlediği gibi, feodal hakları toplayan senyör temsilcilerinin, " özellikle onlara bir komisyon verildiğinde, senyöral harçları en yüksek seviyeye çıkarmak işlerine geliyordu." Soylu olan ve olmayan girişimciler, toprakları ve senyöral hakları bu acımasız ve insanlıktan çıkarıcı gelişmeyi yoğunlaştırmak için benzer biçimde kullandı ve köylünün sömürüsü, toprağın işlenmesinde görüldüğü gibi, gittikçe rasyonelleştirildi, hâlâ kökleşmiş geleneklere dayalı birçok arkaik tekniğin kullanımı ile olsa bile. Dijon valisi, örneğin, 1751'de şehir elitlerinin köylüleri yalnızca gündelik işçilere dönüştürdüğünü kaydetti.[14] Fransız köylülüğü, şaşırtıcı olmayacak biçimde, birçok iç farklılıklarına rağmen senyörlerden tiksinir hale geldi, böylece, 1788 ve 1789'a kadar, kırsal kesim yeni bir *jacquerie* noktasına gelmişti.

Kırsal kesime yönelik, deyim uygunsa, bu kapitalist saldırı, Fransız Devrimi'nin doğasının "burjuva" olduğunu kabul eden yaklaşımlarla taban tabana zıttır. "Fransız kırsalındaki [köylü] devriminin feodalizme karşı olmadığına,

---

* *Tiers état* (Üçüncü Zümre) = Devrim öncesi Fransa'da, soyluluk ve ruhban sınıfının yanında halkın büyük çoğunluğu temsil eden sınıf (ç. n.).

[14] Alfred Cobben, *The Social Interpretation of the French Revolution* (Cambridge: Cambridge University Press, 1964), s. 43-44, 45, 45-46.

büyüyen ticarileştirmeye karşı olduğuna ve "burjuva" bir hareket olmadığına, tam tersine kısmen şehrin finansal çıkarlarının kırsal kesime sızmasına karşı olduğuna inanmak için hiç değilse bir gerekçe vardır",[15] diye gözlemler Cobban.

Tarım Dışı Ekonomi

On sekizci yüzyıl sonunda Fransız kentlerinin tarım dışı ekonomisine gelince, Batı Avrupa'da yüzyıllarca süren duruma çok benzer biçimde çok karmaydı. Kent toplumu, kırsal kesimde olduğu gibi, zenginlik, eğitim ve yaşam tarzlarındaki önemli farklılıklardan dolayı, keskin toplumsal tabakalaşmaya sahne olmuştu. En büyük servetler bankerler tarafından kazanılmıştı. Vergileri toplamak için Krallık ile sözleşme yapan bu tahsildarlar, ulusal borç sürekli artarken kendilerini zamanla hükümetin finansörlerine dönüştürdü. Kentlerde, özellikle liman kentlerinde, soyluluktan yoğun biçimde nefret eden iş adamları da vardı. Onların amaçları, "ekonomik olmaktan çok toplumsaldı. Bu yalnızca orta sınıfın genişleyip büyüyememesi değil, refahın önceden çok daha kolaylıkla satın alabildiği toplumsal statü ve ayrıcalıktan giderek dışlanmasıydı",[16] diye gözlemliyor Hampson.

İngiltere'deki kentlerin tersine, Fransız kasaba ve kentleri, "yükselen" burjuva ekonomisinin merkezi olamadı. Güçlü bir lonca sistemi, birçok kent endüstrisinin üzerinde sıkı bir denetimi hâlâ elinde tutuyordu ve çalışan insanların çoğu, usta zanaatkârlar tarafından küçük dükkânlarda istihdam edilen gündelikçi işçilerdi. Statülerini ve geçim kaynaklarını kaybetmekten korkan bu insanlar, kırdaki üreticilerin ürünlerini kent pazarlarında satmalarına imkan vererek "serbest ticaret" önlemlerine şiddetle karşı çıktılar. Loncalar, değişik ticaret işleri üzerindeki geleneksel aile tekellerini o denli güçlü biçimde savundular ki birçok gündelikçi işçinin usta işçi olabilmesini dahi engelledi, emeğini satma statüsünden daha yukarısını asla umut edemeyecek şehirli gündelik işçi sayısı artarak şişti. Hampson'ın işaret ettiği gibi, "sermaye ve emek arasındaki modern bölünme hâlâ belirli değildi ve aristokrasi ve 'halk' arasındaki ayrım, 'aristokrasi' ve 'alt sınıflar' arasındaki ayrımın aynısı değildi".[17]

---

[15] *Agy.*, s. 48-49, 52, 53.

[16] Hampson, *Social History*, s. 22.

[17] *Agy.*, s. 14.

Fransa'da yalnızca çok sınırlı sayıda gerçek anlamda fabrika vardı ve mekanize olmuş birkaçı kırsal kesime su gücünün kullanımı için yerleştirilmişti. Endüstri Devrimi'nin üretiminde yaygın biçimde göklere çıkarılan rolüne karşın, on sekizinci yüzyıla girene kadar, James Watt tarafından geliştirilen buhar makinesi, genellikle madenlerden su pompalamak için kullanıldı. Yün ve muslin kumaşı işleyen birkaç yer hariç kullanım için fazla büyüktü ve yeni İngiliz iplik eğirme ve dokuma makineleri henüz Fransa'ya önemli olacak sayıda gelmemişti. Dolayısıyla Fransız endüstrisi, yeni makineler kullanmaya başlansa bile, ağırlık olarak zanaata dayalı olmayı sürdürdü.

Yine de tüccar-imalatçıların büyüyen bir grubu, kırsal kesime pamuk ve yün getirip köylü zanaatkârların burada hammaddeyi imalatçıların sahip oldukları dokuma tezgahlarında eğirip dokuyarak giysiye dönüştürmeleri yoluyla lonca kısıtlamalarından kurtulmaya çalıştı. İngiltere'de "simsarlar" diye adlandırılan bu küçük ölçekli endüstri tacirleri, lonca zanaat grubunu rahatlıkla geride bırakabiliyordu. Lonca sisteminin tamamen çökmüş olduğu Lyon'da, birkaç yüz zengin tüccar, altmış beş bin kadar çok işçiye iş sağlayan kent ve civarındaki en büyük ipek endüstrisini kontrol etti. Yine de, bu endüstri öncelikle zanaatkâr özelliklere sahipti. İpek ya küçük dükkânlarda veya kentin altmış mil yarıçapına yerleşmiş hanelerde üretiliyordu. Bu nedenle, fabrikalar Fransa'da Devrim'den önce yaygın değildi; çoğu iş küçük ölçekli imalathaneler de yapıldı, hatta çok sayıda işçinin toplandığı, o "endüstriyel" bölge denen bölgelerde bile.

Son olarak, kentler, çok sayıda hizmetkârın, manavlar veya café sahipleri gibi küçük dükkâncıların, rıhtım çalışanlarından suyolu taşıyıcılarına dek ulaşım işçilerinin yanı sıra gündelik kazançlara bağlı çok güvensiz işlerde çalışan birçok kişiyi barındırıyordu. Ülkenin yollarında başıboş dolaşan ve kent sokaklarını dolduran dilenciler her yerdeydi. Devrim öncesi kanunlarının çılgın suçları, yalnızca polisiye suçlara dava açan değil, sözleşmeler hazırlayan, toprakları ipotek eden ve köylüyü veya feodal hakları savunan veya karşı çıkan çok sayıda avukata geçim sağlıyordu. Zenginliğin temelini oluşturan eski feodal anlaşmaları gözden geçirenler ve potansiyel olarak zengin bir ülkenin yaşamını tıkayan sıkıntılara şahitlik edenler hâlâ onlardı. Aslında, her ne kadar geçimleri yasal arkaizmlerin çilesine çok bağlı olsa da, onların en ciddi olanları, feodal toprak kullanım hakkına ve ayrıcalığa karşı çıkmaya başladı, aslında Aydınlanma'nın pratik adamlarını –Fransız filozofları tarafından geliştirilen

ideallere davanın durumuna göre idealistçe veya demagojik biçimde gerçeklik vermeye çalışan eylem adamlarını– yarattı.

Fransız toplumsal yaşamını belirleyen birçok çapraz kesişmeden ortak bir burjuva çıkarı bulmaya çalışan her çaba, tabandan tavana toplumun her tabakasını diğerinin karşısına koyan birbirine benzemez büyük farklılıklar nedeniyle çökecektir. Aslında, Devrim'in önde gelen tarihçilerinden Georges Lefebvre, on sekizinci yüzyıl Fransız burjuvasını tanımlamaya çalıştığında, onları beş ayrı kategoriye –her biri, doğrusu, birbirine taban tabana zıt kategorilerdi bunlar– ayırmak zorunda kalmıştı. Feodal hakları kendi avantajlarına kullanan toprak sahibi "burjuvaların", 1789'daki Tiers état'ın önemli bir parçasını oluşturan "burjuva" avukatlarla çok az ortaklığı vardı. Onların ticari "burjuvazi" ile ortak olan fazla şeyleri de yoktu, çünkü harçların çok fazla olması onlara ticarette engeldi. Kraliyet idaresindeki "burjuva" memurlar –burjuva olarak adlandırılabilirse tabii–, "burjuva" avukatları kendi varlıklarına düşman olarak göreceklerdi ve dolayısıyla kendi "devrimci" sınıf yurttaşlarından çok, onlara kendi statülerini veren monarşi altında toplandılar. Soyluluk bahşedilmiş bir "burjuva" temelde bir soylu gibi düşünüyordu veya düşünmeye çalışıyordu ve çoğunlukla ticaret hayatındaki geçmişini saklıyordu. Bu karışımdan birleşmiş bir burjuva olarak bahsetmek, sınıf amaçlarına açıkça yönelmiş ayırt edici bir toplumsal rolün tamamen bilincinde olmaktan hâlâ eksik olduğu için, çok basit bir yaklaşımdır.[18]

Fransız Devrimi, kararlı bir burjuva liderliği sonucu değil, Batı toplumunda bir bütün olarak yavaşça ortaya çıkan kapitalizme rağmen –ve ona karşı– ortaya çıktı. Devrim'in açıkça aristokrasiye karşı olduğu da inkâr edilemez, fakat onun bir burjuva devrimi olarak adlandırılması, muğlak bir toplumsal gelişmenin doğurduğu mukadder bir sonuç olarak bugünden geçmişe yapılan bir tarih okumasıyla mümkündür ancak.

---

[18] Albert Soboul'un görüşü onun *Short History*'sinin ilk sayfalarında ve onun *Précis d'historie de la Révolution française* (Paris: Éditions Sociales, 1962) içinde bulunabilir, İngilizce olarak *The French Revolution, 1787-1799: from the Storming of the Bastille to Napoleon*, çev. Alan Forest ve Colin Jones (New York: Random House, 1974) künyesiyle yayımlandı.

16. BÖLÜM

AYAKLANMANIN KÖKENLERİ

Fransız Devrimi'ni –beş yıllık bir zaman zarfında muazzam boyutlara ulaşan bir devrim– meydana getiren birçok faktör, Batı yaşamının düşünme tarzını, hatta giyim, konuşma ve gündelik davranışlarını gelenekselden olandan tamamen yeni olana dönüştürdü. Fakat sonuçları çok kapsamlı olan bu devrim kaçınılmaz mıydı? Bu soruya yanıt vermek kolay değildir. Aleni ayrıcalıklar üzerine kurulmuş ve genellikle çatışan bir yasal yetkiler karmaşası içerisinde bocalayan arkaik Fransız devleti gelecek yüzyıla çok zor girebilirdi. Kraliyet idaresi bu denli beceriksiz olmasaydı, Fransa İngiltere'ninkine benzer bir doğrultuda kademeli olarak gelişebilirdi. Aslında, bu olasılık, yazıları devrimci entelijansiya üzerinde Rousseau'nun yazılarından daha az etkili olmayan Voltaire, Montesquieu ve Diderot gibi *feylosofların* rüyası olmuştu. Fakat Devrim'de öncü bir rol oynayan bu adamlar, hatta döneminde aşırı devrimci olarak görünen Jean-Paul Marat dahi, 1780'lerin sonunda veya 1790'ların başında patlayan olayları veya onların açtığı alternatif gelişim çizgilerini tahmin edemedi.

Soyluların Ayaklanması

Fransız Devrimi, ironik olarak, ne köylü sınıfının ne de değişik burjuvaların değil, soylu sınıfın bir ayaklanması ile başladı. Üst sınıfın ayaklanmasının doğrudan nedeni Fransa'nın feci mali durumundan kaynaklanıyordu. XIV. Louis'nin başa geçmesinden itibaren masraflı savaşlar ve iç konsolidasyon, devletin borçlarını giderek idare edilemez noktalara getirmiş ve sonraki hükümdarlar döneminde, 1733'ten sonra fiyatların artışı ve sarayda ayrıcalıklı tabakalara tahsis edilen harcamalar aşırı ölçüde şişmişti. En yıkıcı olanları, monarşinin

1733 ve 1783 yılları arasındaki dört büyük savaş için yaptığı, toplamı yaklaşık dört milyar livreyi bulan ve o dönem için muazzam bir miktar olan harcama ile ruhban sınıfının, soylu sınıfın ve soylu unvanı verilmiş görevlilerin sahip oldukları vergi muafiyeti nedeniyle borçları denetim altına alma çabalarının çoğunlukla başarısız olmasıydı.

Fransa, 1776'ya kadar, kralın bakanlığındaki genel kontrolörlükte içgörü sahibi bir ekonomistten ziyade kurnaz bir banker olan Cenovalı Protestan Jacques Necker'in kötüleştirdiği, felaket noktasına varan bir mali krizle karşılaştı. Necker, aslında, borç almanın yararlı etkilerine inanan bir bankerdi. Dolayısıyla da, onun rehberliğindeki hükümetin mali problemleri, genellikle yüzde 10'a varan faiz karşılığında alınan bir borçlanma sonucunda, ortadan kalkmış görünüyordu. Ülkenin mali durumu hakkında gerçeklerin çarpıtılması Necker'in bütçe politikalarına bir başarı cilası verdi. Kraliyet maliyesinin halka açık ilk ifşası olan 1781'deki *Krala Hesap*'ta, Necker'in kasıtlı tahrifatları, yıllık gelirlerde giderler çıktıktan sonra on milyon livre artının olduğu yolunda pembe bir tablo yarattı. Esasında, ülkenin yıllık açığı, birikmiş borçlarını bir kenara bırakırsak, 46 milyon livreyi geçiyordu. 1788 yılına kadar, Fransa'nın giderlerinin neredeyse yarısı ulusal borcun faizini kapatmaktaydı ve Necker'in rakamlarının aksini iddia edecek diğer bilgi kaynaklarının yokluğunda, kamuoyu, giderek artan ciddi mali darboğazlardan habersiz kaldı.

1783'de, Fransa'nın Britanya'ya karşı Amerikan savaşına katılışının bir sonucu olarak borcun daha da artmasından kısa süre sonra, Necker'in yerine genel kontrolör olarak Charles Alexandre de Calonne geçti. Ulusal iflas engellenecekse vergi sisteminin yenilenmesi gerektiğinin bilincinde olan Calonne, soylu sınıfın ve ruhban sınıfının vergi sorumluluğunu toprak ve onun üretimi üzerine doğrudan bir vergi konulmasıyla artıracak kapsamlı, geniş ölçekli bir plan önerdi. Bu plan hiçbir istisnaya yer vermiyordu: ruhban sınıfı, soylular ve sıradan insanlara aynı şekilde vergi yükü düşüyordu ve daha rahatsız edici olanı, varlıklılar üzerine giderek daha çok vergi yükü koyabiliyordu. *Corvée*'nin yanında nefret edilen *gabelle* ve *taille*'nin ağırlığını azaltıyor, köylülük üzerine konan vergi yükünü hafifletiyordu.

Bundan başka, Calonne'nin planı, bin veya daha fazla kişinin oturduğu bütün köylerde vergi takdiri için yerel meclis seçimleri yapılması çağrısında bulundu. Her ne kadar yıllık kazancı 600 livre'den fazla gelire sahip toprak sahipleri bu meclislere girebildiyse de, plan, köyler arasındaki vergi yükünün dağıtılması için bir bölge meclisleri sistemi yarattı; ayrıca *généralité*lerde eyalet mec-

lislerinin oluşturulmasını, üç toplumsal zümre yani ruhban sınıfı, soylular ve avam arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmayı da kapsıyordu. Böylece soylu sınıf ve ruhban sınıfı vergilendirilmekle kalmıyor, onların yerel yönetim üzerindeki egemenlikleri de ellerinden alınıyordu. Calonne'nin planı hayata geçirilmiş olasaydı, yalnızca Fransa'nın vergi sistemini değil, yerelliklere önemli yetkiler vererek onun politikasını da önemli ölçüde değiştirecekti. Colonne, Fransız politik yapısını adem-i merkezileştirme arayışında değildi; aslında, Albert Goodwin işaret ettiği gibi, Calonne'nin yeni meclisleri kraliyetin yüksek memurlarının yakın gözetimi altında olacaktı: "Reform, etkin bir adem-i merkeziyetçilikten çok, birbiçimli bir yönetsel yapıya ulaşmak amacıyla tasarımlandı."[1]

Fakat plan parlömanları kızdırdı –bunun sağlam sebepleri vardı. Bu on üç temyiz mahkemesi, gördüğümüz üzere, mirasla geçen yargıçlığı ve soyluluk unvanlarını satın alarak vergilendirmenin çoğundan muafiyet elde eden zenginlerden oluşuyordu. Calonne'nin kırsal meclisler planı, yarı kanun koyucu organlar olarak bunların resmi gücüne meydan okudu, çünkü Krallığın emirnameleri, tarihsel olarak, bu mahkemelerde tescil edilmek zorundaydı. Aslında, parlömanlar kendi kontrollerindeki Fransa'yı âdem-i merkezileştirmek için şevkle hareket etmiş gibi görünürler. On beşinci yüzyıldan itibaren, kanunları ve emirnameleri tescil etmek olan geleneksel haklarını, hoşlarına gitmeyen herhangi bir yasa veya kararnameyi tescil etmeyi basitçe reddederek *fiili* bir veto hakkına dönüştürme girişimde bulunmuşlardı, bu onları Krallık ile doğrudan karşı karşıya getirdi. Monarşi, onların reddini yalnızca bir emirname ile görmezden gelebilirdi. Bu yüzden, parlömanların gücü aslında krala engeldi ve kraliyet yüksek memurlarına ve eyalet valilerine karşı eyalet meclisleri ile işbirliklerini sürekli devam ettirmek zorunda kaldılar.

Onların engellerinden ve yarı-resmi yasama yetkilerinden bunalan XV. Louis, Paris parlömanını –krallıkta en önemli olanı– basitçe feshetmişti ve yerine işlevleri kesinlikle tüzel olan düzenli bir temyiz mahkemeleri sistemi koymuştu. Fakat deneyimsiz ardılı, beceriksiz XVI. Louis, naif bir girişimle Paris parlömanını 1774'te yeniden canlandırdı ve parlöman şimdi yalnızca kraliyet buyruklarını veto etme yetkisine değil, vergilere izin verme yetkisine de hakkı olduğu iddiasında bulunarak monarşinin otoritesini önemsememeye başlamıştı.

---

[1] Albert Goodwin, *The French Revolution* (London: Hutchinson, 1953; New York: Harper Torchbook, 1966), s. 28.

Bu güç, aslında, krallıktaki üç toplumsal statünün meclisi olan, 1614'ten beri toplanmayan *Etats généraux*'ya aitti. *Etats*'nın ayrıcalığını keyfi biçimde kendileri kullanan parlömanlar Calonne'nin planını engellediler ve bakanın mali sistemi reforme etme çabalarını kraliyet erkinin külfetli ve baskıcı suistimalleri olarak göstermeye çalıştılar. Bundan başka, parlömanlar, Necker'in önceki sahte bütçe fazlası raporunu, kraliyet otoritesini denetim altına alma çabalarına geniş halk desteği toplamak için demagojik biçimde kullandılar, orıların halkın özgürlüğünü destekleyenler olarak gösterilmesine izin verdiler, hatta gerçekte Fransa'yı mali bir yıkımdan kurtarma planı olan şeye muhalefetlerini haklı çıkarmak için aydınlanma *feylosoflarının* toplumsal sözleşme teorileri gibi fikirleri kullandılar.

Parlömanların plana katılmayacağını ve Louis'nin onlara galebe çalacak bir kişilikten yoksun olduğunu açıkça gören Calonne, 1787'de, amacı planın nasıl yürürlüğe konulacağını tartışmak olan bir Seçkinler Meclisi'nin toplanması konusunda kralı ikna etti. Louis'nin, delege olarak ek bir vergi yüküne karşı çıkacak olan soyluları ve diğer yüksek statülü şahsiyetleri seçmesinin beklendiği göz önüne alındığında, Calonne'nin Meclislerin kendi önerisini tasdik etmeyeceği yolunda şüpheye kapılması gerekirdi; oysa o, Fransız toplumunun bütün kesimleri nezdinde bir ağırlıktan yoksun olduğu konusunda pek az kuşku bırakmış olan bir monarkın aldığı kararlara bel bağlamıştır.

Kralın kişilik yoksurluğu Fransız monarşisinin başarısızlığının tek nedeni de değildi. On sekizinci yüzyıl sorunları tamamen toplumsal huzursuzluk ve değişim talepleri zamanıydı. Fransa'nın gittikçe büyüyen kentlerinde ayrıcalık ilkesi etrafında kurulmuş bir toplumdan hoşnutsuz şehir isyanları görülürken, kırsal kesimdeki hoşnutsuzluk açık köylü isyanları noktalarına ulaştı. Ülkede yeni bir olgu ortaya çıkıyordu: tanımlanabilir bir kamuoyu. Fransız halkı, yüzyıllar boyu, kral ve bakanları hakkındaki haberler için kendi yerel papazlarının ağzına bakmıştı; aslında, nüfusun yaklaşık üçte ikisi bu dönemde hâlâ okur yazar değildi ve vaizlerin orıların toplumsal görüşlerini şekillendirmesine izin vermişti. Fakat tamamen yeni olan gelişmeler ülkenin kültürel manzarasını değiştiriyordu. Aydınlanma, Fransız toplumunun tavanından tabanına süzülüyordu, dinsel inancın ve feodal hiyerarşinin yıkılması gibi sonuçlarıyla birlikte. Yeni bir aydınlar sınıfı, bir entelijansiya, Fransa'yı –özellikle kasabalarında ve kentlerinde– ayrıcalığa karşı açıkça düşman olan broşürler, dergiler, yazılar ve kitaplarla aydınlatmaya başlamıştı. Ülkenin mali durumu, kral ve bakanları arasındaki özel bir konu olmaktan çıkmış ve monarşik devletin kendi

yeterliliğinin ölçüldüğü ve yargılandığı bir ölçüt olmuştu. Bu nedenle, parlömanlar ve kral arasındaki çatışma çok açıkça gözleniyordu. Bu çatışma, giderek ayrıcalık sahibi soylu adamların, sıradan zanaatkârların ve yaşam tarzından bağımsız bütün okur yazar sıradan insanların ilgi konusu haline geldi.

Her ne kadar temkinli biçimde de olsa cumhuriyetçi fikirler bile tartışılıyordu. 1776 Pennysylvannia eyalet anayasası da dahil, Amerikan Devrimi'nin kurucu belgeleri, farklı anlatımları ve kurumları geniş ölçüde okundu ve artan bir çoşkuyla tartışıldı. Politik Kulüpleri, Tiers Etat'nın amacını değişik yollarla geliştirerek ve *feylosofların* yazılarını sayısı giderek artan bir okuyucu kitlesi için yaygınlaştırdı. Yeni eleştirel yazılar, okur yazar olmayanlar için yüksek sesle okundu. Fransız halkının daha bilgili kesimleri, Roma Cumhuriyeti tarihinden kendi dönemlerine dek, otoritenin saldırgan eleştirileri olan taşlamalardan ve saray ile aristokrasi içindeki çatışma haberlerinden etkilendi. Polais Royal kahvehaneleri –politik olarak hırslı Orleans Dükü'nün Paris halkına vermiş olduğu bahçeler gibi– bütün Fransa kent ve kasabalardaki caféler gibi, radikal bir ajitasyon merkezi haline geldi. Doymak bilmez binlerce okuyucunun üzerine broşürler yağdı ve salonlardan kralın ikametgâhı Tuileries önündeki asker karakollarına kadar her yerde, kentin şahidi olan çağdaş ziyaretçiler olarak okundu. Fransız Devrimi'nin ateşi, ondan önceki Amerikan Devrimi gibi, aslında kamusal bir alanda yaratıldı; burada halk kitleleri, reformlar yapması için monarşiye baskı yapmayı ümit edebildi, küstah aristokrasiyi tehdit edebildi –ve en sonunda, zamanın göstereceği gibi, kendi amaçlarına ulaşmak için devrimci şiddet kullanabildi.

Çağın çok sayıdaki ironisine eklenecek olan şey, ülkenin ileri gelenleri olarak adlandırılan kişilerin, toplanmak için çok hevesli olmaları ve bu nedenle monarşinin devleti kontrol etmesine meydan okumak için başka bir forum yaratmasıdır. Kurumlaşmış kooperatif güçten yoksun olmaktan sıkılmış Fransız soyluluğu, Fronde'den sonra kaybetmiş oldukları gücü yeniden kazanmaya istekliydi. Sonunda, Seçkinler Meclisi, 29 Ocak 1787'de Versay'da toplandığında, ağırlıklı olarak kan bağı prenslerinin ve düklerin, eyalet valilerinin, ruhban sınıfının ve belediye başkanlarının içinde olduğu soylulardan oluşuyordu; aslında, 144 ileri gelenden yalnızca 10'u soylu değildi. Kısaca, Meclis, hiçbir şekilde yeni vergi yükü istemeyen, kesinlikle çok ayrıcalıklı kişilerden oluşuyordu ve açıkça kralın otoritesini zayıflatmaya eğilimliydi. Calonne, ürkütücü mali durumu ortaya çıkarmak için yaptığı sistemli çabalara karşın seçkinlerin amacını büyük ölçüde yanlış hesaplamıştı; aslında, onların çoğu, parlömanlar-

dan daha az olmamak üzere, kendi ayrıcalıklarından, özellikle vergi muafiyetlerinden herhangi bir şeyin eksilmesine kategorik olarak karşıydı. Otoritelerini, en az kraliyet üst memurlarınca danışmanlık yapılan meclisler kadar, onun önerdiği meclislere de bırakmak istemiyorlardı.

Aksine, Necker'in düzmece raporuna geri dönen ileri gelenler, broşürlerde Calonne'yi karaladı, bu durum, ardından, istismar edilen bakanı, meclisin gizli olan toplantı tutanaklarının tüm metnini yayınlamaya, böylece halkı, devletin –onun mali savurganlıklarının– en saklı ve utanç verici gizlerine ve liderlerinin davranışına tanık olmaya itti. Fransız tarihinde belki de ilk defa, bir zamanlar gizli olan elitler meclisinin toplantı tutanakları –ortalığı dolduran bütün suçlamalar ve karşı suçlamalarla birlikte – herkesin görmesi için neşterle kesilmiş bir irin gibi açılmıştı ve halk ister Necker'e ister Calonne'ye inanmayı seçsin, kulüplerde ve cáfelerde meclisin toplantı tutanaklarının tartışılması ülkenin politik ateşini yükseltti, özellikle Paris'te.

Tipik olarak, çekişmeyle geçen dört verimsiz aydan sonra, Louis, kızgın soyluların şikayetlerine boyun eğdi ve Calonne'yi, adı kendisine kraliçe tarafından önerilen, daha yumuşakbaşlı bir genel denetçi olan Brienne ile değiştirdi. Calonne'nin önerilerini yumuşatma girişimlerine rağmen Brienne, en sonunda, toprak vergisinin eşitleştirilmesi dâhil, öncelinin planlarının çoğunu benimsemek zorunda kaldı, bu yalnızca Seçkinler Meclisi'nin inatçı direnişi ile bir kez daha karşılaşılmasına neden oldu. Aslında, herhangi bir mali otoritenin olmadığını reddeden ileri gelenler, ebedi zarar kaynakları olan krala ve ülkeye, artık mevcut olmayan *Etats généraux*'nun vergi koyma hakkı olduğunu hatırlattı. Amerikan Devrimi'ndeki çatışmasından yeni dönmüş olan Marquis de Lafayette, krallığın karşılaştığı problemlerin hal yoluna konulması için "gerçek ulusal meclis" çağrısında bulundu. Kralın kardeşi (Artois Kontu) ona "Siz yoksa *Etats généraux* çağrısında mı bulunuyorsunuz?" diye sertçe sorduğunda ona şu cevabı verdi: "Evet, lordum, hatta ondan daha iyi bir meclis."[2] Muhtemelen Fransa'dakilerin çoğu adına konuşan Lafayette'nin açıkça kafasında olan şey, *Etats généraux*'yu, düzenli aralıklarla toplandığından ve açıkça belirlenmiş güçleri uygulandığından emin olmak için bir anayasa ile Amerikan Kongresi'ni model olarak alan yasama bir meclise dönüştürmekti.

---

[2] William Doyle, *The Oxford History of the French Revolution* (New York: Oxford University Press, 1989), s. 74.

Yönetici elitleri bizatihi kendilerinin yol açtıkları krizlere kör kılan inanılmaz bir miyoplukla, önde gelenlerin pek çoğu, *Etats*'nın toplanması yönünde bir talepte bulundular; ve bunu, çoğu kez sinik bir yaklaşımla, yeni bir vergilendirmeden kaçınma ümidiyle yaptılar. *Etats*'nın kendi geleneksel yapısı, soyluluğun –dünyevî olanlar ile ruhban sınıfının birleşimi– egemenliğini garantiliyordu: en son 1614'te toplanan üç *etat*'ın –ruhban sınıfı, soylular ve avam– her biri, eşit sayıda temsilciye sahip olmuş ve ayrı ayrı toplanmış, tartışmış ve bireysel üyeler olarak değil *etats* olarak oy kullanmıştı. Bu prosedür bütün anlaşmazlık konularında soyluluğa ve ruhban sınıfına Üçüncü Zümre'de üstünlük sağlamak için gerekli olan ikiye bir çoğunluğu vermişti. Kral, belki de, *Etats* toplantı çağrısını, anlaşılabilir biçimde, tedirgin edici buldu; onu pekâlâ Étienne Marcel'in 1350'lerdeki ayaklanmasıyla ilişkilendirmiş olabilir; yine de, Seçkinler Meclisi'ni, Fransa'nın mali problemlerini tamamen çözülmeden bırakarak Mayıs'ta dağıttı.

1787 yazında, Brienne, bir kez daha, Calonne kadar safça, gazetelere, faturalara ve diğer dökümanlara yeni bir pul vergisi koymayı denedi –diğer Avrupa ülkelerinde yeterince yaygın olan bir uygulamaydı bu– bu girişim herhangi bir yeni vergiyi resmileştirme yetkisinin sadece *Etats*'da olduğunu iddia eden parlömanların tepkisine neden oldu. Bir *Etats* toplantı çağrısı şimdi aristokrasiyi ve parlömanları biraraya getiren bir çığlık haline geldi, Fransız toplumunun bütün tabakalarını etkiledi. Aslında, Fransa'yı anayasal bir monarşiye dönüştürmeyi ümit eden, aralarında Lafayette, Marki de Condorcet ve Kont Mirabeau'nun olduğu yarı-cumhuriyetçi bir hizip kurmuş olan avukatlar, papazlar, ticaret adamları ve soylular tarafından yaygınlaştırılan ulusal bir dava haline geldi. Genellikle adlandırıldığı üzere, bu "Amerikanların" ve "Vatanseverlerin" fikirleri, bir gözlemcinin bildirdiği gibi, "demokrasi ve ayaklanmanın halk okulu"[3] haline gelmekte olan kafelerde çok popülerleşti.

Kral, Fransız toplumunun diğer tabakaları bir yana, kendi soylularından aldığı az bir destekle çırpındı. Kendinden öncekilere öykünerek bir kez daha parlömanları kaldırmaya ve yerlerine kendi temyiz mahkemelerini (*grands bailliages*) koymaya çalışırken yeni vergiler için kararnameler çıkardı, fakat parlömanlar ona açıkça meydan okudu ve *Etats généraux* talebinde bulunan protestolar yayınladı. En sonunda, Etat'ları beş yıl sonra, 1792'de, sonrasında ise

[3] Danışman Sallier, akt., Albert Mathiez, *The French Revolution*, çev. Catherine Alison Philips (New York: Russell & Russell, 1962), s. 26.

Mayıs 1789'da toplamaya razı oldu. Monarşinin ortaya koyduğu herhangi bir gecikmeye karşı muhalefet, aristokrasi içinde bile, kitleseldi. Kralın adlandırdığı gibi, bir "soylu devrimi", Fransa'yı, özellikle Béarn, Brittany ve Dauphiné'yi kasıp kavurdu. Taşradaki soylular, ruhban sınıfının ve memur gruplarının tüm desteğine sahip olma güvencesiyle, yasal yetkisi olmayan meclislerinde kışkırtıcı şekilde toplandı. Birçok kentte büyük ayaklanmalar patladı. Dauphiné eyaletinde, parlöman adalet sarayından çıkarıldı, fakat yargıçlar, krallık emirnameleri kabul edildiği takdirde Dauphine'nin artık kendisini krala sadakat borçlu bir olarak görmeyeceğini sert bir dille ilan etti. Askeri vali, sonradan Kiremit Günü olarak bilinen 7 Haziran'da, Grenoble'ye asker göndererek parlömanın sesini kısmaya çalıştığında, yurttaşlar askerleri kremit bombardımana tuttu, onları uzaklaştırdı ve coşkulu biçimde parlömanın adliye sarayına geri dönmesine eşlik etti.

Ayaklananlar yalnızca soylular değildi. Brienne'nin oluşturduğu yeni belediyapılarda, sözümona kralın üst düzey memurlarınca atanan belediye başkanı, köylüler tarafından seçilmişti ve onlara karşı sorumluydu. "Alsas'da", diyor Mathiez, "yeni belediyeler kurulur kurulmaz, onların ilk özel çabası feodal lordlarına karşı eylemler yapmaktı ve sonrasında belediyelerin kurulmasının yarattığı 'sayısız suistimalden' çok şikayet edildi".[4]

Etats généraux

Sonunda, Louis için Etat çağrısı yapma zamanı geldiğinde, öncüllerini takip eden monarşi, onu müzakereci ve oy kullanan üç etat etrafında oluşturdu, herbiri eşit sayıda temsilciye sahipti. Fakat soylu ve ruhban sınıfın birleşmesine ve Üçüncü Zümre'den daha fazla oy almasına hâlâ izin verilen zamandan, 1614'ten beri yaklaşık iki yüzyıl geçmişti ve eski prosedür, onu şimdi halkın arzusunu ahlâksızca hiçe sayma ve reformdan kaçınma çabası olarak gören bütün ülkede kızgınlığa neden oldu. Dauphiné meclisi, Kiremit Günü'nden sonra toplandı ve Estates'in oylarını estate'lere (*par ordre*) göre değil kişilere (*par tête*) göre kullanılmasına ve bundan başka, Üçüncü Zümre'nin birçok temsilci gibi iki oya sahip olmasına –"çifte temsiliyet"–, ancak böylece iki ayrıcalıklı zümre ile eşitliğin sağlanabileceğine karar verdi. Aslında, Eylül ayında Paris parlömanı geleneksel 1614 anlaşmasını desteklemeye çalıştığında, halk son

[4] Mathiez, *French Revolution*, s. 34.

zamanlarda çok rağbet göstermiş olduğu ilk baştaki müttefiklerine cephe aldı ve onları şiddetle suçladı.

Fransa'nın politik ateşi şimdi yükselmeye başlamıştı, kralın ve etat'nın egemenliğine karşı ulusun egemenliğini onaylayan ve bir halklar bildirgesi ile bir anayasa oluşturulması çağrısında bulunan broşürlerin art arda yayımlanmasıyla, neredeyse bir haftada, daha da yukarıya tırmandı. Şubat 1789'da ortaya çıkan Abbé Sieyès'in ünlü broşürü *Üçüncü Zümre Nedir?*, Paine'nin Amerikan Devrimi'ndeki *Common Sense*'ine çok benzer bir rol oynadı. Özlü formülasyonu ile yalnızca Üçüncü Zümre'nin ulus adına konuşan yegâne organ olduğu fikri etrafında kamuoyunu harekete geçirdi.

Kasım 1788'de Seçkinler Meclisi, ayrıcalıklı statülerinden birazını *Etate*'ye bırakmaları konusunda soyluları ikna etmek için, bu kez Brienne'nin yerini almış olan Necker tarafından tekrar toplantıya çağrıldı. Fakat tahmin edilebileceği gibi, meclis, Tiers Etat'nın "çifte temsiliyet" isteğini sertçe geri çevirdi; Necker bunun onayını ancak geri plandaki birçok manevradan sonra kazandı. Meclis, zaten yükselmiş olan alevleri daha da yükseltmek için, üç etat'nın oylarını ayrı gruplar olarak mı, yoksa birleşik bir organdaki bireyler olarak mı kullanacağı sorusunu açık bıraktı; kısa süre sonra görüleceği gibi, ulusal bir krize neden olan öldürücü bir ihmaldi bu.

Etats généraux'nun yakında yapılacak toplantısı çok büyük bir ulusal beklenti kaynağı haline geldi. Kuşaklar boyunca ilk kez, monarşi tarafından gözmezden gelinmiş ve Fransız elitlerinin baskısı altında olan milyonlarca insan, hatta nüfusun en alt tabakası, dolaylı bile olsa devlet işlerine katılmaya çağrılıyordu. "Politika", diye yazıyor Madame de Staël, "Fransızların hayal gücü için taze bir alandı; herkes, içinde bir parça rol oynayabileceğini sandı, kendini bütün taraflara sunan birçok şans arasından herkes kendine bir amaç buldu".[5] *Etat* için temsilcileri seçme süreci, ayaklanmalar ve tahıl depolarının yağmalanması ile birleşti. Nantes'da kent meclisinin etrafını saran bir kalabalık, "*Vive la liberté!*"[6]diye bağırdı. Amerikan devrimcilerine çok benzeyen biçimde, Tiers Etat üyeleri yasadışı meclislerde toplandı ve kasabadan kasabaya temsilci ağları kurdu. bu meclisler Krallığa seslenerek kralı bilgilendirmek için bir dizi şikayet ve istek listesi yaptı, halka kendi bölgelerindeki şikayetleri (*cahiers de doléances*) listeleyerek ardından gidecekleri bir model oluşturdu. Şikâyetleri

[5] Madame de Staël, akt. Mathiez, *French Revolution*, s. 36.

[6] Vive la liberté! (fr): Yaşasın özgürlük! (ç.n.)

temsil eden *cahier*ler kraliyet hükümetine artık yağmur gibi yağıyordu, Massachusetts kentlerinin 1774'te yaşadığına çok benzeyen bir süreç gibi, şikâyetlerin listelenme sürecinin kendisi politik bir eğitim haline geldi.

Fakat *Etat*'ya temsilci seçme prosedürleri kasıtlı biçimde karmaşık ve dolaylıydı. Ruhban sınıfı ve soyluların seçimleri, tabii ki, hiçbir sorun çıkarmadı; iki *etat*'nın yirmi beş yaş üzerindeki bütün erkek üyeleri kendi yerelliğindeki ve kent bölgesindeki bir meclise katılabildi ve orada Versay'daki Estate toplantısına katılacak kendi temsilcilerini seçti. Buna karşın, oy kullanma sistemi Tiers Etat seçmenleri için farklıydı. Yirmi beş yaş üzerindeki ve vergilerini ödeyen Tiers Etat'nın bütün erkek üyeleri, kendi kırsal kilise bölgesinde, şehir loncalarında veya şehir bölgelerindeki meclislerde, her yüz geçerli katılımcı arasından iki seçmen seçmek için toplanmaya mecbur kılındı. Bu seçmenlerden, daha sonra, kent meclisinde toplanmaları ve meclisi veya bölgeyi temsil edecek başka bir grup seçmeni seçmeleri beklendi. Bu üçüncü grup seçmen, *bailliage*lerinde, diğer kasabaların seçmenleri ile, bu kez açıkça seçim nedeniyle yaratılmış olan yeni bir bölgeyi temsil eden dördüncü grup seçmenleri seçmek için toplandı ve bunlar, en sonunda, Versay'daki *Etats généraux*'ya girecek gerçek temsilcileri seçti. Bu prosedürün aşırı ihtiyatlı olan dolaylılığı, çoğu Tiers Etat temsilcisinin neden avukat olduğunun bir açıklaması olabilir. Bunlar, soylular ve ruhban sınıfından olanların dengi olamayacakları biçimde çok iyi birer hatipti ve bilgili kişilerle Tiers Etat'ı kasıtsızca doldurmuş olan süreci en iyi şekilde takip edebiliyorlardı.

Bütün tabakalardan yurttaşlar, oy verme sürecinin her adımında, kendilerine verilen seçim yetkileri için *cahiers de doléance*ler hazırladı, toplandı ve bir genel yasal şikayetler listesi içerisinde onları topladı ve bunları ayrıı birleştirme sürecinden geçen bir sonraki seçim adımına gönderdi. *Cahier*larda listelenmiş olan şikayetler, bütün tabakalarda, dikkat çekici biçimde birbirine benziyordu. Tümü *Etats généraux*'nun kraliyet ve bakanlık despotizmini yıkması gerektiği, kralın haklarını kısıtlayacak bir anayasa ihtiyacı ve düzenli toplanacak ulusal bir meclisin yaratılması gerektiği konusunda uzlaşıyordu. Jüri tarafından mahkemelerin desteklenmesi, konuşma özgürlüğü ve bir miktar yapısal âdemi merkezileşme konusunda uzlaşıyordu. Soyluluk, eşit vergilendirme ilkesini – kralın temsilcilerince değil, seçilmiş yerel meclisler tarafından belirlenmiş koşullarda– bile kabul ediyordu.

Yine de, *cahier*larda her konuda görüş birliği yoktu: soylular ve ruhban sınıfı henüz Tiers Etat'ın politik eşitliğini kabul etmiyordu. Goodwin'in gözlemlediği gibi,

> Ruhban sınıfı, mümkünse, birleşik bağımsızlıklarını korumaya kararlıydı ve soylu sınıfı, kendi geleneksel toplumsal ayrıcalıklarını, feodal haklarını ve taşra estate'lerindeki politik kontrolünü savundu. Ancient régime kendi sonuna yaklaşırken, *Cahier*lar Fransa'yı bölen politik ve toplumsal çatışmaları daha fazla yansıtmaya başladı.[7]

Ciddi olan diğer şikayetler nadiren *cahier* listelerine konabildi: Tiers état *cahier*lerinin son versiyonları, birçok köylünün kendi geleneksel köy yaşam tarzını kapitalist tarımın teşviklerine karşı koruma isteğini basitçe silen şehirli avukat temsilciler tarafından düzeltildi.

Bastille'in Alınışı

Fransız Devrimi'nin dramatik ilk aşaması çok iyi bilinir. İki aydan kısa bir süre içinde –5 Mayıs'tan 27 Haziran 1789'a kadar – üç etat Versay'daki Aynalar Salonu'nda açılış seromonileri için toplandı. Ertesi gün, soylu sınıf ve ruhban sınıfı ile tek bir organda birlikte oy kullanmak isteyen *Tiers Etat*'ya, etat'ların ayrı ayrı toplanmalarını isteyen, uymayı kesinlikle reddedeceği bir emir ulaştı. Soylu sınıfı kendi ayrı kimlik iddiasında bulunarak bu konuda uzlaşmaz kaldı, kralın değişmez biçimde mutabık kalacağı bir duruştu bu. Tiers Etat'nın cevabı, diğer tabakalardaki destekçilerine kendisiyle toplanma çağrısında bulunmak oldu ve bu toplantı 17 Haziran'da Ulusal Kurucu Meclis olarak gerçekleşti, bu nedenle, Fransa için bir anayasa yazmaya doğru giden bir görüş ile geçici yasa kurucu egemenlik iddiasında bulundu. Kral, iktidarın bu görünüşte zorla alınışına izin vermeyi reddettiğinde, yeni Ulusal Meclis (Tiers Etat genelikle böyle adlandırılıyordu), 20 Haziran'da toplantı yerini dışarıya kapattı, cüretkârca hemen yan da bulunan bir tenis kortunda toplandı, orada Fransa için bir anayasa yazana kadar dağılmama yemini etti. Dört gün sonra, ruhban sınıfının çoğunluğu –özellikle fakir *curé*lerin büyük bir kısmı– Tiers Etat'ya katıldı, onları ertesi gün kırk yedi soylu takip etti. Her ne kadar istemese de, kral boyun eğmek zorunda kaldı: reddederse Paris'ten üç bin kişilik bir kalabalığın

[7] Goodwin, *French Revolution*, s. 49.

sarayı işgal etmeye geleceğini duyan kral, 27 Haziran'da, "kraliyet ruhban sınıfını ve kraliyet soylu sınıfını", Ulusal Meclis ile toplanmaya davet etti.

Yine de, Louis'nin üç etat'nın birleşmesini kabul etmesi, Ulusal Meclisi güç kullanarak dağıtmak için –ve kraliyet askerlerini toplamak için– zaman kazanmaya yönelik açık bir hileydi. Henüz bir hafta önce görünüşte boyun eğmiş olan kral, askerlerin Paris'e getirilmesi için hareket emrini imzalamıştı; 26 Haziran'da, Ulusal Meclis'in varlığını açıkça kabul etmesinden bir gün önce, Versay ve Paris etrafındaki güçlerin artırılması için daha fazla asker istedi. 7 Temmuz kadar erken bir tarihte, kentin eteklerinde görünen askeri birlikler kitlesel bir şaşkınlık yarattı, kralın başkenti işgal edeceği ve ele geçireceği konusunda halkta haklı bir kuşku ortaya çıkardı.

Haziran'ın son günleri, Louis'ye, başkentteki askerlerinin, özellikle mavi üniformalı Fransız Muhafız Birlikleri'nin (*Gardes françaises*) tamamen güvenilmez olduğu hakkında yeterli kanıt sağlamış olmalıdır. Bu birliğin subayları, kentin giderek artan isyancı nüfusuyla sürekli ilişki halindeki askerlerine, onları tamamen soğutan katı askeri kurallar ve Prusya disiplini uygulamıştı. *Gar-de*lerin halkın duyguları karşısında savunmasız olduğunun farkında olan Louis, temelde halkın davasında daha az taraf olan yabancı paralı askerlere güvenmeye karar verdi. Yine de, kumandanlarının onu uyardığı üzere, genellikle sadık İsviçre'li paralı askerlerin içinde yer aldığı yabancı alaylar bile güvenilmezdi. Kralın amaçlarına karşı gittikçe kuşkulanan ve hiddetlenen Paris giderek huzursuz hale gelirken, askerler de konakladıkları yerlerde aynı duruma gelmişti; 24 ve 28 Haziran arasında birçok bölük, halka ve subaylarına karşı davranışlarıyla, isyancıların gerçekleştireceği herhangi bir kargaşayı bastırmayı reddedeceklerini açıkça ortaya koydu. Neredeyse isyan sayılabilecek bu hareketin elebaşıları tutuklandı, fakat üç yüz kişilik heyecanlı bir kalabalık, cesur bir kurtarma hareketiyle onları hapisten çıkardı, bu olaydan sonra, kraliyet otoritelerine açık meydan okumaları nedeniyle onurlandılar ve selamlandılar.

Bu sırada, başkentte yeni bir politik güç şekillenmekteydi. Altmış bölge meclisinde Tiers Etat'ya Paris'li temsilcileri seçmek için toplanmış olan dört yüz seçmen, kendi temsil yetkilerini kullandıktan sonra zorla dağıtılmak için toplanmasına rağmen, meclisler, *Etats généraux*'nun toplanmasından sonra dahi yerlerinde kaldı. 25 Haziran'da tekrar toplanan Meclisler, politik durumun gelişimini yarı yasal organlar olarak incelemeye başladı, hatta kent aristokratlarını sistematik olarak dikkatle gözetlemeyi sürdürdükleri Hôtel de Ville'e (kent meclisine) taşındılar ve Versay'daki Ulusal Meclis ile yakın teması koru-

dular. 29 Haziran'da, meclislerin adlandırıldığı gibi, bu "bölgeler", kentin her kısmında iki yüz yurttaştan oluşan bir milis oluşturmak için planlar yaptı kısmen Ulusal Meclis'i dağıtmayı deneyebilecek krala gözdağı vermek için, kısmen de mülkiyet ihlallerine ön ayak olabilecek daha radikal unsurları gözlemeyi sürdürmek için. Bu milisleri Hôtel de Ville'deki Daimi Komite'nin kontrolüne verdiler. Milisin oluşturulduğu aynı akşam, geleneksel olarak kral tarafından atanan belediye yönetimi, yeni bir Paris Komünü veya kent konseyi oluşturmak için, bölgeler ile birleşti. Paris Komünü'nün tekrar ortaya çıkışı yüzyıllar önce Ètienne Marcel'in liderlik ettiği isyancı organın rahatsız edici anılarını canlandırdı ve Komün, zamanla, Devrim'in sivil kaynaklarından biri haline geldi. Paris'teki ateş Temmuz ortasında ayaklanma noktasına ulaştığında, Komün ve bölgeler, Etat'ya bile meydan okuyan potansiyel bir ikili güç oluşturdu ve kralın askerlerine karşı başkentin savunmasını örgütledi.

Fransız halkı aslında değişik kentlerde yurttaş milisleri (*milices bourgeoises*) ve kırsal alanlarda köylü milisleri yaratarak bir yıldan daha fazla süredir kendini silahlandırıyordu, muhtemelen mülklerini ve hasat ettikleri ürünü serserilerden korumak için. Paris'liler şimdi haklı olarak kralın paralı yabancı askerlerinden saldırı gelmesini bekliyordu, önemsiz bir askeri harekat işareti bütün kentte çılgınca söylentiler yarattı. Kentin iyi eğitimli bir ordu tarafından kuşatıldığına ikna edildiklerinden, silahtan daha fazlasına ihtiyaç duyan başkent yurttaşlarına yalnızca tek bir eylem yolu açık kalmıştı: bulunabildikleri her yerde geçim araçlarını ele geçirmek. 10-13 Haziran'da, esasen silahların ve yiyecek tedariğinin girişine engel olmasın diye kent çevresindeki gümrük bariyerleri yıkıldı. 13 Haziran'da, daha fazla silah ve tahılın depolanmış olduğu Saint-Lazare manastırını ele geçirdiler. Silah için depolar yağmalanırken, kendilerini korumak için toplanan yurttaşlar, kenti, ateş alması için yalnızca bir kıvılcımın yeterli olduğu dolu bir silaha çevirdi.

Bu silah, halkın artan ekmek fiyatlarını düşük tutmaya çalışacağına inandıkları popüler genel denetçi Necker'in kral tarafından ahmakça kovulduğu 11 Haziran'da ateşlendi. Necker'in kovulması bütün başkentte kendiliğinden bir ayaklanma zinciri başlattı. Camille Desmoulins'in, bir dizi olayın gerçekleştiği Kraliyet Sarayı'na toplanmış olan devasa kalabalıklara 12 Haziran'da yaptığı kışkırtıcı bir konuşma halkı silah başına çağırdı. "Yurttaşlar, ülkemiz Necker'in yerinde kalmasını istedi, ancak o kovuldu!", sözleriyle, ihtiyatsız genç avukat, bir masanın üzerinden, ilgiyle dinleyen izleyicilere nutuk attı. "Bundan daha küstahça davranabilir mi? Böyle bir eylemden sonra her şeye cesaret edecek-

lerdir ve belki de bu gece yurttaşlar için bir Saint-Bartholomew katliamı planlıyor ve buna hazırlanıyorlar! Silah başına! Silah başına!" Dramatik biçimde bir veya iki tabanca çıkararak –hikayenin anlattığı gibi– veya hiç çıkarmayarak bağırıyordu Desmoulins. Onu izleyen polislere sataştı, "En azından beni canlı ele geçiremeyecekler, şanlı bir ölüm için ölmeye hazırım!"[8] Bu konuşma ister kusursuzca kaydedilmiş olsun ister olmasın, şimdiye dek Kraliyet Sarayı'nı doldurmuş olan ve Devrim'in başından sonuna varolan popüler ajitasyonu gösteren tipik bir konuşmaydı.

Aynı gün, Paris, Tuileries'in kendi bahçelerinde Krallığa karşı doğrudan bir ayaklanma başlattı. Yaklaşık beş altı bin silahlı Paris'liden oluşan kalabalık, onları dağıtmak için gönderilen paralı Alman askerleri Royal-Allemand'a korkusuzca saldırdı. Kendilerine sempati duyan Fransız Muhafız Birlikleri ile güçlenen kalabalık, Royal-Allemand alayını bozguna uğratmayı başarmış olmasına karşın, paralı askerlerin Tuileries'de barışçı yurttaşları katletmiş olduğu söylentisi hızla bütün kente yayıldı. Kentte, şimdi Alman askerleri ve Fransız Muhafız Birlikleri arasında, Paris'li'lerin tümünü doğrudan bir isyana iten açık bir çatışma patlak verdi. Aslında, kralın başkentteki askerlerinin neredeyse tamamı güvenilmezdi, asker guplarının hiçbiri kenti hızla içine çeken isyana karşı emniyetli olacak biçimde dağıtılamamıştı.

Çatışmalar bir yerden diğerine sıçrarken bile, kentin eteklerine yerleşen kraliyet askerlerinin başkenti işgal etmeye başladığına ilişkin yeni söylentiler 14 Temmuz'da bütün kenti tekrar kapladı. Yurttaşların yeni silahlar elde etmek için gözü dönmüştü. Daimi Bölge Komitesi, şimdi barikatların yükseltilmesi ve sempatizan Fransız Muhafız Birlikleri'nin seferber olması için çağrıda bulunurken, aynı zamanda milisleri –kısa süre sonra Ulusal Muhafız Örgütü olarak adlandırılacaktı– yağınacılara karşı bankaları ve malları koruması için gönderdi. Bütün arabalarını Paris'e giriş çıkışı yasaklandı, bu durum çok sayıdaki yiyecek deposunun ve askeri deponun Hôtel de Ville karşısındaki Place de Grève'de toplanması ile sonuçlandı. Karanlığın çökmesinden kısa süre son-

---

[8] 14 Temmuz olaylarını değişik kaynaklardan yararlanarak tekrar kurguladım, bunlar arasında: *Jacques Godechot, The Taking of the Bastille* (New York: Charles Scribner's Sons, 1970), s.187-188; ve Christopher Hibbert, *The Days of the French Revolution* (New York: William Morrow, 1980); Büyük Britanya'da *The French Revolution* (Allen Lane/Penguin Books, 1980), s.65-66. Hibbert'in sempati duymayarak davrandığı Desmoulins'in bir veya iki tabanca çıkardığını belirlemek zordur. Hikayenin aksine insanları Bastille'e yürüten etken Desmoulins'in konuşması değildi.

ra, Paris'in askeri hastanesi ve binalar topluluğu Hôtel des Invalides'in etrafında toplanmış olan çok büyük bir kalabalık, yöneticiden içerdeki silahları onlara vermesini talep etti. Bu talep reddedildiğinde, kalabalık binaya hücum etti ve 28.000 misket tüfeği ile on topu –Invalides muhafız birlikleri pasif biçimde büyük toplarıyla tek bir ateş bile etmeden beklerken– dışarıya çıkardı. Invalides'in yöneticisi, yakınlarda, Champs de Mars'ta kamp kurmuş olan askerlerden yardım çağrısında bulunmaya da cesaret etmedi; kendi huzursuz subayları, bu askerlerin bütünüyle güvenilmez olduğu yönünde görüş bildirmişlerdi.

Kalabalık her ne kadar Invalides'ten önemli sayıda misket tüfeği ve top ele geçirse de, binada barut ve gülle yoktu –ve barut ve gülleye şimdi hayati biçimde ihtiyaç vardı. Bu askeri depoların Bastille'de bulunabileceği söylentisi yayılmıştı. Etrafındaki sekiz kulesi Faubourg Saint Antoine'den yaklaşık yetmiş metre yukarıda olan bu on dördüncü yüzyıl hapishanesi, on sekiz heybetli topla donatılmıştı; şimdi bile, kentin isyancı doğu *quartier*ini nişan alıyordu. Invalides'in kuşatılmasıyla aynı zamanda sempatizan askerler ile karışmış olan diğer Paris'liler, büyük toplarla iyice güçlendirilmiş ve İsviçreli askerlerle korunan kalenin etrafında toplanmaya başlamıştı. Sabah saat onda, Hôtel de Ville'deki yeni Komün'den gelen dört temsilci, Bastille'in barışçıl biçimde teslim olması konusunu kalenin kafası karışık kumandanı Marquis de Launey ile müzakere etmeye çalıştı, kendisinden uğursuz toplarını korkuluk duvarından çekmesi ve ardından Komün milisinin kalenin himayesini almasına izin vermesi talep edildi. De Launey, karşılaştığı durumu tartma kapasitesinden tamamen yoksundu. Korkaklık ve anlamsız savaşçılık arasında gidip gelerek inanılmaz bir kararsızlıkla davrandı. Toplarını önce geriye çekti, sonra onlar tekrar ileri sürdü, bu hareketi yalnızca kale dışında yetersizce silahlanmış kalabalığı kudurtmaya hizmet etti.

Geriye dönüp bakıldığında, de Launey'in Bastille'i teslim etmek gibi bir amacının olmadığı açık görünür. Her halükârda, kalenin dışındaki halk, eğer kazanacaksa, kaleyi yıldırım hızıyla almak zorunda olduğunu farketti. Saat iki civarında, iki adam kalenin iç avlusuna girmeyi başardı, kalkma köprünün palangalarını parçaladı ve devasa köprü gürültüyle düşerek açıldı. Hemen ardından, hatta Komün delegasyonunun de Launey'e teslim olması için sonuçsuz talepleri sırasında bile, kalabalık ve garnizon arasında silahlar patladı. Öğleden sonra, yaklaşık üç buçuk sularında, Bastille'den top ateşi duyan ve Fransız Muhafız Birlikleri'nde daha önce üst çavuş olan Pierre-Augustin Hulin, Fransız Muhafız Birlikleri'nin bir grup askere ve yüzlerce sivile kaleye girmek

için kılavuzluk yapmaya karar verdi. Misket silahları ve yaklaşık dört topla iyi tedarikli olarak Bastille'e ulaştılar, bir teğmen olan Jacob Élie'nin kumandası altındaki diğer bir silahlı yurttaş koluna katıldılar. Toplarını doğrudan kale kapısına ateşleyerek aşağıya düşmüş kalkma köprünün üzerinden iki koldan Bastille'e dalga dalga ilerlediler, onları diğer kuşatmacılar takip etti ve saat beşte onu teslim olmaya zorladılar. De Launey, Bastille'den refakat eşliğinde gelirken Hôtel de Ville yakınındaki bir kalabalık tarafından resmi işlem yapılmadan öldürüldü ve başı, bir kraliyet belediye yetkilisi olan ve o sabah, kalabalığı silah depolarından uzaklaştırmak için açıkça yanlış yol gösterme çabasına girerek halkta kuşku yaratan Jacques de Flesselles'in başıyla birlikte bir mızrağa geçirildi. Çatışmanın tamamı, Bastille'e saldıranların yaklaşık doksan sekizinin ve onu savunanlardan belki iki ya da üçünün yaşamına mal oldu.

Bastille'in düşüşü, 13-14 Temmuz ayaklanmasının doruk noktasını gösteriyordu. Aynı zamanda, beklenmeyen biçimde, Fransa'daki kraliyet tiranlığının sonunu gösteriyordu ve gücün Versay'daki Ulusal Meclis'e ve yeni Paris Komünü'ne geçmesini onaylıyordu.

Fransız devrimcilerinin önemli olaylarla dolu ayaklanmalarını adlandırmak için kullandıkları gibi, *journée* veya "gün", başkentteki askerlerin desteği veya en azından onların yumuşak huylu tarafsızlıkları olmadan kazanılamayacaktı. Fransız Muhafız Birlikleri'nin Haziran başındaki bölük seviyesindeki başkaldırısını, kısa sürede, bütün alayların halk ayaklanmasına doğrudan katılımı takip etti. Yetkililer, kendileri açısından, halkın başkentteki meydan savaşını kazandığı açık olduğunda dahi kararsız ve anlamsızca kışkırtıcıydılar. "Burjuvazi", karakteristik biçimde sağduyulu idi. Halka güvensizlikleri monarşiye güvensizliklerinden daha fazlaydı, zamanın göstereceği gibi, bütün Devrim boyunca su üstüne çıkacak olan bir davranıştı bu.

Paris'liler

Bu ayaklanmayı gerçekleştiren insanlar kimlerdi? Sonradan "Bastille fatihi" unvanı ile ödüllendirilen 954 kişinin listesi onların 661'inin mesleklerini kaydetmektedir. Bu listeye göre, onlar açıkça endüstri öncesi bir dünyadan geliyordu. Büyük çoğunluğu, aşağı yukarı düzensiz iş bulanlar ile aralarında marongozların, mobilyacıların, çilingirlerin ve oymacıların da bulunduğu zanaatkârlardı. İçlerinde oymacılar, dokumacılar, şarap satıcıları, kuyumcular, şapkacılar, nalbantlar, heykel ustaları, terziler, boyacılar –toplam 332 zanaatçı ve

tanımlanmamış işlerde çalışanlar– vardı. "Burjuva" olarak adlandırılabilecekler, birkaç ticaret adamından, işçi çalıştıran bira üreticisi Santerre gibi küçük ölçekli imalatçılardan ve her türden tüccar ile rantiyeciden oluşuyordu. Bu isyancılara büyük bir asker grubunu ve bazı memurları ekleyebiliriz. Bu "fatihlerin" mali durumları hakkında hiçbir bilgiye sahip değiliz; zanaatkârlar arasında ustalar ile gündelikçileri birbirinden ayırmak imkânsızdır. Çoğu (602 kişiden 425'i), Devrim'in en radikal bölgesi veya *quartier*i olan Faubourg Saint-Antonie'den geldiği için, büyük olasılıkla sonradan ünlü *sans-culotte*ları – dizlere kadar inen pantalon yerine uzun pantalon giyen adamlar– ve yetersiz silahlanmış işçileri veya *bras nus*nun en radikal öğelerini oluşturacak olan insanlardı.

İngiliz Devrimi'ndeki yeomanlar veya zanaatkâr Düzleyiciler veya Amerikan Devrimi'ndeki ücra bölge çiftçileri gibi, Paris'li zanaatkârlar da genellikle taviz vermezcesine bağımsız, ustalıklarından gurur duyan, kendilerine güvenen ve etkileyici biçimde bir bireyselliğe sahip olan kişilerdi. Mülk sahipliği, onların gözlerinde, sadece pazarın iniş çıkışından ve duygusuz işverenlerce işe kolayca alınan ve atılan vasıfsız işçilerin kafalarına sokulmuş olan hizmetkârlıktan kişisel olarak bağımsız olmak için bir miktar şeye sahip olmaktı. Onlar bizim sosyalist görüş diye adlandıracağımız şeye bağlılık hissetmiyordu: mülkiyet, onlar açısından, işverenlerden ve otorite sahibi diğer kişilerden bağımsızlığı garantileyen bir araçtı. Aynı şekilde ele alındığında, haksız ayrıcalığı ve aşırı zenginliği tiksindirici buluyorlardı. Ayrıca, sık sık yiyecek isyanlarına yaklaşan *journée*lere katılmaları ve hatta ortalığı karıştırmaları kendilerine hiçbir şey kaybettirmeyecek olan çok sayıda fakir, hatta ekonomik olarak muhtaç durumda olan *sans-culotte*lar vardı. Bu başlangıç aşamasındaki, yine de biçimlenmemiş *bras nus* Proletaryası, Devrim'in son yıllarında en iyi sözcülerini 1793'deki *enragé*lerde (kişinin politik inancına bağlı olarak, "hiddetli adamlar", "çılgın adamlar" veya "fanatikler" olarak değişik şekilde tercüme edilebilecek Fransızca bir sözcük) ve kentin gecekondu bölgelerinde mantar gibi biten değişik devrimci cemiyetlerde buldu.

Albert Mathiez, Bastille'e yapılan saldırının tipik bir Paris'li *journée* olduğunu ileri sürmesine karşın, Jacques Godechot, "çoğu [katılımcının] yalnızca saldırının sonlarına doğru Paris'lilerden oluştuğunu; eğer doğum yerlerine bakarsak onların 345'inin köken olarak taşradan", özellikle Kuzey ve Kuzey-

doğu illerinden "geldiğini göreceğimizi",[9] kaydetmiştir. Köylerden ve kasabalardan Paris'e göçmüş olan bu insanlar, kırsal yaşamın daha yavaş ritimleri ve doğal çevresi ile daha hızlı ve göründüğü kadarı ile kent yaşamının yapay temposu arasındaki kültürel gerilimde yaşadı. Onlar, kendi seçtikleri yaşam tarzlarını yaratmak için gerekli beceriye ve özgürlüğe geleneksel olarak sahip olan eyaletin usta işçilerinin ve çiftçilerinin oldukça eşitlikçi toplumundan yana olmaya eğilimliydi. Bağımsızlık duyguları, devrim sırasında, ister gerçek ister imgesel olsun, onları oldukça âdem-i mekeziyetçi bir toplumsal yapıya ve alıcılar ile satıcılar arasında yakın bağlara dayalı bir ekonomiye doğru –kısaca, kâr elde etme ve biriktirme etrafında oluşturulmuş temsili bir cumhuriyetten çok, ahlaki bir iktisada dayanan doğrudan demokrasiye doğru– yöneltti.

Sans-culotte takma ismini kullanan, Nisan 1793 tarihli bir belge, bu zanaatkâr tipini şöyle tanımlamaktadır:

> Her yere yürüyerek giden, sahip olmayı isteyebileceğiniz milyonların hiçbirine sahip olmayan, şatoları, ona hizmet edecek hizmetkârları olmayan, karısı ve çocukları ile çok basit biçimde dördüncü ve beşinci katta yaşayan [daha alt katlarda yaşayan varlıklıların tersine] bir adam. Yararlı bir adamdır, çünkü bir tarlanın nasıl sürüleceğini, bir demirci ocağının nasıl kullanılacağını, bir çatının nasıl çatılacağını, nasıl ayakkabı yapılacağını ve kanının son damlasına kadar Cumhuriyet'in güvenliği için savaşmayı bilir. Akşamları, seksiyonuna [bu onun bölge meclisidir] gider, salonlarında yurttaşlar [citoyennes] onu farketsin diye pudralanmaz, parfüm sürmez veya manikür yapmaz, fakat bütün gücü ile anlamlı kararları desteklemeye ve devleti yöneten adamların [*hommes d'etat*] iğrenç kliğini kırmaya gider. Bir *sans-culotte*, dinlenme sırasında kılıcını her zaman keskin tutmaya çalışır, böylece onun hastalanmasını isteyenlerin kulaklarını kesebilir.[10]

Gwyn A. Williams'ın gözlemlediği gibi, *sans-culotte* terimi, bu adamlarla aynı akşam yemeğine oturmaya tenezzül etmeyecek ve kiralarından 10.000 ila 12.000 livre kazanan zengin bira üreticisi Santerre ve hatta marangoz Duplay gibi bu tanıma uymayan insanları içine almak için genişletilebilecek esnek bir sözcük[11] olmuştu. Diğer uçta, sözcük, Pierre Ducroquet gibi yeni doğmuş be-

---

[9] Godechot, *Taking of the Bastille*, s. 222.

[10] "Résponse à l'impertinente question: Mais qu'est-ce qu'un Sans-Culotte?", Walter Markov ve Albert Soboul, eds., *Die Sansculotten von Paris: Dokumente zur Geschichte der Volksbewegung*, 1793-1794 (Berlin: Akademie-Verlag, 1957), s. 2.

[11] Gwyn A. Williams, *Artisans and Sans-Culottes* (Londra: Edward Arnold, 1968), s. 19.

beği için zar zor giysi bulabilen ve idam edildiğinde 700 livre borcu olan, tamamen fakir bir radikali de kapsayabiliyordu.

Bu iki aşırı uç arasında, bağımsız küçük mül sahibi *sans-culotte*lar, yalın [Spartan] erdemlerini ve güçlü kolektif kimliğini bağrına bastı. Böylesi insanlar, sonuçta, 1860'lara ve 1870'lere dek, çok rasyonel bir fabrika rutini ile disiplinli hale getirilmiş olan, daha sıkı denetim altındaki bir endüstri proletaryası yerlerini alıncaya kadar, Paris'in radikal insanlarını oluşturdu. Fransız Devrimi'ndeki sonraki *journée*lerin ateşini, moral bozucu ekonomik ihtiyaçların baskısı altında bir yiyecek kargaşasının nadiren ötesine geçen veya diğer hallerde demagojik söylevlere kolaylıkla av olan fakirler kadar, bu küçük mülk sahibi ve çok maharetli *sans-culotte*lar sağlamıştı.

Sans-culotte gibi *köylü* sözcüğü de, bir uçta varlıklı kapitalist çiftçileri, diğer uçta topraksız köylüleri kapsayan esnek bir sözcük haline gelmişti. Fakat çoğunluk itibariyle, küçük bir arazi parçasına sahip olan Fransız köylüsü, geçimlik tarım yapan çiftçiden biraz daha iyisine sahipti ve hâlâ gündelik bir işçi olarak çalışmak veya iki yakasını bir araya getirmek için bir toprak kiralamak zorundaydı. Şehirli zanaatkâr gibi köylü de mülkiyete değer verdi, zenginlik ve iktidar için bir sıçrama tahtası olmaktan çok mütevazı bir yaşamın aracı olarak. Devrim sırasında, o da, yıl boyunca ailesinin ihtiyaçlarını karşılayacak mütevazı yeterlilik için bir güvence sağlayarak bağımsız olmaya yeltendi. Maddi güvence elde etmeye çalıştı, fakat güvenceyi, şehirli kardeşlerinin tersine, topluluğun yük hayvanlarını, sabanlarını ve ortak arazilerini paylaştığı geleneksel kolektif köy adetlerini koruyarak bulmayı umdu. Onun açısından, güvenceye erişmenin bir parçası, onu ezmesi için soyluluğa yetki veren senyöral ayrıcalıkların kaldırılması ve açgözlü kraliyet vergi toplayıcılarından ve onların geleneksel yaşam tarzlarını tehdit eden tuhaf kapitalist çiftçilerden kurtulmak anlamına geliyordu. Bu yoğun köylü nüfusunun içinden, geriye kalan feodal düzen artıklarını etkin biçimde parçalayan büyük *jacquerie*ler ortaya çıktı.

Soyluluktan şikayetleri Fransız halkının tek kızgınlık kaynağı da değildi. Zanaatkârlar ve köylüler, benzer biçimde, dışa kapalı lonca ustaları ile kendilerinin hizmetinde ve açıkça ikiyüzlü olan piskoposlar tarafından devam ettirilen feodal imtiyazlardan tiksiniyordu. Tüm tabakalar içinde zengin olanların, sanki onlar insan değilmiş gibi "alt konumda olanlara" yaptıkları hakaretlere büyük bir öfke besliyorlardı. Merkezi bir hükümetten, onun subaylarından, bürokratlarından, Fransız toplumunun tüm aşağı tabakalarına büyük bir sıkıntı veren her türlü memurdan da tiksiniyorlardı. İki yüzyıl önceki merkezileş-

menin kendi köklü komünal otonomi geleneklerini ve öz yönetimlerini yok ettiğini görüyor veya dolaylı olarak anlıyorlardı.

Benzer biçimde, tipik küçük zanaatkârlar ve köylüler, kapitalizmin kendi yaşam tarzlarına el uzatmasından infiale kapılıyorlardı. Fizyokratların ve kralın genel denetçilerinin o kadar çok övdükleri serbest pazar, onları giderek atomlaşan ve korkutucu derecede güvensiz olan bir dünyaya sürüklemişti. Fransa'nın yarı feodal eski rejiminin birçok ortak niteliği hâlâ popüler bir arzu oluşturuyordu: usta bir işçi, en azından çalışan adamlarının ve hizmetkârlarının refahlarını sağladığını görmeyi beklerdi, bununla birlikte, zor zamanlarda bu sorumluktan çoğu kez onur duydu. Buna karşın, baskıcı ve asalak olan Kilise'den, hasta ve çaresiz olanları koruması ve fakirlere eğitim vermesi bekleniyordu. Lonca ustaları, kendi çıraklarını ve gündelik işçilerini korumakla yükümlü tutuluyordu ve bir bütün olarak, köylerden, dermansız veya fakirleşmiş olan sakinlerini koruması bekleniyordu. Kapitalizm, en azından ticaret kentlerinde, bu köklü ilişkileri parçalamakla tehdit ediyordu; bunların yerine, herhangi bir toplumsal sorumluluğu olmayan serbest bir pazar ekonomisinin soğuk kayıtsızlığını koyuyordu. Hem zanatkârlar hem de köylüler, yiyecek kıtlığında fiyatları acımasızca yükselten ve fakirlerin şanssızlıklarından devasa kârlar elde eden kalpsiz işverenlerin, tahıl stokçularının, spekülatörlerin ve toprak gaspçılarının merhametine terkedilmişti. Ve bir zanaatkârın gelirinin yaklaşık yarısı, kendisi ve ailesine ekmek almaya gittiğinden, tahıl kıtlığını ardından gelen herhangi bir fiyat artışı tamamen yıkıcı olabilirdi.

Bu nedenle, *sans-culotte*lar ve köylüler, ekonomik ve hatta kültürel olarak, ekonomik yaşamın modern zamanlardan ziyade Ortaçağları anımsatan geleneksel biçimlerine dayanma eğilimindeydi. Şehirli kitleler, ücret kontrolleri, aç nüfusu beslemek için tahıl dağıtılmasını ve toplumsal refah için etkin bir ilgi talep ederken, daha fakir olan köylülük ve topraksız kır işçileri, soyluluk ve kırsal burjuvazinin el koyduğu ortak arazileri geri verecek önlemler alınmasından yanaydı. Her ne kadar bu isteklerin hiçbiri özel mülkiyetin kendisine karşı olmasa da, aşırı zenginlik ve aşırı fakirliğe –Rousseau'nun liberal yorumlarında ve hatta Robespierre ve Seans-Just tarafından yönetimlerinin son haftalarında ifade edilen fikirler– karşı bir düşmanlığı örtük olarak içeriyordu.

On sekizinci yüzyılın temelde geleneksel olan ekonomisi, Fransa'nın kasaba ve kentlerinde, şehir *quartier*lerinde ve kendi toplumlarının komünal olarak kurulmuş popüler imgesini aklından hâlâ çıkarmayan köylerde varolan bir topluluk algısı ile birlikte, yoğun bir toplumsal yaşam tarzı yarattı. Bastille'in

etrafındaki Faubourg Saint-Antoine, insan etkinliği, tartışmalar, mallarını satan işportacılar, oyun oynayan çocuklar, birbirlerine veya caddeye bakan pencerelerden yoldan geçenlere bağıran kadınlar ve dar sokaklar, dilenciler ve sıradan işçiler ve hatta mütevazı gelire sahip bir burjuva ile birbirine karışmış fahişeler, çok sayıda açık perakende depoları, atelyeler, eczacılar, noterler, fırıncılar, manavlar ve çalışma saatlerinden sonra kağıt oynayan, dedikodu yapan, tartışan ve toplumsal ayaklanma zamanlarında *journée*ler için planlar yapan insanlarla dolu olan şarap evleriyle hızla attı. Burada haberler aktarıldı, eylemler için öğüt yağmuruna tutuldular. Burada, gazeteler ve broşürler, bireysel olarak sessizce okunduğu kadar, okuma yazma bilmeyenler için ateşli biçimde sesli olarak okundu. *Quartier*in caddeleri ve şarap evleri Devrim'in canlı forumları haline geldi; *journée* sırasında, buralarda insanları ayaklanmaya çağırmak için uyarı işaretleri verildi, alarm silahları ateşlendi ve davullar çaldı. Üç sakininden birinin işsiz olduğu Saint-Antoine, kolaylıkla büyük *journée*lerin ateşleyici kaynağı ve en radikal eşitlikçi isteklerin popüler arenası haline geldi.

17. BÖLÜM

1789-1790 *JOURNÉE*LERİ

Haberler Avrupa'nın her yerinde, uzak kasabalarının çoğunda yankılanırken, Bastillelle'in düşmesi milyonlarca kişi için yeni bir tarihsel çağın habercisi olarak göründü. Neredeyse bütün düşünen insanlar çoşkuyla doldu, ateşli düzyazılarında ve şiirlerinde Bastille'in "fatihlerini" selamladı ve yalnızca Fransa'daki tiranlık üzerindeki zaferin değil, tüm dünya için özgürlüğe doğru tarihsel bir adımın sembolleri olarak, özgürlük fidanları diktiler.

Buna karşın, haberlerden hoşnut olmayan kişiler de vardı. 14 Temmuz'daki olaylardan korkan birçok Fransız soylusu, Artois Kontu önderliğinde, daimi bir akış halinde ülke dışına kaçtı ve yurtdışına yerleşti. Bu çok sayıdaki aristokrat *émigré*, kendilerini, daha sonraki yıllarda devrimci dalgayı geri döndürmeye adadı. Krala gelince, Bastille'in düşmesinden iki gün sonra, Paris'i hâlâ güç kullanarak bastırmayı düşünüyordu; savaş bakanının ona, ordudaki sadakatin belirsizliği göz önüne alındığında, bunun imkânsız olduğunu söylediği bir plan. Kraliçe, Louis'ye, kendine sadık askerlerin koruması altında *Etats généraux*'yu yeniden toplayabileceği Metz'e kaçmasını önerdi. Louis, zaptolunmaz başkentinin gürültüsünden kolayca kaçabileceği halde, bir önceki devrim çatışmalarında canından olan İngiliz selefi I. Charles'ın bütün hatalarını yeniden tekrarlama ihtimalinden korktu. Savaş bakanı, devrimci isyan çatışmalarının gerçekleştiği kırsal kesimdeki yolculukta kraliyet ailesinin güvenliğini garanti edemeyeceği uyarısında bulunarak, kraliçenin planını bir kez daha önlemeye çalıştı.

En sonunda, başka bir seçenek göremeyen kral, karşılaştığı acımasız gerçeklere boyun eğdi ve Versay'daki askerleri ile Paris'i kuşatmış olan askeri kordonu geri çekti. Bu tavizden memnun olan Ulusal Meclis'teki delegelere,

kendilerine karşı herhangi bir askeri harekât planlamadığını bildirme lütfunda bulundu. Paris de, bu haberleri saflıkla coşkulu şekilde selamladı ve Paris'liler, devrimci bayrakları dalgalandıran kitleler halinde toplandı: kırmızı ve mavi – kentin geleneksel mavi ve kırmızı renkleri– ile Burbonların rengi olan beyazdan oluşan üç renkli bir kokart takmışlardı. Meclis, şimdi artık dağılma korkusundan kurtulmuştu. Karşı devrimin yakın zamanda gerekli olduğuna dikkat çekmiş olan parlöman yargıçları dahi, onun otoritesine sessizce boyun eğmişti. Bunun üzerine delegeler, *cahier*lere dayanan ve bir Fransa anayasası oluşturmak ve despotizm ile feodalizmin yeniden ortaya çıkışını engellemek olan asli görevlerine girişti.

Başlangıçta eski rejimin bir yaratımı olan altmış Paris bölge meclisi, geçmişte görünüşte geçici (*ad hoc*) olarak oluşturulan bir kurumun bugünün ve geleceğin devrimci bir kurumuna dönüştürülebileceğine çok önemli bir kanıt sağlayarak Hôtel de Ville'de toplanmaya devam etti, modern radikallerin aslında kabul etmek zorunda oldukları bir dersti bu. Paris'in düşmesinin ardından, seçmenler, Meclis başkanı Jean-Sylvain Bailly'i kentin belediye başkanı seçerken, Paris'in Daimi Komitesi, yeni Ulusal Muhafız Birlikleri kumandanı –bu milislerin kumandanı demektir– olarak Marquis de Lafayette'nin ismini belirledi. Bu önemli atama, kral, Meclis ve halk arasında Lafayette'yi bir arabulucuya dönüştürdü –onun, Fransa'nın George Washington'u olma özlemlerinden anlaşıldığı kadarıyla, memnun olduğu bir rol.

Taşradaki Ayaklanmalar

Taşra kentlerinde, Ulusal Meclis'in egemen otorite olduğu varsayımı, *ancient régime*'in merkezi altyapısının neredeyse tamamen çökmesine yol açtı. Bastille'in düşüşü ve Paris'te Komün kurulması, *Etats généraux* seçimleri sırasında patlamış olan oligarşi karşıtı mayalanmayı yeni bir coşkuyla diriltti. Beledi ayaklanmalar ülkeyi baştan başa süpürdü; Michelet'in ifadesiyle, her yerde "insanlar komün evine gidiyor, anahtarları alıyor ve iktidar yetkisini ulus adına eline alıyordu".[1] Bazı kasabalardaki değişim, Paris çevresinde olduğu gibi, belediye otoritesinin tabanını barışçıl biçimde genişletmeyi amaçlayan bir değişimdi; başka yerlerde değişim, yiyecek kıtlığı gibi problemlerle ilgilenen özel komitelerin yanısıra bir Daimi Komite kurulması anlamına geliyordu. Daimi

[1] Jules Michelet, *History of the French Revolution*, çev. Charles Cocks, ed. Gordon Wright (Chicago ve Londra: University of Chicago Press, 1967), s. 434.

Komitelerin ilk işi, karşı devrime savunma oluşturmak için bir belediye milisi veya Ulusal Muhafız Örgütü oluşturmak ve yerel silah depolarını ve Devrimi korumak için hangi silahlar gerekiyorsa onu ele geçirmeyi gerektiren bir emri yerine getirmekti.

Bazı kentlerde, Daimi Komite'yi seçen temsilciler *Etats généraux* seçmenleriydi: diğer yerlerde, Dijon, Montpellier ve Besançon'da olduğu gibi, bu bir yurttaşlar genel meclisiydi. Bu yeni komitelerin üyeleri, genellikle mülkiyet sahibi katmanlardan gelmeye eğilimliydi, en fakir kasaba halkından değil. Fakat, Devrim sola doğru kayarken, yaratılmış olan egemenlikleri yeniden oluşturma ve genişletme geleneği radikallere hizmet edecekti. Eski kraliyet idaresinden olanların çok azı direnç göstermeye cesaret etti; gerçekte üst düzey memurlar genellikle makamlarını bırakıp kaçtı. Fakat Strasbourg ve Amiens gibi bazı kentlerde, eski düzen daha uzlaşmazdı ve ayaklanan bir halk, kralcıların direncini bastırmak zorundaydı. Varolan belediyelerin meclis üyeleri, kent halkının yiyecekler üzerinde fiyat kontrolü taleplerini karşılamakta başarısız olurlarsa halk Hôtel de Ville'i işgal ediyor ve geleneksel kurumları ve onların memurlarını daha demokratik yapılar ve kişilerle değiştirerek eski otoriteleri zorla dışarı atıyordu. Bir kez daha söyleyelim, bu değişimleri ordunun güvenilmezliği olanaklı kıldı. Strasbourg'ta, örneğin, Hôtel de Ville göstericiler tarafından yağmalanırken, kraliyet askerleri pasif biçimde olan biteni izledi. *Ancien régime*'in engin bürokratlar topluluğu –en kibirli üst düzey memurundan en küçük bürokratına dek–, birçok farklı yöntemle yerleşmiş oldukları mevkilerden uzaklaştırıldı. Fransa artık etkin biçimde âdem-i merkezileştirilmişti: yeni belediye idareleri Meclis'in kararlarını kabul etmekte uzlaştı, fakat bu kararların yerel nüfusun istekleriyle uyumlu olması koşuluyla.

Bu sırada, Paris'te ekmeğin fiyatının artması, yaklaşmakta olan karşı devrim korkuları ve kıtlık yaratacak komplolar ile kuşatılmış çok istikrarsız bir şehirli halk kitlesi yarattı. Panik noktasına yakın derecede istim üzerinde olan Paris'liler, bir kez daha başkentin sokaklarında barikatları yükseltti. Belediye başkan vekili ekmek fiyatlarını düşürmeyi reddettiğinde onu sokaklarda kovaladı ve kellesini uçurdu. Hububat fiyatlarında spekülasyon yapan ve bir iddiaya göre halkın saman yemesi gerektiğini söylemiş olan gerici bir bakan linç edildi ve onun Paris'te üst düzey memur olan üvey oğlu benzer açıklamalar yaptığı için öldürüldü. Paris'li bir temsilcinin yakındığı gibi, kentin "hiçbir ordusu ve polisi yokken" belediye başkanı Bailly, "herkesi nasıl kumanda ede-

ceğini bildiğini, ama kimsenin nasıl itaat edileceğini bilmediğini",[2] esefle kabul ediyordu.

Köylü sınıfına gelince, ihtiyaçlarının kısa sürede ele alınacağı konusunda Versay'daki Meclis delegeleri onlara güvence vermişti; birkaç hafta boyunca köylüler ümitvar olmaya devam etti. Fakat Meclis gecikince köylülerin sabrı azaldı. Kırsal kesim yalnızca feodal ödemelerin artmasından mustarip değildi, 1788'den 1789'a kadar süren kötü hasatların bazı kırsal topluluklarda açlık sınırında koşullar yarattığı bilinmekteydi. Ekmek fiyatları kırsal kesimde (ekmek fiyatlarının dikkatli biçimde kontrol edildiği) kentlerin iki katına kadar yükselince, bu düşük fiyattan ekmek almak için köylüler kentlere aktı. Bir kez oraya gidince, gördükleri belediye isyanları onları şehirli yerleşimcilerin peşine takılmaları konusunda onları teşvik etti ve malikaneleri kuşatarak senyörlerin malikane avlularındaki güvercinlerini vurdular. Aslında, Fransa'nın tamamında, köylüler, feodal hakların dayandığı senyöral toprak tapusu belgelerini ele geçirmeye çalıştı ve nefret ettikleri belgeleri genellikle hemen yaktı. Belgeleri vermeyi reddeden senyörler, köylülerin onların malikaneleri yakabilecekleri (gerçekte çok yaygın bir uygulama) çok ciddi bir durumu riske ettiler. Toprak beyleri, köylülerin aşırı öfkesinin tek hedefi de değildi: tahıl sakladıklarından şüphenilen değirmenciler ve varlıklı çiftçiler, mal mülklerinin yağmalandığını ve yakıldığını gördüler.

14 Temmuz'dan sonra Fransa'dan kaçan aristokrat *émigré*lerin geri dönmeseler bile Meclisi devirmek için dolap çevirdikleri söylentileri yayıldığında, yabancı devletlerin Louis'yi önceki egemen statüsüne döndürmek için Fransa'yı işgal etmenin eşiğinde olduğu korkusunu uyandıran bir panik, Temmuz sonuna ve Ağustos başına gelene dek, kırsal kesimi kapladı. Muhtemelen bütün bunların en korku uyandıranı, aristokratların, gezici eşkıyaları tahılları yağmalamaya ve kırsalda karışıklık çıkarmaya kışkırttıkları inancıydı. Her ne kadar açlık çeken birçok dilenci aslında hırsızlığa yönelse de, bütün kırsal kesimi saran bu "Büyük Korku"nun aslında herhangi bir temeli yoktu: yine de, köylüler kırsalın daha büyük bölgelerinde köy koruma birlikleri oluşturdu. Michelet'in gözlemlediği gibi, bu birlikler,

---

[2] Christopher Hibbert, *The Days of the French Revolution* (New York: William Morrow, 1980; Büyük Britanya'da *The French Revolution* (Allen Lane/Penguin Books, 1980 künyesiyle yayımlandı), s. 92.

> kahyalara, tahsildarlara, yöneticilere, avukatlara ve icra memurlarına karşı Fransa'da [sözümona] dolaşan bu haydut askerlere, umarsızca iş arayan insanlara, geceleri ekinleri, hatta olgunlaşmamış olanları bile biçen, bu yüzden umudu ortadan kaldıran hırsızlara dönmüş dilencilere karşı birleşti; bütün köylüler silahlandı, birbirlerini koruyacaklarına karşılıklı olarak söz verdiler. Tehlike ânında, belirlenen bir yerde, merkezi bir konumda veya toprak veya su ile geçit yerine hakim bir yerde, kendi aralarında birleşmekte uzlaştılar.[3]

En sonunda, 1789 yazının sonu ve sonbaharının başında, köylüler ayrıcalıklılara karşı tüm güçleriyle bir saldırı başlattılar: çevrilmiş topraklar üzerinde açıkça hak iddia ettiler, feodal harçları ödemeyi reddettiler ve şimdi şatoları, manastırları ve vergi dairelerini daha yoğun biçimde yakmaya başladılar ve bulabildikleri her feodal kaydı tahrip ettiler. Aslında, yaygın bir *jacquerie*, Devrim'e moral veren gerçek bir köylü savaşı ülkeye sıçramıştı; bu durum Devrim'in orta sınıf sözcülerinin çoğunu bile korkuttu. Bazı yerlerde, baskı altındaki şehirlilerin köylü kardeşleriyle ortak amaçları vardı: Lyon'da, örneğin, kasaba işçileri, *bras nus*lar, birleşmiş düşmanları olan kentin soylu ve burjuva tabakalarına karşı köylülere katıldı. Genellikle daimi komitelerce yönlendirilen, büyük ölçüde burjuva olan Ulusal Muhafız Örgütü, köylü isyanını bastırmak için –Beaujolais'te olduğu gibi– güç kullandı, fakat köylüler yetmiş iki malikaneyi yakana kadar bu gücü kullanmamıştı.

"Feodaliteden Arınma"

Ulusal Meclis, kent isyanlarına onaylayarak baktıysa eğer, bu, sivil burjuva liderlerin mülkiyete ihtiyatlı bir saygı göstermesindendi; köylü isyanlarından açıkça korkuyorlar ve hatta onların bastırılmasını tutkuyla destekliyorlardı. Birçok soyluya göre, köylü isyanları kırsal bir iç savaşın alametiydi. Şatoları alevler içinde kaldığında, farkettiler ki, eğer mülklerinden herhangi birşey kurtaracaklarsa, en azından onlardan istenen asgari tavizleri vermeliydiler. Aslında, Brittany'den Ulusal Meclis'e kadar temsilcileri olan Breton Klübü, kendiliğinden ve kayda değer bir olay olarak, kurnazca neyin kurtarılabileceğini planladı: köylüler yaba ve tırpanlarıyla zaten büyük ölçüde elde etmiş oldukları halde, feodal ayrıcalıklardan görünüşte isteyerek vazgeçmek. 4 Ağustos gecesi ruhban sınıfın üst düzey üyelerinin içinde olduğu soylu adamlar, birbiri ardına Meclis'e çıktı ve büyük çoşku ve retorikle, fedakârane teatral ifadelerle,

---

[3] Michelet, *History of the French Revolution*, s. 435-436.

eski senyöral haklarından ve ayrıcalıklardan gönüllü olarak vazgeçtiklerini "ulusun sunak taşında" bildirdiler. Ruhban sınıfı ondalık vergiden vazgeçti; soylular avlanma ve balık tutma hakları ile vergiden bağışık olmaktan vazgeçti, yargı memurlarını satın almaktan ve idari arpalıklardan kaçındı. Bütün toprak sahiplerinin en zenginlerinden biri olan Aiguillon Dükü, "halk en azından bunca yüzyıldır ağırlığını taşıdığı bir boyunduruktan kurtulmaya çalışıyor", diye sevinçten havaya uçtu. "Bu köylü ayaklanmasını kınamak gerekirse de, bu insanların kapıldığı infialin boş yere olmadığı rahatlıkla görülebilir."[4] Bu kendini feda edişler, soyluların, köylülerin zaten ortadan kaldırmış oldukları ayrıcalıkları kendilerinin kabul edişlerini birbirlerini selamlayarak ve gözyaşları içinde kucaklayarak tebrik etmeleriyle sabah saat ikiye kadar devam etti.

Aslında, Meclis, 4 Ağustos'u takip eden haftada devrimci iddiaları yasa maddelerinde değişik bir şekle sokarak eski düzenin birçok yönünü korudu. Kişisel hizmetkârlığı kaldırırken, örneğin, devletin soyluların toprakla ilgili feodal haklarını kaybetmelerinden dolayı kayıplarını karşılamasını istedi. Devleti yalnızca giderleri karşılamakla yükümlü kılmadı, geçici dönemde her zaman sahip oldukları gibi feodal ödemelerin vergilendirilmesine izin verdi, hatta varolan tapu belgelerini ciddi biçimde göz önüne almadan toprak sahiplerinin köylü mülklerinin asli sahipleri olduğuna ilişkin kanıtlanmamış ve ateşli biçimde tartışılan ilkeyi savundu. Bu nedenle, yasama pratiğine gelindiğinde, 4 Ağustos'un feragatleri genellikle ihlallerle onurlandırıldı.

Köylü sınıfının Meclis'in feodal rejimi "kaldırmasına" ilk tepkisi genellikle saf sevinç gösterileri şeklinde oldu. Köylülerin tümü, rejimin yalnızca bildirisi olan şeyleri yerleşmiş gerçekler gibi kabul etmeye yatkındı. Fakat kiralar tahsil edilmeye devam edildiğinde, "feodalliği kaldırma" maddelerine karşı duydukları açık kuşku onları rüyalarından uyandırdı. Aslında, ruhban sınıfın ondalıklarının kaldırılmasının dışında eski rejimden pek az şey değişmiş görünüyordu. Bundan sonra, üç acı dolu yıl boyunca, köylüler, Meclis'in onların hukuki haklarını kabul etmesi için genellikle sonuç vermeyen bir biçimde çatışmaya devam ettiler ve bu dönemde tekrar tekrar ayaklandılar, hatta her isyanın kentlerden gelen Ulusal Muhafız Birlikleri tarafından bastırılmasından sonra dahi. Meclis'in yerini Yasama Meclisi'nin ve, sonradan, görece radikal

[4] Albert Mathiez, *The French Revolution*, çev. Catherine Alison Philips (New York: Russell & Russell, 1962), s. 53.

Konvansiyon'un almasına kadar, en sonunda feodal kiraların tamamen kaldırılmasına kadar.

Yine de, Meclis'in zararsız "feodalliği kaldırma" yasalarını kral veto etti. Daha da kötüsü, Meclis'in 26 Ağustos'ta tamamlamış olduğu İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ni veto etmeye çalıştı. Bildirge, Devrim'in köşetaşı belgesiydi. *Cahier*lerde belirtilen istekleri geniş ölçüde yansıtan felsefi temelleri ifade ediyordu ve yeni bir anayasanın girişi olarak düşünülüyordu. Keyfi gücün üzerine hukuku koyan Bildirge, özünde bireysel özgürlük ve güvence, konuşma özgürlüğü, jüri tarafından yargılanma gibi temel "doğal hakları" ve devredilemez hakları kapsıyordu, baskıya karşı direnme ve bu nedenle önceki altı ay boyunca gerçekleştirilen devrimci olayların tümünün meşrulaştırmasını onaylıyordu. Bildirge açıklıyordu ki, bütün insanlar "[bu] haklarında eşitti"; aslında, Fizyokratların doktrinlerini yansıtarak, mülkiyet de, toplumsal yaşamın temellendiği, "dokunulmaz ve kutsal olan bir haktı"

Eşdeğer önemde olan bir diğer hususta Bildirge, kralın üstünlüğüne karşı çıkarak ulusun egemenliğini savundu. Louis, önceden, Fransa'nın onun özel mülkü olduğunu ima eden, "Tanrı'nın lütfu olan, Fransa ve Navarre Kralı Louis" idi; 10 Ekim'den, Anayasa Meclis tarafından benimsendikten sonra, unvanı "Tanrı'nın ve Devlet Anayasa'sının lütfu olan, Fransa Kralı Louis" olarak değiştirildi, monarşik otoritenin egemen ulustan, yani halktan türediğine aşağı yukarı uyan bir formülasyondu bu. Fransa Kralı onların lideri olabilirdi, ama asla onların feodal lordu değildi. Louis, belgeyi veto ederek Meclis'i, en ılımlı temsilcilerin dahi görmezden gelemeyeceği biçimde Devrim'in kendisini düelloya davet etti.

Versay Üzerine Yürüyüş

Krallığın böylesi aptallıkları ve kibri başka bir *journée* için elverişli koşulu yarattı; sonuçları geniş kapsamlı olan bir *journée*ye. Bütün Eylül ayı boyunca Meclis, Louis'den sürekli olarak Ağustos'taki "feodaliteyi kaldırma" maddelerine ve Bildirge'ye karşı vetosunu çekmesini talep etti, kral bunu inatla reddetti. Bu yangını daha da alevlendirmek için, Louis, kraliyetin Flanders alayının Versay'a getirilmesini emretti, alay 29 Eylül'de kente vardı. Bu açık karşı devrimci eylem, görüşleri oldukça ılımlı olan Lafayette'nin bile alayın geri çekilmesini istediği bir endişeye neden oldu. Dahası, altmış Paris bölgesi ve Komün, benzeri isteklerle, markinin düşüncelerini güçlendirdi, bunların hiçbiri

Louis'nin davranışını etkilemedi. Sanki onların bütün kuşkularını haklı çıkarmak için, Louis'nin kişisel muhafızı, bu alayın gelişinden iki gün sonra sarayın Versay'daki Opera Binası'nda Flanders alayının subayları için görkemli bir karşılama şöleni tertip etti. Kral ve kraliçenin başkanlık yaptığı tamamen törensel bir olay olması gereken şey, düşüncesizce kral yanlısı bir gösteriye dönüştü. Şarap ve karşı devrimci ateşle yüzlerine kan gelmiş olan yeni alayın subayları, üç renkli kokartlarını kibirlice çıkarıp onları Bourbonlar'ın mavileriyle değiştirirken, büyük salonu dolduran saray adamları ve kadınları Louis'ye kralcı edalarla serenad yaptılar.

Paris'teki söylentiler bunu farklı biçimde, bir "kralcı entrika" veya "orji" olarak tanımladı; hepsinden daha kışkırtıcı olanı, ekmek kıtlığının ve yiyecek kuyruklarının olduğu zor bir zamanda ortaya çıkmasıydı. Halk, başkentteki açlık sınırındaki koşulların suçunu uzun süredir karşı devrimcilere ve spekülatörlere yüklemekteydi; altmış Paris bölgesi, yüksek ücretler için Ulusal Meclis'ten bir açıklama istemek zorunda bırakıldı. Camille Desmoulins, Kraliyet Sarayı'ndaki bir masanın üzerine bir kez daha çıktı: bu kez kralın Versay'dan halkın gözetimi altında tutulabileceği Paris'e getirilmesini talep etmek için.

Jean-Paul Marat'nın çıkardığı *Ami du Peuple* (Halkın Dostu) gibi gazeteler, daha sonra, Paris semtlerinin kendilerini silahlandırması, Versay'a yürümesi ve bütün ulusal hükümeti –Meclis de dâhil– başkente geri getirmesi çağrısında bulundu.

5 Ekim'de Paris'te yüzlerce satıcı ve işçi kadın, balık satan kadınlar ve fahişeler, silahları ele geçirmek için Hôtel de Ville'yi bastillear. Ardından, genç bir kız davul çalarken Versay'a doğru on beş millik yürüyüşe başladılar. 14 Temmuz'dan beri ilk olan bu *journée*, açıkça kraldan ekmek istemek ve üç renkli kokarta leke sürenleri cezalandırmak amacındaydı. Kalabalığın içinde olan kimileri, kral ailesinin Paris'e gelmesini istiyordu. Mızraklar, tırpanlar, yabalar ve kaval tüfekler kuşanmış yaklaşık altı yüz kadın –onlara sempati duyan erkekler ile birlikte– şiddetli bir sağanağa karşın kararlı biçimde yol alarak Versay üzerine yürüdü. Ulusal Muhafız Örgütü'nün kumandanı Lafayette, ihtiyatlı biçimde Paris Komünü'nün onayını almadan yürüyüşe katılmayı reddetti; fakat kadınların saatler önce katettikleri yola yaklaşık yirmi bin Ulusal Muhafızı ile katılması akşam karanlığından sonraya kalmadı.

Kadınlar Versay'a saat beş civarında vardı, delegelerin kralın anayasal statüsünü tartıştıkları Meclis'e doluştu. Kralın kendisi avdaydı ve *journée* haberlerini duyduğunda kaçmayı düşündü, ardından tereddütlü biçimde kadınlar-

dan oluşan küçük bir temsilci heyetini içeri almayı kabul etti. Onların ekmek taleplerini kurnaz ifadelerle yanıtladı, hatta Paris'i unla doldurmak için gerekli önlemleri alacağını yazılı olarak bildirdi. Krala geriye kalan güçlerini koruyacağına ve genişleteceğine dair boyun eğercesine söz veren Lafayette'nin gelişiyle kral "feodaliteyi kaldıran" maddeleri ve Haklar Bildirgesi'ni kabul etmekte tereddütlü biçimde uzlaştı. Kral, Komün delegasyonuna Paris'e taşınmayı düşündüğünü söylediğinde kriz ortadan kalkmış göründü; ironik biçimde Flanders alayı bile aslında bu kalabalıkla dostluk içindeydi.

Bununla birlikte bazı kadınlar, şafak vakti bir kraliyet muhafızı tarafından gece öldürülmüş olan bir işçinin cesedine rastladılar. işçilerden birinin öldürülmüş olmasından duydukları hiddetle sarayı işgal ettiler, avlusunda koştular ve merdivenlerini tırmandılar. Bir grup, "Avusturyalı'ya ölüm! Fahişe nerede?" diye bağırarak kraliçenin yatak odasına zorla girdi, oda boştu; Kraliçe Antoinette'nin küçümsemeyle adlandırıldığı gibi, "Avusturyalı fahişe", yalnızca birkaç dakika önce kocasının konutuna kaçmıştı, yatağını kadınların lime lime etmesi için terketmişti. Başka yerlerde, silahlı kadınlar ve askerler arasındaki çatışmalar, birçok kraliyet muhafızının yaşamına mal oldu. Çatışmayı sona erdirmek için, Lafayette kraliyet çiftiyle birlikte kendini pencereden gösterdi, yalnızca "Kral Paris'e" bağırışlarıyla selamlanmak için. Şimdiye dek herhangi bir seçimi kabul etmeyen kral onlarla birlikte yola çıkacağını bildirdi. Rehineler silahlı kadınlara verildi, kral ve kraliçe, iki çocuğu ve onların mürebbiyeleriyle birlikte bir kraliyet arabasına bindi ve Paris'e giden çamurlu yolda Ulusal Muhafız Örgütü onlara eşlik etti, bunu vagonlar dolusu buğday ve un ile silahsız Flanders alayı takip etti. Bu kataın arkasından, Ulusal Meclis'in yüz civarında temsilcisi kendi atlı arabalarıyla geliyordu. Tümü Paris'te "*Vive le roi!*"* değil "*Vive la nation!*"** diye çoşkulu biçimde bağıran bir kalabalık tarafından karşılandı. Kafile kraliyet ailesini Tuileries Sarayı'ndaki ikametgâhına – açıkçası, tamamen pratik amaçlarla ev hapsine– yerleştirdi ve on gün sonra, Meclis de, Tuileries yakınında önceden bir sürücü okulu olan Manège'deki yerine resmi olarak taşındı.

Bu *journée*, Devrim'de bir dönüm noktasına işaret eder. Louis, iki uzun yıl boyunca kendine büyük güvensizlik duyan Paris'lilerin bir tutsağı olarak yaşadı; aslında, Ulusal Meclis, onu her yerde yakın gözetim altında takip etmek

---

* "Yaşasın Kral!" (ç.n.).

** "Yaşasın Ulus!" (ç.n.).

için altı Ulusal Muhafıza emir verdi. Versay'dan ayrılışından kısa süre sonra; Fransa'yı sınırlı bir Anayasalı Monarşiye dönüştüren, kralı bütün otokratik güçlerinden arındıran 10 Ekim Anayasası benimsendi. Anayasa, Louis'nin bir sivil bürokratlar ve idareciler listesi için yılda 25 milyon livre ödeme yapmasını kabul etse de, o ne bir yasama süreci başlatabilecekti, ne de kamu fonlarını tek başına elden çıkarabilecekti. Bu idari işlevlerin ötesinde, Anayasa, ona "geçici süreyle veto etme hakkını" verdi: bu, Meclis'ten geçen yasaların uygulanmasını dört yıl süreyle askıya alma gücüydü.

Louis'nin 4 Ağustos maddelerini kabul etmesi ve anayasal bir kral olarak yeni rolü sadece kalabalığın şiddet tehdidi sonucu gerçekleşmişti. Çoğu kimse onun uzlaşmayı bütün kalbiyle yaptığına inanmıyordu. Bunun aksine, artan sayıda insan, kralı engelleyici vetoların, sinsi entrikaların ve Fransa'ya doğrudan ihanetin bir kaynağı olarak gördü. Eğer herhangi biri Fransa'da bir cumhuriyete giden yolu hazırlayacaksa, bunun nedeni, giderek radikalleşen halkın isteklerine sürekli direnen ahmak kral, onun kansı, saray kliği ve kral yanlısı karşı devrimcilerdi.

Yeni Hükümet Yapısı

Devrim'in bir "burjuva" evreye sahip olduğu söylenebilecekse –profesyonellerin, *rentier*lerin, memurların ve öz-bilinçli kapitalist sınıftan açıkça ayrılan küçük ölçekli imalatçılarm amorf orta sınıfı anlamında "burjuva"–, bu, bütün Ulusal Meclis'in binicilik okulundaki daimi odalarında toplanmasıyla başladı.

Ulusal Meclis tarafınan henüz kabul edilen Ekim Anayasası, Fransa'yı kabaca eşit boyutta ve nüfusta, her biri sonradan kantonlar ve komünler olarak alt bölümlere ayrılan seksen üç *département*a böldü. Fransa'da Ortaçağ'dan kalan eski iller ortadan kaldırıldı. Eski belediye, birlik ve eyalet imtiyazları – Richelieu ve Mazarin'i ayakta tutan imtiyazlar– artık yoktu, ne de *bailliage*ler ve *généralité*ler, *pays d'État* ve *pays élection*lar vardı. Daha önce Roma hukuku tarafından yönetilen bazı insanların ve geleneksel feodal hukuk tarafından yönetilen diğer insanların hepsi şimdi temeli Roma hukukuna dayanan şeye tabiydi ve aynı vergileri ödeyeceklerdi. Çok değer verilen eyalet otonomisi geleneği şimdi silinmişti, Provençaller, Dauphinoiler ve Bretonlar arasındaki bölgeler, şimdi hepsini kapsayan ulusal bir kategori olan "Fransa" adı altında toplanmıştı. Anayasa, Fransa üzerinde, içinde Fransa'nın her bölümünün çok fazla kendi yargısına göre işlev gördüğü, her bölümünün görece âdem-i merkezi

kaldığı saf bir yasal ve bölgesel ağ oluşturmaktaydı; bölgelerde monarşinin keyfi isteklerini uygulayan herhangi bir kral temsilcisi de yoktu.

Resmi olarak ifade edilecek olursa, yeni Anayasa eşitlikçi düşünceyi içeriyordu, çünkü "hukuk genel iradenin ifadesi" idi ve "bütün yurttaşlar ister kişisel olarak ister temsilcileri ile onun oluşturulmasında işbirliği yapma hakkına sahipti" Fakat bazı yurttaşlar açıkçası diğerlerinden daha fazla eşitti. Aynı belge, sayıları değişen ve kullanabilecekleri farklı hak türlerine sahip olan "aktif yurttaşlar" ve "pasif yurttaşlar" arasında ayrım koymaya devam ediyordu. Mütevazı bir geçim kaynağına, yeterli boş zamana sahip ve üç günlük işe eşdeğer vergi ödeyen eğitimli tabaka, toplam nüfusun küçük bir bölümünü oluşturuyordu. Yalnızca onlar Ulusal Muhafız Örgütü'nün üyesi olabilirdi. Tersine, "pasif yurttaşlar", hiçbir mülke sahip değildi ve eğitimsizdi veya okur yazar değildi; sıradan işçiler ve hizmetkârlar olarak adil yargılanma veya ifade özgürlüğü gibi "sivil haklara" sahipti, ancak oy kullanma veya kamu görevlisi olma hakları yoktu. Bu nedenle, yirmi altı milyon nüfusun yalnızca yaklaşık dört milyonu "aktif yurttaş" niteliklerine sahipti.

Fiili oy kullanımına gelince, yeni Anayasa varolan oligarşi içinde başka bir oligarşi yaratarak bir ayrım daha getiriyordu. Her ne kadar yalnızca *on* iş günü vergi ödeyen aktif yurttaşlara oy verme hakkı veriliyorsa da, seçim sistemi düş kırıklığı yaratacak biçimde dolaylıydı. Aktif yurttaşlar (yalnızca yol masrafını karşılayabilecek durumda olanlar) kantonlarındaki büyük kasabaların başlıca meclislerinde toplandı ve bir ikinci meclise veya seçim meclisine temsilciler seçti, ardından, bu meclis departmanın başkentinde toplandı ve Ulusal Meclis temsilcilerini, yargıçlarını, piskoposlarını ve diğer memurlarını seçti. Ulusal Meclis'e temsilci olanlar, sadece en az "bir gümüş mark'a" (yaklaşık elli frank) eşdeğer vergi ödeyenler, biraz toprağı olanlar tarafından seçilebilirdi: böylece tüm ülkede yalnızca elli bin kişi Ulusal Meclis'e üye olabilme yeterliliğine sahipti. Sonradan radikal Jakobenler'in liderleri olacak olan Maximillian Robespierre ve Jean-Paul Marat sistemi protesto ederken, Jakobenler Kulübü'nde büyük rol oynayan Camille Desmoulins, bu Anayasa dahilinde Rousseau'nun bile Meclis'e giremeyeceğini iğneleyici biçimde tespit etti.

İki aşamalı Ulusal Meclis seçim sistemi, her bir departman yönetiminin departman meclisi tarafından seçilen otuz altı kişilik bir konsül tarafından oluşturulmasıyla sonuçlanarak departman seviyesinde gerçekleştirildi. Bununla birlikte, komün seviyesinde, yaz döneminde beledi isyanlarla yaratılan yeni yerel rejimler, köy topluluklarındaki ve kasabalardaki halkçı yapıyı koruma

arayışındaydı. Kasabalar ve piskoposluk bölgeleri, eski eyaletlerin tersine, kendi geleneksel sınırlarını korudu ve sadece komün adını aldı. Fakat yaz dönemindeki beledi isyanları, Ulusal Meclis'in sevmediği özyönetimin birçok değişik çeşidini üretti ve Meclis, Aralık 1789'da, komünlerin her birini üç temel organa dayandıran, hepsi aktif yurttaşlarca seçilen, birbirine eşit sınırlara sahip olarak yeniden oluşturan bir maddeyi kabul etti: belediye başkanı ve belediye memurları; Komün Genel Kurulu ve kasaba rahibi.

Bu değişiklikler, kentlerin politik etkinlik yuvası olmalarını engellemedi. Aslında, Mathiez'in gözlemlediği gibi, "Devrimci Fransa'yı özgür Amerika'ya benzer kılan şey, her şeyden daha fazla beledi yaşamın yoğun aktivitesiydi".[5] Eski oligarklar yaz isyanlarında kaçmıştı ve kentlerin her biri şimdi seçici bir meclis oluşturmuştu. Eski üç-*etat* sisteminden geriye kalan tüm artıklar, "beceriye, mesleğe ve belediye meclisi üyelerine göre oluşturulmayabilecek" yerel meclislerin kurulması ile kazındı. 14 Aralık tarihli belediye maddesinin belirttiği gibi, komünler "yalnızca semtlere ve departmanlara göre"[6] kurulabilecekti; bu, komünlerin yerleşimciler tarafından kurulabilmesi anlamına geliyordu; bu nedenle, yönetimin daha üst seviyelerindeki dolaylı oy kullanımının tersine, belediyelerde doğrudan oy kullanılıyordu. Söz konusu maddeye büyük kentlerde, "aktif yurttaşların birçok özel meclisinin olduğu yerlerde, böylesi meclisler yalnızca kentin veya topluluğun genel meclisinin bölümleri olarak görülüyordu" (Madde 18). Bu nedenle, Fransa'nın bütün büyük kentlerinde, birbirine komşu seksiyon meclisleri, beledi yaşamın temelleri haline geldi. Örneğin, Lyon ve Marseilles'in her biri otuz iki seksiyona ayrılmıştı (Bordoeaux yirmi sekiz, Toulouse on beş); bunların herbiri kendilerine karşılık düşen kasabaların merkezi belediye otoritesi üzerinde kontrole sahipti. "Yirmi beş bin yerleşimciden daha büyük kentlerde, seksiyonlar, kırsal bölgelerdeki kantonlar gibi sürekli ofislere ve komitelere sahipti ve merkez belediyenin eylemini kontrol eden toplantılar düzenliyebiliyordu",[7] diyor Mathiez.

Bundan başka, komünler yalnızca yerel konularla değil ulusal konularla da ilgilenme hakkına sahipti. "Komünler" diye devam ediyor Mathiez,

---

[5] *Agy.*, s. 89.

[6] "Decree Establishing Municipalities", 14 Aralık 1789, madde 7, John Hall Steward, ed., *A Documentary Survey of the French Revolution* (New York: Macmillan, 1951), s. 120-127.

[7] Mathiez, *The French Revolution*, s. 90.

> geniş yetki sahibiydi. Ulusal Muhafız Örgütü'nü ve askerleri çağırma hakkına sahipti. Onların mali yasalarını onaylayan ve muhasebelerini denetleyen idari organların kontrolü ve gözetimi altında geniş otonomiye sahipti. Belediye başkanı görevden alınabilirdi, fakat belediye meclisi dağıtılamazdı.[8]

Gerçekten, yaklaşık 44.000 otonom yerel otorite Fransa'yı kaplamıştı; çoğu, yurttaş meclisleri veya seksiyonları biçimindeydi.

Takip eden yıllarda, bu seksiyonlar ve komünler giderek demokratik ve radikal hale geldi:

> Başlangıçta belediye başkanları ve belediye memurları zengin orta sınıflardan seçiliyordu, fakat departman veya bölge direktörlerinden çok daha fazla halkın sürekli baskısına maruz kalıyorlardı; öyle ki, 1792'de ve özellikle savaş ilanından sonra, daha demokratik özelliklere sahip olan komünler ile daha muhafazakâr olan idari organlar arasında kaçınılmaz olan uyum eksikliği aleni hale geldi.[9]

Göreceğimiz üzere, komünler ve seksiyonlar radikal bir popüler yüzyüze demokrasi –belediyeci bir demokrasi– için temel oluşturdu, bu, en azından Paris'te, merkezi ulus-devlete meydan okuyordu.

Federasyonlar

Konfederal yapıların kurulması, en azından 1789 yazındaki "Büyük Korku" zamanına, Franche-Comté ve Dauphiné gibi değişik eyaletlerdeki kentlerin "haydutlara" ve aristokratlara karşı ortak savunma için birbirleriyle konfederasyonlar kurmalarına kadar geriye götürülebilir. Bundan sonra, kentler, konfederasyon oluşturmayı sürdürdü, kısmen Devrim'in toplumsal hedeflerinin tinsel bir ifadesi olarak teşvik ettiği kardeşlik duygularını uyandırmak için. Tek bir eyalet içindeki kasaba federasyonları, kısa süre sonra diğer eyaletlerdekiler ile, ortak yurttaşlık duygularını belirtmek için federasyonlar kurdu. Şubat 1790'da, örneğin, Anjou'dan gelen delegeler Brittany'den gelen delegeler ile, onların "ne Angevinler, ne Bretonlar olduklarına, fakat bir ve aynı topluluğun üyeleri olduklarına"[10] yemin etmek için ellerini birleştirdi. Franche-Comté, Burgundy, Alsas ve Champagne, "aralarında dinsel bir karaktere sahip vatansever bir çoşku ortaya çıkardı",[11] diyor Mathiez. Kısmen sivil, kısmen askeri

---

[8] *Agy.*, s. 89, 90.

[9] *Agy.*, s. 90.

[10] Hibbert, *The Days of the French Revolution*, s.112.

[11] Mathiez, *The French Revolution*, s. 55.

olan bu kutlamalara, yeni toplumsal düzeni desteklemek, kanunlarını güçlendirmek ve düzensizliği bastırmak için yemin eden değişik illerin Ulusal Muhafız Birlikleri'nden –*fédérés*ler veya federaller– temsilciler katıldı.

Bastille'in düşmesinden sonraki yıl, federasyon, merkezilikten ve kraliyet despotizminden tiksinen bir Fransa'nın "yeni dini" haline geldi. 14 Temmuz'un birinci yıldönümünde, eyalet federasyonları, *Fête de la Fédération* diye bilinen çoşkulu bir ulusal kutlama ile göze çarpan Paris'teki ulusal bir federasyonda geçici olarak kaynaştı. Seksen üç departmandan gelen Ulusal Muhafız Örgütü'nün Destek Güçleri, sağanak yağmur altında, binlerce kişi sadakatlerini ve devrime bağlılıklarını yeniden göstermek için ellerinde bayraklarla toplanarak, bin iki yüz kişilik bir orkestra eşliğinde, başkentin Champs de Mars üzerindeki devasa amfitiyatrosuna aktı. Lafayette'nin Anayasayı desteklemek ve ulusa sadık olmak için kılıcını bir sunağa koymasından sonra, temsilcilerden, Muhafızlardan ve izleyicilerden oluşan bir kalabalık onun ardından aynı sözü haykırdı: "Yemin ediyorum!" Kral ve kraliçenin kendisi aynı yemini edince kalabalık onları çılgınca alkışladı, bunun ardından herkes Devrim'in neşeli ve otantik halk şarkısı olan "*Ça, ira*" yı söylemeye başladı.

Ulusal Meclis

Buna karşın, bu birlik gösterisi, Ulusal Meclis'in kendisinin oturma düzeninde görülebileceği gibi, Fransa'da süregiden büyük toplumsal ve politik farklılıkları hemen hiç örtemiyordu. Sol taraftaki tribüne bakanlar, monarşi üzerinde daha çok sınırlama oluşturma baskısı yapan daha radikal temsilcilerdi. Sağ tarafta oturanlar, otoriteye ve istikrara devrimci insanlardan gelecek tehlikelerden çok korkan ve ülkeyi peşinden götürmesi için monarşinin daha fazla otoriteye sahip olması gerektiğine kuvvetle inanan kralcı ve muhafazakâr temsilcilerdi. Bundan sonra, *Sol* ve *Sağ*, modern politika sözlüğünün bir parçası haline geldi.

Fakat sağda oturanların sayısı, büyük ölçüde organizasyon eksikliğinden ve kralcıların alelacele göç etmesi nedeniyle görece azdı; bu durum, Fransız toplumunda güçlü değişiklikler yapmak için Sol'a önemli bir hareket olanağı sağladı. Onları şevkli kıldı. Buna uygun olarak, Meclis parlömanları kaldırdı ve *ancien régime*'den miras kalan yargıçları, sadece egemen ulusa karşı sorumlu olan, kraldan bağımsız bir yargıçlar kurulunun dereceli sistemi ile değiştirdi.

Yargıçlar seçilmek zorundaydı ve maaşlarını devletten alacaklardı; işkence, Ortaçağ barbarlığını hatırlatan, nefret edilen bir şey olarak kaldırıldı.

Ulusal Meclis'in bu dönemde en radikal ekonomik eylemleri, belki de Fransa'nın en büyük toprak sahibi olan Katolik Kilisesi ile ilgiliydi. Meclis, Kasım ayında, Kilise'ye ait bütün topraklara herhangi bir bedel ödemeden el koydu ve onları, devletin yakın gelecekteki iflasını önlemek için fonlar yaratmak amacıyla açık arttırmada sattı. Muhtemelen, el konulan bu topraklar, krallığın sonradan yasal kâğıt parası haline gelen kâr getirici hazine bonolarını – veya o zamanki adıyla, *assignat*ları– geriye almayı kabul etmek anlamına gelecekti.

Zaten Gallikan Kilise'nin tüzel kişiliğini, statüsünü, feodal imtiyazlarını, bağımsızlığını, aldığı vergiyi ve toprak arazilerini ortadan kaldırılmış olan Ulusal Meclis, şimdi Kilise'yi başka yeniliklere boyun eğmeye zorluyordu. Fransız kralları uzun süredir Gallikan piskoposları seçme imtiyazına sahip olmuştu, fakat Meclis, Temmuz 1790'da, Devrim'in temelleriyle Kilise'yi tamamen uyumla hale getiren bir Ruhban Sınıfı Sivil Anayasa'sını oluşturdu. Bu andan itibaren, bütün din adamlarının, piskoposların ve rahiplerin aktif yurttaşlar tarafından seçilmesini şart koştu –bu ruhban sınıfı dışındakiler tarafından seçilmeleri anlamına geliyordu– ve din adamlarının ücretleri şimdi devlet tarafından ödenecekti, ruhban sınıfını aslında sivil hizmetkârlara dönüştürüyordu –oysa önceden ayrı bir sınıf oluşturuyorlardı. Piskoposların sayısı departmanların herbirinde önemli ölçüde düşürüldü ve tefekkürcü tarikatler asalak birer yapı olarak görülüp yasaklandı. En sonunda, Sivil Anayasa, din adamlarının şimdi yabancı bir kral olarak görülen papanın üstünlüğünü tanımasını yasakladı, Gallikan Kilise'nin Roma ile bağlarını böylece kopardı. Kralın 24 Ağustos 1790'da Sivil Anayasa'yı resmi olarak onaylamak zorunda bırakılması aslında büyük bir gönülsüzlükle gerçekleşti.

Birçok din adamı açısından bu esaslı değişiklik çok tatsızdı. Meclis tarafından yapılan sivil değişiklikleri kabul etmiş olan gerici, gelenekçi piskoposlar, Sivil Anayasa'nın geçerliliğini kabul etmeyi sert biçimde reddetti. Ardından, hiçbir şekilde Kilise'yi reform yapmaya zorlamak gerektiği gerçeğini unutmayan Meclis, bütün din adamlarından yeni Sivil Anayasa'yı desteklemek için kendi maaş ve mevkilerini kaybetme pahasına yemin etmelerini talep etti. Yalnızca yedi piskopos ve ruhban sınıfının alt kademelerinin yaklaşık yüzde 54'ü bu yemini etti ve bunlar çoğunlukla Paris, Dauphiné, Provence ve Pyrene'lerde olanlardı. Batı departmanlarında ruhban sınıfı çoğunlukla bunu reddetti,

"anayasal" olarak adlandırılan bu yemini eden ruhban sınıfı ile "itaatsiz" ruhban sınıfı arasında bir bölünme oluştu, Devrim'in geleceği konusunda devasa sonuçları ile uzlaştırılamaz olan uçurumu derinleştirdi. Aslında, Sivil Anayasa, dindar köylüler arasında, aritokratik *émigrélerle* hiçbir biçimde karşılaştırılamaz genişlikte bir karşı devrim için temel oluşturdu, fakat 1790'da ne açık bir karşı devrim ne de *journée*ler henüz galebe çalmamıştı.

18. BÖLÜM

CUMHURİYET'E DOĞRU

Bastille'in düşüşünün ardından Ulusal Meclis'teki Sol, radikal olmak bir yana cumhuriyetçi bile değildi. Monarşiyi yeni yönetimin çoğunlukla ayrılmaz bir parçası olarak kabul eden anayasacılardan oluşmuştu ve fikirleri, oldukça muhafazakâr görüşlere eğilimli olan ihtiyatlı hukukçularca yönlendiriliyordu. Çok daha liberal –hatta radikal– olanları belediyelerde seçilmiş memurlardı, bunların bileşenleri halkın gözetimine ve baskısına, departman memurlarından veya Meclis temsilcilerinden daha açıktı.

Bu dönemin otantik radikalleri Sen Nehri'nin Batı Yakası üzerindeki Kordöliye'ler bölgesinde bulunabilirdi. Başkentin belki de en militan bölgesi ve Devrim'in büyük bir propaganda merkezi olan Kordöliye'ler, cumhuriyet yanlısı bir halk bilincinin uyandırılmasında stratejik bir rol oynadı. Devrim'in orada yaşamış ve çalışmış olan diğer ateşli liderlerinin yanı sıra, acul bölge meclis başkanı avukat Georges Danton tarafından önderlik edilen bölge, kentteki bütün radikaller için kısa sürede bir merkez ve koruyucu bir sığınak haline geldi. Jean-Paul Marat polisten kaçarken bir süreliğine burada kaldı; Antonio Mamoro'nun, dönemin en ateşli broşürlerinin basıldığı matbaası da buradaydı. Ünlü Café Procope, Molière ve Diderot'ya kadar uzanan bir geleneği takip ederek, Devrim'in yetenekli gazetecilerini, entelektüellerini, avukatlarını ve sanatçılarını kendine çekti. Son olarak, radikal yayıncıların çoğu bu bölgeye yerleşmişti; Kordöliye'ler, aynı ateşli tarza sahip diğerleri arasında Desmoulins'in gazetesi *La France Libre* ve daha eski olan *Révolutions de Paris* burada yayımlanıyordu.

Kordöliye'ler bölgesi diğer tüm bölgelere *journée*lerde önceki yıllardaki önderlik etmişti. 1789 yazında kralın askerlerinin Paris'te toplanmasına şiddetli kınamalar yayınladı ve 5 Ekim *journée*sinde Lafayette'nin Ulusal Muhafız Ör-

gütü'nün, Versay'a giden kadınları takip etmesi için imza topladı. Bu etkinlik Kordöliye'ler bölgesinin başı olan Danton için hiç de yeterli değildi. Dev yapılı, güçlü bir hitabete sahip olan Danton, militan doğrudan demokrasinin, en azından aktif yurttaşların belki de en güçlü örneğinin yerleşmesine katkıda bulundu. Bu devrimci lider için, "Danton, siyasi başkentin, yerel otonomi yönündeki çağrılar ile beledi despotizmi hedef alan kınamalar göz önüne alınarak oluşturulması gerektiğini anlamıştı" diyor Narmon Hampson:.

> Güneşte yerini almak için çarpışan her radikal grubun hangi taktiklere sahip olacağının mucidi oydu: bütün otoritenin temeli, aslında, hatta militan bir azınlıktan daha fazla olmadığında bile, egemen halkın doğrudan demokrasisini yansıtma iddiasında olan yerel meclis idi. Bütün iktidar mümkün olduğunca bu meclislere veriliyordu ve Paris ölçeğinde eşgüdümlü eylem gerektiğinde bunun, Bölgelerin (daha sonra Seksiyonların) kendiliğinden işbirliği ile birbirlerine kararlarını ileterek ve gerekli olduğunda *ad hoc* yönetici komiteler seçerek yapılması öngörülüyordu. Daha üst bir organ için seçilenler delegelerdi, temsilciler değil, yalnızca Bölgelerin aracılarıydılar ve tekrar geri çağrılabilirlerdi. Bütün Devrim süresince bu, aşağıdakilerin programı olacaktı.[1]

Fransızlar, Amerikan Devrimi sırasında yaratılan taban hareketi açısından – John Adams'ın deyişiyle büyük komite "motorundan"– bihaber değildi. Aslında, bu devrimin başından itibaren bütün Fransa'da, Amerikan Yazışma Komiteleri, Güvenlik Komiteleri ve konvansiyonlar ile karşılaştırılabilir olan komiteler ve meclisler ile bölgelerin ve sonradan seksiyonların etkinlikleri için bağımlı oldukları konvansiyonlar kurulmuştu.

Paris'in altmış seçim bölgesi, aslında aktif yurttaşların daimi komşu meclisleri haline gelmişti, bunların birçoğu, bir anayasa hazırlamak için kendini önce bir Anayasa Meclisi'ne, anayasanın kabulünün ardından da Yasama Meclisi'ne dönüştürmüş olan daha az radikal Ulusal Meclis nezdinde pek bir önem ifade etmiyordu. Haziran 1790'da, Paris'teki seçim bölgelerinin radikalizminden korkan belediye başkanı, onların etkisini kırmak için sayılarının 48'e indirilmesine Ulusal Meclis'i ikna etti; sayı ne denli az olursa onların daha rahat kontrol altına alınabileceği yönünde boş bir ümit taşıyordu. Kökenleri Tiers Etat seçimlerinden kaynaklanan bölgelerin tersine, bu yeni seksiyonlar Meclis tarafından yaratılmıştı ve onları uygun gördüğü gibi tanımlamak ve güçlerini sınırlandırmak arayışındaydı. Seksiyon meclislerine katılım zorunluydu ve resmi ola-

---

[1] Norman Hampson, *Danton* (Oxford: Basil Blackwell, 1978), s. 33-34.

rak yalnızca aktif yurttaşlara açıktı (Her seksiyon 700 ila 800 potansiyel katılımcıyı içeriyordu). Bir seksiyonun meclis toplantılarına sınırlama getirilmişti: yalnızca görevlileri seçmek için veya elli üye bir toplantı istediğinde toplanabiliyordu. Belki de naif biçimde, sağ kanat temsilciler, birbirlerini muhtemelen "popüler radikalizmin merkezleri olarak çalışmaya başlamış olan 60 seçim bölgesinin bazılarını ortadan kaldırmakla kutluyordu", diye gözlemliyor William Doyle.[2]

Fakat özellikle Kordöliye'ler bölgesindeki değişik kulüpler ve devrimci topluluklar değişikliğe karşı güçlü bir kampanya başlattı ve bunu kaybetseler de, yeni organizasyon ve isim değişiklikleri –Kordöliye'ler bölgesi, örneğin, Théâtre-Français seksiyonu olarak yeniden adlandırıldı– istenilen etkiye sahip olmakta hepten başarısız oldu. Bu yeni seksiyon meclisleri geniş kapsamlı bir siyasi otoriteye sahip olmayı talep ediyorlardı; gerçekten de, aktif ve pasif yurttaşlar arasındaki ayrıma zaman geçtikçe pratikte daha az saygı duyulmaya başlandı. Danton'un ürkütücü politik aygıtı, yalnızca Paris'in diğer bölgelerini değil, bir bütün olarak ülkenin tamamını etkilemeye devam etti. Aslında, yeni seksiyonlar, kendi otonomilerini neredeyse başından beri kıskançlıkla ellerinde tuttu ve yalnızca Ulusal Meclis'e değil Hôtel de Ville'deki oldukça muhafazakâr Paris Komünü'ne karşı da eleştirel bir bir tavır geliştirdi. Eylül-Ekim 1790 gibi erken bir tarihte, seksiyonların çoğu, Danton'un Ulusal Meclis'e getirdiği bir öneriyi, bakanların aristokratlarla işbirliği yapmasını yasaklamayı oyladı. Teklif reddedilse de evet ve hayır oylarının sayısı birbirine o denli yakın çıktı ki biri dışında bakanların tümü istifa etti.

Seksiyonların güçlü kalmasının ve giderek radikalleşmesinin başka bir nedeni de yeni halk kulüplerinin ve gruplarının Paris halkı üzerindeki artan etkisiydi. Devrim olaylarında büyük bir rol oynayan en önemli kulüplerden biri, 1790 yazında kurulan ve Sol Yaka'nın Théâtre-Français bölgesindeki Kordöliye'ler caddesinde, eski bir Fransisken Manastırı'na yerleşmiş olan İnsan ve Yurttaş Hakları Dostluk Topluluğu -eski Kordöliye'ler bölgesi ile karıştırılmamak için Kordöliye'ler Kulübü olarak bilinir oldu- ve zamanla yalnızca bir tartışma topluluğu olmaktan çıkarak yoksulların çektiği acıları yetkililer nezdinde protesto etmeye ve Devrim'deki en radikal amaçlardan bazılarını seslendirmeye adanmış bir eylem grubu olduğunu kanıtladı. Kurucu Kordöliye'ler tü-

[2] William Doyle, *The Oxford History of the French Revolution* (Oxford: Clarendon Press, 1989), s. 127.

züğüne göre, onun "başlıca amacı, çeşitli otoritelerin suiistimallerini ve insan haklarının her türlü ihlalini kamuoyu önünde mahkum etmekti."[3] Kulüplerin halkçı gazetelerinin üzerinde, seçilmiş temsilcilerin ve memurların yanlış işlerini kaçırmamak üzere daima faltaşı gibi açık olan bir göz resmi basılıydı. Kulüp, ihlalleri soruşturuyor, yolsuzlukları düzeltmek için imzalar topluyor ve halk gösterilerini seferber etmek üzere önderlik rolü oynuyordu.

Kulüp, aktif ve pasif yurttaşlar arasında bir ayrım yapmıyor ve üyelik ücretini çok düşük (ayda yalnızca 2 sous) tutuyordu, böylece fakirler de dükkân sahipleri ve zanaatkârlar kadar kulübe katılabiliyordu. Paris'teki kulüplerin çoğunun aksine, Kordöliye'ler kapılarını ayrıca kadınlara da açmıştı. 1790 ve 1791 kışı süresince, Kordöliye'lere sempati duyan kardeşlik grupları aslında Paris'te kuruldu ve Kordöliye'ler, diğer kulüpler ile Mayıs 1791'e kadar merkezi bir komiteye bağlanmış bir konfederasyon oluşturdu. Mathiez'in Fransız Devrimi tarihi hakkındaki eserinde gözlemlediği gibi:

> Onların, Jean-Jacques Rousseau'dan alınmış idealleri, doğrudan demokrasiydi. Anayasa'yı ve hatta kanunları halk onayına sunulması gereken bir konu olarak gördü ve politikacıların, soylular ve papazlar oligarşisi yerine koydukları kendi oligarşilerine duydukları güvensizliği ifade etmekte ağır davranmıyorlardı.[4]

1790 yılının sonunda, Paris'teki Kordöliye'ler sayısı bine ulaştı; üyeleri kendilerini Devrim'in çok demokratik bir öncüsü yapmış, Kulüb'ün Sol'a doğru kaymasında büyük bir itici güç oluşturmuşlardı.

Kordöliyeler'in tersine, Jakobenler Kulübü, başlangıçta oldukça ılımlı, hatta kibardı. Devrim'in ilk günlerinde Anayasa'nın Dostları Cemiyeti adı altında kurulmuş, toplantı odaları Jakoben manastırında olduğu için bu adı almıştı. Bütün politik renklerin temsilcileri, değişik zamanlarda, Jakoben toplantılarına katılmıştı. İlk günlerinde hiçbir şekilde Sol'da yer alan bir kulüp olmasa da, Jakobenler, devrimci halkın büyük bir yelpazesini yansıtan bir mücadeleci duruş konumunu korudu, Desmoulins'in mükemmel biçimde gözlemlediği gibi,

> [Jakobenler Kulübü] aristokratlara korku salan büyük sorgulayıcı değildir sadece, o aynı zamanda bütün suistimallerin üzerine giden ve bütün yurttaşların yardımına koşan büyük savcıdır. Gerçekten de Ulusal Meclis nezdinde bir kamu savcısı gibi çalışmaktadır bu kulüp. Onun gövdesinden, ezilmişlerin çektiği acı-

---

[3] Albert Mathiez, *The French Revolution*; çev. Catherine Alison Philips (New York: Russell&Russell, 1962), s. 122.

[4] Agy., s. 123.

lar akıyor: kulüp, her yerden kendisine gelen bu şikâyetleri o saygın meclise aktarıyor.[5]

Aslında, Ekim 1791'den sonra, Jakobenlerin tartışmaları halka açıldı; kulübün koridorları insanlarla dolup taşıyordu. Jakobenler Kulübü, Paris cemiyetinin çok yakın ilişki içinde olduğu, yayınları, fikirleri ve stratejik önerileriyle politik ideallerini yaydığı Fransa'nın her yerinde bir ağ oluşturan yaklaşık dört yüz kulübe kadar ulaşarak, bütün eyaletlerde, çoğunlukla Paris içinde kalan Kordöliyeler'den çok daha fazla, kendini çoğalttı.

Dernekler, seksiyon meclisleri üzerinde giderek artan bir etki yaratıyordu; seksiyon meclisleri de, bunun karşılığında, yetkilerini sürekli olarak artırmaya çalışıyorlardı (bu konuda maruz kaldıkları sınırlama girişimlerine rağmen). Bu nedenle, Mayıs 1790'dan bile önce, Paré –Danton ulusal görev için yerini boşalttıktan sonra Kordöliye'ler bölgesinin başkanı oldu–, bu tarihte bölgede saklanmakta olan Marat'yı arayan polisin meşru otoriteye sahip olduğunu reddetti. Bölge, aslında, suçluları yakalama hakkının sınırları dahilinde yalnızca kendinde olduğu iddiasındaydı, bu Paris Komünü'nün otoritesini açıkça hiçe sayan bir iddiaydı.

Aslında, 1790 yazına kadar Paris ve Fransa'da ortam sakindi. Bir yıl sonra, Kurucu Meclis'in şehirli fakirler ve köylülerin ihtiyaçlarıyla ilgilenmekte başarısız olduğu açık hale gelmişti. Radikallerin "Aristokratları sokak fenerlerinde sallandıralım" dizesini ekledikleri popüler şarkı "*Ça ira*", kentteki aristokratlar arasında, sınırlara doğru giden atlı soylu arabalarının Paris caddelerinde gündelik olarak görülmesiyle sonuçlanan bir panik yarattı. Hiç kimse, kralı ve Kilise'yi önceki konumuna getirmek için doğrudan bir kralcı karşı devrim entrikası çevrildiğinden şüphe duymuyordu. *Jacqueri*ler kırsal kesimde parlamaya devam ederken, 4 Ağustos'ta, "feodalitenin kalkmasından" sonra, feodal harçları ödemeyi reddeden köylüler, senyörlere ait ormanları ve av alanlarını sürekli olarak işgal etti ve yüzyıllar boyunca kırsal yaşama hakim olmuş olan nefret duyulan şatoları yıktı.

Bir kez daha, Devrim'in ateş alması için sadece bir kıvılcıma ihtiyaç duyacağı kadar yanıcı madde toplanmaktaydı –ve bu kıvılcım, hiç kuşkuya yer olmaksızın, kraldan, onun "kral yanlısı ruhban sınıfından" ve papadan geldi.

---

[5] Desmoulins agy., s. 77.

Varennes'e Kaçış

13 Nisan 1791 günü, papa, Gallikan piskoposuna meydan okumak için radikallerin çok istekli oldukları Ruhban Sınıfı Sivil Anayasası'na bağlılık yemini etmeme emrini verdi. Politik kulüplerde ve tiyatrolarda daima popüler olan ruhban sınıf karşıtlığı, şimdi papanın kuklasını yakan, rahibe manastırlarını işgal eden ve rahiplerinin cemaati toplamasını engelleyen halk arasında gittikçe artmaktaydı. *Curé*'u inatçı olan Saint-Sulpice kilisesinde, örneğin, işgalci bir kalabalık cemaatle birlikte panikle şarkı söyleyen orgçuya "*Ça ira*"yı çalmasını emretti.

Sivil Anayasa ile asla barışık olmayan kral, belgeyi imzaladığı için kuşkusuz üzgündü; onun davranışlarına hiç güvenmeyen Paris'in, kralın aynı zamanda yakın danışmanları da olan halalarının Fransız Kilisesi'nin durumunu papa ile kişisel olarak tartışmak için Şubat 1791'de Roma'ya seyahat etmesine yardım etmesinden sonra, onun amaçları hakkında kuşkuları arttı. Louis, itaatsiz bir papazdan fikir almakla suçlandı bunun üzerine, Paris'li kızgın broşürcüler onu ulusa ihanet etmekle suçladı. Paris'liler o ana kadar monarşiye karşı o kadar öfkeyle dolmuştu ki, Louis, Easter Week'i kente yukarıdan bakan bir tepe olan Sait-Cloud'da geçirmek için kentten ayrılmaya çalıştığında, bir kalabalık kralın ayrılışını engelledi. Onun *émigré*lerle bir karşı devrim organize ettiğine ve yabancı bir ordunun başında Fransa'yı işgal etmek için yurtdışına kaçmayı planladığına inanıyorlardı. Aslında, kral ve ruhban sınıfı karşıtlarının sayısı Paris'te o kadar fazlaydı ki, Lafayette, onları bastırmak için sonuçsuz bir çaba içinde Ulusal Muhafız Örgütü'nü kente alelacele gönderdi.

Durumu sakinleştirmek için Anayasa Meclisi çok az şey yapabildi. Halkın karşı devrim korkusunu daha da artıran şey, Temmuz 1789'dan bu yana Paris'i herhangi bir zamanda olduğundan daha çok huzursuz kılan ciddi ekonomik çalkantılardı. İşsizlik artıyor, kazançlar azalıyordu ve işçiler ile gündelikçi zanaatkârlar tehlikeli biçimde umutsuz bir ruh hali içindeydi. Meclis'in Mart 1791'de loncaları ortadan kaldırması, emekçi insanları, özellikle marangoz ve demircileri, daha yüksek ücretler için örgütlenmek üzere özgür kılmıştı bu, halk kulüplerinin desteğiyle, asgari ücret için bir çatışma dalgasının alâmeti olarak görülüyordu. Fakat bu olasılıktan korkan Meclis, 14 Haziran'da aniden, herhangi bir ekonomik birliğin feodal birliği anımsattığı gerekçesiyle, çalışanların herhangi bir birlik oluşturmasını –sonradan işçi sendikası olarak adlandırılacak olan şeyi– yasaklayan, kötü şöhretli Le Chapelier kanununu çı-

kardı. Gelecek yüzyıla kadar rahatlıkla yürürlükte kalacak olan kanun, çalışanları grev yapma hakkından yolsun bırakıyordu. İronik biçimde, kanun teklifini veren Le Chapelier, Jakobenler Kulübü'nün önde gelen bir radikali ve kurucu üyesiydi, fakat 1791'e kadar Devrim'in seyrinin yavaşlatılmak zorunda olduğuna karar verdi, çünkü halkın hissiyatı, devrimi kontrol edilemez bir noktaya getirme tehlikesi taşıyordu.

Kralın halkın gözetiminden kurtulmaya çalıştığına ilişkin kuşkuyu gidermek için (ve muhtemelen onu korumak için), Ulusal Muhafız Örgütü'nden yüzlerce adam Tuileries'in çevresinde muhafızlık yapmaları için gönderildi. Aslında, 1791 yazı yaklaştığında, kral ve onun en yakın danışmanları, kraliyet ailesiyle birlikte onun Lüksemburg sınırındaki Montmédy'e kaçması için ayrıntılı planlar yapmıştı. Burada, Louis, *émigré*lerden ve Maria Antoinette'nin erkek kardeşi Avusturya kralı Leopold'den, Devrim'in tüm kazanımlarını tersine çevirmek için gerekli asker desteğini almayı umut ediyordu. Sonunda, 20 Haziran gecesi, kral ve kraliçe, iki çocuğu ve kralın kızkardeşi, iki dikişçi kadın ve çocukların mürebbiyesi, tutulmamış bir kapıdan Tuileries'in dışına sızdı ve kraliyet hizmetkârlarının bir kabriyolesinin eşlik ettiği çok yüklü bir atlı arabayla Paris'i terk etti. Sınıra doğru gizlice ama düşüncesiz davranarak ağır ağır giden kral ve beraberindekiler Pont de Somme Vesle'ye dört saat geç vardılar; kaçış planına göre burada onlara bir süvari birliğinin eşlik etmesi gerekiyordu. Fakat bu plan tamamen sonuçsuz kaldı. Kralı ve beraberindekiler taşıyan araba vardığında, süvari birliği çoktan oradan çekilmişti; çünkü yöredeki köylüler arasında kuşku uyandırmıştı: askerlerin yöredeki bir toprak beyi adına zamanı geçmiş kiraları toplamak üzere geldiği endişesine kapılan köylüler, onları ellerindeki yabalarla tehdit etmiş, gözdağı vererek bölgeden uzaklaştırmışlardı.

Kral ve beraberindekiler Sainte-Ménehould'a doğru eşliksiz olarak ilerlemeye devam ettiler, fakat dikkat çekmeleri fazla zaman almadı. Kralı *assignat*taki resminden tanıyan kasabanın posta müdürü, bütün kırsal kesimi alarma geçirerek yol güzergâhı üzerindeki bir sonraki kasaba olan Varennes'e heyecanla koştu. Kraliyet kupası Varennes'e varana kadar, bütün kasaba onları durdurmak için dışarıya çıktı. Onun hükümranlığına damgasını vuran birçok gaf gibi, Louis'nin kaçma girişimi muhaliflerine karşı kibirli bir küçümseme nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştı –kupa Paris civarını terk ettiğinde bir rahatlık duygusuyla yavaşlamıştı– ve Paris'e doğru gerisin geri koruma altında kendisine refakat edildi. Halk onun dönüşünü asık suratlı bir sessizlik içinde izlemek için dışarıya çıktı. Louis, ardında, Devrim'i ve kendi hareketlerinin

önceki tasdiklerini reddeden ve Anayasa'yı suçlayan yazılı bir metin bırakmış, bu ülkedeki bütün devrimcileri çok öfkelendirmişti. Devletin başı olarak kralın konumu şimdi tamamen savunulamaz haldeydi. 24 Haziran'da otuz bin kişilik bir kalabalığı arkasına alan Kordöliyeler Kulübü, Anayasa Meclisi'ne kralın ya görevden alınmasını ya da kaderi için bir referandum yapılmasını talep eden bir teklif sundu. İki yıl önce utanç verici olarak düşünülen cumhuriyetçilikten söz etmek şimdi açık hale gelmişti ve kraliyet sembolleri kutsallıklarını başkentin tümünde kaybetmişti.

Louis'nin kaçışının bütün başına gelenlere eklenmek üzere, Avusturya İmparatoru Leopold Padua, En Hıristiyan Kral'ın ve ailesinin özgürlüğünü ve onurunu haklı çıkarmak, Fransız Devrim'inin tehlikeli aşırılıklarını sınırlandırmak için"[6] bütün Avrupa iktidarlarına çağrıda bulunan kibirli bir tamim yayınladı. Louis başında olsun veya olmasın, bir Avusturya işgali yakın görünüyordu, yerel Ulusal Muhafız Örgütü'nden orduya kadar Fransız askeri güçleri bir savaş yürüyüşü için seferber oldular.

Anayasa Meclisi kendini şimdi umutsuz bir ikilem içerisinde buldu. Kralı olmayan bir Fransa, vekillerinin çoğu için düşünülemez görünüyordu ve bir cumhuriyet, böylesine özenli bir çalışmayla henüz tamamlanmış olan bir anayasanın yerini alacak yeni bir anayasa gerektirecekti. Dahası, monarşinin kaldırılması, öyle görünüyordu ki, devlette temel değişimler için cumhuriyetçi talepleri haklı çıkarmanın yanı sıra neredeyse kesinlikle yabancı güçlere işgal için davetiye çıkarmak anlamına gelecekti. Hararetli bir devrimci durumda ılımlıların tipik hantallığı ile Meclis, korunamaz olan monarşiyi korumaya karar verdi. Kaçıştan iki gün sonra, kralın onun yanlıları tarafından kaçırılmış olduğu ve ortaya çıkarılan metninin ona sinsi danışmanları tarafından zorla yazdırıldığını belirten, aşikâr biçimde yanlış bir metin yayınladı. Fakat kimse hikayeye inanmadı. Kordöliye'ler, Fransa'daki diğer bütün radikal kulüplerin yaptığı gibi bu örtbas girişimini şiddetle protesto etti, fakat Louis kral olarak kaldı. Meclis, kendi adına, onu anayasal işlevlerinden geçici olarak yoksun bıraktı ve kral onayı olmaksızın kararlar yayınlayarak yönetim yetkisini üzerine aldı.

Bu etkinliklerin hiçbiri Anayasa Meclisi'nin Paris'li kitleler arasında iyi karşılanmasına hizmet etmedi. Aslında, sıkı biçimde cumhuriyetçi olan Kordöli-

---

"The Padua Circular", 5 Temmuz 1791, *A Documentary Survey of the French Revolution*, ed., John Hall Steward (New York: Macmillan, 1965), s. 221.

yeler cumhuriyet çağrısında bulunan başka bir dilekçe hazırladı ve Champ de Mars'taki –1790 *Féte de la Féderation* bulunduğu yer– Ulus Sunağı'na koyarak Paris halkına onu imzalama çağrısında bulundu. 17 Haziran'da elli bin kişilik bir kalabalık tören alanında toplandı. Sunağın altına saklanmış olan iki kuşkulu adam bulunana dek onu yaklaşık altı bin kişi imzalamıştı; öfkeli kalabalık onların ajan olduğuna karar verdi ve adamları astı. Paris belediye başkanı Bailly bu linç olayını sıkıyönetim ilan etmek için bahane olarak kullandı ve Lafayette'nin hemen olumlu cevap verdiği Ulusal Muhafız Örgütü'ne çağrıda bulundu. Görünürde kalabalığı dağıtmak için istekli olan marki, belediye başkanı ve onun çoğunlukla burjuva olan askerleriyle birlikte Champs de Mars'a yürüdü. Muhafız Birliği sıkıyönetimin kırmızı bayrağını yükselttiğinde, kalabalık onları taşlarla ve birkaç silah atışıyla selamladı. Kalabalık dağılmayı reddedince, Lafayette askerlerine çoğunluğu silahsız olan halka yakın mesafeden yaylım ateşi emri verdi; dumanlar dağıldığında tören alanında elli ölü yatıyordu.

Champs de Mars katliamıyla Lafayette ve Bailly'in popülaritesi kesinlikle sona erdi. Lafayette ve monarşisinin kalması taraftarı olan çevresi, kralın düşürülmesini talep eden bir dilekçeye imza atmaktansa, üyesi bulundukları Jakoben Kulüp'ten ayrıldılar ve daha öncesinde bir rahibe manastırı olan Feullians'ta toplanan yeni bir kulüp kurdular. Ulusal Meclis'teki tüm Jakoben vekiller onlarla birlikte gitti. Arkada kalan Maximilien Robespierre, kararsızlık içindeki bir avuç cumhuriyetçi ile birlikte, kulübü tamamen dağılmaktan kurtarmayı başardı. Aslında, bütün Jakobenlerden geriye kalanlar, zamanla güçlü bir politik makineye dönüşecek olan, Robespierre ve destekçilerinin yeniden inşa ettikleri Jakobenler'in Sol unsurlarıydı.

Anayasa Meclisi, ardından, Champ de Mars katliamını, kralın kaçışını desteklemiş olan kralcılara karşı bir saldırı başlatmak için kullandı, fakat başkentte bundan öfke duyan çok sayıda cumhuriyetçi vardı. 1789 Ekiminde kabul edilmiş olan ve "kargaşalıkları" bastırmak amacıyla çıkarılan bir yasayı kullanan belediye yetkilileri ve polis, kral karşıtı devrimcilere vargüçleriyle yüklendiler. Cumhuriyetçi görüşleri destekleyen matbaalar ve gazeteler kapatıldı; radikal liderler yakalandı ve yüzlercesi yargılandı; ve genel olarak cumhuriyetçi olarak bilinenlerin gözünü korkutmak için her çaba harcandı. Bunun ardından, Meclis, "kanunlara karşı itaatsizliği açıkça teşvik edenlere" veya "anaya-

sal güçleri küçük düşürenlere veya onların yaptıklarına direnenlere"[7] basın özgürlüğünü kısıtlayan – Robespierre'nin muhalefeti dışında oybirliği ile alınan– bir kanunu kabul etti. Danton kentten kaçmaya ve İngiltere'ye sığınmaya mecbur edilirken, kralcılara karşı öfkeli bir gazete çıkaran Marat, Kordöliyeler Kulübü'nün mahzeninde saklandı.[8] Desmoulins, Santerre ve diğer önde gelen Kordöliyeler'in faaliyetleri yasaklandı ve bu kişiler kaçak hayatı sürmeye başladı.

Henüz tamamlanmak zorunda olan yeni Anayasa daha ılımlı hale getirildi. Belgeden, Ruhban Sivil Anayasası çıkarıldı, böylece inatçı ruhban sınıfının Anayasa'yı desteklemesine izin verildi ve Anayasa Meclisi'nin halefi olan Yasama Meclisi'nin isterse onu değiştirmesine izin verildi. Başka bir değişiklik de Meclis vekillerine oy vermek için gerekli olan mülkiyet koşulunun yalnızca oldukça varlıklı olanların oy kullanabileceği şekilde değiştirilmesiydi. Bu değişikliklerle, Louis, yeni Anayasa'yı imzalamaya razı oldu ve Varennes'a kaçmayı denemiş olsa da resmen yeniden krallığa getirildi.

Yasama Meclisi ve Avrupa Savaşı

İşlerini tamamlayan eski Ulusal Meclis dağıldı ve 1 Ekim 1791'de yeni bir Yasama Meclisi toplandı. Birinci meclisi oluşturan vekiller bu meclisten dışlandığından üyeleri tamamen yeniydi ve çoğunlukla avukatlardan ve dönemin burjuva unsurlarından oluşuyordu. Sayısal olarak en büyük yekpare politik blok kralcı Feuilliantlar'dı. Değişmiş olan Anayasa'ya kralın açıkça sadık olması, inatçı ruhban sınıfı ile uzlaşma ve *émigré*lerin geri dönmesi çağrısı yaptılar. Fakat Feuillant bloku, sayısal çoğunluğuna karşın, yeni Meclis'te hâlâ bir azınlıktı –ve tedirgin üyelerinin ve destekçilerinin yavaş yavaş yurtdışına sürgüne gittiği bir azınlıktı.

Bir bütün olarak Feullillantlar'dan çok daha etkileyici olan, çoğunlukla avukatlar, gazeteciler ve tüccarlardan oluşan solculardı. Aşırı derecede tutkuluydular ve halk desteğini kazanmak için devrimci sloganları tekrarlamaya çok istekliydiler. Bu genç insanlar ve destekçileri genellikle Brissotçular olarak biliniyorlardı; çok geçmeden daha tanınmış Jironden'ler ismini kazanacaklardı.

---

[7] Christopher Hibbert, *The Days of the French Revolution* (New York: William Morrow, 1980), s. 155.

[8] Marat'nın Paris'in mahzenlerinde saklandığı ve orada cildinde rahatsızlık yaratacak sinir hastalığına yakalandığı hikâyesi tamamen rivayetten ibarettir.

Tanrı vergisi bir hatip ve üretken bir yazar ve broşürcü olan Jacques-Pierre Brissot'nun liderliğini yaptığı Brissotçular yetenekli önderlikleriyle Meclis'e hükmettiler. Kralcıların görüşlerinin tersine, onların platformu, Fransız sınırındaki kentlerde toplanmakta olan *émigré*lere karşı, gerekiyorsa onları koruyan Avrupa monarşilerine karşı bir savaş çağrısında bulundu. Bu talep temelde taktikseldi: Devrim düşmanlarına karşı bir savaş, kralı Yasama Meclisi ile çalışmaya zorlayacaktı, vatansever ateşi artıracaktı ve ülkeyi Devrim'in etrafında toplayacaktı. "Bir vuruşta aristokrasiyi, hoşnutsuz ve sorun yaratan papazları yıkmak istiyor musun?", diye haykırıyordu Brissot, "o zaman Coblenzi [*émigré* askeri etkinlik merkezi] yıkın".[9] Brissot'a göre, bir savaş, diğer Avrupa ülkelerindeki tiranlara karşı yurttaşları harekete geçirerek, Devrim'in ilkelerini oralarda da yayacaktı.

Jakoben vekiller savaş konusunda bölünmüştü, her ne kadar bölünmelerinin doğrudan etkisi çok az olsa da. Otoriteleri, Meclis'teki değil, Sol'a doğru kayan kulüplerindeki konumlarında yatıyordu. Aslında, değişik kulüpler ve halk toplulukları, şimdi Paris'te oldukça güçlü olan parlömano-dışı politik alana, özellikle kırk sekiz Paris seksiyonuna doğru gelişmekteydi. 1792 yazındaki ekonomik darboğaz ve artan yiyecek fiyatları şimdi seksiyon meclisleriyle parallellikler göstermeye başlayan radikal topluluklara büyümeleri için yeni bir itki verdi. Goodwin'in gözlemlediği gibi,

> Kasım'da Paris belediye başkanı olarak Bailly'in yerini alan Pétion, kent katibinin yardımcısı olarak Danton ve Paris departmanı savcısı olarak Robespierre, belediyenin gücünü ve etkisini genişletmek ve politik kulüplerin etkinliğini geliştirmek için çok şey yaptı. Bu dönemde en yaşamsal dış politikanın –Avrupa ile savaş veya barış– Yasama Meclis'inde olduğundan daha fazla Jakobenler Kulübü'nde kavga edilerek halledilmesi ve en önemli iç politika konusuna – monarşinin kaderi– Paris seksiyonlarında karar verilmesi önemlidir.[10]

Dahası, taşrada savaş beklentisi çok yüksekti. Köylüler durumlarında hâlâ çok az değişiklik görüyordu. Her ne kadar toprak beyleri Savoy veya Coblenz'de oturuyorsa da, aracıları hâlâ Fransa'daydı ve önceden olduğu gibi köylüleri sömürüyordu. Kilise topraklarının yeniden dağıtımı ne düzgün ne de

---

[9] Hibbert, *Days of the French Revolution*, s. 138.

[10] Albert Goodwin, *The French Revolution* (Londra: Hutchinson, 1953; New York: Harper & Row, 1966), s. 97.

eşitti, bunlar kırdaki huzursuzluğu artırdı ve hatta silahlı köylü ayaklanmalarına yol açtı.

Kırsal bölgelerdeki ve Brissotçular arasındaki savaş ateşine karşın, Fransız Ordusu pekâlâ büyük bir Avrupa çatışması olabilecek şey için hiç hazır değildi. Ordunun önde gelen subaylarının çoğu değişik *émigré* merkezlerine çekip gitmişti ve onların araç-gereç, silah ve cephaneden yoksun düzenli askerlerinin moralleri bozuktu, disiplinsizdi ve organize değildi. Bir savaşın yol açacağı riskler çok büyük olabilirdi: iyi teçhizatlı yabancı ordular Devrim'i kesinlikle yenilgiye uğratabilir, ve hatta Fransa kazansa bile, böyle bir çatışma içerde kolaylıkla askeri bir diktatörlüğe yol açabilirdi. Hem Marat hem de Robespierre, öngörülü biçimde, bu tehlikeleri gördü ve Brissotçular tarafından üretilen savaş ateşine karşı çok açık konuştular –fakat olayların kısa süre sonra gösterdiği gibi, bu işe yaramadı.

Diğer taraftan, kraliçe ve *émigré*ler savaşı ve yabancı işgalini memnuniyetle karşıladı. Aslında, Louis, şaşırtıcı olmayan biçimde, kibirli ve hırslı fakat yetenekli General Charles-François Dumouriez'in içinde olduğu birçok Brisotçu bakanı kraliyet konsülüne atadı. Sonunda, 20 Nisan 1792'de, Louis, Meclis'in çoşkulu onayı ile, Avusturya'ya savaş açtı. Üç ay sonra, Avusturya ile ittifak kuran Prusya, devrimci Fransa'ya savaş ilan etti.

Savaş, neredeyse başından itibaren, Belçika içlerine ilerledikten sonra Lille'e doğru apar topar geri çekilmek zorunda kalan ve diğer kuvvetleri Valenciennes'e çekilen Fransa için kötü gitti. Brissotçular'ın başkentteki itibarları hızla azalırken, krala, savaşa ve Brissotçular'a acı eleştirilerinden dolayı savaş, Robespierre'nin yıldızını yükselten bir etki yarattı.

Yine de, en azından bir konuda Brissotçular haklıydı: savaş, monarşinin Devrim'e karşı aşırı olan nefretini ortaya çıkarmıştı. Neredeyse açıkça, Fransa kralı ve kraliçesi, düşmanla aynı taraftaydı ve kraliçenin Avusturya adına çevirdiği dolaplar hakkındaki söylentiler halk arasında yaygınlaşmıştı. Kraliçe, Viyana'ya istihbarat sağlamakla suçlandı ve onun Tuileries'de olduğu iddia edilen "Avusturya Komitesi", halk tarafından Belçika yenilgisinin müsebbibi olarak görüldü. Sonradan ispatlandığı gibi, Maria Antoinette, Fransa'nın askeri planını düşmana gerçekten açıklamıştı; bunun sonucu, kraliyet ikilisinin davranışı açığa çıktıktan sonra, sadece monarşinin kendi sonu olacaktı.

10 Ağustos *Journée*si

1792 yazının başında askeri yenilgilerle karşılaşan ve Saray ve ordudaki ihanetten korkan Paris'in ateşi, 14 Temmuz 1789'daki ruh haliyle karşılaştırılabilecek bir seviyeye yükselmekteydi. Anayasalı Monarşistler ile cumhuriyetçiler arasındaki doğrudan kutuplaşma şimdi ciddi hale gelmişti. Fransız orduları Longwy ve Verdun'a doğru geriye çekilmeye zorlanırken, Lafayette, ön cepheden Paris'e kralı desteklemek ve Jakoben Kulübü hemen ezmek için çılgıncasına harekete geçti. Bir zamanların ılımlı markizi, birdenbire düzeni yeniden kurmak, belki de kralın ülke dışına çıkışına yardımcı olmak için askeri bir plan yapmaktaydı. Meclis Lafeyette'yi soğuk karşıladı; Lafeyette'nin Prusya ordusunun ilerlemesi karşısında askerlerini ihmal etmesi Meclis'in kuşkularını pekiştirmişti, böylece Markiz bir şey elde edemeden cepheye döndü. Saray'ın ve taşradaki inatçı papazların karıştığı Avusturya yanlısı entrika raporları, halkın fikrini giderek cumhuriyetçi bir yöne doğru iterek Paris'i alarma geçirdi.

8 Haziran 1792'de, Yasama Meclisi, yirmibin *fédéré*yi ve eyalet Ulusal Muhafız Birlikleri'ni Bastille Günü'nün üçüncü yıldönümündeki yıllık *Fété de la Féderation* için Paris'e çağıran bir karar aldı. Bu *fédéré*lerden başkentteki düzenli askerleri cephede hizmet yapmaları için seferber etmesi bekleniyordu. Aynı günlerde başkentteki seksiyon meclisleri, toplantılarındaki aktif ve pasif yurttaşlar arasındaki farkı kaldırması ve onlara her gün –daimi oturumda– toplanma izni verilmesi için Meclise dilekçe verdiler. Ayrıca büyük miktarda mızrağın yurttaşlara genel dağıtımını resmen talep ettiler, her ne kadar silahların taşınması hâlâ resmi olarak Ulusal Muhafız Örgütü'ne ayrılmış bir ayrıcalık olsa da.

Ayın sonuna gelirken, seksiyonlar, 20 Haziran'da krala karşı bir gösteri gerçekleştirdi, bu Tenis Kortu Yemini'nin yıldönümüydü. Savaşın yaratmakta olduğu ekonomik kriz (artan fiyatlar zaten geniş çaplı yiyecek isyanlarına neden olmuştu) açısından bakıldığında, yaklaşık on bin Paris'li *sans-culotte*, yabalar, misket tüfekleri ve mızraklarla doğu faubourglarda toplandı ve ardından Kralın Meclis kararlarını vetosuna ve onun son dönemde birçok popüler bakanı yerinden etmesine karşı çıkan dilekçelerle Tuileries'i işgal etti. Kalabalık sarayın kapılarını el baltaları ile parçalayarak devirdi ve hatta bir topu bir merdivenden yukarıya sürükledi. Devrilmiş bir kapının ardında kırmızı bir *sans-culotte* bonesi giyen Louis'i buldular. Kral onların taleplerini yumuşak biçimde reddetse de, Paris'in yeni belediye başkanı Pétion, Louis'nin kendi kra-

liyet ayrıcalıkları adına tavizsiz davranacağı açık hale geldikten sonra, kalabalığı saraydan ayrılmaya ikna etti.

Sonunda, 11 Temmuz'da, Meclis, olağanüstü hal ilan ederek ülkenin yabancı ve *émigré* muhalifleri ile karşı karşıya kaldığı tehlikeyi gerçek anlamda hissettirmeye çalıştı. Ülkenin kaynaklarının tamamının savaş etkinliğine aktarılması gerektiğini sezinleyen seksiyonların uyarısı üzerine Meclis, Ulusal Muhafız Örgütü'nün her yerde silahlanması çağrısında bulundu. Birkaç gün içinde on beş bin Paris'li çağrıya yanıt verdi ve yeni gönüllü taburları hızla kuruldu. Paris Komünü, ardından, mızrak sahibi olan bütün yurttaşları Ulusal Muhafız Örgütü'ne katan, böylece onun saflarını toplumsal hiyerarşinin daha alt üyelerine açan bir karar aldı. *Fédéré*ler veya eyaletlerdeki Ulusal Muhafız Birlikleri olarak başkente gelmeye başladılar, Robespierre onlara sert bir uyarıda bulundu: "Yurttaşlar, buraya yalnızca bir kutlama, 14 Temmuz Federasyonu'nun yıldönümü için mi geldiniz?" Lafayette'nin içinde olduğu generallerin çekip gittiğini ve Yasama Meclisi'nin "sarsıldığını ve yozlaştığını fakat [onun hareketsizliği nedeniyle] kendi öcünü almadığını" onlara anlattı. Ardından *fédéré*leri kapsamlı –açıkça cumhuriyetçi– bir ülkeyi koruma göreviyle sorumlu kıldı.[11] Kısa bir emirle, Yasama Meclisi'ne, kralı indirmesi çağrısı yapan dilekçeler yağdı.

14 Temmuz kutlaması hiçbir olay olmadan –ve *"Vive le roi"* haykırışları olmadan– geçti. *Fédéré*lerin çoğu, kutlamadan sonra karşı-devrim büyümesin diye sağduyulu biçimde kentte kaldı; onların Paris'te kalması pek de iyi sonuçlar doğurmadı. *Fédéré*ler çoğunlukla seksiyonların taleplerini destekledi; aslında, 17 Temmuz'da, krala karşı bir ayaklanma için Jakobenler Kulübü'nde radikallere ve *sans-culotte*lara arka çıkmak için kendi merkezi komitelerini kurdu. Kordöliyeler, ardından, onlarca yıl önceki Amerikan konvansiyonuna çok benzeyen, kralı yerinden edecek ve Fransa için sıkı bir cumhuriyetçi anayasa yazacak bir Ulusal Konvansiyon çağrısı yaptı.

Aynı sırada, seksiyon meclislerinde aktif ve pasif yurttaşlar arasındaki fark aslında kaybolmuştu. Théâtre-Français seksiyonu (eski Kordöliye bölgesi) bölgede ayrıcalıksız olan herkese kapılarını açarak bu ayrımı resmi olarak kaldırdı. Théâtre-Français meclisinin demokratikleşmesi diğer seksiyonlarca hızla taklit edilmeye başlandı ve en sonunda, Yasama Meclisi tarafından onaylandı. 25 Temmuz'da, Yasama Meclisi, seksiyonların günlük toplantılarına izin verdi,

[11] Akt., Mathiez, *French Revolution*, s. 157.

bunun üzerine seksiyonlar resmi olarak "daimi" toplantıya geçtiler. Dahası, birçok seksiyon, kendilerinin Ulusal Muhafız Örgütü taburlarını önceden pasif olan yurttaşlara açtı; Paris, Ulusal Muhafız Örgütü'nü orta sınıf gücünden radikal biçimde *sans-culotte* milisine dönüştürdü. Bu değişimlere müdahalesi az olan kararsız Meclis, başkentte kontrolünü açıkça kaybediyordu.

Bu sürekli olay akışının ortasında, 28 Temmuz'da, Paris'liler, düşman güçlerinin kumandanı Brunswick Dükü'nden gelen kışkırtıcı bir manifestoyla uyandılar: manifestoda Dük'ün Avusturya ve Prusya ordularının kralı haketti̇ği yere yeniden getirmek için Fransız toprağını işgal edeceği deklare ediliyordu. Müttefik güçleri engellemeye çalışan herhangi bir Ulusal Muhafız Örgütü'ne ateş açılacağı ve eğer Tuileries tekrar işgal edilirse veya kral ailesine herhangi bir şekilde zarar gelirse, Paris'ten, kenti enkaza çevirecek vahşi bir intikam alınacağı uyarısında bulunuyordu. Manifestonun yayınlanmasından iki gün sonra, Marseilles'den beş yüz *fédéré*, Arles'te kralcı bir ayaklanmayı bastırma girişimini durdurduktan sonra sonra Paris'e ulaştı ve eski Kordöliye'ler bölgesinde bir yere yerleşti. Sokaklardan uygun adım geçerek bütün dünyadaki devrimci örgütlerin gelecek yüzyılda benimsedikleri o etkileyici marşı, Rouget de Lisle'nin "Marseillaise"sini söyledi.

Brunswick'in deklarasyonu Devrim'de bir dönüm noktası, Fransa'yı anayasal monarşiden cumhuriyete doğru değişmeye zorlayan bir olay olarak görülebilir. Devrimci Paris'liler, işgal edilmekten ve kral yanlılarının entriklarından korkuyor, dolayısıyla da kralın Yasama Meclisi ile seksiyonlara karşı çıkmaya, kenti bütünüyle kontrolüne almaya hizmet edecek bir yabancı işgalin önünü açmaya niyetlendiğinden kuşkulanıyorlardı. Ufukta beliren bu felaketi bertaraf etmek için seksiyonlar ve *fédéré*ler, kralı gecikmeden tahtını terketmeye zorlamak zorunda olduklarına karar verdiler.

Aynı hafta içinde, 9 Ağustos'ta, seksiyon meclislerinden gelen delegeler, Hôtel de Ville'e vardı ve eski muhafazakâr Komünü, yerine devrimci bir belediyeyi, İsyancı Komünü koyarak dağıttı. Belediye başkanı evinde koruma altında tutuldu ve bira imalatçısı Santarre, Ulusal Muhafız Örgütü'nün başına getirildi. Bu eyleme karşı ılımlılardan gelen protestoları delegeler sertçe yanıtladılar: "Halk ayaklandığında yetkililerden bütün iktidarı alır ve kendi uhdesine geçirir."[12]

---

[12] Hibbert, *The Days of the French Revolution*, s. 154.

Ayaklanma eksiksiz planlanmıştı ve Danton'un içinde olduğu Jakoben liderlerin onu kolay ve başarılı biçimde gerçekleştirmekte suç ortakları olacaklarından şüphe etmek için hiçbir neden yoktu. Ertesi gün, 10 Ağustos'ta, devrimci komün, destekçilerine Tuileres'e yürüme emrini verdi. Uyarı işaretiyle, yaklaşık yirmi bin silahlı *fédéré* ve *sans-culotte* saraya ve önceden uyarılmış, onları korumak için uzlaşmış olan yakındaki Yasama Meclisi'ne kaçan kraliyet ailesine saldırdı. Onların kaçışıyla, kraliyet seksiyonlarına karşı sorumlu olan Ulusal Muhafız taburlarının çoğu ayaklanmadan yana tavır aldı. Tuileries şimdi yalnızca dokuz yüz İsviçreli muhafız ve birkaç yüz saray mensubu ile kendini savunmaya terk edilmişti. Kalabalık, İsviçre'lilerle dostluk kurmaya çalıştı, fakat adamlardan birinin bir kaza kurşunu ile vurulmasının ardından diğerleri ateş açtı ve yok yere bir çatışma gerçekleşti.

"İhanet" diye bağıran Marseillais ateş altındaki saraya aktı, gördüğü herkesi kesti. Cephaneleri bittikten sonra direnmeyi bırakan İsviçreli Muhafızlar'dan altı yüzü katledildi, ayaklanmacılar yaklaşık dört yüz kişi kaybetti. Öğleye kadar, Paris'in tüm kontrolü onlarındı. Kendi yaşamlarından çok korkan Meclis üyeleri ile kralın direnişi bastırıldı ve Temple denen küçük bir hapishaneye kondular.

Fédéré ve *sans-culotte*ların bu *journée*si kralın kaderini kesinleştirdi ve "burjuva" diye Devrim'in sona erdiğinin kesin işareti oldu. Beğenilsin ya da beğenilmesin, kral tahttan düşürülmüştü; çok yakın geçmişte tamamlanan 1791 Anayasası yürürlükten kaldırıldı. *Sans-culotte*lar yalnızca Champs de Mars katliamının öcünü almamışlardı, *ancien régime*'i yerinden eden *journée*lerde oynadıkları hayati rolden sonra şimdi Devrim'in merkezi sahnesine çıkmış ve onu daha da Sol'a itmişlerdi.

19. BÖLÜM

PARİS SEKSİYONLARI

10 Ağustos 1792 zaferi, Paris'te yaşamın neredeyse her veçhesini etkileyen bir coşku yarattı. Zenginler pudralı peruklarını bıraktı ve giysilerini basit zanaatkâr kıyafetleri gibi süsledi; devrimci olayları resmeden takılar ve yelpazeler moda oldu; yeni doğmuş çocuklara devrimci çağı yansıtan isimler verildi. Konuşmalarda, bir hitap sözü olarak *citoyen* (yurttaş) *monsenyör*ün yerini aldı. Azatlı kölelerin antik şapkası, İskit tarzı kırmızı bereler (*bonnet rouge*) zaten Devrim'e bağlılığın göstergesi haline gelmişti; şimdi, 10 Ağustos'tan sonra değişik seksiyonlar, kendi resmi giyimleri için şapka olarak "özgürlüğün kırmızı beresini" benimsedi. Birçok seksiyon ismini bir kez daha değiştirdi, kendilerine daha devrimci isimler verdi: Théâtre-Français seksiyonu Marseilles seksiyonu haline gelirken, Place-Royale seksiyonu des Fédérés, Roi-de-Sicile seksiyonu Droits-de-l'Homme seksiyonu haline geldi. Taşradaki devrimci coşku da az değildi. Kralın tahttan indirildiği haberlerinin duyulması üzerine Vorges'deki gönüllü askerler "Yaşasın Kralsız ulus!" diye bağırırken, Starsbourg Jakobenleri "Yaşasın eşitlik! Kahrolsun Kral!"[1] diye haykırıyorlardı.

Birçok *fédéré* her ne kadar Tuileries Sarayı işgaline katılmış olsa da, "XVI. Louis'nin tahttan indirilmesi aslında herşeyden çok Paris seksiyonlarının doğrudan demokrasisi için bir zaferdi", diyor Albert Goodwin.[2] Bu noktaya kadar, seksiyonlar, Ulusal Meclis'i önderleri olarak görmüş ve ilk *journée*ler sırasında

---

[1] Albert Mathiez, *The French Revolution*, çev. Catherine Alison Philips (New York: Russell & Russell, 1962), s. 193.

[2] Albert Goodwin, *The French Revolution* (Londra: Huthinson, 1953; New York: Harper & Row, 1966), s. 116, 117.

silahlı güçleriyle onu desteklemişti. Fakat yeni seçilmiş Yasama Meclisi 10 Ağustos *journée*sini gerçekleştirmemişti; gerçekte onun rolü ikircimli ve öteleyici idi; ayaklanmaya karşı pasif ve muğlak bir tavır alması onun ahlaki itibarını düşürdü. Bir belediye organı olan İsyancı Komün, monarşiyi yıkmak için seksiyonlardaki *sans-culotte*ları koordine etti.

Kraliyetin ihanetini boşa çıkaran seksiyonlar, Devrim'e ve ulusa en üst düzeyde hizmet gerçekleştirmiş olduklarının çok fazla farkındaydı. Civarlarının, hatta belediyelerinin sorunlarının ötesine rahatlıkla geçtiler ve kendilerini, "halkın çıkarının cisimleşmesi ve bir bütün olarak devrimci Fransa adına hareket edenler olarak"[3] gördüler, diyor Mathiez; Doyle ise, "yeni cumhuriyetin koruyucuları ve gözetçileri ve devrimin temsil ettiği şeyin öncüleri olarak" gördüler diyor.[4]

Aynı şekilde ele alındığında, yeni İsyancı Komün, geçmişte seksiyonları "düzenli hale getirmek" gücü yettiğinde memurlarını atamak ve onların komite boyutlarını ve aktivite alanlarını kısıtlayarak egemenliklerine sürekli el uzatma çabasında olan daha önceki Paris Komünü'nün faaliyet alanının çok daha ötesine geçmişti. İsyancı Komün seksiyon demokrasisinin görünür merkeziydi. Eski Komün'den iki kat fazla üyeye sahipti. Seksiyonlar eski Komün'e üç delege gönderirken, İsyancı Komün'ü toplamda 288 kişiye çıkarıp ona şimdi altı delege gönderiyordu. Tümü neredeyse genel oy hakkı temelinde seçilmişti. Dahası, yeni üyeler öncüllerinden politik olarak daha radikal ve daha az varlıklıydı: bazıları avukat ve profesyonel de olsa, çoğu küçük esnaf ve zanaatkârdı –yani *sans-culotte*a dâhildiler.

Ayrıca, Yeni Komün eski Komün'den daha aktifti; eski Komün düzensiz biçimde toplanırken yenisi günlük toplanıyordu. "Sonuç", diye belirtiyor Goodwin, "seksiyon temsilcilerine şimdi ulusal politikanın büyük sorunları kadar en küçük konularıyla ilgili olarak da danışılmasıydı".[5] Buna uygun olarak, seksiyonlar, Yasama Meclisi'ne yoğun bir moral üstünlük duygusuna sahipti. Onlar yalnızca 10 Ağustos'ta öncü bir rol oynamamış, Meclis delegeleri temsiliyet gücü pek olmayan kişiler olarak görülürken –bunlar oy kullanma üzerinde mülkiyet sınırlamalarıyla doğrudan olmayan bir oylama sistemi ile seçil-

---

[3] Mathiez, *French Revolution*, s. 165.

[4] William Doyle, *The Oxford History of the French Revolution* (Oxford: Clarendon Press, 1989), s. 220.

[5] Goodwin, *French Revolution*, s. 116-117.

mişlerdi– seksiyonlar, herhangi bir oy verme sınırlaması olmaksızın memurlarını doğrudan seçmişti.

Seksiyonların Meclis'teki üstünlükleri yalnızca moral açıdan değildi: bunlar ayrıca başkentte büyük bir askeri güce sahipti. Ulusal Muhafız Örgütü, seksiyonlara ve Komün'e karşı sorumlu iken Paris'te toplanan Meclis, kendini halk baskısından koruyacak güvenilir bir askeri güce sahip değildi. 1792 ve 1793'te, Ulusal Muhafız olarak ayrı bir güç olarak sağ kalabilmiş her adam, Meclis'i gösteriler ve gelecek *journée*ler için savunmasız bırakarak cepheye gönderildi. Ulusal Muhafız Örgütü, Meclis'in isteklerini gerçekleştirmek için hevesli de değildi. Artık Champs de Mars'ta dilekçecilere ateş açmış olan türden burjuva askerlerinden seçilerek oluşturulmayan Birlik, şimdi tüm yurttaşlara açıktı ve çoğunlukla Santarre komutasındaki *sans-culotte*lardan oluşuyordu.

Yasama Meclisi, daha sonra seksiyonların istediği önlemleri istemeye istemeye gerçekleştirmek zorunda kaldı. 10 Ağustos'ta, "aktif olan ve olmayan yurttaşlar sınıflandırılmasının sona erdirilmesi"[6] kararını aldı ve kralın tahttan indirilmesini haklı çıkarmak ve Louis'nin uzaklaştırılmasına destek sağlamak için illere özel elçiler yolladı. Bu, illerin çoğunda zor bir görev değildi: Paris dışındaki komünler büyük ölçüde burjuva olan üyelerini kaybediyor ve daha da fazla radikalleşiyordu. Diğerleri arasında, Lyon ve Marseilles'te, yiyecek isyanlarının patlak vermesine neden olan ekmek kıtlığını ve yüksek ücretleri çözüme kavuşturma konusundaki başarısızlıkları nedeniyle Komün üyeleri itibarlarını yitirmişti. Buralarda, "orta alt sınıflar ve hatta zanaatkârlar", yerel Jakoben kulüplerde çalışarak, "iktidarı ellerine geçirmişti".[7] 26 ve 28 Ağustos'ta, Meclis, köylülerin işlediği topraklar için orjinal tapu belgeleri gösterebilen beylerin bulunduğu yerler hariç, bütün feodal toprak vergilerini kaldırdı. Bütün ortak toprakların yalnızca köy topluluklarına ait olduğunu bildirdi ve *émigré* topraklarının, küçük araziler halinde bölünmesini emretti. Komün karşısında umutsuz durumda olan Meclis, 30 Ağustos'ta Paris Komünü'nü dağıtan ve yeni bir seçim çağrısında bulunan bir karar yayınlayarak kendi varlığını duyumsatmaya çalıştı. Bu karar, Komün ve seksiyonlar tarafından tamamen görmezden gelindi ve Brissotçular onu yüz kızartıcı bir utanç içinde geri çektiler. İsyancı Paris Komünü, şimdi devrimin, hatta orduların ve uzak illerin ba-

---

[6] Albert Soboul, *The Sans Culottes: The Popular Movement and Revolutionary Government, 1793-1794*, çev. Rémy Inglis Hall (1968; New York: Doubleday & Co., 1972), s. 165.

[7] Mathiez, *French Revolution*, s. 90.

şında duruyordu. Radikal bir milletvekili olan Chabot'nun, mevkidaşlarını Meclis'te sertçe uyardığı gibi: "Buraya *sans-culotte*lar tarafından gönderildiğini asla unutmayın."[8]

Eylül Katliamları

Askeri durum ciddi biçimde kötüleştiği zaman kralın taht'tan indirilmesi üzerinde güçbela uzlaşılmıştı; Ağustos ayı boyunca, doğu sınırındaki Fransa'nın savaş çabası daha kötü bir noktaya geldi. Artık horgörülen Lafayette, en sonunda, cumhuriyetçilerin uzun süredir tahmin ettikleri gibi, Ağustos ortasında düşman saflarına geçti. Başka ordu subayları sürgündeki kralcılara katıldı, Avusturyalılara ve Prusyalılara destek verdi. Fransız ordusundaki yaşlı generallere daha fazla güvenilemedi, bu durum devrimcileri yeterince güvenilir olmayan kumandanlarla başbaşa bıraktı. Çok nefret edilen Brunswick Dükü'nün emrindeki Prusyalılar, içlerindeki ihanetin işgalcilerin zaferine yardım etmiş olduğunu açığa vuran kısa bir direnişten sonra, 23 Ağustos'ta, Longwy'daki kaleyi ele geçirdi. Paris'li kitleler için, kralcı komplocular, Kilise casusları ve savunmasız başkentte bir karşı devrim tehlikesi nedeniyle derin korkular yaşatan Prusya'nın Fransa'yı işgali şimdi çok yakın görünüyordu.

Bir hafta sonra, 1 Eylül'de, Vendée'nin batı bölümünde bir karşı-devrimci ayaklanmanın gerçekleştiği raporları ile birlikte Verdun'un düşmek üzere olduğu haberleri başkente ulaştı. Paris bir çılgınlık nöbetine girdi. Komün kuşku duyulanların silahsızlandırılacağı ve silahlarının ordu gönüllülerine verileceği iki gün süresince ev ev arama yapma kararı aldı. Yeni silahlanmış gönüllüler, çağrı üzerine cepheye gitmeden önce, Danton'un Devrim adına kahramanca ve cesurca –*L'audace!*"– savaşmak için ülkeyi bir araya getiren etkileyici bir konuşma yaptığı –belki onun en ünlü konuşması– Champs de Mars'ta toplandı.

Aynı zamanda, çok popüler iki gazete yayıncısı, Devrim düşmanlarının yalnızca dışarıda yenilgiye uğratılmasını değil, Paris içinde de köklerinin kazınmasını talep ediyordu. Jean-Paul Marat, kendi dergisi *L'Ami du Peuple* (Halkın Dostu) ile 1789'dan beri halkçı politikalara kendini kaptırmıştı, onu Devrim düşmanlarına karşı en aşırı önlemlerin alınmasını talep eden Jacques-René Hébert'in *Le Père Duchesne*'si takip ediyordu. Gerçekten dönemin hakikatleri hakkında demagojiden daha fazlasını söyleyen *"Nous sommes trahis"* ("İhanete

[8] Doyle, *Oxford History*, s. 220.

uğradık"), Marat'ın sürekli haykırışıydı. Hem Marat hem de Hébert'in tespit ettiği hainler, kraliyet ailesi, Meclis, Brissotçular ve Komün'deki ılımlılardı. "Sükûneti sağlamak için", diyordu Marat, "ikiyüz bin baş kesilip gövdesinden ayrılmak zorundadır."[9] 1792 Ağustos'unda net bir talepte bulundu: "Bırakın hainlerin kanı aksın. Bu, ülkeyi kurtaracak tek yoldur"[10] –giderek ateşli hale gelen *sans-culotte*lar üzerinde etkisini yitirmeyecek bir talepti bu.

Marat ve diğerlerinin özellikle tespit ettiği düşmanlar, çoğu gözaltındaki politik şüpheliler olan kent hapishanesindeki mahkumlardı ve Prusya ve Avusturyalıların işgal hareketi Paris'e yaklaştığında kralcı komploculann karşı-devrime destekçi kazanmak için hapishane kapılarını açacakları Paris'lilere çok açık göründü. Bu nedenle alarma geçmiş olan *sans-culotte*lar, giderek artan sayıda gönüllünün cepheye giderek kentin kendisini savunmasız bırakmasından dolayı, bu tehlikeyi herşeyden daha çok hissediyordu. Aslında, Eylül'ün ilk haftasında, bir iç karşı-devrim korkusu başkentte, Devrim tarihine onun – ister planlı olsun ister plansız– en gözü dönmüş eylemlerinden biri olarak kaydedilmesine neden olan çılgınlık noktalarına ulaştı. Büyük kalabalıklar kentteki mahkûmları tam anlamıyla doğramaya başladılar. İlk öldürülecekler rahibe manastırlarında ve papaz okullarında tutuklu bulunan söz dinlemez papazlardı, onları kent hapishanelerindeki yüzlerce mahkûm takip etti.

Bu Eylül katliamları, bin ikiyüz kişinin –Paris'teki bütün mahkûm nüfusunu yaklaşık yarısı– ya doğrudan ya da aşırı derecede kısa yargılamalardan sonra öldürüldüğü yedi gün boyunca devam etti. Öldürülenlerin belki de en fazla üçte biri politik suçlu, papaz, soylu veya spekülatördü; çoğu adi suçlular, hırsızlar, borçlular ve fahişelerdi. Komün her ne kadar mahkûmları yargılamak için yargıçlar kurulu oluşturmayı denediyse de, çabaları büyük ölçüde etkisiz kaldı; katliamları kışkırtmada payı olan Marat'nın kendisi de Komün'ün tahkikat komitesinin bir üyesiydi; Komün'ün görevli komiserlerinden biri olan Billaud-Varenne katliamlar devam ederken hapishanelere gitti ve "Düşmanlarınızı öldürüyorsunuz! Görevinizi yapıyorsunuz!"[11], diye haykırarak katliamları cesaretlendirdi.

---

[9] Cristopher Hibbert, *The Days of the French Revolution* (New York: William Morrow, 1980), s. 140.

[10] *Agy.*, s. 169.

[11] *Agy.*, s. 176.

Katliamlar, bu yaygın histeri ancak kendi seyrini izledikten sonra sona erdi. Bunlar, korkunç ve dehşet verici olsa da, Paris'teki karşı-devrimci güçlerin yüreğine korku salmaya yaradı (Brunswick, kenti ele geçirip yıkmak için bu güçlere güveniyordu) ve cumhuriyetin oluşturulmasına yönelik herhangi bir potansiyel direnişi kırmaya hizmet etti.

Konvansiyon

Fransa'ya cumhuriyetçi bir anayasa kazandıracak bir Ulusal Konvansiyon kurulması fikri, Paris seksiyonlarından ve Jakobenler Kulübü'nden çıktı. Paris Komünü, Konvansiyon'u delege seçimlerinde genel oy hakkı konusunda uzlaşması için ikna etmeye çalıştıysa da, Brissotçular, ılımlı unsurların desteği ile, oy kullanma hakkını kısıtlamak için büyük gayret sarfetti. Böylece, Konvansiyon nihayet 20 Eylül'de toplandığında, ılımlı Brissotçu unsurlar çoğunluğa sahipti. Çoğu Brissotçu üyenin Jironden bölümünden seçilmesi nedeniyle grup şimdi Jironden'ler adını almıştı, bunlar Devrim'in radikalleşmesine tepki olarak, Yasama Meclisi'ndeki Sol'dan yeni Konvansiyon'daki Sağ'a kaymıştı.

En azından bir konuda, yeni Konvansiyon gerçekten aynı düşüncedeydi: monarşinin resmi olarak kaldırılması. Bu yeni toplumsal düzenin –bir cumhuriyetin ilanının– işareti, Konvansiyon'un tarihi görevine giriştiği 22 Eylül'ün Fransız Cumhuriyet'inin Birinci Yılı'nın ilk günü olarak seçilerek devrimci bir takvimin yerleştirilmesiyle verildi. Bu tarihten sonra Konvansiyon üyeleri arasında sağlanan genel bir anlaşmayla işlerin yürütülmesine çok nadir rastlanacaktır. İki büyük hizip arasında neredeyse hemen bir gedik açılmıştı: taşralı Jironden'ler ve özellikle Paris'i temsil eden Jakoben Montanyar'lar. Her ikisi de monarşinin sona ermesi ve cumhuriyetin kurulması taraftarıydı, fakat bunun dışında çok az şey üzerinde anlaştılar. Konvansiyon'da şimdi Sol'u oluşturan Montanyar'lar, isimlerini Konvansiyon'un üst sıralarını işgal etmelerinden aldılar –bu nedenle onların vekillerini ve açıkladıkları görüşleri belirtmek için "dağ" terimi yaygın olarak kullanıldı.

Aralarındaki büyük farklılıklar, özellikle kralın geleceği konusundaki tartışmalarda apaçık ortaya serildi. Jironden'ler Louis'yi ihanet suçlamasıyla yargılamaktan kurtarmak isterken, Montanyar'lar onu Anayasa'ya ve ulusa ihanet etmekle suçlayarak yargılanmasını istediler ve kazandılar. Ateşli tartışmalardan sonra, 11 Aralık'ta, Konvansiyon Louis'yi suçlu buldu, fakat nasıl cezalandırılacağı konusunda üyeler uzlaşamadı: Montanyar'lar bir ölüm cezasın-

dan yana iken, Jironden'ler buna ateşli biçimde karşı çıktılar. Ölüm cezasının az bir farkla kabul edildiği bir oylamanın ardından, Yurttaş Louis Capet –kral artık böyle adlandırılıyordu– 21 Ocak 1793'te giyotinle idam edildi, halkın krallığı devirip dizginleri ele aldığının göstergesi olan bu olay Avrupa'nın üst sınıflarını dehşete düşürdü.

Bunun ardından Konvansiyon'daki iki hizip birbirlerine acımasızca hücum etmeye başladı, önemli olduğu kadar önemsiz konular üzerinde de. Aralarındaki husumeti perçinleyen şey, Jironden'lerin Paris'in Devrim'de karar verici bir rol –özellikle Jironden'lerin sınırsız bir öfke ile tiksindikleri Paris'li *sans-culotte*ların, seksiyonların ve Komün'ün rolü; fakat politikaları onları yansıtır görünen Jakobenler Kulübü ile birlikte kendilerine destek sağlamak için Montanyar'lar onlara bağlıydı– oynayacağına ilişkin korkusuydu. Aslında, Paris'ten Konvansiyon'a gelen yirmi dört delegenin neredeyse hepsi Jakoben olduğu gibi ya Montanyar'dı ya da Montanyar destekçisiydi; en bilinenleri Robespierre, Danton, Marat ve Desmoulins idi. Muhtemelen Rousseau'nun "genel irade" fikrini takip ederek açıkça isyancı Paris ile özdeşleştirdikleri ulusun iradesini gerçekleştirme iddiasındaydılar. Nitekim, ileride taşrada Paris'e karşı isyanlar patlak verdiğinde, Montanyar'lar asileri ulusal iradeye karşı çıkan kişiler olarak niteleyeceklerdi hemen: ulusal iradeyi, o zamanın tabiriyle, "federalizm" olarak adlandırıyorlardı.

Jironden'ler, kendileri açısından, desteklerinin çoğunu taşra kentlerinden – her ne kadar Paris'li destekçileri yok değilse de– alıyordu. İsyancı Komün'den ve Montanyar'ların baskın olmasından çok yoğun bir nefret duyarak, genellikle sık sık başkentin ülkedeki prestijini kışkırtıcı biçimde alt etmeye, onun hegemonik rolünü Konvansiyon'da hafifletmeye ve daha sonrasında Paris'lilere karşı olmayı ve özellikle Jakoben ayaklanmasına karşı olmayı körüklemeye çalıştılar. Jironden'ler, başkenti, giderek Devrim muhalifleri için şimdi bir *cause célèbre* olan Eylül katliamını ya gerçekleştiren ya da suç ortaklığı yapan, kana susamış, eli mızraklı radikallerin kurbanı olarak resmetti. Ardından, Jirondenler Paris Komünü'nü ulusun tamamı üzerine tiranlık kurmakla tehdit eden, gözü dönmüş alt sınıftan haydutların desteklediği *"anarşistlerle"* dolu bir kötülük yuvası olarak gösterdi.

Jironden'ler de ciddi suçlamalara maruz kalıyor, Montanyarlar dabu suçlamaları kolaylıkla istismar ediyorlardı. Montanyar liderlerin, özellikle Robespierre'nin aksine, kendilerini çoğunlukla devrimi sürdürmek ve yaymak için Fransa'ya silahlanma çağrısına bulunan savaş partisi olarak tanımlıyorlardı.

Fransız ordularının, Valmy'de Prusyalılar ve çok kısa bir süre sonra işgal edilmiş Savoy ve Nice üzerinde ün getiren önemli zaferlerini kazandıkları 1792 sonbaharında, böylesi bir görevin hiçbir önemi kalmayacaktı; aslında, 6 Kasım'da, General Dumuouriz komutasındaki Fransızlar Avusturya'yı Jemappes'te yenilgiye uğrattı ve Konvansiyon ayın on dokuzunda Fransa'nın "özgürlüklerini kazanmak isteyen bütün halklara kardeşlik eli uzatmayı ve yardım etmeyi" öneren kararını kabul etti. Bir ay sonra, Jironden'ler Fransız askerlerinin bir ülkeyi işgal ettiklerinde soyluların mülklerini ellerinden alması ve harçları ve yükümlülükleri ortadan kaldırması kararını aldı, Fransız askerlerinin ilerlemesinden bir ay sonra Belçika'ya uygulanacak olan bir karardı bunlar. Bu açıdan, not edilmelidir ki, Jironden'ler Montanyar'lardan daha az devrimci değildi ve temel ilkelerde –Paris'in en fakir *sans-culotte* bölgesinde*"anarşistlere"* karşı ortak bir korku dâhil– çok az fark vardı.

Jironden kontrolündeki Konvansiyon Büyük Britanya'ya, ardından Hollanda'ya ve İspanya'ya savaş açtı; Fransa, Mart 1793'e kadar kendini neredeyse Avrupa'nın bütün büyük güçleri ile savaş halinde buldu. Fransız ordularının yararına işlemiş olan askeri durum şimdi aleyhe dönmeye başlamıştı. Fransız ekonomik yaşamının nefesini kesen bir Britanya kuşatması ve kuzey cephesindeki ciddi tersine dönüşler ile Paris'te aleyhte olan askeri durum, en azından, zamanlarının çoğunu Mountanyarlar'a ve başkentteki aşağı sınıftan destekçilerine kin kusan küçümsemelere su gibi harcayan Jironden vekillere karşı artan bir düşmanlık ortaya çıkardı. Seksiyonlardaki *sans-culotte*lar Devrim'i yabancı işgalinden korumak için gayretle çalışırken –mızraklar imal etme ve dağıtma, kentin dışında askerler için bir kamp kurma, daha çok kişiyi askere alma, kuşkulanılan kişilerin ellerindeki silahlara el koyma– Jironden'ler savaştan ziyade Montanyar'lar üzerindeki politik avantajlarını sürdürmekle ilgileniyorlardı. Olağanüstü bir beceriksizlikle, sürekli olarak radikal ve güçlü Paris seksiyonlarını öfkeden çılgına çeviriyorlardı.

Gevşekçe oluşturulan Jironden hizbi ile ekümenik olarak Jakobenler diye adlandırılan Montanyar'lar arasındaki toplumsal ilke farklılığının, ikisi arasındaki sert Konvansiyon tartışmalarında ortaya çıktığı gibi, temelden farklı olduğu tartışmalı bir konudur. İki hizbin üyelerinin tipik örneği olan Brissot ve Robespierre, Devrim'in ilk yıllarında aynı Jakoben kulübe bağlıydı. Her ikisi de aslında ortak politik değerleri paylaşan benzer toplumsal geçmişlere sahip taşra avukatlarıydı. Halkçı retoriklerine karşın Konvansiyon'daki Montanyar vekiller, Paris Komünü hakkında Jironden'lerden daha az rahatsız değildi;

gerçekten, Robespierre ve arkadaşlarının parlamentodaki hakimiyetlerini korumak için bir süre desteklerine ihtiyaç duydukları komünün tutsaklarıydılar. Kişilik farklılıkları, iki hizip arasındaki çatışmada, hiziplerin değişik güçlere dayanması gibi ikincil konulardan daha fazla bir rol oynamış olabilir; bir tarafta, görece ılımlı ve muhafazakâr olan taşradaki Jironden'ler; diğer tarafta, Jironden'ler yenilgiye uğratıldıktan sonra Robespierre tarafından içleri boşaltılan çok demokratik seksiyonları ile Paris'teki Mountanyarlar.

Seksiyon Demokrasisi

Öyleyse bu Paris'in (radikal *sans-culotte*lar kentin kamusal işleri üzerinde büyük bir etkiye sahipti) pek bilinmeyen kırk sekiz seksiyonu hangileriydi? Nasıl örgütlendiler? Ve nasıl çalıştılar?

İdeolojik olarak, *sectionnaires* (üyeleri böyle adlandırılıyordu), öncelikle halkın egemenliğine inanıyordu. Bu halk egemenliği fikri, Albert Soboul'un gözlemlediği gibi, onlar için "bir soyutlama değil, seksiyon meclislerinde halkın birleştiği ve bütün haklarını uygulamaya koyduğu somut bir gerçeklikti".[12] Onların gözünde bu vazgeçilemez bir haktı, veya, de la Cité seksiyonunun Kasım 1792'de deklare ettiği gibi, "[başkalarının üzerinde] egemenlik iddiasında bulunan herkese bir tiran, halkın özgürlüğünü gaspeden ve ölüme müstehak biri diye bakılacaktı".[13]

Egemenliğe, aslında, *bütün* yurttaşlar sahip olacaktı, daha önceki ulusal organların ve hatta Konvansiyon'un durumunda olduğu gibi "temsilciler" tarafından ele geçirilmeyecekti. Bu açıdan, o yıl Paris'te ortaya çıkan seksiyon hareketi belki de antik Atina döneminden beri tarihte ortaya çıkan en özbilinçli ve en demokratik fenomendi ve bileşimi itibarıyla en rağbette olandı. 1793'ün radikal demokratları bu nedenle her yetişkinin, bir dereceye kadar, kamusal işlerin yönetimine katılmaya yeterli olduğunu düşündü. Bu yüzden, her seksiyon, üyeleri politik olarak radikal olsun olmasın, *yüz yüze* bir demokrasi etrafında oluşturuldu: temelde, genel bir halk meclisi, seksiyonun en önemli tartışma organını oluşturdu ve kentin kendine ayrılan kısmında halk gücünün vücut bulmasına hizmet etti. Radikal seksiyon demokrasisinin tepesindeki genel meclis bir seksiyonun yetki alanı içindeki bütün erkek mukimlerden oluşuyordu; toplantılarını el konulmuş şapel ve kiliselerde yapıyordu, her biri,

[12] Soboul, *The Sans Culottes*, s. 95.

[13] *Agy.*, s.95-96.

amacı muhtemelen yalnızca Paris kentindeki bütün seksiyonların koordinasyonu olan altı temsilciyi Komün'e seçiyordu.

Her bir seksiyon, ayrıca, üyeleri de genel meclisten alınmış olan kendine ait değişik idari komitelere sahipti. Bu komiteler, güvenlik, gıda tedariki, finans ve bölgenin gözetimi işlevlerini gerçekleştirdi. Bunları genel olarak üç kategoride toplayabiliriz.

Bölge günlerinden gelen, kayıt tutmanın yanı sıra yiyecek tedariği ve finans gibi idari problemlerden sorumlu olan *sivil komiteler* normalde bu pratik alanlardaki problemlerle uğraşıyordu. Başlangıçta, 1789-90'da Bailly'in belediye başkanlığı sırasında, bu sivil komitelerin üyeleri doğrudan Komün tarafından atanıyordu ve Komün'e ve meclise karşı çifte sorumluluğa sahipti, mümkün olduğu kadar politikanın dışında kalarak bir şeyleri müzakare etmiş görünüyorlardı. Toplantıları normalde iş görüşmeleri gibiydi ve dünya görüşleri oldukça muhafazakârdı.

Sans-culotte Pétion, belediye başkanı olarak Bailly'in yerini aldıktan sonra, sivil komite üyeleri doğrudan sorumlu oldukları seksiyonların genel meclisleri tarafından seçiliyordu.

10 Ağustos *journée*sinden kısa süre sonra, Yasama Meclisi, kendi popüler güven belgesinin kanıtı olarak, politik suçları koğuşturma işini Paris Komünü'ne yükledi, Komün bu sorumluluğun çoğunu seksiyonlara havale etti. Seksiyonlar bunun üzerine kuşkulanılan karşı devrimcilerle uğraşmak için tahkikat komitelerini oluşturdu. Doğrudan meclisler tarafından seçilen bu tahkikat komiteleri Ağustos *journée*sinden sonra epey çoğaldı. İthamda bulunma ve şüphelileri tutuklama yetkisine sahip oldukları için, komite üyelerinin politik görüşleri radikal ve muhafazakâr seksiyonlar arasında –gerçekte, bir bütün olarak seksiyon demokrasisi ve Komün arasında ve, genel olarak, Komün ve Konvansiyon üyeleri arasında– giderek artan bir mücadele konusu haline geldi; mücadele, Devrim'in kendisi daha radikal hale gelirken toplumun tabanından zirvelerine yükseldi.

Çok sayıdaki *ad hoc* komiteler, işsiz olanlara iş sağlamak, barut toplamak veya üretimini gerçekleştirmek, savaş sırasında orduya yeni neferler katmak, diğer duygudaş seksiyonlarla ilişki kurmak ve hatta *journée* planlamak gibi özel görevler için örgütlenmişlerdi. Belli dönemlerde fakirler ve bölge halkı için açık havada yemek veriliyordu ve bu, topluluk ve kardeşlik duygusunu güçlendirmenin yollarından biri olarak görülüyordu.

En önemlisi, her bir seksiyon Ulusal Muhafız Örgütü içinde kendi taburuna sahipti, onu bütünüyle kontrolü altında tutuyor ve hareketlerini tek başına yönlendirebiliyordu. Genellikle tabur üyelerinin çoğu Muhafızların üyesi olduğu seksiyon genel meclisinin emirlerine tabiydi. Ulusal Muhafız görevlilerinin seçildiği Meclis toplantılarına katılım fazlaydı, hatta sivil memurların seçildiği toplantılardan daha fazlaydı. Açıkça, Paris'liler seksiyonlarının kumanda ettiği silahlı gücün önemini tamamen kabul etmişti ve ne tür bir kumandana sahip olması gerektiği konusunda sağlam görüşlere sahipti.

Paris radikal demokrasisinin doruk noktasında, seksiyon yaşamı canlı, tartışmacı ve dünyevîydi; Albert Soboul'un *sans-culotte*lar üzerine olan çalışmasındaki en gerçekçi anlatımlarından birinde söylediği gibi:

> Seksiyonun başında bir başkan vardı, ona bir icra komitesi yardım ediyordu. Kayıt tutan bir sekreterya, seksiyonundaki toplantı tutanaklarının –aslında, genel meclisteki tartışmalar ve kararlar kadar komite toplantılarındaki çoğu aktivitenin– tutanaklarını çıkarıyordu. Mübaşirler meclis faaliyetleri sırasında düzeni sağlarken bazı görevliler ayağa kalkarak veya isim yoklama kayıtları ile gösterilen oyları sayıyordu. Bir seksiyonun yaşamında bu denli öneme sahip demokratik pratikler, meclisin her ay yönetici komiteyi, onun aktiviteleri hakkında hiç şikayet yok ise genellikle oybirliği ile, seçmesini veya yeniden seçmesini gerektiriyordu. Başkan, 1793 başındaki şiddetli çarpışmalar sırasında Konvansiyon'a karşı bir ayaklanma girişimi planlarında ortaya çıktığı gibi, meclisin kararlarını uygun bulmadığında istifa etmesine rağmen, konumunu genellikle bir yıl elinde tutardı. Seksiyonların devam etmesini sağlayan şey, aslında, kendi görev yerlerinde kalan ve doğrudan demokrasi idealine, genel meclise katılım çok azaldığında bile, ateşli şekilde bağlı kalan kendini adamış bir militan çekirdekti.
>
> Genel meclis toplantıları kısa resmi notların okunmasıyla açılırdı, bunu Paris Komünü kararlarının ve kanunlarının okunması ve başkan ve icra komitesi tarafından ortaya atılan gündem önerisi takip ederdi. Bunu genellikle uzun tartışmalar izlerdi.[14]

Kriz ve halkın öfkesinin arttığı dönemlerde bin veya daha fazla yurttaşın bir meclis toplantısına katıldığı olurdu, burada değişik hizipler birbirleriyle şiddetli çekişmeler yaşardı, tartışmalar kızışır ve meclis salonundaki her koltuk doldurulurdu. Toplantılar genellikle oldukça kaba, hatta görgü kurallarına aykırı ve aşırı biçimde ateşli geçer, gözdağına, bağırmaya, karşılıklı suçlamaya

---

[14] Albert Soboul, *Les Sans-culottes parisiens eb l'An II: Historie politique et sociale des sections de Paris, 2 juin 1793-9 thermidor An II* (La Roche-sur-Yon: Henri Potier, 1958), s. 583-584.

ve hatta yumruklu kavgalara sahne olurdu. Soboul'un anlatımına göre, Devrim takviminin ateşli II. Yılında (1793), bir kriz diğerini takip ettiği zaman,

> birçok yurttaş rasgele konuşuyor, kulakları sağır edercesine bağırıyor, tüm tartışmayı imkânsız hale getiriyordu; bu *République* seksiyonunda oluyordu. *Chalier* seksiyonunda, 1 Ventôse'de [19 Şubat'ta], meclis başkanı bir saldalyede oturmuş, bir şişe şarap içiyordu; bazıları onu dışarı atmak istedi: "Burası şimdi bir şarap dükkanı; birazdan bir tütün dükkanı olacak". Diğerleri bazı yurttaşların da aynı şeyi yapmış olduğuna dikkat çekti; bir saatlik bir karışıklıktan sonra düzen sağlandı.[15]

Aslında, seksiyonlar gerçek politik savaş meydanlarıydı ve kırk sekiz seksiyonun çok azı politik olarak birleşmişti. Belirli bir *quartier*de veya komşu bölgede, yurttaşların çıkarları ekonomik statülerine, ideolojilerine ve bütün toplumsal geçmişlerine göre büyük farklılıklar gösterebiliyordu. Kralcılar ve ılımlılar Devrim'in en militan dönemlerinde bile seksiyon meclislerinde boy gösterdiler. Fakat görece benzer görüşler çoğunlukla Paris'in en fakir ve en zengin seksiyonlarında ortaya çıktı; diğer seksiyonlarda, radikal ve muhafazakâr görüşler genellikle birbiriyle ateşli biçimde yarıştı ve genellikle gözdağı içeren taktiklerle çözüldü.

Seksiyonlar bütünüyle kendi içişleri ve problemleriyle uğraşan birimler değildi. Radikaller, ılımlılar ve muhafazakârlar kendi benzer seksiyonlarıyla genellikle doğrudan iletişime geçti ve Komün ve Konvansiyon'u tamamen atlayan bağlantı komiteleri oluşturdu. Yoğun iç anlaşmazlık zamanlarında, *sectionnaire*ler, diğer seksiyonlardaki ideolojik müttefiklerini yardıma "çağırmakta" tereddüt etmedi, bu zaman zaman bir seksiyonun diğer seksiyon üyeleri tarafından doğrudan işgaline yol açtı. Komşu seksiyonların genel meclislerini meslekdaşlarıyla kardeşlik bahanesi altında işgal edenler çoğunlukla radikallerdi, fakat aslında tereddütte kalan bir meclisi kendi taraflarına kaydırmak için güçlerini birleştirmek amacındaydılar.

Yoksulluk ve Devrim

Jules Michelet'in ünlü Fransız Devrimi tarihinde onlardan *bras nus* veya "çıplak kollular" olarak bahsettiği ve Montanyar'ların genellikle onlar adına konuştukları yoksul ve pejmürde kılıklı *sans-culotte*lar özellikle ele avuca sığmıyorlardı; orta sınıflar onları sürekli olarak *"le canaille"*, 1792-93'de ise *"les anarc-*

[15] Soboul, *The Sans Culottes*, s. 166-167.

histes" olarak adlandırdılar. Binlerce Paris'li, yaşadıkları korkunç yoksulluktan dolayı perişan haldeydi; bu durum, yiyecek isyanlarına ve hatta toplumsal huzursuzluk ve korku dönemlerinde Eylül katliamları gibi daha acımasız davranışlara yol açtı. Yoksulluk, kargaşaları ayaklanmalar seviyesine çıkarmış olabilir, ama bir devrimi tek başına sürekli kılamamıştır. Ücretlilerden biraz daha iyi durumda olan yoksul *sans-culotte*lar, hareketleri ezilene kadar Devrim'in ve doğrudan demokrasinin aktif destekçileri olarak kaldı, fakat Devrim'deki genel radikal eğilimleri gerçekten şekillendirenler ekonomik olarak daha ayrıcalıklı olan bir tabakaydı. Gördüğümüz üzere, zanaatkârlar, tüccarlar ve küçük girişimciler de *sans-culotte*lar olarak adlandırılabilirdi, çünkü onlar soylu veya varlıklı adamlar değildi. Ünlü *enragé* Jean Varlet'nin hali vakti yerindeydi. Yine de haksızlığa uğrayanlar için hayatını riske etmeye istekliydi ve Marat gibi, yoksullar arasında yaşamayı ve onların yaşam koşullarını paylaşmayı seçti.

Yine de, moral faktörler, yoksul Paris'li nüfusun yaşadığı maddi koşullar göz önüne alındığında bir devrimi tek başına sürekli kılamaz. Hatta aktif ve pasif yurttaşlar arasında ayrım yapılmış olmasına rağmen Fransız Devrimi'nin politik süreçlerinde yer almış hali vakti yerinde insanların oranı çarpıcı ölçüde düşüktü. 1789'da oy kullanma hakkına sahip olan Paris'teki elli bin yurttaşın dörtte birinden daha azı *Etats généraux* seçimlerine katıldı ve her on kişiden biri 1791'de Yasama Meclisi için yapılan seçimlere katıldı. Hatta seksiyon meclisi toplantılarında, ele geçirilebilen sınırlı veriden yapılan bir değerlendirmede, katılım yurttaşların yüzde 10'unu nadiren aştı ve genelde daha alt seviyelerde seyretti.[16] Gerçekte, otuz kadar yurttaş katılmıştı –özellikle hali vakti yerinde olan bölgelerde; çünkü çoğu muhafazakâr burjuva, politik etkinliklere katılmamayı, küçümsedikleri *sans-culotte*lar ile birlikte katılmaktan daha onurlu bir yol olarak görüyordu.

En yoksul *sans-culotte*ların katlanmak zorunda kaldıkları çalışma saatleri düşünüldüğünde, işçilerin ve zanaatkârların tam bir katılımı da mümkün olamadı. "Birçok işte günde on altı saat çalışmak normaldi", diye gözlemliyor R.B. Rose:

---

[16] Seksiyon sekreterleri tarafından kaydedilen seksiyon toplantı tutanakları Hotel de Ville'de tutuluyordu ve Paris ile dişe diş çatışmalarında 1781'in Kominarları tarafından bina ateşe verildiğinde geri getirilemez biçimde kayboldular. Fakat gözlemcilerin ve gazetelerin seksiyon meclislerine ilişkin anlatımları bazı kaba tahminler yapmaya izin vermektedir.

> İş ilk ışıkla başlıyordu (yazın sabah 4'te) ve akşam saat 8'de bitiyordu. İnşaat işlerinde çalışma günü normalde yaklaşık on iki saatti, fakat yaz süresince işçiler (kadınlar ve çocuklar dâhil), genellikle sabah 5'ten akşam 9'a kadar inşaat alanındaydı. Saint-Gobain kraliyet ayna işlerindeki işçiler biraz daha iyi durumdaydılar: onların günü sabah 5 ila akşam 7 arasındaydı; yarım saat kahvaltıya, bir saat öğle yemeğine ve yarım saat çay içmeye ayrılmıştı. Ücret oranları bazı kuyumcular ve mücevhercilerde sekiz livreydi, inşaat işçileri ve marangozlarda iki veya üç livreye, gündelikçilerde bir veya iki livreye düşüyordu.[17]

Daha düşük ücret oranlarına sahip olanlar –ve onlar onbinlerceydi– çok yoksul yaşamlar sürdü. Yaşam maliyeti hesaplamalarına göre bir günlük yiyecek maliyeti ortalama bir livre dört sous iken, R.B. Rose'nin ifadesini kullanacak olursak, "en basit konaklama yeri" haftada üç livre tutmaktaydı. "Basit barınına", dört kişilik bir ailenin yaşadığı –ve bazen çalıştığı– altıncı veya yedinci kattaki tek bir oda anlamına gelebiliyordu. *Journée*lerin kalabalığını oluşturan otuz bin zanaatkâr ve işçinin sayısal olarak yalnızca Faubourg Saint-Antoine ile karşılaştırılabilecek olan Faubourg Saint-Marcel'deki yaşam koşulları, çağdaş bir gözlemci olan Sebastian Mercier tarafından sefalet olarak tanımlanıyordu. "Bütün aile tek bir odaya sıkışmıştır", diyor Mercier,

> duvarlar çıplak, biçare yataklar örtüsüz ve mutfak eşyaları birbirine karışmıştır. Bütün mobilyanın hepsi yirmi crown bile etmez. Her üç ayda bir ödenmemiş eski kiraları nedeniyle atılan sakinler yaşamak için başka delik bulmak zorundadırlar. Bu nedenle kırık dökük eşyalarını alarak bir sürgünden diğerine dolaşırlar. Kaldıkları yerlerde hiç ayakkabı falan görünmez; merdivenler yalnızca tahta ayakkabıların çıkardığı sesleri yankılar. Çocuklar çıplaktır ve koyun koyuna uyurlar.[18]

Bu koşullarda yaşayan insanlar zorunlu olarak yiyecek, barınak, giysi gibi en temel ihtiyaçları karşılamakla meşguldü. Devrimci kurumları ilerletmeye veya düzenli biçimde meclis toplantılarına nadiren aktif biçimde katılıyorlardı, çünkü bu mitinglerin çoğu çalışma saatleri ile çakışıyordu. Gündelikçi bir zanaatkâr veya işçi, önceki akşam saat on bire veya daha geç saate kadar genel bir meclis toplantısına katıldıktan sonra sabah altıda veya daha erken bir saatte çalışmak için uygun koşullara nadiren hazır olabilirdi. Takdire şayan olan şey *bras nus* gibi işçilerin veya zanaatkârların seksiyon toplantılarına katılmış ol-

---

[17] R.B. Rose, *The Making of the Sans-Culotes: Democratic Ideas and Institutions in Paris, 1789-92* (Mancester: Mancester University Press, 1983), s. 15.

[18] Sebastien Mercier, *agy.*, s. 16.

malarıdır; aslında, *bras nus* ve alt kademeden zanaatkârlar en nazik politik durumlarda dengeyi radikal politikalar tarafına eğmek için yeterli sayıyı bulmakta genellikle üzerlerine düşeni yaptılar. Onların adlarından yalnızca birkaçı genellikle öğleden sonra toplanan seksiyon meclislerinin üye listesinde belirirdi ve tüm günlerini yorucu bir çalışmayla geçirirlerdi. Bu nedenle, seksiyonların sivil komitelerinin üyeleri genellikle bağımsız gelire sahip olanlardı ve yalnızca oldukça zengin veya kendini çok adamış yurttaşlar, faaliyetlere pek katılmasalar da, seksiyon kurumlarında yer alabilirlerdi.

Bu, seksiyonlarda kendilerine ödeme yapılan memurların olmadığı anlamına gelmez. Polis yetkililerine genellikle Komün tarafından geçimlerini sağlayacak bir maaş verilirdi: borç ödememe, ufak dolandırıcılık, yerine getirilmemiş sözleşmeler ve tazminat davaları gibi küçük yasal çekişmeleri halleden sulh yargıçları örneğinde olduğu gibi. Eylül 1792'de, bu işler sırasıyla yıllık 3.000 ve 2.400 livre maaş getiriyordu, çok yetenekli bir zanaatkârın ücreti kadardı bu. Zabıt katipleri ortalama maaştan fazlasını, yıllık yaklaşık 8.000 livre, alıyordu. İster sivil ister devrimci bir komitenin parçası olarak olsun, kamu işi yapan diğer *sectionnaire*lere kendi düzenli işlerinde kaybettikleri saatler ve günler için maaşlar veriliyordu. Fakat bir bütün olarak, çoğu seksiyon memuruna düzenli ödeme yapılmamaktaydı, onlar yalnızca asgari düzeyde ücret alıyorlardı.

Öfkeliler

Şubat ve Mart 1793'de, kötüleşen askeri durum Paris'li *sans-culotte*ların zaten darlık içindeki olan koşullarını kriz noktasına getirdi. İngiliz savaş gemilerinin Fransa'ya başarıyla uyguladıkları blokaj sonucunda Paris'te temel mallarda kıtlık yaşandı, fiyatlar adamakıllı arttı; bir kez daha tahıl sıkıntısı baş gösterdi, ekmeğin fiyatı Paris'te ve Fransa'nın her yerinde hızla yükseldi. *Assignat*lar o kadar sert biçimde değer kaybetti ki Revellion'un duvar kağıdı fabrikasındaki bir işçi, örneğin, ekmek almak için gelirinin yüzde 80'ini harcıyordu.[19] 24 Şubat'ta, sabunun fiyatı hızla arttığında, çamaşırcı kadınlar ellerine geçirdikleri her sabuna basitçe el koydu ve onu 1789 öncesi fiyatlardan sattı. Kargaşalar olağan hale gelirken büyük sayılardaki kalabalıklar dükkanları ve depoları yağmalıyorlardı.

---

[19] Morris Slavin, *The French Revolution in Miniature: Section Droits-de-l'Homme, 1789-1795* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1984), s. 128.

Bu derinleşen kriz halkçı hatipler ve yazarlar için özellikle de *sans-culotte*ların fikirlerini ve kuşkularını ifade etmeye çalışan *enragé*lar (öfkeliler) için bereketli bir toprak sağladı. *Öfkeliler* hiçbir şekilde tutarlı bir politik programa sahip birleşik bir politik grup oluşturmadı; Anglo-Amerikan radikallerinin özellikleri açısından "düzleyici" olarak adlandırabilecekleri bir şeye naif, genellikle biçimsiz bir bağlılığı paylaşıyorlardı. Yani malların, zenginlerin aleyhine, yoksulların lehine olacak biçimde yeniden paylaşılması gerektiğine inanıyorlardı. 1791 Le Chapelier kanununa göre, çalışan *sans-culotte*lara daha yüksek ücretler için grev örgütleme izni verilmiyordu; buna uygun biçimde, *enragé*ler Konvansiyon'un zenginler üzerine daha ağır vergiler koymasını, gıda maddelerinin fiyatına bir üst sınır getirmesini, kırsal kesimden gıda istemesini ve buğdayda spekülasyona (çok yaygın olan bir uygulama) karşı olan kanunları sıkılaştırmasını talep ettiler. Temel olarak, kötüleşen ekonomik koşullar nedeniyle Devrim'e karşı entika çevirenlere, özellikle, politik olarak Jirondenlerle işbirliği içindeki spekülatörlere ve savaştan kazanç sağlayanlara karşı tavır aldılar. Marat ve Hébert gibi ünlü propagandistler de spekülatörlerle tefecilere hücum etmiş, konuşmalarında ve yazılarında ağırlıklı olarak bu konuyu ele almışlardır. Fakat onların propagandasına hakim olan unsur, ekonomik sıkıntıları hafifletmek için bazı toplumsal önlemlerin alınması gereğine ilişkin talepler değil, ahlaki temele sahip bir öfkeydi. Bununla beraber, *öfkeliler*in çok azı sosyalizmle bağdaştırılabilecek inançlara sahipti, bu da servetin yoksullar arasında maddi ihtiyaca göre paylaşılması gerektiğini ima etmekten öteye geçmiyordu. Her halükarda *öfkeliler*, savundukları görüşlerle çekim merkezi olmuş, Paris'in yoksul kısımlarında giriştikleri yoğun ve etkili ajitasyon çalışmalarıyla hem Konvansiyon'da hem de Komün'de endişe uyandırmıştır.

*Öfkeliler*in bu tam olgulaşmamış grubunun belki de en keskin bakışlı kişisi aktif bir *sectionnaire* ve Droits de l'Homme (İnsan Hakları) radikal seksiyonunun sekreteri olan Jean-François Varlet idi. Bağımsız bir gelire sahip olmasına rağmen Varlet postanede çalışıyordu. Yirmilerinin başında genç bir adam olan Varlet devrimci marşlar yazan ve hatip olduğu kadar üretken bir broşürcüydü; yazdığı şeyler *sans culotte*lar arasında çok popülerdi, onlar için şöyle yazmıştı: "O yoksul şeytanlar... en tepedeki beyefendilerden, en büyük hatiplerden, en külyutmaz bilgelerden daha sağlam akıl yürütür; eğer onlar gerçek bilgiye

ulaşmak istiyorlarsa benim gibi halkın arasına karışsınlar."[20] Başından itibaren Varlet, Konvansiyon ve Paris Komünü'nden olduğu kadar, politik oportünizmleri ve merkeziyetçi politikaları nedeniyle Jakobenlerden de nefret ediyordu.

Gerçekte Varlet, temsili yönetim biçimlerine inanmıyordu. Kısmen Rousseau okumalarından aldığı doğrudan demokrasi teorileri ile büyülenmişti. Morris Slavin'in ortaya koyduğu gibi, "Varlet, yıkıcı ve onlar adına konuştuğu *sans culotte*ların ihtiyaçlarını görmezlikten gelen parlamenter sisteme pratik bir alternatif olarak sürekli doğrudan demokrasi savunusunu yapıyordu. Evrensel bir demokrasi hayali kurdu".[21] Bu görüş onun politik düşüncesine egemen oldu. Droits de l'Homme seksiyonu sekreteri olarak seçildiği dönemde şöyle söylediği aktarılır: "Biz [seksiyonlar] sınırsız güçlere sahibiz; biz egemen [organlarız]. [Yerleşmiş] otoriteyi darmadağın edeceğiz; onu yeniden inşa edeceğiz ve ona egemenlik vereceğiz. Bu Konvasiyon'a darbe indirecektir. Bundan daha hukuki ne olabilir ki?"[22]

Varlet'nin maksimum programı, Konvansiyon'un alaşağı edilmesinden ve kesin biçimde belirlenmiş işlevleri Paris seksiyonları tarafından dikte edilen, geçici olarak on büro etrafında oluşturulmuş devrimci bir komitenin kurulmasından daha azını amaçlamıyordu. Seksiyon meclisleri *en permanence* olarak toplanacaktı; bu ister günlük toplantı ister daha yüksek otoritelerden izin almaksızın halkın çağrısıyla herhangi bir zamanda gerçekleşen toplantı olsun. Meclislerin kendi planladıkları devrimci komite için seçtikleri delegeler açıkça meclislerin emri altında olmak zorundaydı ve geri çağrılabilirdi, *mandat impératif* teriminde vücut bulan bir doktrindi bu. Bu nedenle, komite, doğrudan seksiyonların genel meclisine karşı sorumluydu. Varlet ve destekçileri, Konvansiyon ve onun bakanları yerine doğrudan bir komünal demokrasiyi, anarşistler arasında kendisine kayda değer bir destek bulan bir tür on dokuzuncu yüzyıl "Komünlerin Komünü"nü (bir sonraki yüzyılın devrimci sözlüğünü kullanırsak) koyma arayışındaydı.

Bu demokratik görüşler, Komün'den veya ister Montanyar ister Jironden olsun, Konvansiyon'un etkili hiziplerinden çok az destek aldı. Komün Genel

---

[20] Morris Slavin, *The Making of an Insurrection: Parisian Sections and the Gironde* (Cambridge, Mass., ve Londra: Harvard University Press, 1986), s. 134.

[21] *Agy.*, s. 131-132.

[22] *Agy.*, s. 133.

Kurulu açıkça onu "bir entrikacı" olarak suçlarken, Marat bu genç *öfkeli* ile olan ilişkisini kopardı. Jakobenler "aşırı *civizmi*" nedeniyle onu kulüplerinden attı.

Bir diğer önde gelen *öfkeli*, mesleği onu fakirlerle günlük ilişki kurmasını sağlayan bir papaz olan Jacques Roux idi. Devrim'den ahlâkdışı biçimde kazanç sağlayan stokçuları, spekülatörleri ve yeni zenginleri şiddetle kınayarak zengin ve karşı-devrimcileri hedef alan bir terör politikasını savundu. Zenginliğe ve şaşaaya karşı kanlı tehditler içeren belirgin retoriği, özgürlüğe ve eşitliğe bağlılıkla doluydu; bu da onu yoksulların gözünde değerli kılıyordu.

> Spekülatörler, bana ceplerinizi gösterin, sizin birdenbire zenginleşmeniz hırsızlığınızın, ihanetlerinizin, suçlarınızın kanıtıdır. Bastille'i ele geçirmeden önce paçavradan başka bir şey giymiyordunuz; bugün saraylarda oturuyorsunuz; geçmişte saban sahibi iken şimdi zengin toprak beyleri oldunuz.[23]

Radikal seksiyon meclisleri onun konuşmalarının yüksek sesle okunmasına onay veriyor (bu konuşmalar, genelde Gravillier seksiyonunda, haftada iki kez olmak üzere gerçekleştirildi), yazıları ise Paris'te epey alıcı buluyordu.

Roux'nun halkın gerçek sorunları adına gayretkeşliği yalnızca otoritelerin değil sözümona halkın diğer sözcülerinin, özellikle, aslında Roux'nun taptığı ve polis takibindeyken sakladığı "halkın dostu" Marat'nın sessizliğini bozdu. Marat, siyasi ve kişisel konularda içtepisel olarak hareket eden ve taraftarlarının o çok acil olan öngörülü liderlik ihtiyacını ne yazık ki karşılayamayan bu coşkulu adamın övgüsüne mazhar olamadı. Roux'nun toplumsal görüşleri naifti: büyük ölçüde açlığı dindirmeye ahlaki bir adanmışlıktan ve yoksulların çektiği acıların kaynağı olarak gördüğü zenginlere karşı ateşli, genellikle ölçüsüz saldırılardan oluşuyordu. Papazlık bölgesini elinde tutmaya devam eden ve geliri devlet tarafından sağlanan bir papaz iken, kâr sağlayanların ve kariyeristlerin Devrim peşinde ziyadesiyle Hıristiyanlık dışı ve kanlı metodlar geliştirdiği gerçeğinde tutarsızlık bulmaması garipti. Her anlamda şiddet yanlısı olan Roux, stokçuları ve spekülatörleri korkuttuğu kadar, Montanyar düşmanlarını da korkutan radikal bir sorgucuydu.

Önde gelen eşitlikçi *öfkeli*ler içinde, Devrimci Cumhuriyetçi Kadınlar Cemiyeti'ni birlikte kuran ve Cemiyet'in Mayıs'tan Ekim 1793'e kadar kısa fakat fırtınalı varoluşunu enerjik biçimde yönlendiren Pauline Léon ve Claire Lacombe gibi kadınların olduğunu görmek de şaşırtıcı değildir. Yirmilerinin ba-

---

[23] *Agy.*, s.140 içinde alıntılanmış.

şında, *öfkeli* bir gazeteci olan Thélophe Lecrerc ile evli olan Leon, kendi ailesinin çikolata imalatı işini yönetti ve Bastille'in düşüşü sırasında radikalleşti. Paris'li kadınların karakteristik gözüpekliğiyle, tamamı erkek olan Ulusal Meclis bariyerinin önünde durmakta ve kendilerini ve Devrim'i koruyabilecek kadar silahlanabilecek kadınlara da İnsan Hakları'nın uygulanmasını deklare etmekte tereddüt etmedi. Birlikte hareket ettiği Claire Lacombe, militan cumhuriyetçi görüşlerini açıklamaktan kaçınmayan (böylece yönetmeninin canını sıkan) ve Toulon'un bazı semtlerinde aktrislik yapan bir kadındı ve Ağustos *journeesi*ne katılmak için 1792'de Paris'e geldi. Devrimci Cumhuriyetçi Kadınlar Cemiyeti, özbilinçli olarak her açıdan erkek haklarıyla eşit şekilde kadın haklarını geliştirdi ve Jakobenler Kulübü'nün önünde beliren hatiplerinden biri, kendisinin ve takipçisi olan kadınların "hizmetçiliği, evcil hayvanlar olmayı" bıraktıklarını dobra dobra beyan etti.

Fakat Fransa Devrim sırasında hâlâ partiyarkal bir toplumdu ve ne Devrimci Cumhuriyetçi Kadınlar Cemiyeti'nin ne de onun önde gelen figürlerinin *sans-culotte* hareketinde önemli bir rol oynamasına izin verildi. Aslında, Cemiyet, üç renkli kokart takma isteğiyle ve cumhuriyete desteklerini kazanmaya çalışmakla genellikle Les Halles pazar yerindeki kadınların –ürettikleri şeyleri satmak için kırsal bölgelerden gelen köylü kadınların– öfkesini çekti. Pazar yerindeki kadınların karşı-devrimcilikten veya büyük devrimci enerjiden zorunlu biçimde yoksun olmadıklarına dikkat edin: onlar, her şeyden önce, Kasım 1789'da Versay'a yürüyen kalabalıkların arasındaydılar ve Paris'i yıllarca sarsan yiyecek ayaklanmalarının çoğunu kışkırtmışlardı. Fakat Devrim'in yarattığı hayal kırıklığı başkentteki fakir insanlarda kadın erkek ayrımı olmaksızın yeşeriyordu. Konvansiyon'a, Komün'e ve hatta onları ekmek yerine retorikle beslemiş olan cumhuriyetçilere derin güvensizlik duyuyorlardı.

Bu güvensizliğin haklılığı kısmen kanıtlandı. *Sans-culotte*ların çoğu açısından, Devrim'in en önde gelen kurumsal problemi, genel olarak kendi halkçı demokrasileri ile otoriteyi merkezileştirmek isteyenler arasındaki (bunlar ister Konvansiyon ister Komün liderleri olsun) çatışmada yatıyordu. Devrim'in ilk günlerindeki kahraman figürler iktidarın cazibesine katılmışlardı. Seksiyon demokrasisinin kurucularından biri olan Danton uzun zaman önce Kordöliye'ler bölgesini bırakmış ve yönetici bakanlığa girmişti. Robespierre ve Hébert, en azından Jacques Roux'nun gözünde, radikal laf kalabalığı içinde kendi iktidar tutkularını maskeleyen kariyeristlerden pek farklı değildi. "Aşağıdaki adamlar politik hiyerarşide yükselirken", diye gözlemliyor Norman Hampson,

"merkezileşmenin erdemlerinden etkilendiler, yalnızca eski silahlarını onlara yönelten, tabandan gelen politikalara talip yeni bir kuşağı karşılarında bulmak için".[24] Büyük devrimci liderlerin artan muhafazakârlığı, Devrim'in onlara bir süre daha mütevazı tayınlar ve arazi parçaları vermek zorunda olduğu alt sınıfların dikkatinden kaçmadı.

[24] Norton Hampson, *Danton* (Oxford: Basil Blackwell, 1978), s. 33-34.

20. BÖLÜM

2 HAZİRAN 1793 AYAKLANMASI

Belirsizlik Durumundaki Devrim

1792 sonundan 1793 başına kadarki döneme, Konvansiyon'daki Jironden'ler ile Montanyar'lar arasındaki farklılıkların giderek çoğalması ve radikal seksiyonlar ile tüm diğer hükümet kurumları arasında giderek tırmanan gerilim sonucu bozulan sıkıntılı bir ateşkes damgasını vurdu.

Paris seksiyonlarında tezahür eden doğrudan demokrasi, Konvansiyon'da cisimleşen cumhuriyetçi devlete aslında meydan okuyan popüler bir ikili iktidar haline gelmişti. Bu tarihsel meydan okuma ulusal hükümet içindeki iki parlamenter grup arasındaki politik çatışmanın gölgesinde kalmıştı. Jironden'ler artık Paris'ten nefret ediyordu ve öncelikle dikkatlerini başkentteki radikallere sert muhalefet yapan taşraya veriyordu. Montanyar'lar ise, ihtiyaç duyduklarında radikal *sans-culotte*lara başvurmakta tereddüt etmiyordu, her ne kadar Devrim'in *Conventionnel*lerin elinden *sectionnaire*lerin eline kayabileceği korkusu eksik olmasa da. Bu nedenle, seksiyonlar, Mart 1793 başlarında bütün zanlılara adaleti hızla sağlayacak devrimci bir mahkemenin oluşturulmasını talep ettiklerinde, Konvansiyon'da çağrı yapan ve onun oluşumuna katılan Montanyar'lar adına konuşan Danton'du. Ne var ki, aylar sonra, seksiyonların popüler önderlerini yargılamaya başlayan ve bir yıl sonra da Danton'u ve onun destekçilerini idama gönderen de bu kurumdu.

Jironden'ler, kendileri açısından, radikal seksiyonlara giderek artan bir nefret duyuyorlardı. Aslında, bu taşra temsilcileri, Devrim'in görevlerini tümüyle tamamlamayıp ötesine geçtiğini ve durdurulması ve hatta, mümkünse, ılımlı bir cumhuriyete doğru ricat etmesi gerektiğine ikna olmuşlardı. Ayrı şekilde

düşünüldüğünde, radikal seksiyonlar, Devrim'in demokrasiyi besleyecek kadar ileriye gitmemiş olduğuna ikna olmuşlardı ve tüketim mallarının daha makul fiyatlar ile daha çok ulaşılabilir olmasını, geçim araçlarının daha eşit paylaşımını talep ediyorlardı.

Konvansiyon'un Paris'te toplandığı gerçeği Jironden'leri korkutmaya devam etti, çünkü bu durum silahlı radikal *sans-culotte*lardan gelen halk baskısına karşı Konvansiyon'u zayıf kılıyordu. Vekiller, her fırsatta, Paris Komünü'nü ve seksiyonları yalnızca sorumsuz aşırılar ve kana susamış "Eylülcüler" olarak göstermedi, ayrıca departmanların başkente cephe almasını sağlamak için çabalarını da yoğunlaştırdı.

Dahası, seksiyon demokrasisi ve merkezi otoriteler arasındaki çatışma, aynı dönemde ülkenin batı bölümünde ortalığı kırıp geçiren iç savaş nedeniyle karmaşıklaşmıştı. Konvansiyon'un 23 Şubat 1793'de 300.000 erkeği askere alma kararını yayınlamasından sonra, Fransa'nın batısı, Cumhuriyet'in silaha çağrısına karşı şiddetli bir meydan okumayla ayaklandı, bu radikalleri ve hatta birçok ılımlıyı kızdırdı. Vandée departmanında ve Brittany'de büyük ayaklanmalar patlarken, itaatsiz yerel papazların yönlendirdiği köylüler devrimci orduya zorunlu asker olarak katılmayı reddetti. Yerel bölgelerde cumhuriyetçileri kılıçtan geçirerek Ulusal Muhafız Örgütü ile açıkça savaştı ve devrimci Fransa'ya karşı Britanya ile gizli anlaşma yaptı. Ülkenin diğer bölgeleri, Paris'te genellikle Jironden'lerin suçlandığı –suçlamalar bazı durumlarda sağlam nedenlere sahipti– benzer köylü isyanlarını da eksik etmedi.

Ayaklanmalara cevap olarak Konvansiyon, otoritesini bir dizi önemli acil kararla daha fazla merkezileştirdi. 9 Mart'ta, çoğunluğu Jakoben olan sekiz Konvansiyon üyesini orduya ve ülkenin sorunlu bölgelerine "özel temsilci" sıfatıyla seçti, onlara neye mal olursa olsun ve hangi yöntemleri seçerlerse seçsinler isyanları ezme yetkisi verdi. Bir diğer karar, askeri komisyonlara, Fransa'ya dönen *émigré*ler kadar askere alınma kararına direnen herhangi birini de öldürme yetkisini verdi. Silahlı olarak yakalanan bütün isyancılar öldürüldü; altı yurttaş tarafından suçlanmış olan herhangi bir papaz sınırdışı edilecekti.

Yalnızca iki hafta sonra, 21 Mart'ta, ülkedeki her seksiyon ve komüne, stokçuları bulmak için evleri arayan, kuşkulanılan karşı devrimcileri yakalayan ve seksiyon kararlarına itaat etmeyi mecbur kılan, yerel gözetimi korumakla görevli bir gözetim komitesi (*comité de surveillance*) seçmesi emrini verdi. 6 Nisan'da, karşı devrimcileri ezmek ve Devrim için yeni toplumsal politikalar başlatmak üzere, geniş yetkisiyle kısa sürede şöhret kazanan –ama kötü bir şöh-

retti bu– icracı otorite haline gelecek olan dokuz üyelik Kamu Selameti Komitesi'ni oluşturdu.

Başlangıçta, bu baskıcı ve merkeziyetçi önlemler karşı-devrim veya savaş üzerinde pek bir etki yaratmadı. Paris'teki çabalarla engellenmelerine rağmen yollarına devam eden taşradaki isyancılar kasabaları birbiri ardına hızla ele geçirmeye başladı ve kısa süre sonra tahminen kırk beş bin adamı seferber eden büyük bir güç haline geldi, Paris'ten onları bastırmak için gönderilen on beş bin cumhuriyetçiyi sayısal olarak geride kaldı. Paris Komünü de, başkentte politik kriz yoğunlaşırken ve taşrada karşı-devrim derinleşirken seksiyonların devrimci girdabına katılmaya zorlandı. 10 Ağustos *journée*sinden sonraki durumda olduğu gibi, Komün artık giderek radikalleşen seksiyon demokrasisini kendi bünyesinde somutlaştıramadı. Sıradan radikal işçiler veya *bras nus* diğer kurumlarla çatışmaya girdikleri ölçüde, Komün Genel Kurulu –her bir seksiyondan varlık sahibi ortalama yaklaşık üç delegeden oluşmuştu– kitlelerden daha çok korkar oldu ve politikalarında daha ılımlı hale geldi.

Devrim içinde büyüyen bu eğilim ve karşı eğilim girdapları, özellikle Paris'te, bir zamanların birleşmiş politik güçlerini birbirleriyle büyüyen çatışmaların içine itmeye başlayan büyük değişiklikler yarattı. Komün, Genel Konsey'de yer alan *procureur* Anaxagoras Chaumette'den daha az etkileyici olmayan vekil *procureur* Hébert aracılığıyla, hem seksiyonlardaki *öfkeliler*le hem de Konvansiyon'daki görece sağduyulu Montanyar'larla bağlarını korumaya çalıştı. Bu iki eğilim aslında birbirine düşmandı ve asla barıştırılamadı. Komün, ardından, Montanyar'lar gibi, *öfkeliler*den etkilenen seksiyonlara giderek güvensizlik duydu; aslında, artık kontrol edemediği herhangi bir seksiyondan korkuyor gibiydi. Ne *öfkeliler*e ne de Jakobenlere güvenmese de, Paris'teki halk hareketi üzerinde yeterli etkisini korumaya ve kimliğini olmasa bile bağımsızlığını yok edebilecek tam bir Montanyar kontrolüne karşı kendini korumaya mecbur kaldı. Bu nedenle, Konvansiyon'daki ılımlı merkeze (veya, o zamanki adıyla, "bataklığa"), taşraya ve birkaç muhafazakâr seksiyona destekleri için bel bağlayan Jironden'lerden ayrı olarak, Paris'teki farklı eğilimlerin tümü, kolaylıkla bozulan ve aslında güçlerini korumak veya artırmak için bir politik grubun diğerine karşı kullanıldığı, kırılgan ve *ad hoc* ittifaklara girmekteydi. Açıkça söylemek gerekirse, Devrim yol ayrımına gelmişti ve onun yönü –ister sola ister sağa doğru hareket etsin– açıkça belirsizdi.

Savaş çabası etkinliğini yitirir, ekmek fiyatları yükselir ve karşı-devrim taşrada yayılırken, Paris'teki *sans-culotte*ların, özellikle de *bias nus*nun hoşnutsuz-

luğu, mevcut kurumların –Konvansiyon'un yanı sıra Komün'ün de- Devrimi ileriye taşıma konusunda sergiledikleri istikrarsız tutumla doğru orantılı olarak arttı. Sonunda, 10 Mart 1793'de, Varlet ve diğer *enragé*ler, cumhuriyete bağlılıkları şüpheli olan ordu subaylarını olduğu kadar muhtemelen onun Jirondenüyelerini ve bakanlarını uzaklaştırmak amacıyla Konvansiyon'a karşı bir ayaklanmayı sahneye koymaya çalıştı. *Journée*nin başarısızlığı, ayaklanmacıların Jakobenler Kulübü'nden, Ulusal Muhafız Örgütü'nden ve aslında Varlet'nin "aristokrasiye bulaşmış olmakla"[1] suçladığı Komün'den almayı ummuş olduğu desteği alamamasına bağlanabilir. Gerçekten, Ulusal Muhafız Örgütü komutanı Santerre, dokuz bin muhafızı isyancılara karşı ve düzeni yeniden kurmak için yerleştirdi.

Başarısızlığına karşın, *journée* emsal oluşturdu: seksiyonların bir gün, sayılarının çıplak gücü ile görünüşte dokunulmaz olan Konvansiyon'a gözdağı verebileceği ve onu kendi emri altına alabileceği yolunda bir emsal. Konvansiyon tartışmalarında, başarısız *journée*, Jironden'ler ve Montanyar'lar arasında giderek artan çekişmeye kaynaklık eden konulardan biri oldu. Jirondenler onu, kana susamış Paris'li vekillerin kendilerini katlettmeye yeltendikleri bir başka girişim olarak nitelerken, Montanyarlar Paris'li vekillerin bu olayla hiçbir ilgilerinin olmadığını iddia ediyorlardı. Komün içindeki Hébert ve Chaumetre, isyancıları Prusya ve Britanya ile gizli plan yapmakla suçladı, zamanında çok sayıda yapılan ve radikalleri belediye örgütünden daha da uzaklaştıran bir suçlamaydı bu.

Yarıda kalan ayaklanmadan birkaç gün sonra, Varlet, Jakobenler Kulübü'nün önünde küstahça ortaya çıktı ve Kulüp üyelerini ayaklanmayı desteklemekte başarısız oldukları için ağır sözlerle eleştirdi ve onların davranışlarını 5 Ekim *journée*sinde kralı Paris'e geri getirmiş olan cesur kadınlarınki ile karşılaştırdı. Varlet, Mart ayaklanmasının son olmayacağı konusunda onları uyardı. Mart isyanının şimdi aslında daha büyük bir başka isyanın kostümlü provası olduğu açıktı: bütün rakip güçler, özellikle *bras nus* ve Konvansiyon arasındaki son bir hesaplaşmanın.

Gerçekten, radikal seksiyonlar ile Konvansiyon arasındaki farklılıklar seksiyonlar lehine ancak yeni bir ayaklanmayla çözülebilirdi: yani, "üçüncü bir devrim"le. 1793 başında, bu ifade farklı politik eğilimler arasında çok moday-

[1] Morris Slavin, *The French Revolution in Miniature: Section Droits-de-l'Homme, 1789-1795* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1984), s. 132.

dı. Konvansiyon'da, konuşmalarında bu deyimi kullanan Jironden'ler için, üçüncü devrim, Paris'li "*anarchistes*"in asice güç kazanmasının belirtisiydi. "Bu Konvansiyon başladığından beri söylediğim gibi", diyordu Brissot 24 Mart 1793'te,

> anarşinin devrimi olan bu üçüncü devrime bir son vermek zorundayız. Yalnızca bazı insanların devam ettirmek istediği bu örgütsüzlük ve despotizm sistemi yerine iyi bir anayasa koyarak onun işini bitirebiliriz.[2]

Danton'a göre, kendisinin militan Jakoben tavrıyla uyumlu olarak, girişimlerine karşın yapılacak bir üçüncü devrim Montanyar'larla işbirliğini inatla reddeden Jironden'leri perdeleme anlamına gelecekti. Hébert ile onun Paris Komünü ve savaş bakanlığındaki işbirlikçilerine göre, bu ifade onların gittikçe azalan devrimci prestijlerini artırmak ve ulusal hükümette bakanlık koltukları bulabilmek için giriştikleri çabaları gösteriyordu. Fakat Varlet ve destekçilerine göre, üçüncü devrim, açıkça Konvansiyon'u başarılı biçimde bir kenara atacak ve bütün Fransa'ya doğrudan demokrasiyi yerleştirebilecek bir ayaklanma anlamına geliyordu.

Évêché Meclisi

Paris'teki politik çıkınazı bozan tekil bir olaydan bahsedilebilecekse, bu, muhtemelen General Dumouriez'in Devrim'i kınaması ve Nisan başında başkente yürüme, kralı tekrar tahta geçirme ve 1791 Anayasa'sını yeniden tesis etme girişimiydi. Ancak ordunun onu takip etmeyi reddetmesi, ülkeyi muhtemelen Cumhuriyet'in yenilgisine götürecek çok muazzam bir iç savaşa girmekten kurtardı. Dumouriez'in halkın kafasında Jironden'lerle yanlış biçimde özdeşleşmiş olması (aslında, bir cumhuriyetçiden çok anayasal bir monarşist idi), ülkede, Devrim'in kalbinde ihanet olduğu ve Paris'e meydan okuyan "kralcı" *Convantionnels*den ve şüpheli askeri liderlerden gelen tehlikelerin kökünü kazımak için aşırı önlemlere ihtiyaç olduğu duygusunu şiddetlendirdi.

Halkın yükselen politik ateşi ile karşılaşan Paris Komünü, uyuşukluğunu attı, çok sayıda karşı-devrimci yakalamaya başladı ve daha çok ev araması gerçekleştirdi. Fakat birçok seksiyon şimdi bu önlemlerin yarı gönüllü gerçekleştirildiğini ve yaklaşan krizin üstesinden gelmek için Komün'den daha kararlı ve devrimci olan yasadışı bir organa ihtiyaç olduğunu, yani, etkin politik

---

[2] J.M. Thompson, *The French Revolution* (New York: Oxford University Press, 1966), s. 338.

ve ekonomik eylemlere girişmek için Paris'in belediye otoritelerini, Konvansiyon'u ve onun yönetici komitelerini atlayabilecek bir organa ihtiyaç olduğunu düşünüyordu.

27 Mart'ta, sekreteri olan Varlet'nin güçlü biçimde etkilemiş olduğu Droits de l'Homme seksiyonu, "Fransa'nın karşılaştığı tehlikeleri" kınayan ve Paris'lileri "ülkeyi ve özgürlüğü öldüren hizipten korumak"[3] için toplanmaya çağıran bir kararı kabul etti. Karar, tüm seksiyonlara kentin başpiskoposluk sarayına el koyan Évêché'deki bir toplantıya komisyon üyeleri göndermeleri çağrısında bulunuyordu.

Toplantının amacı, sözde savaş giderlerini karşılamak için dayatılmış olan zoraki bir borcu tartışmaktı. Fakat, kesinlikle gizli olan toplantının gerçek amacı, ülkede iç savaşı besleyen Jirondenler ve onların destekçilerinden Konvansiyon'u temizleyecek güçlü önlemler almaktı. Aslında, Varlet'ye kalsaydı, Évêché Komitesi, Konvansiyon'un kendisini ortadan kaldırmaya çalışacaktı. Komisyon üyelerini 1 Nisan'da Évêché'ye göndermiş olan yirmi yedi Paris seksiyonundan gelen delege, yasalar üstü fakat kamusal nitelikli, Évêché'nin kapılarını yaklaşık beş yüz veya altı yüz kişiye açan "Departmanların Halk Güvenliği ve Temsilciliği Merkez Meclisi"ni kurdu. Bu Évêché Meclisi, amacının yalnızca yiyecek taleplerini karşılamak, zenginlere vergi koymak ve şüpheli karşı-devrimcileri yakalamak olmadığı, aynı zamanda Jironden'leri Konvansiyon'dan temizlemek olduğu konusunda çok az kuşku bıraktı.

Évêché meclisi ve komitesinin haberleri Paris içinde yayılırken Jironden'ler çileden çıkmıştı ve Mountanyar'lar, ortaya çıkan ve kontrol edemedikleri bir hareketten çok tedirginlik duydu; aslında, gördüğümüz üzere, seksiyon demokrasisini görmek için Konvansiyon'daki rakiplerinden daha istekli değillerdi. Jakobenler Kulübü'nde konuşan "halkın dostu" Marat, toplantıyı "vatansever olmamakla (*anticivique*) suçladı, toplantı Komün Genel Kurulu'ndan, en azından Héberist yandaşlarından da destek alamadı. Hatta daha önce, 2 Nisan'da, Komün, "bütün ülkedeki diğer belediyeler ile Évêché meclisinin kurulmasıyla fiilen ortaya çıkmış olan türden herhangi bir inisiyatife eşit bir güçle karşı koymak için" kendi temsilci komitesini oluşturmuştu.

---

[3] Slavin, *French Revolution*, s. 135.

Ayaklanmaya Giden Yol

Évêché meclisi toplantı çağrısının ardından gelen olaylar ile Jironden'ler, Montanyar'lar ve Komün Genel Kurulu'nun 2 Haziran *journée*sinin üstesinden gelmek için yaptığı değişik çabalar, belirsiz gruplara, varsayımlara dayalı, kaydı tutulmayan bazı tartışmalara, gizli uzlaşmalara ve karşılıklı ihanetlere dayanır ve Devrim tarihinin en kirli bölümlerinden birini oluşturur. Aslında, bu kısa fakat önemli dönemin herhangi bir tarih çalışması açısından, Devrim ve onun önemli figürlerinin yaşamları için yeni ve cesaretli bir seyir oluşturacak olan bu kararlı *journée*nin kısa süre sonra içine dahil olacak değişik aktörlerin ve komitelerin eylemleri kadar, onların amaçları hakkında da spekülasyon yapmak genellikle zorunludur. *Journée*ye yol açan olaylar hakkında az bilinen şeyleri açıklayan yönlendirici bir mantık çizgisi, bizi, Montanyar vekillerin tümünün, Jakoben liderlerin, Komün Genel Kurulu'nun önde gelen figürlerinin ve hatta seksiyonlardaki birçok ılımlının, Varlet ve destekçilerinin bir seksiyon demokrasisi oluşturmasını engellemeye kararlı olduğu gerçeğine götürür; ve bu kişiler bütün araçlarla, her yolu deneyerek, kendi toplumsal amaçlarında birleşmiş olmaktan uzak Évêché meclisinde, radikallerin etkisini nötrleştirmek için kullanabilecekleri bütün önlemleri aldılar.

Varlet ve destekçileri ile uğraşan bu ılımlı kodamanların emrindeki en iyi unsur, belki de inanılmaz politik acemilikleriyle halkın dikkatini Évêché radikallerinin toplumsal amaçlarından kendilerine doğru istemeden çeviren Jironden liderleriydi. Jironden'ler, aslında, Konvansiyon'daki taktikleriyle Dumouriez'in Avusturyalılar tarafına geçmesinden illerde yayılmakta olan karşı devrime kadar, Devrim'de ters giden bütün herşeyin nedeni olarak kendilerini ortaya koymayı sürdürdü.

1793 baharının ortasındaki olaylar onlar için neredeyse bir cenaze törenine yakışır nitelikteydi ve olayların gelişiminin değiştirilemezliği çok korkutucuydu. Dumouriez'in karşı tarafa geçtiği haberlerinin ardından seksiyonların çoğu Konvansiyon'a, "halkın egemenliğine ihanet etme suçunu işleyen"[4] Jironden liderlerin Konvansiyon'dan çıkarılması için dilekçe verdi. Aslında, Montanyar'ların vekilleri bile şimdi halkın zihninde en fazla yer eden yirmi iki Jiron-

[4] Daniel Guérin, *La Lutte de classes sous la Première République*, c. 1 (Paris: Librairie Gallimard, 1946), s. 116. İlk bölümün çok kısaltılmış bir versiyonu Ian Patterson tarafından *Class Struggle in the First French Republic* (Londra: Pluto Press, 1977) başlığıyla tercüme edilmiştir, s. 73; bundan sonra "İngilizce çeviri" olarak referans verilecektir.

den'in uzaklaştırılması hakkında suskun görünen tatsız bir konumdaydı, çünkü böyle yapmak Montanyarlar'ın kendisine karşı kullanılabilecek cumhuriyetçi meşruiyetin ihlali anlamına gelebilirdi.

Fakat radikal seksiyonlar direşkendi. Doğrudan Montanyar'ları işaret ederek, Konvansiyon bunu yapmayı kabul etmezse bu görevi kendilerinin üstleneceğini açıkça deklare ettiler. Dilekçe her ne kadar kırk sekiz seksiyondan otuz üçü tarafından imzalanmışsa da, Konvansiyon beş gün sonra "Halkın dostu" yeni Devrim Mahkemesi'ne çıkarıldı, bu da *san culotte*ları çok kızdırdı. Gerçekten de, tahmin edilebilecek bir öngörüsüzlükle, yalnızca bir Montanyar vekili değil Jironden'lerin en tutarlı eleştirmeni olan Marat'nın tutuklanması emrini vererek seksiyonlara karşı misillemede bulundu. "Halkın Dostu" yeni Devrim Mahkemesi'ne çıkarıldı, bu da *sans-culotte*ları çok kızdırdı. Tekrar, otuz üç seksiyon boyun eğmez biçimde yirmi iki Jironden'in atılması çağrısını yineleyerek Marat'nın serbest bırakılmasını talep etti. Jironden'lerin tahmin etmesi gerektiği gibi, Mahkeme, Marat'yı suçsuz buldu; Marat Konvansiyon'daki koltuğuna *sans-culotte*ların omuzlarında taşındı, halkın arasında öncekinden bile daha fazla itibar gördü.

Jironden'lere karşı zaferleriyle daha da şevke gelen radikal seksiyonlar, fırlamış olan ekmek fiyatlarını Konvansiyon'un kontrol altına alması talebinde bulundu ve Nisan ortasında Jakobenler Kulübü'nde toplanan Komün ve belediye başkanı, bir üst fiyatın belirlenmesini talep eden bir dilekçe yazdı. Dilekçe Konvansiyon'a sunulduğunda, bir diğer politik gaf içinde olan Jironden'ler onu tarım komitesine göndererek talebin üstüne sünger çekmeye çalıştı. Jirodenler, *sans-culotte*ları o yüce serbest ticaret ekonomisini anlamamakla suçluyorlardı –o dönemde başkentte ekmek fiyatları hızla artıyor ve açlık kol geziyordu; bu da, büyük ölçüde, spekülatörlerden ve gıda dağıtımındaki beceriksizlikten kaynaklanıyordu.

Birçok radikal ve hatta ılımlı açısından, bu oyalama ve hizipçilik taktiği katlanılmaz bir şeydi. 1 Mayıs'ta, Faubourg Saint-Antoine'den gelen sekiz bin hiddetli *sans-culotte*, Konvansiyon'u işgal etti ve kontrol sağlanana kadar isyan halinde olduklarını deklare etti, Komün Genel Kurulu da seksiyonlar sorununun önemine işaret ederek, kendisini halk hareketinin başına geçirme girişimi içerisinde "isyan halinde" olduğunu ilan etti. Montanyar'lar, tavan fiyata hiç de sıcak bakmıyorlardı. Jironden'ler gibi onlar da feodal kısıtlamalara karşı serbest pazarın yanında yer almışlardı, fakat talebin halk desteğine sahip olduğunu görünce, demagojik biçimde üst fiyata desteklerini ifade ettiler; Kon-

vansiyon buna üç gün sonra tahıl ve ekmek fiyatları üzerinde fiyat kontrolleri koyarak boyun eğdi.

1793'ün Mayıs ayına birçok seksiyonun sürekli olarak radikalleşmesi damgasını vurdu, yeni bir *journée* umudu oluştu. Faubourg Saint-Antoine seksiyonlarının çoğu (tamamı olmasa bile), muhtemelen radikaller tarafından kontrol ediliyordu, (La Cité seksiyonunda, Batı Yakasında ise Marseilles ve Sans-Culotte seksiyonlarında olduğu gibi). Meclis toplantılarında genellikle şiddetli ve uzun tartışmalar yapan Gravilliers ve Bon Conseil'in içinde olduğu beş seksiyon daha, çoğu Évêché meclisine "sınırsız yetki" verme yönünde oy kullanan diğer sekizinin yaptığı gibi, en sonunda kendilerini ılımlı üyelerden temizledi.

Bu gelişmeler yalnızca Jironden'ler ile onların yandaşlarını daha olgun davranışlara doğru kışkırtmaya hizmet etti. Seksiyonların tahammül edilmez Radikal Komün aracılığıyla çok fazla güç toplamış olduğuna karar vermiş olarak –Paris'teki güç ilişkilerinin çok yanlış bir değerlendirmesiydi bu– onu bir kez daha bertaraf etmeye ve süreç içinde seksiyonların gücünü azaltmaya girişti. Komün'e baskı yapılması ve Konvansiyon'un Paris'ten Bourges'e taşınması teklifleri arasında Jironden'ler, 21 Mayıs'ta Komün'ün, seksiyonların ve onların Évêché'deki komitelerinin can sıkıcı davranışlarını araştırmak üzere çoğunluğu kendi vekillerinden oluşan Onikiler Komisyonu'nu kurdu. Danton'un protestoları üzerine, Konvansiyon, seksiyonlara kışkırtıcı şekilde bütün toplantı tutanaklarının ve kayıtlarının araştırılmak üzere yeni Komisyon'a bırakması emrini verdi.

Komisyon *journée*nin planlanmış olduğunu göstermekte pek zorlanmadı; isyan eyleminin kanıtı seksiyon toplantı tutanaklarında fazlasıyla gözüküyordu. Komisyon üyesi birçok Jironden bir Paris Komünü toplantısına katıldığında, "Atılması gereken Konvansiyon üyelerinin tesbit edilmesi" ve "şüpheliler listesinin düzenlenmesi" gibi maddelerle yüklü bir takvim ile karşılaştı. Çalışmanın yalnızca onuncu gününden sonra, Komisyon sonuçlarını ve Jironden'lerin harfi harfine uydukları tavsiyelerini yayınladı. Ulusal Muhafız Örgütü destek güçlerinin, üyelerin güvenliği için Konvansiyon yakınına yerleştirilmesi ve bütün seksiyon toplantılarının, saatlerce çalışan *bras nus*ların katılımlarını zorlaştırmak için, akşamları saat ona ertelenmesi emrini verdi. Son sınırlama arzulanan etkiyi yaratmakta başarısız kaldı: bir seksiyon meclisi bir oturumu yasal saatten sonra da devam ettirmek istediğinde, sadece meclisin erte-

lendiğini ilan ediyor ve bir halk derneğinin toplantısı olarak oturumlarına kaldığı yerden devam ediyordu.

Buna ek olarak, Jirondenler, Komisyon'un isyanın baş entrikacıları olarak belirlemiş olduğu kişilerin yakalanması ve hapsedilmesi için talimat verdi; bunlar Varlet ve Hébert'in dahil olduğu toplam dört kişiydi. Komisyon önüne, Hébert, her zamanki sert eleştirisiyle Fransa'ya karşı savaşta Britanya ile, Paris'e karşı ayaklanmada Vendée ile komplo kurmakla suçladığı "cumhuriyet karşıtı komplocu" Jironden'lere karşı *sans-culotte*ları cesaretlendirmiş olduğu *Père Duchesne*'nin son sayısı nedeniyle hesap vermeye çıkarıldı.[5] 25 Mayıs'ta Konvansiyon başkanı (infial içindeki Jironden, Henri Isnard), Konvansiyon'a gelen tehditleri kendisi de bir tehditte bulunarak karşıladı: "Ulusal meclisin başına bir şey gelecek olursa tüm Fransa adına ilan ediyorum ki Paris'te taş taş üstünde kalmaz, insanlar Seine nehrinin iki yakasında Paris diye bir kentin olup olmadığına dair kanıtlar aramaya başlar"[6] Brunswick Dükü'nün daha önceki manifestosuna benzeyen bu utanç verici uyarıyla birlikte Jirondenler, başkenti, açıktan açığa bir iç savaş çıkarmakla tehdit ediyorlardı.

Paris böylesi bir tehditin gerçekliğinden kuşkulanmak için herhangi bir nedene de sahip değildi. Birçok Paris'linin kısmen Jironden'lere atfettiği karşı-devrim bütün illere yayılıyordu. İsyancı komünler yerel Jakoben liderleri alaşağı etti, pek çok durumda kan da döküldü. Otuz iki seksiyonun meşhur bir Jakoben mustahkem mevki oluşturdukları Marseilles'te, ortak ekonomik sıkıntı nedeniyle tüccarlara birlikte hareket eden liman işçileri yerel Jakoben komünü alaşağı etti ve kentin Konvansiyon'a karşı bir "isyan halinde" olduğunu ilan etti. Diğer kentler özellikle Paris'e karşı ayaklanmaya girişti: 21 Mayıs'ta, Jirondenler'in kalesi olan Bordeaux, başkentteki *sans-culotte* yetkililerini alaşağı edeceğini ilan etti, onu iki hafta sonra, düşünce olarak Jirondenler'e yakın olan Caen takip etti, "baskıya direnmek" için bir isyan halinde olduğunu ilan etti.

"Federalist" isyan diye adlandırılacak olan bu isyan, Mayıs'ın son günlerinde, özellikle 1789'dan önce ülkenin ipek üretim merkezi olan Fransa'nın ikinci büyük kenti Lyon'da ciddi boyutlara ulaştı. İpek endüstrisinin zengin müşterilerinin kaybı (bu insanlar, Devrim'in bir sonucu olarak, göç etmişlerdi) ipek işçilerini işsiz bıraktı. Bu yerel Jakobenlerin, lüks bir imalat üretimine da-

---

[5] William Doyle, *The Oxford History of the French Revolution* (Oxford: Clarendon Press, 1989), s. 233.

[6] Guérin, *La Lutte de classes*, c. 1, s. 127, "İngilizce çeviri", s. 90.

yalı bir kent için çözüm konusunda çok az umutları olduğu bir problemdi. 24 Mayıs'ta, ordunun levazım depoları yağmalandı ve mallar kadın kitleler tarafından, onların makul bulduğu fiyatlardan satıldı. Dört gün sonra, Lyon'daki Jakoben komün kaldırıldı.

Ayaklanma haberleri Paris'e ulaştığında, seksiyonlardaki *enragé*lar ve *sans-culotte*lar, başkente karşı ayaklanmaları için eyaletlere emir vermekle suçladıkları Jironden'leri uzaklaştırmak zorunda olduklarına karar verdi. Bir kez daha, radikal *sectionnaire*ler kendilerini huzursuzca Montanyar'lar ile işbirliği içinde buldu. "Montanyar vekiller", diye yazıyordu Jacques Roux 29 Mayıs'ta,

> ülkeyi kurtarmak için size yalvarıyoruz. Eğer böyle yapamazsanız veya yapmak istemezseniz, sizler birer korkak ve hainsiniz. İstiyor da yapamıyorsanız, bunu söyleyin. Bizim görevimiz bunu amaçlıyor. Yüz bin adam sizi savunmak için silahlandı.[7]

Gerçekten Roux'nun tehditkar ricasından önce, 27 Mayıs'ta, bir *bras nus* kalabalığı Konvansiyon'u bastı ve Hébert, Varlet ve diğer tutukluların hemen salıverilmesi ve Onikiler Komisyonu'nun yetkisini aştığı için hemen dağıtılması talebinde –Konvansiyon'un ertesi gün Komisyon'u yeniden oluşturmak için geçici olarak yerine getirdiği bir talep– bulundu. Görüş değiştirmeler, sert hizipçilik, yeni saflaşmalar ve *sans culotte*ların birbiri ardınca gerçekleştirdiği müdahaleler, başkentteki siyasi krizi halkın başrolde olduğu bir *journée*'nin zaferi –ya da yenilgisi– sonucu çözülebilecek bir açmaza sürüklemişti.

31 Mayıs-2 Haziran *Journée*si

Bu önlenemez *journée*ye yol açan fiili adımlar onun hemen öncesindeki olaylar demetinden gelen, çözülmesi en zor olanlar arasındaydı.

28 Mayıs'ta, otuz üç seksiyon adına konuşan Évêché delegeleri, bir isyan planı yönetimi olarak hareket edecek gizli bir Altılar Komitesi'ni güçlendirerek, bir *journée*ye doğru kararlı adımlar atmaya başladı. Morris Slavin'in gözlemlediği gibi,

> ertesi gün [29 Mayıs] [Évêché] meclisi toplandığında görünüşe göre tartışılan iki plan vardı. İlki halka açıktı ve açıkça tartışıldı [ve] bütünüyle ılımlı tondaydı ve isyana hasredilmemişti. İkinci plan, aksine, üstü örtülü biçimde eylemin seyrini

[7] Morris Slavin, *The Making of an Insurrection: Parisian Sections and the Gironde* (Cambridge, Mass., ve Londra: Harvard University Press, 1986), s. 139.

belirlemek üzere bir tür yönetici vekillikle yetkilendirilmiş komisyon üyeleri tarafından formüle edildi. Bu plan bir isyan başlatma anlamına geliyordu.[8]

Ve aslında, 30 Mayıs gecesi boyunca ve 31 Mayıs sabahı erkenden, Évêché meclisi, Paris'in "aristokrat ve baskıcı hizbine", özellikle Jironden'lere[9] karşı bir isyan halinde olduğunu ilan etti. Kendilerinin kalıcı olacağını ilan eden Évêché delegeleri, Altılar Komitesi yerine geçecek bir Dokuzlar Komitesi seçti ve Varlet'yi onun başına geçirdi. Évêché Dokuzlar Komitesi olarak adlandırılan bu yeni komite, otantik "devrimci komite" idi, *journée*ye başlama planlarını yaparken Komün tarafından çağrıda bulunulan ikinci bir komite hemen onun ardından kuruldu ve Komün'ün kendi Genel Meclisi'nden olduğu kadar Paris departmanından gelen temsilcileri de kapsadı.

30-31 Mayıs gecesine epeyce büyük bir karışıklık damgasını vurdu, çünkü Évêché sarayında ayrı odalara yerleşmiş olan iki komisyon birdenbire birbirleriyle zıtlaştı. Birinde (la Grande Salle) *öfkeliler*den nefret eden Mara'nın ve komitenin ilk başkanı olan Varlet'nin birbirine karışan sesleri duyabiliyordu. Dokuzlar Komitesi "komşu bir salonda" oturuyordu, diye anlatıyor Slavin, "kendisinin kalıcı ve isyan halinde olduğunu ilan etmek üzere olan" bir komiteydi bu. Aniden, "bu iki komiteden, Konvansiyon'un kendi yönetici ve idari organlarına karşılık "kendini on departmanda örgütleyen Évêché komitesi" oluşturuldu. Bu departmanlardaki gücü kullanmak Évêché komitesini Fransa'nın gerçek hükümeti yaptı, diyor Slavin. "Birkaç gün içinde, olan tamamen buydu".[10]

Ortaya çıkan soru şuydu: 30-31 Mayıs gecesi boyunca bahsedilen bu "Évêché komitesi" gerçekte neydi? Varlet'nin önderliğindeyken nasıl çalıştı ve sonraki günlerde ya da saatlerde komitenin niteliği nasıl değişti?

Bu sorulara cevap vermenin zorluğu Paris'in her tarafında düzenlenen toplantıların fazlalığından kaynaklanır: diğer örnekler arasında, grupların birbirleriyle birleşmiş oldukları veya eğer gizli değilse, bir hizip olarak bağımsız olarak Évêché sarayında, Hotel de Ville'de, Jakoben'ler ve Kordöliye'ler kulüplerinde yapılan toplantılar. Bu toplantıların çok azı arkalarında kayıt bıraktı ve onlar hakkında bildiğimiz az sayıda şey yalnızca açıkça taraflı ve kendini temize çıkaran mektuplar, broşürler ve özellikle Devrim'den sonra hatıralar şek-

---

[8] *Agy.*, s. 72.
[9] *Agy.*, s. 73.
[10] *Agy.*, s. 74.

linde açığa çıkanlardır. Bu iki komite geniş bir Devrimci Merkez Komite altında birleştikten sonra, eski komitedeki Varlet ve destekçilerinin toplantıya katılmaktan vazgeçtiklerine inanmak için herhangi bir neden de yoktur; aslında, radikal üyelerin birbiriyle yakın ilişkilerini koruduklarını ve, mümkün olduğu noktaya kadar, Devrimci Merkez Komite içinde, muhtemelen Komün Genel Kurulu gibi destek organlarıyla birlikte bir yönetim kurulu olarak çalıştıklarına ilişkin kesin olmayan kanıtlar vardır. Kesin olarak söylenebilecek olan şey, Varlet'nin etrafındaki Évêché militanlarının, ılımlılardan radikal biçimde farklı olan amaçlarını gerçekleştirecek bu ayaklanmayı istedikleridir.

Devrimci Merkez Komite en kısa sürede Jironden liderlerin Konvansiyon'dan çıkarılmasını istedi. *Sans-culotte*lar arasındaki *bras nus*lar spekülasyona ve stokçuluğa bir son vermek ve ekmek ve diğer gıda maddelerini temin edilebilir kılmak istiyorlardı; ve yalnızca temel gıdalar üzerindeki fiyat kontrolünü değil kırsal kesimde şüpheli kişileri ortaya çıkarmayı, kentteki "şüphelilere" karşı önlemler almayı orduyu devlet birimlerini güven vermeyen unsurlardan arındırmayı ve zenginlere ağır bir vergi koymayı talep eden bir "devrimci ordunun" kurulmasını istediler.

Varlet, kendi adına, açıkça daha ileri gitmeyi istedi. Yaklaşmakta olan ayaklanmayı bütün Konvansiyon'u ve hatta Paris Komünü'nü dağıtıp, her iki organ yerine doğrudan bir demokrasi kurma fırsatı olarak gördü. Bu açıdan, Varlet, R.B. Rose'un *sans-culotte*lar hakkındaki incelemesinde seksiyon hareketinin "temel ilkeleri" diye adlandırdığı şeyi yerine getiriyordu:

> Halkın birincil [yüz yüze] meclislerinde egemenliğin devredilemez organı, referandum yoluyla halk meşruiyeti, halkın vekillerini bağlayan talimatlar ve daimi geri çağırma hakkı; gaspçı hükümetleri yerinden etmek ve halk egemenliğinin sürekliliğini etkin şekilde temin etmek için ayaklanma hakkının *in extremis* saklı tutulması: demokrasinin anlamına ilişkin bu sert biçimde uzlaşmaz yorum, 1793 ve 1794'teki en büyük yardımlaşma ve etkili olduğu dönemlerde sans-culotte hareketinin merkezi bir özelliği olarak kaldı.[11]

Jironden'lerden daha az olmayan biçimde Montanyar'ların, Konvansiyondan daha az olmayan biçimde Komün'ün, ağırbaşlı Robespierre'den daha az olmayan biçimde pozör Héberts'in, Vergniaud gibi anarşistlerin amansız hasımlarından daha az olmamak üzere Marat gibi "halkın dostları"nın kararlı bir

---

[11] R.B. Rose, *The Making of the Sans-Culottes: Democratic Ideas and Institutions in Paris, 1789-92* (Manhcester: Manchester University Press, 1983), s. 171-172.

biçimde engellemeye çalıştıkları demokrasinin hayata geçmesiydi bu. Dokuzlar Komitesi ve onun çoğunlukla Jakoben olan muhalifleri arasındaki çatışma, Varlet'nin önerisi üzerine, Paris Komünü ve onun Genel Kurulu'nun kaldırılması ve Belediye Başkanı Pache ve Paris Departmanı'nın yetkisinin askıya alınması için oylama yapılan tarih olan 30-31 Mayıs gecesi bir araya geldi. Évêché "programının başarısızlığı" diye gözlemliyor Rose,

> iki şeyden kaynaklanıyordu: Évêché'nin buyruktularına uyarak dağılmayı reddeden ve Évêché'nin dayattığı şartlarla ayaklanmaya geri dönmeyi reddeden Komün ve belediye idaresinin inatçı direnişi ve Konvansiyon'un dağıtılmasını isteyen halk baskısını bir avuç "halk düşmanı" Jironden'in peşine düşerek daha yönetilebilir bir kanala yönlendirmeyi başaran Montanyar'ların, özellikle Marat'nın ve bazı sıradan Jakobenler'in akıllıca taktikleriydi. Bu esnada Varlet ve destekçileri merkez ayaklanma komitesindeki kontrollerini giderek kaybediyordu.[12]

Dokuzlar Komitesi'nde, Varlet ve *öfkeliler* nasıl daha iyi bir manevra gerçekleştirebilirdi? Bu soru, ayaklanmanın amaçları ile yarattığı sonuçlar arasındaki belirgin farklılık göz önüne alındığında, Devrim'in en kafa karıştırıcı sorularından biriydi.

Yazılı bir kanıt yokluğunda, 30-31 Mayıs gecesi boyunca, Montanyar'ların, Komün'ün ve Paris Departmanı'nın, Dokuzlar Komitesi'nin potansiyel tehlikesinin farkına vardığı ve onu etkisiz hale getirmek için çılgınca bir arayışa giriştiği tahmininde bulunulabiliriz. Haklı olarak kuşku duydukları *öfkeliler*, hükümet kontrolü dışında yaklaşan ayaklanmayı ellerine alıyordu ve Varlet'nin başında olduğu bir komitenin hareket halinde bir silahlı adamlar kalabalığı oluşturabileceği gerçeği bu korkuya yoğun bir aciliyet duygusu kazandırıyordu. Bu açıdan, Komün'ün, özellikle Hébert ve destekçilerinin, komitedeki radikal unsurların etkisini azaltmak ve, zamanla, ortadan kaldırmak için Montanyar'larla açıkça birlikte olduğu konusunda çok az şüphe duyulabilir.

Komite'ye özel bir elçi göndermek için dört bir yanı araştıran Montanyar'lar ve Komün'ün, devrimci seksiyon de-la-Cité'nin –Évêché sarayının fiziksel olarak yerleştiği seksiyon– etkileyici başkanı Claude-Emmanuel Dobsen'de karar kılmış oldukları görünür. Dobsen, *sans-culotte*lar arasında çok tu-

---

[12] R.B. Rose, *The Enragés: Socialists of the French Revolutions?* (Melbourne: Melbourne University Press, 1983), s. 25. Rose, altbaşlığın sonuna, zekice bir yaklaşımla, soru işareti koymuştur. Öfkelilerin herhangi bir anlamda "sosyalist" olduklarına inanmak için çok az neden vardır.

tuluyordu, yalnızca devrimci ateşi nedeniyle değil, Onikiler Komisyonu araştırmaları sırasında seksiyon kayıtlarının Konvansiyon'a teslim edilmesine korkusuzca karşı çıktığı için de. Onun Jirondenler tarafından tutuklanan dört kişiden biri olduğu gerçeği *sans-culotte*lar arasındaki itibarını büyük ölçüde artırmıştı.

Kritik 30-31 Mayıs gecesi bilinmeyen kişiler (onların arasında her yerde ortaya çıkar görünen Marat olabilir miydi?), Dobsen hâlâ hapishanedeyken, Dokuzlar Komitesi'ndeki *öfkeliler*in etkisini yok etmek için –görünüşe göre yapmayı kabul ettiği bir iş– ona ricada bulundu; bu kader gecesinde tutsaklıktan kurtulan Dobsen, Évêché sarayındaki toplantıya gitmek için zaman kaybetmedi, burada dokuz üyelik komite onu karşıladı ve onu onuncu üyesi yaptı.

Tekrar edersek, bunu takip eden olayların sırası ve nedenleri tamamen net değildir. Fakat Varlet'nin bundan sonra komite başkanı olmayı bıraktığını ve Dobsen'in bu önemli göreve onun yerine geçtiğini biliyoruz. Ayrıca ilkin Évêché komitesi olarak bilinen bu yeni Onlar Komitesi'nin eylemlerinin birdenbire ılımlılaştığını da biliyoruz. Bu yeni iktidar konumunda Dobsen, militanları, oldukça radikal hedeflerden komün ile Montanyarlar'ınkiyle daha bağdaşık politikalar izlemeye doğru yönlendirmiş gözükmektedir. Bu değişikliğin –Varlet buna şiddetle karşı çıkmıştır– Komün ve Montanyarlar ile "birlik" ihtiyacının görünüşte "küçük" farlılıkları hesaba katmamak zorunda olduğu konusunda Dobsen'in yakın komite adamları tarafından ikna edilmesiyle başladığı hakkında spekülasyon yapmak kolaydır. O günden bu yana çok fazla radikal harekette olduğu gibi, sözümona daha "etkin" olabilecek "geniş-tabanlı" bir hareket yaratma yolunda kullanılan "birlik" talebi, bir hareketin sol kanadını silahsızlandırmak ve karar anlarında daha az ilkeli, daha güvenli ve toplumsal olarak daha uygun politikalara ikna etmek için kullanılan en yaygın tekniklerden biridir.

En sonunda, muhtemelen Dobsen'in hareketi nedeniyle, Onlar Komitesi yerine, yeni kurulan ve yalnızca Onlar Komitesi'nden değil, ek olarak Komün'den, ılımlı bir seksiyonlar meclisinden ve Jakoben kontrolündeki Paris departmanından gelen on beş üyeli daha geniş bir Merkez Devrim Komitesi geçti.[13] Bu yeni Devrimci Merkez Komite toplam yirmi beş üyeden oluştuğu için *öfkeliler* kendilerini azınlıkta buldu. Devrimci Merkez Komite artık

[13] Bu karmaşık olaylar Morris Slavin'in *French Revolution in Miniature* ve *Making of an Insurruction* adlı eserlerinde ustaca incelenmiştir.

*enragé*leri kenara iterek ayaklanmanın kontrolünü eline almıştı. Ayaklanmayı varolan kurumların sınırları içinde tutmak için, "Jakobenler'in departman yetkilerinin suç ortaklığı ile, "Évêché komitesini" kendi emirleri altına almayı amaçladıkları konusunda hiç kuşku yoktu",[14] diye yazar Slavin.

Bu yeni Komite'nin ilk eylemlerinden biri, 31 Mayıs sabahı saat dokuzda, Dokuzlar Komitesi'ni sembolik biçimde "dağıtan" ve "halk egemenliği" yetkisini kabul eden bir yeminin hemen ardından, onu yeniden eski görevine iade eden Paris Komünü'nü ortadan kaldırma emrini –Dobsen'in varışından önce Varlet'nin imzaladığı bir emir– kadük hale getirmekti. Varlet'nin Komünü ortadan kaldırma amacı şimdi tamamen törensel bir eyleme dönüştürülmüştü ve Dokuzlar Komitesi'nin başlangıçtaki devrimci amaçlarına büyük bir ihanetten çok az farkı olan –R.B. Rose'un yanlış biçimde ortaya koyduğu gibi– komik bir jest haline gelmişti.[15]

Devrimci Merkez Komite ve Évêché Meclisi içindeki radikallerin etkisini hafifletme süreci sabit bir hızla, onların etkisi kısa süre sonra ihmal edilebilir düzeye gelene kadar, devam etti. Bir yurttaş (Daniel Guérin onun Varlet olabileceğini belirtir), Komün Genel Kurulu'nda ileriye çıkıp Paris taburlarını marşlarla Konvansiyon'a yönlendirmeyi önerdiğinde, Kurul'un ihtiyatlı çoğunluğu "böyle bir teklif karşısında kapıldıkları infiali ve dehşeti"[16] ifade ettiler. Belediye Başkanı Pache küstah bir tavırla "Paris halkının, gerçek dostlarını, onları yanlış yönlendiren ve yoldan çıkmış entrikaların içine kavgaya çeken aptallar ve budalalardan ayırt edebileceğini" iddia etti. Genç bir radikal olan Sébastien de Lacroix "çok sert önlemler içeren bir proje" sunmaya çalıştığında Dobsen onu engelledi ve birkaç ay sonra, Lacroix o gece "devrimin gelip dayandığı sınırların ötesine geçtiği" suçlamalarıyla Devrim Mahkemesi önüne çokarıldı. Başka bir yurttaş, Jakobenler'in sonradan yapmak zorunda kaldıkları, Jironden liderlerin yakalanması sorununu ortaya koyduğunda, Jakoben Anaxagoras Chaumette konuyla ilgili tüm tartışmaları durdurmaya çalışırken, diğer bir

---

[14] Slavin, *Making of an Insurruction*, s. 143.

[15] Bkz. R.B. Rose, *Enrages*, s. 25, not 2; bu dipnot Dokuzlar Komitesi'nin başlangıçta Komünü tamamen kaldırma niyetine ilişkin olarak bir dizi tarihçinin ciddiyet bir biçimde ileri sürdüğü görüşü çürütecek orijinal kaynakları alıntılar.

[16] Guérin'in onun Varlet olabileceğine ilişkin görüşü *La Lutte de classes*, c. 1, s. 121 içinde ortaya çıkar. İngilizce çeviride görülmez. Guéri'nin düşüncesi akla çok yatkın görünüyor; toplantının "*öfke*" ve "*dehşet*" sergilemesi, yurttaşlar Varlet gibi önde gelen bir radikalden ziyade sıradan bireyler ise, pek mümkün değildir.

üye onu ortaya süren herhangi birinin sansürlenmesini teklif etti. Devrimci Merkez Komite, Chaumette'nin daha sonradan yazdığı gibi, *sans-culotte*ların "volkanik patlamalarını yatıştırmak" için yapabileceği her şeyi yaptı.[17]

Varlet ve yandaşları, aldatıldıklarını artık açıkça görüyorlardı. Çok daha sonraki, 1794 sonbaharındaki bir broşürde, Varlet o günü şöyle hatırlamaktadır: "İsyancı komite en başından beri gizlice tasarlanmış devrimci bir hükümet nüvesi içeriyordu. Sahte ayaklanmacılar, Brissot yerine Robespierre'i, federalizm yerine devrimci bir diktatörlüğü koyma hatası halkın güvenliği adına ortaya çıktı."[18]

Yine de Paris'teki gerçek güç tüm ılımlılığına rağmen şimdi Devrimci Merkez Komite'nin elindeydi. Komite, kentin kapılarını kapattı ve Jakoben François Hanriot'u Ulusal Muhafız Örgütü'nün kumandanı olarak atadı. 31 Mart bir Cuma günü idi ve bu nedenle birçok fakir *sans-culotte*un bu *journée*ye katılmasını engelleyecek bir işgünü olduğu için, Merkez Komite, çalışan tüm silahlı adamların zenginlere konulacak vergiden gelecek fonlardan günlük kırk sous tutan bir bedelle tazmin edilmeleri kararını aldı. Bu sabahın erken saatlerinde, Varlet uyarı işaretinin atılması emrini verdi (bu eylem yanlış biçimde Marat'ya atfedilir) ve radikal seksiyonlardan gelen binlerce *sans-culotte* Tuileries'e doğru aktı.

Ne ki, sayıları azdı ve *journée* göz korkutucu bir ayaklanmadan ziyade bir gösteriydi. Devrimci Merkez Komite, *journée* öğleden sonra başladığında zaten çalışmakta olan *sans-culotte*lara erişmekte açıkça gevşek davranmıştı. Konvansiyon, ardından, "ayaklanma" devam ederken koğuşturma emri verdi ve hatta bazı Jironden'ler halkın silahsızlandırılmasını ve silahlı güçlerin kontrolünün seksiyonlardan Konvansiyon'a devredilmesini teklif etti.

Montanyar'lar, *sans-culotte*ların desteğini devam ettirmek için, kararsız da olsalar Jironden'lere karşı eylem yapmak zorunda kaldı. Marat, Kamu Selameti Komitesi'nden yirmi iki Jironden'in üç gün içinde tutuklanmasının imkan dahilinde olduğunu rapor etmesini önerdi –onlara yaptığı şiddetli eleştiriler açısından bakıldığında dikkat çekici biçimde evcil olan bir öneri– ve daha sonra aynı gün, Robespierre en sonunda yirmi iki Jironden'nin azledilmesini teklif etti. Birkaç bin kişilik kalabalık o zamana kadar zaten dağılmıştı. Konvansi-

---

[17] Bu paragraftaki bütün alıntılar Guérin, *La Lutte de classes*, c. 1, s. 121-122, İngilizce çeviri s.86-87'den yapılmıştır.

[18] Slavin, *French Revolution*, s.155 içinde alıntılanmıştır.

yon'un tek gerçek tavizi, küçümsenen Onikiler Komisyonu'nun hepten kaldırılması önerisiydi, Montanyar'ların hemen kabul ettikleri bir taviz.

Bu bazı ılımlıların Cuma günkü olayları bir başarı olarak göstermelerine yol açtı. 10 Ağustos *journée*si ile karşılaştırmak pek mümkün olmasa da, bir konuşmacı onu şiddetli "*insurrection brutale*" karşısında şiddetsiz bir "*insurrection morale*" olarak göklere çıkardı. Normalde güvenilmez olan Hébert onu bütün Devrim'in en "güzel" *journée*lerinden biri olarak adlandırdı ve "silahların gücü yerine daima aklın gücüne güvendiklerini"[19] söylediği Paris'li yurttaşları övdü.

Yine de, yirmi iki Jironden delegesi hâlâ Konvansiyon'da yer alıyordu ve onları uzaklaştırmak için hiçbir hareket yapılmamıştı. Jironden'lerin inatçılığı, Montanyar'larınsa kararsızlığı karşısında Varlet'nin etrafındaki Évêché militanları, ayaklanmanın açıkça yanlış yöne götürüldüğünü hissetti ve kararlı eylem taleplerinde diretti. 1 Haziran günü bir Cumartesi idi, *sans-culotte*lar Montanyar'ların bir gün önceki uyuşukluklarından şikayet ederek sokaklara çıktı. Aslında, Robespierre'nin bağlı olduğu Piques seksiyonu, Devrimci Merkez Komite'nin "seksiyonun güvenine mazhar olmadığını ilan eden" bir bildiri yayınladı ve şu uyarıda bulundu:

> Eğer ülke yirmi dört saat içinde kurtarılmazsa seksiyonlar Évêché'de toplanacak ve sınırsız güçlerle yetkilendirilerek kamusal işleri tek başına koruyabilecek kapsamlı önlemlerle görevlendirilmek üzere yeni ve güvenilir komiserler seçmek için davet edilecektir.[20]

Sans-culotte hareketi bir kaynama noktasına ulaşmıştı. Şimdi bir ayaklanma olabileceği tartışılmaz görünüyordu; karara bağlanması gerekli olan tek şey onun amacıydı. Hareket, yirmi iki kişiyi uzaklaştıracak bir güç mü olacaktı, yoksa muhtemelen Varlet'nin gıptayla bakılan seksiyon demokrasisini yerleştirerek Konvansiyon'u tamamen bir kenara mı atacaktı?

Aynı Cumartesi sabahı, Kamu Selameti Komitesi, bir gün önceki olaylardaki paniğini ve bu kez şiddetli olacak başka bir ayaklanmanın çok yakında gerçekleşeceğine ilişkin korkusunu ifade etti. Devrimci Merkez Komite, ardından, "ülkeyi koruma yollarını"[21] düşünmek için Dobsen'i Kamu Selameti Komitesi'ne gönderdi. Orada komite üyeleriyle görüştü ve onlardan muhtemelen

---

[19] Slavin, *French Revolution*, s. 105.

[20] *Agy.*, s. 104.

[21] *Agy.*, s. 146.

talimatlar aldı, Kamu Selameti Komitesi ve genişlemiş haliyle Konvansiyon'un kendisi, onları uzaklaştırmak için başlangıçta önceki Dokuzlar Komitesi'nden oluşturulmuş olan bir komiteyle –Devrimci Merkez Komite – etkin bir işbirliği içine girdi. Bu ayrı akşam, Varlet, Dobsen'i açıkça Komite'nin çalışmasını engellemekle suçladı –ona Belediye Başkanı Pache cevap verdi, "Olacağı buydu... Her seferinde başınıza bir Varlet koydunuz; boynuz kulağı geçecek."[22]

Ertesi gün, bir Pazar günü olan 2 Haziran'da tamamen belirsiz olan bir durum ortaya çıktı. Hanriot, altmış top ve yaklaşık beş-altı yüz seçme askerden oluşan ve tepeden yırmağa silahlı Ulusal Muhafız Örgütü birlikleri ile Tuileries'in etrafının sarılması emrini vermişti. Bir kez daha Varlet uyarı işareti verdirdi ve *sans-culotte*lar çalışmak zorunda olmadıkları için kalabalık bir yurttaş topluluğu –tahminen 75.000-100.000 arası– Ulusal Muhafızlar ile Konvansiyon arasında toplandı. Varolan durumun belirsizliğini tipik biçimde göstererek öyle bir pozisyon almışlardı ki, konumun uygunluğu göz önünde bulundurulduğunda, ya *sans-culotte*lar ile birlikte Konvansiyon'a saldıracaklardı ya da Konvansiyon'u kalabalığın hışmından koruyacaklardı. Durumu daha da karmaşıklaştırmak için, Hanriot, adamlarına yirmi iki kişi uzaklaştırılmadan önce Tuileres'ten ayrılan herhangi bir vekilin yakalanması emrini verdi. Bir *sans-culotte* delegasyonu bunun üzerine Devrimci Merkez Komite'den bir üyenin liderliğinde Jironden'leri yakalama "ve Konvansiyon'un reddettiği kamusal işleri halkın koruması gerektiğine yönelik tehditkâr" talebiyle saraya girdi.[23]

Bunu izleyen kaba bir tartışmada, bazı vekiller sağduyulu biçimde sarayı terk etmeye başladı, ama Ulusal Muhafızlar tarafından kapıların tutulmuş olduğunu gördüler. Bu davranış karşısında büyük bir öfkeye kapılan Konvansiyon, Ulusal Muhafızların geri çekilmesi emrini, Hanriot'nun şu net sözleriyle, verdi: "O s...min Başkana söyleyin, bir saat içinde bana o yirmi iki kişiyi vermezse, onu ve meclisini mahvederim."[24]

Konvansiyon'un inatçılığı karşısında bu fiziksel meydan okumayla karşılaşan vekil Barère, vekillerin binayı şimdi *en masse* terkederek Muhafız Örgütü'nü ve *sans-culotte*ları hiçe saydığını dramatik biçimde göstermelerini önerdi, büyük oranda Barère'ye şu lafları söyleyen Robespierre korkusu nedeniyle:

---

[22] *Agy.*, s. 105.
[23] *Agy.*, s. 111.
[24] *Agy.*, s. 144.

"Ne yapıyorsunuz? Yüzünüze gözünüze bulaştırıyorsunuz".[25] Her halükarda, sağdaki ve merkezdeki –merkezdekiler çoğunluktaydı– vekiller ileriye doğru fırladı ve Tuileries avlusuna doğru giden yolu tuttu. Montanyar'lar yerlerinde kaldı. Fakat arkadaşları olan vekillerle birlikte tehlikeye atılmaya neden cesaret etmedikleri için azar işittikten sonra çoğu kalktı ve diğerlerine katıldı.

Konvansiyon vekilleri sarayın dışına ulaştığında, silahlı *sans-culotte*lar Jironden'lerin yakalanması resmen sağlanana kadar Tuileries'de kalmaları için onlara öfkeyle bağırdı. Hanriot, bir Jakoben taraftarı olan Konvansiyon Başkanı Hérault de Séchelles'ten, "yirmi dört saat içinde yirmi iki üyenin teslim edileceğine dair başının üzerine yemin etmesini" istedi. Hérault de Séchelles bunu reddettiğinde, Hanriot tehditkârca, "Bu durumda, hiçbir şey söylemeyeceğim" diye cevap verdi. Bir el hareketi ile askerlerine emir verdiği duyuldu: "Silah başına! Topçular toplarınıza!".[26] Muhafızlardan bazıları bağırdı: "Kahrolsun sağcılar!' Yaşasın Montanyarlar! Jirondenler Giyotine! Yaşasın Marat!"[27] Can alıcı bir gerçeklik ânına varıldığı görülüyordu: büyük toplar ateş için hazırlanır, süvariler kılıçları çeker ve piyadeler *Conventionnel*lere silahlarını doğrultmuş hazır beklerken.

Durum çok nazikti, şimdi, vekiller ve Muhafızlar arasındaki ufak bir ağız kavgası milislerin olduğu kadar kalabalığın da *Conventionnel*lere ateş etmesine yol açabilecekti. Aslında, eğer tek bir ateş edilmiş olsa bütün silahlar ve ağır toplar Tuileries'in bir defada ortadan kalkmasını sağlayabilecek şekilde patlayacaktı. *Sans-culotte*lar Konvansiyon'u dağıtabilecekler ve Fransa'da muhtemelen bir seksiyon demokrasisi yerleştirmeye çalışacaklardı.[28] Varlet'nin Hanriot'a ateş etmesi için bağırdığı ve kumandanın bunu başaramadığında yanında olduğu rivayet edilir.

Bu noktada, "halkın dostu" Marat ileri çıktı ve Hérault de Séchelles'e şöyle bağırarak krizi yatıştırdı: "Sana ve takipçilerine ödlekler gibi terkettiğiniz yerlerinize dönmeniz çağrısında bulunuyorum".[29] Bu zekice bir oyundu. Vekillere

---

[25] *Agy.*, s. 115.

[26] Guérin, *La Lutte de classes*, c. 1, s. 125, İngilizce çeviri s. 89.

[27] Christopher Hibbert, *The Days of the French Revolution* (New York: William Morrow & Co., 1980), s. 201.

[28] Kayda değerdir ki Slavin benimkine çok yakın sonuçlara varır: "Eğer *Conventionnel*ler arasındaki birkaç tezcanlı kişi ileriye doğru çıkmış ve askerler arasındaki denkleri onlara ateş etmiş olsaydı, bütün Konvansiyon anında katledilirdi", *Making an Insurrection*, s. 115.

[29] Hibbert, *Days of the French Revolution*, s. 201.

başlarında Montanyar'lar olduğu halde, Tuileries'e dönmeleri için ihtiyaç duydukları bahaneyi verdi. Varlet'nin tehlike işaretine karşın Hanriot delegelerin bir tek ateş açılmadan geri çekilmelerine izin verdi. Vekiller her ne kadar aşağılanmış olsalar da karar ânı geçmişti. *Öfkeliler* açısından bakıldığında, Fransa'nın üçüncü devrime en yakın olduğu nokta başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Dağıtılmaktan kurtulmuş olan Konvansiyon vekilleri yerlerinde kalmaya devam etti ve sinirli biçimde Jironden'lerin kaderini tartıştı, sonucu aslında Lyon'daki Jakoben komünün dağıtıldığı haberleri gelir gelmez verilen bir tartışmaydı bu. Marat yirmi bir Jironden vekilinin tutuklanmasını önerdi. Böylesi bir kararı zorlama altında almak istemeyen merkez ve sağcı vekillerin çoğundan gelen dirence karşın, Marat'nın önergesi çoğunluğu alana kadar Montanyar'lar isteklerinde kararlı biçimde bastırdı.

Jironden'leri uzaklaştırmada yapılacak bir hata yalnızca Konvansiyon ve halk arasında yeniden bir çatışma yaratmayacaktı, Mountain farkındaydı ki Marat'nın önergesini desteklemede hata yapılırsa *sans-culotte*lar ile işbirliği imkânını kaybedebilirlerdi. Oylama politik olarak onları tamamen hoşnutsuz da bırakmadı; muhalif liderlerin yakalanması yönünde oy kullanmakla Konvansiyon'da hakim parti olmayı güvence altına aldılar.

Uzaklaştırılan Jironden'lere sıradışı bir hoşgörüyle davranıldı. En fazla, ev hapsine konulup bir jandarma gözetimine verilirlerken, diğerleri kolayca elden kaçırıldı ve bunlar yeni Jakoben cumhuriyeti için kargaşa üretecekleri illere kaçtı. Kalabalığı oylama hakkında bilgilendirmek için dışarıya bir mesajcı gönderildi ve vekillerin binadan ayrılması için yol açıldı. Marat, aslında, ayaklanmayı kurumsal sınırlar içinde bırakacak ve Montanyar'ları süreç içinde politik üstünlükle ödüllendirecek biçimde durumu kurnazca manipüle etmişti. Birkaç hafta sonra Charlotte Corday tarafından suikaste uğraması ona saygı duyan *sans-culotte*ler, özellikle *bras nus*lar –onlara 31 Mart ve 2 Haziran *journée*lerinde ihanet etmişti– için büyük bir kayıp değildi.

Pazar günkü ayaklanma inisiyatifi, *öfkeliler* ve onların *sans-culotte* müttefikleri tarafından alınmıştı. Ve onlar ayaklanmanın taleplerini formüle etmede ve ilerleyen haftalarda Konvansiyon'la devrimci bir çatışmaya doğru ateşlemekte tek başınaydılar. Dahası, Slavin'in ileri sürdüğü gibi, "Ulusal Meclis'in etrafını çeviren silahlı kalabalığın esas parçasını oluşturanlar seksiyonculardı. Onların

ısrarı Konvansiyon'u boyun eğmeye zorladı".[30] Montanyar'lar, telaşla *öfkeliler*in ve *sans-culotte*lerin peşine düştü. Jironden'lere muhalefetten uzak olan Robespierre bu olayların büyük bölümü sırasında ihtiyatlıca sessiz kalırken, Marat potansiyel olarak kararlı bir *sans-culotte* ayaklanmasını yalnızca Jakoben bir *coup d'état*'a dönüştürmüştü. En azından Paris'te, Jironden'ler ya ihraç edildi ya da susturuldu ve 2 Haziran'dan sonra önemli bir grup olmadılar.

Sonraki Olaylar

Montanyar'lar şimdi Konvansiyon'u kontrol ediyor olsalar da, *sans-culotte*ların ve *öfkeliler*in en acil talepleri yerine getirilmemişti. Ekmek hâlâ kıttı ve spekülasyon ve stokçuluk devam ediyordu. Montanyar'lar kendilerini şimdi onları tamamen yabancılaştırmadan *sans-culotte*ların gücünü ezmek gibi nazik bir görevi gerçekleştirmek zorundaydı. Güçleri budansa da seksiyonların desteğine hâlâ ihtiyaçları vardı. Jakoben kontrolündeki Konvansiyon'un ilk görevi "tehlikeli unsurlar" olarak adlandırdığı, seksiyonların uzantısı olan kurumsal bir yer olarak gördükleri Devrimci Merkez Komite'nin sahip olduğu bütün yetkiyi kendi üzerine almaktı. Komite'nin bir fona sahip olmadığı gerçeği Jakobenlere onu dağıtma imkânı sağladı. 2 Haziran *journée*sinden önce, hatırlatılmalıdır ki, Komite, *sans-culotte*lara, kayıp ücretlerini tazmin amacıyla ayaklanmaya katıldıkları her gün (31 Mayıs'tan 2 Haziran'a kadar) için kırk sous ödemeye söz vermişti. Bu sorumluluk şimdi Devrimci Merkez Komite'nin dağıtılması karşılığında –Dobsen ve destekçilerinin çok uygun bulacağı bir talep– tazminat ödenmesini onaylamayı kabul eden Kamu Selameti Komitesi'ne verilmişti. Kısa süre sonra, 8 Haziran'da, Paris Departmanı, Montanyar'lar ile danışıklı dövüş içinde Dobsen ve arkadaşlarının utanç verici dönemini sona erdirmek için, yeni ve tamamen lekesiz bir "Paris Departmanı Kamu Selameti Komitesi" kurdu, bu komite önceki Devrimci Merkez Komite üyelerine arpalıklar verdi. Öfkeliler aleni bir biçimde bu komiteden çıkarıldı.

31 Mart'tan 2 Haziran'a kadar süreni *journée*lerin dikkat çeken şekilde bir sonuca ulaşmayışları hakkında ne söylenebilir? *Öfkeliler*in iyi örgütlenmiş politik bir güç yaratmakta ve tutarlı bir program geliştirmekte başarısız olmaları yalnızca onların felaketine yol açmamıştı; radikal *sans-culotte*ların, özellikle *bras nus*ların devrimi yitirmelerine de mal olmuştu. Jironden'ler en sonunda Kon-

[30] Slavin, *Making an Insurrection*, s. 162.

vansiyon'dan ihraç edilseler de, *journée* onların yerine sadece güçlü Jakoben merkeziyetçilerin hakimiyetinde olan bir hükümeti –daha kararlı ve görünürde şiddet kullanmak için sonsuz bir isteğe sahip olmasıyla öncekinden farklı bir hükümet– koymuştu. Monarşiyi tahtından indiren, cumhuriyeti yaratan ve seksiyonların ve Komün'ün gücünü artıran 10 Ağustos ayaklanmasının tersine 2 Haziran ayaklanması, yalnızca Konvansiyon'daki bir grubun otoritesini diğeriyle –Jironden'ler yerine Montanyar'lar– değiştirdi. Montanyar'lar, Konvansiyon'un kurumsal yapısına hiç el sürmedi. Aslında, onların zihinlerinde varolan hiçbir şey, Varlet ve destekçilerinin oluşturduğu doğrudan demokrasiden daha öteye gidemezdi.

21. BÖLÜM

TERÖR VE THERMİDOR

2 Haziran *journée*sinin sonucu olarak Montanyar'ların kazandığı güç oldukça fazlaydı ve her geçen ay daha da arttı. Şubat ayındaki zorunlu askerlik kararı, Devrim Mahkemesi, ekmek için tavan fiyat konulması ve Güvenlik Komitesi ile birlikte çalışan güçlü bir yönetimin, yani Kamu Selameti Komitesi'nin kurulması ile merkezi hükümet, ayaklanmadan önce bile otoritesini Fransa'da zaten çok genişletmişti. Jakobenler, Konvansiyon'da dominant grup haline geldikten sonra, yönetim geçmişte olduğundan daha fazla merkezileşti ve bununla orantılı olarak otoriterleşti.

Belki de hükümetin karşılaştığı en acil problem, kırsal kesimdeki ayaklanmaya karşı koymaktı. İllerde, Paris halkının yasal, seçilmiş Konvansiyon'u yıldırdığı ve Jironden'leri dışarıya attığı haberleri büyük bir öfke uyandırdı. "Federalist" ayaklanmalar, baharda, zaten Marseilles ve Lyon'daki cumhuriyetçileri yerlerinden etmişti; şimdi ayaklanmalar Haziran ayında Bordeaux'a ve Temmuz ayında Toulon'a sıçradı. Lyon, kendi cumhuriyetçi haleflerini idam ederek bir "beyaz terör" başlatmış olan Kralcıların kontrolüne girmişti. Haziran ortalarına kadar, seksen üç departmandan altmışı Paris'e karşı, değişen ölçülerde açık bir isyan halindeydi ve karşı-devrimci köylülerin, papazların ve soyluların önemli zaferler kazandıkları Vendée'nin yanısıra Lyon, Marseilles ve Toulon civarlarını şiddetli iç savaşlar kasıp kavuruyordu.

1792'den sonra sürekli azalmış olan köylü desteğini kazanma isteğindeki Konvansiyon, 3 Haziran'da *émigré*lerin topraklarına el koydu, onları kırdaki yoksullara oldukça avantajlı ödeme koşullarında satmak için küçük parçalara ayırdı –daha önce ilan edilen, fakat yürürlüğe konulmayan bir politikaydı bu.

17 Temmuz'da senyöral haklardan geriye kalan ne varsa, toprak sahibi beylere herhangi bir tazminat ödemeksizin, nihayet kaldırıldı.

Bundan başka, Konvansiyon, Paris'teki *sans-culotte*lara ve genelde illere yakında bir diktatörlük olmadığı güvencesini vermek için yeni bir cumhuriyetçi anayasa üzerinde çalışmasını hızla tamamladı ve nihai belgeyi 24 Haziran'da kabul etti. Dönem göz önüne alındığında, "93 Anayasası" aslında içerik olarak iyi bir belgeydi. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ni tekrarlayarak, toplumun halkın mutluluğu için kurulduğunu deklare ediyordu ve orijinal Haklar Deklerasyonu'nun kapsamını, ibadet etme ve kazançlı iş hakkını dâhil ederek, genişletiyordu. Devlet, Anayasa'ya göre, iş sahibi olamayanlara iş sağlamak, hatta engelli kişilere kamu yardımı sağlamakla görevliydi. Bütün yurttaşların çocukları için kamusal eğitimin evrenselliğini kabul ediyor ve genel oy hakkına dayalı yıllık ulusal seçimleri koyuyordu. "93 Anayasası" Temmuz'da ulusal bir halk oylamasına götürülünce, seçmenler tarafından büyük bir farkla kabul edildi.

Fakat yürürlüğe konulduğunda Jakoben cumhuriyetin çözülmesi anlamına gelebilecek bu anayasa, Konvansiyon'u açıkça rahatsız etti. Aslında, 1793 ve 1794'ün heyecanlı yıllarında, ulusal seçimlerin mecliste Montanyar'ları çoğunluk yapıp yapmayacağı kuşkuluydu. Bu nedenle, Robespierre ve yandaşı Montanyar'lar, Konvansiyon'da Anayasa'yı onursal bir yere kaldırmakla meşguldu ve değişik krizler ülkeyi kuşatmaya devam ettiği sürece onu ihtiyatlı biçimde yürürlükten kaldırılmış halde tuttular. Anayasa yürürlüğe de girmedi. Anayasa'yı yazanlar sadece çok merkezleşmiş olan devleti ve kendilerini iktidarda tutacak acil kararları korumaya çok hevesliydi. Bu nedenle, Anayasa gittikçe Jakoben yönetime muhalif olan ve Konvansiyon'u bir seksiyon demokrasisi ile değiştirme arayışı içinde olan militan *sans-culotte*lar açısından bir sembolden ileriye pek gidemedi.

Öfkelilere Saldırı

Jironden vekiller uzaklaştırılmış ve Öfkelilerin bazı talepleri Jakobenler tarafından kabul edilmiş olsa da, bu taleplerin çoğu yerine getirilmedi. Konvansiyon stokçuluğa ve spekülasyona karşı hiçbir ek önlem almadı, fiyatların sabit tutulma konusu da Öfkelilerin istediği gibi bütün temel gıda maddelerini kapsamadı. 25 Haziran'da, radikal seksiyonların Konvansiyon için oluşturduğu bir delegasyona önderlik etti, burada stokçulara ve spekülasyonculara karşı

harekete geçme konusunda yaptıkları hatalar nedeniyle bütün vekilleri suçladı, Montanyar'ları şimdi devrilmiş olan Jironden selefleri gibi davranmakla suçlayıp aynı kefeye koydu. Roux'ya göre, Jakobenlerin tümü haindi, çünkü Jironden'lerin aksine, radikal retorik sayesinde *sans-culotte*lardan fırsatçı biçimde yardım talebinde bulunmuş, fakat çok az harekete geçmişlerdi. Roux, üzüntülü biçimde, Konvansiyonun *sans-culotte*ların maddi ihtiyaçlarını görmezden geldiği uyarısını yaparak Montanyarlar'ı sertçe suçladı: "Kariyerinizi kepazelikte sonlandırmayın!"[1] Bu gözdağı, halkın özellikle Paris'in ekonomik zorluklarından kaynaklanan huzursuzluğunun farkında olan Montanyar'ların cesaretini kırdı. Bir kez daha, Paris'in fakir kadınları, sabun üreticilerini yağmalar ve sabunları satarken, diğer *sans-culotte*lar, zorla bakkallara girdi: temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının düşürülmesini talep ediyorlardı.

1793 yazına kadar, yağmalama olarak adlandırılan böylesi kamulaştırıcı *taxations populaire*ler, radikal *sans-culotte*ların politik güçlerini yeniden kazanmakta olduklarına yönelik Konvansiyon korkularını artırdı ve Jakobenler, Roux ve diğer Öfkelileri politik sahneden uzaklaştırmak için ortak çaba harcadı. Robespierre inisiyatifindeki Kamu Selameti Komitesi, Roux'yu kötüleyen ve destekçilerini gözden düşüren kitlesel bir propaganda kampanyası başlattı. Roux, Kordöliyeler Kulübü'nden ve Paris Komünü haber editörlüğünden kovuldu. Marat suikastinden sonra (13 Temmuz) "halkın dostu" lakabını benimseme yoluyla Marat'nın görevlerini üstlenme iddiasında bulunarak (her ne kadar Marat hayattayken Roux'ya hakaret edici biçimde saldırmış olsa da) bu saldırıya oldukça beceriksiz biçimde karşı çıkmaya çalıştı. Theophile Leclerc, daha sonra, aynı adla bir gazete çıkarmaya başladı. Öfkeliler, çoğunlukla, Marat'nın hatırasına başvurarak Paris'in her bölgesine tahıl ambarlarının kurulmasını ve halka buralardan tahıl satın alabilmesi için fonların ayrılmasını talep etti. Bundan başka, bütün temel tüketim maddelerinde fiyat kontrollerinin genişletilmesi konusunda Kamu Selameti Komitesi'ne çağrıda bulundu: bir *maximum général* çağrısıydı bu.

Marat'nın yerine geçmek için için yarışanlar yalnızca öfkeliler değildi. Jakobenler de saygı duyulan "halkın dostu"nun hatırasını, onun adını kaba biçimde takdirle anarak sömürmeye çalıştı. Sokaklara onun adı verildi ve büstü,

---

[1] *"Ne terminez pas votre carrière avec ignominie!"*, Roux'nun saldırgan konuşması için bkz. "Convention nationale, séance du 25 juin (soir)" Jacques Roux, *Scripta et acta: Textes présentés par Walter Markov* (Berlin: Akademie-Verlag, 1969), s. 488-489.

David'in onun ölü bedenini resmettiği tablo ile birlikte Konvansiyon'a yerleştirildi. Marat'nın yoldaşı Simone Évrard, Konvansiyon önünde, Roux'nun Marat'ya karşı "çılgın bir düzensizlik ve anarşi havarisi"[2] olduğu yönünde "büyük bir karalamada" bulunduğunu ileri sürdü, onlara göre bu havarilik Roux'nun kendisine yakıştırılabilirdi.

Jakobenler, *sans-culotte*ları uzaklaştırmadan Öfkelilere karşı etkin bir propaganda kampanyası sürdürmek için onların en azından bazı taleplerini kabul etmek zorunda kaldı, ama bunları sulandırılmış biçimde gerçekleştirdi. İki büyük idari komite, Kamu Selameti Komitesi ve Genel Güvenlik Komitesi, Jakobenlerin normalde bağlı oldukları serbest ticaret ve mülkiyetin kutsallığı öğretisine aykırı gelecek bazı deneysel ekonomik önlemleri yürürlüğe koydu.

Buna karşın, bu iki komite, Fizyokratların *laissez-faire* ekonomisini tamamen terketmeyi veya Öfkeliler'in daha radikal olan bir *maximum général* talebini kabul etmeyi reddetti. Montanyar'lar burada duraksadı: genel fiyat kontrolleri onların serbest ticaret ilkelerini çok göze batan biçimde ihlâl ediyordu. Ekmeğin fiyatı büyük bir anlaşmazlık konusu olmaya devam etti ve kentin huzursuzluğu sürdü. Montanyar'lar, çok korkulan *maximum général*i kabul ettirmektense, herkese açık tahıl ambarlarının kurulması ve halkın buralardan tahıl satın alabilmesi için yüz bin livre tahsis edilmesi gibi daha az nahoş olan bir alternatifi kabul etti. "Bu şekilde, komite, Öfkeliler'in ekonomik taleplerine tamamen boyun eğmeksizin başkentte seksiyonların çıkardığı huzursuzlukların tekrarından kaçınmayı başardı",[3] diyor Albert Goodwin.

Yine de, onlara yönelik artan saldırılara karşın, Öfkeliler, Jacques Roux'nun Konvansiyon'un yiyecek stokçuluğunun ve günlük yaşam için gerekli kalemlerin fiyatlarında spekülasyon yapmanın büyük bir suç olarak kabul edilmesi taleplerinde baskı yapmayı sürdürdü, Konvansiyon, 26 Temmuz'da, en sonunda bunu kabul etmek zorunda kaldı, hatta stokçuluğa karşı önlemlerin yerine getirilmesi için belediye komisyonları kurdu. Çok kötü yazılmış bir kanundu bu: yalnızca kanun maddeleri kötü tanımlanmamıştı, fakat spekülatörleri cezalandırmak için idam cezası hâlâ çok sert bir cezalandırma yöntemi olarak görülüyordu. Bundan başka, kanunun uygulamaya konulması zordu ve mahçup ve ihtilâf içindeki Jakobenlerin aslında büyük ölçüde etkisiz olan bir

---

[2] Louis R. Gottschalk, *Jean Paul Marat: A Study in Radicalism* (Chicago: University of Chicago Press, 1967), s. 188.

[3] Albert Goodwin, *The French Revolution*, (New York: Harper & Row, 1966), s. 143.

yasa ile Öfkeliler'in talebinin içini boşaltmaya çalışmaları yüzünden tutuklanmış olan birçok tüccar en sonunda suçsuz bulundu.

*Sans-culotte*lar, kendi paylarına, kanunun kararlı biçimde uygulanmasını istedi. Jürilerin tamamı, muhtemelen ölüm cezası vermekten sakınmayacak olan *sans-culotte*lerden oluşmalıydı. Tereddütlü olan Jakobenleri katı biçimde yanıtlıyorlardı: "*Sans-culotte*lar erdem olarak zengindirler ve bu nedenle hukuku en iyi şekilde uygulayabilirler".[4]

Konvansiyon'un bir Şüpheliler Kanunu'nu kabul etmesi de Jakobenlerin inanılırlığına herhangi bir katkıda bulunmadı, bu kanun karşı-devrimci olmasından kuşkulanılan bütün kişilerin tutuklanmasını ve Devrim Mahkemesi tarafından yargılanmasını içeriyordu. Buna rağmen, Öfkeliler'in dikkat çektiği üzere, bırakalım Jironden liderlerini, çok nefret edilen Marie Antoinette dahi yargılanmamış ve hapse atılmamıştı. Claire Lacombe'nin, Konvansiyon'da, karşı-devrimcilere gevşek davrandıkları için Montanyar'lara sert şekilde saldırmasından sonra, 12 Ağustos'ta, şimdi Konvansiyon başkanı olan Danton, sonunda bütün şüpheli kişilerin ayrım yapmaksızın tutuklanmasını ve yargılanmasını öngören bir önerge sundu, gözü korkmuş olan Konvansiyon bunu kabul etti. Fakat şüpheli olma tanımı, bir kez daha, bu kanunu da yürürlüğe koymayı zorlaştırarak, rahatsız edici şekilde bulanık kaldı.

Jakobenler, Öfkeli ve *sans-culotte* müttefikleriyle havuç ve sopa oyununu oynarken, Dumouriez'in baharda karşı tarafa geçmesinin ardından, askeri durum ciddi şekilde kötüleşti. Savoy kadar Alsas ve Lorraine de şimdi işgale çok açıktı ve Paris'in Avusturyalıların eline düşme ihtimali bir kez daha beliriverdi. Danton liderliğindeki Kamu Selameti Komitesi, düşmana karşı sonuçsuz bir uzlaşmama politikası gütmekteydi; bu politika, yabancı işgalcilere karşı bir yıl önce Fransa'yı harekete geçiren büyük hatibin Fransa'nın düşmanları ile bir uzlaşma arayışı içinde olduğu kuşkusunu doğurdu. En sonunda Danton görevinden uzaklaştırıldı ve Ağustos ortasında, genç karısı ile Arceis'teki sayfiye evine çekildi, yeri daha acımasız olan Robespierre tarafından dolduruldu. Yeniden kurulan Komite, savaşı şimdi yenilenmiş bir enerji ile sürdürüyordu; süreç içinde gidişatı tersine çevirdi, bu önemli sayıda askerin cepheden Vendée'ye hareketini mümkün kıldı, askerler burada departmanın büyük arazilerini viraneye çevirdi. Cumhuriyetçi taburlar Lyon'a da yürüdü ve en so-

[4] Morris Slavin, *The Making of an Insurrection: Parisian Sections and the Gironde* (Cambridge, Mass., ve Londra: Harvard University Press, 1986), s. 139.

nunda kenti kontrol eden kralcı karşı-devrimcileri görevlerinden azletti. Devrim, bu nedenle, şimdi bütün cephelerde, yabancı işgalcileri ve içteki karşı-devrimcilerin tehlikelerini ortadan kaldırarak askeri başarılar kaydediyordu.

Radikal seksiyonlar, ardından, cumhuriyetin savunulmasında Fransız halkının daimi olarak ve herkesi kapsayacak şekilde askere alınmasını gerektiren bir kanun için imza kampanyası başlattı. 23 Ağustos'ta Konvansiyon bu *sans-culotte* talebini --bu kez bütünüyle– kabul etti ve kitle halinde askere alma yasasını (*levée en masse*) deklare etti, tarihe işgalcilere ve karşı-devrimcilere karşı bir halkın tamamının en devrimci seferberliği olarak geçen bir karardı bu. Konvansiyon, bu yasa ile, herhangi bir maddi kaynağa olduğu kadar, erkek ya da kadın bütün yetişkin nüfusa Devrim'in askeri açıdan savunulması için resmi talepte bulunabiliyordu. Yalnızca bütün yetenekli ve genç erkekler askere alınmadı, herhangi bir işte çalışan herhangi birini cumhuriyet hizmet için çağırabiliyor ve sınırdaki düşmanları ve içerdeki karşı-devrimcileri yenmek için ihtiyaç duyduğu herhangi bir kaynağa el koyabiliyordu. Kentte silah fabrikaları yapmak için fon ayrılmasına onay verildi, evli ve sağlıklı erkeklerden her gün bin tüfek üretmesi beklenirken, kadınlara elbise dikmesi, yaşlı adamlardan cumhuriyet lehine coşkulu konuşmalar yapması ve çocuklarına eski elbise toplaması çağrısında bulunuldu. *Levée*, kuşkusuz, kâğıt üzerinde pratikte muhtemelen yapılabilecek olandan daha kapsamlıydı, fakat faaliyet alanı *sans-culotte*ları tatmin ederken, ordunun askeri ihtiyaçlarını da karşılıyordu. Sonunda, Fransız güçleri 8 Eylül 1793'teki Hondschoote Meydan Savaşı'nda galip geldi, işgalcilerin bir yıl önce Valmy'deki büyük yenilgisini yeniden sahneledi ve cumhuriyetçi morali muazzam ölçüde artırdı.

17 Eylül'de, çok kapsamlı bir Şüpheliler Yasası kabul edildi, bu yasaya göre, tahkikat komiteleri artık "davranışlarıyla, ilişkileriyle, konuşma veya yazılarıyla, kendilerini tiranın, federalizmin ve özgürlüğün düşmanlarının taraftarı olarak gösteren"[5] herhangi birini tutuklayabilirdi. Aslında, kendi seksiyonlarının tahkikat komitesinden "iyi yurttaş sertifikası (*civizme*)" alamayan kişiler dâhil olmak üzere, Devrim'e pasif de olsa karşı görünen, herhangi birini tutuklayabilirdiler. Bu kapsamlı kanun, kısa süre içinde, Jakoben yönetime karşı en ufak şikâyetini ifade etmek isteyen herhangi birini yargılamak için bir manda haline geldi.

---

[5] "The Law of Suspects", 17 Eylül 1793, *Documentary Survey of the French Revolution*, ed. John Hall Steward (New York: Macmillan Co., 1951), s. 478.

Aynı zamanda, sonunda Öfkeliler'i ezmek için, Montanyar'lar, Hébert'çi Komün ile ittifak halinde çabalarını birleştirdi. Sadece Kordöliye'ler, Roux'nun kovulması için Robespierre ve Hébert tarafından ikna edilmedi, iki gün sonra, Komün Genel Kurulu aldığı kararla Roux'nun eylemlerini onaylamadığını güçlü biçimde ifade etti. Ona yapılan saldırılar, Marat ve diğerlerinin ihbarları da dahil şimdi birbirini izledi. Marat'nın 14 Temmuz'da suikaste uğramasının ardından, Roux, "şüphelileri" toplamanın bir parçası olarak geçici olarak tutuklandı; 22 Ağustos'ta, Paris'teki yiyecek kıtlığına ilişkin ajitasyonuna karşı bir uyarı olarak üç günlüğüne yeniden tutuklandı. Eylül'de, yeni bir koğuşturmadan sonra, Roux kendini hapishanede buldu, hapishaneden Jakoben rejime yönelik eleştirilerine devam etti. En sonunda, Gravilliers seksiyonundaki destekçilerinin dahi hapsedildiği açık olunca, salıverilmesi için Robespierre'e alçak gönüllü bir dilekçe yazdı, bir *patriot* olarak iyi niyetlerini bildirdi, fakat başvurusu görmezden gelindi. Terör en tepeye ulaşmaya başladığında, en sonunda devletin tüm kontrolünü eline almış olan Robespierre'ciler, Öfkeli hareketini kesinlikle ezmekte kararlı görünüyordu. 10 Şubat 1794'de, Roux, Devrim Mahkemesi'nde küçük düşürücü bir davaya katılmaktansa Bicêtre hapishanesinde kendini hançerle öldürmeyi başardı.

Diğer tanınmış Öfkeliler, başta Varlet, Lecrerc, Pauline Léon ve Claire Lacombe, Terör'ü güç bela atlattı. 18 Eylül'de, Şüpheliler Yasa'sının kabul edilmesinden yalnızca bir gün sonra, Varlet, seksiyon demokrasisinin bu yeni kısıtlamalarına açıkça muhalefet ettiği için tutuklandı ve Hébert'in radikal seksiyonlara yaranma çabasının bir sonucu olarak salıverilmesinden önce, yaklaşık iki ay boyunca, hapiste kaldı. Lacombe, Genel Güvenlik Komitesi'ni "en iyi vatanseverleri (burada açıkça Roux ve Varlet kastediliyordu) hapse atan kepaze politikası" için alenen suçladığında, o da geçici olarak tutuklandı.

1794'te Terör yoğunlaşır ve nerdeyse bütün Öfkeliler sahneden kaybolurken, Varlet, Robespierre'nin düşüşü ile devrimci politikaya yeniden katıldı, kalbinde yaşattığı seksiyon demokrasisini, böyle davranmanın daha az riskli göründüğü dönemde tekrar canlandırmayı denedi. Fakat zayıflayan Devrim'in yerini sonunda başarılı bir gericilik aldığında ve çabaları ona yalnızca gittikçe uzayan ve eziyet edici bir tutukluluk getirdiğinde, Varlet'nin Devrim umutlarını tümüyle kaybettiği görülür. Her ne kadar umudunu yitirmiş ve beş parasız kalmış da olsa, 1813 kadar politik bir şüpheli olarak kaldı: on dokuzuncu yüzyılda kâhince bir sesten çok, geçmiş çağın bir kalıntısı gibi yaşadı.

Varlet, bu açıdan zamanının önde gelen Öfkeliler'i içinde neredeyse tek başına durur. Jacques Roux'nun toplumsal adalet vizyonu Devrim'in asla çözmediği büyük ekonomik eşitsizlikleri düzeltmek için basit, eşitleyici bir itkinin ötesine nadiren geçti ve, bu açıdan yaşam gereçlerinin bulanık bir "eşitlenmesi" talebinde bulunan kendinden önceki ve sonraki toplumsal çatışmaların radikal ajitatörlerinkinden farklı değildi. Varlet, tersine, Rousseau'nun toplumsal eşitlikçiliği olarak yorumladığı şeyin tedrisatından geçmişti, en aşırı Jakobenlerin biçimsel cumhuriyetçiliğinin bile çok ötesine bakıyordu ve bütün yurttaşların politik ve ekonomik sorunlara doğrudan katılımına dayalı devrimci bir toplumsal demokrasi çağrısında bulunuyordu.

Hébert'çi Ara Dönem

Enragé muhalefetinin altını oyan Jakobenler politik bir vakum yaratmıştı, özellikle Hébert ve çevresinin bu boşluğu doldurmaya hevesli olduğu *bras nus* içinde. Hébert'çilerin seksiyonculara çok özel bir yakınlığı yoktu; esas güçleri Paris Komünü yönetici organlarında, Savaş Bakanlığı'nda ve Jakoben Kulübü ile Kordöliye'ler Kulübü'ndeydi. Aslında, kendisi bile Öfkelilere yönelik yaygaraya katıldı ve onların bastırılmasına yardım etti. Radikalizmi, ifadesini, tutarlı bir amaç için halk desteğini harekete geçirecek ciddi önlemlerden ziyade, gürültücü bir hitabette ve gazetecilikte bulur. Fakat İçişleri Bakanı olmak için 20 Ağustos'ta yapılan seçimde yenildiğinde, seksiyonları desteklemek için çark etmeye başladı –Kordöliye'lerin sol kanadına liderlik yapan Antonio Momoro ve François Vincent gibi ciddi devrimcilerden yardım gördüğü bir çaba.

Bu nedenle, Hébert, artık spekülatörlere, şüphelilere, Jironden'lere ve kraliçeye karşı sert önlemler alan bir yasa çıkarılması gibi birçok Öfkeli talebini benimsedi. Ayrıca *maximum général* için ve Paris'li bir "devrimci ordu" veya milis kurulması için, stokçuları cezalandırmak ve tahıllarına el koymak amacıyla kırsal alana gidilmesi için çağrılarda bulundu. Programına bu Öfkeli amaçlarını dâhil etmesi, kendi çıkardığı gazete *Père* Duchesne'yi, *sans-culotte*lar arasında en çok okunan gazete haline getirdi ve Marat'ın *L'Ami du Peuple*'sinin yerine geçti.

1793 yazında, şiddetli bir kuraklık kırsaldaki un değirmenlerini neredeyse durma noktasına getirdiğinde ve şiddetli bir ekmek kıtlığı başkentte geniş bir hoşnutsuzluk yarattığında, Hébert'çi politikalar ciddi bir sıkıntıyla karşılaştı. Tüm temel yiyeceklerin fiyatı Temmuz ve Ağustos'ta hızla arttı. Eylül'e kadar,

bras nus ve fakir *sans-culotte*ler kitlesel, neredeyse isyana varan gösteriler yaptı, ekmek ve daha yüksek ücret talep etti. Kıtlıklardan belediye kurumlarındaki "ılımlıları" sorumlu tuttular ve taşradan daha fazla tahıl almak için Paris'te bir "devrimci ordu" kurulması talebi üzerinde yoğunlaştılar.

Hôtel de Ville'de 4 Eylül'de göstericilere seslenen Hébert ve Komün'deki destekçileri, onlara ertesi gün Konvansiyon'a yürümeleri çağrısında bulundu, Jakobenler Kulübü'nden Hébert'çi bir delegasyon da iğneleyici biçimde günün terörün günü olduğunu deklare etti. Dahası, Konvansiyon'a, *sans-culotte*un gündemini, özellikle Jironden'lerin yargılanmasını, şüphelilerin hapsedilmesini ve hızla mahkemeye çıkarılmasını, bir *maximum général* kurulmasını kabul etmesi çağrısında bulundu. Ayrıca büyük bir vergi salınmasını talep etti. Konvansiyon başkanı olan Robespierre, delegasyonu şimdi bu taleplerin sulandırılmış versiyonlarını önererek yatıştırmaya çalışsa da, Konvansiyon vekillerinin gözü öyle korkmuştu ki, önerilerin çoğu, sunuldukları haliyle kabul edildi.

Korkuya kapılan Konvansiyon'un, yalnızca bir kaç ay içinde ikinci kez, kalabalığın baskısı altında halkın isteklerine boyun eğmesi sonucu can kaybı olmadı; iki Hebert'çi Kamu Selameti Komitesi'ne seçildi. Paris'li bir "devrimci ordu", organize edilip taşraya gönderildiğinde, Fransa'nın değişik bölgelerinde diğer "devrimci ordular" da su yüzüne çıktı. Bu "ordular", profesyonel askeri güçlerden ziyade militanlardı; en hevesli vatanseverlerden oluşuyordu; onlara kentler için erzak talep etmenin yanı sıra, eylemleri onlara göre Devrim'e düşmanca olan herhangi bir taşralıyı tutuklama yetkisi verilmişti.

Nihayet, Eylül sonunda, *maximum général* yasalaştı. Konvansiyon yiyecek, yakıt, giyim ve hatta şarap ile tütünün içinde olduğu geniş bir temel ihtiyaç maddeleri yelpazesi üzerine fiyat kontrolü getirdi, "kutsal Terörü" rejimin gündemine yerleştirdi.

Seksiyonlara Karşı

Hébert'çiler Öfkeliler'in ortadan kaldırılmasından fayda sağlamaya çalışırken, Jakoben rejim, seksiyon demokrasisine karşı kararlı hareket ederek aynı fırsat avantajını kullandı. 1793 sonbaharında, Kamu Selameti Komitesi ve Genel Güvenlik Komitesi, gönüllü ve seçilmiş seksiyon memurlarını ve komiserlerini ulus-devletin merkezileşmiş organlarına karşı sorumlu ücretli bürokratlara dönüştürdü ve devrimci komite üyelerine günlük üç livre maaş vermeye karar verdi.

Soboul'ün gözlemlediği gibi:

> Devrimci komiserlere ücret ödeme, işi değiştirdi. Şimdiye kadar genel meclislerce seçilmişlerdi ve idari yetkililerden bağımsız olarak hareket eden seksiyon temsilcileri olarak görünüyorlardı. Şimdi, Komün'e karşı sorumlu ve kendilerine ücret ödenen memurlar haline gelmişlerdi; 5 Eylül'de, Konvansiyon'un komiserlere üç livre ödeme yaptığı aynı gün, gerekli olduğunda onları yerlerinden etme veya yeniden yerlerine koyma yetkisi verilmiş olan [Komün] Genel Kurulu'nun bir soruşturmasına itaat etmeleri emredildi.[6]

Gerçekten, seçilmiş memurlar kısa sürede devlet tarafından atanır hale geldi ve bir zamanlar seksiyon komiteleri tarafından kullanılan yetkiler Jakoben cumhuriyetin temsilcilerine devredildi.

Öfkeliler'in durumundaki gibi, Montanyarlar, şimdi seksiyonlarla ilgili olarak havuç ve sopa tekniğini benimsedi. 5 Eylül'de, Danton, seksiyon meclislerine katılan bütün *sans-culotte*ların işlerinden kaybettikleri zamanın tazmin edilmesini önerdi. Tek başına ele alındığında, bu öneri *sans-culotte*ların seksiyon aktivitelerine katılımını artırabilirdi, fakat önerisi çok kısıtlayıcı bir koşul içeriyordu: meclislerin –bunlar şimdiye kadar birbirini izleyen akşamlarda ve hatta günlerde *en permanence* toplanmıştı– haftada iki kezden fazla toplanmasına izin verilmedi; toplantı saatleri akşam beş ile on arasına sıkıştırılmıştı. Bu manevra, aşikâr biçimde, meclislerin etkinliğini azaltmak ve *bras nus*nun kamu işlerine katılımını kösteklemek için tasarlanmıştı.

Aslında, Danton'un önerisi benimsenmeden önce, Konvansiyon'un kırk sou'luk güvencesi yalnızca fakir yurttaşlarla, "özellikle" hayatta kalmak için gündelik çalışmadan başka hiçbir şeye sahip olmayanlarla" sınırlı tutuldu; Konvansiyon zabıtlarının belirttiği gibi: "gündelik ücretleri haricinde herhangi bir gelir kaynağına sahip olmayan her yurttaşa, *ihtiyaç halinde*, bir tazminat hakkı verilir".[7] (vurgulama özgün metindedir.)

Bu tazminat, bunu almaya hak kazananlara, aşikar bir hoşgörüyle veriliyordu. Hatta kırk sou için hangi "yurttaşların gerekli koşullara sahip olduğunu" belirlemek için Konvansiyon, seksiyon komiserleri atadı. İnsanlar tazminat sürecini herşeyden daha fazla utandırıcı kılacak şekilde, fakirliklerini resmen ve açıkça belirten sertifikalar, mektuplar veya kartlar elde etmeye zorlan-

---

[6] Albert Soboul, *The Sans Culottes: The Popular Movement and Revolutionary Government, 1793-1794*; çev. Rémy Inglis Hall (1968; New York: Doubleday & Co., 1972), s. 190.

[7] Agy., s. 172.

dı. Aslında, tazminat almayı hak eden bazı *sans-culotte*lar onu kesinlikle kabul etmedi; küçümsenmeyi, "kırkı sou vatanseverleri", "*quarante sous*" diye bilinen kişiler haline gelmeyi reddediyorlardı.

Sonraki aylarda, ücret ödenmeyen, bu nedenle muhtemelen daha "vatansever" olan yurttaşlar ile seksiyon meclislerine katılmaktan maddi olarak fayda sağlar görünen "*quarante sou*"lar arasında büyük bir gerilim ortaya çıktı. Ödeme yapılanlara ilişkin listeler hazırlandı, yenilendi, azaltıldı ve ayıklandı, ta ki Kamu Selameti Komitesi, kırk-sou'luk yardıma en sonunda kamu etkinliği için mütevazı bir tazminden ziyade bir yardımseverlik biçimi olarak davranmaya başlayana kadar. Hébert'çiler, seksiyon karşıtı kampanyaya yalnızca sınırlı bir direnç sağladı.

Bu nedenle, Danton'un kanunu kabul edildikten sonra, seksiyon meclislerinin yoksul *sans-culotte*lar tarafından dolup taşması nadiren gerçekleşti; aslında, devrimci kararların karmaşası ardında, bu seksiyon militanları, yetkililerin kendi güçlerini sınırlandırmak için yaptıkları toplu çabayı açıkça görebiliyordu. Aktif ve pasif yurttaşlar arasındaki bariyeri ortadan kaldırmakta diğerlerine önderlik eden Théâtre-Français seksiyonu, yaklaşık 850 yurttaşın yoksul olduğu bilinmesine rağmen, sadece seksendört kişiye kırk sou sağladı. Bazı seksiyonlar, kuşkusuz, daha büyük sayıda yurttaşa yardımda bulundu, fakat bu sayı kırk sou'ya hak kazanan alıcıların üçte birini nadiren geçti. Varlet'nin Droits de l'Homme ve Jacques Roux'nun Gravilliersi gibi radikal seksiyonlar, iki toplantı kısıtlamasının ve gerçek vatanseverlere bir aşağılama olarak gördükleri kırk sou'nun kaldırılması için Konvansiyon'a dilekçe verdi, fakat seksiyon demokrasisini zayıflatma amacında olan Jakoben rejim bu aşağılayıcı uygulamanın devamında ısrar etti.

Bundan sonra, *sans-culotte*ların savaşları çoğunlukla savunmacı bir nitelik taşıdı. Güçleri her geçen ay ile birlikte sürekli kayboldu, "devrimci orduların kurulmasına" ve halkın genel olarak silahlandırılmasına karşın. 1793-94 kışı, Devrim'de büyük bir güç olan *sans-culotte*ların gücünün belirgin biçimde azalışına tanıklık etti.

Terör

Bu arada, devletin merkezileştirmesi de artan bir hızla devam etti. Robespierre yönetimi altındaki Kamu Selameti Komitesi, Genel Güvenlik Komitesi'nin insanları toplama ve tutuklama yetkisini bir süre ele geçirmişti. En sonunda, 10

Ekim'de, Kamu Selameti Komitesi, acil durumlara hazırlıklı olmak için hızlı ve etkili işlemek zorunda olan bir hükümete gereksinim olduğu yolundaki mazeretini genişleterek tüm devlet yapısını devraldığını ve yalnızca Konvansiyon'a karşı sorumlu olacağını ilan etti. Aralık ayına gelene kadar, Konvansiyon, hükümetin bütün bakanlıkları üzerinde tam bir kontrol kurdu ve ordunun generallerini (Konvansiyon'un onayına bağlıydı) seçme yetkisini ve dış politikayı yürütme hakkını elde etti.

Belki de en uğursuzca olanı, Komite'nin aynı ay içinde yerel otoriteleri tasfiye etme hakkını kazanmasıydı. Bakanlıklar yetkisini yalnızca idari organlara indirgenirken, yerel bölgeler yalnızca "devrimci" kararların yürütülmesi işiyle sınırlandırıldı. Fransa'daki diğer her komün gibi Paris, şimdi Kamu Selameti Komitesi'ne boyun eğmek, kararlarına itaat etmek ve belediye meseleleri hakkında her on günde bir ona rapor sunmak zorundaydı. Aslında, aralarında Paris'in bulunduğu bölgelerin ve komünlerin önde elen memurları (*procureurs*) yerine, gerçekte Komite görevlileri olan "ulusal temsilciler" geçirildi. Bu nedenle, Fransa kasaba ve kentlerinin 1789'dan bu yana kazanmış olduğu her şey aslında yok olmuştu ve Fransa şimdi monarşi altında olduğu dönemlerdeki herhangi bir yapıdan çok daha fazla merkezileşmiş bir idari sistem tarafından yönetiliyordu.

İronik biçimde, cumhuriyeti çok fazla merkezileştirmiş olan Robespierre, hükümetin meşruiyetini neredeyse bir hata olarak gördü. Devrimi sola doğru iten *journée*lerde aktif bir rol oynamamıştı ve 2 Haziran ayaklanmasından açıkça korkmuş görünüyordu. Dile getirdiği görüşler genelde ılımlı olmuş ve Paris burjuvazisine çok makul gözükmüştü. Bir demagogtan çok bir ideolog gibi görünmesi –aslında, tutumu püritendi ve usta doğramacı Duplay'in evinde mütevazı olmayı öğrenmişti– ona "Satın Alınamaz" lakâbını kazandırmıştı. Robespierre'in manevi coşkunluğu Terör'ün kan emiciliğinin doruğa çıktığı dönemde de yüce kalsa bile, "cumhuriyetçi erdem" ve idealizm ile, derin bir duygu ve yüce bir anlam ile dolmuş olarak asla görünmedi.

Bu bakış, birçok açıdan onun başarısızlığının nedeni olabilir. *Sans-culotte*ların maddi isteklerine neredeyse körlük derecesinde bir küçümsemeyle bakma eğilimliydi, erdemliliği yaşama hakkından üstün görüyordu. Devrim içindeki eşitlikçi akımları da kabul etmedi; aslında, idealist olmasına karşın, eşitliğe ütopik bir insanlık durumundan biraz daha iyi bir şey gibi yaklaşıyordu. Mülk sahibi olmayı asla kötülemedi, buna karşın maddi şeyleri çok fazla ciddiye de almadı. 24 Nisan 1794'te, Konvansiyon önünde mülkiyet üzerine

yaptığı konuşmasında, zenginliği zekice kabul etse de, ona gelenekselci bir hoşgörüyle bakan bir yaklaşım sergiledi. "Altından başka hiçbir şeye değer vermeyen çamur adamlar", diyordu, "kaynağı ne kadar iğrenç olsa da hazinenize dokunmayacağım. Bilmelisiniz ki bu tarımla ilgili kanun" –Fransa'da toprakların herkese eşit ve ortak dağıtılması çağrısında bulunan, zamanında kötü bilinen kanun– "hakkında bu kadar çok konuştuğunuz şey, yalnızca elinde bıçakla aptalları korkutmak için ortaya çıkan hayali bir korkudur"

O halde, aynı zamanda "altınlarını" korumaya yemin ettiği "çamur adamlara" hangi muafiyet önerisinde bulunuyordu? Mesajı temelde ahlâkiydi. "Aşırı zenginlik ve fakirliğin birçok kötülüğün ve birçok suçun kaynağı olduğu konusunda ikna olmamız için bir devrim kesinlikle gerekli değildir", diyordu. "Kendim için baktığımda, devrimin şahsi iyilik için halkın mutluluğundan bile daha az gerekli olduğunu düşünüyorum. Zenginliği yasaklamaktansa fakirliğe saygı göstermek çok daha önemlidir."[8]

Fakat erdem ve fakirliğe övgü dolu olan bu sözler, fakir *sans-culotte*lar ve köylülerin sofrasına ekmek koymuyordu. Birçok *sans-culotte*, her ne kadar güçlü cumhuriyetçi görüşlere bağlı olsa da, hatta ihtiyaçları olduğu halde kırk sou'luk güvenceyi reddetse de, kendilerini ve ailelerini, onları öncekinden de fazla aç bırakacak moral fikirler için kurban etmeye hiç hazırlamamıştı, özellikle ekonomik koşullar neredeyse her gün daha da kötüye giderken. Son âna kadar, Robespierre bu *bras nus*la olan mesafesini korudu, her ne kadar onların hepsi Devrim'in ilk yıllarında ona çok saygı gösterseler de. *Ancien régim*'e ait kostümünü ve giyimini korudu: pudralanmış bir peruk, titizlikle dikilmiş giysi ve dizden külotlu geleneksel pantolon. "Satın Alınamaz"ın uzun pantalon ve *sans-culotte*lerin *bonnet rouge*sini giymiş olduğu herhangi bir resmine sahip değiliz ve onun Devrim'in başlattığı (daha bilinir olan) kişisel alışkanlıkları benimsediğine dair hiçbir kanıt yoktur.

Açlık daha yaygın hale gelirken, Terör, 1793 sonbaharı boyunca ve ertesi yılın kışına dek acımasızca devam etti, Paris'te yaklaşık üç bin kişiyi ve taşrada yaklaşık on dört bin kişiyi giyotine yolladı. Kamu Selameti Komitesi, kralcıların ve "federalistlerin" entrikalarını boşa çıkarmak için bu idamların gerekli olduğunu deklare ederek sürekli onayladı. Bu zamana kadar Robespierre'in

---

[8] Maximilien Robespierre, "Speech on Property in the Natioanl Convention, 24 Nisan 1793", Raymond Postgate, ed., *Revolution from 1789 to 1906* (Londra: Grant Richards, 1920), s. 43-44.

*alter ego*su haline gelmiş, zeki fakat buz gibi ruhsuz bir genç adam olan Louis de Saint-Just, şimdi tüm muhalifleri suçlu görür ve onlara öyle davranırken, diğer bir Jakoben olan Brichet, Şüpheliler Yasası'nın varlıklı olan herkese uygulanmasını istiyordu. Her köyde, diyordu, en zengin çiftçiler belirlenmeli, gözaltına alınmalı ve hemen giyotine gönderilmelidir.

1794 baharına kadar, Terörist hükümet, birbuçuk yüzyıl sonra Stalin rejimi tarafından üretilen terörü birçok açıdan önceleyen çok kapsamlı bir korku atmosferi yaratmıştı. Politik olarak önde gelenleri bir yana bırakalım, sıradan yurttaşlar Jakoben otoritelere karşı kendilerini düşman yapacak herhangi bir kamu meselesi hakkında düşündüğünü söylemekten –hatta onların *civizme*den yoksun oldukları yönünde suçlanmalarına yol açacak bir tarzda davranmaktan dahi– korkuyordu. Herkesin birbirinden olası bir muhbir olarak korktuğu genel bir korku Paris'e sızdı ve başkentin dış bölgelerine doğru azalarak genişledi. Hatta karşı-devrimcilere ve zenginlere karşı terörist önlemlerin samimi bir sözcüsü olmuş olan Jacques Roux gibi *enrage*ler, "kutsal Terörün" üretmiş olduğu korku atmosferi nedeniyle, Robespierre'cilere cephe almıştı. Varlet, Terör'ün kapsamını ve kamusal yaşam üzerindeki felç edici etkisini suçlamakta açık sözlüydü.

Bunun ötesinde, pratikte, fakirler, genç ya da yaşlı kadın ya da erkek, zenginlerden daha az Terör kurbanı değildi. Şüpheliler halkın maneviyatını bozdukları için, "düzgün tanıklık yapmadıkları" için, askerlere ekşi şarap tedarik ettikleri için veya yanlış zamanda öfkelendikleri için bile giyotine gittiler. Bazıları, isimleri gerçek tutuklularınkine benzediği için kâtiplerin hataları nedeniyle idam edildi; bazıları da kişisel husumet nedeniyle komşularının yaptığı ihbarların kurbanı oldu.

Terör, bütün potansiyel karşı-devrimcileri içine alsa da, en çok kurbanını "federalist ayaklanma" olarak adlandırılan yerlerde seçti. Lyon'da, suçlu bulunan üç yüz şüpheli, top atışıyla idam edildi. Binlercesi Nantes'ın aşırı kalabalık hapishanelerde ölürken, iki bin kadar kişi Loire'deki kanallarda boğuldu. Eyalet kentlerinde can veren binlerce kişi, Place de la République ve Paris'in diğer meydanlarında giyotinde can verenlerin sayısını geçmişti. Toplamda, Terör'de idam edilenlerin yalnızca çok küçük bir parçası soylulardan, varlıklılardan veya ruhban sınıfındandı; idam edilenlerin çoğu, önceki Tiers état üyeleri, çoğunlukla spekülatörler, tüccarlar, muhalifler ve çalışan sıradan insanlardı.

Hébert'çilerin Düşüşü

Eylül 1793'de, *sans-culotte*ların savunucuları olarak zafer kazanmış olan Hébert'çiler, Kasım ve Aralık'ta, ekonomik konularda gözdağı vermekten uzaklaşıp Hıristiyanlığın kaldırılması için kampanya başlatan oldukça tehlikesiz ideolojik konular üzerinde durmaya başlamıştı. Kilise'nin Paris'li *sans-culotte*lar arasında popüler olmaması, Kilise aristokrasiyle gizli işbirliği yaptığı için anlaşılabilirdi; fakat Hébert'in Kilise'yi "boş inanç ve riyakârlıkla" suçlaması, sıradan insanların gerçek maddi problemlerini gösterme çabasından çok, dikkati başka bir yöne çekme çabasıydı. Buna uygun olarak, Hébert'çiler, herkesin gözü önünde İsa'lı çarmıhları ve kilise anıtlarını tahrip etmeye başladı, bir akıl kültü geliştirdi ve Meryem büstleri yerine Marat'nın büstlerini yerleştirdi. Aziz isimlerine sahip olan sokaklar tüm kasaba ve köylerin isimleri gibi lâikleştirildi, ve mezarlıkların dışına "ölüm sonsuz bir uykudur" yazan ilanlar asıldı.

Devrim, mevsimleri, meyveleri, çiçekleri gösteren takvimleri modernleştirmeye çalışmıştı ve ondalık sisteme geçişin ardından, haftalar yedi günden on güne çıktı. İronik olarak, Hıristiyansızlaştırma aslında boş günlerin sayısını azalttı, çünkü Şebat günü şimdi her yedi gün yerine, her on günde bire düştü ve dini tatillerin kaldırılması *sans-culotte*ların gerçekleştirmek zorunda oldukları ağır çalışmaya eklendi. Hébert'çilerin, yapabildikleri yerlerde, kiliseleri kapatmaları veya onu aklın tapınaklarına dönüştürmeleri daha az rahatsız edici değildi. Aslında, Hıristiyansızlaştırma kampanyası, 1794 başında ıstırapları çoğunlukla ekonomik olan seksiyonların Hébert'çilere vereceği desteği garantilemekten çok, iflah olmaz Katolik Fransız köylülüğünün onlardan uzaklaşmasını sağlamıştı.

Özellikle kırsal kesimdeki Fransızların çoğunun hâlâ dindar Katolik olduğunu unutmayan Jakobenler, Hébert'çileri başbelası rakipler olarak görerek Hıristiyansızlaştırmayı giderek sert cümlelerle suçladı. Aynı zamanda, Saint-Just, ünlü Ventôse Kanunlarını önerdi; 26 Şubat ve 6 Mart 1794'de yürürlüğe giren kanunlar, gözaltına alınmış ve "Devrim'e karşı suçlu bulunmuş" düşmanların mülklerine el konulması ve bu mülklerin "gerçek vatanseverler" arasında paylaştırılması çağrısında bulunuyordu.

Aslında, ne Saint-Just ne de Robespierre kelimenin gerçek bir anlamında sosyalistti. Temel bir insan hakkı olarak mülkiyete meydan okumaya hazır değildiler; böyle radikal bir açılım yapan görüşler geliştirmemişlerdi. Devrim'in

bazı sosyalist tarihçileri tarafından alkışlanmış olan Ventôse kanunları, Robespierre'ciler açısından pekâlâ Hébert'çileri destekleyen radikal *sans-culotte*ları kendi taraflarına çekmek için yapılmış bir kurnazlık olabilirdi. Bu kanunlar hiçbir şekilde toplumun ekonomik problemlerine kesin çözüm sağlayacak olan şeyi, dükkanların ve toprağın kollektifleştirilmesi yoluyla Fransa'da üretim tarzını önemli ölçüde değiştirmeyi önermiyordu. Daha ziyade, öncelikle bir dereceye kadar eşit olan veya en azından çok fazla fakir olanlara çok büyük bir problem oluşturmayacak olan geçim araçlarının erişime yönelmişti. Ülkenin ekonomik problemlerine yönelik bu ikincil dereceden yaklaşım, Fransız Devrimi'ndeki en radikal öğelerin dahi tipik stratejisiydi ve ülkenin üretim aracını sosyalizasyon temelinde yeniden düzenleyecek anahtar sorunu ortaya koymak için ikinci kuşak gerekiyordu.

*Sans-culotte*ları bir kazanmaya çalışıp bir onları kısıtlayan Robespierre, Hébertçilere saldırı başlattı, onları ateistler diye suçladı ve onların Hıristiyansızlaştırma kampanyasının hem Fransa içinde hem de dışında Devrim'e duyulan nefreti koyultacağı uyarısında bulundu. "Satın Alınamaz", Hébertçi'leri berteraf etmek, Komün yönetimini denetim altına almak ve zararsız hale getirmek için Danton ve destekçileri ile ahlâksız bir birlik oluşturma konusunda da tereddüt etmedi. Bu birlik, şimdi hükümetteki bir hizbin bir diğerine yönelttiği karşı-devrimci komploların alışılmış şiddetli suçlamalarını kullanarak Hıristiyansızlaştırma yanlısı Hébert'çileri hükümete karşı "yabancı bir entrika"nın ajanları olarak Devrim Mahkemesi'ne çıkaracak adımlar attı.

Hébert, Jakoben liderlere karşı pervasız suçlamalarını devam ettirirken bile onların ciddi meydan okuma ihtimali karşısında paniklemiş görünür. Kibirlice Devrim'in "tamamlanması" çağrısında bulundu –bu üçüncü bir devrim çağrısıydı– ve Momoro ve Vincent'in desteği ile 1794 Mart başında kararsızlıkla bir *journée* başlatma girişiminde bulundu. Güçsüz bir çaba olmasına rağmen yanlış şekilde gerçekleştirildi. Kötü plan yapan ve amaçları bulanık olan kışkırtıcılar, çok az desteklerine sahip oldukları *sans-culotte*ların desteğini artıracak seviyeyi belirlemede ciddi çaba sarfetmedi.

Kordöliyeler, girişimi desteklediklerini göstermek için İnsan Hakları Bildirgesi'ni siyah bir kefenle örtse de, daha ılımlı olan üyeleri, kısa sürede Montanyar'lar ile dostça ilişkilere girdiler ve Hébert'çilerin kulüpte sahip oldukları destek her neyse onu yok ettiler. Seksiyonların çoğu ayaklanma çağrısına karşılık vermedi; yalnızca Momoro seksiyonu eylem için bir irade beyanında bulundu.

Kendi retoriği ile ön plana çıkmış olan Hébert, bir çatışma ihtimali gerçeğe dönüşmeden geri çekildi, *journée*yi bir "varsayım"[9] olarak önemsizleştirerek desteğini, beklendiği gibi, tehlikesiz hale getirdi. Daha katı kişilikler haline gelen Momoro ve Vincet onu açıkça küçümsedi. *Journée*nin başlatılabilir hale gelmesinden önce, daha önce yapıldığı gibi, bu girişim Hébert ve destekçilerine karşı harekete geçmek için bahane olarak kullanıldı. 14 Mart 1794'ün erken saatlerinde, Hébert, Momoro ve Vincent tutuklandı, Devrim Mahkemesi önüne düzmece suçlamalarla getirildi ve 24 Martta, kendilerine hakaretler savuran bir kalabalığın önünde giyotine gönderildi.

Önde gelen Hébert'çilerin yenilgisi ile Jakobenler, Hébert'in geride kalan destekçilerinin bulunduğu Komün'ü parçalara ayırdı ve buralara Robespierre'cileri yerleştirdi. Komün'ün şimdi büyük ölçüde etkisizleştirilmesi, seksiyonların içini boşaltmak için Jakobenlerin elini serbest bırakmıştı. Seksiyonun polis memurlarını, sulh yargıçlarını ve onların katiplerini atamakla, genel meclislerden geriye kalan seçme işlevleri daha da törpüledi. Gerçekten "Devrimci ordular" dağıtıldı ve Montanyar standartlarıyla çok istekli olmasından kuşkulanılan herkes, doğrudan hapse atılmasa da görevlerinden uzaklaştırıldı. Sol – veya en azından halk hareketi– ezilmişti ve şimdi Jakobenler arasında yükselmekte olan Robespierre'ciler, devrimci bir grup olarak inanırlılıklarını korumak için Sağ'a yönelmek zorunda kaldılar.

Danton'cuların Düşüşü

Fransız Devrimi şimdi aksi yönde gevşemeye başlamıştı. Hatta Marat'nın hatırasının kutsallığı bile yetkililer tarafından o kadar bozuldu ve ona o kadar kara çalındı ki, bir polis ajanının rapor ettiği gibi, bir yurttaş "Heyhat, kime güveneceğiz artık?",[10] diyerek gelmekte olan tehlikeyi işaret ediyordu.

Jakobenler arasında Sağ'dan söz etmeyi mümkün kılma ölçüsü, Jironden'lerle uzlaşma arayışı içinde olan, Fransa'nın yabancı düşmanları ile barış anlaşması yapan ve Terör'ü sona erdiren Danton'un kişiliğinde cisimleşmişti. 1793 kışının bazı ayları boyunca, Danton on altı yaşındaki yeni eşiyle taşrada yaşamıştı. Jironden'lerin idam edildiğini –onun görüşünce bu bir hataydı– duyduğunda Paris'e geri döndü, kendini Hébert'çiler tarafından başlatılan Hı-

---

[9] Daniel Guérin, *La Lutte de classes sous la Première République*, c. 2 (Paris: Libraire Gallimard, 1946), s. 101.

[10] "Hélas! À qui se fier maintenant?", *agy.*, s. 131.

ristiyanlaştırma kampanyasının ortasında buldu. Dinsel bir terörün failleri olarak Hébert'çileri yakalamak için Robespierre ve komitelerle birleşse de, başkentte aşırı kan dökülmesine karşıydı. Onun politikaları açıkça uzlaşmacı veya "hoşgörülüydü", ona ve destekçilerine karşı Robespierre'ciler tarafından yapılan suçlamalarını alıntılayacak olursak, görüşleri Terör ve savaşı gereksiz gören ılımlı Jakobenler ve *Conventionnel*ler arasında hatırı sayılır sempati kazanmıştı.

Danton'cular ile Terör'ü kesin olarak destekleyen Robespierre'ciler arasında, bazı tarihçilerin onların farklılıklarını yalnızca kişisel çekişmelere indirgemeye eğilimli olmalarına rağmen, bir çarpışma kaçınılmazdı. "Hébert'çilerin ortadan kaldırılmasına karar vermiş olan hükümet, Danton'cuların hayatta kalmasına izin veremezdi; çünkü onların aklanması kendisinin çöküşü anlamına gelebilirdi",[11] diye gözlemliyor Goodwin. Aslında, Sol'un yıkılışı, eğer Jakobenler halkın desteğini kazanacaklar ise, Sağ'ın yıkılışı ile dengelenmek zorundaydı. Robespierre'nin Danton'a karşı geliştirebildiği iddia düşünülmeye değerdi. Danton, yıllar boyunca adı kötüye çıkmış biçimde, Dumouriz'in içinde olduğu Anayasalı Monarşistlerle, kuşkusuz ılımlılarla ve hatta muhtemelen savaşı sona erdirmek için yabancı ajanlarla ortak bir zemin bulmaya çalışmıştı. Jironden'lerle anlaşmaya varmak için çaba sarfetti, ama sadece Konvansiyon'da onlar tarafından kibirli biçimde terslenmek için. Hatta uzlaşmazlıkları daha fazla devam etme konusunda açık hale gelene kadar kraliyet ailesine tavsiyede bulunmuş olduğundan şüphelenildi, bu hiç de temelsiz bir sav değildi. Kaynakları kuşkulu olan toprak sahiplerinin büyük servetlerini şüpheli biçimde elinde tuttu. Cumhuriyetçi sadelik ve erdemi el üstünde tutan bir dönemde girdiği mali maceraları ile zevk ve eğlenceye olan düşkünlüğü, ahlaki ve mali yozluğa bulaştığı yönündeki suçlamalara zemin hazırladı.

Yine de Danton'cular politik olarak hiç de önemsiz bir grup değildi. Hem Danton hem de yakın destekçisi Desmoulins, 1789'dan beri devrimin ön saflarında yer almıştı. Kordöliye'ler mahallesinde seksiyonal demokrasinin yolunu açan kişi herkesten fazla Danton'du; ve onun hitabeti, Eylül 1792'de işgalcilere karşı Fransa'yı bir araya toplamıştı. Danton ve destekçileri, şimdi 1794'te, Konvansiyon içinde yoldan çıkmış görünen Terör'e genel olarak karşı olan halk arasında ortaya çıkan kuşku karşısında ve ülkenin kararlılık umudunun

---

[11] Albert Goodwin, *The French Revolution* (Londra: Hutchinson, 1953; New York: Harper & Row, 1966), s. 156.

temsilcisi olmuşlardı. Robespierre'nin bitmek bilmez "devrimci erdem" nutuklarından usanan Danton, bir defasında, "Sana hakkında konuştuğun bu Erdem'in gerçekte ne olduğunu söyleyeyim. O benim her gece karıma yaptığım şeydir!", diye patladı. Böyle bir konuşma Robespierre'yi kudurttu, şöyle karşılık verdi o da: "Danton, Erdem kelimesiyle bir şakaymış gibi alay ediyor. Bu denli az bir ahlâki kavrayışa sahip olan bir adam nasıl özgürlük şampiyonu olabilir?".[12]

Danton'un Devrim'in mevcut durumuna karşı açık sesli itirazları Robespierre'cileri kaygılandırıyordu. Hâlihazırda hapishanede olan şüphelilerin suçlarını yeniden düşünmek üzere bir Merhamet Komitesi'ni desteklemesi, "kutsal" Terör'ün herhangi bir uzlaşmaya izin vermeyen azledilemez bir "temizlik" harekatı olarak değerlendirilmesine karşı çıkması, bu arada Desmoulins'in Jironden'lerin öldürülmesine karşı aleyhte beyanda bulunması Robespierre'in sert tepkisine yol açtı. "Yurt sevgisi, yurttaşlara sevgi ve merhamet duyulmadığında, varolamaz," diyordu Desmalins, "böyle bir durumda salt kendini yücelten içi boş insanlar varolur."[13] Bu pasajın son satırının Robespierre'nin gizlenmemiş tarifini içermesi "Satın Alınmaz"a karşı açık bir savaş ilanı ile aynı anlama geliyordu. Saint-Just, Danton'a neredeyse vatan haini diyerek benzer şekilde cevap verdi. "Bir insan mahkumlara merhamet gösterdiğinde Cumhuriyet'e karşı cürüm işlemiş olur" diyordu. "O suçludur, çünkü erdem yönünde bir iradeye sahip değildir. O suçludur, çünkü Terör'e karşıdır."[14] Zaman içinde, Robespierre'nin kendisi, Hoşgörür'lerin doğrudan karşı-devrimci oldukları ve "Satın Alınmaz"a hep nahoş gelmiş olan Danton'un, destekçileriyle birlikte ortadan kaldırılmalarının zorunlu olduğu sonucuna vardı.

30 Mart gecesi, Hébert'çilerin dağıtılmasının ardından iki haftadan biraz daha fazla bir süre geçince, Danton'cuların etrafı sarıldı, büyük ölçüde Saint-Just tarafından uydurulan suçlamalarla tutuklandılar. Tutuklanmasının yakın olduğunu öğrenmesi üzerine, Danton'un şöyle dediği rivayet edilir: "Devrim Mahkemesi'ni geçen yıl bu zamanlar ben kurmuştum, bundan ötürü Tanrı'dan ve herkesten af diliyorum." Fakat arkadaşlarının ısrarlarına rağmen

---

[12] Danton ve Robespierre, Christopher Hibbert, *The Days of the French Revolution* (New York: William Morrow & Co., 1980), s. 237.

[13] Desmoulins *agy.*, s. 236.

[14] Saint-Just *agy.*, s. 236.

kaçmak için hiçbir girişimde bulunmadı. "Bir adam ülkesini ayakkabılarının tabanında kendisi ile birlikte taşıyamaz", dediği rivayet edilir.[15]

"Hoşgörür"lerin suçlu bulunulacakları kaçınılmaz görünüyordu; fakat Danton'un kendisine karşı yapılan suçlamalar o kadar sudandı ki, Danton'un hitabeti görünüşe göre önceden belirlenmiş olan bir jüri kararının akışını neredeyse tersine çevirdi. Görgü tanıkları çağırma ve kendi aleyhine olan kanıtı araştırma fırsatını reddederek Mahkeme içindeki ve dışındaki kalabalığı, suçlayıcıları aleyhine elde etmeyi neredeyse başarıyordu. Onun sesinin Sen Nehri kıyılarına kadar duyulabildiği söylenir. "Sizler katilsiniz!" diye haykırıyordu. "Katiller! Onlara bakın! Ölümümüze kadar ensemizden ayrılmadılar! Fakat halk üç ay içinde düşmanlarımı paramparça edecek".[16] Savunması o kadar güçlüydü ki Robespierre'ciler davayı kısa tutmak zorunda kaldılar ve halk tarafından kurtarılmasınlar diye davalılara giyablarında idam cezası verdiler.

Jüri, kararını 5 Nisan 1794'te verdi. Mahkum arabası Danton ve Desmoulins'i –her ikisi de otuz dört yaşındaydı– giyotine götürdü, yolda Robespierre'nin pansiyoner olarak kaldığı Duplay'in evi önünden geçtiler. "Robespierre, arkamızdan geleceksin!", diye bağırdı Danton, bundan sonra olacakları görürcesine. Akşama doğru onlara açıkça saygı duyan bir kalabalığın önünde idam edildiler. Danton'un cellatlarına söylediği son sözleri bu adamın kendisine özgüydü. "Kafamı halka göstermeyi unutma", demişti emir verircesine. "Görmeye değer bir kafadır o."[17]

Bundan sonra, Robespierre'ciler, insanları belirli eylemlerden ziyade potansiyel muhalifler olduklan için –aslında, Robespierre'nin kendisi tarafından geliştirilmiş cumhuriyetçi moral standartlara göre bir hayat yaşamada başarısız oldukları için– idam etmeye başladı. 16 Nisan'da, hükümet, Fransa'da suçlamada bulunulan bütün komplo davalarının sadece Paris'te görüleceği kararını aldı, kısmen taşradaki devrim mahkemelerini kapatmak için, kısmen Paris dışındaki mahkemelerde muhalifler için her ne müsamaha varsa onu azaltmak için. Hapishaneler, taşradan Paris'e getirilen zanlılarla dolup taşıyordu. 10 Haziran'da, Konvansiyon, Devrim Mahkemesi'nin işlemlerini hızlandırmak için kötü şöhretli Prairial Kanunu'nu kabul etti, genellikle suçun çerçevesini belirsiz tutarak karşı-devrimci suçların tanımını genişleten bir kanundu bu. Sorgu-

[15] Danton *agy.*, s. 238-239.

[16] *Agy.*, s. 243.

[17] *Agy.*, s. 248, 244.

dan muaf olan Devrim Mahkemesi insanları mahkemeye çıkarmadan suçluyordu, çünkü onlar, yalnızca "yargıçların vicdanını karıştırıyorlardı"; ve böylelikle sanıklar tüm savunma araçlarından yoksun bırakıldılar ve onlar lehine olan görgü tanıklarını çağırma hakları neredeyse reddedildi. Mahkeme'den artık suçun pozitif kanıtını sağlanması istenmiyordu, "moral ispat" ölüm cezası için kanıt olarak görülüyordu. Aslında, Mahkeme iki karardan birini verebiliyordu: suçlu veya suçsuz; ve suçlu bulunanlar için yalnızca bir tek ceza vardı: hemen idam edilmek. Mahkeme artık bir adalet mahkemesine bile benzemiyordu. Jakoben Couthon'un gözlemlediği gibi bu, "Cumhuriyet'in düşmanlarını cezalandırmaktan çok, onları imha etme sorunuydu".[18] Buna uygun olarak, Haziran'dan itibaren idamların sayısı arttı ve bin beş yüz kişi, sekiz hafta içinde, Temmuz bitmeden idam edildi.

Robespierre'nin Düşüşü

Jakobenler, halk tabanlarını güçlendirmek için şimdi hem kırsal kesimdeki köylülük hem de kentlerdeki *sans-culotte*lar arasında nüfusun fakir tabakaları lehine olan önlemler almaya yöneldi. Kilise toprakları fakir köylülüğün lehine olan anlaşmalarla satıldı. Ve Ventôse Kanunları yürürlükte kaldı, hatta Marat'nın önceki Jakoben hayranları onun portresini çamur içinde sürükler ve başkentin önde gelen yerlerindeki büstlerini sökerken bile. Buna karşın, 5 Temmuz 1794'te Robespierre'ci rejim ücret kontrolleri yaparken *sans-culotte*lara göre Ventôse kanunlarının inanırlığı azaldı, kanunun sahip olduğu halk desteği düşerken varlıklılara karşı tavrında onlara biraz teselli sağladı. Belki de hiçbir *maximum*, zaten berbat durumda olan kazançları üzerine bir tavan fiyat koyulan *bras nus* ve fakir *sans-culotte*lar arasında bundan daha fazla öfke yaratmamıştı. Bu *maximum*a karşı olan haykırışlarını daha sonradan Robespierre'cileri darağacına taşıyacak mahkum arabaları takip etti, onların idam edilişi birbirine çok düşman olan fakir ve zengin bir kalabalığın şiddetli yuhalamaları ve bağırışları eşliğinde gerçekleşti.

Gerçekten, ücret kontrollerinin yerleştirilmesinden sonra üç haftadan daha az sürede, Robespierre ve destekçileri seksiyonlarda neredeyse hiç desteğe sahip olmadıklarını hissettiler. En sonunda gelecek olan rüzgarı önceden hissetmek zor değildi ve Robespierre yarattığı tepkiye karşı duyarsız değildi. Yine

[18] *Agy.*, s. 246.

de otoritesi konusunda kendisine çok fazla güveniyor, bildiğinden şaşmıyordu. Hébert'çilerin hükümete kazandırmış oldukları ateist üne karşı çıkmak için, 8 Haziran'da, oradaki azameti yalnızca kendi kibrine denk düşen bir Tanrı Festivali sahneledi. Birçok *Conventionnele* göre, "Satın Alınamaz", şimdi iktidarın cazibesine tamamen yenik düşmüştü ve bir diktatör olmayı arzu eder gibiydi. Jironden'lerin kovulması ve Danton'cuların idam edilmesi konusunda da onunla uzlaşmadılar. Giyotine göndermek, kurbanlara yapılan suçlamalar için acımasız görünüyordu ve Terör 1794 baharında daha fazla hoşgörülebilir gözükmüyordu.

26 Haziran'da, Konvansiyon'da tuhaf biçimde görünmeyişinin ardından altı hafta sonra, "Satın Alınamaz" meclisin önünde belirdi ve kim olduklarını açıkça belirtmediği karşı-devrimcilere tehditler savuran bir konuşma yaptı. Gittiğinde, kendine olan güvenini yeniden kazanan Konvansiyon artık uysal değildi. Ona anlaşılan giyotine gönderilecek olan "düşmanların" isimlerini vermesi konusunda sert bir bildirimde bulundular, Robespierre bunu yapmayı ısrarla reddetti, yatıştırılması zor olan salonu soğuk bir öfke içinde bıraktı. 26 Temmuz gecesinden ertesi günün sabahına kadar, Jakobenler ve iki büyük komiteden gelen ılımlılar benzer biçimde, herşeyi göze alarak onun görevden alınması için destekçilerini ümitsizce harekete geçirmeye çalıştılar. Sabah olduğunda, Robespierre ve destekçileri şiddetle suçlandı ve "Satın Alınamaz" ona saldıranlara karşılık verme fırsatını dahi reddetti.

İronik olan, belki de, Robespierre'in cumhuriyet yasalarını çiğnemeye hâlâ hazırlıklı olmamasıdır. Konvansiyon onun yakalanmasını ve idam edilmesini oybirliği ile kabul ettikten sonra dahi, seksiyonlara destek çağrısında bulunmakta ağır davrandı. Aslında, kendi çöküşlerine doğru giden kriz dönemlerindeki devrimcilerin çoğu gibi, neredeyse uyurgezer olmuş gibi görünüyordu; yalnızca yakın destekçileri tarafından harekete geçirilebiliyordu. Hâlâ desteğine sahip olduğu Komün tarafından Konvansiyon'dan kurtarılarak Hôtel de Ville'ye götürüldü ve yardımcılarına, *Conventionnele* karşı bir ayaklanma çağrısı için neredeyse kaygısızca izin verdi. Seksiyonların verdiği cevap onlar arasındaki desteğinin neredeyse yok olmuş olduğunu göstermekteydi; Ulusal Muhafız Örgütü'nün kırk sekiz seksiyon taburundan ancak on yedisi Robespierre'cilerin çağrısına yanıt verdi ve hatta ardından bu sayı da azaldı. Gece boyunca, yanıt veren Ulusal Muhafız Örgütü uzaklaştılar. Hatta Roux'nun Gravilliers'i ve Hébert'çi L'Unite gibi Sol'a en fazla bağlı olan seksiyonlar dahi, sabahın erken saatlerinde, neredeyse savunmasız olan Hôtel de Ville'e saldırmak

için Konvansiyon'a katılmaya hevesliydi. 28 Temmuz günü öğleden sonra, "Satın Alınamaz", erkek kardeşi Augustin, Saint-Just, Couthon, Hanriot ve diğer birkaç kişi, büyük bir kalabalığın yuhalamaları ve hakaretleri arasında idam edilmek için giyotine götürüldü. Robespierre'ci rejimin çöküşü, devrimci takvime göre, 10 Thermidor'da gerçekleşti, bundan sonra Robespierre'nin Konvansiyon'daki ılımlı haleflerine "Thermidorcular" –gelecek kuşakların devrimci dağarında olumsuz anlamda kullanılan bir terim– adını veren bir tarih.

Thermidor

Thermidorcu rejim politik olarak ılımlı olsa da, Robespierre'ci rejimin yıkılması Sol'a kendini toparlama olanağı sağladı. *Sans-culotte*ların *journée*si ve devrimci toplulukların komploları tekrar hayat buldu, geçmişte olduğundan daha küçük bir ölçekte olsa da. Kötüleşen ekonomik koşullar, kral yanlısı varlıklı genç Paris'li çetelerin provokasyonları, yönetici Direktuvar (Fransa'da giderek asli hükümet gücü haline gelen bir avuç adam) gücünün artan merkezileşmesi ve kitlelerin 1793'de kazanmış oldukları kazanımların sürekli ortadan kalkması: bütün bunlar, iki *sans-culotte* ayaklanmasında zirvesine ulaşan halk huzursuzluğunu beslemeye hizmet etti. Konvansiyon'un kısa süreliğine kitleler tarafından işgal edildiği birinci *journée*, Soboul'un çok uygun biçimde bir ayaklanmadan ziyade bir gösteri olarak adlandırdığı şeye dönüşerek, Nisan 1795'te fiyaskoyla sonuçlandı. Bu *journée*, yalnızca, bir ay sonra onu takip eden daha önemli olan bir *journée*ye karşı Direktuvar'ı alarma geçirmeye hizmet etti. Radikal seksiyonlar tarafından organize edilen bu ikinci *journée* birincisinin bütün simgelerini taşıyordu, geçmişteki ayaklanmalardan daha iyi organize edilmişti. 21 Mayıs'ta, tehlike işaretleri ve Kilise çanları bütün başkentte çaldı, bunu uyarı topları ve seksiyon taburlarının Konvansiyon üzerine yürümeleri takip etti, birkaç çarpışmadan sonra Konvansiyon silahlı kitleler tarafından ele geçirildi. Fakat iyi bir hitabetten uzak, korkmuş vekiller tarafından verilen tavizler ve eski devrimci demokrasiye, Direktuvar'a ve Thermidor'dan sonraki dönemde hâlâ varolan 1793-94'ün büyük komitelerine dönüş yapmayı talep eden bir kararın kabul edilmesi, milletvekillerine kendilerine sempati duyan askerlerini toplama fırsatı verdi. En sonunda, ayaklanan insanları, silahlarını Direktuvar'ın daha disiplinli ve daha kararlı askeri güçlerine kısa sürede teslim ede-

cekleri kendi bölgelerine geri sürdüler. Sınırlı kargaşalar ve protesto ifadeleri hariç *journée* dönemi sona ermişti.

Mayıs ayaklanmasını bir "beyaz terör" takip etti ve bir araya gelmeyen radikaller şimdi gittikçe gericileşen rejime karşı gizli komplolara geri dönmek zorunda kaldı. Bu her tarafa dağılmış komplolardan en dikkate değer ve destansı olanı Gracchus Babeuf'ün önderliğini yaptığı, 1796'da komünist bir darbe sahneye koymaya çalışan Eşitler Komplosu'ydu. Babeuf'un komünizm vizyonu, gerektiği üzere, Devrim'in ortadan kaldırmadığı büyük ekonomik farklılıkların eşitlenmesi olarak tanımlanmıştı. Babeuf'çü yeni bir toplum ideali, malların dağıtımının oldukça sade maddi koşullar altındaki insanların ihtiyaçlarının tam tatminini garanti altına alacak bir ekonomik düzen içeriyordu. Bu paylaşmacı komünizm, sonradan Auguste Blanqui ve Karl Marks tarafından geliştirilen yeni bir toplum vizyonundan uzak olmayan, millileştirilmiş bir merkezi sistem tarafından idare ediliyordu.

Mayıs 1796'da, uzun bir yargılamanın ardından Babeuf ve onun birkaç destekçisinin idam edilmesi, eğer ölüm cezasından kaçan Babeuf'ün işbirlikçilerinden biri olan Philippe-Michel Buonarroti komploya rehberlik eden olayın ve fikirlerin tam bir öyküsünü yazmamış olsaydı, yalnızca başka bir trajik epizod olarak kalacaktı. On dokuzuncu yüzyılın başında yayınlanan Buonarroti'nin hikayesi, Devrim'den sonra hızla çoğalan ve geçmiş yüzyılın enkazından ortaya çıkan yeni yüzyılın –on dokuzuncu yüzyılın– radikalizmini şekillendiren komplocu hareketler için bir program ve örgütsel bir rehber haline geldi.

Napolyon savaşlarının ve Viyana Kongresi'nde *ancién regime*'in yeniden kurulma girişimlerinin ardından gelen yeni radikal idealler, Jakobenlerin cumhuriyetçi ideallerinin yerini almaya başladı: bir kısmı, anarşizm başlığı altında, Varlet'nin hayali komünler federasyonunu anımsatıyordu; kısmen Babeuf'ten esinlenmiş olan diğerleri, sosyalizm başlığı altında, yeni ve çok iktisadi bir gruba dönmüştü. Ne ki, bu fikirsel çerçeveler, gelecek yüzyıla aittiler ve Jakobenler tarafından ileri sürülen "cumhuriyetçi erdem" mitinden çok daha fazla yaşayacaktı.

YARARLANILAN ESERLER HAKKINDA

Bu kitapta tartışılan devrimler geçerliliklerini bugün hâlâ koruyan sorular ortaya atmışlardır. Bu devrimlerin tarihçeleri, doğrudan demokrasinin değeri, uygulanabilirliği ve sınırları hakkında; mülkiyete sahip olmanın, denetlemenin ve paylaşmanın alternatif yolları hakkında; genişleyen özgürlük ve eşitlik fikirlerinin kurumsallaştırılması hakkında; ve ayaklanan bir halkın genellikle olgunlaşmamış hislerine odaklanmakta liderliğin önemi hakkındadır. Bunlarla ve diğer bağlantılı konularla ilgili çok sayıda kitap vardır. Karl Marks, Mikhael Bakunin ve John Stuart Mill gibi "merkezin solundaki" büyük düşünürlerin yazıları bu konuların yalnızca bir çerçevesini oluştururlar. Okuyucu, büyük devrimler ve onların önemine ilişkin daha tam bir yorumu, devrimci tanıtımcılar ve yazarlar tarafından yazılan çok sayıdaki çağdaş broşürden, afişten ve programdan elde edebilir.

1789-94 Fransız Devrimi ondokuzuncu yüzyılın tamamında ve yirminci yüzyılın ilk yarısında devrimci analizler üzerinde çok etkili oldu. Farklı değerleri olan birçok kitap – bunların yazarları arasında sosyalist olmayanlar da vardır– Fransız Devrimi'nin genel terimleriyle, hatta onun modelleriyle modern devrimleri yorumlamaya girişti. Bunların belki en çok bilineni Crane Brinton'ın *The Anatomy of Revolution* (New York: Random House, 1952) adlı eseridir. Brinton temelde bahsettiğimiz bu yaklaşımı benimsediği için, kitabı yüzyılımızın[1] ilk yarısında devrimci düşüncenin değerli bir rehberi olmuştur. Lyford P. Edwards'ın *The Natural History of Revolutions* (New York: Russell & Russell, 1965) adlı kitabı Brinton'ınkine çok benzer bir modele sahiptir.

Bu yaklaşımın daha geniş ve daha esnek bir türünü Mark N. Hagopion'un *The Phenomenon of Revolution* (New York: Dodd, Mead & Co., 1974) adlı kitabı oluşturur. E.H. Carr'ın *Studies in Revolution* (New York: Universal Library Edition, 1964) adlı eserinin muhtemelen *Studies in Revolutionaries* olarak adlandırılması beklenirdi, çünkü büyük devrimcilerin biyografilerini Brinton'un şemasıyla iyice sağlamlaştırmıştır Carr.. Howard Mumford Jones'un *Revolution and Romanticism* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1974) adlı kitabı on sekizinci yüzyılın büyük devrimlerinde olduğu

[1] 20. yüzyıl (ç.n.).

kadar Romantik hareket içinde de vurgu yapılan bireyciliğin çok canlı bir yorumudur. Lawrence Kaplan ve Carol Kaplan'ın *Revolution: A Comparative Study* (New York: Vintage Books, 1973) isimli kitabı İngiliz Devrimi ile başlayan ve daha yakın dönemdeki, büyük ölçüde milliyetçi olan ayaklanmalara kadar devam eden farklı türden devrimler üzerine yazılmış makalelerin kullanışlı bir derlemesidir. Kaplan'ın ilk makalesi değerlidir. *Revolutions: 1775-1830*, ed. Merryn Williams (Harmondsworth: Penguin Books, 1971) bilgilendirici bir giriş makalesiyle açılır, kitap ardından büyük devrimlerin ve devrimcilerin kendilerine ait belgeleriyle devam eder. *Socialist Thought*, ed. Albert Fried ve Ronald Sanders (New York: Doubleday & Co., 1964) geniş kapsamlı devrimci belgeler ve giriş yazıları içerir. Devrimci çağı özetleyen bu çalışmalar devrimler ve sıradışı devrimcilerin fikirleri hakkında yazılan çok sayıdaki genel kitabın çok küçük bir parçasını oluştururlar.

1. Kısım: Köylü İsyanları

İlk devrimler üzerine yazılan mükemmel –ve kesinlikle en bilgi verici– bir eser Perez Zagorin'in *Rebels and Rulers: 1500-1660* (Cambridge: Cambridge University Press, 1982) adlı kitabıdır. Benim bilgim dahilinde bu dönem üzerine bir benzeri yoktur ve yakın bir çalışmayı en çok hak eden de odur. Norman Cohn'un *The Pursuit of the Millennium* (New York: Oxford University Press, 1970, düzeltilmiş ve genişletilmiş basım) kitabı epey yanlı bir kitaptır fakat İngiliz Devrimi içinde olmak üzere binyılcı hareketlerde "anarşist" öğe olarak adlandırılan şeyi vurgulama konusunda öncüdür. Radikal tarih yazımı bu önemli hareketleri genellikle "prematüre" olarak sunmaktadır –benim bakışıma göre bu durum trajiktir, çünkü bu hareketler Batı tarihinin seyrini değiştirebilecek ezilmiş potansiyelleri oluşturmaktadırlar. Okuyucu, Barbara Tuchman'ın popülerleşen *A Distant Mirror* (New York: Ballantine Books, 1978) adlı eserini küçümsememelidir, İngiliz ve Fransız köylü isyanlarını canlı ve bilgilendirici şekilde anlatır. Jean Froissart'ın *Chronicles*'ı dönemin yönetici sınıfına bakma konusunda özgün temel kaynaklardan biridir. *The Cambridge Modern History*, c. 2 (özellikle "Lord Acton tarafından planlanan" 1904 basımı) ve Anne-Marie Cazahs'ın *1358: La Jacquerie de Paris,: Le destin tragique du "maire" Étienne Marcel* (Paris: Societe de Production Literaire, 1977) adlı eserler çok değerli yorumlardır, Rodney Hilton'ın *Bond Men Made Free: Medieval Peasant Movements and the English Rising of 1381* (New York and London: Methuen, 1977) adlı eserinin gibi. Son yıllarda geç Ortaçağ köylü isyanları üzerine kanıt oluşturabilecek çok fazla malzemeye sahibiz, fakat okuyucu seçkin üç aylık İngiliz dergisi *Past and Present*'ın sayfalarına başvurmayı tercih edebilir.

Reformasyon isyanları üzerine yazılan sayısız kitap arasından Friedrich Engels'in klasik *The Peasant War in Germany* (New York: International Publishers, 1926) isimli eseri, savaşı Alman devrimci geleneğinin içine dahil etmekle birlikte, onu üzerine titrediği proleter hareketlerin altına yerleştirir. George H. Williams'ın çok tatmin edici

bir özet olan *The Radical Reformation* (Philadelphia: Westminister Press, 1962) adlı kitabı değişik radikal papazlar ve hareketler hakkında kayda değer ve bilgilendirici detaylar içerirken, Kenneth Rexroth'un *Communalism* (New York, Seabury Press, 1974) isimli eseri bu detayları haksız yere ihmal eder. Genel literatür içinde en son dönemde yazılan dikkat çekici eserler şunlardır: Peter Blickle, *The Revolution of 1525* (Baltimore and London: John Hopkins University Press, 1985); *The German Peasant War of 1525: New Viewpoint*, ed. Bob Scribner ve Gerhard Benecke (Londra: George Allen & Unwin, 1979); ve *The German Peasant War of 1525*, editör Janos Bak (Londra: Frank Cass, 1976).

2. Kısım: İngiliz Devrimi

İngiliz Devrimi'nin dinsel arka planı üzerine yazılan Michael Walzer'in *The Revolution of the Saints* (New York: Atheneum, 1974), Robert Ashton'un *Reformation and Revolution: 1558-1660* (Londra: Paladin Books, 1985), William Haller'in *Liberty and Revolution in the Puritan Revolution* (New York ve Londra: Columbia University Press, 1955) kitabının ilk bölümleri ve Christopher Hill'in *Society and Puritanism in Pre-Revolution England* (New York: Schocken Books, 1972) isimli eserler çok değerli anlatımlardır. On yedinci yüzyıl başındaki İngiliz düşüncesi Gerald R. Cragg'in *Freedom and Authority* (Philadelphia: Westminister Press, 1975) adlı eserinde incelenir. Lawrence Stone'un *The Crisis of the Arictocracy: 1558-1641* (Londra: Oxford University Press, 1967) adlı kitabı elit tabakaların toplumsal arka planının dengeli bir anlatımıdır.

Devrim'in kendisinin radikal bir bakış açısından en iyi kısa özeti Christopher Hill'in broşür boyutundaki *The English Revolution* (London: Lawrence & Wishart, 1976) adlı eseridir, okuyucuyu Cromwell'in Commonwealth'i oluşturma dönemine kadar götürür. Bir Marksist olan Hill, İngiliz Devrimi'nin "burjuva" bir iş olduğunu söyleyen oldukça basitleştirici bir "tarihsel materyalist" yorumunu yapmaya eğilimlidir. Fakat bu yetenekli tarihçi, buna rağmen, genellikle Püritenlerin "ideolojilerine" ve onların devriminin kültürel niteliklerine sempati duyan bir kavrayış gücü sergiler. Onun *Puritanism and Revolution* (New York: Schocken, 1964) adlı eseri erken dönem modern İngiltere'nin ve devrimci dönemi besleyen fikirlerin enfes bir anlatımıdır, *Intellectual Origins of the English Revolution* (Oxford: Clarendon Press, 1987) adlı eseri gibi. Hill'in *Century of Revolution* (New York: W.W. Norton & Co., 1966) adlı eseri 1603'ten 1714'e kadar olan devrimci dönemin çok daha detaylı bir özetidir. Anılmaya değer *The World Turned Upside Down* (New York: Viking Press, 1972) adlı eseri 1640 ile 1660 arasındaki devrimci İngiltere'de ortaya çıkan özgürlükçü eğilimlerle ilgilenmektedir. Hill ve Dell, *The Good Old Cause: Documents of the English Revolution of 1640-1660* (New York: Augustus M. Kelley Publishers, 1969) başlığı altında özgün belgelerin seçilmiş ve karşılaştırmalı bir okumasıyla şahane bir derleme oluşturmuşlardır.

Lawrence Stone'un *The Causes of the English Revolution, 1529 to 1642* (Londra: Routledge & Kegan Paul, 1972) adlı eseri İngiliz Devrimi ile çok yerinde ve Hill'in temel

eserlerinden daha az şematik biçimde ilgilenir. Tabandan gelen bir bakış açısıyla Devrim üzerine yazılmış birkaç makale *History from Below*, ed. Frederick Krantz (Oxford: Basil Blackwell, 1988) adlı eserde ortaya çıkar. Eduard Bernstein'ın 1895'te yazılan *Cromwell and Communism* (New York: Schocken, 1963) isimli eseri hâlâ önemli bir kazanç elde edilerek okunabilir. (Kitabın Almanca başlığı: *Sozialismus und Demokmtie in der grossen englischen Revolution).* Devrim anları David Underdow'un *Revel, Riot, and Rebellion* (Oxford: Clarendon Press, 1985) adlı eserinde yakalanmıştır.

Leveller'ler birkaç koleksiyondan oluşan sayısız kitapçık, manifesto ve afiş ürettiler. *The Levellers in the English Revolution*, ed. G.E. Aylmer (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1975; Londra: Thames & Hudson, 1975) özgün belgelerin iyi bir seçiminden oluşmuştur, iyi bir giriş yazısına sahip olan A. L. Morion'un *Freedom in Arms* (Londra: Lawrence & Wishart, 1975; New York: International Publishers, 1975) adlı eserinde yapılan seçim gibi. Bununla birlikte en iyi derleme Don M. Wolfe'un, editör, *Leveller Manifestoes of the Puritan Revolution* (orjinal olarak 1944'te basılmıştır, New York: Humanities Press, 1967) adlı eseridir. H. N. Brailsford'un tamamen *Leveller*'ler hakkındaki çalışması *The Levellers and the English Revolution* (Nottingham: Spokesman University Press, 1976) sıradışı bir niteliğe sahiptir, bu hareket ve onun fikirlerinin elimizdeki en iyi anlatımıdır (Brailsford ölümü nedeniyle kitabı bitiremedi fakat eser Christopher Hill tarafından tamamlandı). İngiliz politik düşüncesi bağlamında *Leveller*'ler üzerine G.P. Gooch'un *English Democratic Ideas in the Seventeenth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 1927) adlı eseri sıradışı kalmaktadır.

Kuşkusuz Yeni Model Ordu'nun en detaylı anlatımı C. H. Firth'in *Cromwell's Army* (Londra: Methuen & Co., 1962) adlı eseridir. William Clarke tarafından alınan Putney Müzakereleri'nin kopyası C. H. Firth, ed. *The Clarke Papers* (Londra: Camden Society, 1891-1901) içinde bulunabilir.

A. L. Morton'un *The World of the Ranters* (London: Lawrence & Wishart, 1970) adlı eseri mükemmel ve iyice araştırılmış bir anlatımdır, P.G. Rogers'ın *The Fifth Monarchy Men* (Londra: Oxford University Press, 1973) adlı kitabı onunla eşdeğerdir. Gerrard Winstanley'in genellikle hem acı hem tatlı olan yazıları *The Law of Freedom and Other Writings*, ed. Christopher Hill (Harmondsworth: Penguin Books, 1974) içinde yer alır.

Devrimin önde gelen figürleri üzerine Jasper Ridley'in *The Roundheads* (Londra: Constable & Co., 1976) eserindeki biyografik özetler değerlidir, Christopher Hill'in *God's Englishman: Oliver Cromwell and the English Revolution* (New York: Harper & Row, 1970) eserinde ve onun John Milton'un fikirlerinin ve etkinliklerinin enfes bir anlatımı *Milton and the English Revolution* (Harmondsworth: Penguin Books, 1979 eserinde olduğu gibi. Elit sınıfların Devrim sonrasında güçlerini önemli ölçüde korudukları, Jerome Blum'un *The End of the Old Order in Rural Europe* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1978) eserinde ve Arno Mayer's çok okumaya değer *The Persistence of the Old Regime* (New York: Pantheon, 1981) eserinde keşfedilir. İngiliz Devrimi'nin Amerikan Devrimi üzerindeki izdüşümü en iyi *Three British Revolutions: 1641, 1688, 1776*, ed. J.G.A. Pocock

(Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1980) içinde bir araya getirilen makalelerle anlaşılabilir.

3. Kısım: Amerikan Devrimi

Amerikan Devrimi'nin bir bağımsızlık savaşı mı yoksa uzun süren bir devrim mi olduğu tartışmaya açıktır. Birbiriyle çatışan fikirleri incelemek isteyen okuyucular *The American Revolution: How Revolutionary Was It?*, ed. George Athan Billias (Hinsdale, 111.: Dryden Press, 1970) ve *The Reinterpretation of the American Revolution: 1763-1789*, ed. Jack P. Greene (New York: Harper & Row, 1968) adlı kitapları dikkatle gözden geçirmelidir.

Amerikan Devrimi'nin genel anlatımları arasında Charles ve Mary Beard'in *The Rise of American Civilization* (New York: Macmillan Co., 1949) isimli eserinin Devrim'e ayrılmış bölümleri, kitabın ekonomistik yaklaşımına rağmen hâlâ içgörülü ve çok önemlidirler. Konuyla ilgili doğrudan Marksist çalışmalar içinde Herbert Aptheker'in *The American Revolution, 1763-1783* (New York: International Publishers, 1960) ve Jack Hardy'nin *The First American Revolution* (New York: International Publishers, 1937) eserleri yer alır. Bu kitapların yanlı olması onların Birleşik Devletler'deki sınıf çatışmalarına ilişkin anlatımlarının kayda değer önemini dikkate almamıza engel oluşturmamalıdır. Okuyucu, R. R. Palmer'in muhteşem *The Age of the Democratic Revolution* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1959) adlı eserindeki Amerikan Devrimi bölümünü de hafife almamalıdır.

New England'ın yenilikçi ve yarı demokratik kolonyal kent meclisleri, okumaya değer birkaç anlatımda incelenmektedir. Sumner Chilton Powell'in öncü eseri *Puritan Village* (New York: Doubleday & Co., 1965), New England kentlerinin toplumsal ve politik kökenlerini yerleşimcilerin göç ettikleri İngiliz köylerine kadar takip etmektedir. Massachusetts kent meclisinin kurumsal kökenleri üzerine Edmund S. Morgan'ın *The Puritan Dilemma: The Story of John Winthrop* (Boston: Little, Brown & Co., 1958) adlı eseri açık ve içgörü sahibidir. Kenneth Lockridge'in sıradışı *A New England Town: The First Hundred Years* (New York: W.W. Norton & Co., 1970) adlı eseri bir Massachusetts kenti olan Dedham'ın gelişimini koloni dönemi boyunca takip eder. Michael Zuckerman'ın *The Peaceable Kingdom: New England Towns in the Eighteenth Century* (New York: Random House, 1970) isimli eseri New England kent meclislerindeki konsensus ölçüsüne aşırı vurgu yapar fakat on sekizinci yüzyılda kent meclislerinin sahip olduğu olağanüstü özerkliği canlı biçimde aktarır.

T. H. Breen'in *Puritans and Adventurers: Change and Persistence in Early America* (New York: Oxford University Press, 1980) adlı eserini, koloniler ve Britanya arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların araştırılması açısından, pek salık veremem. David S. Lovejoy'un *The Glorious Revolution in America* (Middleton, Conn.: Wesleyan University Press, 1987) adlı kitabı Britanya ile ilk çatışmaların anlatımı açısından çok kaydadeğer bir okumadır, cumhuriyetçi ideoloji üzerine ilgi çekici birçok malzeme sağlar.

Kolonilerin cumhuriyetçiliğe rehberlik eden ideolojik mayası Ralph Ketchum'ın *From Colony to Country* (New York: Macmillan Publishing Co., 1974) adlı eserinde detaylı biçimde tartışılırken, Bernard Bailyn'in *The Ideological Origins of the American Revolution* (Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1967) isimli kitabı Hakiki Whigler'in Amerikan devrimci düşüncesindeki önemini berrak biçimde yorumlar. Okuyucu, Staughton Lvnd'in *Intellectual Origins of American Radicalism* (New York: Random House, 1969) adlı kitabını da ihmal etmemelidir.

Kolonilerin Britanya ile çatışmaya doğru gitmesi Pauline Maier'in *From Resistance to Revolution* (New York: Random House, 1974) adlı eserinde çok iyi anlatılmıştır. Massachusetts'in Devrim'deki rolü üzerine Robert E. Brown'ın *Middle-Class Democracy and the Revolution in Massachnsetts, 1691-1780* (New York: Harper & Row, 1955) adlı eseri, neo muhafazakâr bir bakış açısına sahip olmasına rağmen bilgilendiricidir. Boston Kent Meclisleri ve Boston Yazışma Komitesi'nin etkinlikleri Richard D. Brown'ın *Revolutionary Politics in Massachusetts: The Boston Committee of Correspondence and the Towns, 1772-74* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1970) ve Dirk Hoerder'in *Crowd Action in Revolutionary Massachusetts: 1765-1780* (New York: Academic Press, 1977) adlı eserlerinde yer almaktadır. New England'daki kırsal devrimci ortam Robert A. Gross'un *The Minutemen and Their World* (New York: Hill & Wang, 1976) isimli eserinde önemli bir duyarlılıkla betimlenmiştir. Orta-Atlantik ve güney kolonileri için Virginia devrimci politikasının özlü bir anlatımı Charles S. Snyder'in *American Revolutionaries in the Making* (New York: Collier Books, 1962) isimli eserinde bulunmaktadır. Elisha P. Douglass'ın *Rebels and Democrats* (New York: Quadrangle/ New York Times Books, 1955) adlı eseri çok tavsiye edilen bir kitaptır, koloni Amerikası'nın bütün bölgelerinde sınıf çatışmalarını iyi bir şekilde anlatır.

Devrim'de birdenbire ortaya çıkan konular, tutkular ve çatışmalar üzerine hiçbir şey, dönemin en büyük polemikçisi ve propagandacısı Tom Paine'in eserleri *Common Sense* ve *The Crisis*'in yerini tutamaz. Carl L. Becker'in Britanya Amerikası'daki radikalleri doğal haklar doktriniyle dolduran çalışması *The Declaration of Independence* (New York: Random House, 1942) içgörü sahibidir. Dönemin çarpıcı belgeleri, bildirgeleri ve polemikleri Samuel Eliot Morison'un *Sources and Documents Illustrating the Amerikan Revolution and the Formation of the Federal Constitution: 1764-1788*, 2. basım (New York: Oxford University Press, 1972) ve *Documentary History of the United States: The American Revolution, 1763-1783*, ed. Richard B. Morris (New York: Harper & Row, 1970) adlı eserlerinde bir araya toplanmıştır.

Devrimci liderler bir yığın biyografi içinde ve yazışmalarından oluşan derlemelerde yaşatılırlar. Sıradışı bir değere sahip olan ikisi Pauline Maier'in, Thomas Young gibi hayran olunası ama az bilinen devrimci figürlerin bazılarının içinde yer aldığı *The Old Revolutionaries* (New York: Random House, 1982) adlı eseri ve A. J. Langguth'un *Patriots: The Men Who Started the American Revolution* (New York: Simon & Schuster, 1988) adlı eseridir. Devrim'in yaşayan niteliklerini üzerinde daha fazla çalışma yapmak

isteyen okuyucu saygın bir üniversite kütüphanesinde kolaylıkla bulunabilecek olan *American Archives*'e ve *William and Mary Quarterly* içinde yer alan makalelere başvurabilir.

Halk hareketini anlamak için Jesse Lemish'in şu makalelerine bakmak zaruridir: "Jack Tar in the Streets: Merchant Seamen in the Politics of Revolutionary America", *William and Mary Quarterly*, 3. dizi, c. 25, no. 3 (July 1968) ve "The American Revolution Seen from the Bottom Up", *Towards a New Past*, ed. Barton Bernstein (New York: Pantheon Books, 1968). Charles G. Steffen'in *The Mechanics of Baltimore* (Urbana ve Chicago: University of Illinois Press, 1984) adlı eseri bir kentin derinlemesine bir anlatımıdır, Ronald Hoffman'ın bir bütün olarak Maryland üzerine olan *A Spirit of Dissension* (Baltimore ve Londra: Johns Hopkins University Press, 1973) adlı eserinde olduğu gibi.

Güvenlik Komiteleri üzerine olan literatür ne yazık ki seyrek ve dağınıktır. Agnes Hunt'un ince *The Provincial Committees of Safety of the American Revolution* adlı eseri komiteler üzerine odaklanır, daha yerel seviye yerine eyalet seviyesini seçmiş olsa da, bu devrimci motorun hâlâ en kapsamlı anlatımıdır. Margaret Burnham Macmillan'ın *The War Governors in the American Revolution* (Gloucenter, Mass.: Peter Smith, 1965) isimli eserinin açılış bölümleri kolonilerin tümündeki Eyalet Komiteleri'nin kurulmasının çok değerli bir tartışmasını da içermektedir. Devrim sırasında Kral yanlılarına sempati duyan literatür bize, ironik şekilde, onlara eziyet eden vatansever komitelerden genellikle çok fazla bahseder. Bu türden en iyi çalışmalar Alexander Clarence Flick'in *Loyalism in New York during the American Revolution* (ilk olarak 1900'lerde yayınlandı, New York: Arno Press ve The New York Times, 1969 tarafından yeniden yayınlandı) ve Claude Halsted Van Tyne'ın *The Loyalists in the American Revolution* (New York: Macmillan, 1902) adlı eserlerdir.

Yerel komiteler için en iyi kaynak devrimci insanların her eyalette hızlı artmasına ilişkin anlatımlardır. Richard Alan Ryerson, Pennsylvania eyaleti için toplumsal kompozisyonu ve Philadelphia'da radikal komitelerin devrimci rolünü detaylarıyla araştıran *The Revolution Is Now Begun: The Radical Committes of Philadelphia, 1765-1776* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press) adlı eserinde bunu gerçekleştirmiştir. Bu eser, J. Paul Selsam'ın *The Pennsylvania Constitution of 1776* (Philadephia: University of Pennsylvania Press, 1942) ve Robert L. Brunhouse'nin *The Counter-Revolution in Pennsylvania* (Harrisburg: Pennsylvania Historical Commission, 1942) adlı kitaplarıyla birlikte iç çatışmaların, şikayetlerin ve bu fırtınalı eyalette yüzeye çıkan komitelerin iyi bir tasvirini sunmaktadır.

Robert J.Taylor'un *Western Massachusetts in the Revolution* (Providence, R.I.: Brown University Press, 1954, eser Kraus Reprint Corp. tarafından 1967'de yeniden basıldı) adlı kitabı Daniel Shays'in ayaklanmasına götüren toplumsal değişimlerin kapsamlı bir arka planını verir. Sonraki olaylar David P. Szatmary'nin *Shays' Rebellion: The Making of an Agrarian Insurrection* (Amherst: University of Massachusetts Press, 1980) adlı eserinde

çok kavrayışlı biçimde, ayaklanmanın önemini tam olarak belirterek ve duygudaşlıkla harmanlanan detaylar verilerek anlatılır.

1787 Anayasası etrafındaki çatışmalar ve sorunlar ve onun 1789 yılında resmileştirilmesi Merrill Jensen'in *The Making of the American Constitution* (New York: Van Norstand Reinhold, 1964) adlı eseri içinde canlı biçimde gösterilir. Konvansiyonu takip eden halk tartışmaları James Madison, Alexander Hamilton ve John Jay'in ünlü *Federalis Paper*'ı içinde incelenir, bu eser çok sayıda basıma sahiptir, en son ve sıradışı şekilde *The Debate on the Constituton*; ed. Bernard Bailyn (New York: Library of American, 1993) içinde yer alır. Anayasa hakkında ayrıca halkın algısını anlamak için Jackson Turner Main'in *The Anti-Federalists: 1781-1788* (New York: W.W. Norton & Co., 1961) adlı eserinin, iyi bir belgesel kaynak olan ve değerli bir girişle Ralph Ketchum (New York: New American Library, 1986) tarafından basıma hazırlanan *The Anti-Federalist Papers and the Constitutional Convention Debates* ile beraber okunması zorunludur. Merrill Jensen'in *The Articles of Confederation* (Madison: University of Wisconsin Press, 1970) adlı eseri aynı yazarın *The New Nation: A History of the United States during the Confederation, 1781-1789* (New York: Alfred A. Knopf, 1950) eseriyle birlikte sıradışı bir çalışma oluşturmaktadır.

4. Kısım: Fransız Devrimi

Fransız Devrim'nin dikkat çekici olaylarını kapsayan bir özeti Albert Goodwin'in kısa *The French Revolution* (New York: Harper & Row, 1966) adlı eserinde verilmektedir, bize bu denli kısa bir çalışmadan beklenemeyeceği kadar değerli malzeme sağlar. J. M. Thompson'un *The French Revolution* (Oxford: Basil Blackwell, 1986) adlı kitabı Devrim için bir diğer iyi giriştir ve özellikle *sans-culotte*'ların halkçı seksiyon meclisleri ve onların doğrudan demokrasisi üzerine sağladığı detaylarla değerlidir. Georges Lefebvre'nin iki ciltlik *The French Revolution* (New York: Columbia University Press, 1962) adlı eseri ise olayların en iddialı anlatımlarından biridir. Epey sürükleyici bir anlatım da William Doyle'nin *The Oxford History of the French Revolution* (Oxford: Clarendon Press, 1989) adlı eseridir.

Devrim'in olaylarını ve önemli *journée*'lerini Jacques Godechot'un *The Taking of the Battle, July 14, 1789* (New York: Charles Scribner & Sons, 1970); Christopher Hibbert'in *The Days of the French Revolution* (New York: William Morrow & Co., 1980); R. R. Palmer'in *Twelve Who Ruled* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1969); ve Stanley Loomin'in *Paris in the Terror* (New York: J.B. Lippincott, 1964) adlı eserlerinde tatminkar biçimde bulabiliriz. Bu çalışmalar Devrim sırasında yaşanan olaylar hakkında ciddi yorumlar da da bulunurlar fakat hepsinden önemlisi Devrim'in değişik zamanlarında okuyucuyu Paris sokaklarına götürmeleridir.

Ayrıcalıklar sistemi, değişik toplumsal ve ekonomik krizler ve *ancien régime*'nin Devrim öncesinde meşruluğunu kaybetmeye başlaması C. B. A. Behren'in *The Ancien*

Régime (Londra: Thames & Hudson, 1967; New York: Harcout Brace Jovanovich, 1967, 1975); Franco Venturi'nin *The End of the Old Regime in Europe* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1989); ve George Rudé'nin *Europe in the Eighteenth Century* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1985) eserlerinde yer almaktadır.

Devrim'in genel toplumsal olaylarının anlatımı Alfred Cobban'ın Devrim sırasında ayrıcalık ve mülkiyet ilişkilerindeki değişimin "revizyonist" bir anlatımı olan tartışmalı *The Social Interpretation of the French Revolution* (Cambridge, Cambridge University Press, 1988) adlı eserinde yer alır, ki tahmin edilemez bir değere ve yorumlayıcı bir öneme sahiptir. Norman Hampson'un *A Social History of the French revolution* (Toronto University of Toronto Press, 1966) ve Lynn Hunt'ın *Politics, Culture, and Class in the French Revolution* (Berkeley: University of California, 1992) adlı eserleri sıradışıdır, Linda Kelly'nin *Women of the French Revolution* (Londra: Hamish Hamilton, 1989) isimli kitabı, özellikle *öfkeliler* üzerine yapılan çalışmalarda militan *sans-culotte* kadınlara büyük ölçüde yer verilmiş olmasına rağmen, Devrim anlatımlarındaki büyük bir boşluğu doldurmaktadır. H. Sewell, Jr.'ın *Work and Revolution in France: The Language of labor from the Old Regime to 1848* (Cambridge: Cambridge University Press, 1980) adlı eseri *sans-culotte* zanaatkârlar hakkında olağanüstü içgörülü ve temel bir tartışma sunmaktadır. Gwyn A. Williams'ın Devrim sırasında Britanya ve Fransa'daki halk hareketlerinin karşılaştırmalı bir çalışması olan *Artisans and Sans-Culottes* (London: Edward Arnold, 1968) adlı eseri ince olmasına karşın, karşılığını gayet iyi veren bir kitaptır.

Yves-Marie Berce'nin *History of Peasant Revolts* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1990) adlı eseri Fransız Devrimi'nden önceki yüzyıllardaki köylü ayaklanmalarının iyi bir analizini verirken, P. M. Jones'in *The Peasantry in the Revolution* (Cambridge University Press, 1988) isimli eseri kırsal bölgelerdeki Devrim'i anlatmaktadır. Jacques Godechot'un *The Counter-Revolution: Doctrine and Action, 1789-1804* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1971) adlı eseri Devrim'in "öbür yüzünü" göstermektedir.

Albert Mathiez'in ilk olarak 1922'de Paris'te yayınlananan *The French Revolution* (New York: Russell & Russell, 1962) adlı eseri Robespierre yanlısıdır ve bu yüzyılda sonradan yazılan daha radikal Devrim tarihçelerinin atasıdır. Fransız Devrimi'nin bir diğer radikal yorumu Daniel Guérin tarafından yazılan Troçkist versiyonudur, tamamen belgelerden oluşan iki ciltlik *La Lutte de classes sous la Première République*'in çok kısaltılmış bir versiyonu İngilizceye *Class Struggle in the First French Republic* (Londra: Pluto Press, 1977) adıyla çevrildi. Devrim'in anarşist bir yorumu için Peter Kropotkin'in *The Great French Revolution* (Montreal: Black Rose Books, 1989) eseri eskimiş gözükmesine rağmen kesinlikle okumaya değerdir.

Sıradışı Marksist bir bilim insanı olan Albert Soboul konu üzerinde kendi gerçek kütüphanesini oluşturmuştur. *Short History of the French Revolution: 1789-1799* (Berkeley: University of California Press, 1977) adlı eseri bir tarih çalışması olmaktan çok, bize beş yorumlayıcı makale kazandırır. Onun devasa *Précis* adlı eseri İngilizce'ye *The French*

Revolution: From the Storming of the Bastille to Napoleon (New York: Random House, 1974) adıyla çevrildi. Fakat Soboul'un en öncü çalışması –bütün politik ölçütlere vurulduğunda usta işi bir çalışma – Paris seksiyon hareketininin anıtsal bir yeniden kuruluşu olan *Les Sans-culottes parisiens en l'An II: Historie politique et sociale des sections de Paris, 2 juin 1793-9 thermidor An II* (La Roche-sur-Yon: Henri Potier, 1958) adlı eserdir. Bu önemli eserin II. Bölümü İngilizceye *The Sans Culottes* adıyla özgün Fransızca girişinin ve sonuç bölümünün Marksist genelleştirilmeleriyle birlikte Rémy Inglis Hall tarafından çevrildi (New York: Doubleday & Co, 1972). Soboul ve Walter Markov 1793-94 yıllarına ait Fransızca orijinaliyle Almanca çevirisinin yan yana olduğu *Die Sansculotten von Paris* (Berlin: Akademie-Verlag, 1957) adıyla kayda değer bir belge kümesi oluşturdular.

Devrimcilerin bireysel açıdan toplumsal arka planları, yaşamları, görüşleri ve etkinlikleri J. M. Thompson'un *Leaders of the French Revolution* (New York: Harper & Row, 1929) ve *Robespierre and the French Revolution* (New York: Collier Books, 1962) gibi biyografik incelemelerde kabaca tasvir edildiler. Thompson'un *Robespierre* (Oxford: Basil Blackwell, 1988) biyografisi güzeldir. Norman Hampson da bir dizi iyi biyografi yazmıştır, özellikle *Danton* (1978), *The Life and Opinions of Maximilian Robespierre* (1988) ve *Saint-Just* (1991), bunların hepsi Basil Blackwell tarafından yayınlamıştır. Marat'nın mütevazı bir biyografisi Louis Gottschalk'ın *Jean Paul Marat: A Study in Radicalism* (Chicago ve Londra: University of Chicago Press, 1967) adlı eseri içinde yer alır. İngilizce'de son yıllarda Devrim üzerine çarpıcı bir monografi yazımı ortaya çıkmıştır. Özel bir dikkat R. B. Rose'un *The Enragés: Socialists of the French Revolution?* (Melborne: Melborne University Press, 1965) adlı eserinin yanı sıra onun *The Making of the Sans-Culottes* (Mancester: Mancester University Press, 1983) adlı eserine verilmelidir. Morris Slavin'in *The French Revolution in Miniature* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1984) isimli eseri tüm Devrim süresince Jean Varlet'nin sekreter olarak hizmet ettiği Droits-de-l'Homme seksiyonu etkinliklerinin yeniden kurgulanması konusunda dikkat çekicidir. Slavin'in *The Making a Insurrection: Parisian Sections and the Gironde* (Cambridge, Mass., ve Londra: Harvard University Press, 1986) adlı eseri *sans-culotte*'lerin yanda kalan 2 Haziran 1793 ayaklanmasını detaylarıyla araştırır. Richard Cobb'un *The People Armies* (New Haven ve Londra: Yale University Press, 1987) adlı kitabı kırsal kesimde kendi muhalifleriyle uğraşmış olan Halk Güvenlik Komiteleri'nin devrimci milislerinin son derece dikkat çekici ve detaylı bir araştırmasıdır; Cobb'un *The Police and the People: French Popular Protest, 1789-1820* (Oxford: Clarendon Press, 1970) adlı eseri de ayrıca değerlidir. Marc Bouloiseau'nun *The Jacobin Republic: 1792-1794* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983) adlı eseri Jakobenler, Jironden'ler ve halk hareketi arasındaki etkileşimin güncel bir anlatımıdır.

François Furet'nın *Interpreting the French Revolution*, çev. Elborg Forster (Cambridge University Press, 1981) isimli eserinde yer alan "The French Revolution is Over" makalesinin son değişiklikleri François Furet tarafından geliştirilmiştir. Alfred Cobban, *Aspects of the French Revolution* (Londra: Granada Publishing, 1971) adlı eserinin ikinci

bölümünde Devrim'in son yorumlarının ayrıntılara inmeyen bir incelemesini yaparken, değişik bakış açılarından okumaların bir koleksiyonu *New York Perspektives on the French Revolution*, ed. Jeffery Kaplan (New York: John Wiley & Sons, 1965) içinde verilmektedir.

Thermidor ve Napolyon'un ortaya çıkış dönemi arasındaki olaylar Albert Mathiez'in *After Robespierre: The Thermidorian Reaction* (New York: Grosset & Dunlop, 1965) adlı eserinde serimlenir kitap, *sans-culotte*'ların 1795 Prairal Ayaklanması'ndaki son yükselişlerinin iyi bir anlatımını verir. George Lefebvre'nin *The Thermidorians* (New York: Random House, 1966) adlı eseri Mathiez'inkinden çok daha kısa bir anlatımdır. Babeuf'ün komplosu üzerine, David Thompson'un *The Babeuf Plot: The Making of a Republican Legend* (Londra: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., 1947) isimli eseri komplonun ondokuzuncu yüzyılın içlerine kadar uzanan bir tartışmasını verir. R. B. Rose'un *Gracchus Babeuf: The First Revolutionary Communist* (Stanford: Stanford University Press, 1978) isimli kitabı ayrıntılı bir entelektüel biyografidir. Babeuf'ün yargılanması sırasında sarf ettiği cümleleri *The Defence of Gracchus Babeuf* içinde doğrudan yer alır, John Anthony Scott (New York: Schocken, 1972) tarafından editörlüğü ve çevirmenliği yapılmıştır.

İngilizce'ye çevrilen Devrim'in her evresine ait belgelerin, börüşürlerin, *cahier*'lerin ve resmi belgelerin sıradışı bir derlemesini *A Documentay Survey of the French Revolution* adlı eser verir, John Hall Steward (New York: Macmillan Co., 1965) malzemeleri derlemiş ve notlar düşmüştür. Devrimci dönem sırasında ortaya çıkan resmi malzeme ve raporların çoğunu içeren bir belge olan *Le Moniteur* iyi ünivesitelerin kütüphanelerinde bulunabilir.

Yirminci yüzyılın en önemli "aykırı" düşünürlerinden biri olan Murray Bookchin'in, devrimci geleneğin zayıflaması, devrimler çağının eski ve yeni kuşakların bilincinden/belleğinden silinmeye yüz tutması karşısında duyduğu derin kaygı sonucu kaleme aldığı bu dört ciltlik anıtsal eser, o büyük devrimlerin özneleri olan halkların/kitlelerin/"taban" oluşumlarının kurumsal ve örgütsel yapılarına ışık tutmakta, her bir devrimin arka planındaki toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik gelişmelere odaklanmaktadır. Bu devrimler -kapitalizmin ne'liğine ilişkin açık bir fikre sahip olmasa ve hatta genellikle modern kapitalizmin önünü açsa da- kapitalizmin ahlaki, politik ve toplumsal birer alternatifi olarak gelişmiş; bugünün bireysel çıkarı gözeten, yarışmacı, daha fazla mülk edinme peşinde koşan egemen anlayışla tersleşmiştir.

"Varolan durumun" zaten "olması gereken şey" olduğu yolundaki teleolojik inanç, egemen paradigmanın işine gelen büyük bir yalandır "Varolan"a eleştirel bakışla karşı çıkan, özgürleştirici bir "ne olmalı" arayışı ise somut ifadesini devrimci halk hareketlerinde bulmuştur. Halk devrimcileri, ne yaptıklarına ve amaçlarının ne olduğuna ilişkin düşüncelerini kitapçıklarında, konuşmalarında, manifestolarında ve eylemlerinde çok etkileyici bir biçimde sunmuşlardır. Yazar, bu adanmış insanların eylem ve etkinliklerini, o isyan ve savaş günlerinde onlarla birlikte omuz omuza mücadele eden birinin ruh haliyle anlatmaktadır.

*dipnot yayınları
Selanik Caddesi 82/24 Kızılay - Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 • Faks: (0 312) 419 25 32
dipnotkitabevi@yahoo.com • www.dipnotkitap.com
ISBN 978-605-4412-56-3